

R/3072

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

5

ANUL IV MAI
1951

05

V/54

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

81
1966
106
1965
5

ANUL IV MAI

1951

24
3072.
1953

• 2

CUPRINSUL

	Pag.
DAN DEȘLIU: Minerii din Maramureș	5

NICOLAE JIANU: Cumpăna luminilor (Roman, I)	67
---	----

MARIA BANUȘ: Spunea odată Heine; Cântecul părului alb; Nu, nici- odată; Unui urmaș	170
VALERIA BOICULESII: Semnând Apelul	175
ABA RIBER: Rachmil gateristul (în românește de Alexandru Andrițoiu) .	177

AUREL LAMBRINO: Voluntarii (Partea II-a)	181
--	-----

TEORIE ȘI CRITICĂ

EUGEN CAMPUS: Pentru o limbă literară cu adevărat populară	233
MIHAI GAFIȚA: Impotriva manifestărilor proletcultiste în literatură . . .	263
EM. VASILIU: Prima monografie despre Coșbuc	292
T. S. PRIBOI: Atitudinea poetului față de viață	302

RECENZII

RADU PETRESCU: Drumul colhoznicei Maria	309
DAN GRIGORESCU: Soarele vestește o dimineață nouă	313
BIBLIOGRAFIE.	319

DAN DEȘLIU

MINERII DIN MARAMUREȘ

*„Maramureș, țară veche
cu oameni fără păreche...”*
(dintr'un cântec)

I

Colo sus la Toroioagă,
numai piatră și zănoagă
și steiuri de stâncă seacă...

Dar ce namilă s'arată
de nouă vojnici purtată
peste cremenea brumată?

Nu-i năpraznică jivină,
e mândrețe de mașină,
o duc minerli la mină.

Inimă dudioare,
să'mpingă văzduhul tare
în cele perforatoare;

sus, în galerii înalte,
sfredele să prind'a bate
prin fiioane adâncate..

Că'n filoanele afunde,
în măruntaie de munte
multă lumină s'ascunde!

Și e vremea să răsară,
ca frunza de primăvară,
peste om și peste țară.

Toroioagă colțuroasă,
ce te ții anevoioasă,
că voinicii nu se lasă !

Trag la cablu trei din față,
trei proptesc din urmă brață,
trei de pârghie înhață :

— Haida hăi ! — vuitește'naltul.
Câte-și nouă, tari ca bradul,
dar ca Toader nu e altul:

trup vânos, spinare lată,
inimă înfierbântată,
apoi ăsta om odată !

...Hăt în sus, pe Creasta Cîungă,
șade cremenea să'mpungă
înălțată într'o dungă.

Și în colții cei de clește,
osia se poticnește,
mașina în loc s'oprește.

Sar minerii dinainte
roțile a le desprinde,
numa' Toader ia aminte...

Că-i un loc primejdios,
pe sub proptă lunecos,
îndărăt prăpăstios.

Proptele sub roți scrâșneau,
ortacii greu s'opinteau,
de primejde nu știau !

Și-odată îngheață sloi,
că motorul mult greoi
se smucește înapoi.

De răcnet înfricoșat,
văile au răsunat,
cetina s'a'nfiorat..

Nu e tunet tunător,
e om viu suferitor
sub roată de compresor !

Sar cei frați cu umeri tari
pe Toader să-l trag'afar,
să-l sloboadă din amar.

Și-l află cu fruntea 'n stâncă
la buză de răpă-adâncă..
Remeș zice : — Suflă încă!

Ci Toader, de sub obadă,
îi suspină făr' să-l vadă :
— Grijă Remeș, — să nu cadă !

II

...Vei zice poate : — Ei, și-apoi ?
Un fapt cu multe alte geamăn..
Se'ntâmplă astăzi pe la noi
atâtea fapte fără seamăn !

— Dă-mj mâna ! Să pășim ușor
stâncoase praguri de poveste,
să coborîm sfredelitor
în miezul întâmplării-aceste,

cum se coboară zi de zi
ninerii în adânc de mină
și tainicele bogății
le fac să iasă la lumină....

III

Cu șapte zile înapoi,
prin pădurosul Maramureș,

pe drumul desfundat de ploi,
un camion sălta în iureş,
spre Baia Borşa zoritor
purtând un moto-compresor.

Şoferul, — vezi, avea temei
să mâne glonţ, cu toată graba :
cam slab de inger la femei
(şi la rachiu, se vede treaba...)
din Cluj aici, pe la popasuri
pierduse el vreo zece ceasuri.

Era în Mai, într'amurgit..
Flăcăul nostru vânturatic
rotea privirea plictisit :
— Tot munţi, păduri... Ce loc sălbatic !
Cât despre oameni, — vai şi-amar :
nici patifon nu au măcar !

Bucăţi de stâncă sună'n drum
sub cauciucurile'nalte.
Se-afundă valea'n vânăţ fum ;
dar iată, ţinta nu-i departe
şi licăreşte prin arini
păienjenire de lumini.

Bufnind peste podeţ de pari,
maşina grea străbate satul.
De-odată'n raza unui far,
zăreşte mult întârziatul,
de-alatul uliţei golaşe
un stol de oameni cu lămpaşe.

— Cu bună seara !

— Bun noroc !

răspund minerii.

— Măi, fectoru'

face-un holongăr cu cojoc,
adus-ai oare compresorul ?

— Adus !

— Da, greu te-arăţi la faţă !

Noi te-aşteptam de dimineaţă...

— Motorul... de vreo două ori!
(trânti istețul o minciună)
— Chiar că simțim: cumplit motor!
Trăznește a benzin' de prună!
Minerii rîd: — Ai luat-o bine...
Lui, drept vorbind, îi e rușine...

— Păi, — zice iară cel cu gluma
(chiar secretarul de partid)
acu', să tragi în curte numa'
și mergi de cină liniștit..
Tovarăși, după cum e știință,
noi om avea ceva ședință!

IV

În bezna văii luce încă,
un geam, la sediul de partid,
ca într'o galerie-adîncă
lumina lămpii de carbid.
Pe bănci înguste de stejar
mineri cu fețe șanțuite:
ei par niște ciudați școlari
care învață din trăite.

— ...Doar știm, urmează secretarul
cu glasul său cam răgușit,
pe Toroioagă, sus, nici carul,
nici caii încă n'au răzbit...

— Ehe! se repezi Bujor,
da' nici nu poți, precum ți-i pofta,
să carî atîta compresor
numa' cu cablul și cu propta!

— E trudnic, da, nu una-două,
răspunde Roman. — Dar mai greu
să minerești pe vreme nouă
ca'n zilele lui moșu meu.
Așa că spui ce am mai spus:
să meargă comuniști în frunte
și-om duce compresorul sus,
din trup de-ar fi să-i facem punte!
Cerînd cuvîntul, se ridică
un artificier bătrîn;

(lui Remeș îi cam știu de frică
cei ce muncesc cu mâna 'n sân...)
— Sus trebui aer comprimat:
nu este — nu se găte planul.
Socot că nimeni n'a visat
că l'om'nălța cu airoplanul...
Doar noi am dat mai mari năvale:
prin gresie și tot răzbim!
Dac'am suit atâta cale,
un compresor să nu-l suim?

S'a hotărit să plece'n zori
trei comuniști cu compresorul.
...E printre ei un doinitor:
îi zice Toader Vânătorul.

V

Luna-și pierde prin păduri
tainica văpae...
Doarme între munții suri
vechea Borșa Baie.

Prim tăcerea răcoroasă,
frățior cu zoru',
bate ulița pietroasă
Toader doinitorul.

— Spune Toader, nu cumva
ceasul ți-i 'nainte?
— Ceasul meu e inima,
inimă fierbinte!

— Omule, e bezn' afară,
pân' la ziuă-i vreme...
— Ba eu voi ca să răsară
ziua mai devreme!

...Nu e vesel de rachie,
nici zănatec nu e,
are altă bucurie:
viața care suie..

Peste sediu strălucește
steaua pământescă...
Ce putere stăpânește
pasul să-i grăbească ?

Păi, acolo-i compresorul,
sub a stelei rază !
Ajungând nerăbdătorul,
uite, ce să vază ?

Doarme'n poartă de-a'n picioare
moșul pus de pază...
— Hei, bădiță compresoare,
steaua te veghează !

Nici țipenie de om nu-i,
vânt și pălămidă...
Umflă niscai foale'n somnu-i
straja adormită...

Toader mai că s'ar răpede
mânios certându-l,
dar așa trudit îl vede
că-și îmbună gândul..

...Fost-ai fost voinic odată,
moșule Axinte !
Dintr'o vreme depărtată
mi te-aduc aminte..

Străbateaj cu alți feciori
hrubele cărunte,
osândit s'aduni comori
stăpânirii crunte..

Mulți dăsagi cu stâncărie
dus-ai prin coclauri,
să se-aleagă'n băieșie
niscai bobi de aur...

...Dormi acu', tătucă dragă,
taicule sărmene...

Văduvitu-te-au de vlagă
vechile bulboane!

Milă mi i de truda ta,
moșule Axinte,
dară nu te pot ierta,
chiar de-mi ești părinte...

Că aici nu hrăpăreții
te-au tocmit a stare,
ci te puse strajă vieții
clasa muncitoare!

Merge Toader lângă moș,
pe spinare-l bate:
— Răgușiră trei cucoși,
paznice fârtate!

Sare-acela'n spaima morții:
— Fugi la necuratul!
Fiu-său în pragul porții,
râde, blestematul!

Dar pe loc se'ncrâncenează:
— Hei, frumoasă veghe!
Dau chiaburii și tu, pază,
horăești în zeghe!

De-auzea vre-un sabotor
huetele-ți crunte,
nici că mai duceam în zori
compresor la munte!

— Toadere, să mor imi vine!
(zice-o voce groasă)
Somnul ăsta-i pentru mine
dușmanul de clasă!

„Cearcă Toader amărui
râsul să și-l mință:
— Taică, singur tu să spui
asta, — la ședință...

Dormi acu' de-ți vine greu,
mintea mea e trează :
oi rămâne strajă cu
pân' se luminează..

Stau alături fumând
tatăl și feciorul.
Vântul șoptește blând,
veșnic umblătorul...

Se socoate cătrănit,
moșul, îmbufnatul:
— Oare-i musai... la Partid
să îmi spui păcatul?...

Cată'n dreapta, temător
— Musai, da, vezi bine..
Of, al dracului fecior!
Samănă cu mine..

VI

Pe stânci, o geană de roșată :
se face'n Borșa dimineață.
Văzduhul fără de hotar
e străveziu ca un pahar.
Și iarba-i umedă de rouă :
pe orice fir o boabă-două,
parcă'n verdeața timpurie
râd lacrimi mari, de bucurie..
Pe coasta muntelui înalt
porniră brazii la asalt.
Oșteni pletoși... Prin coama lor
străbate vântul vuitor.
Pe-o tulpiniță călăuză
se urcă lin o buburuză,
când peste culmile din fund
răsare soarele rotund.
Ce glas îngână zurgălăii ?
E râul, ciocârlia văii.

Unind măruntele izvoare,
se duce să se facă mare...

VII

De mult e treaz bătrânul Remeș,
dar gândul tot nu-i dă răgaz...
în ciuda ornicului leneș
cucoșii ȋlpă sub pervaz
că un drumeț invăpăiat
se-arată 'n margine de sat.

Cu pași de aur, în curând
acel drumeț va bate cerul..
— Am lenevit ca un bolând
(se muștră artificierul)
și uite zorii... Faină treabă!
Ci sări din așternut degrabă!

Dintr'o mișcare, își așează
pe nas străvechii ochelari,
apoi, în pripă, cercetează
jur-împrejur, după ȋfari:
— Nu-s, arză-i focul, nicăieri!
Și doar i-am pregătit de ierl...

În tindă, soața lui blajină
trebăluște prin dăsagi.
— Zărit ai oare, Anghelină,
afurisiȋi de nădragi?
Femeia râde — Ori te-ai dres?
Da' ăia de pe tine ce-s?

Pufnește Remeș către el:
— M'am bolânzit, așa se chiamă!
Auzi: dormeam ca la rezbel
fără să bag măcar de seamă!
Și veselit nevoie mare
ȋși trage cismele'n picioare.

— Și zii... te duci ? făcu nevasta
proptind ceaunu'n pirostrii.

(El mormăie în vremea asta :

— Da' ochelarii unde-or fi ?)

— Păi da ! oftează dânsa iar,
de spusa mea tu n'ai habar !

Ai cărunțit și tot tehui !

La anii tăi, auzi ce fapte :

pe Toroioagă să te sui
o săptămână, zi și noapte !

— Și dă-i, și toacă ! El îndură
gândind : — Are motor la gură...

...Acolo-s duhuri, măi bărbate !

Am auzit că deseori

se-arată limbi inflăcărare

pe ale iadului comori !

— Ce-mi pasă ? Limbă ca a ta
nici dracu' nu cred c'o avea !

Ingaimă ea printre suspine :

— La bătrânețe... te-ai prostit !

— Ba când m'am însurat cu tine !
răspunde Remeș necăjit.

...Deși furtuna se întinde
ea tot îi pune'n sac merinde..

— Nu vrei nimica să'nțelegi,
sucită fire de muiere !

Am stat departe ani întregi,
ne-a fost îmbucătura — fiere,
și azi, când rostul se'noiește,
tu-mi spui: Rămâi de hodinește !

Dar ia gândește, Anghelină,
de ce-am tot stat înstrăinați,
de ce m'am dus din mină'n mină,
de ce ți-s ochii cercănați ?

Ea, printre lacrimi : — Bine-ai spus !
De-aceea, pleci acum în sus...

— De-aceea plec ! Că de-om urni
 înșăpenita Toroioagă,
 și traiul ni s'o primeni
 și lumea ni s'o face dragă !

— Da' ești moșneag...

— Ba mi-s fecior
 și voi cu viața să mă'nsor !

Și făr' a mai grăi nimica,
 închide poarta după el.
 ..Din prag privește bătrânica
 cum se tot duce mărunțel..

— O doamne! Ca argintul viu!
 Așa a fost de când îl știu...

E dimineață ca'n povești,
 cu cerul clar ca o fântână,
 cu soare proaspăt în ferești,
 cu limpezi fluiere la stână,
 și'n depărtări cu o lumină
 de care sufletul se-anină...

Cum iese meșterul afară,
 pe cine vede-alătura ?
 Pornit-au brazi pe ulicioară ?
 Ba Roman Dascălu venea !
 (...decî n'am întîrziat prea tare...)
 — Cu voie bună, secretare !

Zâmbește Roman : — Bun noroc !
 Și cum e lung ca săptămîna,
 se pleacă-oleacă de mijloc
 lui Remeș să-i întindă mîna.
 — Te duci la sediu ? îl întreabă.
 — Păi, dă.., cum știi.., avem o treabă.

— Da' ce-i cu tine, măi ortace ?
 Arăți cumva cam mohorit...
 — Muierea, bat-o, nu-mi dă pace !
 — Atîta-i numa' ?

— Cam atît..
 — Ei, lasă, că mai sînt pășiți.
 dintr'asta nu vă despărțiți !

Bătrânul râde: — Ce tot spui?
Auzi acolo „despărțire”!
Păi dragi ne-avem ca’n ziua’ntâi..
Is eu cam colțuros din fire!
Și azi la fel, așa... orbește..
Ce-i drept, și dânsa mai greșește!

Sclipesc apropiate creste
talazuri mari în răsărit..
Și zice Roman fără veste,
cu glasul lui cam răgușit:
— Ascultă Remeș, mai de mult
cătam să-ți spui ceva..

— Ascult!

— Ești om de cinste, inimos,
tovarăș bun și meșter harnic;
dar... singur zici: cam colțuros..
cu oamenii te porți amarnic.
Vorbești cu ei deschis, firește!
Dar fă-o mai politicește..

E vântul ce și petrece sborul,
sau poate Remeș a oftat?
— Acu te duci cu compresorul,
urmează glasul apăsător.
Mai e și Toader... La primejde
Partidul are’n voi nădejde!

Și secretaru-a conștient..
Bătrânul caută în sine
vre-o vorbă mare... Insfârșit,
șoptește: — O să fie bine!
Poate-ar mai spune el ceva,
dar cine-l strigă? Uite, ea..

Se’ntoarce Remeș cu mirare:
— Tu, Anghelină? Dară ce-i?
...Oare lui Remeș i se pare
sau chiar îs umezi ochii ei
când îi întinde pipa groasă?
— Luleaua... ți-ai uitat’ acasă...

Apoi se duce repejor.
Surăde Roman într'o parte...
Ci meșterul șopti ușor
privind pe urma ei departe :
— Sfârlează!... Ca argintul vlu !
Așa a fost de când o știu...

VIII

Pojarul zorilor de Mai
înlăcărează valea toată.
Din curtea sediului, iată,
purcede-acum ciudat alai :

Către stâncoase cărării,
un car se duce cu tot zorul
și-s nouă frați în preajma lui
și'n car e moto-compresorul...

Dar cum așa? S'o fi schimbat
ce hotărît-au la ședință ?
Pe munte oare-i cu puțință
să urce carul încărcat ?

— Ba nu! răspunde cărăușul,
tot oamenii s'or cățăra ;
dar până ce-a veni urcușul,
e bun și carul la ceva !

Și se tot duc pe drum pietros
nouă mineri în sus la munte,
și-i unul care merge'n frunte
doinind un cântec mlădios.

„...Multu-i dulce viața mea
când s'a desprimăvăra,
că mă'ndeamnă inima,
să mă sui la munte, sui,
la verdeața bradului,
la gura șipotului !
Să mă duc mai răpejor,

sub zalele codrilor,
în năcazul domnilor..”

Pornesc la trudă ca la joc
nouă mineri cu compresorul
și'n frunte-i unul mai cu foc,
și-acela-i Toader doinitorul!

Senin meleag al dimineții,
în care toate se'noiesc :
și vechiul cântec ciobănesc
și noua rânduire-a vieții !

Răsare-o zi ca orice zi
pe largurile țării noastre,
cu frământări și bucurii,
cu zări ca lacurile-albastre.

Acum, într'un cătun, departe,
de greul muncii oțelit,
vre-un responsabil de partid
mai stăruie plecat pe carte.

Acum pornește schimbu'ntăi
în luminoasa Hunedoară,
acuma, cu echipa lui
și Hotea 'n abataj coboară..

Se urcă turme sus la munte
pe șerpuiindele cărări
și către țărmul Negrei Mări
draglinele încep să cânte...

Dela măsuța lui acum,
se'naltă obosit poetul,
privind în depărtare, cum
se spulber nourii cu 'ncetul

Acum lehuza zâmbitoare
privește fătul ei frumos,
pe care-un manioș inimos
il saltă surâzând spre soare.

Strădanii, cânturi, făurari..
Alături oare ce le strânge?
Că între toate, mici şi mari
e o rudenie de sânge..

Se duc pe-aici, la Toroioagă,
nouă mineri cu'n compresor
şi iată că'n suişul lor
se arată Pa'tria întreagă :

Aşa zorim, tovărăşeşte,
umăr la umăr, tot mai tari!
Urcuşul aspu înfrăţeşte
strădanii, cânturi, făurari..

Ascultă paşii neînfrânţi
în dimineaţa ce răsare :
E râul ce se face mare,
— şi zău că merită să cânti !

IX

Dela sat până'n suiş
drumul merge ocoliş
lângă matca râului,
pân' la poala muntelui.

Drum, — adică vorba vine
că-i numa' bolovănite
şi păduri de mărăcine !
Şi nici râul nu e râu
văluratec şi molău :
e şuvoi înverşunat,
de pietroaie sdrumicat,
şi saltă prin stâncărie,
armăsar de herghelie,
numai spumă şi mânie..
Când vin lapoviţi şi ploi
se umflă ca un cimpoi ;
când dă ploaie şi desgheţ
se face râul mistreţ :

bubuie și se prăvale
și rupe copacii'n cale,
de lasă râpile goale...
Nesătul, nesățios,
a ros munții pân'la os!
A cărat amar de ani
buturugi și bolovani,
rădăcini fărâmițate,
trunchiuri mari încălecate
și crenguțe rășchirate.
Se'nalță claie pe claie,
lemnărie și pietroaie,
de gândești c'aici pesemne
a umblat vre-un Strâmbă-lemn.
Așa loc afurisit,
încâlcit și prăvălit,
dracu' a mai pomenit!
Drum pe-aicea n'a făcut
stăpânirea din trecut,
că domnii cât jupuiră
n'au avut de oameni milă:
supt-au ei și s'au umflat,
dară cale n'au durat!
Las' că facem noi să fie,
că-i norodul la domnie:
a lucra el bine știe!

Ajunge carul acum
la capătul celui drum
și ortacii trag vârtos
să deie mașina jos
și-o coboară binișor
și iau calea munților.

X

Ceas adânc de amiază,
Prin frunzare bate-o rază...
Crengile și cetina
se tot pleacă să o bea..
In lumina ei smaraldă

trunchiuri cenușii se scaldă
și ferigile zimțate
par firizuri fermecate..
Dară ce alai răsare
pe a codrului cărare?
Nouă oameni dintr'odată
duc o namilă ciudată!
Prin poteca de miori,
mult e trudnic drumul lor..
Greu le vine a străbate
lunecuş de frunze moarte,
că se-afundă roatele,
lunecă cioboatele,
se taie suflările
și troznesc spinările.
Două zile și mai vâ
de când urcă ei așa..
— Măicuța mea! dă glas
un holongăr la popas.
Multă cale să mai fie
până sus la galerie?
— Nici la piatră n'am ajuns,
zice careva răspuns
și tu, frate Neculai,
te spăimânți de cât mai ai!
..Cine-i iute la mânie?
Remeș este, cin' să fie?
Scoate moșul pipa groasă,
cu mahorcă o îndeasă,
bate cremenea'n amnar,
soarbe-un fir de fum amar
și nu-l rabdă inima
să nu mai zică ceva..
— Neculai, cu trei neveste,
tu ești ăla din poveste:
„ — Haida măi de ospățați!
— Da posmagii ți-s mulți?”
Râd ortacii, râd cumplit.
— Bine l-a mai potcovit!
Remeș ăsta-i limbă lungă,
știe oamenii să'mpungă!
Iară Neculai săracu'

se face roșu ca macu'
că n'are minte destulă
și-i cu musca pe căciulă.
Are optsprezece ani,
e fecior de săracani,
mărunțel dar lat în spete
și-i fug ochii după fete!
Iubește vară și toamnă
la muncă nu prea se'ndeamnă...
Are'n Borșa ibovnică,
bălăioară, subțirică,
și topit de dragul ei
umblă el cam telelei...
Alminteri, voinic băiat;
deaceea l-au și luat!
Acu mai să-l umfle plânsul
că râd meșterii de dânsul..
Dar prin râsul rostogol
grăiește Toader domol:
— Nu strică la greu să fie
și-o leacă de veselie..
Numa' că părea-mi-ar rău
să vă râdeți de flăcău;
doar asemeni întrebare
am gândit-o fiecare
și la gândul lui Culaj
și tu, Remeș, te gândeai...
Eu, de mi-ți încuviința
v'oi spune gândirea mea...
Hohotul se domolește
și Toader așa vorbește:
— Cum v'ați dat cu socoteală
ăsta-i drum de opinteală:
Mergi în sus un stângen, doi,
roata lunecă'napoi!
Iar de-un stângen te mai urci
și'napoi jarăși te duci..
Și atunci te bate gând
că geaba te-i fi cărând,
că trec zori și trece scapăt
și tot nu mai dai de capăt!
Da' eu știu că mă adastă

tovarășii sus la creastă,
că fără de compresor
nu merge treaba cu spor
și e musai ca să meargă,
să ieșim la viață largă!
Și văz cu inima toată
galeria adâncată
și aud ciocanele
ce-or bate fișloanele
și-aud inimă de frate
care parcă'n mine bate
și mă'ndeamnă și mă cheamă
de-mi trece trudă și teamă!
Că din sporul ce-o să dea,
sporește și viața mea...
(oftează Culai, oftează
și Toader încă urmează:)
— De-ar fi drumul amărit
înc'odată pe atât,
și de-ar fi mașina gré
înc'odată pe cât e,
aș sui, curat vă spui,
că doar știu la ce mă sui!
Stau ortacii și ascultă
parcă-i lumina mai multă...
Soarele parcă-i mai tare
prin verdeața de frunzare,
potecile ruginii
căi de aur parc'ar fi...
Cu luleaua înghețată
Remeș către sine cată
și gândește: — Frate, frate,
avea Dascălu dreptate!
El ți-a spus, — dar ce folos?
Ai rămas tot colțuros...
Uite, Toader cum mai știe
oamenii ca să-i îmbie!
Ia încearcă: n'ai putea
dela dânsul a'nvăța?...
Peste gânduri și tăceri
zice unul din mineri,
un flăcău volnic de stat

cu grumaz învărtoșat :
— Bade Toader, negreșit,
dreaptă-i vorba ce-ai vorbit !
Mi-aduc aminte și eu
De spusa lui moșu meu :
„Până ce nu te-i căzni,
nu face baba copii !”
Râd ortacii, râd de mor —
— Bată-l ploaia de ferior !
Și cât e de cătrănit,
râde și Remeș cumplit...

— Stat-am noi și-am petrecut
dară vremea a trecut !
zice Toader : — De acum
vremea e s'o luăm la drum !
„Și hai iară la urcuș
pe cărări cu lunecuș...
După glumă și popas,
parcă-i mai ușor de tras !
Soarele parcă-i mai tare
prin verdeața de frunzare,
potecile ruginii
căi de aur parc'ar fi...

XI

Și astfel, iară,
cu grea povară
suie minerii pe cărării...
Ca să răzbată
până la piatră
va să mai bată codrii sâlhui !

Și calea urcă,
nu se încurcă..
Soarele scade dinspre amiaz;
mai săgetează
roiuri de rază
peste bătrâne turle de brazi.

Spre Creasta Cjungă
nouri s'alungă...
Vântul cu aspre aripe reci
bate din coastă
a vreme proastă,
spulberă frunza de pe poteci.

— Nu e de șagă,
fraților dragă!
strigă din față un trăgător.
— Grea vijelie
pare să vie:
hai, mănem colea, lângă izvor!

— Ba eu, ortace,
altcum aş face!
(ăsta e Farcaș: unul vestit
că poartă'n torbă
jumate vorbă
din zori de ziuă pân'l'asfințit)

— P'acea vântul
rupe pământul,
coasta e slabă, brazii răriți..
Pe ploaie lată
se face-o zloată
de stăi ca broasca între răchiți.

Drept că minerul
rabdă ca fierul:
oricât să ploaie tot mă usuc!
Dară mă doare
de ăsta mare,
să nu pățească vre-un betșug!

— Zici cu dreptate
Farcașe frate!
gâfâie Toader încetișor.
— Doar nîci cu mine
nu mi-i rușine
vorba e numa' de compresor...

Hai și l-om duce
pân' la răscruce,
la adăpostul din făgădău;
dară degrabă,
fără zăbavă,
că de ne-apucă ploaia, e rău!

Și iarăși iute,
pe întrecute,
trag câte-și nouă din răputeri.
Urcă olaltă
pe-o cale 'naltă,
la Toroioagă, nouă mineri.

Vântul ce bate
nu mi-i abate;
nu pier în viitor negrii goruni!
Norul ce crește
nu mi-i oprește:
șoimul răzbește peste furtuni!

Trudnic se'ntinde
drumu 'nainte,
putrede vreascuri sună sub pas.
Trec peste ele
roatele grele,
suie cei nouă fără popas.

— Ține-te bine,
Gruio, vecine!
șuieră Toader soțului său.
— Că de-ți mai scapă
cablul odată,
nu stăm desară la făgădău!

Gruia vârtosul,
mult inimosul,
își încordează brațul sleit,
pumnii și-i strânge
de-i iese sânge
și fără vorbă suie răzbit.

Râu de sudoare
curge'n spinare,
de-atâta caznă umerii dor,
Remeș cel harnic
suflă amarnic
să juri că-î singur vre-un compresor!

Dar mort să fie
tot se mâniè:
— Măi, lenevilă, lucrî orî stai?
Pe unde sfântul
îți umblă gîndul?
(Are ce are cu Neculai...)

Și nu îi zice
chiar fără price,
că toți ortacii saltă și trag,
doar îndesatul
bată-l păcatul,
abia se mișcă, parcă-i beteag!

Trage 'ntr'o doară
nu se omoară:
înima-l poartă altundeva..
Frații visează
creasta s'o vază,
el către vale s'ar avînta..

Dă iureș ceata
că ploaia-i gata,
primele picuri cad pe cărări..
Doar mărunțelul,
precum i-e felul,
umblă cu dorul prin depărtări..

...Colo'n Borșa, la șosea,
șade Mădălina mea
singurică singurea..
Ziulica, ziua toată
își poartă vederea roată,
degeaba că o rotește,
pe mine nu mă zărește..

...Și vijelia
umple taria,
turmă de nouri fuge pe cer..
Crește furtuna,
urcă într'una,
la Toroioagă, nouă mineri..

Ploaie cu piatră
prinde să bată.
— Trageți prelata pe compresor!
— Cam îndelete,
..Culați băiete!
Iară ți-i gândul colindător!

...Mădălină, greu îmi vine
să mă las până la tine,
să iau dragostea cu mine..
S'o iau coala în dăsață,
dragă Mădălină, dragă,
să ne ducem pe-o cărare,
să-mi treacă de supărare..
De ce nu pot să mă las
numa' jumătate ceas,
să viu la tine pe-acas'
Că vântul mă vântuiește
și Remeș mă prigonește..

...Crește'n puhoaie
crâncena ploaie,
vântul sporește vuietul său;
dar iată'n față
prin vâl de ceață,
vechea colibă din făgădău!

Muiați la piele,
surpați de șele
râd călătorii : — Iac'am ajuns!
De-acu să ploaie!..
doar Neculae
tace, — urmându-și gândul ascuns.

Simte el, simte :
nu-i gând cuminte !
I ar pune frâie, de-ar mai putea..
Of, tinerețe,
fără povețe
mai dă și sgură flacăra ta !

...Fie rău, fie și bine
oi veni mândră la tine..
fie bine, fie rău,
m'oi lăsa din făgădău
să nu mor de dorul tău !
Că-s trei zile numărate
de când mă aflu departe
și-s trei nopți și zile trei
de când umblu telelei
și nu știu de ochii tăi !
Nici tu masă, nici tu casă,
numa' pădure pletoasă,
nici mierlă, nici turturică,
nici gură de ibovnică...

Ceata ajunge
sus la răscruce,
motorul grabnic e-adăpostit ;
se trag sub stâncă,
iute mănâncă,
apoi își cată de hodinit.

Tot mai alene
ploaja s'așterne..
Dorm istoviții somn de copil..
Dar uite unul
ce-și ia zăbunul
și 'n păcla sură pierе tipil...

XII

Vă mai aduceți cred aminte,
de somnorosul moș Axinte ?
Bătrânul, fire liniștită,

adoarme uneori în post ;
și într'o noapte povestită
l-a luat fecioru-său la rost.
Mai de necaz, mai de rușine,
moșul de-atunci se ține bine.

Și zău că nu-i deloc ușor
să faci de straje până'n zori,
când porți în cărca 'mpovărată
ani grei de trudă șaize'ș'doi,
când stropii care'ncep să bată
îți mână gândul înapoi,
la zarea tinereții duse,
la primăverile apuse...

— Păi cin'te pune, taică dragă,
să-ți faci de lucru noaptea'ntreagă ?
Destul mi te-ai spetit cărând :
e vremea să mai stai și-acasă.
Doar legea nouă, de curând
ți-a dat o pensie frumoasă.
— Nimic de zis... dar vezi, nepoate,
a naibii inimă tot bate !

Și nu mă lasă nicidecum
a hodini taman acum...
Azi mina stinsă lucră iar,
da' pentru noi — auzi încoace !
Se face'n Borșa dispensar,
ba și electrică se face !
Drept zice Remeș : mort să fii,
acu' e musai ca să'nvii !

Unde nici eu n'am pus piciorul,
acuma umblă compresorul !
Se taie trei tuneluri nouă,
(la Capra Mare, cum aud,
e gata într'o lună-două..)
Și câte's încă de făcut !
Păi poate-un membru de partid
să șaz'acu la loc ferit ?

Ar spune el destul de multe
de-ar fi urechi care s'asculte!
Nu-i nimeni însă: vântul doar...
Se'ntinde paznicul şi cască...
--- Ah, somnul ăsta, ce tâlhar!
Şi aprinzând o Mărăşască
se scoală reped'n picioare.
..Deh! Slujba-i grea şi noaptea-i mare...

S'a depărtat al ploji ropot,
dar Râul Mic a dat în clocot
şi spumegă dealungul văii.
Pe cer toţi norii s'au topit..
Spre capul satului dulăii
încep să latre îndârjit..
Ce suflet călător să fie
acolo, sus, prin pietrărie?

Sub roata lunii argintată
străluce Baia Borşa toată
în străveziu păienjeniş..
Neodată straja se'nfioară:
o umbră lunecă furiş
lângă zăplazul dela moară..
— Vr'un sabotor! — îi dă prin minte;
acu' să mi te văz, Axinte!

Şi moşul dârdâind de frig
s'a hotărit: — Indată strig!
Dar umbra stă... pândeşte-o clipă..
(o clipă nesfârşit de grea...)
apoi o şoaptă se'nfiripă:
— Eu, Mădălină.. Nu striga!
Târziu, în liniştea albastră,
răsare-o fată la fereastră...

Asudă moşul — de căldură,
şi trage'n gând o'njurătură:
— Mâncate-ar lupii, Neculai!
Tot nu te laşi de ale tale..
Poveste veche.. Dar, ia stai,
ce cată Neculai de vale?

Parcă-l știam prin depărtări
cu compresorul pe cărări...

Și-acuma — uile-l jos în sat!
Adică... să fi dezertat?
...Colindă luna strălucindă
ca o vedenie de vis..
Flăcăul s'a topit în tindă,
fereastra peste drum s'a'nchis,
iar moșul încă stă năuc:
— Aici e treabă cu bucluc!

Cunoaște el de altădată
iubirea asta furișată..
În multe nopți, cu ochiul treaz,
ca strajă vrednică ce este,
zărit-a — cum zări și azi,
aceeași tainică poveste;
și a tăcut, — că doar și el
a fost odată tinereț...

Acuma însă se căește:
— Așa-i când judeci bătrânește!
Păi nu era mai cu folos
să l iau de scurt dintâia oară?
Și p'ormă nîci nu stă frumos
să faci copila de ocară:
tat'său miner bătrîn, ca mine,
se poate-asemena rușine?

O ciudă cruntă îl destramă:
cum Toader n'a băgat de seamă?
Doar el răspunde pentru tot;
putea să-i dea ceva povețe..
Grozav se crede-acel netot,
dar mult mai are să învețe!
...Și Roman, ce va zice'n zor?
Ei, ai văzut? Halal fecior!

Răsună apele într'una.
Către apus coboară luna..
Gândește moșul, toropit:

...Mi-oi spovedi și eu păcatul;
 îi spun lui Roman c'am dormit..
 ...Iar vine somnul, blestematul!

— Mai trage paznice-o țigare,
 că slujba-i grea și noaptea-i mare!...

XIII

E o căsuță veche lângă râu..
 Se'ntâmplă ape mari spre primăvară,
 și valurile'n tropot fără frâu
 vuiesc la prag, când ploile coboară.

Frumos e-aici la margine de sat!
 A înflorit în curte oțetarul..
 Lumina prin ferești s'a revărsat..
 Aici trăește Roman secretarul.

Ograda aburește după ploale,
 miroase vântul proaspăt a brădet.
 Stă Roman la o masă din oăie,
 și'nseamnă niște cifre pe carnet.

El s'a deprins a scrie zi de zi
 câți metri s'au săpat prin galerii;
 la ceasul ăsta n'o să-l vezi senin:
 îi pare totdeauna prea puțin.

Se-aude poarta clămpănind ușor
 și-un pas greoi pe treptele din față.
 Nevasta iese repede'n pridvor:
 — Cine-a venit așa de dimineață?

— Acasă ți-i bărbatul?

— Da, acas'!

răspunde ea poftind pe om să intre.
 (Îl recunoaște Roman după glas)

— Ce vânt te-aduce, moșule Axinte?

— Ortace, vânturi rele, grele fapte!
 tresare secretarul: — Vii din post;

a fost ceva la sediu astă-noapte ?
— La sedju, nu ! Da' peste drum a fost !

Și pufăind amarnic din țigare
îi spune cunoscuta întâmplare.
Ingândurat, cu ochiul ațintit,
ascultă Roman până la sfârșit.

— Apoi, încheie moșul înciudat,
măcar de s'ar fi 'ntors pe Toroioagă
da'el, spre cântători, s'a strecurat
acasă, de ! Și alții, las' să tragă !

Păi om e ăsta, bată-l Dumnezeu !
Auzi : pentru-o guriță de mufere,
să-ți părăsești tovarășii la greu !
I-ași da eu lui — dacă mi-ar sta'n putere !

Sfârșind suspină'n barbă cu obidă
și dă din cap nespus de amărit...
— Ei, lasă — zice vocea potolită,
i-om socoti îndată ce și cât !

Apoi către nevastă-sa : — Mărie,
dă fuga pân'la Cucu'n pietrărie !
Să vină Neculaș încoa, degrabă ;
așa să-i spui : că am cu dânsul treabă.

S'a dus femeia... Roman, fumuriu,
clipește spre Axinte : — Cruntă boală !
Cum zic bătrânii care multe știu,
„Țara-i la zor și baba se țesală !”

Îți mulțănesc Axinte că mi-ai spus ;
de-aici putea să lasă vre-un necaz...
Axinte râde : — Mi-s de strajă pus
și cată ca să stau cu ochiul treaz !

...Of, gură lungă, tu îmi ești năpasta !
se căinează el de ce-a rostit :
aminte și-a adus din vorba asta
că are un păcat de spovedit !

Să judece pe altul vrednic nu e:
 el n'a dormit în post? Dar cum să spue,
 că Dascălu acuma-i foc și pară
 și dacă-l scoate din Partid afară?

Nu știe bine, cărunțitul,
 cum vine treaba cu Partidul!
 Mai merge el pela ședință
 cu cotizația-i la punct,
 dar n'are osebită știință
 ce rosturi mai înalte sunt.
 ...Parcă aude cum îl ceartă:
 — Greșala asta nu se iartă!

Ba poate-l dă și prin „Scânteia”!
 Ce viață ar mai fi aceea?
 ...Și uite, dintr'odată simte
 că-l junghie ceva în piept...
 Cam cu rușine, moș Axinte
 se hotărăște: — Mai aștept!
 I-oi spune mâine, negreșit,
 când l-oi vedea mai domolit..

Stă Roman lângă geamul luminos;
 iar moșului, privind, îi vine'n minte
 c'asa e și Partidul: 'nalt, spătos,
 și unde-i greu, cărmește înainte.

— Aha! tresare Dascălu'n pervaz,
 vii cam agale, frate Neculai!
 Peste puțin, cu șovăelnic pas,
 se-arată vinovatul în odaie.

E tulburat. Obrazu-i alb ca varul,
 privirea cată țintă în pământ.
 — Măi Neculai, — începe secretarul,
 ce cauți tu prin sat așa curând?
 Ori s'a 'ntâmplat pe munte vreo poveste
 și te-or mânaț ortacii să dai veste,
 ori bolnav ești, ori care ți-e pricina?
 Dar moșul: — Ori îi zice Mădălina?

Oftează Neculai cu întristare :

— Ba nu-s bolnav, tovarăș' secretare,
numa' drumu tare-l greu
și tot lunecă mereu...
Bate ploaia, bate vântul
și te mănâncă urâtul!
Și Remeș negru la gură
mă ceartă fără măsură :
Că nu trag, că mi-s tehui,
că de pomană mă sui,
parcă nu știi gura lui ?
Și-ți vine un dor odată
de-o vorbă mai legănată
și aseară pe suiș
m'a lovit dorul pieptiș...
Și când s'a mai inoptat,
ortacii mi s'or culcat,
eu în vale m'am lăsat...
că era dorul prea tare,
tovarășe secretare...

Deodată se oprește rușinat

și își proptește umăru'n părețe..

Iar paznicul, cu glas tăragănat,

— Ești cam burghez — îți zice — măj băiete !

Apoi spre Roman cată'ntrebător..

Acesta, îndreptându-se de spate,

se duce liniștit lângă fecior :

— Ia uite coala, Neculai nepoate !

Și chiar că are ochiul ce privi :

sunt două palmi atâta de căznite,

de parcă'n fiecare, zi de zi,

s'au implantat tăișuri de cuțite.

Se uită Neculae lung și tace

și iar coboară ochii'n dușumea...

— Vorbești de greu, feciorule sărace ;

o fi ș'acuma greu — da' nu așa !

Întreabă tu pe maică-ta ce-i greu!,
că a spălat o viață minereul...
Să-ți spue ea cum este când te doare,
că i-a venit în loc de om — scrisoare!

Te'njură Remeș, că i bătrân colțos,
dar douăzeci de ani l-a ros Ghelaru!
Ia să te'njure meșterul burtos..
Ehei, Culai! oftează secretarul,

ți-a dat Partidul cinstea să te sui
și tu, pentru-o guriță de femeie,
te-ai dus din făgădău — dar eu îți spui
că'n făgădău, acolo, e tranșee!

Și compresoru-i tun de tunuit:
când tragi vârtos, dușmanii se inmoale..
Dară când fugi, așa cum ai fugit,
se întăresc dușmanii, Neculae!

O vreme șade liniștea stăpână
și inimile'n batere se'ngână..
Grăi feciorul: — Am greșit-o tare,
da' m'oi plăti, tovarăș secrete!

Și roșu foc, cu pieptu'nădușit
izbește ușa 'n lături și se duce..
— Iar fuge! strigă moșul buimăcit,
privind cum s'a topit printre uluce.

Stă Roman lângă geamul luminos
și-un zâmbet furișat îl însenină:
— Acu, să meargă sdravăn, sănătos,
că merge sus, să tragă la mașină!

A priceput pe semne și Axinte:
— Dacă zâmbește Dascălu, — e bun!
Și-un gând fugar îi lăcăre în minte:
— N'ar fi mai bine chiar acu să-i spun?

Iși drege glasul, straja cu păcatul...
— Ce-i drept e drept: e inimos băiatul!
Iar om fără greșeli nu poți afla:
chiar eu... odată... cât p'aci era..

Acu i-am spus! gândește el cu frică.
Dar Roman, tot la geam, privește dus..
Incetișor, moșneagul se ridică:
— N'ai grije! Om sui motorul sus!

Cu ochii ațintiți spre Creasta Ciungă
răspunde secretarul: — Drumu-i lung,
și compresorul musai ca s'ajungă..
Da' oamenii e vorba unde-ajung !

XIV

La ziuă, la făgădău
iese lipsă un flăcău:
geaba-l cată soții lui,
Neculae nu-i și nu-i!
Prin codru s'o fi pierdut?
În râpă o fi căzut?
Nimenea nu l-a văzut..
— Ba eu să vă spui curat,
(zice Remeș încruntat)
ascultați-mă pe mine
că-i știu inima mai bine:
a fugit hoțul devale
pe la pacostele sale!
...Oftează frații, oftează,
că le vine greu să crează..
Iară Farcaș ce zicea?
— Se poate c'o fi așa,
că de eri dela nămiaz
avea el ceva năcaz
pe suflet și pe obraz
și umbla tot mohorît
cu obrazul amărit..
Și să-mi fie cu iertare,
nici nu-mi pare de mirare:
drumu-i lung, povara mare,

tinerețea doritoare...

Dau tovarășii din coate :

— Are și Farcaș dreptate !

Se'ntâmplă de te doboară

pustia de primăvară..

Numa' (bată-l de fecior !)

nu-i faptă de muncitor !

Și zice Toader odată :

— Jelui-ne-om ziua toată ?

a fugit un pui de babă,

dară noi avem o treabă !

Minerii se duc agale

să scoată mașina'n cale

și Toader, repede foarte,

il ia pe Remeș deoparte :

— Remeșe, la drumu' nost'

lucrul ăsta cade prost !

Priceput-am lămurit

că feciorul a fugit,

dar aici, fără'ndoială,

noi suntem mai cu greșală :

văzut-am că-i intristat

și noi nu l-am ajutat,

nu cu rău și cu furtună,

dară cu o vorbă bună !

Cată meșterul în jos

și răspunde mănios :

— Toadere, dreptate ai,

am greșit cu Neculai !

Greșit-am în adevăr

de ce nu l-am luat de păr,

când văzui dintâia dată

că-i cu mintea sbuciumată !

Să dau cu el de pământ,

să-i scot basmele din gând,

bată-l cucu' de bolând !

Dară Toader ce-i grăește ?

— Remeș, judeci bătrânește !

Cu ocări și cu mânle

n'ajungem la galerie !

Pleacă unu', pleacă doi,

și rămânem numai noi !

Partidul nouă ne-a spus
să ducem mașina sus,
dară nu ne-a spus deloc
de oameni a bate joc,
că motoru-i lucru mare,
dară omul suflet are!
Și mie tare mi-j teamă
că la asta n'ai luat seamă...
Și eu nu m'am priceput
pe tine să te ajut
și iacătă ce-am făcut!
...Soarele deabia s'arată
peste pădurea plouată,
minerii degrabă tare
scot mașina pe cărare
și se gată de plecare.
Cu inima grea ca fierul
zice artificierul:
— Toadere, ortacule,
bine judeci, dragule!
Iarăși am lovit-o rău
că-s colșos de felul meu...
De Roman n'am ascultat,
pe Culai l-am alungat,
nimica n'am ajutat!
Da căta-voi de acum
să mă fac și eu altcum,
să mă fac mai omenos
să fiu și eu de folos!
Atuncea Toader ce-i spune?
— Mulțumesc, Remeș bătrâne!
Așa vorbă am și vrut
dela tine ca s'aud;
și de n'ai vorbit degeaba
o să meargă bine treaba.
Iară despre Neculai
prea mare grijă să n'ai:
s'a găsi la noi în sat
vr'un ortac mai luminat,
din belele să îl scoată,
înapoi să ni-l trimeată.
Acu hai să mergem îute,

că-s șase ceasuri trecute!
Și se duc în treaba lor
opt mineri cu'n compresor,
iar în față la mai greu
acolo-i Toader mereu..
Și cât e calea de rea,
tot vuieste cetina:
„Multu-i dulce viața mea..

.
Șed minerii la popas
pe sub cetina de brazi
și imbucă de amiaz.
Numa' ce răsună'n cale
chiot lung de către vale
și'n lumina răsfirată
un pribeag mi se arată..
La Toader se duce drept
de-i pune fruntea pe piept
ș'apoi se'ntoarce domol
și zice fără ocol:
— Soților, dragilor soți,
mi s nevrednic către toți!
Greșitu-v'am cu amar,
c'am fugit ca un tâlhar ,
fără să vă spui măcar..
Da' acum vă cer iertare
în parte la fiecare,
că Roman m'a limpezit
și-oi plăti câte-am greșit
și m'oi face om cinstit!
...Tac minerii și ascultă
și nu știu ce să-i răspundă..
Numa' Gruia s'a sculat
și grăește trăgănat:
— D'apoi, dragă Neculae ,
n'ar strica ceva bătaie,
gărgăunii să ți-i moaie!
Dar de zici că te-i schimba,
hai la treabă și-om vedea:
că omul dacă muncește
de greșală se plătește! --
Râd ortacii și fac haz:

— Te-om vedea de ai obraz !

Iară Neculai ce spune ?

Lui Remeș încă îi spune :

— Taică Remeșe, de-i vrea,

să mă ierți și dumneata !

Că m'ai sfătuit cuminte,

iară eu n'am luat-aminte...

— Of, al dracului băiat !

zice Remeș inciudat,

l-am crezut pierdut, vezi bine,

dară-i mai mintos ca mine !

Râde Toader luminos :

— Ba e altul mai mintos

și de nu era așa,

Neculai nu mai venea !

...Și hai iară la urcuș

pe cărări cu lunecuș...

Pe cărări, pe cărării,

iară-s nouă ca dintâi,

dar le pare tuturor

că-s mai mulți de două ori...

Și se pierde cântul, pierde

pe cale de codru verde

și prin cetinele ude

doar răsunetul s'aude :

— „...mai iute, mai răpejor,
în năcazul domnilor...”

XV

În poiană la mijloc

joacă o pară de foc,

iar în jurul focului

șed voinicij locului.

Intr'o margină de sihlă

stă mașina la odihnă

sub cetini adăpostită,

cu proptele proptuită,

cu prelată învălătită.

Murmură încetișoară

șoapta vântului de sară

și steaua oierului
 iese'n plaiul cerului..
 Și s'aude un izvor
 către vale călător
 cum suspină depărtat
 ca o doină pe'nserat.
 A trecut ziua lucioasă
 vine noaptea răcoroasă..
 Și ortacii nu se culcă
 dară stau și tot ascultă:
 Oare ce ascultă ei,
 de n'au ochii-așa de grei
 ca seara deobicei?
 Și de ce s'o fi 'ntâmpat,
 sfatul ăsta, la 'noptat?

* * * * *
 Toader, pe la asfințit,
 și-a strâns frații de partid
 și cu dâșii a grăit:
 — Remeș, frate, Farcaș frate,
 vine mare greutate:
 de mâine de dimineață
 stăm cu Toroioaga față;
 Nu cu potică domoală,
 numa' cu cremenea goală!
 Dară, precum bine știți,
 oamenii-s cam osteniți.
 Și eu m'am gândit așa
 să-i mai întărim cumva:
 să le-aducem noi aminte
 amarul de mai 'nainte,
 (și la asta m'am gândit
 că-i Remeș mai potrivit,
 că mai mult a suferit.)
 Și să le mai spunem dară
 vremile cum se schimbă
 Și Borșa cum lucră iară
 (despre asta eu mi-s bun
 că am multe să le spun!)
 Și'n urmă Farcaș să vie,
 să ne zică el cum știe

o vorbă de veselie!
La cumpănă și la frică
agitația nu strică...
...Și se învoiră ei
să facă așa tustrei
și făcură foc de sfat,
în poiana unde-au stat
pela ceasul de'nserat.

...Roșcovane scapără
limbile de flacăra
și dogoarea rumenește
pe omul ce povestește...
Și mai licăre un jar
sub sticla de ochelar
și pe fața șanțuită
cu barbă nebriciuită...
Și ce mi-i inima lui,
ce mi-i para focului!...

POVESTEA LUI REMEȘ

— „Fost-am băitânaș,
copil copilaș,
cân' taica muri
la cruce de zi
jos pe galerii...
Bolta a căzut
țândări l-a făcut!
Că'n peșteri adânci
il sileau pe brânci
boierii cei mari,
viță de tâlhari,
aur să le scoată
din funduri de piatră
ca să-și facă stare
Nemeșu' cel mare
Și Gâdea bogatul,
Gâdea blestematul,
frate cu'mpăratul!
Și m'am pomenit

copil orfănit,
copil tinereț,
singur singureț..
Și m'am dus și eu
să spăl minereț,
dela doișpe ani
ca omul sărman...

...Flăcăruie, flăcăruie,
zi-i lui Remeș să mai spuie,
că mânia răscolită
face inima călită!

...Cu greu și dureri
am ajuns miner
și umblam și eu
ca tătâne-meu,
prin găuri de munte,
prin pimnițe crunte..
Iar Gâdea bogatu'
se umfla cât patru
și coconii lui
crăpa de sătui
și nevestă-sa
de grasă plesnea!
La mine acasă,
nici mălai pe masă
și femeia mea
de foame zăcea
și pruncuțu meu
se topea mereu,
că de nemâncat,
l-am și îngropat...

...Flăcăruie, flăcăruie,
zi-i lui Remeș să mai spuie..

...Și aveam motor
ciocan sunător
și lămpașul meu
feștila cu seu,

vagoneta mea
spîneară era...
Și ortacii mei
tot așa și ei
și Borșa întreagă
la fel de săracă.
Iară, într'o zi,
statu' — ce-i veni?
Nimic nu ne zise
și mina o închise:
cică se slejise...
Și noi am rămas
câine de pripas,
câine fără nume
și ne-am dus pe lume...

...Săracă țară bogată,
greu ai pățimit odată!

...Și n'a mas în sat
picior de bărbat,
numa' tot femeii
cu plozi mărunței,
moși îngârboviți
și câni hămesiți..
Ne-am dus cu suspine
la mine streine,
departe de vatră,
de munții cu piatră.
Că mineri am fost
neam de neamu' nost'
mina, cât de rea,
dragă ne era,
și cât am trăit
am tot minerit..
Mers-am eu pribeag
pe la Șugatag
și-am suit grăpiș
la Baia de Criș,
alții la Lupeni,
alții'n Petroșeni,
până m'am băgat
la loc blestemat,

la loc cu amar,
tocma la Ghelar,
artificial
la mina de fier...

...Așa te-ai păraginit
de bine ce ai trăit,
Maramureș, țară veche,
cu oameni fără păreche...

...Ceasuri lungi dearând
umblam sub pământ
cu burta lihnită
să pui dinamită..
Și aveam motor
ciocan sunător,
și lămpașu' meu
feștila cu seu,
vagoneta mea
spinarea era..
Inginer aveam
pe unu Avram,
viță de boier,
la suflet hîngher,
care nu odată
ne-a furat la plată
și de multe ori
ne-a frânt sub picior
cu gârbaci de sfori..
Și-mi purta el mie
ură străvezie,
că i-am spus odată
vorbă apăsată
ca să nu mai bată!
N'a zis el nimic,
că eram voinic,
dară într'un rând
ce-i trece prin gând?
Pune pe-un copil
să-mi fure fitil,
fitil rânduie
pentru pușcuit,

pentru spartul pietri,
vreo sută de metri...
Și mă face hoț
de față cu toți
și cheamă jandari,
tot bălauri mari,
pe mine mă leagă
și'n birău mă bagă,
ferecat cu ură
călușit la gură.
Și m'a luat Avram,
trupeș cum eram,
și pân' la 'nserat
m'a tot deșelat...
Că avea îmblaci
câtă-mai gârbaci,
gârbaci îndoiti,
din sfori împletit,
gârbaci noduros,
cât mâna de gros
și unde dădea
carnea se rupea,
sângele țâșnea..
Și frații 'n apus
pe targă m'or dus...

...Flăcăruie, flăcăruie,
stinge-te să nu mai spuie!

...Vremea a fugit,
carnea s'a lipit,
numa' dâra lată
a rămas brăzdată,
cu durere mare
la mine'n spinare
și brazda demult
cu mine-a crescut
și mânia mea
a crescut cu ea...
Și îi zic mulțam
acelui Avram,
că mi-a scris cu ură

bună 'nvățătură,
cu buche de sânge
care nu se stânge...
Azi, de-i greu în față,
brazda mă învață
și de-i greu 'nainte
ea mi-aduce-aminte
și de-i greu mare
tot brazda-i mai tare!...

..Din gătejele de brad
lacrimi de rășină cad
și dogoarea rumenește
pe omul ce-și am'ntește
și cad lacrimile rar
sub sticla de ochelar..

Mări, Toadere, voinice,
ț'-a venit rândul a zice!
Ia grăește și ne spune
cum veniră vremuri bune,
cum dă țara 'n primăvară
și Borșa cum lucră iară!

— Frunzuliță sunătoare,
măi ortace, frățioare,
ridică focu mai mare,
că începe a 'nopta
și nu văz a vă cânta!...

POVESTEA LUI TOADER

„Mineream pe la Abrud,
pribegit departe,
când boierii-au început
cu război și moarte..
Greu ne-a fost pân' am zărit
pacea peste graniți:
muncitori din Răsărit

o purtau în raniți..
Vorbe noi printre mineri :
— Măi, se schimbă rostu' !
Se ridică în puteri
drag partidu' nostru !
Eu n'am înțeles nimic :
— Ce partid să fie ?
Râd vreo câțiva și îmi zic :
— Singurul, bădie !
— Ia spuneți-mi, e voinic ?
Oare lucră bine ?
Râd ortacii iar și-mi zic :
— Lucră pentru tine !
Am zâmbit în gândul meu..
— Dacă n'or fi glume,
vrasăzică, am și eu
o putere 'n lume !

...A trecut ce-a mai trecut,
n'a trecut degeaba :
s'or schimbat pe la Abrud
oamenii și treaba.
„Societatea” s'a topit..
Stăpânea minerul.
— Asta zic și eu partid :
știe bate fierul !
Mă mai socoteam așa :
— Dacă-ai harnic,
apoi nici în Borșa mea
nu stă el zădarnic !
Și când prinde poama gust
și secara-i deasă,
patru ani după August,
m'am întors acasă...

... Spune Toadere, mai spune
cum veni ră vremuri bune !

...Stam cu taica la podeț
chiar dintâia sară..
Se oprește un drumeț
și mă tot măsoară.

Uite, nu-l cunosc deloc,
cam ciudat îmi pare...
El, de colo : — Bun noroc,
Toadere, doinare !
Glasul ăsta răgușit
mi-a sunat în minte :
ăsta-i Roman, negreșit,
care-mi stă 'nainte !
Prieten bun și vechi ortac,
veșnic vorbă caldă...
Două veri prin Șugatag
am robît olaltă !
— Măi, da' te-ai schimbat nițel,
Roman, frate dragă !
— La Petrila, zice el,
te tocești, nu șagă !
Mai târziu ți-oi povesti...
(și grăbit deodată)
Oamenii vorbesc pe-aci
că rămâi la vatră..
Zic : — Ba' chiar am și rămas !
El zâmbește hătru :
— Hai atunci la mine-acas' :
Vreau să-ți dau de lucru !
— Păi, acum ?
— Chiar acum,
meștere, doinare !
Fi-vei obosit de drum,
dară zoru-i mare,
c'au sosit din București
ingineri de frunte
și-aș voi să-i însoțești
măine, către munte...
Glasu-i tremura ușor
în tăcere-albastră :
— Zace cam de mulțișor
Toroioaga noastră !
Și e vremea de trezit
multă bogăție...
— Frate Roman, am grăit,
gata-s de trezie !

Și ne-am dus a ține sfat
despre câte toate...
Intr'un timp l-am întrebat :
— Spune-mi, de se poate,
inginerii ăștia doi
i-a trimis partidul ?
Zice Roman : — Câte-s noui,
le-a făcut partidul !
...Inima sub cojocel
întețea bătaia :
— Am știut că lucră el
și la Borșa Baia !

Ia spune, Toadere dragă,
ce-a mai fost la Toroioagă !

...— Pe poteci, pe văgăuni,
către toiul verii,
mers-am două săptămâni
sus, cu inginerii.
Unul oacheș, mustăcios,
cu vederea slabă,
altul mare și buhos,
moldovan de treabă :
Eu din stâncă desprindeam
pietre, pietricele,
dânsul cerceta prin geam
tainele din ele.
Cesuri lungi scria de zor,
făr' să obosească,
murmurând încetișor
limbă păsărească..
Chibzuia în sinea mea :
— Scrie, frate, scrie !
Poate că din scrisa ta
iese bucurie !
Să înceapă a vui
valea părăsită,
să trăim și noi pe-aci
viață înflorită...
Cum lucram așa tustrei,
prins-am eu de știre

că 'ntre inginerii mei
este osebite :
moldovanul, om senin,
vesel totdeauna;
oacheșul, mai cu pelin,
bombănea într'una.
Numa' ce'ntr'o zi l-aud
celuilalt că-i zice :
— Nu-i nimica de făcut !
Să plecăm de-aice !
Vorba asta, drept vă spu',
mi-a tăiat suflarea...
Ia te uită, dumnealui,
gata-i cu plecarea !
Ce-i răspunde Moldovan ?
— Încă nu se știe :
mai avem trecută 'n plan
vechea galerie...
— Eu de-acolo tocmai viu !
(face mustăciosul)
Lăcăraie și pustiu,
îți înghiață osul !
— Dar pirită ai găsit ?
celălalt întreabă.
— Da... Nimic deosebit,
proba-i foarte slabă...
Imi venea să-l iau de gât !
Lui puțin îi pasă :
Ce ușor s'a hotărit
a se 'ntoarce acasă !
Nu e ăsta dîn partid
(mă gândeam privindu-l)
Roman poate-o fi greșit...
Altfel e partidul !
Moldovan, săltând greoi
îmi șoptește mie :
— Ia hai să vedem și noi
vechea galerie !
...Și-am ajuns către amiazi
de am pus piciorul,
tocma'n mina unde azi
ducem compresorul...

...În poiana înopțată
para focului se găta
cu poveștile odată...
Doar jăratecul târziu
luminează arămiu,
și mai ard cărbunii mici
cu licăr de licurici...
Și întreabă careva :
— Oare oacheșul știa
filonul unde era ?
Răspunde Toader aprins .
— Ne a mințit cu dinadins !
Doar mi-a spus și Moldovan :
— Asta-i faptă de dușman !
Filonul la nasul lui
și el se jură că nu-i !
Dealtfel nici n'a mai stat :
dup'o zi s'a dus din sat...

...Vântul nopții înfioară
cetină și cetioară
și oftând incetișor
murmură un trăgător :
— O fi fost neam de ciocoi,
sămânță de boieroi...
Pe ăștia grozav îi doare
că ne ducem către soare
și cearcă să ne doboare !
Zice Toader : — Cearcă, cearcă,
dar nu-i chip să mai ne'ntoarcă
Și de mergem tot așa,
repede i-om detuna !...

...În poiana de aramă
firul vorbei se destramă
pe nebăgate de seamă...
Numa' jarul mai mocnește
sub spuza ce se răcește
și izvorul mai îngână
doina muntelui bătrână...
Greul nopții s'a lăsat,
râde cerul înstelat...

Și zâmbește un miner
privind cu ochii la cer :
— Au pornit ortaci bătrâni
cu lămpașele în mâini..
Și, adevărat, îți pare
că pe bolta lucitoare,
ca 'ntr'o mină uriașe
joacă focuri de lămpașe..
Și-ți mai pare că din mină,
o să iasă la lumină,
către dunga dimineții,
soarele, filonul vieții...

XVI

Pe la revărsat de zori,
prin cărarea de miori,
compresorul urcă iară
cu trudă și cu povară
sub cerul de primăvară.
Pe drumeag bolovănit
îl trag voinicii răzbit,
fără vorbă, fără glas,
fără clipă de răgaz.
Prin frunzare cu răcoare
zorii au dat în floare
și s'aud țipând ierunci
printre trunchiurile lungi..
Și cum trag minerii, trag,
iată'n capăt de drumeag,
li s'arată dintr'odată
piatra goală, detunată !
Se răped ortacii toți
și pun proptele sub roți
și dă Gruia chiot lung,
văile că îi răspund
și zice Remeș râzând :
„Bucură-te, lume dragă,
c'am răzbit pe Toroioagă !
Mult am tras fără de popas,
da' puțin ne-a mai rămas...

Și se strâng alăturați,
nouă frați cu umeri lați,
să privească într'olaltă
creasta muntelui înaltă,
Creasta Ciungă, peste care
niijește soare răsare...
Cată ei cu ochiul dus
unde tocmai colo, sus,
se zărește'n stâncărie
intrarea la galerie.
Pân' acolo cale nu-i,
decât piatra muntelui
în bătaia vântului
și nu-i cărare și cale
decât țancurile goale
unde pasul se prăvale..
...Alelei, boieri hapsâni,
face v'ar vântu' țărâni!
Că ați fost până mai ieri
mari și tari peste averi:
ați tăiat și-ați spânzurat
țara toată 'n lung și lat,
mult popor ați mai căznit,
drumuri nici c'ați drumuit,
decât brazdă și cărare
cu gârbaciul pe spinare,
cărăruie de mormânt,
să ne băgați în pământ..
Dar ne-om face noi acum
alte rânduiele de drum:
cale largă, întărită,
cu suflet pecetluită,
să ne scoată din nevoi,
să vă spulbere pe voi,
să vă dea țărănilor
pentru vecii vecilor..
Haidați frați cu umeri lați,
compresorul mi-l sălțați
și mi-l duceți colo sus,
pe cărări ce încă nu-s,
ca să aibă temelie
viața largă ce-o să fie!

...Și-au pornit, mări, pornit,
la urcușul povârnit,
în lumina revărsată
peste cremenea brumată...
Toroioagă, cale grea,
crâncenă-i costișa ta,
fără brad, fără izvor,
fără niciun firîșor,
numa' piatră și zănoagă
și steiuri de stâncă seacă...
Bate soarele cumplit,
oamenii s'au istovit,
că's trei ceasuri și mai vâ
decând umblă ei așa,
prin Țancuri bolovănoase,
peste lespezi lunecoase..
Fiece palmă de loc
te desnoadă de mijloc
și la fiecare pas
curg șiroaie pe obraz,
pe obraz și pe grumaz...
Toader în zădar se sbate
de-și frânge oasele toate
și degeaba Neculai
trage el cât patru cai :
tot mai des se poticnesc,
tot mai grabnic poposesc
și Toader, cu vlaga toată,
cu suflarea zugrumată,
impinge propta sub roată...
Și se uită la frățâni
cum stau cu fruntea pe mâni,
asudați, învăpăiați,
de povară deșelați...
Nu se vaită, nu se plâng,
stau așa mereu tăcând
și tăcerea asta mare
pe Toader cumplit îl doare !
— Haida-hăi și haida-hai,
geaba strigă Neculai,
că ortacii, cât ar vrea,
uite — nu mai pot căra !

Pașii parcă-s plumbuiți,
șovăie impleticiți
și alătura, sub stâncă,
se cascadează adâncă
unde urlă sbuciumat
Râul Mic înspumegat...
O greșală — și-i ușor
să se prăbușe'n vâltori
și oameni și compresor !
Și Toader deodată simte
că nu-i chip de mers 'nainte
și ce-i fulgeră pînă în minte ?
...Partidul nouă ne-a spus
să ducem mașina sus...
Și motoru-i lucru mare
dară omul suflet are
și nu-i voia, la Partid,
oamenii ca să-iucid !
Hai, răpezi-te și zi :
sfârșim suișul aci !
Și fugi la Roman în sat
și grăiește-i răspicat :
— Nu se poate, Roman dragă :
nu răzbim pe Toroioagă!...
...Dar mai sus, numai cu o treaptă,
galeria stă și-așteaptă :
nu de azi și nici de ieri
dar de câte primăveri ?
Și nu galeria doară :
colo sus, așteapt'o țară !
Că'n filoanele afunde,
în măruntaie de munte,
multă lumină s'ascunde...
Și multe veacuri la rând
a răbdat țara gemând
cu frunțile la pământ !
Câte-am tras și-am pățimit,
le avem de răsplătit
însuțit și înmiit !
Și avem a înflori,
nu cu anii mai târzii,
ci cu fiecare zi !

Când o viață ai tot tras,
greu mai poți să pierzi un ceas...
— Tu mă sfătuești cu drept,
gând voinic și înțelept,
dar ortacii nu mai pot,
că mi s'or sleit de tot
și a-i trage mai departe
se chiamă că-i duc la moarte...
Uite, Remeș înc'odat
a căzut împiedicat
și Gruia, cât de voinic,
nu mai e bun de nimic...
Hai, oprește-te și zi:
fraților — sfârșim aci!
...Dar eu știu că mă adastă
tovarășii sus la creastă,
că fără de compresor
nu merge treaba cu spor
și e musai ca să meargă,
să ieșim la viață largă!
...Prin văzduhul de cleștar
sboară vulturul hoitar...
Amintiri din altă dată
în Toader încep să bată:
parcă șade'n fața lui
Gâdea, cel cu rânjet șui
și alătura de el
inginerul mărunțel,
cu gârbaciul împletit,
cu sânge roșu stropit...
Și mai stă un mustăcios,
ce se uită veninos
și tot bombăne cu grabă:
— Slabă-i proba... foarte slabă!
...Ia'n auzi-i cum mai râd,
râset răgușit și hâd
cum se bucură de tare
dușmănoasa arătare
șuierând cu glas de bici
— O să'nțepeniți aici!
...Sub cerul de primăvară,
vulturul prădalnic sboară...

Mări, către Creasta Ciungă,
șade cremenea să'mpungă
înălțată într'o dungă.
Și în colții cei de clește
osia se poticnește,
mașina în loc s'oprește...
Sar cu toții dinainte
roțile a le desprinde,
doar Toader stă locului,
la urma motorului,
în bătaia vântului,
în ghiara frământului...
Și atunci i-a fost să vadă
propta dreaptă fărâmată
între stâncă și obadă...
Lemn de codru nu era
niciun lemn se geam'așa,
dară inima lui, da!
Sare Toader dintr'odată,
proptește spinarea lată,
dar cât ai propti spinare
compresorul e mai tare!
Și parcă'n aceeași clipă
hohot lung se înfiripă
și răsună glas de bici:
— Pân'aici... Aici... aici!

...Clipă, stăi, oprește-ți sborul!
Se prăvale compresorul,
cade'n râpă, viața, dorul!
Hăulind, svârli piciorul...
Munte, munte, brad bogat,
trăznetul te a sărutat,
piatra că ți-a sângerat?
Parcă s'a lăsat un nor
pe lumina ochilor
și din cerul înroșit
soarele s'a prăvălit
și tot muntele căzu,
dară compresorul, — nu!
...Toader mai aude'n gând
glas de frate răsunând,

glasuri multe ,depărtate :
 — Trage, Neculai nepoate...
 Și o voce mai adâncă
 ce-i șoptește : — Incă, încă !
 Și el geme sub obadă :
 N'o să cadă... n'o să cadă...

.
 Remeș sare cel dintâi...
 — Ce-ați rămas așa, momâi ?
 Repede, strigați să vie
 câțiva dela galerie!
 Farcaș, Gruia, Neculai,
 și tu Stoico — ce mai stai?
 Invăliți-l în prelată,
 coborâți-l jos îndată,
 către Borșa vă zoriți
 și pe Roman îl vestiți:
 făr'a pierde o clipită,
 la Sighet să îl trimită!
 Și grăiți-i dela mine
 că urcușul merge bine:
 astăseară, cum am spus,
 compresorul fi-va sus!

*

Cinci luni de zile mai apoi
 în București, aici, la noi...

EPILOG

O zare de ziuă albește 'n ferești
 vestind dimineață senină.
 Pe străzile-acestui bătrân București
 ies primii boboci de lumină.
 Iși leapădă cerul cernitele straie,
 fereștile larg se deschid
 și zorii tomnatici pătrund în odaie
 în sediul înalt de partid.
 Un om se arată'n pervaz luminat
 sorbind cu nesaț dimineața...
 Și razele-i joacă pe chipul brăzdat
 și vântul îi mângâie fața...

Cu fruntea aceasta ca bolta senină,
cu sîredelul viu în priviri
să fie director, sau șef de uzină,
sau poate comandă oștiri?
Privindu-l, vezi parcă al Patriei drum,
urcușul mereu înainte.
Zărești viitorul mijind de pe-acum
în ochii adânci de părinte...
Pe masa de lucru, dosarele grele
strâng cifrele vieții în val:
Sub fruntea înaltă se'ncheagă din ele
al nostru dintâi Cincinal...
Acolo-s tractoare vuind pe șenile
și caii-putere'nspumați.
Sclipesc laolaltă, în salbă de file,
motoare, păduri, kilowați...
Belșugul de mâine aeve-a foșnit
aci, în odaia tăcută...
Din visele țării a fost întocmit
raportul acesta de luptă.
În el sunt înscrise: și rumena pâine,
și valul bogat de țitei
și școala în care suna-va ca mâine
glăsciorul copiilor mei...
...Și omul acela gîndește: — E greu,
dar rodnic suișul spre creste...
Deaceea'n ședință voi spune mereu:
Luați seama la cifrele-aceste!
Sub fiecă cifră ce-și flutură sborul
zâmbește un om fericit...
Să facem să vadă aceasta poporul
și planul va fi împlinit!
Atent, gînditorul privește la ceas:
grozav trece noaptea de iute!
Și pîn'la ședință puțin a rămas,
mai sunt numai zece minute.
Se'ntoarce să strângă hîrțile toate
cu grijă de bun gospodar;
dar, uite, acolo, ceva mai deoparte,
mai stă nedeschis un dosar:
Scrisori de prin țară: un stol măricel.

li vin din uzini, din ogoare...
Căci zilnic stă țara de vorbă cu el,
prin oameni, prin câte-o scrisoare.
la uite ce scrie o mână stângace,
din sat depărtat, oltenesc :
„Tovarăș Gheorghiu, colhozul s'ar face,
dar este un cui chiaburesc.
li zice Stamate — e foarte viclean :
ne-a prins secretarul în plasă.
li ia cu rachiul — că are cazan,
și-l scoate din lupta de clasă !
Așa că acuma eu tare vă rog,
că poate-i găsiți dumneavoastră
acestui Stamate, vreun ac de cojoc
și-atunci — o să fie pe-a noastră !”
Și iată aici un raport de viteji :
— Din Gura Ocnitei, sonzoril
cu drag vă urează, tovarășe Dej,
ani mulți și tot multe victorii !
Noi scoatem țiteiul pe luni viitoare :
să știți că se lucră 'ndârjit.
Să simtă bandiții că pacea-i mai tare !
Trăiască Partidul iubit !
...Ar sta să tot soarbă cuvintele vii !
Dar timpul, ca pasărea zboară...
Și doar o scrisoare mai poate citi,
venită din capăt de țară :
„Cu bun noroc, tovarășe Gheorghiu !
Vă scriu din Baia Borșa, dela noi,
pe unde-acu trei ani creștea pustiul
și se sbăteau nevestele'n nevoi.
M'au pus orfacii ăștia a vă scrie
și gândul lor s'a potrivit cu-al meu,
că azi am scos din vechea galerie
întâiul vagonet cu minereu.
Demult fusese mina părăsită,
închisă din porunca domnilor...
Și cine alt putea ca s'o deschidă ?
decât Partidul nostru muncitor ?
li mulțumim Partidului fierbințe

și dumneavoastră, iar, vă mulțumim.
că ne sunteți tovarăș și părinte
și mult vă mai trudiți, — noi bine știm !
Apoi aflați că noi ne-om ține bine :
mai cu folos o să muncim mereu.
Nu și dă minerul cinstea pe rușine
de-ar fi să fie greul cât de greu !
Ortacul nostru, Toader Vânătorul
în Mai pe Toroioagă, la suiș,
cu trupul lui oprit-a compresorul
să nu se facă zob pe povârniș.
In Shighet la spital mai stă și-acuma :
a trebuit să-i taie un picior..
Dar mina lucră (de-ți vedea-o numa'!)
și compresorul dudue de zor !
E drept că numai ăsta nu ajunge :
ne-ar trebui vreo două, cel puțin.
Dar strădui-ne-om și s'or mai aduce ,
că doar nimic nu-ți pică din senin.
Mai mulțumim Partidului odată,
și mulțumim la toți care-l conduc
și o să dăm producție bogată,
să fie pace bună și belșug!
...Se iscălește Roman, vechi pfețrar,
aci, la Toroioaga, secretar".
...Se uită departe tovarășul Dej
și gându-i se'nalță șoimește :
— Recoltele luptei: un soi de viteji
cum numai Partidul călește !
Câți Toaderi de-aceștia nu cresc pe la noi,
puternică, grea temelle !
Nu-i sperii — se vede — cu svon de război
și vai de dușmani, — de-o să fie !
Când liber clădești, cu-ale vieții strădanii
și pui tencuială de sânge,
și când inginerul cel mare e Stalin,
nu-i val să te poată înfrânge !
Asemenea oameni dau cifrele viață
prin ei, cincinalul e viu !
Luci va 'n lumină clădirea măreață
și chiar mai devreme — o știu !

Prin sala înaltă, vuind a vârtel,
aplauze cresc în furtună,
când intră în sală tovarășul Dej
și suie încet la tribună.
Cu ochiul spre ziua de mâine-așintit
el vede crescând biruința...
Apoi, spune simplu, cu glas liniștit :
— Tovarăși, deschidem ședința.

NICOLAE ILANU

CUMPĂNA LUMINILOR

Roman I

*Pe stânca sfărmată mă sui
Gândirilor aripi le pui.
(Eminescu)*

PARTEA I-a

I

Corundul

1

Intr'unele ceasuri ale zilei baraca e pustie. Cearșafurile și bucățile de jurnal prinse în ferestrele mari, patrâte, par să ascundă ființa desgolită și hădă a unor gospodării de burlaci. Se vede că i s'a întâmplat unuia dintre singuratecii locatari ai clădirii de lemn și carton, o mare rușine, de vreme ce toată lumea astupă cu grijă geamurile a căror lumină e ușor tulburată de pulberea purtată de vânturi, dinspre cariera apropiată. Cineva a agățat de cercevelele vopsite cu un galben leșinat, o cămașă. O cămașă adevărată, cârpită sub guler, sdrențuită la poale, părând de departe o arătare încremenită într'o caraghioasă figură de balet.

Până la ceasul când se vor întoarce oamenii ce trăiesc în cutiuțele cu miros de rășină și vopsea proaspătă, un drumeț poposit aici dintr'o altă lume și fără grabă fiind, ar putea cerceta cu amănunțime împrejurimile.

În fața barăcii, drumul. Dincolo, un platou pe care stau risipite câteva betoniere scoase din uz, un caterpillar cu șenilele înfundate în noroiul roșietic și reteveie de conductă, învâlmășite ca în urma unui cataclism. Și mai departe, se înalță pădurea cu ușoare obcine ca niște volănașe de malacof, până sus de tot, unde muntele se sudează cu cerul. Prinși de unduirea înșelătoare a pădurii, ochii trec repede peste surpătura de deasupra drumului. Aceasta e cea dintâi carieră de piatră, cel dintâi ochiu, înlăcrimat de izvoare adânci, pe care pământul l-a deschis pentru a pândi ciudatele echipagii poposite într'o noapte pe aceste locuri.

Pleoapa vânăta s'a adâncit, iscând măruntaiele adormite dela începuturile lumii, stejarii și ferigile mumificate între șisturi reci, peste care liniile

de „decauville” și-au petrecut stăpânirea lor paralelă. Exploziile nu se mai aud de mult aici, și pământul schilodit a prins să-și tămăduiască rănilor, luând dela capăt procesul de dospire înceată, de prefacere nesfârșită a ființei lui. Dar vechea carieră are încă o mare însemnătate pentru cei ce locuiesc în baracă. Ea mai amirtește ceasul acela de început, când valea se oferea toată, nudă și îmbietoare, gata să se lase străbătută de fiorul nou al mașinilor, să primească îmbrățișarea bărbătească a concasoarelor și râsul tânăr al compresoarelor.

Jignită că oamenii s'au oprit la unul din mădularele ei cele mai sărace, valea și-a arătat mai în sus farmecele ei necunoscute. Inginerii, geologii, topometrii și pietrarii au căzut în capcană și, mergând pe firul alb al Corundului au ajuns la locul ce se chiamă Mujna, ridicându-și acolo corturile, într'o ședere mai îndelungată. În jurul barăcii însă, au crescut atelierele, depozitele de carburanți înconjurate cu un dig de pământ galben, un teren de sport, și câteva remize. În spate, spre sud, locul e strâmt. S'a tăiat din mal cu hârlețul și târnăcopul pentru ca muntele să nu intre pe fereastră, și astfel, între temelia de grezie și povârnișul verde, s'a iscat o groapă. Apa din adâncuri și cea din șuvoaie s'au adunat aici, prefăcându-se într'o baltă. Balta, îndeplinindu-și tainicele ei rosturi, a zămislit curând broaște. De atunci, locatarii dinspre sud dorm legănați în orăcăitul celor o mie de guși verzi. Pilonul de înaltă tensiune, de o sîdătoare maiestate, nu e singurul semn al viitoarelor așezări. Iată, în mijlocul băltoacei au rămas dintru început, trei butoaie cu smoală. Două în picioare, al treilea răsturnat. Nimeni nu știe ce caută aici smoala asta. Bineînțeles, din ea se face asfalt, în chiagul ei se prinde pietrișul și cimentul, durând o compoziție cenușie pentru drumuri și clădiri. Asta o știe lumea, dar până azi, nici unuia dintre miile de oameni poposiți în valea Corundului, nu i-a trecut prin minte să scoată butoaiile din baltă. Ele fac parte din peisagiul încremenit în jurul barăcii, părand niște geamanduri negre și cocoșate, tot atât de inușile ca și cariera părăsită.

Odată cu seara, baraca prinde viață. Prin pereții ei subțiri și sensibili ca o carcasă de violoncel, încep să străbată boncăneli, șuerul vag al robinetelor de apă, tictacul scurt al comutatoarelor. E cea dintâi operație: camenii se spală. Apoi se ivesc luminile. Ferestrele se deschid și perdelele improvizate atârnă jalnic de o singură cercevea. Într'una din cămăruțe cineva cântă. Glasul se undălește înșelător. Nu, nu cântă nimeni. Este aparatul de radio al subinginerului electrician. Pe cele două culoare oamenii pășesc încet, desbrăcați până la brâu, acoperindu-și cu mâinile pieptul păros. Este un soiu de pudoare masculină pe care burlacii o păzesc cu strășnicie. Ei se mișcă dela o ușă la alta, împrumutându-și sau schimbând lame de ras, săpun parfumat, surogat de cafea sau cărți.

La aripa dinspre baltă, fereastra nu s'a deschis încă, dar prin ușa desprinsă din clăntă se aude un foșnet, cum s'ar sbate o pasăre captivă. Din când în când pașii grei fac să scârțâie podeaua. Trecând prin fața acestei uși, camenii se opresc o clipă. Toți știau că acolo nu locuiește nimeni. Poate că a venit vre-un locatar nou, un inginer, un maestru, un contabil, de pe la București sau Reșița. Totul este cu puțință, dar dacă într'adevăr s'a întâmplat așa, faptul rămâne cu deosebire interesant. Se va stabili aici? E doar în trecere? Taina asta nu poate dăinui multă vreme, pentru că aici nu e o așezare oarecare de oameni obișnuiți să trăiască între patru pereți și cărora nu le pasă de ceeace se întâmplă alături. Baraca aceasta, și de bună seamă altele, din cele multe

înșirate pe valea Corundului, pare o așezare de coloniști, veniți de departe, de pe țărmuri sterpe și bântuite de furtuni. Ca și cum bogăția nouilor pământuri s'ar împărți între temerarii cuceritori, fiecare nou venit este privit la început cu bănuială. Cei vechi s'a constituit într-o familie. De obicei, oamenii veniți în urmă, pătrund cu greu în comunitate, dar sfârșesc iremediabil ca membri ai ei. De aceea, în câteva clipe doar, vestea a străbătut baraca dela un capăt la altul : „a venit unul nou”. Intrusul este lăsat să-și golească valizele, să așeze pe masă sau deasupra dulapului portretul unui om drag, să cerceteze somiera și cearceafurile, eventual să studieze chiuveța și să se joace de câteva ori cu robinetul. Operații obligatorii, asemănătoare acelor pe care un călător le face într-o cameră de hotel. Dar lucrurile capătă aici caracterul unui ritual și nici unul din vechii locatari nu și-ar îngădui o pripită luare de contact cu cel nou.

Se întâmplă însă ca omul acesta să fie timid, să se descurce mai greu într-o baracă decât într'un mare hotel. După ce și-a rănduit lucrurile și n' a valiză n'au mai rămas decât niște hârtii cocoloșite, noul venit se oprește în mijlocul camerei și așteaptă. Ceilalți își pierd răbdarea. S'au bărbierit, s'au spălat. Pe culoare miroase dulce a săpun „Interindustrial” și aparatul de radio al subinginerului stăpânește clădirea.

— Cine-o fi ăsta ?

— Nu știu, sunt curios. Trebuie să fie un om tăcut.

— Mai lasă-l puțin. Trebuie să iasă.

Noaptea coboară pe furiș din pădure. Nici butoaiile cu smoală, nici cariera nu se mai văd. Dinspre sat străbate melodia care deși se cântă de un an, de trei ori pe zi, încă mai înfioară sufletele burlacilor :

„Vine toamna, iarna rece,

Dar iubirea mea nu trece...”

Târziu, amuțește și postul de radio-amplificare. Așteptarea devine chinuitoare. Subinginerul trece din ușă în ușă. Cere aprobarea comunității pentru a porce la atac. Poartă o cămașă milaneză, prea strâmtă pentru trupul lui urieșesc. Pe deasupra, un tricou subțire, cărămiziu. Părul încă ud, i s'a lipit de tâmpile, iscând un obraz de măslină, nici prelung, nici rotund. Se oprește în fața ferestrei celui nou venit și fluieră încetitor un cântec necunoscut. Stragema își face efectul. Ușa se deschide și un om înalt, cu o figură de copil, vorbește zâmbind :

— Bună seara. Locuiți aici ? Sunteți bun să-mi spuneți unde aș putea lua masa ?

Obrazul musculos al subinginerului se mișcă într'un început de râs.

— Avem cantină în sat, în spatele bisericii catolice.

Mulțumind cu o ușoară înclinare din cap, tânărul porni în pas șovăelnic dealungul culoarului și se întoarse după câteva minute. Subinginerul nu se urnise din loc. El privi cu îndrăzneală, obligându-l să vorbească.

— Toată noaptea se întâmplă asta, întreabă noul venit, arătând cu mâna spre baltă.

— Până spre miezul nopții, se odihnesc un ceas-două, și încep iar. Dar ne-am obișnuit. Dacă ar seca baltă, cred c'am fi nevoiți să facem o crescătorie de broaște. Ele fac parte din colectivul nostru, spuse subinginerul râzând. Dar cu ce prilej pela noi ?

— Imi dați voie... inginerul Vancu, Gheorghe Vancu.

— Toma Dobândă, subinginer electrician.

Tăcură câteva clipe cercetându-se. Vancu își trecu mâna prin păr, vădind un gest obișnuit. Își aminti de întrebarea lui Dobândă și spuse încet :

— Voiu lucra pe șantier. Sunteți de mult aici ?

— Dela începutul lucrărilor, chiar din primul detașament. Constructor, da ?

— Proectant. Vin dela institut. Am lucrat și la proiectul Corundului. Mă bucur că-l pot vedea cum se ridică în picioare.

Vancu vorbește fără convingere, stăruind într'o ținută convențională, rece, de musafir. Pare oșosit. Deși tânăr și sănătos, obrazul îi e brăzdat de două cute ușoare, pornind din dreptul nărilor până spre bărbie.

— Ar trebui să vă duceți la masă, rosti Dobândă. Nu se servește decât până la nouă. Noi mâncăm deobicei când coborim dela șantier.

— Mulțumesc, pentru astă seară mai am câte ceva la mine. Mă interesează pentru mâine.

Subinginerul își netezi cu palmele tricoul întins pe piept și spuse zâmbind :

— Avem o cantină bună. A fost mai prost la început, dar ne gospodărim bine acum.

Pe culoar se apropie încet un om între două vârste, grasuț, cu niște ochi vioi și jucăuși. Lipește călcăile și întinde o mână mică și caldă.

— Comandor Isbășoiu... îmi pare bine...

Prinzând mirarea de pe fața lui Vancu, subinginerul Dobândă își umflă pieptul, rostind cu voce groasă, prefăcută :

— Da, dânsul e comandor la ... funicular. Știți, este vorba tot despre un vehicol aerian. Intre avion și funicular nu există decât un cablu.

Isbășoiu se încruntă. Ochii îi lucesc și se învârt ca două mărgele. Deși vrea să dea vorbelor sale o nuanță de glumă, în unduirea lor se simte mânia.

— Toma Dobândă e un flecar emerit, nu scapă nimeni de gura lui. Râde de funcția mea de acum. El uită însă că e subinginer de megafoane. De un an de zile instalează megafoane ca să-i distreze pe corundeni. E o muncă zadarnică. Nu poate învinge concurența broscuilor...

Privi cu o îndrăzneală triumfătoare spre Toma Dobândă. Vancu zâmbi silit și căută să evite continuarea acestei discuții. Scoase tabacherea și înclinându-se ușor le oferi țigări. Isbășoiu ridică puțin mâna, refuzând. Gestul acesta îl îndemnă pe Dobândă să-l înțepe din nou :

— Comandorul nu fumează. E vegetarian și abstinent. Crede în Dumnezeu și în virtuțile creștine. Câteodată e revoluționar de ocazie... sau de nevoie.

— Pardon, sări Isbășoiu cu o încordare voit exagerată. Revoluția-i o filosofie prea adâncă pentru mine. Resortul respectiv al creerului meu nu mai funcționează, s'a tocit. Nu mai tresar nici chiar în preajma unui Toma Dobândă, profesionist al întrecerilor și al radiofitației. Cât despre Dumnezeu, s'avem iertare, îl păstrez, cine știe, s'ar putea să-mi prindă bine cândva... deobicei ajungi la el când nici nu te aștepți.

— Nu sunteți de părere să mergem înăuntru, întreabă Vancu, făcând un pas înapoi. Mi se pare interesat ceea ce spuneți. Dar nu vă pot urmări din pricina broaștelor... poftiți.

Râse încetișor, cu sfială, cercetându-l mai cu seamă pe subinginer care trăgea rar din țigară.

Isbășoiu se uită în ochii lui Dobândă Un consemn. Subinginerul este maestrul de ceremonii al colectivului din baracă.

— Trebuie să acceptăm, nu avem ce face, spuse el desfășurându-și brațele mari și puternice. Tovarășe Vancu, suntem ai dumitale. O clipă, mă duc să sting aparatul.

Pășind pragul camerei, Isbășoiu șopti râzând :

— E un tip simpatic, uneori plictisitor... și cam periculos.

Vancu îl privi iute, nu-i răspunse și comandorul păru descumpănit. Cu brațele scurte adunate la spate, își învârtea trupul mărunț și îndesat, cercetând încăperea. Masa era plină cu cărți și vrafuri de hârtii. Pe pat, peste o pătură vântată, cazonă, era întinsă o cuvertură de lână albastră. Rezemat de perete, la marginea nopției de brad nevopsit, portretul unei femei în vârstă. Mirosul a rufărie curată și a parfum de trandafir, sau altă floare ușoară și dulce. Vancu desfăcu o coală de calc și o prinse în fereastră. Isbășoiu se apropie de el să-i ajute și spuse oftând :

— E greu pe la noi, nici perdele nu avem. Nu are nimeni grijă de baracă. Noi singuri măturăm, facem focul, tăiem lemne. Alții o duc mai bine. Stau în case bune, sănătoase, au și servitori. Așa-i pretutindeni și oricând. Cine poate, oase roade. Hi-hi-hi...

Tăcerea lui Vancu îl încurca și omul își găsea scăparea în hohotul mărunț, menit să acopere pauzele penibile.

Toma Dobândă se întoarse cu o sticlă de coniac. Își aruncase pe umeri un surcut cenușiu, ros în coate. Părea mai vesel.

— Așa... acum să-l sărbătorim cum se cuvine pe distinsul nostru coleg. Șantierul se îmbogățește cu o nouă forță. Ia scoate brișca, comandorul!

În timp ce lua cărțile de pe masă și le așeza jos, lângă dulap, Gheorghe Vancu trăia un sentiment nelămurit, parcă o greutate îi apăsa creștetul. Nu regreta că-i invitasese pe acești doi oameni la el, deși ei dovedeau un soi de veselie aspră, vulgară. Socotea însă că îi prind bine în seara asta, la ceasul de început al unei vieți noi. Se întreba doar, dacă nu cumva pătrundea în viața șantierului, pe un drum dosnic. Îndată după sosirea la Corund, se prezentase la inginerul șef al șantierului. Acesta i-a vorbit fără entuziasm deosebit, i-a cercetat hârtiile și l-a trimis la omul însărcinat cu cazarea personalului. Vancu se aștepta să fie invitat la masă sau cel puțin să fi stat de vorbă mai îndelung. Fără să fi avut relații mai strânse, se cunoșteau din politehnică. Dragoș Voinea, inginerul șef al șantierului hidrocentralei dela Corund, își luase diploma în toamna lui 1944, cu un an înaintea lui Vancu. Era cunoscut în școală ca o ființă ursuză, unecri egoist și brutal, dar Vancu nădăjduia, fie că s'a înșelat asupra adevăratului său caracter, fie că viața de șantier stabilește între oameni relații noi, camaraderesti. Dar pătruns în biroul inginerului șef, Vancu pricepu dintr-o privire că acesta nu se schimbă.

Acum, în timp ce Toma Dobândă se chină să scoată dopul sticlei, Vancu stă încă sub impresia acelei întâlniri și sentimentul de singurătate pe care i-l lăsase, se împletește cu bucuria șovăelnică a lumii din baracă. Cu mentalitatea firească a oricărui nou venit, își spunea că, de fapt, pe calea aceasta ar fi putut afla mai ușor resorturile intime ale vieții de aici. Tendința aceasta ținea mai cu seamă de dorința de a se încadra cât mai repede și mai ușor. Vancu era de părere că'n orice unitate de muncă,

viața e hotărâtă de regulamente, iar relațiile dintre indivizi, deși stabilite pe planuri oficiale, deci străine, îi gonesc pe aceștia mereu și în ascuns către asigurarea necesităților concrete, imediate. De aceea frământarea lui se mărginea deocamdată la dibuirea unui drum care să-l așeze, dacă nu în fruntea lucrurilor, ceea ce era greu, ținând seama de drepturile câștigate ale altor ingineri, cel puțin deasupra lumii cenușii, care alcătui elementul executant al șantierului. Subinginerul Toma Dobândă îi făcuse o impresie bună, dar numai atât cât poate să-ți placă sau nu, un om cunoscut pe stradă sau în tren. Nu-și punea întrebarea dacă mâine se vor întâlni pe șantier, dacă vor lucra în același sector. Pentru că Toma Dobândă rămânea totuși un „subinginer”, ceea ce în seara asta, în baracă, nu avea mare importanță, dar mâine lucrurile s’ar schimba, desigur. Inginerul este făurorul planurilor, stăpânul de fapt al construcțiilor, pe când un subinginer e doar un om „de teren”, un soi de vătășel tehnic. Vancu nu-și dădea seama cum această concepție pusese stăpânire pe el în cei cinci ani de politehnică.

Isbășoiu, dimpotrivă, nu-i plăcu. Semăna cu un negustoraș spilcuit care-și punea duminica guler tare și ghetă cu scârț. De cum pășise pragul, îl prevenise asupra faptului că Dobândă e un om periculos. Dece era periculos? Dece se grăbise comandorul, ca și cum ar fi început o luptă pentru încredere? În altă situație Vancu n’ar fi dat atâtă însemnătate unor patimi mărunte, nu prea greu de dibuit și care, mai totdeauna îți fac scârbă. Aici însă, și în acest moment, lucrul aceasta avea importanță și se hotărî să fie prudent.

În clipa când Toma Dobândă scoase dopul sticlei, se auzi o ușoară bătaie în ușă. Vancu se repezi să deschidă și se ivi un omuleț cu părul sur. Păru mirat și rămase în prag. Comandorul tresări:

— A, domnul inginer Gașpar... uite... vă prezint pe domnul inginer Vancea...

— Vancu, îl corectă Dobândă cu un aer absent.

— Pardon, Vancu, este nou venit între noi...

Omulețul întinse o mână uscată și aplecându-se, lumina becului îi străpunse sticlele ochelarilor cu ramă groasă, neagră și jucă o clipă pe fruntea lui teșită.

— Mă iertați, nu știam, băigui Gașpar, îl căutam pe domnu’ Toma, mi s’a spus că e aici... vă rog, nu vă deranjați, pot să amân pentru dimineață...

— Pofțiți, pofțiți înăuntru, se repezi din nou Isbășoiu, trăgându-l de mână. Nu sunteți curios să aflați ce mai e pe la București?

Pe obrazul lui Vancu plutea zâmbetul omului care nu mai e stăpân pe sine și se lasă liniștit în voia întâmplării. Totuși, o bucurie ascunsă îl încălzea. Omul acesta cu ochelari, s’ar putea să poarte cu el o altă față a vieții de aici. Nu va întârzia să și-o arate. Ar trebui să vie tâți mai mulți în seara aceasta, toți cei două mii de oameni ai șantierului, să-i spuie lui, inginerului Vancu, ce va fi de acum încolo. Va izbândi, va încăleca pe umerii acestei realități noi, sau se va duce la fund, înghițit de frământarea necunoscută și aprigă, strivit de valmășagul unor pasiuni pe care le bănuia adânci și necruțătoare?

În lumina acestei nădejdi, făptura bicisnică a inginerului Gașpar se număra printre semnele deopotrivă de puternice ale șantierului.

— Voiam să-ți spun, începu bătrânul, silit să ridice capul pentru a-l

vedea pe Toma Dobândă, că avem nevoie de lumină în tunelul de control, la Mujna. A început iar să alunece betonul. Să vedem ce s'o putea face... eh, eh, am spus eu dela început că nu e bine...

Subinginerul strânse fălcile și nu-l lăsă să continue.

— Știi ce, tovarășe Gașpar, om vedea ce-om face mâine, dumneata ești un om priceput, ai să-i dai de hac. Acum să ne ocupăm de tunelul gurii noastre. S'a uscat cu totul, sărmanul... Stai să aduc niște păhărele.

Comandorul se simți iară la largul lui, puse mâinile în șold și întrebă dezolat :

— Vasăzică, iese apă mereu... domnu' Gașpar ?

— Daaa.. iese dragă, păi e și normal, puteam să le dau în scris că așa se va întâmpla. Betonul prezintă fisuri grave. Șeful îi trage într'una că se tasează, dar își dă bine seama că a greșit. Acum e prea târziu. Are să ne coste milioane grele. Eu voi încerca să salvez situația, dar tare mă tem. Profesorul Prale nici nu știe...

— Cum, nu știe profesorul ?, se miră Isbășoiu căscând ochii. Dar asta e foarte grav. Și dumneata ce ai de gând ?

— Eu ? Dragul meu, eu execut. M'am opus la început, le-am explicat că nu e bine ales locul pentru baraj, le-am demonstrat că straturile alunecă și că vor determina deplasarea betonului. N'am avut cu cine să mă înțeleg. Voinea nu știe decât atât : „Eu sunt șef aici, și răspund!”.

— Și are dreptate, izbucni cu voce prea puternică Dobândă, în timp ce așeza paharele pe masă. Proiectul a fost studiat și aprobat. Un an de zile s'au făcut cercetări pe teren și rezultatele s'au arătat bune. Profesorul Prale, acum două săptămâni, a ciocănit toată lucrarea...

— Dar, auzi că el nici nu știe, șopti Isbășoiu fără curaj.

Mâna subinginerului tremură deodată, vărsând câteva picături de coniac pe masă. Aproape răcni :

— De unde bănuieți dumneavoastră ? Cum puteți afirma că Prale nu știe? Erați la Reșița în ziua aceea, mi se pare că v'ați și întâlnit cu el pe acolo...

Gașpar zâmbi și spuse calm :

— Da, m'am văzut cu domnu' Prale la Reșița, chiar la biroul de investiții, dar n'am vorbit despre asta. Dacă el ar fi știut, m'ar fi întrebat.

— Dar de ce nu i-ai spus dumneata... dacă te doare soarta barajului, întreabă mai liniștit Toma.

De astă dată nu-i mai spusese „dumneavoastră”, și Gașpar păru că ține seama de această schimbare. Își mișcă trupul în scaun și iar sclipiră sticlele ochelarilor.

— Vezi, domnule Dobândă, spuse gânditor și rece, dumneata ești mai tirerel, nu prea cunoști oamenii.. nu totdeauna îi este îngăduit unui tehnician să-și impună părerile. De ce să-i fi spus eu lui Prale ? Poate că Voinea are vreun interes ca profesorul să nu știe, poate își teme cariera, bietul bălat. De ce să se spuie că eu l-am dărâmat? Hai? la asta nu te-ai gândit!

— Păi sigur asta-i, spuse Isbășoiu, lovindu-și genunchii cu palmele.

Toma privi către Vancu și vorbi oftând :

— Aici nu e vorba de Voinea, ci de baraj. Și-apoi nu este adevărat că el ascunde situația dela turel. Se știe și la Reșița și la București. Tovarășe Gașpar, eu oi fi mai tinerel, n'oi fi cunoscând oamenii așa cum îi cunoști dumneata, dar să știi că eu mă gândesc întâi la construcția noastră și pe urmă la rânduilele vieții mele.

— Copilării, râse Isbășoiu.

Toma se întoarse către el, și comandorului îi pieri zâmbetul ce-i încrețea buzele.

— Dece te bagî ur.de nu-ți fierbe oala ? — rosti disprețuitor subinginerul. Ai face mai bine să-ți vezi de funicular. Trebuia să fie gata de acum o săptămână și încă nu te-a luat nimeni de gât.

Tăcură cu toții. Câteva clipe se auzi orăcăitul broaștelor și șuerul îndepărtat al unui robinet. Incercând să limpezească atmosfera, Vancu vorbi încet, timid :

— Cred că nu e cazul să ne alarmăm. Curosc proiectul, am lucrat cu tovarășul profesor. S'a prevăzut dela început posibilitatea unor deplasări. Tunelul de control, dealtfel, are o importanță limitată la baza barajului. Inginerul Voinea s'ar putea să aibă dreptate. Se tasează. Cu orice beton se întâmplă asta. Eu, desigur, nu cunosc situația pe teren... sunt nerăbdător să văd mâine dimineață. Cred totuși că nu există pericol. Cel puțin teoretic...

Cu totul îmblânzit, Toma Dobândă ridică paharul :

— Practic, să bem în sănătatea dumată și pentru victoria șantierului nostru. Cine nu crede în ea să nu bea.

Gașpar întinse mâna lui slabă și întunecată, apucând paharul. Lingându-și buzele, Isbășoiu se așeză pe marginea patului și începu să vorbească privind în ochii lui Vancu.

— Treaba asta îmi amintește de o întâmplare. În 1942, refăceam aerodromul militar din Craiova. Și știți, atunci nu se glumea, mareșalul personal se interesa de lucrare. Trebuia să facem o pistă de beton în două săptămâni. Ii dau eu zor și o fac. După o lună betonul se crapă. Nemții tună și fulgeră. Mă cheamă ministrul : „ei, cum e Isbășoiu, o făcuși fiartă, pușcăria te mănâncă!”

— eu, cum nu sunt prea fricos din fire, că doar mă știți... îi spun : „dee, domnule ministru, graba strică treaba. Ați vrut în două săptămâni, m'am executat...”

— Și ce legătură are asta cu șantierul nostru, întrebă Toma Dobândă, într-o șoaptă amenințătoare.

Gașpar râse încetitor și sorbi din pahar.

— Păi are, cum să nu aibă, răspunse Isbășoiu. Înainte se dădeau ordine, acum facem întrecere socialistă. Oamenii se grăbesc să nu piardă întrecerea și lucrurile ies branbura. Ce, aici suntem la fabrica de cuie să vedem care face mai multe ?

Dobândă se frământă în scaun. Pieptul i se umfla des. Cu mîra tremurândă umplu din nou paharul lui Vancu și pe al său. Deși clocotind de mânie, subinginerul nu părea surprins peste măsură de atitudinea comandorului, ceeace era pentru Vancu un semn că asemenea discuții se întâmplau adeseori. Toma vorbi totuși cu o urmă de desgust.

— Dacă ți-ai pune o botniță nu ți-ar strica. Dumneata prinzi din zbor câte o nerozie și o freci între măsele până când faci spume.

Apoi aplecându-se ușor către bătrânul inginer, spuse cu o ironie ce se voia ascunsă :

— Tovarășul Gașpar are motive. Are practică veche, cunoaște oamenii și apoi, nu se are bine cu șeful. Or mai fi și altele, nu le știu. Dar dumneata ? Faci pe comandorul de svonuri.

— Lasă Toma, lasă, să nu deviem, rosti Gașpar cu blândețe pârintească, privind spre Vancu. Domnul coleg o să creadă că noi ne sfâșiem aici ca niște câini...

— Nu ca niște câini, sări Toma Dobândă. Au început să iasă lupii. Unii apucă pe la spate, alții se reped la beregată, ziua în amiaza mare. Ei, așa-i vremea noastră, a celor mai tineri, dom'le Gașpar... Hai noroc, tovarășe Vancu. acum spune-ne ce mai e prin Capitală. Mai sunt fete frumoase ?

Se despărțiră după miezul nopții. Comandorul se cherchelise binișor. Il apucă pe Vancu de urechi și-l sărută pe frunte cu un țocăit prelung.

— Să nu uiți, te-a pupat un comandor din geniul aeronautic. Acum sunt băgător de seamă la funicular. Uite ce-au făcut ăștia din mine... dar sunt băieți buni, eu îi iubesc, mai ales pe ăsta...

Sughiță adânc și arată cu degetul spre Dobândă.

Întâlnirea cu cei dintâi oameni de pe șantier îl chinui toată noaptea pe inginerul Vancu. Impotriva spuselor lui Dobândă, concertul broaștelor nu încetă după miezul nopții, ba chiar se înteti. Orăcăitul era atât de înalt și atotcuprinzător, încât, fără voia lui, începu să desprindă sunetele mai grave și mai subțiri, intrările buhailor de baltă sau intervențiile singulare, distonante ale vreunei gospodine batraciene. Pe canavaua acestei melodii, mai bizară pe măsură ce o pătrundeai, se țeseau incerte semnele zilelor viitoare.

Deși în fața celorlalți Vancu încercase să-i ia apărarea lui Dragoș Voinea, mai mult pentru a nu învenina prima lor întâlnire, se temea că într'adevăr lucrările barajului prezentau greșeli. Iși amintea că profesorul Raul Prale se întorsese odată dela Corund, foarte abătut. A cerut proiectul și rezultatele expertizelor pe teren și a stat încuiat în biroul lui vreme de câteva ceasuri. Lucrul acesta păruse atunci fără importanță, dar legat de faptele de aici, ducea la concluzia că există într'adevăr un rău ascuns.

Vancu sări jos din pat și aprinse lumina. Scotoci într'o servietă și scoase o copie de pe proiectul barajului Mujna. Buimăciți de lumina puternică, câțiva gândaci negri, neînchipuit de mari, își căutau un refugiu, ocolind în grabă încăperea. Priveliștea aceasta îi dădu inginerului senzația că pe tot trupul îl furnicau nenumărate gânganii umede. Se urcă repede în pat, despături hârtia și-și aruncă ochii asupra punctului unde se spunea că betonul cedase stratului alunecător. Iși dădu seama că înlocuirea betonului cu o tolă netedă de oțel ar îngădui deplasarea stratului, fără a artrena masa de beton. Deși obosită, fața i se limpezi. Privi câteva clipe în tavan, sări iară din pat, răscoli printre cărți, până când află un tratat de hidrotehnică.

Somnul îl birui după puțină vreme. Tulburate de lumina aprinsă pe neașteptate și care, trecând prin geamuri, bătea fața liriștită a bălții, broaștele tăcură. Poate tocmai această schimbare neobservată în reacțiile nervilor săi, îl doborâse pe Vancu. Deasupra cuverturii, cartea rămase deschisă la capitolul „Mișcări nepermanente la baraje“.

Primăvara a cucerit definitiv munții. S'a luptat cu văgăunele ascunse de soare, a urcat tiptil pe creste, a trecut de tărâmul fagiilor și iat-o sus, țopăind din brad în brad cu picioarele ei sifedii. Se apleacă, și cu degete subțirele desferecă pâraiele, face loc izvoarelor bicisnice, saltă pleoapa străvezie a unei viorele. Cu unghia de carmin, împinge de coada unei gânganii, o învață să-și aducă aminte cum să umble. Aici pe piscuri e mai greu, dar în vale toate cele au început să se miște și, simțindu-se acasă, prind să mormăie, să suspine,

să schelălăie și să cânte, tocmină laolaltă freamătul nedefinit și turburător al naturii înviate.

Barajul Mușina pare un gigant preistoric, doborât în timpul iernii deasupra văii Corundului. Incremenite de spaimă, pădurile s'au tras către înălțimi lăsând în urmă pământul brăzdat de svâcniturile disperate ale rădăcinilor. Valea s'a lărgit, făcând loc barăcilor și liniilor de vagoneti, cabinelor de funicular și atelierelor, stațiilor de transformare și macaralelor, poposite lângă trupul dihaniei. Nu se aude nici un sgomot anume. Un geamăt egal umple valea, pătrunde pământul și macină văzduhul calduș. Este îngemănarea miriadelor de sgomote mici cu susurul speriat al apei Corundului, cu scrâșnitura voioasă a concasoarelor, cu trepidația molcomă a mașinilor de scris din birourile șantierului.

Camera inginerului șef Dragoș Voinea se află în baraca cea mai înaltă, ca într'un foișor, și prin geamul ei se vede întregul șantier. Aici e liniște, ca și cum constructorii ar fi calculat și amplitudinea sgomotelor, înălțând apoi cabana în punctul unde pacea este încă stăpână. Calcul, dealtfel inutil, pentru că șeful șantierului nu stă în birou decât un singur ceas, dimineața. În restul zilei, îl poți afla oriunde, în sectorul Cearcănul, la Groșoara, sau la Tăure, de unde pornesc apele către hidrocentrala din Corund.

În dimineața aceasta nefiresc de caldă, incertă și îmbătătoare, în biroul șefului se află inginerul Gheorghe Vancu. După ce și-au strâns mâna, Voinea s'a scuzat :

— 'Ne-a venit azi noapte un compresor. Il descărcăm acum. Nu voi întârzia mult.

Rămăs singur, Vancu cercetează încăperea. Din semnele mărunte pe care le poate afla, își dă seama încăodată de caracterul rigid al lui Voinea. Pe biroul mare de stejar gălbui, o călimară, un toc și ur carnețel, pesemne uitat. Într'un colț, un dulăpior de metal, pentru hârtii importante. Deasupra biroului, un portret mic al lui Stalin. Pe jos, un covoraș de sfoară acoperă o porțiune din podeaua pe care se văd urmele țințelor de bocanci. Prin fereastra deschisă, un merișor, cruțat printr'o minune la nivelarea terenului, și-a scăpat o crenguță cu frunzele mici, rotunde, de un verde palid, printre care florile roz își fac cu greu loc. Este singurul semn al primăverii în această încăpere ce seamănă cu adăpostul unui comandant de unitate, în linia întâia a frontului. Și încă ceva: pe peretele de scânduri este atârnat un grafic al anrocamentelor. Exploatarea carierei de deasupra barajului este oglindită aici în jocul inegal al unui șnur de mătase albă.

Revenind, Dragoș Voinea zâmbeste. Zâmbetul convențional al omului silit să primească oaspeți în orice clipă și care nu se pricepe să-și drămuiască afecțiunile. Scaunul abia-i cuprinde trupul masiv, aproape mă-tăhălos. Adesea, înaltă ușurel dintr'un umăr, pesemne un tic moștenit dela o haină prea strâmtă.

— Ei, acum sunt al dumatăle, te rog să mă ierți, trebuie să fiu într'o mie de locuri, cum îi lași singuri îți fac numai pozne. Am primit un compresor dela uzină. Asta are să ne ușureze munca.

Privește în ochii lui Vancu. Acesta simte tăișul privirii lui și-i cercetează o clipă chipul. Deși rotundă și plină, fața inginerului șef e acoperită de o subțire pânză de oboasă. Părul tuns foarte scurt, se repede deodată în sus, deasupra frunții, ca o perie. Lui Vancu i se păru vă Voinea îl măsoară la fel, și plecă ochii. Zâmbind, inginerul șef

desfăcu un pachet de țigări „Plugar” și-l întinse cu un gest sărac și nesigur, peste birou. Privindu-i mâinile enorme, Vancu spuse încet, scotocindu-se prin buzunare :

— Mulțumesc, fumez „Carpați”.

Aruncând un val de fum albăstriu, Voinea începu să vorbească privind pe geam.

— Mă bucur că ai venit. Tovarășul profesor Prale mi-a vorbit de dumneata, când a fost ultima oară pe șantier... după Paști, cam pe la jumătatea lui Aprilie, mi se pare. Este cu atât mai bine cu cât ai lucrat la proiect. Țin să te avertizez că proiectul a suferit multe modificări în executarea lui, nu știu dacă ți-a vorbit tovarășul profesor. Chestiuni de amănunt desigur, am ținut seama de unii factori locali, pe care voi nu i-ai cunoscut. De pildă, am îndreptat conducta de cinci sute dela Cearcănul, către Gropșoara, din pricina debitului mic. Canalele de pe Valea Strâmbă, a trebuit să le facem din nou, formula cu lemnul creuzotat esie costisitoare și nu atât de bună... Am lucrat cu beton. A ieșit frumos, vei vedea...

Vorbea repede, voind să arate că nu cere aprobarea și că nu urmărește decât să înfățișeze o stare ce n'ar putea fi cu nici un chip modificată. Înțelegând lucrul aceasta, Vancu asculta cu indiferență prefăcută, voind să facă din asta o armă, împotriva unui om cu care el socotea că e fatal să se încaiere.

Soarele își juca razele mici pe obrazul și pe umerii inginerului șef care sta mai aproape de fereastă. De departe, parcă de sub pământ, venea un huiet nedeslușit. Vancu urmărea cu o ureche acel geamăt nou ce curgea dinspre baraj, și cu cealaltă, vorbele lui Voinea, care urmară tot atât de blânde, dar străbătute de o ciudată asprime:

— Așa dar, în ce privește canalele vechi, refacerea lor ne-a luat mai mult timp decât era prevăzut în proiect.

— S'ar părea că faci o imputare proiectanților, zâmbi ușor Vancu. Dar noi nu puteam ține seama de rețeaua acestor canale, de gradul lor de putreziciune...

Puțin tulburat, Voinea strânse fălcile și răspunse cu aceeași voce :

— Nu, voi ați lucrat după datele pe care le-ați primit. Este vina altora că nu au cercetat cum trebuie canalele vechi. Mai cu seamă jilipul Chiuza, ne-a dat mult de lucru. Vasăzică, avem trei conducte gata. Cred că ai aflat că o turbină se află în rodaj. Deocamdată avem mai multă apă decât ne trebuie. N'o putem încă duce la uzină, acolo ar folosi mult. Se mai lucrează încă la Cearcănul și la Gropșoara. Vom merge peste câteva zile pe acolo. Acum nu am mașină. Mi-au promis cei dela București o „Skoda” dar cred că au voit să fie amabili cu mine, și după aceea au uitat. Să le fie de bine. Noi construim și așa, mergem pe jos dela un sector la altul, ne închipuim că nu există încă automobile pe lume.

Râse cu sgârcenie și-și mai aprinse o țigară. Vancu ar fi vrut să mai puie unele întrebări, dar era nerăbdător să-l audă pe inginerul șef vorbind despre baraj. Sună telefonul. Voinea ridică receptorul, ascultă câteva clipe, privi spre Vancu, părând a-i cerceta înfloriturile puloverului, strânse iar mâselele și întrebă în pânlie :

— Unde ați ajuns cu cablul? Dece? Trebuia să fiți astăzi aproape de Tăure. Știți că au nevoie de curent la Turia, stau cu tunelul pe loc.

Cine s'a îmbolnăvit? Aha! Să bea mai puțin. Trimiteți-l la dispensar la Corund, vă vor mai veni câțiva oameni. Poimăine vreau să fiți la Tăure. Noroc bun!

Trânti receptorul în furcă și-și aprinse cu o mișcare nervoasă, țigara care se stinsese. Vancu se aștepta ca Voinea să-i spuie despre ce cablu era vorba. El știa că cei dela Turia au curent. Dar inginerul șef reluă firul vechi al spuselor lui.

— Da, ce spuneam... am putea da curent de pe acum, m'am sfătuit cu tovarășul Chirtoș și el e de părere să punem întâi la punct turbinele.

Pufăi din țigară și oftă încet. Vancu se mișcă în scaun, pregătindu-se.

— Mi-am luat angajamentul că până la sfârșitul anului voi avea trei milioane de metri cubi de apă...

Tăcu o clipă, pândind reacția lui Vancu. Acesta rămase liniștit și Voinea își plecă privirile pe carnețelul din față, vădit nemulțumit de lipsa de entuziasm a noului venit. Continuă din ce în ce mai hoțărît:

— Am spus că voi eu avea apă și voi eu avea. Voi eu trece peste orice piedică. Ajutorul dumitale îmi va fi de mare folos. Nu prea am oameni de încredere la Mujna. Mă sprijin pe maiștri și pe muncitori.

— Dar ai doi ingineri, spuse Vancu iscodind.

— Da, Bunea-i la carieră. Un om de treabă și cinstit. Nu cunoaște însă betonul. La carieră face minuni. Privește graficul din spatele dumitale, iar Gașpar e un mare semn de întrebare.

Voind să oprească discuția aici, Vancu se grăbi:

— Din ce punct de vedere?

— Din toate punctele de vedere. El știe ce a învățat acum două zeci de ani. Bâjbâie, nu se poate obișnui cu ritmul nostru, este, cum să-ți spun, un fel de simbriaș cu ifose de comandant. Nu execută dispozițiile mele, deși am fost împreună la uzină și am lămurit aceste raporturi. Cu muncitorii se poartă ca un satrap. Am oerut să fie mutat în alt sector. Dar directorul Candrea se opune. Ceeace e mai grav e faptul că Gașpar nu gândește ca noi, ca majoritatea celor de pe șantier. N'a rămas în urmă numai cu tehnica, ci și cu politica.

— Asta n'ar avea mare importanță, se repezi Vancu.

Voinea tresări, părând a nu înțelege.

— Totul este să executăm proiectul, să terminăm lucrarea în cinci zeci și doi, continuă Vancu. Nu înțeleg ce amestec pot avea aici părerile politice ale lui Gașpar. Treaba lui. Este un tehnician vechi, a lucrat la „Derubau”.

— Il cunoști mai de mult, întrebă Voinea, înălțând din umeri.

— Nu, dar l-am auzit pe profesor vorbind despre el. La betoane e chestie de practică.

Liniștit, Voinea deschise dulăpiorul de metal și scoase un sul de hârtie. Așezându-se pe scaun, vorbi:

— Se pare că acum n'am putea cădea de acord, nu asupra inginerului Gașpar, problema lui se va lămuri cu timpul, ci asupra unui principiu. Ai spus că nu au importanță părerile lui politice. Nu insist. Dar discuția se cuvine reluată în cel mai scurt timp. E important și pentru dumneata. Să ne oprim la aspectul tehnic al chestiunii. Trebuie să-ți spun că am vorbit la telefon cu tovarășul Chirtoș. Vei fi locțiitorul meu, dar deocamdată ai să lucrezi cu Gașpar până la terminarea tunelurilor.

— Profesorul Prale nu mi-a spus asta, isbucni Vancu, ridicându-se în picioare. Știam că voi fi diriginte al șantierului. Consider o jignire faptul că nu am fost întebat.

Desfăcând hârtiile, Voinea vorbi disprețuitor :

— Vezi, pe aici nu se prea folosește protocolul când e vorba de terminarea hidrocentralei. Noi ne cam lăsăm jigniți astfel și-i dăm înainte. Corundul ne-a tăbăcit obrazul.

Înțepătura pătrunse adânc. Vancu își mușcă buzele, privi pe fereastră, apoi se apropie încet de masă, cercetă hârtiile, dar văzu mai mult mâinile inginerului șef, mari și roșii, cu urme vagi de păcură. „De bună seamă a ajutat la descărcarea compresorului”, își spuse Vancu și se simți năpădit de un simțământ neclar și dureros.

— Uite, începu Voinea să-i explice. Asta e schița locului așa zis accidentat. Din cât pot să-mi dau seama, ai și fost pus la curent cu întâmplările de pe aici. Asta-i un lucru bun.

Dezarmat cu desăvârșire, Vancu își căută înfrigurat o atitudine cât mai degajată. Se sprijini cu coatele de birou, foarte aproape de Voinea, care-și mișca încet degetul pe schiță.

— Ce s'a întâmplat de fapt? Am turnat fundația mai sus decât trebuia. Am sondat greșit. Unul din straturi ne-a înșelat. Se poate discuta cine poartă răspunderea. Dar ceeace ne interesează acum este să reparăm. Betonul se tasează încet, prezentând un fenomen normal. Dar pericolul există, fără îndoială. El nu amenință barajul ci doar tunelul de control. Acum eu te întreb pe tine, dragă Vancule...

Glasul inginerului șef se îndulcise și pentru întâia oară Vancu desluși în ochii lui o licărire caldă, de prieten.

— Te întreb, renunțăm la ce-am făcut și ne mutăm cu barajul mai sus, după cum susține Gașpar, sau căutăm o altă soluție? Până acum barajul ne costă șaizeci de milioane. Turnând din nou tunelul de control și mergând mai adânc cu fundația cheltuim în plus cinci milioane. Câștigăm deci cincizeci și cinci.

— Ați făcut sondajul? Cum se prezintă albia mai jos, întrebă Vancu încet.

— Excelent.

— Dar vom putea turna sub baraj?

— Vom lucra pe porțiuni mici, pe măsură ce distrugem.

Vancu își frecă încet bărbia. Se gândea la soluția americanului Hopson și întrebă cam fără convingere :

— La o toală de oțel nu v'ați gândit?

Voinea ridică ușor capul.

— Ne costă mai mult și nu prezintă avantajii superioare.

— L-ai studiat pe Hopson? E celebru. A lucrat la Tennessee.

Inginerul șef își strâmbă obrazul într-o exagerată mirare.

— Hopson a lucrat la Tennessee, noi lucrăm la Corund. Nu pot să mă bizui pe o simplă formulă, când am în față pământul.

— Totuși e vorba de un american, nu putem trece peste studiile lui

Voinea era din ce în ce mai dispus. Își mai aprinse o țigară și vorbi râzând :

— Vancule dragă, am învățat amândoi în școală, că cel mai prost american, sau englez, sau franțuz, sau neamț, e mai deștept decât o

sută de români laolaltă. Ei, de când sunt pe șantier, am motive să nu mai cred în această axiomă. Dece tocmai Hopson și nu Poisseuille¹⁾ sau Schilchter²⁾? Aș putea să iau o sută de asemenea nume care-mi vor spune: „Ai greșit, repară, cu oțel sau cu beton”. Ceeace este important este să știu că am greșit, ca să previn un dezastru. Dar eu știu asta fără Hopson.

Convorbirea cu inginerul șef se sfârșise și singurele certitudini ale acestei dimineți erau: greșala dela tunelul de control, mărul înflorit din fereastră și vacarmul de pe sală. Iritat și el de sgomotul ce venea de dincolo de peretele de scânduri, Voinea sări de pe scaun și deschise ușa. În clipa asta, cel puțin patruzeci de ochi îl prinseră cu lumina lor, șovăelnică și mâinile agitară bucăți de hârtie gălbuie. Erau mâini tinere rumenite de soare și vânt, obraji rotunzi pe care Corundul țesuse un fel de solzișori arămii.

— Tovarășe inginer șef, vorbi un țânc din față, plecăm la armată, dați-ne iscălitura.

Deabia încăpând în pervazul ușii, Voinea își petrecu privirea peste capefele flăcăilor, ridică din umăr și spuse blând:

— Strângeți hârtiile și veniți unul singur cu ele.

Inchise ușa și se așeză încet pe scaun.

— Mi se duc cei mai buni dela carieră. Am mare nevoie de oameni.

— Când crezi că vom putea merge în sus, la canaluri? Vreau să văd totul, șopti Vancu.

— La noapte îmi sosește piesa pentru „Jeep”-ul nostru. Am putea merge cu un camion, dar ele fac transporturi la Turia. E punctul cel mai izolat...

Voinea se ridică de pe scaun și începu să strângă schițele răvășite pe birou. Vorbi cu o voce limpede, hotărâtă.

— Atunci, începi de mâine, nu?

— Chiar după masă voi coborî în tunel.

— Sper că te vei înțelege cu Gașpar, adăogă inginerul șef zâmbind cu înțeles. Studiază cu atenție betonul și fă-mi un referat. Mă duc Sâmbătă la uzină. Vreau să începem cât mai curând. Imi stă ca o piatră pe cap povestea asta...

Vancu se strecură anevoie, printre flăcăii înghesuți pe sală. Mirosea a sudoare proaspătă, a trup tânăr, infierbântat. Deasupra satului Corund, soarele se legăna și munții întindeau brațele lor negre, gata să-l prindă.

3

Paginile uscate ale proiectului, calculele și perimetrele înfățișate cu o voluptate sgârcită, trăind doar în lumea abstractă, unde totul pare ușor și cu puțință, înviaseră sub sufiarea fierbinte a miilor de oameni.

Voinea privi câteva clipe în ochii lui Vancu, încercând parcă să desprindă unele înțelesuri mai adânci din această discuție. Se simțea îndemnat

1) Fizician francez.

2) Fizician german.

să slăbească o clipă frâul vorbelor, să-l lase pe acest inginer proiectant să sburde puțin. Bănuia în simpatia lui pentru Hopson, nu un întâmplător apel la cunoștințele dobândite în școală, ci o simpatie puternică pentru numele străine, înconjurat de un prestigiu misterios și învechit, ca acela al eroilor de basm.

Șeful șantierului zâmbi abia înțeles. Vancu îi înfruntă lumina caferie a ochilor, se gândi o clipă să continue argumentarea soluției cu tola de oțel, dar renunță. Iși dădea seama că Voinea nu va putea fi convins și, mergând pe acest drum, risca o neînțelegere inutilă. Nu voia să se întâmple asta. Și nu pentru că s'ar fi temut. Dimpotrivă. Dârzenia inginerului șef, vorba lui hotărâtă și ușor poruncitoare, îl provocau. Dar Vancu se simțea slab și dezarmat. El nu stăpânea realitatea șantierului decât în datele ei teoretice și menținându-se pe o poziție hotărâtă, putea deveni din ridicol sau un adversar al lui Voinea. Pricipea însă că din această clipă începea lupta lui aprigă pentru cucerirea unui loc pe șantier. Un loc ce îi era pregătit, dar către care duceau mai multe drumuri: unele ocolite, altele drepte, dar toate încă necălcate de pasul lui. Corundul mai ascundea încă multe taine.

Fiecare colțișor putea fi recunoscut. Și planul înclinat dinspre amonte, și aripile de protecție intrate adânc în maluri și aglomerarea uriașelor cantități de gresie între cele două ziduri de beton, ca niște contra-forturi privite cu telescopul. Deși betonul și oțelul stau strânse într-o muțenie moartă, întreaga vale geme sub semnul puterii lor. Doar Corundul pare nesupus. Vine năvalnic până în preajma metrezelor, hotărât să se bată: forța disperată dinaintea încătușării definitive, și este în firea naturii să nu ție seamă de logica simplă a matematicii. Legile ei sunt adaptate în fiecare clipă și din câte se știe, munții nu pot învinge nici șuvoaietele, necum tinerețea veșnică a Corundului. Dar cu toată răsvrătirea lui, nu-și dă seama unde începe robia, și astfel apele lui pătrund în întunericul a două conducte subterane. Este cea din urmă concesie făcută de oameni. Până la terminarea barajului, Corundul poate să curgă în voie, jeluindu-se în întuneric pe sub muntele de beton. Suferința îl va maturiza și mai târziu va deveni un lac lung de trei kilometri și adânc de patruzeci de metri, iar trupul lui Făt Frumos va cunoaște dulcea lenevie a mădularilor urieșești, când zece milioane de metri cubi nu vor ajunge pentru a-l măsura. Atunci, își va schimba și numele, căutând unul care să indice măcar în parte personalitatea sa covârșitoare. Se va chema Mujna, înruindându-se astfel cu creasta semeată care-l domină. Ca un mecena al apelor, mândrul Mujna nu va uita că în preajma lui, neîndrăznind să ridice capul până la carâmbii de piatră ai gigantului, se află hidrocentrala. În fiecare secundă el va hărăzi două sute de metri cubi din apele lui verzi, acestei așezări dătătoare de lumină. Asta e tot ce va fi. Deocamdată, Corundul nu s'a obișnuit cu gândul captivității, iar Mujna nu s'a trezit încă din somnul neființei.

Dar tânărul inginer Gheorghe Vancu, știe să citească în misterioasele volute ale proiectului. Înainte de a scobori scara de pământ ce duce pe șantier, el se oprește o clipă. Vântul îi flutură o șuviță de păr și-i încearcă obrazul încă palid și fin. Pe malul celălalt, la carieră, perforatoarele clăntăne și din strălucirea sobră a greziei se desprind siluetele mici, albe, ale muncitorilor. Par cu toții niște copii și-și mișcă brațele ca și cum s'ar juca.

Șiraguri de vagonete caboară valea cu o viteză ciudată, parc'ar urca la deal. O viteză egală cu a acelora care urcă peretele de stâncă. E o cumpănă obișnuită, dar cablul care o leagă nu se vede și spectacolul îți dă senzația unei minuni. În acest spațiu plin de o sumedenie de mișcări, unele abia perceptibile, doar funicularul nu-și poate ascunde alergătura plictisită. Se oprește deasupra văii, pântecul i se desface și cele câteva sute de chilograme de rocă se prăbușesc cu sgomotul unui tunet.

Gheorghe Vancu a ajuns aproape de albia Corundului. Câțiva betonari își duc încet degetele la pălărie.

— Unde-i tovarășul inginer Gașpar ?

— Coboriți pe scara asta, e jos în baraca dumnealui.

Se aude geamătul apelor în conductă și un curent rece alunecă pe deasupra meterezului de beton. Baraca lui Gașpar e așezată cu puțin deasupra conductei. În dreapta se vede gura neagră a tunelului de control. Privind-o, Gheorghe Vancu tresare. Pe aici pe undeva, betonul se lasă încet, evadând din armonia rece a proiectului.

Gașpar se ridică dela masă fără grabă, îl privește lung prin ochelarii săi groși, ca și cum nu l-ar cunoaște. Poartă un vindiac de catifea neagră, ros pe piept și la mâneci. Pantalonii bufanți sunt uzi în dreptul genunchilor.

— Bună ziua. Sunt inginerul Vancu.

— A, iartă-mă, aici e cam întuneric, te rog ia loc.

Se dădu la o parte, oferindu-i singurul scaun din încăpere. Vancu făcu un gest nelămurit cu mâna și privi câteva probe de beton așezate pe o lădiță.

— Ei, cum merge, întrebă cu voce scăzută.

— Normal. Turnăm la brațul stâng. Mai aștept rezultatul unui sondaj.

Gașpar părea plictisit. Răspundea sec, oficial, ca unui vizitator nedorit.

— Știi că vom lucra împreună la tuneluri ? Ne vom ocupa și de betonul care cedează.

Gașpar pipăi colțul mesei de scânduri. Nu se putea vedea încotro privește.

— Da ? Mă bucur că voi putea dovedi însfârșit că am avut dreptate. Vrei să mergem chiar acum în tunel ?

— Să mai stăm o clipă. Aș vrea să văd întâi cum lucrați la brațul stâng. Aveți schița aici ?

— Da, trebuie să fie pe aici, răspunse plictisit Gașpar. De mult nu mai am nevoie de schiță, am o memorie bună.

Vancu simți că prezența sa îl încurcă pe bătrânul inginer. Poate că și atitudinea oarecum oficială îl supăra. Continuă pe acelaș ton, urmărind să verifice dacă presupunerile sale erau întemeiate.

— Respectați întocmai datele din proiect, nu-i așa ?

— Sunt situații în care suntem siliți să le schimbăm.

— Te sfătuiești cu cineva când schimbi ?

Gașpar începu să râdă.

— Cu cine să mă sfătuiesc ? Am răspunderea acestui sector. Și de altfel modificările sunt de mică importanță.

— Profesorului i-ai comunicat vreodată ?

Gașpar ridică brusc capul.

— Domnule Vancu, sunt obișnuit să dau socoteală la sfârșitul lucrărilor. Mă bucur de încrederea profesorului Prale. Suntem colegi de promoție. Este inutil să ne agităm în jurul acestei chestiuni.

Replica lui Gașpar fusese atât de iute încât Vancu simți nevoia să dea înapoi.

— Am impresia că întrebările mele te enervează... Eu nu controlez. Vreau să cunosc lucrarea și nimeni altul decât dumneata nu m'ar putea lămuri mai bine.

Pe figura uscată a lui Gașpar se ivi o lumină de triumf. Veni mai aproape și atinse cu palma umărul lui Vancu, spunând:

— Dragă colega, nu te supăra, viața de șantier m'a înălsprît. M'a îndobitocit. Am în jurul meu un soi de ciudat de oameni. Trebuie să mă lupt cu ei în permanență și adesea sunt nevoit să uez de armele lor. Te asigur însă că vom colabora în deplină armonie și, amândoi, nădăjduiesc că vom putea învinge anumite rezistențe... Cerbicia și fanatismul unora

Vancu știa la cine făcea aluzie bătrânul și cu toată curiozitatea de a afla adevărata față a raporturilor sale cu inginerul șef, socoti că e mai bine să nu-i dea apă la moară. Totul trebuia măsurat cu atenție. Era clar că pe șantier mocneau multe patimi, unele fâțișe, altele ascunse și Vancu se simțea încă nepregătit să se avânte în această vâltoare.

Deocamdată el trăia intens bucuria de a vedea cum proiectul la care lucrase prindea viață. Fiecare amănunt al construcției îi aducea în minte nopțile dela Institut, când împreună cu profesorul și cu un specialist topometru, făurise proiectul. Iată casa vanelor pentru care o săptămână încheiată nu a dormit. De aici va pleca torentul către turbină, aici e cheia stăvilarului

Gașpar pășește înainte. Puțin adus de spate, cu un început de chelie în creștet, seamănă mai degrabă cu un arhivar și nu cu un om care trăește pe șantier. Coboară cu grijă scara spre tunel. Se întoarce o clipă:

— Uite, aici am turnat eu, am folosit formula lui Bund, turnarea în dantelă. Și pentru asta m'am certat cu Voinea. El susținea că trebuie să turnăm în linie, cică ar fi o metodă rusească. Toată ziua mă omoară cu metodele rusești. Si-a găsit un aliat în Chirtoș, și ăla când vine aduce câte un geamantan de hârtoage rusești. Nimeni nu se uită la ele, afară de Voinea și Bunea.

Vancu s'a oprit și el și pipăie cu mâna betonul proaspăt.

— Dar ai studiat metodele acestea sovietice? Poate că sunt mai bune. Eu personal n'am citit, dar îmi spunea profesorul că rușii au făcut progrese mari în beton.

Gașpar râse, arătându-și dinții mărunți și galbeni.

— Nu am încredere în empirismul rusesc. Dece să studiez? Am lucrat cu nemții, ori, nu pot să cred că rușii ar fi superiori. Le-am spus și celor dela uzină. Este acolo un rus, Vorobchin, ăla le bagă în cap tot felul de povești cu privire la metodele lor. Eu, dragul meu, rămân la ce-am învățat. Sunt sigur că nu greșesc.

Ridicând de jos o bucată de andezit, Vancu întrebă într-o doară:

— Cum se face atunci că ați scrîntit-o la tunelul de control?

— Am mai spus că sunt executanți, răspunse cu răutate Gașpar. Voinea hotărăște. Ne dă termene fixe, ne silește să luăm parte la așa zisele întreceri cu alte sectoare. Nu am nici o vină în această chestiune.

Vancu zâmbi și porni mai departe. Cunoștea câte ceva din viața acestui

Gaşpar. Înainte de izbucnirea războiului, fusese în Germania. Acolo a încheiat o serie de contracte pentru maşini rutiere. După război s'a constatat că aceste contracte dăunaseră statului român. Gaşpar a fost dat în judecată şi condamnat la unele despăgubiri. Şi-a vândut automobilul şi casa. Nu şi-a mai putut găsi o slujbă. Uzând de unele prietenii a fost trimis pe şantierul Corund. Aici a intrat în conflict cu Voinea. Despre aceasta se ştie şi la Reşiţa şi la Bucureşti. Nu se acordă prea mare importanţă acestor neînţelegeri, dar Vancu îşi dă seama acum, după două zile doar, că ele sunt mult prea adânci.

Dinspre tunel vin pale de aer rece. Funicularele cu beton alunecă încet printre şchele şi cofraje. Se aude fluieratul unui om. Se sudează o tolă de oţel şi flacăra împrăştie pe obrajii oamenilor o lumină rece, de spectru. Un bărbat înalt, blond, cu faţa slabă şi nefiresc de oşoasă pentru trupul masiv, iese din întuneric.

Se traţiţi tovarăşi..

Gaşpar mormăie ceva neînţeles. Vancu întinde mâna şi omul cel blond i-o strânge puternic.

— Trebuie să mergi mult adânc, tovarăş inginer, spune el adresându-se lui Gaşpar. Găsit apa.

Mai în fund arde un bec, pâlpâind. Lumina joacă în ochelarii inginerului bătrân. Fără să privească spre omul care-i vorbeşte, se adresează lui Vancu

— Ştiam de apa asta. Nu e mare lucru. Prelungim digul puţin în dreapta, dar tunelul rămâne conform proiectului.

Merg aplecaţi. Pereţii de beton sunt umezi şi strălucesc. Gaşpar se întoarce deodată şi se răsteşte către lucrătorul ce venea în urmă.

— Ce te ţii după noi, vezi-ţi de lucru. Sudura trebuia treminată la ora asta...

Omul se întoarce fără nici o vorbă.

— Uite aşa mi se bagă în suflet, spuse Gaşpar încet. E un cehoslovac, iscoada lui Voinea, comunist de ai lui. Îşi dau aere de colaboratori şi încearcă să mă bată pe umăr. M'au reclamat la sindicat că nu ţin seama de părerile lor. Iată unde am ajuns...

În capătul tunelului era frig. Pământul proaspăt săpat, semăna cu o imensă cangrenă, sub lumina slabă. Un muncitor îşi pregătea perforatorul. Ridică degetele la cozorocul şepcii privind spre Vancu. Inginerii cercetară câteva clipe pământul despuiat şi se întoarseră. Din urmă se auzi vocea lucrătorului :

— Ce-aţi făcut cu chestia mea, tovarăşe inginer ?

Gaşpar se întoarce doar pe jumătate.

— Care chestie ?

— V'am spus acum o săptămână că aş vrea să trec la carieră sau în altă parte, afară. Am reumatism.

— Nu-mi amintesc, dar nu se poate acum. Să terminăm tunelul. Nu am oameni.

— Dar mă curăţ aici, vedeţi şi dumneavoastră că e frig şi apă.

— Lasă că vă cunosc eu. Vă băgaţi numai unde-i lucrul uşor. Nu te teme, că nu mori.

— Am să-i spun tovarăşului inginer şef.

Gaşpar făcu un pas înainte, puse mâna dreaptă în sold şi răcni :

— Dacă o luăm aşa, apăi se schimbă socoteala. Aici eu sunt şef. Am să te ţiu până când ţi-or putrezi oasele. Mă ameninţi? Dobitocule!

— V'am vorbit frumos, dece mă faceți dobitoc? Am să plec.

— Încearcă, vei nimeri la pușcărie...

Vorbele lui Gașpar se rostogoliră în întunericul tunelului.

4

Clădirea hidrocentralei pare un glob de cristal luminat puternic în mijlocul văii negre. Corundul, scăpat din strânsoarea conductelor, trece vijelios pe lângă cascada de lumină. Se bucură de libertatea redobândită dar nu știe că va veni o zi când el însuși va fi silit să muncească, să pună puterea undelor lui zvăpăiate pe obrazul rotund și negru al turbinei, prefăcându-se într-o nevăzută forță și curgând de astă dată pe deasupra pământului, pe cablul de înaltă tensiune. Ziua aceea nu e departe, după cum nu prea multă vreme s'a scurs decând pe aceste locuri nu se auzeau decât tălângile vitelor și arar, treceau echipagii boerești către peșteră.

Stând în cerdacul barăcii, Gheorghe Vancu nu-și poate aduna gândurile. Cele dintâi ceasuri de contact cu șantierul îi deșteptaseră un soi de înfrigurare nemai întâlnită încă. Nu-și putea rândui impresiile. Ii treceau prin minte chipurile de muncitori și maiștri, de țărani, tehnicieni aplecați tăcuți asupra pietrelor sau uneltelor de lucru, luminați de flacăra rece a sudurii, învârtind la sondele de foraj ca niște cai la fântânile Bărăganului. Toată această luptă cu natura, cu pământul uriaș în neclintita lui viață, îi dă sentimentul unei nemărginite puteri. O singură zi reușise să-l smulgă din lumea abstractă a calculelor, să-l apropie de necunoscuta existenței lui. Pentruce valea aceasta nu mai doarme, pentruce luminile hidrocentralei strălucesc mai tare în întunericul de aici, pentruce melodia banală pe care o împrăștie acum megafoanele, pare nemaiauzit de frumoasă?

„Vine toamna, iarna rece
Dar iubirea mea nu trece...”

Cuvintele de a căror banalitate s'ar fi cutremurat într'un restaurant în București, îl înfioară acum. Chiar și chipul uscat al lui Gașpar, obrazul fără expresie al unui funcționar oarecare, radiază o fărâmə din ciudata frământare a Corundului. Insuși Gașpar pare un solomonar care joacă arșice cu munții. Deaceea Gheorghe Vancu n'a putut refuza invitația lui Gașpar.

— Vino la mine la masă în seara asta. Nu-ți vom putea oferi cine știe ce...

— M'am înscris la cantină, n'aș vrea să vă deranjez.

— Nu vorbi așa că mă supăr, îi spuse bătrânul legănând amenințător capul sur. Soția mea se va bucura. Te aștept.

Gașpar locuște într'una din casele tip construite între baracă și hidrocentrală. Sunt trei clădiri mari, vinete, cu câte două apartamente. Treptele sunt despărțite printr'un meterez scund, dovedind o concepție arhitecturală dubioasă. În aceste case locuiesc, pe lângă inginerul șef Voinea, alți câțiva tehnicieni, pionieri ai acestor locuri. Istoria clădirilor și mai cu seamă lupta ce s'a dat pentru ocuparea lor, ar putea face subiectul unei povestiri captivante, cu eroi intrați în legendă și cu victime neconsolate încă atâta vreme. Dar despre asta nu mai vorbește nimeni acum, pentrucă prea multe au fost necazurile celor dintâi zile. Oamenii uită adeseori, dar nu iartă niciodată. Și au uitat repede pentrucă mai întâi trebuie terminat barajul

Dacă personalitatea unui om se vedește și în înfățișarea locuinței lui, Gheorghe Vancu are prilejul în seara aceasta să cunoască și unele taine ale sufletului lui Alexandru Gașpar. Nedesprins bine dintr'un culcuș și încă neobișnuit cu atmosfera albă a locuinței lui din baracă, interiorul apartamentului ocupat de inginerul bătrân îl surprinse cu eleganța lui sobră, greoaie și neagră. O mobilă masivă și întunecată înghite aproape tot spațiul. O lampă de fier forjat își întinde brațele vinete deasupra mesei acoperită cu catifea stacojie. Scaunele cu spătare înalte și drepte ca niște jilțuri de biserică, așteaptă parcă începerea unei ceremonii de curte. Totul pare acoperit cu o pulbere de mucegai. Pendula enormă, încrămenită la o oră cu totul neverosimilă, două și douăzeci, împlinește decorația acestor de boerie adormită.

Înțelegând surprinderea lui Vancu, Alexandru Gașpar zâmbi ușurel.

— Te miri. E tot ce mi-a rămas după o viață de muncă.

Ochelarii făcură o rotație scurtă.

— Mă întreb cum ați adus tot acest mobilier bogat, aici, în fundul munților.

— Ia loc, îți voi spune. N'am primit bucuros slujba la Corund. E o poveste întreagă și desigur amănuntele ei nu te interesează. În epoca noastră oamenii nu-și mai aparțin. Devin niște șuruburi în mâna unui maistru. Șuruburile acestea se potrivesc oriunde, sau cel puțin trebuie să se potrivească. Un astfel de șurub sunt și eu. Trebuia să încep a doua mea viață în primăvara lui patruzeci și nouă și să plâng ca în adolescență. Singura soluție a fost asta: am adus mobilă. Cu ea a venit și sufletul vieții care a fost. Eu aici trăesc, dragul meu. Pe șantier sunt într'adevăr un șurub pe care Voinea îl învârte cum vrea, dar de îndată ce intru aici, uit totul. Aici sunt eu cel adevărat. Citesc până noaptea târziu și mă mulțumesc cu acest surogat de independență. La altceva nu pot râvni. Nu pot intra în turmă, înțelegi?

Apăsase tare pe ultimul cuvânt și sticlele ochelarilor urmăreau acum reacția lui Vancu. Măinile albe ale acestuia se sprijineau pe catifeaua roșie și ochii i se plecară. Vorbi aproape în șoaptă:

— E totuși bine că ați găsit posibilitatea unui refugiu.

Gașpar tresări.

— E greu să te aduni în tine, să-ți aperi cu înverșunare individualitatea, concepția ta despre viață, să aperi cu îndârjire zidurile ființei tale, atunci când ți le prețuești.

— Impotriva cui, întrebă Vancu cu un glas puțin sguduit de emoție.

— Hm, naivitatea este și ea o armă. Cred că nu mai trebuie să-ți răspund. Între noi inginerii se stabilesc ușor legăturile.

— Ne supunem totuși acelorași legi, spuse Vancu urmărind luminile ochelarilor.

— Adaptarea nu înseamnă supunere. Inteligența este putința adaptării. Totul este să păstrezi tiparul, să porți cu tine, oriunde, uneltele unui scop anume și să-ți silești pe alții să gândească la fel.

— Asta înseamnă că fiecare dintre noi avem un scop deosebit de al celorlalți. Atunci cum este posibilă adaptarea? Dacă aceasta înseamnă

oportunism, e adevărat, totul este posibil. Totuși, noi tehnicienii avem scopuri asemănătoare. Să construim, nu-i așa?

Gașpar păru desorientat. Iși trecu mâna uscată peste fruntea pleșuvă și vorbi încet, cu aer conspirativ:

— Dar, te întreb, pentru cine construim, mă rog?

— Pentru oameni, răspunse Vancu repede. În asta stă măreția mării noastre. Oricare om poate dărâma, dar noi știm să construim.

— Ai citit ce scrie pe o scândură la intrarea pe șantier?

Vancu clătină capul în semn negativ. Gașpar zâmbi.

— „Construim fără burghezie și împotriva burgheziei”, asta scrie cu litere de o șchioapă, mă mir că n'ai văzut. Vasăzică noi construim împotriva burgheziei, ești de acord?

Vancu își dădu seama că Gașpar premeditase discuția și-l împingea acum, cu o înfrigurată îndrăzneală, spre unele mărturisiri de credință. De asta îl invitase la masă. Ori e inconștient, ori un om foarte abil și periculos. Totuși nu se temu. Răspunse cu o liniște pătrunsă de bucuria de a-l înfrunta:

— La vremea ei burghezia a construit împotriva clasei dominante.

— O, asta înseamnă să împingem discuția mult înapoi. Pot să-ți răspund. Revoluția franceză n'a declanșat un val de teroare în întreaga lume și n'a ridicat asupra altor categorii sociale la rangul de virtute. Burghezia a construit pentru ea, fără să decreteze moartea prin violență a celor care i se opuneau. În fond, procesul acesta nu e chiar atât de limpede cum îl prezintă teoreticienii marxiști. Este vorba de o evoluție lentă, dealungul veacurilor, un proces în care au guvernat nu anumite legi imuabile ci gradul de civilizație al fiecărui popor.

Vancu îl privea cu o seriozitate de copil și-și tot trecea mâinile peste fața de masă. Gașpar îi aștepta reacția cu siguranța omului învățat să biruie în asemenea dispute.

— Nu știu dacă aveți dreptate, spuse Vancu încet, revoluția franceză n'a fost deloc pașnică...

— Stai, n'am spus asta...

— Dați-mi voie... dumneavoastră ați vorbit de un val de teroare împotriva clasei înlăturată dela putere.

— Exact.

— Credeți că feudalitatea a dispărut pur și simplu ca o ființă ce și-a trăit traiul, împăcată cu un sfârșit inevitabil?

Gașpar se aplecase deasupra mesei și-și vântura mâinile lui mici și uscate, dovedind o îndârjire mândră. Vorbi cu glasul cam răgușit:

— Dragul meu, să nu confundăm... dacă prin revoluție înțelegem doar o răsturnare a ordinii, e sigur că orice uzurpare e o revoluție. După mine însă, o revoluție trebuie să aducă totdeauna dreptate, justiție pentru cât mai mulți. Ori, revoluția franceză a distrus câteva familii și a făcut dreptate altor milioane, a înlocuit deci o ordine rea cu una bună. Violența a fost întrebuințată doar pentru a înlătura dela putere o dictatură și numai în acel moment. Vreau să spun că burghezia odată instalată la cârma statului nu și-a făcut o țintă din distrugerea celorlalte clase... ci le-a lăsat să-și vadă de rosturile lor, colaborând chiar cu ele... am sau nu dreptate?

Vancu încercă să pună capăt acestei discuții. Părea plictisit de tonul

aspru, poruncitor al bătrânului. Spuse totuși cu o abia simțită amărăciune:

— S'ar putea să aveți dreptate, deși e un lucru știut că în momentul în care burghezia a pus mâna pe putere, ea s'a îngropat în propria ei victorie, adică a încetat de a mai fi revoluționară. Și pe urmă trebuie să ținem seama de condițiile în care francezii au făcut revoluția. Despre noi s'ar putea spune că am făcut un salt. Un salt care, după mine, nu se datorează atât maturității clasei muncitoare, cât gradului de putreziciune în care se aflau cei dela putere. Eu personal, trebuie să vă mărturisesc că nu împărtășesc multe din măsurile actualei stăpâniri. Asta din punct de vedere teoretic. S'ar spune deci că sunt împotriva regimului. Dar iată că nimeni nu mă strânge de gât, nu simt nici un fel de teroare, nu-mi lipsește nimic. Nu m'a întrebat nimeni ce gândesc, dar sunt înconjurat de stimă și de încredere atunci când e vorba de munca mea, sunt ajutat și răsplătit. Am unele nemulțumiri de ordin intim, frământări mărunte care mă chinuesc, e adevărat, dar pe care le pot învinge cu rațiunea. Adevărul e că am fost sdruncinați și nu ne-am găsit încă echilibrul...

Tăcu o clipă și privi în ochii lui Gașpar. Il încerca un zâmbet dar se pierdu iute pe obrazul lui slab. Adăugă apoi mai hotărât:

— Eu, domnule Gașpar, socotesc că a construi este totul. Țara asta a rămas în urmă cu sute de ani. După teoria dumneavoastră, gradul de civilizație, și vă gândiți desigur la cel mai înalt, ușurează transformările societății. Eu aș spune că în vremea noastră tocmai gradul de înapoiere impune răsturnările. Iată, veneam cu mașina către Corund. Munții ăștia plesnesc de bogății și noi nu avem o șosea ca lumea. Drumurile noastre seamănă cu acelea ale lui Ștefan cel Mare. Cine-i vinovat de asta? Am întâlnit niște căruțe încărate cu betoniere. Unele se împotmoliseră în noroi. Oamenii și caii erau înnebuniți de durere și mânie. Fac douăsprezece ceasuri dela gară pe șantier. Pe dumneata nu te doare?

Pe buzele lui Gașpar încremenise un zâmbet nelămurit, poate de rușine, poate de dispreț. Vancu nu aștepta răspuns. Vorbi mai hotărât:

— Trebuie să industrializăm, să construim, zi și noapte, fără odihnă, indiferent de părerile noastre politice. Bineînțeles, dacă iubim țara asta, dacă ne dăm seama de starea jalnică în care se sbate. Pot fi burghez sau proletar, pot fi român, sau ungur, sau neamț, dar dacă vreau să viețuiesc pe pământul acesta, nu-mi este indiferent cum trăesc. Noi tehnicienii avem în mână o putere fără seamăn. Este o crimă să-mi risipesc această putere, s'o ascund, s'o ucid pentru că nu sunt de acord cu o lozincă înscrisă pe o placardă. Mi se pun fonduri la dispoziție? Inseamnă că cel care-mi dă, dorește ca noi să facem hidrocentrale, căi ferate, drumuri, școli, spitale. Cum m'ași putea ridica împotriva acestuia? În numele căror principii? Să zicem că n'ași fi de acord cu politica unui partid aflat la cârmă. Dar eu nu construiesc pentru partid, ci pentru întregul popor. Banii nu sunt ai partidului, ci ai poporului. Meritul partidului e că știe să adune toate forțele pentru binele țării. Trebuie să folosesc acest prilej și să construiesc, să construiesc toată viața mea. Asta am învățat-o dela tatăl meu și dela profesorii mei și pentru asta trăesc...

Aproape fără să-și dea seama, Vancu vorbise din ce în ce mai tare, cu o pasiune care numai arareori îl încerca. Era și mai palid. Gașpar părea împietrit, dezarmat cu desăvârșire. Scufundat în scaunul mare, bă-

trânul respira greu și des, săltându-și pieptul mic. Găsi totuși putere să afle un alt drum pentru gândurile lui, și spuse oftând :

— Ești încă tânăr, dragul meu coleg, n'ai primit nici o lovitură puternică. De fapt, nu e vorba de noi. Eu însumi pot face un efort să'nțeleg totul. Sufletul mi-e destul de călit. Dar sunt dureri care privesc condiția muncii noastre. Este vorba nu de regim. El e fără îndoială bine intenționat, ar fi o nebunie să credem că actualul guvern nu urmărește binele țării. Dar pe mine altceva mă roade și, fără îndoială, dumneata nu ești străin de această suferință. Cum se oglindesc măsurile guvernului, ale regimului, în relațiile noastre de fiecare zi ? Iată, eu cred că e mai ușor să faci o șosea decât să-l înfrunți pe Voinea. Eu personal sunt suspectat, bârfit, împiedicat să lucrez. Nu mi se dă nici cea mai elementară independență. Sunt controlat în fiecare ceas. Vei vedea, dragul meu, nu-ți va trebui multă vreme pentru a cunoaște această durere...

Dându-și probabil seama că mersese prea departe, adăogă fără convingere :

— Dar, poate că sunt prea bătrân, depășit de realitate. În jurul meu sunt oameni pe care nu-i pot înțelege, și nici ei pe mine... vremuri grele, dragul meu...

Discuția care se învârtise în jurul suferințelor lui, îl obosise. Fața îi părea și mai pământie, și părul sur, mâncat de vreme, i se sburlise. Se deschise o ușă și intră o fată cu obrazul rotund, foarte rumen. Dădu bunăseara și puse pe masă o tavă de argint, pe care erau trei păhărele mici și o carafă de culoare roz. Băură în tăcere din vestita țuică din valea Corundului. Dela al doilea pahar, Vancu începu să se simtă mai la largul lui. Intrarea soției lui Gașpar se întâmplă în clipa în care bătrânul se pregătea să-și înviorizeze musafirul. Apariția femeii lui, înaltă, cu o față albă și blândă, îl împiedecă. Vancu se ridică, vru să-i sărute mâna, dar ea și-o retrase repede și se îndreptă schiopătând spre scaun. Aruncându-și privirea în jos, Vancu zări piciorul bolnav al femeii. Unul din pantofi avea o talpă groasă de o palmă. Piciorul îi era mai scurt. Servitoarea începu să aducă gustările și doamna Gașpar nu scosese încă nici o vorbă. Privea cu ochii mari, încercănați, când la soțul ei, când la Vancu, zâmbind silit. Intr'un târziu, întreabă încet, cu sfială :

— Veniți dela București ?

Curățând o ridiche, Vancu dădu afirmativ din cap.

— Mi-e dor tare de București, mai spuse femeia plecând ochii.

Părul alb era pieptănat cu grijă, iscând un cap rotund și o frunte bombată, plină de lumină.

— Am auzit, spuse ea mai departe, că e foarte frumos Bucureștiul în primăvara asta.

— Ba eu am auzit că-i mai murdar ca oricând, făcu Gașpar. E plin de bucăți de afixe. Este adevărat că prostituatele sunt adunate noaptea pentru a mătura străzile ?

Vancu încremeni cu furculița în dreptul gurii.

— Cred că glumiți. N'am auzit despre așa ceva. Orașul e foarte curat, așa putea spune că-i mai curat ca oricând...

Doamna Gașpar spuse blând :

— Tu crezi toate prostiile, Sandule.

— Te rog Fulvia, vorbește mai frumos, rosti bătrânul trântind cuțitul de marginea farfuriei, gest care trăda o mânie mai veche. Eu cred că Bucureștiul e murdar, e și firesc, e un oraș balcanic. Eu care am văzut Berlinul, bineînțeles înainte... și Parisul.

— Totuși mie mi-e mai drag Bucureștiul și mi-e dor de el.

— Te privește, dar nu mă contrazice. E murdar și pace!

Doamna Gașpar tăcu, strângând ușor buzele și privi jenată spre Vancu.

Trecură minute lungi. Se auzea doar clînchetul tacâmurilor, apoi o sirenă îndepărtată.

— E nouă, se schimbă echipele pe șantier, spuse Gașpar, molfăind.

Nu-i răspunse nimeni. Servitoarea aduse o sticlă de vin. În clipa asta ușa se deschise brusc și apărură un cap blond, ciufulit.

— A, pardon, poftă bună. Vă deranjez? Aveți musafiri, măi, măi..

Doamna Gașpar se ridică și capul ciufulit înaintă, arătându-și și trupul învăluit într'un capot înflorat de mătase. Făcu câțiva pași, șovăi și zâmbi către Vancu.

— Doamna Bunea, domnul inginer Vancu, spuse pițigăiat Gașpar.

Femeia își strânse puțin decolteul capotului și ochii îi străluciră.

— Domnul Vancu, am auzit vorbindu-se de dumneavoastră. Rămâneți pe șantier? Da? Ce bine! Ne bucurăm când mai vine câte cineva în vizuina noastră. Suntem ca niște sălbateci, zău așa. Sunteți singur? Nu sunteți familist? Are să vă fie greu. Unde locuiți, la baracă? Vai, dar trebuia să vorbiți cu Voinea, să vă caute o cameră, aici sau în sat...

Vorbea fără șir, cu o voce limpede și-și tot mângâia o șuviță de păr roșcată care-i cădea peste obrazul palid. Ochii i se învârteau cu repeziciune, dar întârziiau asupra lui Vancu care netezea cu gesturi moi paharul cu vin. Gașpar continua să înfulice încet. Soția inginerului Bunea care locuia în al doilea apartament al imobilului, reuși să umple toată liniștea încăperii.

— Poate ai să te miri de îndrăzneala mea, dar la noi așa-i. Suntem o singură familie, nu ne omorâm cu eticheta. Una, două, mergem în vizită, la orice oră, dimineața, seara, noaptea, uite-așa...

Își mișcă iute palma albă pe sub nasul lui Vancu. Odată cu trupul subțire, aproape pierdut în faldurile capotului, pătrunsese în cameră și un parfum ușor, nedefinit, un miros de săpun amestecat cu un iz de cetină. Vancu luă de câteva ori din salata de pește și bău un pahar întreg de vin. Intrarea neașteptată a acestei femei îl tulburase. Avea impresia ciudată că în fața acesteia se detașa din atmosfera rustică a șantierului. Oamenii cunoscuți până acum, inginerii sau muncitorii, arătau trăsăturile vârtoase ale unei vieți de muncă, de griji nenumărate, de răspunderi. Soarele și vântul din Valea Corundului pusese pe chipul lor pecetea obișnuită. Pe inginerul Bunea nu-l cunoscuse încă. Voinea îl prezentase cu simpatie, ca pe un om pregătit, muncitor și cinstit. „Cam slab în beton”, își aduse aminte Vancu și zâmbi. Acum căuta o întrebare, bănuind că femeia va tăcea totuși la un moment dat. Dar chiar când tăcea, doamna Bunea nu părea stingherită. Își mângâia șuvița de păr sau își strângea decolteul cu o falsă pudoare care mai mult atrăgea atenția asupra gâtului ei mic, ușor transpirat. Vancu prinse un astfel de moment și întrebă:

— Soțul dumneavoastră nu s'a întors de pe șantier? Sunt nerăbădător să-l cunosc.

— A, Ignat vine de obicei pe la zece. Uneori nu ne vedem câte două-trei zile. Vine, mănâncă și se culcă. Dimineața la șase e în picioare. Eu am alt program. El s'a devotat șantierului. Nu mai poți vorbi despre altceva. Ii dă zor cu niște roci, niște nume caraghioase, în fiecare seară vine cu buzunarele pline de pietre. Se uită la ele ca la niște diamante.

— Il pasionează cariera, spuse Vancu zâmbind, și bănuiește replica imediată a femeii.

Intr'adevăr, doamna Bunea își lipi trupul de spătarul înalt al scaunului și astfel încordată, simula un fel de mânie.

— Da, sigur, dumitale îți este ușor să vorbești, ești un bărbat, pur și simplu. Probabil că vei proceda ca și Ignat când te vei însura. Nevasta devine un fel de anexă fără importanță. Un ceas, două, duminica. Incolo, treaba ei, să aștepte, să se svârcolească, să-și muște mâinile. Șantierul e pe primul plan. Așa-i, așa-i, și dumneata gândești la fel?

Cu același zâmbet timid, Vancu încercă să o irite.

— Nu știu cum o să procedez eu, de altfel cred că nu mă voiu însura. Socot că în anumite condițiuni, un tehnician este prins în mod normal de lucrul lui, numai așa poate să creeze ceva, altfel, rămâne un meseriaș oarecare, un funcționar.

— Dar cu ce suntem vinovate noi femeile? N'ar trebui să se însoare. Să rămâie cu pietrele și cu betoanele lor. O femeie are nevoie de tandrețe, de mângâiere, de o vorbă dulce, de distracție. Ea nu poate trăi fără aceste lucruri.

Gașpar terminase de mâncat și-și ștergea încet buzele subțiri cu un șervețel alb, de olandă. Soția lui părea că nu e atentă la discuția dintre Vancu și doamna Bunea. Privea spre un tablou care înfățișa un apus de soare în baltă. Probabil auzise de multe ori părerile acestei femei, asupra relațiilor conjugale. Chiar Gașpar părea plictisit. Totuși vorbi mormăit:

— Doamna are oarecare dreptate. Tinerii noștri ingineri sunt prinși de un fel de febră a construcției. Ce au mai bun consumă în treburi mărunte, fără să se întrebe dacă merită sau nu. Și generația mea a fost entuziastă, dar făcea totul cu socoteală, urmărind deopotrivă să-și aranjeze o viață personală, tihnită și îmbelșugată. Cred că e o tendință firească. Acum, totul pare nebunesc, toate mișcările sunt accelerate, oamenii sunt smulși din mijlocul familiei, vânturați pe drumuri, mânați către o lume de iluzii, dar cu atât mai apăsătoare. Liberul arbitru nu mai există, indivizii nu mai pot dispune de ei. Și peste toate, un ideal măreț, redus la eforturi fizice excepționale. Totul pentru pace. Hidrocentrale pentru pace, drumuri pentru pace, oțel și cărbuni pentru pace, cuie sau macaroane pentru pace... nu, zău, e caraghios. Recunoaște, dragă colega, că se cam exagerează...

Gașpar râdea ușurel, tremurându-și capul. Incântată, doamna Bunea își frecă palmele mici și tăbări iar asupra lui Vancu.

— Ai auzit, ai văzut domnule Vancu, asta-i explicația. Ignat al meu crede în toate aceste vorbe mari. Iar eu ard și mă topesc în pustietatea asta. Sunt căsătorită de doi ani și am impresia că am îmbătrânit. De s'ar termina odată cu Corundul ăsta! Mă fac luntre și punte să-l mut

pe Ignat la București. Să fie și el director pe undeva, să avem și noi o mașină, să mergem la teatru...

Spre surprinderea tuturor, soția lui Gașpar interveni în discuție. Fără să privească spre soțul ei, bătrâna îi luă din față furierea cu resturi de mâncare și spuse cu o voce nefirească de blândă:

— Draga mea Anca, noi am vorbit cândva despre aceste lucruri. Îți spuneam atunci că ești tare grăbită. Aici pe șantier soțul tău continuă să învețe. Sandu a lucrat douăzeci de ani numai pe șantier. Sigur, a avut și satisfacții de altă natură, am călătorit, s'a distrat. Dar va veni și pentru voi vremea satisfacțiilor. Știu că te plictisești, dar pentru asta nu e cu putință decât o soluție: să-l lași să-și vadă de treburi. Crezi că dacă Ignat ar sta toată ziua acasă nu te-ai plictisi? Ar fi chiar mai grav. Te-ai sătura de el. Acum cel puțin îl dorești, suferi, dă-ți el îți pregătește o viață bună și liniștită, vei avea tot ce dorești.

Gașpar își privea nevasta cu un dispreț stăpânit. Se mulțumi să o pedepsească cu câteva vorbe:

— Da, Fulvia înțelege frământarea dumitale. S'o rogi să te învețe cum să faci să nu-ți mai dorești bărbatul. Este interesant să auzi o femeie de cincizeci de ani vorbind despre amor.

— Dar nu despre asta e vorba, spuse doamna Gașpar cu aceeași blândețe.

Nu avu timp să sfârșească. Anca Bunea, voind să evite un conflict între cei doi bătrâni, se îndreptă din nou către Vancu.

— Vezi ce te așteaptă dacă te însori? Mi se pare că ai fost coleg cu Ignat.

— Nu, el era cu un an înaintea mea. Imi amintesc de nume, dar figura nu o mai rețin.

Discuția se pierdu în evocarea unor întâmplări banale din anii de studii. Gașpar se duse într-o cameră de alături și începu să chinuiască aparatul de radio. Bătrâna pregătea cafelele. În cameră pluteau vălătucuri de fum albăstrui dela țigara lui Gașpar care rămăsese pe marginea scrumierei. Anca Bunea frământa în mâini un șervețel. Epuizase pentru câteva clipe potopul vorbelor și Vancu avu timp să rânduiască în minte concluziile acestei discuții desordonate. În general, seara asta îi lăsase un fel de cenușă pe creier. În casa lui Gașpar totul părea mort, înăbușit și rece. Niciunul din oamenii de aici nu aveau o credință, un gând la care să țină și care să fi eșit la iveală chiar în cuprinsul unei convorbiri banale. Vancu încerca să fixeze locul și uneltele fiecăruia în această luptă mărunță. Vedea un amestec de plictis și de patimi refulate, o vagă tendință de evadare, frânată de convenții și incertitudini. Singură Fulvia Gașpar părea un spirit deosebit, blând și egal ca o balanță, oscilând între brutalitatea senilă a soțului și virtutea casnică. Anca, o femeiușcă în care anii adolescenței acumulaseră o sumedenie de orizonturi greu de atins, desprinse din romanele care circulă pe sub bănci. Vancu înțelegea ușor că ființa aceasta stătea în fața soțului ei ca o stâncă greu de urnit, sau de sfărâmat. Poate că acest Bunea ajunsese la înțelepciunea de care nu sunt capabile decât sufletele tari. O ținea ca pe o păpușă, o mângâia câteva ceasuri pe săptămână pentru ca în restul timpului să se dăruiască în întregime șantierului. Aceasta era singura soluție pentru a nu cădea pradă acelor conflicte care ucid și soțul și omul.

Pe măsură ce gândea astfel, Vancu își dădea seama cât de nerăbdător era să-l cunoască pe inginerul Bunea.

Gașpar aflase în sfârșit un post mai limpede. Se cânta uvertura la „Oberon”. Anca tresări.

— Ce-i asta? Imi aduce aminte de un film...

— Nu știu precis, răspunse Vancu jenat, mi se pare Weber. Domnul Bunea vine să te ia de aici?

— Uneori vine. Când e obosit, se culcă. Nici nu mai mănâncă.

Doamna Gașpar aduse cafelele, merse schiopătând până în pragul ușii dinspre dormitor și-l chemă din ochi pe soțul ei. Anca ceru o țigară, și-o aprinse și țuguind buzele palide, aruncă o suviță de fum spre lampa de deasupra mesei. Sorbindu-și cafeaua, Vancu o examina. Părul blond, bogat, îi cădea pe spate, învăluind speteaza scaunului. Mâneca rochiei de cameră scăpase spre cot, iscând o mână foarte albă. Degetele țineau țigara cu priceperea unui vechi fumător. Ochii femeii îl surprinseseră și un zâmbet ascuns, dar plin de o aprobare tăcută, se ivi în colțul gurii. Rușinat, Vancu se aplecă deasupra cafelei. Se auziră pași în antreu și doamna Gașpar dădu să se ridice.

— Ignat, rosti Anca fără o bucurie deosebită.

Inginerul bătu o singură dată și deschise ușa. Păru o clipă surprins, se înclină, scoțându-și bascul.

— Sunt cam murdar pe bocanci, mă iertați doamnă Gașpar, dar uite am să pășesc încet, așa...

Din doi pași fu lângă masă.

— Tovarășul Vancu? Noroc, inginerul Bunea. Soțul doamnei de față...

Râse cu hohot și i se văzu dinții puternici și albi. Era îmbrăcat într-o scurtă verzue, făcută dintr-o foaie de cort.

— Mi-a vorbit Voinea de dumneata. Dealtfel nu era greu să ghi-cesc. Incep să-mi aduc aminte din facultate. Am asistat amândoi la cursul lui Bianu. Ei, ce impresie-ți face Corundul?

Avea o figură ovală, luminoasă. Părul, netuns de multă vreme, începuse să se ridice în sus pe după urechi. Deși mai bătrân cu un an decât Vancu, Bunea părea un adolescent. Și gesturile erau nestudiate. Intinse mâna și fără să-și ceară voie, apucă o bucată de pâine rămasă pe masă și începu să mestece, vorbind:

— Mă bucur când mai văd câte unul de-ai noștri venind aici. Am impresia că-mi mai crește o mână. Știi că Slatcu e la Gropșoara, la cel mai înalt colector? Bun băiat.

— Slatcu e ăla cu alunița, întreabă Anca.

— Alunița ca alunița, spuse Bunea râzând, dar are un cap extraordinar. Intr-o săptămână a pus ordine acolo. Era o anarhie...

Anca se ridică să plece, ținându-și o mână pe umărul soțului ei și cealaltă sprijinită de masă, foarte aproape de vârful degetelor lui Vancu. Acesta nu observă dar printr-o mișcare iute, femeia își trecu palma peste mâna lui. Păru o atitudine necontrolată și Vancu își stăpâni tresărirea. Bunea vorbea tare, privindu-i pe rând.

— Azi am dat de un „terrarosa” extraordinar. Ia uite...

Scoase din buzunar o pietricică roșcată.

— Of, iar începi cu diamantele tale, spuse Anca, aruncându-i lui Vancu o privire.

— Intr'adevăr diamante, adăugă Bunea entuziast, cu asta facem așternutul la baraj. De mâine introducem echipe de noapte.

Bătrânii nu participau la entuziasmul tânărului inginer. Se vedea că le este somn. În dosul lentilelor, ochii lui Gașpar se făcuseră mici și lăcrimau. Aparatul de radio hârâia. Se ridicară. Doamna Gașpar aduse repede o țuică pentru Bunea. Inginerul o bău și făcu o plecăciune exagerată. Apoi, către Gașpar :

— Domnule decan, am onoare să mă duc să mă culc. Ei, cum îți merge betonul. ?

— Beton și iar beton, mai întreabă-mă și tu de sănătate.

— Las'că știu eu că ești cât un taur. Mai faci zece stavile.

Ieșiră în întuneric. În fața ușii lui Bunea se opriră. Dinspre baraj venea un sgomot nelămurit, care se topea în clipocitul Corundului. Farurile hidrocentralei erau stinse și se vedeau doar luminile roșii din camera turbinelor. În aer se legăna abia simțită mireasma sălciilor înflorite. Deși liniștea domina noaptea, nimic nu vestea o lume adormită. Totul părea că se odihnește doar câteva clipe și primăvara pătrundea pe șantier, în sufletele oamenilor și ale mașinilor, în văgăunele carierei, în tunelurile umede.

Bunea se rezemase de parapetul care despărțea scara, Anca sta agățată de brațul lui și se legăna.

— Ce va fi aici peste un an, Vancule ? spuse Bunea deodată.

— Am căutat să-mi imaginez astăzi. Dar eu trăiesc tot în limitele proiectului. Acum încep deabia să văd, să aud și să simt. Mă îngrijorează tunelul. Mâine dimineață mă duc acolo, și nu ies până nu găsesc soluția.

Mângâind părul Ancăi, Bunea spune îngândurat :

— Deși nu sunt specialist în betoane, nu cred că lucrurile sunt grave. Nu pot să mi dau seama, dar am impresia că în jurul acestei întâmplări s'a creiat un soi de legendă. Unii oameni se străduiesc să facă din ea o catastrofă. Vezi tu, Vancule, aici pe șantier e o lume deosebită. Fiecare metru de beton turnat e pândit de mii de ochi. Unii își leagă nădejdea de lucrarea asta, alții ar distruge-o într'o noapte dacă ar putea. E ceva în aparență de neînțeles, dar foarte explicabil dintr'un anumit punct de vedere. Tu trebuie să fii obosit și eu te țin de vorbă...

Vancu făcu un semn nelămurit și zise repede :

— Vreau să aflu cât mai multe despre șantier, mă ajuți vorbindu-mi deschis. Nu sunt obosit, dumneata însă...

Anca vorbi alintat :

— Lasă, domnu' Vancu, datorită duniitale mai stăm și noi în seara asta mai târziu. Altfel, Ignat ar fi sforăit de mult.

Părând a nu fi auzit, Bunea continuă :

— Da, sunt unii oameni care își închipuie că poți ține în loc lucrarea. Ai să aflu multe întâmplări de aici. Accidentul unui tunel a deslănțuit o adevărată ofensivă de șvonuri. Ceeace e mai grav însă, e că însuși Gașpar, omul acesta pe care cred c'ai început să-l cunoști, contribuie la această atmosferă.

— E un specialist bătrân, se poate să aibă dreptate.

— Nu, Vancule, nu poate avea dreptate, chiar dacă să zicem, n'ar fi nicio soluție, ceeace este ridicol, împotriva științei. Avem deaface cu un

coeficient de neprevăzut, normal în orice lucrare de aceste proporții. Da' să zicem că ar fi o greșeală ireparabilă. Este cinstit din partea lui Gașpar să arunce totul în spinarea lui Voinea? Este cinstit să șoptească în dreapta și'n stânga că barajul va fi abandonat? Este aceasta atitudinea unui tehnician încercat, care a contribuit, dealtfel, la această greșeală?

Tăcură. Bunea aștepta un răspuns, dar Vancu privea în întuneric. Aplecându-se puțin, Anca șopti căutând ferestrele lui Gașpar:

— Ignat, să nu ne audă. Am fost în casa lor și acum îl bârfim. Ce te bagi tu în chestia asta? E un conflict între Gașpar și Voinea. Treaba lor!

Din nou Bunea păru că nu aude spusele nevستی-si. Bănuind că Vancu nu are curajul să ia o atitudine, spuse bătând ușor cu bocancul în parapetul de piatră:

— Deaceea, Vancule, mă bucur că ai venit tu. Cunoști proiectul, te pricepi și la beton. Tu ai să faci lumină aici. Nu știu dacă ți-a vorbit profesorul Prale despre asta, dar eu cred că scopul principal al trimerii tale, acesta este. Și iată un indiciu prețios. Profesorul Prale cunoaște chestiunea. A fost în tunel.

Dacă el ar considera lucrul atât de grav, fii sigur că ar fi luat toate măsurile. În primul rând ar fi oprit continuarea lucrărilor. Iți dai seama de răspunderea lui. Deci fondul chestiunii nu e de natură pur tehnică. Sunt sigur că Voinea nu-ți va spune toate acestea. E un om închis, aspru, uneori neînțeles de aspru, dăr...

— Uff, un motan nesuferit, făcu Anca în șoaptă.

— ...e cinstit și bun organizator, continuă Bunea. M'a chemat astăseară la telefon, la carieră, și mi-a vorbit entuziasmat despre sosirea ta. Poate ne vom putea găsi toți trei într'o seară, la mine sau la el.

— Da, spuse încet Vancu, mi-ar părea bine să putem sta de vorbă mai pe îndelete. Astăzi era ocupat. Il asaltaseră niște flăcăi, plecau la armată.

— A, știu, râse Bunea, erau dela mine dela carieră. Ce mai tîmbălau a fost! Nu știu de unde au făcut rost de un lăutar și au tras niște jocuri, chiar acolo între perforatoare.

Vancu se înclină ușor, în semn că intenționa să se retragă. Se bucura că venise vorba de tinerii care plecau în armată, și nu mai era silit să facă aprecieri asupra lui Voinea.

Nu avu vreme să întindă mâna, când Anca spuse:

— Ignat, hai să-l conducem pe domnul Vancu până la baracă. S'ar putea să nimerească în baltă și-l mănâncă broaștele.

Bunea aprobă cu bunăvoință și porniră încet pe drum. La atelierul de sudură se lucra. Unul dintre sudori fluera încet o melodie necunoscută sau improvizată. Dinspre terenul de sport, izbucni fâșia de lumină a unei lanterne

— Noroc bun, loșca baci, strigă Bunea.

— Noroc bun, răspunse o voce asprită de tutun. Incotro?

— Uite, îl ducem acasă pe inginerul cel nou.

Din întuneric se ivi un om înalt, înfășurat într'o manta vînată. Era paznicul de noapte din sectorul Crăinicel. Una din ferestrele barăcii era luminată. Concertul broaștelor umplea noaptea.

— Trebuie să fie foarte simpatic la dumneata, spuse Anca atingând ușor brațul lui Vancu.

— Da, camera mea e mai bună decât aceea în care locuiam când

eram student. Am niște gândaci de o dimensiune încă neîntâlnită, și apoi orchestra. O simfonie nocturnă demnă de hidrocentrala noastră.

Bunea spuse deodată :

— A, uitasem Anca, știi că ni s'au aprobat mașinile pentru excursia la peșteră. Il invităm și pe inginerul Vancu. Ești de acord, tovarășe Vancu ? Avem aici la vreo douăzeci de kilometri o peșteră minunată. Pleacă duminică un grup de pe șantier, mergi ?

— Cum să nu mergă, sări Anca, nu-i așa că mergi domnu' Vancu ?

— Sunt ca un locuitor al pustiilor din lună, nerăbdător să cunoască frumusețile pământului, spuse Vancu afectând și privind insistent, silueta subțire a Ancăi. Apoi îi sărută mâna. Mirosul ascuns de cetină, îl îndemnă să întârzie cu gura pe mâna caldă a femeii.

Orăcăitul broaștelor înăbuși cu brutalitate sentimentul dulce și neclar al acestei despărțiri. Oboseala care-l pândise întreaga după-amiază începu să-l asalteze pe Vancu. Aglomerarea de chipuri și fapte de peste zi prinse să se destrame, iar din convorbirile haotice din seara asta, rămase doar raționamentul lui Bunea : „dacă profesorul ar socoti lucrările periclitare, le-ar fi oprit”. Faptul acesta era într'adevăr demn de reținut. În el putea fi aflată cheia acestei frământări care împărțea șantierul Corund în două tabere. O clipă se gândi să-i scrie profesorului Prale. Să-i spue totul, bărbătește. Dar scrisoarea lui nu va apărea cumva ca o delațiune ? Dacă Voinea avea într'adevăr motive să ascundă fața adevărată a lucrurilor ? Increderea că tunelul va fi refăcut, îl determină poate să lucreze în taină. Și atunci, scrisoarea lui mai mult ar încurca lucrurile.

Așezat pe marginea patului, Vancu se gândi îndelung. La urechea lui ajungea geamătul înfundat al aparatului de sudură. Se rușină de frământarea lui oarbă, de îndoelile, de neîncrederea lui în Voinea, în Gașpar, în toți. Se îndreptă spre chiuvetă și bău un pahar cu apă, apoi începu să se desbrace. Măinile descheiau nervoase nasturii cămășii. O furie mocnită îl străpungea. Pe jumătate desbrăcat își aprinse o țigară. Privi fumul legănându-se sub bec. Gândurile îi băteau în tâmpile, o încăerare neputincioasă între ființa lui și faptele pe care nu le stăpânea îndeajuns. Dece, dece atâtea ascunzișuri ? Cine poartă răspunderea acestor frământări idioate ?

Deși Voinea nu intrase în adâncul problemelor care agitau șantierul, spusese îndeajuns pentru a nu putea fi bănuit de duplicitate. Din atitudinea lui se desprindea mai degrabă un soi de mândrie, o siguranță netulburată în stăpânirea lucrărilor, chiar când unele fapte se arătau a-i fi împotrivă. Gașpar însă, ocolea faptele și se refugia în marginea unor teorii, oprindu-se mai cu seamă asupra acelor forțe pe care el nu le putea supune. Gheorghe Vancu se simțea îndemnat să înțeleagă și să justifice până la un punct această suferință mocnită a bătrânului inginer. Cunoscușe și la Institut asemenea oameni, care trăgeau mai mult înapoi și judecau realitatea prezentă în oglinda unor nostalgii personale. În seara asta însă, pe el nu-l interesa, ce anume gândește Gașpar despre revoluție în general, sau despre metoda de a ajunge la fericirea personală. Vancu voia să afle pe cine trebuie să se sprijine, care sunt acei oameni capabili să-l călăuzească pe drumul acesta nou. Iși dădea seama că'n casa lui Gașpar nu se ivise un astfel de om. Bunea răsărise pentru o clipă, și apoi el lucra la carieră, un sector rupt oarecum din unitatea construcției.

Se simți năpădit de durerea singurătății și un gând îl mâna înapoi, spre lumea din care venise. Cu capul vârît sub pătură, se lăsă pătruns încet de somn. În apele tulburi ale celor dintâi clipe, plutea chipul bălan al Ancăi.

5

Pelerina de cauciuc e tot atât de necesară pe șantier ca și cimentul. Vancu s'a convins de acest adevăr în a treia dimineață dela sosirea la Corund. Noaptea întreagă norii s'au adunat deasupra văii și în zori s'au deslănțuit cu o putere cumplită. Pământul alburii sărea în sus în clăbuci mărunți, împins parcă de o răbufnire interioară. O ploaie de munte care învăluie totul într'o pânză rece, umflând șuvoaiele și tulburând vadul Corundului. Tunetele porneau depe nevăzutele creste și se rostogoleau ca niște uriașe utoaie goale până în ușile de fier ale hidrocentralei și sub fruntea de beton a barajului. Pentru un om încă neobișnuit cu hărăturile primăvăratece ale văii, ploaia aceasta ar fi însemnat încetarea lucrului pe șantier Judecând bine, ar fi fost cu neputință pentru cineva să se miște sub potopul înghețat, pe schelele parapetului, în tuneluri, la funiculare și chiar la carieră. Doar în ateliere se putea lucra, dacă nu cumva oamenii erau indemnati să stea la sfat în vreme ce tot șantierul privește ploaia.

Sirena hidrocentralei sună ca de obicei la ora șapte. Glasul îi era ceva mai răgușit, de bună seamă, din pricina văzduhului încărcat cu apă. Chiar megafoanele începură să cânte și ropotul ploii acompania melodia, ca o cobză cu o singură coardă. Pesemne tot din pricina ploii, camionul care transporta în fiecare dimineață pe cei ce locuiau la Crâinicel, sosi cu întârziere și se opri în fața barăcii. Comandorul Isbășoiu ieși înfășurat în mantaua neagră, moștenită dela un neamț. Vancu își ridică gulerul trencicotului strămt și decolorat care abia-i ajungea până la genunchi. Zărindu-l, fața neagră și rotundă a comandurului se mișcă într'un început de râs, apoi iute se prefăcu într'un zâmbet de sinceră compătimire. Nu rostî însă decât un bună dimineață, cu o căldură chinuită, convențională și porniră amândoi spre mașină. Mai veniră în fugă câțiva lucrători. Ploaia bătea cu furie în capota verde a camionului deschis, și oamenii se băgară unii'n alții. Până în fața hidrocentralei se mai opriră de câteva ori. Se urcară Gașpar, Bunea, și în cele din urmă inginerul șef se sui lângă șofer, în cabină. Lui Vancu i se păru că mâna Ancăi a fluturat la fereastră, dar părăsi repede gândul acesta. Se simțea umilit în fața oamenilor înfășurați în pelerine mari de cauciuc. Apa îl pătrundea cu repeziciune, îl gâdila pe frunte și pe gât, îi simțea răceala pe pulpele picioarelor. Ceilalți păreau că nu-și dau seama de înfățișarea lui, jalnică și caraghioasă în acelaș timp. Sprijinindu-se de capota udă, Bunea îi spuse tare în ureche: .

- Asta ține o săptămână. S'ar putea să vie Corundul mare.
- Ați avut inundații decând lucrați aici, întrebă Vancu dărdâind de frig.
- Anul trecut am avut de furcă. Ne-a distrus câteva barăci. Le-am mutat mai sus. Acum sunt amenințate cuptoarele de mangal și câteva linii de vagoneți.

Pe ulițele satului, oamenii se mișcau prin ploaie cu saci în cap, desculți, cu pantalonii suflecați până sub genunchi. În dreptul cooperativei se urcară alți maiștri și lucrători dela atelier. De după ferestrele mici, femeile,

cu grimele trase pe frunte, priveau ulița înecată și camionul care sbu-
rătăcea apele măloase. Deasupra barajului se învăluia o păclă lăptoasă.
Începură să se audă perforatoarele și betonierele. „Pisica” funicularului
plutea ca deobicei peste abis, părând o uriașă pasăre neagră.

În biroul lui Voinea mirosea acru a fum de tutun. În dreptul feres-
trei, mărul bântuit de ploaie, încremenise. Florile-și pierduseră strălucirea
siedefie și se ascundeau sub frunzele rotunde. Inginerul șef privi șantierul.
Așa făcea în fiecare dimineață. Șterse cu mâneca geamul aburit, scăpătă
puțin pleoapele și măsură încet, întreg șantierul, oprindu-se mai mult
asupra carierei. Vancu se apropie și el de fereastră. Cuprins dintr'odată,
barajul părea pustiu, dar în fundul văii se puteau vedea mogâldețe vinete,
mișcându-se pe parapete, împingând vagonetele sau învărtindu-se în jurul
sondelor de foraj. Cariera se distingea doar ca o pată gălbuie și numai
șgomotul perforatoarelor vestea că lucrul e în toi. O detunătură făcu să
tremure baraca și prin pânza ploii se văzură stâncile prăbușite, apoi un nour
de pulbere ce se topi repede în văzduh. Pe obrazul obosit al lui Voinea
trecu un zâmbet. Se întoarse și desbrăcându-și pelerina, spuse:

— Astăzi trebuie să străbată dincolo, la Teleacu, au dat de o rocă
bună. Au să puște mult.

— Imi spunea Bunea de un „terrarossa”, făcu Vancu pieptănându-și
părul ud.

Mai dispus, șeful șantierului își aprinse o țigară și vorbi îngândurat:

— Este un succes al lui Bunea. Voiam să deschidem o altă carieră,
pe versantul celălalt al Teleacului. Lucrul ar fi mers mult mai greu. Acum
vom avea nevoie de mulți oameni. Trebuie să-i adunăm de prin valea Alu-
nilor până la cositul fânului, pe urmă nu-i mai prindem.

— În general cred că o duceți greu cu oamenii, spuse Vancu așe-
zându-se pe scaun.

Voinea nu răspunse îndată. Scoase niște dosare din servietă, deschise
încet unul, pufăi din capătul de țigară.

— Este problema noastră cea mai grea. Satele sunt rare și înde-
părtate pe aici. Iar țăranii se desprind greu de casă. Mulți, foarte mulți au
venit singuri încă dela începutul lucrărilor. Au ieșit muncitori sdraveni din
ei. Ai să-i cunoști și tu. Dar pe măsură ce a crescut șantierul, am avut
nevoie de tot mai mulți. Am încercat să-i aducem dela mari depărtări.
Unii se lăsau înduplecați, dar după o săptămână o luau peste munți, se
duceau acasă. Cu cei din Corund e mai ușor acum. Am dus o bătalie aprigă
la început. Foștii stăpâni ai Domeniilor Reșița au lăsat urme adânci, mai
sunt încă oameni de ai lor pe aici. Și pe ăștia ai să-i cunoști. Dar pe
încetul, cei mai mulți țărani și-au dat seama de importanța lucrărilor. Faptul
că pe mulți dintre ei i-am ajutat să-și tragă curent, a dat naștere unui soi
de întreceri. Unii și-au pus becuri și în șură. Ei, am făcut ce-am putut,
dar vezi, ne-ar trebui încă mulți oameni. Mi se pare că e și o chestiune
socială. Pe aici pământul e tare, numai piatră, nu cresc decât pădurile și
iarba. Sărăcia s'a cuibărit în sate și nimeni nu s'a gândit în trecut la un
leac. Zi și noapte mă chinuie treaba asta..

Voinea oftă încet, căută privirile lui Vancu, apoi continuă:

— Aici nu se pune doar problema construcției noastre, ci și a altor
câteva mii care vor urma. Din țăranii aceștia ar putea ieși muncitori cali-
ficați, i-am scoate din mizerie, i-am face să vadă și să înțeleagă viața.

Acum se mulțumesc cu puțin, mănâncă o bucată de mămligă, fac o cruce mare, și nu doresc decât să aibă și mâine aceeași mămligă rece. Roadele educației pe care le-au făcut-o stăpânirile din trecut. S'a străduit cineva până acum să-i scoată din mocirlă? Când se abăteau domnii pe aici nu se vedeau nici păduchii, nici burțile goale, nici plăgile de sifilis sau plămâni mâncați de otică. Cu cât oamenii erau mai strâns legați de văgăuna lor, cu atât stăpânii erau mai liniștiți. Ei, și acum, noi facem o hidrocentrală în aceste locuri pustii. Dar asta nu e de ajuns. O construcție oarecare nu schimbă prin ea însăși decât peisajul ținutului, fața lucrurilor. Cu oamenii e mai greu, trebuie să pătrunzi în suietul lor, acolo unde zac îngrămădite o sumedenie de doruri neîmplinite, de dureri și desnădejdi vechi, de frumuseți și belșuguri visate cândva, dar neatinse. Dacă noi cei veniți aici, vom izbuti să schimbăm oamenii, să le arătăm că stă în puterea lor să-și făurească o altă viață, abia atunci putem spune că am construit într'adevăr pentru oameni...

Se opri în mijlocul camerei și un zâmbet îi lumină obrazul. Părea că așteaptă din partea lui Vancu, nu un răspuns, ci o tresărire de entuziasm, un atașament sincer față de acest gând.

— Ideia mi se pare bună, rosti încet Vancu, privind către fereastră. Cred însă că obiectul principal al muncii noastre, trebuie să fie hidrocentrala. Asta nu numai aci la Corund, ci în general, construind cât mai mult, vom termina în mod necesar schimbarea vieții oamenilor.

Voinea se sprijini cu palmele de marginea mesei și spuse:

— Trebuie să facute amândouă deodată. Corundenii, de pildă, vor ajunge să înțeleagă că ei înșiși fac hidrocentrala, cu puterea și cu priceperea lor, pentru folosința lor. Și alături de ei să vină mulți, din alte sate. Am construi barăci, le-am da mâncare bună, medicamente, i-am învăța să mănuiască o unealtă, mai ales pe cei tineri. Nu te-ai bucura să vezi cum crește lângă noi o armată de constructori?

El privea pe Vancu în ochi, părând a căuta în lumina lor aceeași frământare care îl chinuia pe el. Abea după câteva clipe, Vancu rosti:

— Și ce facem cu ei după ce terminăm lucrarea de aici?

Voinea se întoarse către birou, își aprinse o altă țigară și spuse cu o ușoară nervozitate:

— M'așteptam. Asta-i. Așa m'au întrebat mulți, chiar și cei dela minister. Se tem de cheltueli prea mari. Dar te întreb dacă avem dreptul să capitulăm în fața unor greutăți financiare. Eu înțeleg că folosirea chibzuită a banului nu este o vorbă goală, dar am mereu în față un scop mai mare, pentru care mi-aș da și viața. De fapt nu m'a împiedicat nimeni, numai că vezi, oamenii sunt cam temători. N'am avut vreme să mă reped la București, m'aș fi dus la ministru, chiar la Comitetul Central, ași fi căpătat deslegarea. Am vorbit în treacăt și cu inginerul Vorobchin. Il cunoști? Nu? Ehe, consilierul sovietic dela Reșița. Știi ce mi-a spus? Da, zice, dumneata tovarășe, dovedește că e bine ceea ce faci și nu poate să-ți stea nimeni împotrivă. Bine, zic, dar nu am bani. El a răs. Eram aici deasupra barajului. Și-a rotit privirile peste păduri: uite banii. Tot ce vezi în jurul dumitale, oameni, păduri, râuri, reprezintă o bogăție nemăsurată. Trebuie să știi doar cum să o folosești. Voi se cuvine să răscoliți satele și să luminați mințile oamenilor. Chiar înainte de a sfârși hidrocentrala... Așa mi-a spus Vorobchin și așa voi face. Cu încetul. Am o școală de calificare, voi

mai face una. Am să mă războiesc cu oricine și voi reuși... eu, cu tovarășul Mladin, cu voi ceilalți.

— Cine-i Mladin?, întrebă Vancu.

— Secretarul de partid. Un om dintr'o bucată.

Vancu se răsuci în scaun. Ocoala privirea aprinsă a inginerului șef, străduindu-se să afle puterea unui răspuns. Vorbi cu sfială:

— Treaba asta capătă aspectul unei probleme de Stat...

— Da, într'adevăr, e o problemă de stat, dar mi se pare că noi acordăm acestui termen un înțeles misterios, învechit. Cum se pot rezolva aceste probleme... de Stat? Nu prin fiecare dintre noi? Dacă orice om privește în jurul lui, legându-și interesele imediate de acelea mai mari și mai greu de pătruns ale mulțimii, înseamnă că începe să funcționeze un alt fel de conștiință. Știi ce ne lipsește? Curajul! Puterea de a înfrunța inerțiile, de a curăța rugina crescută pe ființa noastră...

Vancu se ridică și începu să se plimbe. Întârzie câteva clipe în dreptul feresterei, apoi se apropie de birou și rosti:

— Crezi că e suficientă puterea noastră, a dumitale sau a mea, luate izolat? Avem nevoie de armătură puternică, de o solidă coeziune socială și asta nu există încă. Riscăm să ne luptăm cu morile de vânt...

Voinea tresări. Buzele îi tremurau, voind parcă să stăpânească vorbele care se sbăteau în gâtjej. Strânse între degete colțul unui dosar și răspunse cu o blândețe silită:

— Coeziune socială!... vorbe meșteșugite dar goale. Coeziune socială, dragă Vancule, suntăștia după șantier, pe care-i vezi. Au umblat murdari și flămânzi o viață întreagă. Și iată-i acum gata să lucreze și noaptea numai să vadă înfăptuită hidrocentrala. Cât despre morile de vânt, hm, vei avea prilejul să întâlnești multe, aici pe șantier. Socotind că nu te poți lupta cu ele, vei avea impresia că aripa lor nu te atinge, dar ai să simți pe suflul și pe trupul dumitale loviturile. Ai să te svârcolești noaptea și n'ai să ai odihnă până nu vei descoperi în spatele acestor fatalități, cum le consideri, niște forțe care pot fi biruite. Dar nu le vei înfrânge decât cu credința într'o viață nouă.

Își trecu mâna peste frunte cu o mișcare obosită, apoi spuse zâmbind:

— Iartă-mă, sunt cam nebulos, îmi vine greu să-ți vorbesc. E mai bine să te izbești singur de oameni și să judeci. Nu-ți doresc decât putere și curaj. Curaj mai cu seamă.. Suntem la început. E cea dintâi hidrocentrală ce se construiește după război. Multe se vor mai construi, dar se cheamă că noi am deschis drumul.

Făcu o pauză și, adăugă:

— S'ar părea că-ți țin un discurs. Tu vii dintr'o lume mai liniștită. Dar pe mine m'a prins dihania asta de șantier, și mă arde.

Obrazul rotund al inginerului șef părea obosit. Se aplecă asupra dosarului și ochii i se mișcară repede, parcurgând coloanele de cifre și întârziind câteva clipe asupra unor grafice.

— Ai mult de lucru acum, întrebă Vancu aruncându-și ochii cu o stăpânită curiozitate, pe hârtiile inundate de cifre.

— Trebuie să trimit la Reșița planul de investiții pe Iunie. Am lucrat azi noapte și-l mai verific odată. Până atunci poate se mai liniștește și ploaia.

Dealături se auzea băzâitul ușor al unei mașini de calculat. Ploaia lovea geamurile în rafale scurte, sbuciumând mărunțelul cel tânăr.

— Noroc bun, strigă un om năvălind în birou.

De pe mantaua de ploaie, îi curgeau șiroaie vinete. Iși dădu gluga pe spate și se ivi un obraz bărbos, cu niște ochi verzui, jucăuși. Tropăi de două ori, scăpără către Vancu privirile lui de brodac și vorbi:

— Bre Voinea, bre, mie-mi place omul să fie om, tu-i aghiasma lui, că dacă nu-i om, mai bine lipsă. Am lucrat toată noaptea în ploaie, vine Corundul mare, trebuie să strângem materialele. Optzeci de oameni au muncit. I-am dat veste lui Scobai să ne trimită hrană rece aici, la șantier. După trei ceasuri, îmi trimite vorbă să mă duc eu până la Crăinicel, să semnez de primirea alimentelor. Omul ăsta e bolând, bre Voinea, bre? Cum adică, să las treaba, să bat glodurile ca să-i dau lui iscălitură? Bre Voinea, apăi eu dacă mă slobod într'acolo, apăi îl apuc de beregată și așa mi ți-l strâng, de-i ies ochii ca la guzani.

Voinea își frământa mâinile, dar zâmbea. Deschise gura să vorbească, însă omul cel cu mantaua i-o luă înainte.

— Cum adică, n'are încredere să dea douăzeci de pâini și niște slană, bre? Ptii, ce l-aș mai răsuci!

— Stai, stai, sări Voinea, să ne înțelegem, Spânule. Il cunoaștem pe Scobai. De ce n'ai venit la mine, vorbeam eu cu el...

— Cum bre....?

— Ai dreptate, se poartă ca un simbrăș. Ce să-i faci, l-om desvâța noi. Acum, uite, să vorbim cu el.

Voinea ridică receptorul. Spănu tot își mai scutura apa de pe manta, apoi vorbi către Vancu:

— Vine Corundul, tu-i aghiasma lui, parcă s'au clătit munții, bre!

— Dă-mi-l pe tovarășul Scobai, se auzea vocea calmă a lui Voinea. Noroc bun! Trimite numai decât mâncare pentru optzeci de oameni la Mujna... și altă dată să mai judeci și singur, să nu pui oamenii pe drumuri și să-i ții ilămânzi în ploaie. E cald în biroul tău? Așa? Foarte bine. Ești gospodar...

Dintr'odată ochii lui Voinea sticliră și mâna îi tremură pe receptor. Fău că și scândurile barăcii tremură de urletul lui.

— Scobai! Să vii tu însuși să aduci mâncarea oamenilor. Ai înțeles? Intr'un sfert de ceas. Pe urmă vreau să ne vedem.

Obrazul bărbos al lui Spănu se prăvăli într'un hohot de râs, voinicesc și nesiârșit.

— Hă-hă-hă-hă-hă... așa bre, să vie dumnealui, să vadă cum se sghiuhie Corundul.

Iși trase gluga cu mișcări greoaie. Vancu sări să-i ajute.

— Mulțam, mulțam, rosti Spănu, sânt ca un urs, acu mă duc.

— Vin și eu într'acolo, roști Voinea cu o blândețe surprinzătoare. Ai grijă Spânule, frate, nici o scândurică...

Spănu se întoarse, se sprijini cu mâna de marginea biroului și spuse grav:

— Bre, mie-mi place omul să fie om, că dacă nu-i om...

Făcu un singur pas până la ușă, și o dădu de perete ca să-și poată scoate trupul lui uriaș.

Sbuciumul ploii stăpâni o clipă tăcerea.

— Grozav om, rosti Vancu.

— Asta ? Inima şantierului, răspunse Voinea zâmbind.

Întâmplarea aceasta, topită în sumedenia de sgomote ce frământau văzduhul de plumb, îi provocă lui Vancu o senzaţie de nelinişte, un fel de panică izvorită din nerăbdarea de a avea cât mai curând un rost pe şantier. Cracii uzi ai pantalonilor i se lipiseră de picioare şi obrajii îi ardeau. Işi aduse aminte de biroul dela Institut. Totul rămăsese departe, într'o lume de a cărei existenţă începea să se îndoiască. Realitatea aspră a şantierului, părea desprinsă definitiv din armonia lucrurilor, şi ca o insulă într'un ocean liniştit, nu mai ţinea seamă de legile unei vieţi molcome, de programe şi comodităţi necesare. În aceste trei zile, întâmplările cele mai mărunte aveau caracterul unor sguduiri, al unor căutări înfrigurate. Oamenii i se păreau pătrunşi de o ciudată grabă, chinuiţi de patimă şi emoţie, lucrând izolaţi dar regăsindu-se totuşi, peste aceste frământări, în armonia rece a construcţiei. Dela inginerul Gaşpar, care-şi mişca viaţa uscată în atmosfera casei lui întunecate, până la inginerul şef, omul care părea că nu doarme niciodată, toţi erau strânşi în cheagul nemilos al hidrocentralei. Nimeni nu putea evada. Viaţa acestor oameni trebuia să se desfăşoare aici, să intre în plămada miilor de tone de beton. Deocamdată Vancu nici nu încerca să ştie până unde se întinde aria de activitate a fiecărui om. Avea chiar impresia că nimeni nu răspunde pentru el însuşi, şi că are în faţă un organism omenesc uriaş, cu mii de ochi şi braţe, o fiinţă necunoscută încă, în stare să prefacă elementele naturii într'o nevăzută putere care va lumina tăcerea din jur. Mişcările şi gândurile care ieşau din armonia acestui organism, erau întâmplătoare şi incapabile să determine o abatere dela drumul lor hotărât. Imaginea acestui conglomerat uman îl desarma. Simţea cum îşi pierde personalitatea, cum fug din el senzaţiile dulci ale individului învăţat să poruncească. Aici nu-ţi puteai porunci decât ţie. Şi nu stăpâneai decât forţele limitate, gravitând în fiinţa învăluită în pielea udată de ploii şi bătută de vânturi.

Alexandru Gaşpar, omul care poruncise o viaţă întreagă, avea nevoie de mobilă pentru a-şi amăgi personalitatea moartă. Tot ce mai putea face, era să întreţină o bătaie mută, o încăerare grotescă şi, în fond, laşă, pe marginea unor principii tot atât de veşnice ca şi lentilele ochelarilor lui, schimbate periodic şi adaptate putrezirii treptate a ochilor. Individualismul său e virulent tocmai din cauza forţei deosebite care-l asaltează din afară. Dar toată această virulenţă, acţionează cu efect doar asupra soţiei lui, jalnică piesă dintr'o maşină demodată, şi a slujnicei înspăimântate. Persoana lui Alexandru Gaşpar îl interesa pe Vancu în măsura în care el însuşi simţea că propria sa individualitate e rebelă şi deci supusă aceloraşi presiuni. Bănuia că la Gaşpar este vorba de o rezistenţă firească. Dacă bătrânul inginer ar fi pierdut capacitatea de a înfrunta asaltul lui Voinea, ar fi fost distrus, înmormântat sub avalanşa necruţătoare a unor legi noi, al căror purtător era inginerul şef.

În mintea lui Vancu mai flutură încă vorbele rostite de Voinea: „Vom vedea crescând lângă noi o armată de constructori". Aceste câteva cuvinte arătau sensul frământării inginerului şef. El are în spate această armată în devenire, fiecare faptă a lui poartă semnele unei noi organizări sociale, în numele căreia el vorbeşte şi lucrează. Pe când Gaşpar, e singur. El se

apără, ce e drept, de pe poziții pline de prestigiu, dar șubrede. Pentru Gheor-
ghe Vancu burghezia nu reprezintă o forță în stare să frâneze revoluția. Ea
nu luptă cu convingeri, ci cu rutină. Experiența atâtor veacuri, mînuierea
neîncetată a valorilor materiale, o condamnă la rezistență, la o apărare
îndârjită. Dar ea nu-și apără decât ceea ce a clădit sau ce au clădit alții
la imboldul ei și socotește că-i aparține de drept. Ea este împotriva revolu-
țiilor pentru că-și teme pozițiile și interesele ei. Deși privea această rezis-
tență ca o atitudine oarecum legitimă, Vancu simțea în adâncul inimii lui
un soi de desgust pentru această clasă încolțită de revoluție. Îl dureau su-
ferințele lui Gașpar, dar dărzenia lui neputincioasă îi făcea silă și-l alunga
din casa cu pendula încremenită la un ceas de noapte.

Ploaia bate neconținut în fereastră. În răstimpul acestei clipite bân-
tuită de apariția unor oameni nefirești, îmbrăcați în largi mantale de cau-
ciuc, Vancu își amintește. Răsar în creierul lui înfierbântat de alunecarea
neîncetată a întrebărilor, anii de pe băncile școlii, cu sbuciumul ceasu-
rilor dinainte și de după război. Unii profesori își părăsiseră neturburată
lor calm de „somități tehnice” și începuseră să vânture idei politice. Era
încercarea disperată de a opune apropiatei răsturnări, meterezele pe care-și
clădiseră și cu care își apărau mărunta lor împăcare. Adulmecau văzduhul
și simțeau că vine ceva, ceva nelămurit dar amenințător. În bănci, tineretul
asculta teoriile lustruite la repezeală și înfățișate drept noi: „Poporul este
în totalitatea lui un rezervor de forțe, dar el însuși nu se poate conduce.
Elitele ies la iveală în mod spontan și această mișcare este asigurată de
cristalizarea celei mai fericite formule sociale, liberalismul burghez. Există
o mișcare a elitelor și nu a formelor de organizare”.

Dacă între timp faptele desmințiseră caracterul rigid al așezărilor
sociale și spinarea acestor teorii se încovoiasă sub apăsarea unor idei noi,
se părea că se găseau destule posibilități și tendințe de a împăca lucrurile.
Vancu își amintește cu degust de încercările jalnice de a falsifica realitatea.
Erau anii din jurul proiectului de diplomă, anii în care studenții evrei fuses-
eră aruncați afară din școli, iar cămășile verzi se mai purtau încă, cel
puțin în loc de pijamale. Veni sfârșitul războiului, cu asprele lui legi, care
dovedeau că societatea nu poate îngheța, că ea este un fluviu imens care-și
schimbă neîncetat dimensiunile și albia. Acum, profesorii căutau o împăcare
între vechile lor concepții și realitatea rostogolită de evenimente. Pe nesim-
țite, în amfiteatre și laboratoare, în căminele studențești, s'a strecurat cu
persistență ideea caracterului apolitic al funcțiilor științifice. În timp ce po-
litica devenea pâinea de fiecare zi a milioanele de oameni, de undeva, din
cabinetele capitonate, mirosind muced a bătrânețe și moarte, s'a înălțat
steagul alb al unei păci disperate. „Deasupra patimilor politice!”.

Și iată-l la Corund, pe el, studentul hăituit de atunci. În buzunarele
hainelor lui ponosite dospește și acum drojdia acelor zile de demult.

Cât de îndepărtate i se par toate frământările, toate durerile și nă-
dejtile trăite cândva! Și totuși, svonul lor pare că plutește și peste această
sălbatică vale a Corundului. Și aici se aude glasul lui Gașpar, ca un întăr-
ziat ecou al chemărilor disperate din anii războiului: „Nu face politică,
luptă pentru fericirea personală, apără cu îndârjire ființei tale!”.
Dar acum strigătul acesta nu mai are nici un cuprins, sună dogit și sterp

în spațiul deschis și nesfârșit. Și dece tocmai inginerul Gașpar vorbește astfel, în numele cui vorbește, și ce apără? Intrebarea aceasta îl chinuște pe Vancu.

Biroul s'a umplut de fum. Merișorul din dreapta ferestrei se sbuciumă apucat parcă de spasmele unei boli ciudate. Incăperea se luminează o clipă și un tunet, nu unul singur ci o mie de tunete deodată se rostogolesc pe deasupra șantierului. Voinea tresare și privește lung pe fereastră. În clipa aceasta sună telefonul. Inginerul șef Pahonțu dela îndepărtatul sector Turia, anunță că'n munți s'a petrecut o violentă descărcare de nouri și că torenți umflați au pornit spre văi, nimicind totul în cale.

— Nu-i bine, șopti Voinea, așezând receptorul în furcă. Vine apă multă. Mă duc la baraj. Dacă vrei, hai cu mine.

Ridică din umeri și mozoli o clipă capătul creionului. Iși strânse încet hârtiile, apoi apucă receptorul și vorbi cu biroul de transporturi.

— Schneider? Ați încărcat lagărele? Mașina să treacă pela birou. Merge și tovarășul contabil la Reșița. Noroc.

Aruncă o privire pe fereastră și strânse maxilarele. Iși îmbracă pelerina și făcu câțiva pași spre ușă. Vancu se simți umilit de lipsa de atenție a inginerului șef. Afară turna cu găleata, treniul îi era ud și devenise nefiresc de greu. Cu un nod amar în gâtlej porni după Voinea. Se gândea că acum începe lupta lui.

Trecură pe lângă concasoare. O pulbere albă umplea semiobscuritatea barăcii. Obrajii oamenilor păreau și ei pudrați. Cei mai mulți erau țărani. Nu lepădaseră căciulile și cojoacele. Unii împingeau vagonetele către gura mașinilor, alții alimentau sitele. Vancu se opri lângă motorul „Diesel” care mișca întreg sistemul de concasare. O față strânsă într'un cojocel, cu tulpănașul vânăt răsucit pe creștet, turna ulei în rezervorul motorului, începu apoi să ungă pistoanele trecând pe lângă volant cu siguranța unui mecanic încercat. Pricepând mirarea lui Vancu, inginerul șef se apropie zâmbind.

— Asta-i Verona slrigă apucând-o pe față de braț, prima femeie ajutor de mecanic pe șantierul nostru.

Fata privi cu îndrăzneală către Vancu, măsurându-l și parcă ar fi spus: — vai, dar plouat mai e sărăcuțul! — Iși trecu mână dreaptă peste frunte îndepărtând o închipuită suviță de păr. Purta opinci și ciorapi de lână înflorată. Chipul ei rotund ca un disc zugrăvit, nu se mișca și zâmbetul ușor părea încremenit așa dela naștere. Mândrie? Bucurie? Dispreț? Vancu nu putea ghici ce ascunde acel zâmbet.

— Îți place treaba asta, întrebă cu un ușor tremur în glas.

— Place! răspunse fata, abia mișcând buzele.

Motorul tuși de câteva ori, Verona tresări, se aplecă peste mădularele lui și de acolo, mai privi pe furiș printre ostrețele volanțului la cei doi ingineri care se îndepărtau.

— Înainte păștea vacile, spuse Voinea ferind un vagonet încărcat cu rocă. Uite, asta vreau să fac! Să-i văd pe toți cu o meserie.

Vancu nu răspunse. Pășea gânditor printre liniile de fier. Chipul Veronei îi juca în minte. Se întoarse și o mai văzu ca o umbră subțire lângă motor.

Când Voinea puse piciorul pe prima treaptă ce cobora la instalația de compresoare, cineva îl strigă din urmă. Un om slăbuț, cu cisme de iuft galben, cu șapcă de piele și strâns într'o scurtă subțire, cafenie, pășea prin noroi.

— N'ai plecat la Reșița, întrebă cu glas cald.

— Nu! Se duce Medrea. Mă tem de inundație. Mi-a telefonat Pahonțu că s'au năruit cerurile pe la ei.

— Spănu a muncit toată noaptea, mai spuse omul cel cu cisme de iuft.

— Știu! și acum e acolo! Mă duc să-l văd, să-l trimit să se odihnească un ceas, două.

— Crezi că se duce? Până când nu și-o vedea strânse toate așchile..

Fața obosită a inginerului șef se luminează o clipă. Omul cu scurta cafenie privea din când în când spre Vancu. Când să pornească pe treptele de scândură gălbuie, întinse mâna și spuse zâmbind:

— Mi se pare că dumneata ești tovarășul inginer Vancu! Să trăiești, Mladin.

Voinea întoarse puțin capul și spuse sec:

— Nu v'ați cunoscut încă? Tovarășul Mladin, secretarul organizației de partid de pe șantier.

Loborîră în tăcere. Sgomotul din baraca compresoarelor cuprindea încet liniștea. În vale, barajul se înfățișa cu pântecul neregulat și pestriț. Pe cât apărea de suplu, în înclinația netedă și înaltă dinspre amonte, pe atât umplutura de mii de vagoane de grezie îi dădea înfățișarea unui munte diform. În vârful unei grămezi de pietre, un om înfășurat în pelerină aștepta cupa funicularului. Când aceasta ajungea deasupra lui, omul întindea un drug de lemn și cupa își răsturna cu sgomot încărcătura.

— Ce-i asta? spuse Voinea fără să se întoarcă. A înebunit Isbășoiu?

Mișcă nervos din umăr și porni repede către cabina funicularului. Poalele pelerinei îi fluturau ca o aripă vântată. „Pisica” se oprise udă și murdară de nisip. Comandorul apărui în ușa cabinei, duse mâna la pălărie încercând un zâmbet.

— Când s'a stricat declanșatorul, întrebă Voinea fără să-i răspundă la bună ziua.

— Aseară, răspunse Isbășoiu, calm. S'a rupt, trebuie sudat.

— Și l-ai înlocuit cu un om? E mai simplu. Ai anunțat atelierul?

— Da. Mi-au spus că nu au timp. Nu puteam să stau pe loc. Merge și așa până când l-om repara.

Voinea privi repede către Mladin.

— De unde ai luat omul?

— Dela carieră.

— Dece nu te-ai dus dumneata acolo? Îți dai seama ce se poate întâmpla?

— I-am dat toate instrucțiunile. Am mai lucrat așa!

— Răspunzi dumneata de moartea lui? Cheamă-l imediat.

Mecanicul funicularului flueră cu două degete așezate între buze. Cel care descărca cupa se mișcă greoi printre grămezile de grezie și urcă

gâfâind dealul. Mantaua de cauciuc îi era sfâșiata, pe șapca udă și pe umeri i se așezase un strat gros de nisip.

— Noroc bun, spuse omul aruncând drugul și ștergându-și mâinile pe piepții hainei.

Un șir de vagonete se răsturnă și bucăți de piatră se rostogoliră până la picioarele oamenilor.

— Unde ai lucrat ieri dumneata, îl întrebă Voinea.

— La carieră, la vagonete.

Privi către comandor și continuă cu voce stinsă :

— Tovarășe inginer șef, asta nu-i o socoteală bună, de câteva ori era să-mi vie stâncile'n cap. Uite,

Se întoarse și-și arată spinarea udă. În câteva locuri mantaua era sfâșiata.

— Vezi domnule Isbășoiu ? Ce ai de spus ?

Comandorul privi mânios către muncitor.

— L-am învățat să se ferească, dacă-i prost n'am ce-i face. Nu puteam îndeplini norma, eu trebuie să țin pasul cu cariera.

— Omorîm oamenii ca să'ndeplinim norma, așa-i, domnule Isbășoiu ? spuse Voinea, privindu-l cu dispreț. Dacă te-aș pune'n locul lui, n'ai primi. Cheamă îndată un sudor. Du-te tovarășe, la vagonetul dumatăle, să dai mantaua la croitorie.

Omul se mișcă încet, adus de spate. Scurpă în lături și-și șterse gura cu palma murdară.

— Cum stai cu funicularul cel mare, întrebă Mladin.

Comandorul se făcu că nu aude. Se'ntoarse către inecanic și mormăi :

— Chiamă un sudor, oprește vagonetele. Două ceasuri stăm de pomană.

— Am întrebat cum stai cu funicularul cel mare, tovarășe Isbășoiu ? Nu mai fi supărat, că noi ne-am obișnuit cu felul dumatăle de lucru, spuse din nou Mladin.

— Aștept să-mi dea zece metri de cablu, am cerut de acum trei zile. Voinea mișcă din umăr, nervos. Întrebă totuși cu un calm silit :

— Și cât ai de gând să mai aștepți ?

Ștergând cu mâneca o pată închipuită de pe pulpana dolmanului negru, Isbășoiu vorbi repede, privind în pieptul lui Voinea :

— Dacă nu am concursul dumneavoastră, domnule inginer șef, nu pot instala funicularul. Domnul Mladin îmi cere socoteală, dar dacă i-ași fi cerut ajutorul nu mi l-ar fi dat.

— L-ai cerut vre'odată, întrebă Mladin făcând un pas înainte.

— Știam că n'ai să vrei.

După o mișcare nelămurită cu mâna, Voinea izbucni :

— De mâine vei lucra la carieră, domnule Isbășoiu, mă voi ocupa personal de instalarea funicularului. Îți voi arăta că în trei zile funcționează. Îl anunță chiar acum pe Bunea.

— Ce să fac eu la carieră ?

— Vom vedea, spuse Voinea ieșind din baracă.

În urmă se auzi scrâșnetul unui scripete și un alt șir de vagonete se răsturnă.

— Ai văzut, Vancule, făcu Voinea întorcându-se o clipă. A fost comandor. A construit aerodromuri pentru nemți. Mi-a venit într-o bună zi cu niște recomandatii dela București. L-am primit, mi-a spus că-i mor copiii de foame. Uite-te la el. Trimite oamenii la moarte. De acum două săptămâni am hotărît instalarea unui funicular nou, i-am dat tot ce-i trebuie. Și uite-l, parcă-i căzut din lună!

Vancu nu răspunse. Comandorul nu-i era simpatic, dar atitudinea lui Voinea i se părea lipsită de omenie. Incidentul îi lăsase un gust amar pe cerul gurii. Pășind încet pe parapetul barajului, Mladin îl luă de braț.

— Ai fost în tunelul de control? Ce părere ai?

Vancu ocoli câteva brațe de fier și spuse fără vlagă :

— Voiu face un raport. Va trebui să distrugem o porțiune mică, să ne dăm seama ce e jos. Cred că vom putea repara.

Simțind răceala din vorbele lui Vancu, secretarul tăcu. În fața lor valurile tulburi ale Corundului se sbăteau spumegând la gura celor două conducte subterane. Pe grătarele metalice se îngrămădiseră tot soiul de gunoaie, bucăți de lemn putred, crengi de brad și pietriș adus de torenți. La poalele Mujnei, între sălcii, fumega cuptorul de mangal. Suvițe de fum albăstrui se prefirau prin ploaia mărunță. O explozie dela carieră clintii pădurile adormite sub pânza de păclă rece.

6

Când izbucni sirena dela Crăiniceș, Vancu își pipăia poalele treniului în care se lăsase toată apa înghițită peste zi. La cantină mai rămăseseră doi funcționari, care fumau și vorbeau în șoaptă. Auzind sirena, unul din ei spuse privind înspăimântat către Vancu :

— Ce s'o fi întâmplat? Asta-i alarmă!

Pe uliță trecu în goană un camion. Cei doi funcționari plecară trântind ușa. Vancu își simți inima fulgerându-i coastele. Își îmbracă treniul ud și ieși. În picioarele goale sau în cisme, cu saci în cap, țărani fugeau la deal către baraj. Ploaia nu încetase, ba chiar părea că s'a înțepit. La mai toate ferestrele se mișcau fețele palide ale femeilor și copiii. Vancu porni și el la deal, pășind deodreptul prin băltoace. Sirena încă își mai purta glasul ca un plânset prin văzduhul ud. În dreptul cooperativei, un țăran striga către altul care scoase capul sburlit pe ferastră :

— A venit Corundul mare, a trecut digul, a dat peste mașini.

Vancu urcă gâfâind poteca ce tăia drumul printre livezi, ducând deodreptul pe creasta presărată cu barăcile atelierelor. Ajuns în vârf, zări mulțimea frământându-se pe malul apei, a cărei culoare măloasă nu o mai deosebea de restul pământului. În numai câteva ceasuri ajunsese la marginea barăcilor, lovea în cofrajele barajului și acoperise liniile de decauville. Oamenii se înghesuiau mai cu seamă către adăposturile compresoarelor. Unii se chinuiau cu niște saci de ciment, alții se cocoțaseră pe acoperișurile barăcilor și începuseră să desfacă palele de carton gudronat. Cu picioarele până la genunchi în apă, Voinea urmărea operațiile de salvare a materialelor. Sălta mereu umărul și-și tot muta un ciot de țigară dintr'un colț

în altul al gurii. Tot mai mulți oameni intrau în apă, apucau câte un braț de scânduri, cercetau fundul cu picioarele. Vocea lui Spănu răzbea mugetul apei. Avea pelerina sfâșiată și împingea de roata unei pompe, țipând :

— Heo, heo, haida bre, aghiasma ei, heo, heo...

Părea că nu vede și nu aude nimic. Ochii-i umblau iute, își dădea din când în când șapca pe ceafă și atunci se ivea obrazul lui întunecat de mânie și de păr. De pe vârful unei barăci străbătură țipete prelungi.

— Ferea, ferea, băăă, vin lemnele...

Din geamătul turbat al Corundului se desprinsese niște bufnituri îndepărtate. Oamenii încremeniră o clipă în mijlocul apelor, căutară în sus cu ochii bulbucați de spaimă, dar nu se îndurau să arunce poverile. Voinea se trașe către pământ și urlă cu glasul gătuț :

— Inapoi, înapoi...

Abia la porunca lui, șovăind și căutând să apuce cât mai mult din materialele cuprinse de apă, oamenii făcură pași mari către mal. Din vâltoare se ivi chipul supt și de ceară al lui Mladin. Căra după el o bucată de șină de vagonet. Văzându-l, Voinea intră din nou în apă, se împiedecă, se clătină, îl învăluiră spumele murdare, până când îl ajunse și-i ajută să tragă șina.

Cel dintâi butuc trecu fulgerător pe lângă ei, se scufundă în adâncuri și deodată, cu o plesnitură aprigă, lovi pieptul barajului, se înălță cu toată lungimea lui și căzu iar cu vârful în jos, ca un vultan uriaș, fulgerat în plin. După el urmară alții, mai mici și mai mari, strujiți sau cu crengile bălăbănindu-se ca niște sperietori pe deasupra apelor. Din pricina acestor trunchiuri smulse din întinericul pădurilor, nu se mai putea lucra în albia Corundului și oamenii se îndreptară către barăcile amenințate de apă. Pierderile erau până acum neînsemnate, dar nu se îndurau să renunțe nici măcar la o scândurică. Spănu își storcea barba udă și arăta într-una către stiva de mangal ce mai fumega încă cu clonțul abia răsărit din apă.

— Uite-o sărăcuța, am pierdut-o bre, s'a dus...

Gâfâind, Mladin s'a apropiat de el, i-a apucat mâna și i-a căutat ochii.

— De-am scăpa cu atât, frate Spănule... să nu ne nămolească mașinile...

Dar nu apucă să sfârșească vorba. O tuse sălbatică-i înecă pieptul, cutremurându-i ființa mărunță. Cu capul plecat, cu mâinile lipite de piept, Mladin pășea aproape târîndu-se și se chinuia să stăpânească țipătul bolii ascunse, trezită din așteptarea ei tâlhărească de către vâltoarea înghețată. Voinea îl prinse de braț și-i șopti :

— Haidem sus, să nu mai intri în apă...

Izbutind să-și liniștească tusea, Mladin înălță capul și zâmbi chi nuit.

— A trecut... gata... acum să vedem de mașini.

Vancu lucra la cabina compresoarelor. Mecanicul Vălătuc, un moșneguț scurt și îndesat, cu glasul ca de copil, își rânduia lucrurile, demontase piesele mai ușoare și privea mereu către apă.

— Nu cred să ajungă până aici, hai, ce spui tovarășe inginer?

Vancu nu-și dădea seama de proporțiile pe care le poate lua furia Corundului. Răspunse într-o doară.

— Nici eu nu cred. Văd că a mai slăbit ploaia. Totuși ar fi bine să facem în grabă un dig.

În clipa aceea se ivi sudorul Stanislas Smola. Era mânjit de noroi, cu capul gol și laba mâinii stângi era legată cu o batistă prin care străbătuse sângele.

— Tovarășe inginer, ducem mașini sus?

Vancu îl privi o clipă și-și aminti de omul pe care-l repezise Gașpar, „comunistul, iscoada lui Voinea”.

— Nu-i cu puțință, tovarășe, facem aici un dig, la iuteală.

Vălătuc își vântură căciula de câteva ori. Indată sosiră țărani, ucenici, oameni dela funiculare și șoferi.

În vreme ce tăbărau pietre între cele două tăblii de lemn așezate în fața barăcii, unul dintre oameni strigă arătând către apă:

— Ia uite, le-a prins șuvoiul...

Pe valurile care se mai îmblânziseră, săltau hoituri de oi, cu burțile umflate. Apoi se văzu și o vacă. Avea spinarea stâlcită și plutea pe o parte. Cadavrele dobitoacelor se opriră în parapetul barajului, lovind ritmic piatra, când cu spinarea, când cu capul, parcă împungeau.

Către seară Corundul se liniști, dar butucii tot mai veneau la vale, așezându-se în stivă mișcătoare sub fruntea digului. În partea cealaltă, spre sat, râul curgea liniștit și curat, priticcit prin grătarele de fier dela gura conductelor deversoare. Prin pânza subțire a ploii, clipiră cele dintâi lumini pe șantier. Geamătul scăzut al apei, semăna cu al unei vite înjunghiate, gata să-și dea sufletul. Oamenii tot mai hălăduiau pe maluri, mișcându-și în întuneric trupurile lor ude și istovite. De pe deal, dinspre birouri, izbucni un reflector. În lumina lui gălbuie, pulberea ploii se sbenguia ca nenumărați fluturași străvezii.

— Slavă domnului, au scăpat mașinile mele, rosti mecanicul Vălătuc, răsucindu-și încet o țigară.

— Avut noroc Vălătuc... făcu Smoala cu invidie. Eu pierdut un tub de oxigen, dus la fund, poate găsesc mâine.

Vancu nu răspunse. Sta neclintit în ușa barăcii. Nu-i era nici frig, nici cald, nici foame. Doar o ușoară înțepătură îl încerca sub umeri. Nu dorea nimic. Nici nu știa încotro s'apuce. Deslănțuirea Corundului fusese pe cât de neașteptată, pe atât de tulburătoare. Avea senzația ciudată că nu se mai afla la șantierul hidrocentralei, ci undeva, foarte departe, în niște locuri pustii, pe care numai stihiiile le scoate din adormire și că acum nu se va mai întâmpla nimic iar oamenii vor aștepta fumând liniștiți, o nouă încăerare cu natura, dar cândva, mult mai târziu.

Dinspre sat vine prin văzduhul umed, un cântec. În atmosfera plină încă de spaimă, melodia pare caraghioasă și jalnică. Iată că și megafoanele șantierului încep să cânte. Aceeași melodie, de o veselie stridentă, nevrosimilă:

Du-mă la mândruța mea
Că diseară dorm la ea
Sanie cu zurgălăi...

Vălătuc scăpă un hohot subțirel.

— Uite-așa, cât pe ce să ne ia Corundul la vale, să ne ducă la Reșița cu tot calabalăcul... și acum ne veselim. Numai că trebuie să stăm la pândă toată noptica. Tovarășe inginer, duceți-vă, sunteți ca un pușor de bogda-proste cu jantilica asta, încălziți-vă o țărucă și vă ospătați, că aici stăm noi...

Vancu parcă se trezi dintr'un vis. Călcă în loc pe scândurica pragului și auzi apa chiftindu-i în pantofi. Trenciul își slobozi dintr'odată toată greutatea lui udă.

— Da, ar fi bine să mă duc să mă schimb, mai dau eu pe aici. Bună seara !

— Noroc bun, tovarășe inginer, aveți grijă, luați un basamac, două, să vă încălzească măruntaiele. Așa e pe la noi. Măine ne frige soarele.

În sala cea mare din baraca administrației se adunaseră inginerii, maiștri, țărani din sat, muncitori, funcționari. Mirosea a mahorcă și sub lumina puternică a becurilor de o sută de wați, luceau mantăile de cauciuc și obrajii rumeniți de bălăia ploii. Comentau în fel și chip faptele petrecute în această sbuciumată zi pe diversele sectoare.

— De mult nu s'a mai pomenit una ca asta pe la noi, spunea un țăran aburcându-și pe umeri o pătură sdrențuită. Imi aduc aminte, eram copil ,tot așa s'o întâmplat o viitură. O intrat apa în grădini, și în case, și în grajduri. Acu, vezi bine, barajul cel mare ne-a scăpat de năpastă.

Zăriindu-l pe Vancu, Toma Dobândă își făcu loc printre oameni.

— Hai noroc, pe unde umbli, socoteam că te-oi fi înecat...

— Nu pier eu cu una cu două, rosti Vancu mai vesel. Am fost la compresoare, ne temeam să nu ajungă până acolo.

În biroul inginerului șef era liniște, deși se aflau adunați și aici destui. Gașpar stătea de o parte și fuma. Bunea mușca rar dintr'o bucată de pâine neagră. Era ud și murdar. Pe scaunul lui Voinea se așezase Mladin. Avea obrazul palid dar ochii îi sticleau rotindu-se când la unul, când la altul dintre cei de față.

— N'am luat măsuri la vreme ,tovarăși, vorbi el, părând a continua o vorbă începută. S'au prăpădit multe materiale și vom răspunde pentru asta.

Spănu dădea din cap cu melancolie. Înalt, cu pieptul umflat, deabea încăpând în sumăiaș, cu picioarele desfăcute, părea un voevod întors dintr'o bătălie pierdută.

— Ceeace am făcut azi, în timpul furtunii, trebuia să facem de când a început ploaia, spuse mai departe Mladin.

— Asta înseamnă că la orice ploaie noi să ne tragem pe deal, să încetăm lucrul, sări un tinerel oacheș.

— Nu, tovarășe, asigurarea materialelor nu înseamnă încetarea lucrului, păru a se mânia Mladin. Am depozitat prea mult ciment la baraj, după ce hotărîsem să aducem dela magazie pentru fiecare zi... Sondele care riu mai erau folosite de mult, ce mai așteptau acolo? Neglijență, nepăsare. Iată unde ne-a dus nepăsarea. A căzut un om, Cornea zidarul, l-am trimis la spital la Reșița, s'ar putea să-și piardă un picior...

În clipa de tăcere care urmă, oamenii se priviră încruntați.

— Ceasu' rău, rosti careva dintr'un colț.

Spănu oftă.

— L-a prins cu o sondă în brațe, n'a putut fugi... nu s'a îndurat s'o lase... eh, bun tovarăș...

Mladin continuă, voind parcă să-i scoată pe oameni din durerea mută în care căzuseră :

— Dar se cuvine să arătăm că oamenii noștri și-au făcut datoria, a fost salvată cea mai mare parte din materialele amenințate. Să învățăm din întâmplarea asta nenorocită, să fim prudenți.

Mladin tuși de câteva ori sec, își netezi pieptul cu mâna dreaptă și o clipă, fața lui limpede se schimonosi de durere. Apoi continuă :

— Să facem echipe pentru noaptea asta. Nu se știe ce se poate întâmpla. Tovarășe Scobai ! Ești aici ? Unde-i tovarășul Scobai ?

Bunea deschise ușa și-l chemă de pe sală pe șeful aprovizionării. În birou intră un om ca de vreo patruzeci de ani, înalt și uscat, cu un obraz mic, ascuțit, de șoarece. Merse până în fața biroului și-și plecă spatele.

— Cum facem, Voinea ? Câți oameni rămân la noapte, întrebă Mladin, ridicându-se încet de pe scaun.

Voinea săltă umărul, privi lung către Scobai și spuse hotărît :

— Aduci aici mâncare pentru două sute de oameni, dar acum, până la ora nouă, le dai și pentru mâine dimineață. Și... nu mai chemi pe nimeni să ți semneze de primire.

— Să trăiți, am înțeles, rosti Scobai făcând un pas înapoi.

Ceilalți zâmbiră și începură să-și îmbrace mantăile. Zbârâi telefonul. Directorul investițiilor dela uzinele Reșița, cerea un raport asupra pagubelor făcute de inundație. În birou rămase doar Voinea și Mladin.

Pe ulucile Corundului fugea un vântuleț subțire, scuturând și sbicind copacii. Deasupra satului clipeau câteva stele, foarte înalte. Canalul care dirija apa pârâului Mujna, către Corund, se umflase și rupsesse un pod de lemn, din care pricină camionul de serviciu nu mai putu face cursa la Crănicel. Cei trei ingineri care locuiau acolo, însoțiți de muncitori, funcționari ai șantierului, și de mulți corundeni, porniră pe jos către sat Merșeră în liniște o bună bucată de vreme și li se auzeau ciubotele și bocancii chiftind în glodurile cleioase. Gașpar se rugă de Bunea să-l lase să i apuce brațul.

— Tu știi, nu văd noaptea, iartă-mă.

Toma Dobândă pășea înainte, fluerând încetișor. La un moment dat, se opri și-l așteptă pe Vancu.

— A fost trumos începutul, hai ?

— N'am ce spune, Corundul mi-a făcut o primire spectaculoasă, răspunse inginerul dărdâind de frig.

— Tovarășul anjiner e nou pe la noi, întrebă un omuleț cu voce subțirică, de femeie.

Toma îl căută în întuneric.

— Cine-i ăsta ? Tu ești Onuț ? Dar ce vorbești așa ca un scapet ?

— Ei, am mâncat și eu cireașe, ca cucul și mi-am subțiat graiul. După cât am urlat azi, ar trebui să rag ca un bică. Se vede treaba că mi-am prăpădit strunele în Corund. Hă-hă-hă !

Onuț pășea repeztor și avea poftă de vorbă. Curând străluciră feres-trele satului.

— Ne oprim să ne încălzim o leacă, bre, strigă Spănu ca un comandant.

Se opriă în ușa cooperativei. Spănu făcu un pas pe scara de piatră și-i îndemnă :

— Hai, ce stați, coraj, bre !

Gășpar își trase mâna de sub brațul lui Bunea, își aburcă ochelarii pe nas și se scuză.

— Mă iertați, nu pot, sunt ud până la piele...

-- Crezi că noi suntem mai breji, rosti Toma Dobândă urcând treptele.

Umbra lui Gășpar se topi după zidul bisericii catolice. În prăvălie, se unduia o fumăraie groasă, înăbușitoare. Mirosea a haine ude și a rachiu. Când intrară oamenii șantierului, câțiva își ridicară căciulile. Onuț se opri în mijlocul încăperii și obrazul lui mic se strâmbă de mânie.

— Sara bună vă poftesc, vorbi tare către un țăran voinic ce sta rezemat de tejghea. Frumoase ciuboate aveți, și lustruite, ca la călărași. Pe aici se vede că n'a venit apa, nici ploaia nu v'a turburat hodina.

Țăranul cel voinic nu se mișcă. Își dădu doar pălăria pe ceafă și spuse încet.

— Ce vrei, măi stârpitură ?

— Iaca, nu vreau nimic, răspunse Onuț strâmbându-se iar. Văd numai că nu semănăm nici la suman, nici la încălțări. Și nu vă fie cu supărare, v'ași aduce veste că apa Corundului s'o bătut astăzi cu șantierul nostru. Și tare ar fi fost nevoie de niște brațe voinice, ca ale dumilor voastre !

— N'am știut, zău dacă am știut, rosti celălalt strângând mâna pe paharul cu vinars. Am muierea cam beteagă. Ș'apoi, ce vrei măi Onuțule, că n'o fi fost tot satul.

— Nu. Au stătut acasă oamenii cu ciubotele lustruite, mai spuse Onuț, trăgându-se către o masă.

Unii răsău cu hohote, alții fumau liniștiți ca și cum n'ar fi băgat de seamă sfada stăpânită a celor doi țărani. Spănu turna ușurel în pahare o băutură gaibenă. Toma Dobândă se aplecă la urechea lui Vancu.

— Acesta-i Lazăr Caliga, un pezevenghiu și dușman al șantierului. Avem aici o ceartă cu niște țărani. Și el pune într'una paie pe foc. Dar Onuț nu-l iartă nici când. Unde-l prinde, îl sgâlțâie.

În clipa următoare, Caliga cel voinic se făcuse nevăzut. Oamenii vlăguiți de muncă și pătrunși până în măduva oaselor de spicul înghețat al ploii, începură să se aprindă. Bunea își petrecuse brațul pe după gâtul lui Vancu. Toma Dobândă privea pieziș către Spănu și-l tot înțepa :

— Unde-ai cumpărat barba asta, taică Spănule ?

— Și-a făcut-o din cuiele cu care n'a ieșit la inventar, strigă unul de peste masă.

Cojind o felioară de salam, Spănu părea a nu-i auzi. Dar deodată își răsuci ochii lui cei verzi și-și mișcă obrazul păros.

— Celor cu prea puțină minte, nu le crește nici barbă, bre, asta s'o știți. Ia uitați-vă la fratele Toma, are obrazul ca laptele.

Vancu asculta și zâmbea. Aici, în prăvălia înecată în fum de țigară, între oamenii mânjiți de noroi și uzi, avu iarăși senzația că trăiește într'o lume nefirească. Erau doar la un ceas după ce Corundul își astâmpărase

mânia. Urmele bătăliei cu stihile erau încă proaspete și iată-i veselindu-se cuminte ca la un sfat de seară, după o muncă obișnuită și nu prea grea.

Onuț își slobozise sumăiașul peticit peste spătarul scaunului. Și pălăria bătută vartos cu slin și-o așezase pe masă, între păhărele. Se simțea la largul lui între „anjineri” și „șantariști”, cum îi numeau dealtfel foarte mulți țărani pe oamenii șantierului. Dar mai cu seamă în seara asta Cnuț se socotea ca unul de-ai lor, purtând și el răspunderea construcției ce avea să dea lumină satelor din acea vale, să alimenteze cu curent mașinile grele dela Reșița și cu apă furnalele cele noi. Poate că și păhărelele de lasamac îi deslegaseră limba, dar în el fierbea și un alt soi de bucurie. Își tot tăpușea creștetul acoperit cu un pământuf de păr cânepiu și vorbea tare :

— Unii s'au supărat că de ce am trecut țevile pe pământul lor. Dar eu m'ași fi bucurat să am pământ și să le spun șantariștilor: — hai, treceți prin ograda mea. și prin casă băgați-le, s'aud cum gâlgăie apa către țantrălă, și cum se 'ntoarce 'napoi frumușel pe sârmulițe și-mi luminează odaia și femeia și pruncii. Zău, după ce tovarășul Toma mi-a pus becul, parcă și muierea mi-i mai frumoasă și mai tânără. Hai, tovarășe Dobândă, îți mai aduci aminte?

Chipul măsliniu al subinginerului se 'ntoarce și zâmbi, nu pentru Onuț și nici pentru comeseni, ci acelor îndepărtate zile de început. Viscolea strașnic atunci și din pricina gerului se lucra mai mult în sat, în vale, la Crăinicele. Toma Dobândă se apucase să instaleze rețeaua comunei și să tragă curent în casele corundenilor înscriși să lucreze la șantier. Pe atunci hidrocentrala nu se înălțase încă și curentul venea dela uzinele Reșița. S'a hotărât totuși ca din ele să se dea și țăranilor. Așa a ajuns și acasă la Onuț. În câteva ceasuri un bec de patruzeci de lumini, a strălucit sub acoperișul unuia dintre cei mai săraci corundeni. Femeia lui Onuț și cei patru prunci se așezaseră pe pat și priveau înmărmuriți la globulețul fermecat ce se mai legăna încă, abia scăpat din mâinile subinginerului. Onuț a privit și el. Ii tremurau buzele și ochii îi jucau în lacrimi. N'a putut rosti decât atât :

— Tii...

Toată noaptea a ars becul acela de patruzeci de lumini și Onuț Grigorie ieșea în poartă, cu capul gol în viscol și spunea trecătorilor :

-- Uite bă, așa să ardă până când oi închide ochii, să se bucure toată negura neamului meu cel adormit...

Și de atunci Onuț nu s'a mai desprins de șantier.

Spre ceasurile nouă, tot Spănu fu acela care se ridică dela masă mai întâi. Ceilalți îl urmară și în dreptul bisericii catolice se despărțiră. Bunea porni spre biroul hidro-tehnic pentru a se interesa de rezultatele unor cercetări făcute pe dealul Teleacul.

Noaptea era uimitor de liniștită. Drumul dela Corund la Crăinicele, cale de doi kilometri, mergea pe malul apei, petrecând-o în două locuri, pe niște podețe de lemn întărite cu zidituri de piatră. La a doua cotitură, unde colții stâncilor se apleacă amenințător, răsar luminile centralei și ca un arc de triumf, pe deasupra drumului se înalță cele patru conducte forțate ce vin dinspre Gropșoara. În unele seri clădirea de piatră vânăta a centralei e luminată de reflectoare. De astă dată clipește doar steaua roșie înălțată pe acoperiș și geamurile de sticlă mată dau lumină tulbure ca de

ceasuri tare târzii. Un geamăt ușor umple văzduhul. E turbina „Francis”, care de câteva zile merge în rodaj. Pe deal, lângă stația de transformare, geamurile unei clădiri mici sunt luminate puternic.

— Acolo-i laboratorul, rostește Toma Dobândă. Rujița lucrează încă. Vrei să mergem până la ea?

Vancu nu auzise încă de acest nume. Incuviință cu un mormăit abea înțeles. Urcară treptele de lemn și Toma deschise ușa. Il lovi o lumină puternică, dar înăuntru părea că nu se află nimeni.

— Nu-i nimeni pe aici, întrebă Toma cercetând cu privirea cotloanele încăperii.

— Ba tot se mai află câte ceva, se auzi o voce limpede.

De după niște rafturi se ivi chimista Rujița Peia, îmbrăcată într'un halat cafeniu, cu o băsmăluță învârtită pe creștet. În palma stângă cumpănea câteva pietricele roșcate.

— Iată, îți prezint pe inginerul Vancu.. dar ai de gând să stai toată noaptea aici?

După ce-i întinse lui Vancu mâna și-l măsură iute, Rujița răspunse zâmbind:

— Probez „terrarossa” asta a lui Bunea. Se pare că a dat peste o rocă teribilă. Cred că nu va trebui să mai aducem dela Isvorul Rău. Ți dai seama ce economie facem? Pe urmă am niște betoane dela Turia. Nu mă pot văita de lucru.

Răse ușurel și privi iară spre Vancu. Avea pielea obrazului întunecată, dar limpede. Ochii negri sau de un cafeniu foarte închis se mișcau cu repeziciune sub sprâncenele subțiri, înălțate în unghi deasupra orbitelor.

— Cum ați terminat voi? S'au pierdut multe materiale?

— Nu prea multe, dar pe noi ne doare inima și după o surcică. Ne-a făcut pozna Corundul.

— E curios, spuse Rujița gânditoare, din câte se cunoaște, apele sunt mici în epoca asta. Cred că deversoarele sunt de vină. Dacă exista posibilitatea de a da drumul apei într'un debit mai mare, se evitau pagubele.

— Poate, făcu Toma apucând de pe raft un cubușor de beton. Știu că se studiază instalarea a încă două deversoare. Dar ne-a luat-o râul înainte.

Pesemne că înfățișarea abătută a lui Vancu, privirea lui sleită, o oprise pe Rujița să i se adreseze. Doar când se despărțiră, o auzi:

— Și tovarășul unde va lucra?

— La baraj, răspunse Vancu mai înviorat. Voiu avea nevoie de serviciile dumitale. Poate chiar mâine. Voiu intra de dimineață în tunel.

— Sunt nerăbdătoare să aflu și eu ce se întâmplă acolo! Toți vorbesc ca despre un mare mister. Până și o femeie de serviciu dela cantină m'a întrebat astăzi dacă-i adevărat că barajul se mută.

Se înclină ușor și-i petrecu până în ușă. Ieșind din lumina puternică a laboratorului, întunericul li se păru de nepătruns. Coborîră cu grije scările. În drum întâlniră o căruță cu felinarul legănându-se sub loitre. Scobai se grăbea cu mâncarea spre șantier. Nu întârziase decât un ceas peste vremea hotărâtă de Voinea.

Cu toată oboseala, Vancu nu putea adormi. Plutea în aceeași stare, fără senzații distincte. Nu mai dorea decât să se facă ziuă mai curând, să intre în tunel, nădăjduind că acolo va afla clipa care să-i dea brânci în frământarea șantierului, să-l apropie de oamenii lui, să spargă ghiața care stăruia între el și ceilalți. Ii licăreau sub frunte chipul lui Onuț, al mecanicului Vălătuc, al sudorului Smola, o sumedenie de obraji aspri de corundeni mai veseli sau mai abătuți. Chiar și Caliga, omul cu cisme lustruite, părea că-i zâmbește rezemat de teigheaua cooperativei. Măine. Măine va fi senin. Acolo în tunel, betonul se așează încet, se crapă, alunecă. Va aduce probe la laborator. Rujița le va lua din mâna lui, îl va ajuta să deslege taina ascunsă sub trupul uriaș al barajului.

7.

Dragoș Voinea stă în fața ferestrei și privește ca în fiecare dimineață, șantierul. Vremea s'a astâmpărat, și parapetele de beton par acum mai suple și mai albe. Funicularul oel mare instalat cu surprinzătoare iuțeală după plecarea la carieră a comandorului Isbășoiu, transportă azi de cinci ori mai mult pământ și materiale decât vechea „piscă”. Dinspre carieră se vântură geamătul obișnuit al perforatoarelor și toate aceste semne, mai pline și mai curate după ploaie, ajung până la baraca inginerului șef și-l tulbură. Dacă n'ar fi fost inundația! O furie neputincioasă îi macină sufletul. Cum de n'a bănuț, cum de n'a știut să ia din vreme măsură? Adică, de când să fi luat aceste măsuri? Lângă albia râului nu se aflau decât materialele necesare lucrărilor pentru câteva zile. Și liniile de vagoneti erau necesare acolo și scândurile și sacii cu ciment. Doar cuptorul de mangal putea fi ridicat în altă parte, mai sus. Cine e vinovat? Totuși, trebuia să facă ceva. Un om și-a rupt piciorul. Un meșter bun. Nu se va mai putea urca niciodată pe schele...

Se simte vinovat de nenorocirea lui Cornea, vinovat pentru materialele pierdute, pentru tot ceea ce tulbură mersul normal al lucrărilor. N'a închis ochii toată noaptea. Ii bătea în urechi mugetul apelor măloase și butucii se încălecau peste trupul lui istovit. De câteva ori a vrut să se scoale, să pornească pe șantier. Deși lăsase vorbă să fie chemat îndată ce s'ar ivi pericolul unei noi inundații, se temea totuși că oamenii nu-l vor scula. Uneori i se părea că aude sirena. Înălța capul de pe pernă și stătea așa câteva clipe, cu mușchii încordați, cu degetele înfipite în așternut, cu inima ticăind puternic. Era liniște și întuneric. Doar sălciiile de peste drum se sbuciumau, sfichiindu-văzduhul umed. Apoi, o tăcere adâncă îl năpădea. Se muștra chiar pentru această copilărească spaimă. Iși amintea vorbele lui Mladin, rostite aseară târziu, după ce rămăseseră singuri în birou. Erau stinse toate luminile din baraca administrației. Un singur bec, afară, pe tapșan, lumina liniștea neagră. Plimbându-se pe podeaua ce scârțâia, Mladin spusese:

— Puteam fi mai prevăzători. Chiar după ce ne-a anunțat Pahonțu, n'am făcut mare lucru. Și nu e vorba de câțiva saci de ciment. În general noi ne pierdem în mărunțișuri, nu stăpânim șantierul, nu-l vedem întreg, ci pe sectoare, fărâmițat.

Voinea îl asculta liniștit. Șeful șantierului stătea cu capul sprijinit

între palme și obrajii lui rotunzi păreau stâlciți fără milă. Răspunse într'un târziu :

— Știu, îmi dau seama de asta, dar n'avem încă oameni de încredere. Vreau să văd cu ochii mei totul, să pun mâna și să aud. Imi dau seama că nu e metoda cea mai bună, dar ce să fac? Nu pot căuta alta, până nu voi avea pe fiecare sector un om sdravăn.

— De unde vrei să răsară oamenii, rosti Mladin, oprindu-se în fața lui și privindu-l cu ochii ușor împăcliți de oboseală. Trebuie să-i căutăm noi. S'ar cuveni să vedem în fiecare muncitor de aici, un om capabil să conducă. Dar nouă ne place să auzim toată ziulica sbârâind telefoanele, batem noroaiele și nu știm unde anume să ne oprim.

Tuși încetișor și adăugă:

— N'am izbutit să deșteptăm simțul răspunderii sau nu l-am lăsat să crească. Se vorbește de noi ca de niște șefi, niște domni cu o minte nemăipomenită. Ai văzut? Până când nu te-ai ivit tu la baraj, oamenii se codeau, dar pe urmă toți erau gata să se lase sfărâmați de butuci, numai să nu se piardă nimic.

Tăcu și pasul i se auzi iară pe podeaua șubredă. Voinea nu răspunse îndată, părând a-i da dreptate. Se apucă să întocmească raportul pentru Reșița. Iși trecea într'una mâna peste obraz, ofta încet, sdrobi de câteva ori în scrumieră țigările aproape întregi. Incercă să scrie, dar vorbele lui Mladin nu-i dădeau pace. Trăia sentimentul ciudat că secretarul nu spusese un lucru nou, ba chiar observațiile lui se întâlneau cu o veche îngrijorare. Nu cumva îmi irolesc vremea?, se întreba adesea. N'ar fi mai bine să pun pe cutare sau pe cutare să se ocupe de această treabă? Dar totdeauna urmărea singur chestiunea, părăsind altele, sau amânându-le. Totuși, nu găsi putere să-i dea întru totul dreptate lui Mladin, și rosti aproape în șoaptă:

-- Trebuie să le arăt cum să facă. Să-i am mereu sub ochi. Inițiativele unor oameni lipsiți de experiență sunt periculoase pe un șantier ca al nostru. Un singur ceas de întârziere înseamnă o pagubă. Nu ne putem îngădui să risipim vremea. Eu am mereu în minte vorbele tovarășului Chirtoș: mai repede, mai repede...

Mladin zâmbi.

— Crezi că ceilalți nu-și dau seama de importanța construcției noastre?

— Nu toți își dau seama, trebuie să-i împingem, să-i ajutăm cu exemplul propriei noastre activități.

Imbrăcându-și scurta, secretarul spusese cu o urmă de supărare:

-- Câte zile ți-ai pierdut cu instalarea funicularului? Oare nu erau treburi mai importante?

Voinea săltă din umăr și zâmbi silit :

— Funicularull... pe cine să fi pus? L-am instalat în două zile, și ai văzut care sunt rezultatele! Dacă n'aș fi stat acolo zi și noapte, sunt sigur că nici azi n'ar fi fost gata.

— Ar fi fost în trei zile, dar dacă l-ar fi făcut mecanicul singur, el ar fi știut că se poate lipsi de unul ca Isbășoiu, ar fi înțeles câtă încredere i se dă.

Cu mâinile înfipite în buzunarele reci, de doc, Mladin mai stătu câteva clipe în mijlocul încăperii. Se vedea că nu se îndură să plece. Veni către masă și spuse blând:

— Mai rămâi?

— Vreau să fac raportul în seara asta, răspuse Voinea, fără să-l privească. Poate că nici nu mă duc acasă.

Şeful şantierului s'a dus totuşi la locuinţa lui, târziu, către două noaptea. După plecarea lui Mladin se simţi deodată neînchipuit de singur. O durere neclară îl chinuia. Se gândea că ar fi trebuit să se ducă împreună, până în sat. Ar fi avut vreme să lămurească un lucru. Şi chiar dacă n'ar fi lămurit nimic, i-ar fi făcut bine să mai audă vorba domoală a lui Mladin. Despărţirea se petrecuse cu o răceală neobişnuită şi asta adâncise sentimentul de singurătate care-l stăpânea.

Sălciile îşi scuturau pletele ude când Voinea trecu pe lângă clădirile hidrocentralei, şi fără voie îşi opri ochii asupra ferestrelor întunecate ale laboratorului. Apoi, privi spre baraca înaltă, cu cerdac de lemn învineţit. Acolo dormea Rujiţa Peia. Dacă ar bate în fereastra ei, poate i-ar deschide. Ar intra, întâmpinat de mirosul acela nelămurit şi cald al încăperii în care doarme o femeie. Zâmbi la gândul acesta şi păşi mai departe prin noroiul cleios.

În întunericul insomniei, pe lângă atâtea fapte şi chipuri care-i treceau prin minte, stăruiau şi ochii aprinşi ai Rujiţei. Iată încă un om de care s'a îndepărtat înainte de vreme. Un om pe lângă care trecuse cu aceeaşi nelinişte oarbă. Dacă în fiecare zi putea întâlni şantierul, cu frământarea lui, cu problemele lui noi în fiecare ceas, pe unii oameni îi pierduse definitiv. Era acelaş păcat despre care îi vorbise Mladin cu câteva ceasuri mai înainte? Se pierduse oare în noianul aceluiaşi preocupări mărunte şi scăpase tocmai clipa care putea să aducă o nouă lumină în viaţa lui? Sau Rujiţa nu venise pe cărarea ce ducea înspre el, şi orice-ar fi făcut nu s'ar fi întâlnit? Şi totuşi, de câte ori trece prin faţa laboratorului sau întâmplarea îl aduce în preajma chimistei, trăieşte sbuciumul dureros al unei pierderi şi mintea lui petrece drumul care a dus la acel sfârşit pretimpuriu. Încearcă să fugă de acele amintiri cu teama de a nu irosi un timp preţios, un timp pe care l-ar putea folosi chibzuind la atâtea probleme ale şantierului. Uneori se mustră chiar pentru ceasurile de înşelătoare bucurie, petrecute lângă Rujiţa. Nu ştia nici acum în cel fel a ajuns la ea. E limpede că nici unul dintre ei n'a făcut un pas hotărît. Poate că singurătatea i-a împins pe unul către celălalt, fără un rost anume. Voinea e aproape sigur că, în ce-l priveşte, numai singurătatea l-a dus către această femeie. Şi că întâmplările care au urmat se datoresc tinereţii lor, zăgăzuită îndelung şi de aceea tulbure şi fără ţintă. Deşi e conştient de faptul că n'o iubeşte pe Rujiţa, că n'a iubit-o niciodată, Voinea regretă că fiinţa aceasta a ieşit din aria vieţii lui, că n'a putut-o păstra. Este acolo în adâncimile sufletului său un loc anume, rămas gol dintru început. Toate patimile vieţii lui se rânduiesc cuminiţi, se încheagă în existenţa aspră pe care o duce la Corund. Şantierul, oamenii lui, miile de întâmplări din fiecare zi, bucuria stăpânită pe care el o trăieşte în umbra construcţiei, nu izbutesc să-i umple sufletul. Rămâne ungherul acela gol, a cărui inutilitate îl înţeapă arar. Aşa s'a întâmplat şi în noaptea care a învăluit Corundul după inundaţie. Voinea era singur. Intindea palmele pe sub pătură, întâlnind aşternutul rece. Dacă ar fi avut cu cine vorbi! Mladin plecase prea de vreme. Părea supărat. Poate era doar obosit. Dar chiar dacă Mladin ar fi rămas. Se ivesc totdeauna gânduri ce nu pot fi mărturisite oricui. Dacă în întunericul acestei case ar mai fi cineva! Nu i-ar căuta chipul. I-ar bănuî doar luminile ochilor îndreptate prin beznă, către el, culegându-i vorbele. Şi el ar

povesti despre oameni, despre flori, despre ape și pietre, despre toate înfățișările tainice ale acestui Corund, care-și schimbă fața cu fiecare ceas ce trece. Și despre tunel ar vorbi. Știe că nu e grav, poate că nici nu e primejdie, dar un simplu șoarece tulbură adesea odihna unei case întregi. Mai cu seamă când casa e pustie, alunecarea aceea înceată a betonului, parcă s'ar petrece peste inima lui, peste trupul lui de gospodar al Corundului.

Voinea zâmbește în întuneric, aducându-și aminte de vorbele Rujiței, rostite în ceasul ceiei din urmă întâlniri:

— Socotind cele întâmplate până acum, noi doi părem a fi niște bucați de beton. Alergăm amândoi după un teren prielnic, la care să aderăm. Și știi ce înseamnă viața betonului: neclintirea.

Cuvintele ei sunau limpede și pluteau pe fața verzuie a lacului. La propunerea Rujiței, veniseră să se plimbe cu barca pe lacul Breazova, în preajma miciei centrale hidroelectrice, cu zidurile mâncate de vreme. Pădurile înalte se oglindeau în adâncurile neclintite și fără viață ale apelor. Se auzeau doar lopețile clipocind rar și din codri venea strigătul speriat al unei păsări necunoscute. O pustietate rece stăpânea locurile acelea. Poate că această liniște i-a îndemnat să-și mărturisească neputința de a se apropia unul de altul. Voinea a lăsat lopețile cu vârfurile înfundate în apă și a apucat cu degetele tremurând, mâna fetei. Rujița l-a prins în negura ochilor ei, dar obrazul îi rămase încremenit. Își trase ușor mâna și întoarse capul, privind spre păduri. Apucând iară mânerul lopeților, Voinea spuse zâmbind, cu o dureroasă jenă:

— Sunt caraghios, nu-i așa?

Fără să-l privească, Rujița șopti:

— Nu... dar încetezi de a mai fi dumneata. Vrei să recunoști?

Mâinile lui se încleștară pe rame și barca svâcni cu putere, apropiindu-se de stăvilarele metalice.

— Bună ziua tovarășe inginer, se auzi un glas de bărbat.

Pe parapet se ivi mantaua sinilie a milițianului care păzea hidrocentrala Breazova. Își duse încet degetele la chipiu, zâmbind cu înțeles. Barca se izbi cu botul în piatra acoperită cu mușchiu verde și moale. Voinea sări pe dreapta barajului și întinse mâna Rujiței, ajutând-o. Vizitară hidrocentrala de patru sute chilovați, construită în 1914, dar lăsată de mulți ani în părăsire, cu mașinile moarte după o viețuire prea lungă și neglijată. Astfel, în liniștea umedă a uzinei părăsite, se destrămă pe nesimțite dragostea înșelătoare ce părea că se înfiripă. Dispăru și tristețea ușoară ce învăluisese până atunci obrații fetei. Peste lac coborau fantasmale nopții. Pe adâncurile lui verzui se mai mișcau încă urmele bărcii, în cercuri largi. Rezemat cu coatele de grilajul ruginit, milițianul mai spuse:

— Pe aici nu vin mulți oameni... parcă-i un loc făcut anume pentru amorezați.

Râse ușurel, arătându-și dinții mărunți și albi pe chipul măsliniu. Apoi începu să fluere mocnit și cântecul lui rămase în urmă ca o chemare neînțeleasă a acelor singurătăți.

Deși vorbele de atunci ale Rujiței nu voiseră să hotărască asupra faptelor viitoare, Voinea a înțeles. A înțeles că mai are de așteptat. Că nu se ivise încă făptura ce avea să cuprindă și să stăpânească tainicul luminii din inima lui. Și toată puterea sufletului său s'a revărsat asupra Corundului, nădăjduind că de aici vă răsări cândva dragostea care să-l pregătească

pentru alte drumuri. Corundul nu e departe de ziua maturității. Iată, primăvara lui cincizeci. Peste un an vor merge două turbine și trei milioane de metri cubi de apă dela Mujna, vor naște oțelul la Reșița. Peste un alt an. luminile hidrocentralei vor umple valea și aici vor rămâne doar câțiva oameni în fața tabloului de comandă. Atât. Puterea nemăsurată a naturii, în câteva mâini. Dar Dragoș Voinea știe că aici va rămâne și o parte din sufletul său, din al său și din al celorlalte mij de oameni care au lucrat la Corund. Deaceia nimeni nu poate clinti pietrele, pentru că în adâncul lor stă mintea și inima constructorilor.

Totdeauna află putere în gândul acesta și-și spune cu o mândrie durere că de fapt n'a pierdut în Rujița decât un sfătuitor pentru ceasurile lui de tristețe sau de fierbinte sbucium tineresc. Se va ivi cândva o altă femeie și poate că atunci va putea fi el, cel adevărat și nu va mai aștepta o plimbare pe lac pentru a-i câștiga dragostea. Acum își păzește construcția ca pe o iubită, făurită de el, împlinită în fiecare zi sub ochii lui. Mai privește odată pe fereastra ușor aburită. Se văd oamenii mișcându-se printre grămezile de pietre, pe lângă mașini. Și barajul strălucește, își scaldă trupul sub soarele acesta nou. Voinea zâmbește și buzele i se mișcă ușor, parcă ar tremura: „Nu, nu sunt singur”...

Soneria telefonului îi aduse aminte că e aproape ora prânzului și el n'a fost încă pe șantier. Inginerul Bunea întrebă dacă au sosit cele două perforatoare dela uzină.

— Lucrează și tu cum poți, îi răspunse Voinea. N'au sosit, le voiu cere astăzi din nou, trebuie să-i pisăm. Ei, cum te împaci cu Isbășoiu?

Supărat pesemne de întârzierea perforatoarelor, Bunea păru că nu mai aude a doua întrebare și închise aparatul. Inginerul șef zâmbi. În dimineața asta nimic nu l-ar putea scoate din starea de liniștită îngândurare. Simți deodată nevoia să-i mângâie și pe alții, și să-i îndemne să-și astâmpere firea în fața unor fapte mărunte. Porni cu pași ușori spre scările care duceau la șantier, și curând ajunse în dreptul tunelului de control. Lucrătorii dela foraje îl salutară cu gesturi încete. Gașpar nu era în cabina lui. Unul dintre maiștri îl iămuri că inginerii sunt în tunel. Voinea își căută lanterna și pași în întunerecul umed. Din fund venea ecoul unor bătăi regulate și o lumină slabă se ivi. Vancu, îmbrăcat într'o salopetă de cauciuc, îngenunchiat în apă, lovea peretele tunelului cu un ciocan. Gașpar ținea lanterna și lumina i se răsfrângea în ochelari. Văzându-l pe Voinea, inginerii întoarseră capetele. Bătrânul se trase câțiva pași înapoi, făcându-i loc.

— Ce se aude, întrebă inginerul șef.

— Lucrurile sunt mai puțin grave, decât se credea, spuse Vancu, ridicându-se în picioare. Betonul a cedat la început, dar s'a tasat și s'a consolidat. S'a creiat o zonă de infiltrație dealungul tunelului, dar nu prezintă pericol decât pentru partea de jos.

Gașpar se apropie și spuse zâmbind cu dispreț:

— Partea de jos e deja moartă. Tunelul nu va rezista nici o lună. Uitați-vă aici.

Puse palma pe peretele umed, frecă puțin și lumină deaproape cu lanterna. O șuviță de apă abia văzută își făcea loc printre asperitățile betonului. Tăcură o clipă cu toții și Gașpar se repezi, socotind momentul prielnic.

— Domnul Vancu susține că înlocuind porțiunile atacate, vom obține o

aderență totală. Dar eu întreb dacă astfel eliminăm și cauza acestui rău, dacă evităm posibilitatea unei recidive.

Rostea cuvintele cu o siguranță silită și privea mai mult spre Vancu. Voind să evite prelungirea acestei dispute, Voinea spuse sec:

— Tovarășe Vancu, cercetează în liniște totul și fă raportul, îl vom discuta la uzină. Eu sunt de părerea dumitale. Este caraghios să susții că o infiltrație banală poate periclita construcția. Noi nu ne ascundem după degete, dar și un profan își dă seama că se exagerează.

— Acesta este într'adevăr un limbaj de profan, rosti Gașpar, rânjind. Voinea tresări. Trecu lanterna dintr'o mână într'alta și vorbi cu un calm surprinzător

— Un specialist n'ar fi așteptat până acum pentru a proclama distrugerea barajului. Un om cu răspundere ar fi dat alarma.

— Am dat-o la timp, țipă Gașpar, te-am avertizat, am cerut să încetăm lucrul.

— Da, e adevărat, ai cerut cu insistență acum câteva săptămâni să încetăm lucrul. I-am comunicat profesorului și n'a fost de acord. Dece n'ai insistat, de ce n'ai căutat să dovedești pericolul? Dumneata te sprijini pe simpla presupunere că nu vom putea ancora stratul, dar procedezi ca un slujbaş fără răspundere personală. Te plângi, te văicări în dreapta și'n stânga, arunci vina pe spinarea altora, când toată lumea știe că lucrezi aici dela început. Îți pasă prea puțin de ceea ce se petrece și ești gata să pui dinamită pentru a-ți apăra punctul de vedere. Trebuie să ieși victorios dumneata, asta-i tot ce te interesează. Respingi sfaturile și părerile colegilor dumitale și întrefii o adevărată conspirație în jurul barajului.

— Ce vrei să spui, se răsti Gașpar cu glasul găuit de mânie.

— Că atitudinea dumitale nu servește interesele șantierului.

— Te rog să precizezi, acuzația dumitale e foarte gravă.

— Acuzația mea este întemeiată și voi aduce dovezi, spuse Voinea întorcându-se brusc.

— Ce fel de dovezi, se auzi din urmă glasul lui Gașpar

Lumina zilei i se păru fierbinte lui Voinea. Rămase o clipă în gura tunelului. Nu știa încotro s'o apuce. Ar fi avut nevoie de Mladin în această clipă. Calmul și judecata limpede a secretarului i-ar fi dat putere să acționeze iute, fără teamă, fără ezitări. Gașpar e un inginer bătrân. E mândru și cu voință. Poartă pecetea pe care el, Voinea, o cunoștea din școală. O aflase la dascălii de „poduri și șosele” cu ștaif de-o palmă, cu capul doldora de formule, incapabili să lase pe cei din jur să gândească. Unde începe vinovăția acestor oameni, se întreba Dragoș Voinea pășind încet pe meterezul barajului. Cât trebuie să-i ascuți și în care clipă se cuvine să le smulgi, cu tot cu carnea obrazului, masca ignoranței și a cerbiei lor oarbe?

Se opri o clipă lângă casa vanelor. Apele vinete ale Corundului băteau în stăvilă, spumegau, apoi pătrundeau furioase pe gura conductelor. Pe un tapșan de sub coastă, se zăreau grămezi de șine, scânduri dela o baracă desfăcută, butoaie de smoală. Uitând de Gașpar, inginerul șef se îndreptă cu pași mari într'acolo. Făcu un semn cu mâna către deal. Doi oameni se repeziră pe coastă spre el.

— De ce-ați lăsat aici materialele, întrebă fare, înainte ca cei doi să fi ajuns în fața lui.

- Așteptăm să le ducem înapoi, apele au scăzut.
- Și dece nu le duceți?
- N'avem ordin, spuse unul, dând din umăr.
- Dela cine?
- Dela șeful echipei, s'a dus să ia în primire o macara.

Voinea își frecă mânios bărbia.

— Totdeauna așteptați ordin? Stați la sfat și așteptați. Dacă șeful nu vă vine o săptămână, voi vă uitați unul la altul. Ce făceați acolo sus?

— Reparam o sobă.

— Ce fel de sobă, a cui?

— Păi, a noastră, cu care ne-am încălzit astă iarnă, adică e a șantierului, nu a noastră.

Voinea îi privi pe rând, săltă din umăr și vorbi stăpânit, cu oarecare silă.

— Să vie șeful echipei la mine, la douăsprezece. Incepeți să duceți materialele la loc. Le-ați ferit de Corund și le-ați lăsat în ploaie, săraci la minte ce sunteți.

Unul dintre oameni dădu să râdă.

— Asta-i drept, cam săraci! Iaca, facem baraca la loc și băgăm smoala. N'avem de unde să știm ce hram poartă.

Se mișcă amândoi, legănându-se și se auzi un fluerat vesel. Unul dintre ei se întoarse și 'ntrebă:

— Da' ia spune, unde să vie șeful, cine ești dumneata?

— Inginerul Voinea...

— S'a făcut... numai de-ar veni, sânt zile în care nici nu-i vedem fața...

Voinea se simți deodată neînsemnat și ridicol în fața acestor doi oameni care nu se sinchiseau de el. Erau din acei care lucrează două-trei zile pe săptămână, apoi dispar, pentru ca să revină după alte câteva zile. Îi mai privi odată cum se apleacă și ridică alene scândurile, săltă din umăr și plecă.

Pășind pe pietrele încă ude, inginerul șef se gândea iar la școala de calificare în care se străduia să adune cât mai mulți oameni.

„Prea mulți oameni care nu știu să facă nimic. Trăiesc ca pasările cerului. Și aceștia, ca și pădurile neumblate, ca și apele sălbatice, fac parte din moștenire. O moștenire grea de păcate, dar care închide totuși în ea o putere nemăsurată”.

Sirena dela carieră străbătu văzduhul limpede.

După ce umbra inginerului șef dispăru din gura tunelului, Gașpar rosti cu amărăciune:

— Uite, aceștia sunt oamenii. Nu știu decât să acuze, se pricep să suspecteze și să bănuiască. Imi este dat la vârsta asta să mă răsboiesc cu asemenea indivizi. Ei nu înțeleg că aici nu putem cârpi, trebuie să dărâmăm. S'a comis o greșală gravă.

Rămăsese în mijlocul tunelului și lanterna sprijinită de pânțece îi lumina genunchii uzi ai pantalonilor. Vancu nu răspunse. Ciocănea într'una și salopeta de cauciuc fășâia parcă ar fi fost de hârtie. Cismele tropăiau pe betonul umed. Gașpar mai încercă odată.

— Iți iei o mare răspundere, dragul meu Vancu. Cei dela uzină nu se pricep, s'ar putea să aprobe soluția pe care o propui. Iți înmormântezi cariera în acest tunel blestemat.

Vancu se opri o clipă, înălță capul și rosti cu o urmă de sfială:

— Aici nu se pune problema carierii mele, ci aceea a barajului. Eu te contrazic, tunelul va fi reparat. Il vom întreba desigur și pe tovarășul profesor. El a avut cazuri asemănătoare la viaductul Caracău și la o hală de vagoane la Timișoara. Sunt cazuri frecvente la lucrările în beton. Atitudinea dumitale mi se pare nefericită. Vrei cu orice preț să ne împiedici să reparăm tunelul. Uite, aici, sus, e uscat. Este sau nu? Prețuiesc priceperea și practica dumitale dar nu pot fi de acord cu această poziție intransigentă. Nu ne putem juca cu averea Statului.

— Vasăzică și dumneata gândești ca și toți ceilalți, spuse Gașpar ridicând lanterna. Eu nu vă împiedic, faceți ce știți, dar nu-mi asum nici o răspundere.

— Nimeni nu-ți cere asta, rosti Vancu, întorcându-se.

Vorbele lui loviră în plin și Gașpar se mișcă odată în loc și porni către gura tunelului. Rămas singur în întunec, Vancu simți sângele năvălindu-i spre creștet. O clipă voi să strige după Gașpar, dar toată întâmplarea îi apără deodată în înfățișarea ei adevărată. Nu mai era vorba de un incident oarecare, de o dispută obișnuită între tehnicieni. Totul plutea într-o ciudată tulburare și Gașpar apărea ca un om anormal, un nevropat, un bătrân stăpânit de idei fixe. Vancu se simți îndemnat să puie această stare pe seama suferințelor îndurate. Fără îndoială, umilința, pierderea averii, neputința unei adaptări la un mediu nou, l-au adus în starea de acum. Socotind astfel, regreta că adăugase jignirile sale la acelea ale lui Voinea, dar continua să simtă un val de mânie învăluindu-i ființa. În cele trei ceasuri de cercetări în tunel, își dăduse seama că de fapt nimeni nu studiasc cu atenție situația. Profesorul a dedus mai mult teoretic că lucrurile nu sunt grave. Acum e limpede. În cel mult o lună de zile betonul va fi turnat din nou și nimeni nu va mai pomeni de acest accident stupid care a dus la înrăutățirea raporturilor dintre câțiva tehnicieni.

Nedorind să mai dea ochii cu Gașpar, Vancu ieși din tunel pe gura cealaltă, care străbătea în amonte, aproape de casa vanelor. Trebui să se strecoare cu grijă printre conductele ude, să se cațere apoi pe o scară de fier care ducea deasupra barajului. Se opri o clipă pe meterezul inundat de lumină. Dinspre pădure venea în nevăzute unduiri, mireasma vegetației noi, deslănțuită după ploaie, potopind cărările și coastele cu un farmec umed, nou și sălbatec. Culcat în fundul văii, șantierul părea un ghețar strălucitor de pe care soarele spăla orice urmă din întunericul ce-l învăluise până atunci. Chiar și butucii, resturile de barăci, butoaiele cu smoală, șinele de vagonete, aruncate de inundație într-o sinistă neorânduire, păreau a da glas unei frământări permanente, unui sbucium lăuntric și propriu șantierului. Privind valea scăldată în lumina viorie a primăverii, Vancu avu senzația netrăită încă a unei posesiuni, tăcută și dulce. Pătrunderea înceată a apei în pereții tunelului nu mai era pentru el un accident, o răbufnire a naturii inerte, ci un atentat stupid împotriva armoniei vii care creștea odată cu primăvara, cu fiecare fir de iarbă, cu florile și vietățile codrului.

Și se simți mai puternic ca niciodată.

Profesorul Raul Prale sosi la Corund odată cu amurgul. In ajun, noaptea, i se comunicase telefonic dela Reșița că apele inundaseră șantierul. Dimineța luă avionul spre Timișoara.

Mașina, o „Skoda” deschisă, opri în fața hidrocentralei. Trupul deșirat al profesorului se aplecă și coborî. Iși scoase ochelarii, și-i frecă îndelung cu batista. Se mișcă în loc, măsurând împrejurimile, apoi începu să urce greoi, treptele de beton. Un milițian se apropie întâmpinându-l. Salută cu o mișcare iute și-i ceru legitimația. Prale zâmbi, își scoase portofelul și răscoli printre hârtiile împăturite. obrazul îi era prelung și uscat, învinețit, pesemne din pricina briciului. De sub pălărie i se vedeau perciunii suri, aproape albi. Primindu-și înapoi legitimația, Prale strânse mâna milițianului și-l întrebă cu voce blândă:

— Ce-i nou?

Milițianul se cumpăni pe picioare și răspunse repede, bănuind gândul profesorului.

— Ne-am bătut cu Corundul. A venit furios cu gând să ne ia la vale, dar l-am biruit.

— Bravo, bravo, spuse Prale îndreptându-se către ușile mari, metalice, cu geamuri de cristal mat. După cei dintâi pași pe mozaicul curat, își scoase pălăria, ivindu-și o chelie rotunjoară, ca a papistașilor. Așa făcea ori de câte ori intra în uzină. Și totdeauna când venea la Corund se abătea mai întâi pe la clădirea hidrocentralei. Chiar înainte de instalarea primei turbine, obișnuia să spună:

— Asta-i altarul construcției noastre. In el se cade să pătrunzi cu smerenie...

După grai, n'ai fi dibuit cam prin ce parte văzuse lumina zilei. Foarte puțini știau însă, că se născuse în Moldova de jos, pe lângă Tecuci, odrasla unor țărani prea săraci, și împovărați cu alți vreo șase plozi. O oarecare doamnă Vălicescu, cunoscută în ținut drept „cucoana Valiceasa” se milostivi să-l ajute pe bătrânul Andrei Pralea, înfiindu-l pe cel mai mic dintre feciorii lui, pe Gheorghe. „Cucoana Valiceasa”, stăpână a unei moșioare și stearpă fiind din felurite pricini, a schimbat numele feciorașului în „Raoul” scris cu „ou” ca la franțuji, iar din Pralea a tăiat pe „a” dela urmă rămânând Prale, socotind dumneaei că sună mai dulce. Și astfel Gheorghe Pralea, devenit Raoul Prale, avu parte de o viață mai acătării, fu dat la școală unde dovedi o minte ageră și aplecată spre aflarea tainelor lumii noastre. Multe fapte din viața lui nu se cunosc, pentru că, și înainte și după ce a ajuns profesor, Raul Prale, nu prea vorbește despre sine, plăcându-i cu osebire să se afle în mijlocul oamenilor și să se ocupe de nevoile altora. Deaceea, când vine el la Corund, și cei de pe șantier și cei din sat, câți îl cunosc, se bucură.

Pătruns în sala imensă și luminoasă a hidrocentralei, profesorul se îndreaptă spre turbină. Il întâmpină mecanicul Fintea. Prale îi strânge brațul deasupra încheieturii labei, acolo unde n'a ajuns uleiul și vaselina cu care Fintea unge măduarele turbinei. Apoi coboară împreună o scăriță de fier și intră într'un fel de beci, în care se încovoie și se încăleacă o sumedenie de țevi mari, de-ar încape și doi oameni strânși în brațe în rotunjimea lor. Aici vine apa din sus, dela Gropșoara, pe cele patru conducte for-

țate și tot aici, va veni mai târziu dela lacul Mujna. Profesorul ascultă cu încântare geamătul apei în țevi. Obrazul lui îmbătrânit mai află încă destulă putere pentru a scoate din adâncul sufletului lumina care crește acolo. Fintea știe treaba asta și-i zâmbește și el, ca un părinte deopotrivă al acestor mașinării. Apoi, tot împreună, urcă spre instalațiile de control, deocamdată încremenite și reci, pentru că electricitatea n'a ajuns încă la ele. Dar nici mult nu e până atunci.

— Când îl aducem și pe „Pelton”, întreabă Fintea.

— Curând, curând, e aproape gata.

”Pelton” e numele unei turbine și firește, al celui care a construit-o pentru întâia oară cu foarte mulți ani în urmă.

Fintea se bucură. Își aprinde o țigară și caută în ochii bătrânului profesor

— Peste două luni socot că trimitem curent la uzină.

— Da, poate și mai degrabă. Au mare nevoie. Au venit multe mașini care nu pot merge fără curentul nostru. Și de apă duc lipsă. Trebuie să ne grăbim, dragul meu.

Aducându-și parcă aminte de ceva, Prale mai mângâie odată cu privirea tablourile de marmoră albă, străbătută de vinișoare albastrii, apoi strânge mâna lui Fintea.

Skoda grăbește în sus, către Mujna. Se aprind luminile în sat și megafoanele își încep cântecele de seară.

Noaptea, cu felinare și lanterne, Raul Prale, Voinea, Mladin, Gașpar și Vancu, umblă pe șantier. Profesorul a ținut să vadă înainte de orice lucrurile pe unde a bântuit apa. Voinea face o scurtă socoteală.

— Am pierdut douăzeci de saci cu ciment, două barăci, distruse, dar materialele din ele au fost salvate, cincizeci de metri de cale pentru vagoneti, un tub de oxigen, un cuptor de mangal...

— Și un om, rosti Mladin din întuneric.

— Cum asta? face profesorul.

— L-au prins buștenii, i-au sdrobot un picior... Ni s'a comunicat că i-a fost tăiat azi dimineață la spitalul din Reșița.

Tăcură cu toții câteva clipe. Nu se auzeau decât pașii chiftind în noroaie.

— Mergem în tunel, spuse Prale.

Strângându-și fularul în jurul gâtului, se întoarse.

— Ei, cum stai Vancule?

Legănând felinarul, Vancu vorbi tare:

— Până acum bine. Mă bucur că ați venit. Aveam nevoie de sfatul dumneavoastră. Cred că va trebui să distrugem ceva.

— A, da, rosti Prale ferind o grămadă de pietre. Vorbești de tunel... eu te întrebam în general, cum te simți pe șantier.

— Nici n'a avut vreme să se gândească, spuse Mladin. Cum a venit, ne-a și năpădit Corundul...

Căutându-l în întunec, Voinea îl luă pe Vancu de braț și vorbi încet:

— Păi tocmai asta îl face să se simtă bine aci. Ce fel de constructor ar fi dacă nu s'ar război puțin cu natura?

Prale trecea în pas ușor peste pietroaiele îngrămădite pe creasta

barajului, și-i ruga din când în când pe ceilalți să-i lumineze calea. Gașpar venea în urmă, tăcut și orbecăind. Se împiedecă de câteva ori și Mladin se întoarse iute aplecându-și felinarul către picioarele lui. Bătrânul mui-țumi cu un mormăit scurt.

Intrară în tunel. Un curent de aer rece le izbi obrații. Voinea și Vancu o luară înainte către locul unde apa se prelinge pe peretele ciocănit.

— Pe ce distanță a pătruns apa, întrebă profesorul aplecându-se.

— Pe vreo zece metri, infiltrația e vizibilă la suprafață, spuse cu siguranță Vancu. Putem presupune că și acolo unde s'au ivit crăpături, există apă. Am luat azi dimineață probe. În niciun loc peste înălțimea de un metru nu am găsit umezeală.

Prale se înalță căutând privirile celorlalți.

— Tu ce crezi, Alexandre, se adresează el lui Gașpar.

Acesta veni mai aproape, își aburea ochelarii cu gestul obișnuit și răspunse fără vlagă.

— Hm... eu cred că râul e mult mai adânc. Dacă a pătruns la suprafață pe o asemenea distanță, înseamnă că pe o porțiune mult mai mare, apa lucrează și nu va întârzia să atace fundațiile.

— Dar am luat probe, sări Vancu.

— O clipă, Vancule, îl liniști profesorul. Și așa, Alexandre, tu crezi că nu mai putem face nimic, hai?

— Cred că ar trebui să discutăm între patru ochi acest lucru. Soluția mea comportă un studiu special.

Prale tresări. Obrazul lui puțintel, păru că se contractă de o durere lăuntrică.

— Cum tovarășe Gașpar, izbucni Mladin, doar suntem adunați aici. cei care purtăm răspunderea lucrării. Cred că este normal să ne sfătuim, să facem propuneri.

— Dumneavoastră cunoașteți părerea mea, vorbi calm Gașpar, privind în zidul umed. Este inutil să v'o mai repet.

Voinea sălta mereu din umeri, își frământa fălcile, dar un ușor zâmbet îi stăruia pe buze. Parle făcu un pas înainte și spuse hotărît, cu oarecare mânie.

— Nu Alexandre, nu putem discuta între noi doi o chestiune care privește colectivul nostru întreg. Te asigur că dacă soluția ta va fi bună, tovarășii nu vor avea nimic împotrivă. Nu-i așa, dragii mei?

Nu răspunse nimeni și profesorul simțind acest moment greu, continuă:

— Vom cerceta încă odată mâine dimineață, vom avea și rezultatele analizei de laborator. Mie mi se pare evident că apa a înaintat până la un punct, adică numai în raza spațiului de infiltrație. Am revăzut la București datele expertizelor de teren. Acolo se menționa existența unor straturi nestabile. Aceasta nu anula posibilitatea construirii barajului în acest loc. Greșala stă, după mine, în faptul că s'a turnat fundația tunelului prea sus. Dar să mergem să discutăm sus la tine, Voinea. Haidem.

În gura tunelului, îi întâmpină lumina jucăușă a unui reflector. Cineva de pe deal se străduia să lumineze întreg meferezul. După ce urcără treptele de scânduri, se auzi vocea lui Spănu:

— Noroc și voie bună, bine ați venit, tovarășe profesor, iaca, mă rog

de iertare, n'am știut, v'am lăsat să umblați prin beznă, tocmai acum. Bine, bre Voinea, de ce nu mi-ai spus ?

— Nu-i nimic tovarășe Spănu, îți mulțumesc, rosti Prale apucându-l de braț. Am venit cam târziu. Eram îngrijorată de soarta voastră, mă temeam că v'ați dus la vale...

Spănu râse cu hohote dându-și șapca pe spate.

— Hei, credeți că așa ușor se duc oamenii la vale? Nici dracu nu ne mai scoate de aici...

— Dar vezi, am pierdut un om, dragul meu. Nu trebuia. Era căsătorit, zidarul acela ?

— Da, spuse Mladin încet. Are și doi copii.

— Să-i luați familia în grija voastră până când se va aranja cu pensia. Mă voi duce să-l văd mâine la spital. Păcat... păcat !

Intrară în biroul lui Voinea. Intreaga baracă a administrației era luminată și se auzea bătaia mașinilor de scris și de calculat. De departe se strecura uruitul betonierelor și răsufletul înfundat al oxigenului dela unul din atelierele de sudură.

Peste puțină vreme cineva bătu în ușa biroului. Șeful aprovizionării, Scobai, se opri în mijlocul încăperii, luă poziția de drept și se înclină.

— V'am adus ceva de ale gurii...

Scoase dintr'un coșuleț două pâini, marmeladă, slănină, câteva cepe, și un cuțitaș știrb. Le așeză pe masa lui Voinea, apoi îi făcu un semn scurt inginerului șef, șoptindu-i :

— O semnătură, nu vă supărați...

Săltând din umăr, Voinea spuse aspru, destul de tare ca să audă și ceilalți.

— Dumneata și soarecilor ai fi în stare să le ceri semnătura.

— Ce să facem, rosti Scobai cu supunere, acte justificative, un control, ceva... să ieșim cu fața curată... eu ca fost plutonier de administrație, știți...

Păși cu spatele înapoi, se înclină din nou și ieși.

— Cine-i ? Nu-l cunosc, spuse Prale.

Impingând spre marginea mesei alimentele aduse de Scobai, Voinea răspunse cam în silă.

— E nou, un om harnic, dar cu apucături de servitor, cam birocrat și sgârcit.

— Il dăm noi la brazdă, făcu Mladin. Incet, încet...

Profesorul Prale își ceru voie să ia o bucatică de pâine, mărturisind că nu mâncase de dimineață. Inginerul Bunea intră val-vârtej pe ușă. Avea obraji rumeni și hainele bătute cu o pulbere alburie. Se îndreptă spre Prale și spuse cu vocea tremurată de emoție :

— Bine ați venit, tovarășe profesor...

Sfatul ținu până spre miezul nopții. Se hotărî ca Raul Prale să discute la Reșița situația tunelului și să obțină fondurile suplimentare pentru refacerea lui. Pe la ceasurile unsprezece, simțind că hotărârile ce se vor lua îi vor fi împotrivă, Gașpar se scuză și plecă spre casă. Nimeni nu încercă să-l oprească. Mladin chiar oftă ușurat, zâmbind către Voinea.

— Mi-e milă de el, spuse Prale după plecarea bătrânului. Un om ratat, lipsit de voință. Oricât ar părea de dârz, atitudinea lui este de

fapt semnul neputinței. Așa l-am pomenit, fără orizonturi, fără ideal. I-a plăcut să ducă o viață comodă, a alergat după beneficii mari, adesea căzând victima acestei poftes nesătule de câștig. I-a servit și pe nemți și pe englezi, pe toți cei care veneau în țară cu gânduri de Țaf. Acum suferă, fără îndoială, dar, n'are încotro.

Mladin tuși de câteva ori în sec, duse cu o mișcare iute batista la gură și vorbi cu glasul ușor răgușit:

— Atitudinea lui mi se pare deadreptul dușmănoasă. Cred că va trebui să-i schimbăm atribuțiile.

— Poate n'ar fi rău, spuse Prale gânditor. Oameni ca el ne pun frâne. Nu știu dacă e capabil de acțiuni dușmănoase, cred că nu, dar nu e bine să i se dea răspunderi prea mari. Acum stați mai bine cu tehnicienii, nu-i așa?

Privi spre Vancu, zâmbi și continuă.

— Vă vom mai trimite câțiva oameni tineri. Trebuie să dăm zor mare. În curând vom avea sarcini uriașe, veți vedea.

Lui Voinea îi sticleau ochii. Cerceta obrazul obosit al profesorului și aștepta. Voia să afle ce se mai proiectează în Institut. Dar Prale nu părea hotărât să vorbească prea mult. Trecându-și mâna prin părul puținel și alb, spuse cu o urmă de taină.

— Căutați să învățați mult aici, învățați voi și pregătiți-i și pe alții. Aduceți tineret. Este un moment important, dragii mei. În curând nici o apă nu va mai curge zadarnic. Și voi sunteți cei dintâi care ați pornit pe drumul acesta. Cât îmi pare de rău că nu mai am anii voștri!

Profesorul privea în pământ. Părea pătruns de o adâncă mâhnire. Revenindu-și, vorbi mai departe:

— M'a ajuns vremea asta la bătrânețe. Vremea asta pe care o visez de treizeci de ani. Mi-aduc aminte de toate planurile mele din tinerețe. Din patru'n patru ani, ori de câte ori se schimba stăpânirea, tresăream și-mi spuneam poate acum, poate acum. Dar nu se întâmpla nimic. Proiectele mele și ale altor colegi rămăneau niște hârțoage fără importanță. Am bătut la multe uși și atunci când din întâmplare se deschidea câte una, mi se spunea invariabil: „E o problemă grea, nu putem risca, poate, dacă vom ieși în alegerile viitoare.” Electrificarea era așa dar o momeală electorală. Și desigur nu putea fi vorba de o acțiune mai vastă, ci de construirea unor unități mici, care ar fi cerut un efort neînsemnat. Dar nu se putea, pentru că cei care-și iubeau într'adevăr țara, nu aveau nici bani, nici putere. Vi se va părea poate ciudat, dar vă spun că azi noapte când am primit telefonul dela Reșița, cu toată îngrijorarea, m'am și bucurat. Aveam prilej să vin aici la voi, să vă văd, să umblu pe șantier, să simt sub picioarele mele construcția asta, visul meu să-l văd cum crește, cum capătă viață. Acesta e un lucru de preț. Este cea mai bună răsplată ce se poate da unui om de știință, unui tehnician, unui bătrân ca mine

— Ehei, dumneavoastră mai faceți vreo zece d'astea, spuse Bunea râzând.

— Vezi, aici e-aci! Mă tem să nu mă ajungă dumneaei cu coasa și mă grăbesc. În cei câțiva ani pe care-i mai am de petrecut lângă voi, se cuvine să câștig tot ce am pierdut pe drum, sau mai degrabă, tot ce n'am găsit. Pentru mine a venit cam târzior vremea culesului, dar, știți, povestea cu calul regimentului. Am auzit și eu goarna...

Tăcu câteva clipe și zâmbi. Ceilalți îl ascultau cu smerenie. Mladin dădu încetișor din cap și spuse :

— Viața omului nu se măsoară cu anii sterpi. Aveți prilejul acum să împliniți tot ceea ce ați gândit și ați visat cândva. Totul este să auziți goarna, așa cum spuneți, și să înțelegeți chemarea ei, să vă adunați puterile...

Mișcat, profesorul privi adânc în ochii secretarului, părând a aștepta dela el și alte cuvinte. Dar Mladin tăcu, și-și aprinse cu mișcări încete o țigară. Prale spuse abia șoptit:

— Puterile... mi-s cam puține, și-s trudit. Uneori mă întorc târziu dela institut, merg noaptea pe ulițele pustii ale orașului și mă gândesc. Dacăș putea să nu mai dorm nici o clipă, să răstorn vremea și să văd. Ei, dar ciolanele mă trag la bârlog și inima mă împunge uneori sub coaste. Și atunci ce-mi rămâne? Să citesc în proiecte, să dau viață liniilor, cercurilor, punctelor, cifrelor. Spuneai, dragul meu Bunea, că eu aș mai fi în stare să fac încă zece centrale din astea. Da, poate și o sută. Le fac de pe acum, acolo în cămăruța mea dela Institut. Pe Bistrița, pe Ialomița, pe Mureș, pe Jiu, multe, multe. Le-aud noaptea cum vuiesc, văd satele luminate, trenurile lunecând ca niște fantasmе tăcute... și parcă zăresc un bec mărunțel și în căsuța în care m'am născut... acolo, în Moldova cea mult oropsită.

Privi iute către Bunea, apoi pe rând la fiecare. Pe obrazul lui curat și pământiu se ivi o umbră de sfială. Pătruns de tonul prea puțin bărbătesc al mărturisirilor sale, Raui Prale se ridică în picioare și continuă cu o voce mai clară și mai puternică :

— Așa, dragii mei, cu învățămintele câștigate aici, la această mică hidrocentrală de opt mii de chilovați, vom face altele de sute de mii. Planurile sunt aproape gata, veți auzi curând vorbindu-se...

Făcu câțiva pași și podeaua scârțâi. Voinea se ridică și el, spunând .

— Vasăzică Corundul nostru va fi peste puțină vreme o jucărie.

— Nu-i tocmai așa, zise Prale zâmbind. Uite, mai zilele trecute am avut o ședință de lucru la Academie. Și a venit, firește, vorba de Corund. De, oamenii care stau și studiază sunt curioși să știe ce se întâmplă la locul construcției. M'au întrebat despre betoane, despre turbine și tot soiul de amănunte. Cu osebire s'au interesat asupra felului în care privesc țărani din partea locului, construcția. Ei, la urmă, mi s'a atras atenția că centrala dela Corund are o importanță excepțională, mai ales acum, în cei dintâi ani de funcționare. Ministrul mi-a spus : „Pentruca Reșița să ne poată face la timp turbinele necesare altor centrale, grăbiți voi cu Corundul”.

Prale tăcu o clipă, se uită în ochii lui Voinea și adăugă :

— Ei, vedeți acum ce răspundere purtăm ?

În încăpere se învăluia o fumăraie deasă, vânată. Plecară spre Crăinice. Profesorul avea să doarmă la Voinea. Dintre ateliere se ivi umbra șoferului. Zărindu-l, Prale se opri o clipă.

— O, iartă-mă tovarășe, am uitat să mă îngrijesc de dumneata. Voinea, unde-l culcăm pe tovarășul...

Șoferul răsese încetișor :

— N'aveți grijă... eu mi-s vechi aici. Mi-or dat pat împărătesc... dar așteptam să vă duc în sat...

Profesorul se uită la ceas, apoi zise încet, căutându-l pe Mladin în întuneric :

— Nu vreți să mergem pe jos ? Mai stăm de vorbă...

Fără să aștepte un răspuns, îl trimise pe șofer să se odihnească. Porniră încet pe drumul în pantă. Se auzea sbătându-se pâraul Mujna, chinuit între coastele de beton. O lună știrbă cu coarnele în sus, plutea deasupra pădurilor. Coama barajului înghețase sub raza puternică a reflectorului și dinspre Teleacu se auzea ropotul perforatoarelor. Merseră tăcuți până spre cele dintâi case ale satului. Mladin vorbi deodată cu voce stinsă, părând a da glas unui gând care-l stăpânea :

— Și zi, întreabă de noi tovarășii dela Academie ! Asta-i bine. Dacă-i mai vedeți, spuneți-le multă sănătate dela noi, corundenii.

Prale râse încetșor. Pășea rar, nu se grăbea, deși era trecut de miezul nopții. Casele satului aveau ferestrele oarbe.

— Și invitați-i pe la noi, rosti Bunea. Să-i vedem la față, să stăm de vorbă... mai învățăm noi, mai învață și dumnealor câteceva... nu-i așa Dragoș ?

Voinea, care mergea cu lanterna înainte, răspunse fără să se întoarcă:

— Da, da, le-ar face bine aerul ăsta tare. Uite, tovarășul Prale a întinerit de când bate drumul Corundului.

Apucând brațul lui Mladin, profesorul zise în șoaptă :

— Ei glumesc, dar au dreptate. De câte ori vin aici, capăt aripi. Și știi, aripile astea îmi țin o bună bucată de vreme după ce vă părăsesc...

Mladin dădu să spună ceva, dar îl înecă tusea și-l chinui câteva clipe.

— Ești răcit, dragul meu, spuse Prale.

Gâfâind, făcând eforturi să-și limpezească răsufletul, Mladin zise cu indiferență :

— Mai mult din pricina tutunului...

Un câine se ivi din întuneric, lătră răgușit de câteva ori, apoi se lăsă păgubaș și se pierdu într-o ogradă. Trecând prin fața casei lui Lazăr Caliga, profesorul Prale își aminti de vechea răfuială pe seama pământurilor expropriate și întreabă :

— V'ați împăcat cu Caliga ?

— Încă nu, răspunse Mladin, Caliga ăsta-i un vulpoi, stă în fruntea nemulțumiților. Mulți țărani ar fi gata să primească ofertele noastre, dar Caliga îi momeste într'una cu sutele de mii, îi îndeamnă să aștepte, că el le va scoate banii dela uzină. Nici noi nu ne grăbim. Actele sunt gata, doar să vie să le semneze. Cu arcanul nu-i aducem...

— Totuși, ar trebui să stingeți focarul acesta de nemulțumiri, spuse profesorul.

Mladin scăpă un început de râs, apoi vorbi :

— Nemulțumirea asta nu pornește numai dela bani. Șantierul nostru a răscolit unele patimi mai vechi. Vechea rânduire a domeniilor își avea aici oamenii de încredere, ei tăiau și spânzurau în sat, hotărau viața oamenilor, dar mai cu seamă și-o hotărau pe a lor. După voia lor se lucra în păduri, se recrutau brațele pentru uzină, se făceau prestațiile la drumuri. Acum, oamenii aceștia se agață cu disperare de orice pai. Nădăjduind întoarcerea „domnilor”, încearcă să lovească în noi. Mai zilele trecute a fost Caliga la mine...

Prale încetini pasul. Veni și Vancu mai aproape. Secretarul începu să povestească în amănunt întâlnirea lui cu fostul vătaf. Vorba îi e străbă-

tută de mânie, ca și cum l-ar vedea aievea pe Lazăr Caliga, stând în prag și amenințând:

— Ați intrat cu sila în grădini. Oamenii au să vă ducă la proces. Cu o scoatem la socoteală, jupâne Mladin? Dumneata le faci și le desfăci. Infățișează-te oamenilor și spune-le răspicat, plătiți sau nu plătiți. Iaca, se fac șase luni...

Mladin s'a sculat încet dela masă.

— Dece nu vă duceți la uzină să vă luați banii?

— Aceștia nu sunt bani, rosti aproape urlând Caliga. Am vrut o sută de mii de om și ne-ați dat patruzeci. Nu primim. Vă chemăm să vă luați țevile de pe grădinile noastre, dacă nu...

— Ce aveți de gând, întrebă Mladin liniștit.

— Santariștii și anjinerii ne-au stricat viața; de când s'a pomenit Corundul, asemenea fâlării nu s'au întâmplat. Noi n'avem nevoie de lumina voastră. Lăsați-ne cu gazornitele noastre. Ați oprit apa Corundului de nu mai au muierile unde să-și spele cămeșile. Am auzit că nici n'ați lucrat bine. Că a început să se surpe temelia stavilei. Oamenii să tem c'au să vină apele peste sat.

Vorbind, Caliga își răsucea ușurel mustața, dovedind că el însuși era gata să rădă de aceste vorbe. Dar se ținea tot plin de harțag, îl măsura pe Mladin și-și oprea ochii mai mult asupra cismelor lui de iuft. Secretarul cunoștea năravul acestui fost satrap de pădure. Toată osteneala lui se îndrepta către o singură țintă: banii! Cu mintea lui de muntean și pădurar, bănuia că uzirele vor accepta până la urmă majorarea sumelor de expropriere. Se așezase în fruntea nemulțumiților și de bună seamă hotărîse cât va lua dela fiecare țăran, dacă ar fi câștigat lupta. Când s'a hotărît exproprierea grădinilor celor vreo douăzeci de țărani, tocmeala fu scurtă. Șantierul a oferit douăzeci de mii la hectar, conform legii. Pe pământul expropriat au fost instalate conductele dela baraj la hidrocentrală, înainte de a se înlocui actele. Scandalul izbucni după câteva zile. Vreme destulă pentru ca douăzeci de oameni să se adune și să declare război șantierului. „Vrem o sută de mii de om, nu ținem seamă de hectare. Cu asemenea bani ne strămutăm. Dacă nu, scoatem țevile de pe grădini”. Amenințarea fu împrăștiată la început pe ulițele satului. Corundenii care lucrau pe șantier prinseră să rădă. Au răs și inginerii și maiștrii. Lazăr Caliga stătea la fereastră lui cu cercevele albastre și gândea. De mult mintea lui se odihnea. Și deodată s'a deșteptat în el puterea vătăfului. A pășit prin grădina desfundată de apele zăpezilor, a privit vreme îndelungată la cele două conducte roșii, și-a frecat obrazul cu mâna și a zâmbit.

Dela șantier, valul de amenințări s'a tras înapoi către Comitetul Provizoriu, apoi iar la șantier. Către uzină n'a îndrăznit nimeni să se abată. Corundenii au tresărit. Taberele au prins cheag și până la urmă s'au trezit în baia organizației de partid. Și Victor Mladin s'a văzut deodată în fața nemulțumiților. Dela bani s'a ajuns la soarta barajului. Țăranii au început să vorbească despre necesitatea acestor lucrări care scoteau din matcă viața oamenilor, odată cu cea a Corundului.

Lazăr Caliga venea acum pentru întâia oară singur și asta îl bucura pe secretar. Își dădea seama că în miezul acestui conflict se amestecau și alte pricini decât cele bănești.

— Ce aveți de gând, întrebă încă odată privind spinarea lui Caliga învelită într'un dolmănaș sur. Stai jos. Nădăduiesc că n'ai venit să ne batem.

— Iaca na, râse țăranul mișcându-și spatele ud, am venit să ne împăcăm, nu să ne batem.

— Spuneai că aveți să desfaceți țevile. Cum de v'a dat în gând una ca asta ?

Caliga râse. Privi încurcat către ciubotele secretarului, apoi înălță obrazul și râse iar.

— Ei, chiar de desfăcut nu le-om desface noi, că de, e lucru cu socoteală, cată să vină apă la motoare prin ele. Dar știi dumneata, omu-i om, s'ar putea să-l apuce pandaliile pe unul într'o noapte, și gata, îți face pocinogul. Nu-i mai bine să vorbești dumneata acolo la uzină, să ne dea banii și să aveți bună pace ?

Mladin se plimba cu pași mari prin încăperea luminată de un bec mărunțel. Se opri, se rezemă cu coatele de masă, în fața lui Caliga și spuse privindu-l în ochi.

— Ascultă, Lazăre, pentrucă stăm de vorbă ca doi oameni cumsecade, eu ți-aș da un sfat. Nu umbla după cai morți. Dumneata te trezești tot pe vremea Domeniilor. Făceai gât și scotea boerul mai mult. Dar cu ce v'ați ales? Am auzit că atunci când a făcut linia v'a plătit bine...

— E, atunci banul era ban, zise Caliga dând din cap.

— Dumneata oi fi dus-o bine, dar cu ceilalți ce s'a întâmplat? Pentru o sarcină de lemne lua câștigul omului pe o lună. Cine era păgubașul în socoteala asta? Ei, stăpânii, sau corundenii? Fă o socoteală iute și răspunde. Ai fost vâtaf de pădure, cunoști lucrurile. Câți au înfundat pușcări pentru un copac doborât, pentru un vreasce? Ia spune! Iar când se ridicau împotriva domnilor, ce se întâmpla ?

Lazăr Caliga asculta înrăstăit, părând că se gândește. Apoi își netezi mustața, scăpăta mâna pe masă, și vorbi cu un zâmbet abia răsărit.

— Dumneata te pricepi să amesteci lucrurile. Domeniile, iacă, s'au dus, au venit alții, dar dacă am fost niște proști atunci, se cade să ne luminăm, să ridicăm fruntea, să vorbim fără teamă. Oamenii au o sfoară de grădină. Asta-i tot ce le dă pământul de aici, niște poame. Nu-i ca la câmp. Pe unde trec țevile voastre nu mai cresc poame, ați potopit totul, ați răscolit pământul. Și cu ce plătiți? Ne amăgiți cu câteva bumăști.

Desfăcuse mâinile mari pe masă și aștepta un răspuns. Mladin își trecu degetele prin părul rar, de culoarea mătasei de porumb. Trase un sertar și scoase un carnețel cu scoarțe roșii, apoi vorbi :

— E bine că oamenii nu se mai tem să vorbească. Mă bucur să aud din gura dumitale cuvântul acesta. E bine chiar, că țineți la grădinile voastre. Cât despre prețul acelor țevi și foloasele lor, cei mai mulți corundeni își dau seama. Știi câți țărani și-au tras lumină? Uite ici, din șaizeci de case pe lângă care trece sârma, douăzeci și cinci au curent. Asta la Corund. Sunt și la Crăinicele. Au pus becuri și'n ogradă, să se bucure și orătăriile, și la grajd, să rimerască vacile ieslea. Câțiva și-au cumpărat mașini de încălzit cu curent. Nimeni nu plătește un ban. Noi nu le-am cerut și am socotit asta tot plată pentru grădini. Oamenii cu cap văd și se bucură. Și dumneata vezi, dar încerci să niai scoți câte ceva. Bade Lazăre, cui crezi că-i folosește zăzania asta? Știm ce faceți, cum vă adunați și ce vorbiți. Ne-ar fi ușor să vă legăm. Dar omul e slobod să judece singur. Dacă nu vede ceeace văd alții, e un prost și cu proștii nu ne pierdem vremea.

Secretarul se prefăcu mândros, trânti carnețelul pe masă, pândind

reacția lui Caliga. Acesta se mișcă în scaun, scoase o țigară și spuse molcom.

— Proști... da, suntem niște țărănoi întunecați la minte. Asta am mai auzit-o. Dar vezi că se află și pe șantierul vostru oameni care dau dreptate proștilor.

Mladin tresări.

— Proștii pot găsi oricând alți proști cu care să se înțeleagă.

— Știi să întorci vorba, nu zic ba, dar noi cu vorbele tălmăcite ne-am obișnuit, nu se mai prinde de obrazul nostru cum nu se prinde apa de untdelemn. Am ajuns la dumneata ca la un om care poate deslega încurcătura asta cu banii. Dacă nu poți, nu-i bai, vom merge mai departe.

Se urni în scaun, gata să se ridice, dar Mladin îl opri cu o mișcare ușoară a mâinii. Nu voia să scape prijelul de a limpezi bănueli mai vechi în legătură cu faptele unor oameni de pe șantier. Caliga trecuse iute, cu oarecare șovăială peste legăturile lui cu cei care-i sprijineau acțiunea și Mladin încercă să lege firul:

— Văd că te cam grăbești, Lazăre. Poate așteptai să bag mâna în buzunar și să-ți dau banii. Acesta nu-i lucrul cel mai greu. Poate până la urmă uzina are să vi-i dea. Mai cu seamă că aveți și la șantier oameni care vă sprijină.

Caliga pricepu și ocoli capcana.

— Ei, ne sprijină, n'am spus asta, nu pot ei să ne ajute, își văd de treaba lor, nici nu i-am căutat, nici nu știu cine sânt. Aud că se vorbește, își dau oamenii cu părerea, că doar nu sunteți aici o apă și-un pământ. Vorba se duce ca vântul, și urechile nu seamănă. S'a aflat în sat că stavila se mută mai sus, că asta a început să se surpe.

— De unde ai auzit? întrebă Mladin, iute.

— Ei, și copiii știu.

Privi pieziș către Mladin, apoi adăugă cu o nuanță mai hotărâtă:

— Și dacă vă duceți mai departe, înseamnă că aveți să băgați alte țevi, pe astea le scoateți, iar noi rămânem și fără bani și cu grădinile răscolite. Așa-i?

Caliga clipea șiret, cu siguranța omului care lovește unde trebuie. Mladin însă nu părea că simte lovitura. Își freca încet bărbia. Chipul slăbuț și palid vădea mai de grabă un soi de nerăbdare stăpânită. Fără voia lui, Caliga desvăluisese miezul unei frământări mai adânci. O clipă secretarul se gândi să împingă lucrurile mai departe. Pe șantier nu fusese niciodată vorbă de mutarea barajului, ceeace dovedea că cineva începuse acțiunea în terenul mai slab, în sat și în primul rând cu țărani nemulțumiți. Privind cu un început de mânie în ochii lui Caliga, secretarul spuse încet:

— Și dacă barajul se mută, înseamnă că nu mai avem nevoie de locurile voastre. Dece căutați să smulgeți banii dela uzină? V'a sfătuit careva?

Caliga se ridică în picioare și vorbi cu teamă:

— Atunci, e adevărat că vă mutați. Credeam că-i numai o vorbă. Tot judecata are să descurce lucrurile. Vă duceți mai sus? Drum bun, dar dați-ne banii pentru paguba ce ne-ați făcut.

— Te-am întrebat dacă v'a sfătuit cineva.

— Ne-a sfătuit durerea noastră, spuse Caliga, plecând capul.

Trupul mătăhălos se încovoia sub povara unei vești în care nu

crezuse până atunci, ochii-i sticleau de o furie fără țință și mâinile învârteau pălăria în neștire. Toată semeția lui se năruise dintr'odată și gândea îndobitocit la cele o sută de mii care nu-și arătasera nici o dată fața. Mai slătu câteva clipe în mijlocul barăcii, cu picioarele crăcănate, privind insistent în ochii mici ai secretarului, nădăjduind că totul fusese o glumă și așteptând să zărească zâmbetul îndoelnic și aducător de pace. Dar Mladin rămase tăcut. Trăgea încet din țigare, și privea lumina blândă a becului din tavan.

— Atunci, sara bună, spuse cu sfială Caliga. Și când zici că porniți mai în sus?

Abia acum, dacă ar fi fost atent, Lazăr Caliga ar fi putut vedea ivindu-se zâmbetul așteptat, dar tulburarea lui era prea adâncă și nu auzi decât vorbele seci, neprietenoase:

— Vom face o adunare în sat și-om înfățișa lucrurile pentru toți. Du-te sănătos.

Caliga păși în întuneric, împleticindu-se, și pe lângă trupul lui mare, se strecură pe ușă sunetul sirenei dela carieră.

— Și uite așa văd, tovarășe profesor, că acest Caliga este unealta cuiva, își încheie Mladin povestirea.

Se opri lângă un podeț de fier, în dreptul ulicioarei pe care avea să apuce secretarul.

— Intr'adevăr, chestiunea asta cu banii pare să ascundă și alte fapte, spuse Prale, frecându-și bărbia. Și ați convocat satul?

— Încă nu. N'am avut vreme. A venit inundația. Dar Duminică este o șezătoare la căminul cultural. Le vom vorbi. Trebuie să le arătăm că prin partea locului mișună dușmanii.

Se despărțiră. Profesorul și cei trei ingineri porniră spre Crăinicele. Sub marginea drumului, Corundul se sbuciuma. Șuvoaiele munților continuau să-i umfle pântecul obișnuit cu prea puțină apă. Luminile hidrocentralei se iviră de după stâncile aplecate deasupra șoselei. Clădirea părea un monument încremenit în pustiul acestei văi. Doar umbra milițianului se mișca încet, pe terasa luminată.

În clipa când se despărțeau, dinspre locuința lui Bunea se desprinsă o făptură înfășurată într'o manta albă. Venea în pas ușor, legănând jăratecul unei țigări. Glasul Ancăi se auzi limpede.

— Ignat, ce-i cu tine? Eram îngrijorată, de ce nu m'ai anunțat? Apropiindu-se îl zări pe Prale.

— A, domnul profesor, când ați venit?

Prale se înclină și-și scoase pălăria.

— Mă iertați, eu v'am confiscat soțul. Știți că noi când ne întâlnim... Ei, dumneavoastră îl vedeți în fiecare zi, dar eu...

Anca înălță capul și spuse zâmbind:

— S'ar spune că e mai mult al dumneavoastră decât al meu.

Ținea țigara în dreptul pieptului și părea că mâna-i tremură. Voinea se dăduse un pas înapoi, se întorsese cu spatele și privea spre hidrocentrală, vizibil nemulțumit de apariția soției lui Bunea. Profesorul rămăsese cu pălăria în mână și o tăcere penibilă îi stăpânea pe toți.

— Iertați-l tovarășul Prale e obosit, spuse Voinea într'un târziu, punând mâna pe brațul profesorului.

— Nădăjduiesc că rămâneți mai mult la noi, rosti Anca voind să salveze situația jignitoare în care o pusese inginerul șef.

— Din păcate mâine plec. Noapte bună, dragii mei.

Intorcându-se, Anca lovi brațul lui Vancu. Își legănă capul și părul ei bogat fâlfâie împrăștiind un miros ușor de parfum.

— Și dumneata? Ai și intrat în vârtej?

— Încă nu pe dea'ntregul, șopti Vancu, dar se pare că nu voi putea întârzia mult. Aici nu ai vreme să chibzuești.

— Nu numai atât, dar nu ai vreme nici să vezi că a venit primăvara. Noaptea acestea sunt tulburătoare. E singurul lucru într'adevăr frumos în pustiul acesta. Nu-i așa?

Vancu își auzi răsuflarea tremurând. Nu-și dădea seama dacă de emoție sau de frig. Răspunse, căutând în întuneric privirile femeii.

— Da. După ploaia asta, primăvara va izbucni cu toată puterea. Pădurea trebuie să fie minunată. Imi voi face vreme s'o văd.

— Cred că nu vei fi atât de egoist ca să te duci singur. Noi am și plănuit o plimbare. Știi Ignat, am fost azi după amiază pe la părintele Cortobius. Îți trimit salutări. Am vorbit cu el să facem un drum în pădure.

— Daa, întrebă Bunea căscând prelung. Ce mai face popa?

— Studiază mereu. Vom avea în curând o reuniune, vom discuta câteva cărți. Vii și dumneata, domnule Vancu? Părintele Cortobius este parohul bisericii catolice din Corund. Un bărbat admirabil. Foarte deștept, și interesant. Seamănă într'adevăr cu îngerii lui Boticelli.

— Ce vorbești, asta când ai mai descoperit-o, întrebă Bunea oprindu-se în loc, mirat.

— Ei, și tu! Nu e o descoperire. Asemănarea mi-se pare evidentă. I-am spus-o și lui.

— Și popa ce-a zis, făcu din nou Bunea.

— Tu nu-l știi cât e de serios? N'a prea fost mulțumit. A spus că îngerii lui Boticelli n'au un sex definit. Și sunt cam dulcegi.

— Aha, v'a atras atenția că el e un bărbat adevărat...

— Dece ești rău. Ignat? Cortobius e un om serios. Într'o vreme îl prețuiai.

— Pentru chelie, râse Bunea privind către Vancu.

Exasperată, Anca își mai flutură odată părul și vorbi cu o ușoară furie.

— Lasă, ai să-l cunoști și dumneata, domnule Vancu și ai să vezi ce om superior e. Trăește în afara lumii obișnuite, desprins cu totul din realitate.

Bunea nu se dădu bătut.

— Trăește bine, într'adevăr. A început să-i crească și burticica Alintându-se, Anca spuse mai mult pentru Vancu.

— Da, da, pe tine n'o să te luăm în pădure. Să stai cu pietrele tale.

— Le prefer îngerilor lui Boticelli.

În fund, pe drumul dinspre Reșița, scripă două faruri. Curând, trecu un tractor care remorca o platformă încărcată cu saci de ciment, dușii de fier și colaci de sârmă. În huietul motorului, Vancu se despărți de soții Bunea. Anca i-a ținut îndelung mâna între degetele ei fierbinți.

În baracă era frig. Lui Vancu i se păru că lumina prea puternică răcește și mai mult încăperea. Din vacarmul pe care-l făceau broaștele

se desprindea, ca o ciudată împerechere: „cortobius, cortobius...” Vancu zâmbi, își trase pătura peste cap și exclamă aproape inconștient: „Ce nume idiot!”

9

Intr-o scurtă consfătuire ce a avut loc cu puțin înainte de amiază, hotărîră că refacerea tunelului de control la barajul Mujna, va începe după ce profesorul Prale va discuta chestiunea cu directorul investițiilor și cu tehnicienii uzinelor din Reșița. Era deasemenea necesară aprobarea ministerului. Până atunci inginerul Gheorghe Vancu se va duce în sectorul Gropșoara pentru a-l asista pe inginerul Slatcu la construirea unui castel decantor. Profesorul Prale precizase că, date fiind sarcinile viitoare ale lui Vancu pe șantierul dela Corund, el avea nevoie să cunoască și celelalte sectoare, pentru a se familiariza cu metodele de lucru și să cunoască toate greutățile. Intre timp, turnarea aripilor barajului va continua sub supravegherea directă a inginerului șef, până când Gașpar va putea fi înlocuit. Aceasta era propunerea lui Victor Mladin și ea a fost acceptată fără prea multă discuție. Ingerul Alexandru Gașpar n'a participat la consfătuire și profesorul a fost de părere să nu i se comunice acestuia nimic. Poate că din considerația ce o datora urui fost coleg de școală, poate pentru a nu provoca pe șantier o frământare dăunătoare. Mladin nu se arătă prea mulțumit de această părere, dar se stăpâni. Se gândea că de fapt Gașpar e în mîna lor și-i va fi urmărit orice pas.

Cînd profesorul Prale ieși din baraca administrației și se îndreptă către mașină, dintre ateliere se ivi Alexandru Gașpar. Era nebărbierit și toată înfățișarea lui oglindea un sbucium adînc. Părea că figura lui scofălcită, se adunase, ascunzându-se după lentilele ochelarilor. Zărindu-l, Prale se opri o clipă cu mîna pe portiera mașinei.

— Pleci, întrebă Gașpar cu glas răgușit.

— Sunt așteptat la Reșița, înainte de ora două. Ai ceva să-mi spui, Alexandre?

Cei care îl conduceau pe profesor, Voinea, Mladin, Vancu, contabilul Medrea, se opriră deoparte, la cîtiva pași.

— Voiam să-ți dau o scrisoare pentru Candrea, dacă ești bun să-mi faci acest serviciu, în orice caz ajunge mai repede decît cu poșta. Și apoi socoteam că e necesar să vorbim și noi doi.

— Pot să-ți duc scrisoarea. Voiu mai veni. Asupra tunelului am să vă comunic ce aveți de făcut.

Tăcu o clipă, își frămîntă buzele cu dinții, privi iute spre ceilalți și adăugă încet:

— M'am gândit la situația ta. Poate că te vom aduce la Institut. Pentru bătrînețea ta e mai bine.

Gașpar își aburcă ochelarii pe nas și se înclină cu o reverență exagerată.

— Mulțumesc! Nu te strădui. Să terminăm întîi aici.

— Cum vrei. La revedere. Sărutări de mîini Fulviei.

Mașina se urni cu o smucitură puternică și se mai zări mîna prelungă a profesorului, fluturînd în semn de rămas bun.

Pe piscul Drăguța se încăreau nourii, alergînd în direcții nedefinite

Văile se cufundaseră într'o ceață albăstruie, vestitoare de vreme rea. Voinea, Mladin și Vancu se suiră în „Jeep“-ul coșcovit și mânjit de toate noroaiele Corundului. Plecau spre Gropșoara. Încă înainte de a părăsi șantierul, începu să bureze. Voinea îl chemă pe Spănu.

— Aveți grijă. Pândiți apele să nu repete figura de alaltăieri. Cred că până la cinci suntem înapoi. Noroc bun.

— Pupați-l pe Slatcu din parte-mi și... ascultă bre, spuneți-i că-i trimit mâine cimentul. Vezi dacă mai are revoife de fier...

Ținându-se cu mâna de marginea mașinei, Spănu mai făcu vre-o zece pași mărunți.

— Dumneata rămâi acolo, tovarășe Vancu? Ehe, la Gropșoara-i rai, bre...

Rămase în mijlocul drumului, cu trupul lui enorm, cu obrazul păros pătruns de o adâncă tristețe, ca și cum i-ar fi părut rău că nu l-au luat și pe el.

Din clipa aceasta Vancu începu să cunoască drumurile sălbatece ale acestor locuri, apropiindu-se cu emoție de oamenii care de doi ani trăiau în mijlocul pădurilor neumbrate, construiau canale și castele de apă, primeau jghiaburile străvechi și putrede, întărindu-le cu beton, ridicau pe creste conductele, pregătind nașterea unei vieți noi, pe aceste meleaguri în care părea că nimic nu s'a schimbat dela începutul lumii.

Ploaia se întesise, și se arăta, pe crestele munților, mai năprasnică. Cerul coborîse jos de tot, își răsucea caerele vinete printre vârfurile mestece-nilor, chinuînd frunzarele tirere și gingașe, voind parcă să le călească pentru lupta lor de un an cu toate hachițele văzduhului. În marginea drumului ieșeau de sub vălul pădurii, pietroaie mari, mâncate de ape, căscându-și eroziunile ca niște orbite fără ochi. Drumul însuși era plin de asemenea pietroaie, gropi și hârtoape, peste care biata mașină țopăia într'un dans sălbatec. Înfășurat în pelerina pe care i-o împrumutase un betonar dela baraj, Vancu și-a încleștat mâna pe bara mașinei, pentru că de câteva ori, din pricina hurducăturilor s'a isbit cu capul de acoperișul de placaj, înjghebat cu prea puțină pricepere de către un meșter necunoscut. Voirea e ursuz, iar Victor Mladin pare obosit. Acum abia, Vancu îl poate privi mai de aproape pe secretarul de partid. Pielea de pe obrazul lui e fină și nu se văd nici cotoarele bărbii. Două pete rozulii se deosebesc din cuprinsul palid al feței. Sprâncenele blonde sunt nefiresc de groase, cu părul răsvrătit. La o hurducătură, trupul pușintel al lui Mladin ajunsese în brațele lui Vancu. Secretarul râse ca un copil, și pentru întâia oară inginerul simți în omul acesta un prieten.

— Asta era civilizația regatului României, rosti Mladin și în aceeași clipă îl năpădi tusea.

Peste câteva sute de metri fură nevoiți să coboare și să împingă mașina împotmolită în noroi. Apoi merseu mai departe, lăsându-se scuturați de hârtoape, și puștind încet din țigări.

Gheorghe Vancu simte cum ființa lui pătrunde într'o nouă realitate, într'o lume greu de stăpânit, pentru că de fapt, ea este rezultatul unei aprige lupte dintre oameni și natură, dintre oameni și oameni, o încăierare pe viață și pe moarte. Drumul merge acum pe lângă conducta dublă ce coboară dela Gropșoara și tânărul inginer se simte stăpânit de senzația unei minuni. Tot ce vede prin pânza deasă a ploii i se pare ciudat, aproape neverosimil. Zeci de mii de tone ridicate pe aceste înălțimi, drumuri noi tăiate în stâncă, canale largi în care apa izvoarelor s'a strâns cuminte, așteptând să pornească pe drumul de beznă al conductelor. Caută să identifice în aceste construcții,

datele proiectului. Trăiește realitatea unei corespondențe vagi, dar ceea ce vede, nu poate fi cuprins și localizat cu precizie în planurile elaborate la București. Totul crește atât de firesc și de trainic, încât se pare că nici n'ar putea fi desprins din matca naturii.

Voinea care stă lângă șofer, își întoarce din când în când trupul lui mare și parcă întreabă din ochi. Nu vorbește. Îl lasă pe noul venit să pătrundă fără ajutor în aceasta lume deosebită. Într'un târziu, Vancu întreabă :

— Cum ați urcat conductele până aci ?

Victor Mladin se înalță puțin de pe perna murdară a mașinei și zâmbea către Voinea.

— E o poveste interesantă, spuse inginerul șel.

Ridică din umăr și cu glasul tremurat de urducături mașinei, începu să povestească.

Astfel află Gheorghe Vancu unele fapte care nu se găseau înscrise în planurile hidrocentralei din Corund.

II.

Ce nu se află într'un proiect

1

Era în toamna lui patruzeci și nouă. Munții năpârliseră. Spinările lor păreau bătute cu păr cânepiu, roșcat sau galben ca șofranul. Valea Corundului, deasemenea, era învesmântată într'o manta peticită cu zdrențe de o mie de culori și tot atâtea miresme înțepătoare sau dulci, hălăduiau în neștire pe deasupra apelor subțiri, liniștite și limpezi. Prin livezile corundenilor, în pruni, pe crengile prea înalte și cu neputință de ajuns, poamele se încrețiseră ca stafida și, pătrunse de razele blânde, încercau văzduhul cu o boare de rachiu și tămâie. Dar mirosul acela de rachiu nu venea numai decât dela poamele uitate pe crengi, ci mai cu seamă dela cazanele de țuică ce fumegau în fundul ogrăzilor.

Toate aceste semne ale unui anotimp ce-și încheia socotelile, pluteau pe deasupra satului Corund și ajungeau până la Crăinicel, gâdilând nările mulțimii aflate acolo. O mare clădire cenușie, neisprăvită încă, își înalța zidurile groase ca niște metereze de cetate. Lângă ea, în marginea drumului ce duce spre Reșița, se înșirau clădirile mai mici, pentru locuințe. Lucrările barajului Mujna își încetiniseră mersul pentru că multe brațe se îndreptau acum spre Crăinicel. Aici începea lupta cu muntele. Întreaga vale tremura sub bătaia motoarelor, pe platoul cuprins între vechea carieră și ateliere creșteau stive de conducte. Prin partea locului nu se mai văzuseră asemenea țevi lungi de zece metri, cu un diametru de șapte sute de milimetri. Cădeau de pe platformele uriașe cu un dangăt de clopot surd, crăpat în doagă și în lumina palidă a soarelui de toamnă, spinările lor își tremurau apele rubinii. Și dinspre Reșița veneau într'una tractoare puternice, târând acești giganti prin pântecele cărora aveau să vină la turbinele hidrocentralei, apele adunate dela Cearcănul, dela Izvorul Rău, dela Gropșoara. Șoferii tractoarelor au arătat atunci că ceea ce apărea cu neputință, a devenit sub înțelepciunea și brațele lor voinice, o realitate pe care corundenii o cercetau

cu un soi de uimire înspăimântată. Pe drumul îngust, tăiat adesea în coasta stâncilor, drum care folosea altă dată doar pentru plimbarea mărimilor dela fostele Domenii ale Reșiței, s'au scurs vreme de mai bine de o lună platformele cu conducte.

— Cum vom căra aceste huidume pe o cărăruie, se întrebau la început unii șoferi.

— Ne ducem în prăpastie, măi fraților, cu tractor cu tot, ne ducem și nu ne mai scoate nici dracul de acolo.

De teama aceasta nu erau stăpâniți doar unii șoferi. De o lună de zile, la direcția investițiilor dela uzinele Sovrommetal se studia posibilitatea transportării conductelor la Corund. Părerile erau împărțite. Inginerul Tomuța, un bătrânel pipiriu și cu glasul moale, se silea din toate puterile să dovedească pericolul la care se expun mașinile. El nu vorbea niciodată de oameni. Nu se temea nici de viața lor, nu ținea socoteală nici de puterea lor de a învinge greutățile. Mustăcindu-și buzele ca un iepure, țipa cu glasul lui subțirel:

— Apăi vezi frate dragă, eu mi-s la Reșița de două zeci de ani, dar pe drumul acela n'am pomenit alt vehicol, fără numai căruțe și otomobile mici. Drumul are patru metri, în unele locuri chiar mai puțin. Și apoi serpentinele sunt așa în loc, că vezi, n'ai putea dumneata să bagi platformele cu țevi. Prăpădim bunătate de mașini și ne-o trage stăpânirea la răspundere.

Tomuța afla destui care să-i țină isonul. Și ingineri, și maiștri, și funcționari, care intrau în vorbă și desbăteau cu aprindere această problemă. Ecoul frământării lor trecuse în întreaga uzină și muncitorii luau și ei partea unora sau altora dintre cei care nu ajungeau la înțelegere. Pavel Secui, directorul investițiilor, un om ursuz și autoritar a ascultat multă vreme disputa celor din jurul lui. Nu se putea hotări? Se temea el însuși de pericol? Nimeni nu știa ce se petrece în capul cu părul ras, vioriu ca o gulie. La început a ascultat cu răbdare. Tomuța turuia, gesticula cu mișcări largi.

— Frate Secui, trebuie musai să facem cale ferată până sus, la Gropșoara. Asta ne va folosi și pentru alte materiale, și vor ajunge și conductele nevătămate.

— Asta-i o idee bună, sărea câte unul.

Secui asculta ce asculta și întreba, mormăind:

— Voi știți ce înseamnă o cale ferată pe valea Corundului? Faceți o socoteală scurtă. Eșim cu două sute de milioane? Nu ieșim. Și dacă noi am putea arunca atâta bănet, în cât timp am face-o? Cel mai devreme într'un an. Cum rămâne cu planurile? In cincizeci și unu cată să aducem apă și curent dela Corund. Dacă ne apucăm să facem cale ferată, nici în cincizeci și cinci, nu sfârșim. Este? Răspunde, măi Tomuța, ce te uiți la mine ca la dracu?

Tomuța își dădea seama de toate acestea, dar nu se lăsa învins.

— Apăi dacă vrei să iasă lucrurile bine, musai să faci sacrificii de bani.

Și Secui hotărî să fie chemați cei dela Corund.

Dragoș Voinea și Victor Mladin sosiră într'o dimineață în mașinuța lor cu coviltir de lemn. Ascultară liniștiți argumentele lui Tomuța și zâmbiră. Abia acum Secui rosti cu hotărîre:

— Eu spun să începem transportul conductelor cu tractoarele. Vom convoca șoferii și vom vorbi cu ei. Voi ce spuneți.

Se uifă pe rând la Mladin, apoi la inginerul șef. Mladin făcu o mișcare înceată cu mâna și Voinea vorbi, păstrând pe buze un zâmbet mărunț:

— Soluția propusă de tovarășul Tomuța, nici n'o putem discuta. Ar fi caraghios să vorbim despre o cale ferată pentru a aduce niște conducte. Aici este vorba de a se găsi un mijloc de transport potrivit drumului nostru. Va trebui să folosim câte două platforme cuplate, de o mare mobilitate, astfel încât să putem trece de serpentine. Nu va fi desigur ușor. Vă amintiți, am transportat cele două compresoare mari. Ni s'a spus la început același lucru: „nu veți izbuti, veți rămâne în drum”, dar noi am ajuns, și încă bine. Transportul conductelor ridică pîedici mult mai mari. Le vom învinge, noi, și șoferii și ceilalți care ne vor ajuta.

— Să vă văd cum treceți la Pupăza, spuse Tomuța cu oarecare mânie în glas.

— Vă vom chema la timp și veți vedea, rosti Mladin încet, privind către directorul investițiilor. Vrem să ne dați pe cei mai buni șoferi. Transportul trebuie să înceapă mâine dimineață, să nu ne prindă vremea ploilor.

Pavel Secui își trecu mâna peste capul tuns chilug și întrebă:

— Ați pregătit locul la Crăinice? Acolo începe o altă poveste, poate cea mai grea. Nici măcar fratele Tomuța n'ar putea sui trenul la Gropșoara.

Râse încetișor și adăugă:

— Să mergem să stăm de vorbă cu șoferii. Mai rămâneți un ceas-două și să punem treburile pe roate.

Ieșiră în curtea interioară a uzinelor și îi învălui fumul vântat și înecăcios al furnalelor. Emeric Nemeth, un bărbat de vreo patruzeci de ani, cu o cicatrice prelungă și roșie deacurmezișul obrazului drept, era socotit ca șoferul cel mai priceput și îndrăzneț. Ascultă atent vorbele lui Secui, apoi pe ale lui Voinea, își mângâie bărbia bine rasă și învinețită de brici și spuse, privind-i pe sub sprâncene:

— Să pornim dimineață în convoi. Să fim cu toții. Oamenii mei cunosc drumul, dar e bine să fim mai mulți. Nu putem pune decât două conducte pe tractor.

— Merg și trei, tovarășe Nemeth spuse Mladin cu convingere. Să încercăm. Tot dumneata ai dus și compresoarele, îți aduci aminte?

— Cum să nu, făcu Nemeth zâmbind, și luminându-se deodată. Ziceam să mergem la început cu două, să învățăm, și pe urmă...

Plecară cu toții spre garajele uzinelor. Osiile unei platforme fură desfăcute și întinse cam pe lungimea unei conducte. Cu ajutorul unor cabluri mari, se întocmi un vârtej care să îngăduie celui vehicul deosebit de lung să întoarcă și să cuprindă pântecul stâncilor care ieșeau în drum. împingându-l cu marginile spre vadul prăpăstios al râului. Alegerea șoferilor rămase pe seama lui Emeric Nemeth și a șefului de garaj, Berechet.

A doua zi în zori, Voinea se întoarse dela Corund pentru a însoți cele dintâi transporturi de conducte. Nu departe de poarta numărului trei a uzinelor, pe o suprafață imensă, se înălțau stivele de conducte, stră-

lucind de rouă. Cinci tractoare cu șenile, erau aliniate și șoferii se sfătuiau între ei, trăgând rar din țigări. Doi dintre ei erau aproape copii. Văzându-l pe Voinea cum îi măsoară tăcut și neîncrezător, Nemeth se apropie și clătină din cap, râzând.

— Aștia s'au născut pe tractor. Sunt din școala noastră, nu te teme tovarășe inginer.

Voinea strânse mâinile șoferilor și răspunse:

— Nu mă tem, dar tare sunt mititei.

Unul dintre cei doi tineri strânse buzele și vorbi cu o ușoară supărare:

— Așa ne-a făcut mama noastră, că de, nu-i ușor să îți doi de-odată în pânțe.

Voinea făcu ochii mari și le examinează iară chipurile. Abia acum își dădea seama că cei doi șoferi sunt gemeni. Nemeth pricepu și râse.

— Dintr'o bucată. Tatăl lor a fost și el șofer la noi, a murit în război, săracul. I-au moștenit meseria și priceperea. Și-au luat carnetul de două luni, dar eu am încredere în ei, mai mult decât în cei bătrâni. Așa-i, măi Mihuț?

Mihuț înălță obrazul lui limpede. Din înfățișarea obișnuită a straielelor unsuroase de șofer, chipul aceasta se desprindea nefiresc de alb și doar ochii păreau pătrunși de o ascunsă îngândurare. Spre deosebire de Mihuc, fratele său Titu era mai negricios, mai vioi, dar mai puțin dispus să se lase pradă iscodirilor unui inginer străin, mătăhălos și care mișcă mereu dintr'un umăr, parcă tot ar aburca o greutate nevăzută.

Cu ajutorul unor macarale mici, sprijinite pe pământ prin trei picioare metalice, conductele începură să fie urcate pe platforme. Nemeth rămase la părerea că deocamdată fiecare tractor avea să transporte doar câte două conducte.

O locomotivă tipă undeva pe aproape și curând șirul de vagoane trecu într'un fluier greu pe linia suspendată deasupra clădirilor. În mijlocul acestui huruit, se auzi porunca lui Emeric Nemeth.

— Gata, pornim.

Voinea se sui alături de el, pe perna tare, acoperită cu pânză de doc. Conductele începură să joace mărunț pe barele osiilor și zăngănitul stăpănit al trupurilor lor, umplu străzile Reșiței, la ceasul acela înfesate de o mulțime pestriță și grăbită. Oamenii se opreau pe trotuare și urmăreau caravana tractoarelor, până când se pierdea în ceața dimineții, spre munte.

Merseră mai bine de un ceas pe drumul îngust, mărginit când de pădurea de mesteceni subțiri ce începeau să-și lepede frunza, când de pereții de stânci vinete. Nu mai plouase de mult, dar din pricina umbrei, calea se păstra moale, încât conductele nu mai scoteau acum decât un geamăt subțirel, ca un grohăit de purcel tânăr și flămând. În capul coloanei mergea Nemeth. După el, la volanul unui „Bulldog” puternic, un alt șofer vârstnic, tăcut și îngândurat, mozelind într'una un ciot de țigară. Veneau apoi Mihuc și Titu, care conduceau două mașini sovietice cu niște boturi plate și negre. Șoferul Băcuț, încheia caravana. Mergea foarte încet, așteptând cu emoție ivirea celor dintâi serpentine. În dreptul unui vechi canton părăsit, din umbrele pădurii se iviră câteva care cu boi, încărcate cu lemne. Nemeth făcu un semn larg cu mâna și caravana opri. Drumul era prea îngust și nici nu putea fi vorba să treacă unii pe lângă alții.

Întâmplător, în locul acela și râpa dinspre râu era adâncă. După ce stătură câteva clipe nedumeriți, țăranii pășiră încet, vânturând biciuștile. Nemeth și Voinea coborîră.

— Zăoa bună, rosti cam fără vlagă unul dintre țăranii. No, pe unde-om trece?

Dându-și șapca pe ceafă, Nemeth spuse hotărât:

— Apăi veți întoarce până la un loc mai larg. Musai, măi ortacilor. Ce să facem, dacă domnii au tocmît drumul de nu pot merge doi oameni alături...

Țăranii se dădură mai aproape. Cel din frunte vorbi iar:

— Cum să întoarcem, măi oameni buni? Nu vedeți râpa? Și cleanțurile¹⁾ nu vedeți cum împung drumul? Unde vreți să ne ducem? Dece n'ați dat de veste, de cu seară, să știm, să nu ieșim la drum. Vă așteptam în marginea pădurii. Tu-i feștila lui Sân Petru! Și dudele²⁾ astea unde le duceți? La zăton³⁾?

Văzând caravana, oamenii păreau uimiți, dar pe chipurile lor întu-necate de trudă ilutura un soi de mânie neputincioasă. Voinea făcu un pas către ei și spuse blând:

— Măi fraților, descărcați lemnele, întoarceți carele și mergem o bucată de drum înapoi. Uite, vă ajutăm și noi. Hai, băieți, jos...

Țăranii nici nu mai avură vreme să se dumirească. Șoferul Băcuț deslegă repede cumpăna de alun încordată cu lanțuri care încingea strâns lemnele. Mihuț și Titu se repeziră la delelalte care. Nemeth se străduia să-i îmblânzească pe țăranii.

— Ce v'ați încruntat așa? Parcă noi suntem bucuroși? Așa-i la drum! Hai, luați și duhăniți o țără.

Le întinse tabacherea lui străveche, cu un chip de femeie zugrăvit pe argintul fumuriu. Doi dintre căruțași întinseră degetele negre și groase, apucând țigările. În timp ce ridica icnind metri de lemn, unul dintre ei spuse mormăind:

— Apăi cu șantariștii ăiștia, mult avem de pătimit...

După câteva clipe, Voinea întrebă calm:

— Cam ce aveți de pătimit?

Incurajat, omul prinse glas.

— D'apăi vezi, ne-au stricat drumurile cu mașinile lor, în sat nu mai ai loc de ei.

— Sunteți corundeni?

— Vezi bine. Ce alt sat se mai află încoace? Ducem lemne la Reșița. Ne-ați săpat toate drumurile, ne-ați intrat și în livezi, ați oprit apa și cărați într'una la fierăraie peste capul nostru.

— Sunteți prieteni de-ai lui Caliga, întrebă Voinea, privindu-l în ochi.

— Ce-am eu cu Caliga? Eu știu borteale din clabățul¹⁾ meu, Lazăr Caliga pe ale lui...

— Și dumneata ești din cei care cer o sută de mii, mai întrebă Voinea.

— Dece să nu vreau? Nu-i pământul meu?

¹⁾ Cleanț = stâncă

²⁾ Dudă = țevă

³⁾ Zaton = baraj, stăvilă

1) Clabăț = căciulă

Nemeth asculta nedumerit convorbirea. Un alt țăran, mai tinerel, se opri din lucru și se întoarse râzând :

— Lasă, uică Petreanule, că uite, în locul pomilor ne bagă țevi, să vezi ce mai rădăcini or să prindă și peste-un an, doi, fac și poame, și curge răchita gata friptă, de stai doar la gura ei cu clondirul.

Se auziră câteva hohote scurte. Căruțele erau descărcate și lemnele înșirate sub poala stâncilor, dealungul drumului.

Voinea își frământa buzele cu dinții, de mânie sau de nerăbdare. Făcu câțiva pași spre căruțașul cel tânăr și vorbi cu un zâmbet silit :

— Te pricepi la snoave... am avea nevoie de un ghiduș, ca tine pe șantierul nostru, să-l mai veselim.

Încurcat, flăcăul înghiți odată în sec, rămase nemișcat cu o bucată de lanț atârănându-i în mână și-l privea pe inginer drept în ochi.

— Asta-i căruța ta, mai întrebă Voinea arătând cu mâna carul desfăcut.

— Nu-i a mea... îl ajut pe uica Petrean.

Auzindu-și numele, Petrean, care desfăcea oiștea unui car, se înalță, cumpăni o clipă și rosti tare :

— Spune-i mă, că te plătesc, să nu creadă lumea că-mi muncești degeaba, cum mi-au scos vorbă pe la sindicatul lor... te plătesc cu bani bun'... și cu mâncare... și cu duhan.

Flăcăul privi iute către chiaburul care stătea cu picioarele rășchirate peste oiște, apoi din nou în ochii lui Voinea. Șoferii urmăreau scena în tăcere, zâmbind ușurel, bănuind parcă sfârșitul convorbirii. Șeful șantierului prinse cu două degete mâneca băetanului și-l scutură blând, spunând :

— Așa... să vii la noi la șantier... și să știi că la Petrean ai să afli răsplată când va curge răchie pe țevile noastre.

Nemeth râdea cu hohote, dar flăcăul privea năucit, neaflând parcă înțelesul acelor vorbe.

— Cum te cheamă, mai întrebă Voinea depărtându-se.

— Filipaș... Mitru Filipaș...

Unul dintre țărani începu să fluere a pagubă. Petrean se scremea întorcând carul, își încorda trupul și răsufla greu ca să vadă Voinea și șoferii cât se chinuia el din pricina acestei întâlniri pe drumul strâmt al codrului. După ce carele fură întoarse cu oiștile către deal, boii fură înjuțați și se urniră încet.

Până când aflară loc mai larg, pentru ca tractoarele să se poată strecura, trecuseră aproape două ceasuri. Mânios, Voinea spuse săltând din umăr :

— Lasă-i să-și încarce singuri lemnele. Măcar să aibă pentru ce ne sudui. Sunt proști de dau în gropi. Vine ea ziua când ne-om răfui cu toți...

Nemeth păru mirat de fulgerarea furioasă a inginerului. Tăcu și privi înapoi spre celelalte tractoare. Țăranii vânturau biciuștile și li se vedeau buzele mișcându-se iute.

Întâlnirea cu căruțașii îl sbuciumase pe șeful șantierului din Corund, hărbia îi tremura de scuturăturile tractorului, ochii lui priveau înainte pe drumeag sau în fundul râpii, unde apa se frământa printre lemnării putrede și pietroaie cu spinările învăluite în mușchi gălbui. Privea într'acolo, dar nu vedea nimic. Se gândea. Se gândea la el, la șantier, la tot ceace se întâmpla în valea aceea pustie. Iată, nu erau de înfruntat numai dușmăniile

unei naturi sălbatice, nu numai râpile, pădurile, șuvoaiile li se împotriveau, ci și oamenii. Pentru dușmănia cea mută a pământurilor, erau la îndemână leacuri nenumărate. Dinamita, târnăcopul, betonul, securea. Dar pentru oameni? Cum poți pătrunde pe întunecatele căi ale minții lor, cu ce-ți poți face loc în hățișurile pe care vremea le-a încurcat, le-a întărit, năpădind ceea ce este bun cu vegetația nevăzută și otrăvitoare a robiei și neștiinței?

Oare când vor pricepe Corundenii că tot ce se construște pe vadul râului, va fi spre folosul lor? Acest Petrean e, fără îndoială, un dușman. Auzise de el cândva, în legătură cu furtul unor saci de ciment de pe șantier. Nu despre el sau despre Caliga e vorba, ci de ceilalți, mulți, care privesc înfățișurile vremii prin pâcla unor dureri vechi și fără leac. Unii lucrează pe șantier, alții fug de el cu o ciudată teamă, dar prea mulți se întâlnesc seara pe drumuri și nu pot afla din roiul faptelor petrecute în ziua aceea, un rost, o nădejde mare pentru cele ce vor urma. Erau pe șantier țărani mai tineri sau mai bătrâni de care Voinea își lega multe speranțe. „Ei, uite, ăștia calcă zdravăn pe urmele noastre”, își spunea uneori. Și atunci îl cuprindea un soi de nerăbdare mănioasă. În clipele acelea se simțea îndemnat să bată ulițele satului, să alerge la carieră unde cei mai mulți erau necalificați, să-i apuce de piept, să-i privească în ochi și să-i întrebe: „măi fraților, voi nu simțiți că s'a schimbat lumea? Ridicați fruntea dela pământ și uitați-vă în zare”. Așa-i spunea uneori și lui Mladin, atunci când îl prindeau frigurile nedumeririlor, când liniștea supusă a țăranilor îl scotea din chibzuirea lui dăruită construcției. Dar Mladin se arăta mai puțin grăbit. Chiar după încăerările lui înverșunate cu unii corundeni, rămânea calm.

— Incet, încet, îi spunea el lui Voinea. Oamenii sunt făpturile cele mai complicate. Trebuie aleasă calea pe care să le ajungi la suflet. A-desea, vrând să le cureți o bubă, din repezeală le poți reteza un braț. Degeaba ne stropșim la ei, degeaba le vom spune mereu că noi le vrem binele. Sunt sătui de vorbe și făgădueli. Nu ne-or crede până nu le-om arăta: iată, puneți mâna și luați ce vi se cuvine. aceasta e răsplata și rodul suferințelor voastre. Uite, lumină, haine, mâncare, pentru trupul vostru vlăguit de stăpânii pe care i-am fugărit.

— Asta ar însemna că belșugul condiționează prefacerea oamenilor și că deci trebuie să așteptăm acest belșug de care vorbești tu. Eu socot că suntem încă departe...

— Ei, asta e măestria comunismului. Să vorbești în așa fel cu oamenii, încât ei să priceapă că stă în puterea lor să-și schimbe viața, să-i faci să vadă și să calce cu câțiva pași mai înainte. Când îmbracă o cămașă nouă sau își încalță bocancii dela cooperativă, corundeanul să știe că acestea i se cuvin, că le capătă nu din mila stăpânirii, ci pentru că el e stăpânul, și că dacă vrea, luna viitoare își poate cumpăra două cămași. Fără îndoială, aici nu e vorba de socoteli băbești, ci de o luptă aprigă. Nu-i ușor lucru să înveți mintea unui om care o viață întreagă a cerșit la ușa domnilor. Ba pentru noi sarcina e și mai grea. Intr'o fabrică oarecare, un muncitor nou, chiar neluminat, vede în fiecare ceas cum ies din mâna lui lucruri de folos. Bucuria asta e firească și puternică, el simte că-și face viața. Dar la noi? La noi oamenii pun piatră peste piatră, lucrează în ploaie și'n vânt, ani întregi la șir. Tu vezi cum va arăta satul acesta peste câțiva ani, dar el nu are ochii atât de buni. Mai stă

și se mai gândește, măsoară șantierul și-l încearcă îndoiala câteodată. Răbdare, răbdare frate, și nu obosi stând de vorbă cu ei.

Da, așa-i spunea adeseori Victor Mladin. Voinea privește clonțul vânat al unei stânci și-și aduce iarăși aminte de țăranii rămași în urmă, pășind încet pe lângă carele încărcate cu lemne. Se gândește la Mitru Filipaș, la ochii lui limpezi și nedumeriți, la trupul lui puternic, irosit în mărunte negustorii chiaburești. Oare va veni într-o zi Filipaș la șantier? Poate că-l va mai întâlni cândva pe ulițele satului, poate că vorbele schimbate în răstimpul unei clipite se vor aprinde în mintea lui și vor lumina acolo căile întunecate.

Drumul părea că se înfundă. În față se ridica un perete năpădit de o vegetație stinsă, aproape de moarte. Câteva ferigi își legănau chipul zimțuit și cu o sumedenie de spori gălbui. Nemeth făcu iar un semn cu mâna și încetini mersul tractorului.

— Incepe bucuria, spuse cu glasul tremurat. Dă-te jos, tovarășe inginer, e mai bine. Coboară puțin în râpă și uite-te la noi cum trecem.

Voinea coborî. Nu de teamă, ci într'adevăr pentru că acesta era un spectacol nou, nemaiîntâlnit. Șenilele mușcară din piatra ce-și apleca dinții deasupra râpei. O parte a tractorului era chiar suspendată, părând cu totul că plutește. Mersese așa vreo cinci metri, apoi mașina se simuci scrâșnind și se întoarse cu spatele spre râpă, ca o jivină înfuriată. În aceeași clipă conducta lovi peretele de piatră și frecătura fu atât de puternică încât oamenii își simțiră timpanele răcăite de un fior prelung și dureros. Osia din urmă a platformei alunecă, și una dintre roți scăpătă pe povârnișul moale. Voinea ridică mâna într'o mișcare iute și necontrolată, Nemeth opri, se dădu jos, se aplecă, cercetă lungimea conductelor cu ochii sclipind de încordare și fără o vorbă se aruncă la volan. Tractorul gemu odată prelung, vântură o pală de țărână și pietriș și tășni cu un efort suprem. Platforma păru că se prăbușește, se legănă de câteva ori și într'o clipă încăpu iar, cu toate cele patru roți pe șleaul drumului. Nemeth mai merse vreo sută de metri și opri. Veni în fugă înapoi. Obrazul îi era ușor transpirat.

— Hai, Erwin baci, dă-i drumu...

Erwin își trecu ciotul de țigare dintr'un colț în altul al gurii și porni.

Conducta nu mai atinse coasta stâncii, dar coada platformei porni încet la vale, în prăpastie. Burta țevelor lovi marginea drumului și cele două roți din urmă se învârteau acum în aer.

— Schnell, schnell, izbucni răcnetul lui Nemeth.

Nimeni nu știu dacă bătrânul șofer a auzit acest îndemn, dar în aceeași clipă „Bulldogul” se ridică în coadă, scoase o pală de fum vânat și izbuti să tragă partea dinapoi a platformei de deasupra prăpastiei.

Voinea înlemnise. Își frământa încet pumnii în buzunarele scurte. Țigara i se stinsese între buze.

— Era să ne-o facă moșul, spuse Nemeth cu un oftat ușor. Acum să-i vedem pe puști...

— N'ar fi bine să treci dumneata la volan, întrebă Voinea fără vlagă. Nemeth râse.

— Dacă aș face așa, ei n'ar mai învăța niciodată. De asta am pus numai câte două conducte. Să învățăm. Nu te teme. Să-ți vezi acum... Hai, mult la dreapta...

Mihuț pornise. Figura lui de copil era tot așa de luminată. Nici o umbră,

nici o încordare deosebită. Părea doar că zâmbește ușor. Tractorul lui trecu asemenea celui al lui Nemeth. Titu, fu mai puțin norocos. Cablul cu care erau legate conductele se slăbi și se desfăcu chiar în clipa efortului cel mare. Din pricina presiunii, unul din capetele țevii se ridică în sus și alunecă.

— Oprește, țipă Nemeth.

Slobozică și celălalt capăt, lăsându-l totuși legat de platformă. Proptită în pământ, conducta nu mai putea aluneca la vale, sprijinind astfel întreaga platformă care ieși cu bine la drum.

Băcuț, un bărbat de vreo treizeci de ani, puțin adus de spate, cu o față îngustă, spuse privind înspre prăpastie:

— Câți metri să fie până acolo?

— Dece întrebă, făcu Nemeth cu oarecare nemulțumire

— Păi, ca să știu de câte ori mă'nvârt, răspunse râzând și apăsă pedala.

Șoferul acesta slăbuț, înfășurat în salopeta mult prea mare pentru el, se dovedi a fi cel mai dibaci. Trecu printre prăpastie și stânci, atât de ușor, încât Nemeth izbucni într'un hohot de râs, plin și sănătos. Iși descărca în râsul acesta toată bucuria lui de bătrân și încercat conducător de tractoare. Se repezi la șofer, îi apucă grumazul subțirel cu mâna și-l zgudui cu putere. Băcuț mușca rar dintr'un măr. Titu privea scena cu o nefirească liniște, dar fruntea lui se încrețea abia văzut din pricina unei nemărturisite invidii.

La Pupăza, punctul pe care inginerul Tomuța îl socotea cel mai dificil, serpentina, se vădi a fi mai dulce, și cele cinci tractoare trecură cu bine. Șoferii mergeau acum cu o viteză mai mare. O experiență de două ceasuri îi călise și dacă n'ar fi fost Nemeth în frunte, de bună seamă cei mai tineri ar fi ajuns de mult la Corund.

În dreptul lacului Breazova, le ieși în întâmpinare Victor Mladin, călare pe o bicicletă veche și cam mică pentru picioarele lui subțiri și lungi. Secretarul flutură de departe șapca și toată ființa lui părea pătrunsă de neastâmpăr.

— Am telefonat la Reșița și mi s'a spus că ați plecat de trei ceasuri. Socoteam că vi s'a întâmplat ceva.

Măsură caravana cu o privire iute, sări din mers pe scara tractorului lui Nemeth și trase bicicleta după el, sprijinind-o de aripă.

— Cum a mers?

— Cu două conducte mergem binișor, spuse Voinea întorcându-se și privind în urmă. Dar va trebui să încercăm cu trei, nu avem decât cinci tractoare și dacă nu grăbim ne prinde iarna. Partea mai grea de aici începe, urcușul pe Gropșoara.

— Am început defrișarea, frate Voinea, făcu Mladin vesel, căutând ochii inginerului.

Aceasta nu răspunse, părând a se gândi la ceva foarte îndepărtat. Curând se iviră cele dintâi harăci ale șantierului și pe platoul din fața hidrocentralei o mulțime pestriță se vântura, stivuire șine de vagonete, traverse, moșoare enorme cu cablu de oțel. Când tractoarele coborâră panta spre platou, mulțimea părăsi lucrul și înconjură nemaivăzutele echipagii. Se minunau, dădeau încet din cap, gândindu-se de bună seamă că e cu neputință să urce asemenea greutatea pe creasta muntelui. Dinspre

ateliere venea în fugă Costache Spănu. Se opri lângă o conductă, flueră încet și lovi cu ciotul degetului în doaga ei roșietică.

— Ei, asta-i țevă bre, nu glumă. Să vezi că nici n'o să aibă loc toate pe platoul nostru.

Din spate se auzi vocea lui Mladin.

— Nu te teme, tovarășe Spănu, n'așteptăm noi să se strângă toate aici. De mâine'n colo, la deal...

Corundenii pipăiau radiatoarele înfierbântate ale tractoarelor, măsurau cu palma gura conductelor, mărturisindu-și în șoaptă mirarea. Onuț umbla de colo până colo, săltându-și trupul mărunțel. Se apropia când de Mladin, când de Voinea, le căuta priviri, întreba temător câte ceva și se întorcea iar la corundenii lui.

— Prin astea umblă curentul, întrebă un moșneag.

Onuț aștepta de mult prilejul să-i lămurească și izbucni, clipind des din ochii înguști:

— Da'cum are să umble curentul? Asta-i pentru apă. Aducem apa tocmai dela Gropșoara și de la Izvorul Rău, toată apa de pe munte o strângem noi și purtăm motoarele colo, în hardughia ceea!

— Ce spui măi, făcea moșul. Și zici că tocmai dela Izvorul Rău? Apăi până acolo îți trebuiesc multe dude d'astea, ce crezi!

— Avem noi multe, răspundea Onuț, luându-și înfățișarea unui mare dregător al șantierului. Uzina noastră le face cum faci tu o coadă la biciușcă.

— Măi, măi...

Conductele fură înșirate în marginea platoului, spre pădure. Vestea se împrăstie cu repeziciune în sat. Pe drumeagul de sub stâncă, porniră să vie la vale cârduri de copii, femei, bătrâni, care de mult nu-și părăsiseră ogrăzile. Unii se apropiau, se aplecau, ciocăneau țevile, le măsurau în lung și'n lat. Alții rămăneau în marginea drumului, trăgeau încet din lulea, privindu-se arar și legănându-se leneș pe talpa cismelor lustruite. Spre seară veni și Lazăr Caliga. Pășea încet, cu mâinile încârligate la spate, căuta pe furiș către ferestrele unde știa că locuiesc inginerii. În dreptul atelierului se opri. La vreo sută de pași înaintea lui se afla inginerul Gașpar, Voinea și Mladin. Vorbeau încet. Gașpar arăta cu mâna spre munte, în depărtări. Lazăr Caliga stătu locului o clipă, își frecă bărbia și vorbi:

— Noroc bun, spuse cu voce groasă, ridicându-și cât putu mai sus pălăria neagră.

Cei trei încetară discuția și-i răspunseră mormăind:

— Ați început să aduceți uzina la noi, vorbi cu îndrăzneală Caliga. Asta-i o treabă bună.

Nu-i răspunse nimeni și Caliga păru descumpănit. Singur Gașpar îi zâmbea silit, aburecându-și într'una ochelarii pe cocoșa nasului.

— Doar cu tractorul nu vom putea urca, spuse Voinea reluând discuția. Și chiar dacă ar fi cu puțință, ar însemna să supunem mașinile la un efort extraordinar. Intr'o săptămână am rămâne fără ele. Și doar știți cum stăm cu tractoarele...

— Da, va trebui făcut un efort mare, vorbi Gașpar uitându-se mai mult la Mladin. Făcând acest efort noi am evita risipa de materiale ce s'ar face cu construirea liniei decauwille.

Tăcerea îngândurată a lui Mladin îl încurajă, și bătrânul inginer continuă cu mai multă siguranță.

— Domnul Voinea se gândește la tractoare. Foarte bine. Dar avem deaface cu un teren destul de bun și mașinile sunt puternice, un „Fordson” și un „Lanz”.

— Vom cere două „Stalineț”-uri dela uzină, interveni Voinea. Nu am încredere în ale noastre. Sunt și foarte vechi.

Gașpar strânse buzele și-și suci puțin capul în semn de mare mirare.

— Asta e o altă problemă. Pe noi ne interesează să câștigăm timp și materiale.

Mladin căută ochii lui Voinea, parcă pentru a cere un sfat și spuse:

— Da, asta e important. Timp și materiale. Aș fi înclinat să încercăm soluția tovarășului Gașpar. Poate merge.

În aceeași clipă tresări, se întoarse către Caliga și-l întrebă blând:

— Ai treabă cu careva dintre noi?

Țăranul se mișcă de pe un picior pe altul, își sprijini mâna în brâu și spuse grăbit:

— Nu, am venit să văd și eu dulele astea. Se minunează lumea de ele. Prostimea n'a mai văzut și se uită ca la dracu, dar... noi, slavă domnului, că tot pe la uzină ne-am făcut veacul. Voiam să mai întreb ce-i cu livezile noastre. Să încheiem hărțile...

— Dece te grăbești, spuse Mladin cu o mânie stăpânită. Vă vom chema, stați liniștiți, avem noi grijă.

— Cu grija dumneavoastră să nu rămânem noi păgubiți.

Caliga râse cu un hohot scurt, parcă pentru a-și face curaj.

Mladin îi făcu un semn din ochi lui Voinea și spuse grăbit:

— Nu vă temeți. Acum n'avem vreme, peste-o zi, două.

Secretarul se mișcă în pași mici și Caliga rămase cu privirile pierdute pe deasupra platoului.

Până noaptea târziu n'au putut ajunge încă la o hotărîre cu privire la transportul conductelor pe munte. Pe Mladin îl ispitea economia de timp și asta îl făcea să încline către soluția lui Gașpar. Voinea nu insistă, părănd el însuși nehotărît.

La nouă seara avu loc ședința biroului organizației de bază. Mladin părea obosit, tușea încetișor și sec. Obrazul îi era palid și ochii îi sticleau nefiresc. Părul puțințel i se lipise de țigvă, iar pe frunte îi luceau urme de sudoare.

Voinea ridică chestiunea mâinii de lucru pe șantier. Era nevoie de cei puțin încă cinci sute de oameni împărțiți între sectoarele Crăinicel, Gropșoara și Turia. Inginerul Slatcu, șeful sectorului Gropșoara, telefonase în cursul după amiezii și vorbise pe un ton cam mănios. Nu avea decât o sută de oameni și-i mai trebuiau încă pe atâția. Situația nu era mai bună la Turia. Dragoș Voinea vorbi calm, trăgând des din țigară.

— Am isbutit să dăm muncii de pe șantier un ritm nou, sectoarele au răspuns cu precizie, dar iată-ne asaltați de pretutindeni, ne trebuie oameni. Am rămas, cum s'ar spune, în aer. Pentru Crăinicel am luat oameni dela Mujna, am cârpit, nu știu pentru cât timp. Dar la Gropșoara pe cine trimitem? Slatcu a curățat vre-o șapte kilometri de canale și acum ar trebui să înceapă să betoneze. Pahonțu ne pisează. Ce-i drept, situația

la Turia nu-i atât de grea. Hotărâsem o acțiune aici la Corund, dar am uitat chiar a doua zi. Pe Voștinar nu se poate conta. Dealtfel nici nu se știe cât va mai rămâne secretar în sat, e un guraliv, un demagog. Când vorbește cu noi îi înjură pe chiaburi, freacă din năsele de l-aîl crede un viteaz fără pereche, dar primește plocane dela Caliga. De când suntem aici nu ne-a ajutat niciodată.

— De trei zile a plecat la Oravița, rosti Spânu încet.

— Ei, acum se hotărăște soarta lui, la județeană, zise Mladin. Sunt comuniști buni în sat, se putea lucra... vinovați suntem și noi, sau mai cu seamă noi.

Voinea săltă din umăr și privi în treacăt spre Spânu :

— Așa cred și eu. Dacă Voștinar e un flecar, trebuia luată legătura cu Hirsch.

Costache Spânu se tot foia în scaun, își netezea mustața cu mișcări cam repezite. Când Mladin deschise gura, el tresări.

— Ei, tovarășe Spânu, ți-ai luat angajamentul să aduci cincizeci de oameni. Unde sunt ?

— Apăi, să vedeți, începu Spânu foarte domol. Cu Voștinar chiar că degeaba aș fi vorbit. E drept că nu m'am gândit la Hirsch, nici nu-l prea cunosc. Am umblat pe la casele oamenilor, vreo douăzeci au venit. Se lasă tare greu. Au de lucru cu fânul, umblă la pădure, dracu să-i ia, bre. Spun că or veni mai încolo, la iarnă...

Mecanicul Vălătuc rosti, răsucindu-și țigara :

— Ei, tot e bine că te-au lămurit ei pe tine.

Spânu oftă, și-l privi iute, cu mustrare, dar își urmă firul vorbelor lui.

— Hai să zicem, că mai putem aduna vre-o patruzeci, cincizeci, dar mai mult nu... n'ai de unde. Ș'apoi, ne trebuiesc căruțe cu cai pentru căratul nisipului și traverselor. Aici la Corund nu putem afla decât vreo zece.

Aducând vorba despre căruțe, se învioră deodată, și se mai rumeni la obraz.

— Ași spune, bre tovarăși, să cerem ajutorul miliției, așa nu mai merge. Stau caii prin poiene și noi ne dăm de ceasul morții. Imi vine câteodată să i strâng de gât pe bogătanii ăștea...

Mladin ridică ușor palma de pe masă și zise :

— Stai, tovarășe Spânu, ai și ajuns la miliție.. asta-i o treabă ușoară, noi vorbeam de brațe, de oameni, nu de căruțe și de cai... și nici de chiaburi nu vorbeam, trebuie să folosim toate mijloacele. Spune-ne răspicat, pe câți oameni putem conta la Corund ?

Toma Dobândă care sta mai de-oparte, își înălță obrazul lui măsliniu și spuse zâmbind :

— Dece nu-ți desbraci scurta, are să-ți fie cald rău, tovarășe Costache.

Spânu nu simți împunsătura și-și desfăcu pulpanele hainei lui vinete. Iși trecu mâna prin păr, înghiți în sec și zise :

— Bine fraților, hai să facem o socoteală scurtă. De oameni spuneai de brațe. Așa. De peste deal să mai vie douăzeci. Vre-o cinsprezece sânt ciobani. Intr'o zi, două, își iau țăraniile oile acasă și până prin luna Mai ciobanii au să lucreze la noi. Așa. Am vorbit cu unul, îl cheamă Ghereș-

lădean, lucrează la pădure. Săptămâna ce vine vor coborî din munte și au să vie la noi, că în altă parte n'au unde să se ducă. Ei, oi u mai vorbi și cu Hirsch.

Mladin își tot chinuia buza de jos. Spuse cu o urmă de supărare :

— Fratele Spânule, o cam scalzi. Trebuia să vii să ne spui care sunt greutățile. A fost cam multă tevatură pe șantierul nostru. Acun: să ne limpezim. Mai avem cel mult o lună de zile de vreme bună. Trebuie să îndeplinim programul. Dacă noi într'o săptămână facem rost de treisute de oameni, vom izbuti. Dar nu cu miliția. Cine vrea să vie, bine, cine nu, să stea acasă. Noi trebuie să le arătăm oamenilor ce avantaje au lucrând pe șantier. Propun ca tovarășul Vălătuc să lucreze cu Spănu, să se ajute. Să se gândească și ei pe cine am putea trimite după oameni în alte sate. Cred că trebuie să ne îndreptăm mai cu seamă spre tineri, ei se despart ușor de casă, deprind munca mai iute și poate dăm drumul la școala de betonaj, să vedem...

Voinea dădu de câteva ori din cap, încruntă puținel fruntea și zise :

— Dacă noi obținem un vagon de grâu dela uzină, vom isbuti mai ușor. Așa-i la munte. Omul își știe sacul cu făină pus bine, și-l trage inima să vie. I-am spus odată în treacăt tovarășului Chirtoș, a rămas vorba să facem o hârtie, și uite, am neglijat.

— Imi notasem și eu asta, spuse Toma Dobândă. Am fost la Dipșa alaltăeri, știți, pentru motorul acela. Am să vă spun îndată ce am făcut. Voiam să vă amintesc de chestia cu făina. Cooperativele merg încă greu, n'au nici mijloace de transport și oamenii sânt cam temători. Dacă noi i-am ajutat să-și asigure făina pentru iarnă, i-am atrage spre șantier. Lasă că și cei dela cooperativă s'ar bucura. Ei ne-au mai dat târcoale și altădată, dar noi nu i-am prea băgat în seamă.

— Bun, bun, spuse Vălătuc repede, clipind din ochii lui mici, înfundați în obrazul sănătos, spusit cu păr bălan. Eu ași spune că prea stăm laoparte. Șantierul și șantierul, dar nu vedem dincolo de el. Noi avem să mai stăm aici câțiva ani, trebuie să legăm prietenii strânse, până departe în munte. Are dreptate tovarășul Dobândă. Dar cu „Diesel”-ul ce-ai făcut ?

Toma își umflă pieptul, trase adânc din țigară, apoi scutură scrumul și zise :

— Il aducem, am aranjat cu Comitetul Provizoriu. O cam încurcau. Că, zice, voiam să facem și noi o mică uzină electrică. Când era boerul aici, toată noaptea ardea lumina la castel. Ei, și le-am spus eu, să aibă răbdare că le-om da noi lumină. I-am convins că motorul ne este nouă mai de folos, să isprăvim lucrarea. Și-au înțeles oamenii.

— E bun motorul ,merge? întrebă Voinea.

— Il punem noi la punct, cam uzat, lagărele topite, dar într'o săptămână le putem înlocui.

Mladin se ridică în picioare, lovi ușor cu creionul în masă și spuse privind spre Vălătuc :

— Așa dar, ne-am înțeles? Tovarășe Vălătuc, de mâine dimineată lucrezi cu tovarășul Spănu. Ia să vedem ce fac doi moșnegi când își pun ambiția...

Înviorat de gluma secretarului, Spănu spuse, răsucindu-și mustața :

— Ne-om lua unul pe altul în cârcă și tot om face treabă, așa-i Niculae? Dar mai întâi mă treci tu muntele în spate până la Dipșa, auzi că cei de acolo, vor lumină.

— Ba te-oi învăța eu să mergi pe picioarele tale, să-ți aduci aminte de când aveai douăzeci de ani, făcu Vălătuc râzând.

— Când pleci după motor, tovarășe Dobândă, întrebă mai departe Mladin. Ai nevoie de platformă sau ajunge un camion?

— Nu pot să mă bag cu platforma acolo. Am să iau o „Praga”

— N’ar fi bine să vă duceți pela Hundorf, întrebă Voinea. E drumul mai bun. Cruțați mașinile, știți cum stăm...

Mladin își frecă de câteva ori mâinile. Părea că oboseala îi trecuse. Petele roșii din obraz îi dădeau o înfățișare de copil, sau poate lumina slabă din încăpere nu pătrundea până în cutele ascunse pe chipul său. Apăsă iară cu vârful creionului pe hârtia din față și zise:

— Așa, Voinea, să faci memoriul acela pentru făină, neîntârziat. Și acum, tovarăși, o chestie mai veche. Nu avem club. Sindicatul merge slab. Vom vorbi în curând și despre unele treburi ce se petrec acolo. Mi se pare că tovarășul Cârstoiu e un artist nu numai la desenele lui, dar și când e vorba de bolmojit lucrurile. Oamenii de pe șantierul nostru trăiesc ca în pustie. Nu ne vin ziare, nici cărți. Uite, tovarășul Vălătuc mi se plângea ieri că n’a mai văzut un ziar de două săptămâni. Eu știu că tovarășul Vălătuc suferă, dar de ce se vaită ici și colo și nu ia măsuri să se curme această stare rușinoasă?

Mecanicul își plecase ochii în podea. Ceilalți ascultau cu luare aminte.

— Asta nu-i bine, continuă Mladin. Ne-am sălbăticit. Nu mai vorhim decât de ciment, de pietre, de motoare. Nu mai știm ce se întâmplă în lume, nici noi, membrii de partid, nu mai citim, nu mai discutăm. Ce să mai spunem de ceilalți? Și iată că auzi pe sectoare vorbindu-se de treaba asta. Mie mi-e rușine să mărturisesc că n’am văzut „Scânteia” de patru zile..

Privirea secretarului căpătase acum un alt soi de sclipire, o îndârjire mândră îndreptată mai cu seamă asupra lui însuși. S’ar fi așteptat ca vocea să-i crească, să se descarce, dar se ogoi pe neașteptate, căută pe rând ochii celorlalți și adăugă:

— Să hotărîm acum ce facem. Sper că vom obține două camere în sat, pentru club. Ași propune ca tovarășul Dobândă să se ocupe și de școala de calificare, să organizeze acolo câteva grupuri de lectură. Și ziarul de perete. Cred că cel dela 1 Mai s’a cam învechit. Suntem la jumătatea lui Octombrie. Și poate că de atunci s’a mai întâmplat câteceva pe șantierul nostru. Ai, ce spuneți?

Nu răspunse nimeni. Voinea își scărpină încet obrazul.

— A fost vorba de organizarea unui cor, spuse mai departe Mladin. Parcă și de o echipă de dansuri. Nu s’a făcut nimic. Trăim ca păsările cerului. E drept, vorbim de socialism, de lumina electrică, de planurile noastre, de norme, dar vorbim ca niște antreprenori...

Spănu hohoti scurt.

— Da, da, ca niște mici meseriași, care trag cu ochiul la bunăstarea socialistă. Dar noi suntem comuniști, tovarăși, noi nu putem trăi fără carte, fără ziare, fără hrană ideologică. Murim, ne pierdem, ne îngHITE

zidăria. Și nu e vorba numai de noi. Sunt două mii de oameni pe șantier. Oameni care fac cea dintâi hidrocentrală după război, cea dintâi uzină a noastră. Ne plângem că țărani nu vin pe șantier. Am vorbit mai adineauri, și-s mâhnit că noi nu ne dăm seama bine de faptul că n'am făcut nimic pentru a-i lumina pe acești țărani. Ei nu urăsc construcția greșește cel care socotește astfel. Și nu cu miliția ni-i vom apropia, ci arătându-le rostul nostru aici, învățându-i...

Mladin își sprijinise mâinile de masă și mânecile surtucului tremurau sub tremurul brațelor. Tăcu câteva clipe, apoi spuse hotărât, cu voce mai groasă :

— Am greșit cu toții, și eu în primul rând. N'are rost să ne punem cenușă'n cap. Am avut destule greutăți și le-am biruit. Vom birui și acum. sunt sigur...

Își înălță privirea, și tăcând, cercetă chipurile celorlalți.

— Da, ai dreptate, dădu să înceapă Voinea...

Mladin zâmbi și spuse :

— O clipită... sunt de părere să facem o plenară și să întocmim un plan. Poate peste două zile. Până atunci vă rog să chibzuți, să venim cu propuneri concrete, ținând seama de toate condițiile șantierului nostru. Acum spune, Voinea...

Inginerul șef se mișcă în scaun și cu ochii pironiți pe tăblia mesei, zise :

— Ai dreptate, spuneam, noi nu citim și nici pe alții nu-i prea îndemnăm. Cred însă că tu greșești când afirmi că acordăm prea mare atenție construcției, în dauna muncii de agitație. Construcția este scopul nostru principal, pentru ea s'ar cuveni să nu închidem ochii, nici un sacrificiu nu poate fi prea mare. Oamenii se plâng că nu au ce citi. Foarte bine. Dar există bibliotecă în sat, ziarele vin la poștă, se pot face și abonamente. Nu-i nimeni împiedicat să-și vadă de astfel de treburi. Mi se pare că în momentul de față, noi nu ne putem irosi vremea. Eu însumi recunosc că n'am mai citit o carte de luni de zile. Nu am timp...

— Are dreptate bre, spuse tare Spănu.

— Iacă n'are, vorbi Mladin zâmbind. Cartea trebuie să fie pentru muncitorul nostru ca și pâinea, cât mai multă și la vreme. Nu te supăra Voinea, și eu sunt ocupat tot ca tine, ca oricare om de pe șantier, dar uite, tot mai aflu câte-un ceas pe zi pentru sufletul meu. E o greșală să ne închipuim că a citi înseamnă a pierde vremea...

— N'am spus asta, mormăi Voinea jignit. Să ne înțelegem. M'ași bucura să știu că oamenii noștri deschid o carte în fiecare zi. Dar nu putem face din asta o problemă capitală. Dacă-i vorba de lipsurile noastre, eu pot să amintesc că nu avem asistență medicală pe șantier. Cu un agent sanitar și cu o cruce roșie vopsită pe o baracă, noi am socotit treaba împlinită. Dar nu avem medicamente, cei dela carieră când se stălesc își pun pământ pe rană ca să oprească sângele. Nu avem nici un metru de bandaj. De asta nu aveți nimic de spus ?

Toma Dobândă își aplecă pieptul peste masă și zise:

— Ne-a promis uzina un medic... ar trebui să le amintim. Oamenii se duc greu la dispensarul din Corund, dar dacă am avea aici tot ce ne trebuie...

Voinea părea că așteaptă un răspuns din partea lui Mladin, în

ochii căruia se uita cu stăruință. Secretarul își trecu mâna peste frunte și spuse încet:

— Asta-i o chestiune tot atât de importantă. Ne putem *pierde* vremea și pentru rezolvarea ei.

— În primul rând, rosti tare șeful șantierului. Am întocmit fișe de sănătate și le ținem sub cheie, să nu ni le fure careva.

— E bine că te'nfurii, zise Mladin cu blândețe, s'ar putea să-ți treacă amărăciunea. Ei, iată, tu ai scos la iveală încă un păcat de-al nostru. N'aș putea spune care e mai mare și nici că problema asta cu asistența medicală ar fi de urgență întâia sau a doua. Pentru noi totul e urgent. Dacă putem facem față acestor presiuni, suntem buni aici, pe locurile noastre, dacă nu... vafea. Acum, am priceput cu toții despre ce este vorba și cred că ne-am împăcat. Cărți și medicamente. La plinară se vor mai ivi și alte chestiuni, n'aveți grijă, n'o să le putem ține socoteală. Ce să facem, dragă Voinea, problemele astea blestamate răsar mereu, fac pui numai ai chip să faci hidrocentrala din pricina lor...

Răse încetișor și prelungit, atingând cu mâna umărul lui Voinea.

Inginerul șef nu mai răspunse. Era abătut, fuma țigară după țigară și uneori Mladin vântura cu mâna fumul vânat care se învăluia sub becul puternic. Voinea scoase apoi din buzunar o hârtie, o despături și spuse fără vlagă:

— Am primit hârtia asta dela cadrele uzinei. Ne întreabă dacă putem angaja pe un fost inginer militar, un comandor de geniu aeronautic. A venit și cu o scrisoare dela tovarășul Candrea, dela minister. Ce facem, îl angajăm?

— Autobiografia, rosti Mladin.

— Păi îl angajăm prin cadrele uzinei...

— Totuși să ne dea și nouă o hârtiuță, să știm și noi ce hram poartă. Dece a fost dat afară din armată?

— Dracu să-l știe. Il cheamă Carol Isbășoiu.

— A și venit la Corund?

— Nu. E la Reșița. Așteaptă răspuns.

Mladin se gândi o clipă, își frecă fruntea cu palma și spuse:

— Dacă cadrele uzinei sunt de acord, îl angajăm. Spui că-l recomandă Candrea?

După ce mai discutară chestiunea echipamentului de iarnă pentru muncitori, încheiară sfatul. Era după miezul nopții și o liniște desăvârșită stăpânea satul, șantierul și munții. Se depărtară în dreptul podețului de fier și Victor Mladin apucă la stânga pe ulicioară, către casa lui.

Apa pârâului clipea ușor. Din ogrăzi răzbea un miros muced de bălegar. Era un iz nou, de târlă, și Mladin își aduse aminte că au coborât oile din munte. Venea iarna. A doua iarnă pe care o petrecea pe aceste locuri. O clipă se văzu singur, un om străin călcând pe ulițele acestui sat, pe lângă oamenii în inima cărora nu izbutise să pătrundă încă. El știa că la unele porți nu trebuia să bată, ci mai de grabă se cuvenea să le zăvorască. Dar se aflau încă multe în Corund pe care ar fi trebuit să le deschidă până acum, să pătrundă cu curaj în tinda caselor, să bată în ferestrele cu mușcate adormite, să strige... „Hei, uică¹⁾ scoate capul

¹⁾ Uică = unchiu, moș.

la lumină, hai, să ne strângem mâna și să fim prieteni, să ne ajutăm, să ridicăm împreună hidrocentrala asta de care te temi tu atâta!”.

Da, cu prea puțini oameni făcuse așa. Trăia uneori bucuria că toți îi deveniseră prieteni, dar își dădea seama curând că se grăbise, că mergea înaintea realităților. Iar faptele îl ajungeau din urmă și-l plesneau peste obraz cu aripa lor neîndurătoare. Venise dela Reșița cu obișnuința de a vedea în jurul lui nenumăratele chipuri ale tovarășilor de luptă. Erau comuniști încercați, cu tâmpile sure sau mai tinerei. Fusesse membru în Comitetul de Partid al uzinelor, în tot timpul acelor frământări care alcătuiau însăși istoria Reșiței. Se bătuse la început cu patronii, apoi cu social-democrații de dreapta, cu țărăniștii, cu liberalii, o bătaie mai aprigă și mai arzătoare decât oțelul din cuptoare. Victor Mladin se călise, și, deși știa că drumul e încă departe de capăt, îi plăcea să trăiască seninătatea izbânzii. Dar într-o zi, sudorul Victor Mladin dela „Sovrommetal” a devenit secretarul organizației de Partid de pe șantierul hidrocentralei dela Corund. Calea care se deschidea părea limpede, croită anume pentru experiența și puterea dragostei lui. Liniștea cu care l-au întâmpinat țărani, privirile lor blajine, întrebările uneori copilărești pe care le puneau, făceau parte din natura blândă a acelor locuri. Obcinele, pădurile neumbate, crestele mai îndepărtate, cu sălbateca lor îngândurare, păreau că așteaptă solomonarul care să le deștepte la viață. Și Victor Mladin se simțea destul de puternic pentru această nouă chemare a vieții lui. El bănuia în sufletul oamenilor din Valea Corundului acelaș clocot nestăpănit care va încinge munții, va stăpâni apele, va liniști torențele. Dar pe măsură ce șantierul creștea, Victor Mladin își dădea seama că oamenii înșiși trebuiau mai întâi desferecați și limpeziți. Să ajungă toți ca Onuț, țaranul care se socotea făcând parte din armata șantierului. Onuț nu auzise în viața lui de comunism, nici acum nu prea se dumirea el, dar înțelegea că oamenii aceea veniți dela Reșița aduceau izbăvire pentru viața lui topită în nimicnicie și foame. Și mai erau mulți, mai înstăriți și mai săraci, care clătinau din cap și spuneau: „da, lumină, asta-i, ne lipsea întâi lumina”. Dar mulți erau și dintre cei care nu desprindeau din forfota șantierului nici o fărâma de noutate, nicio nădejde pentru viața lor. „O adunătură de „angineri” și de „șantariști”. Fac o lucrare. Nu știe nimeni ce anume”. Nu dușmăneau șantierul dar nici umărul nu-l puneau. Laptele li se strica în oale, dar nu-l vindeau „șantariștilor”. Caii lor pășteau săptămâni întregi pe dealuri, dar nu-i trăgea inima să-i puie la ham, să care piatră sau lemn. Toate acestea au fost la început pentru Victor Mladin, un soi de ciudățenii.

El și-a dat însă seama mai târziu că nu întâmplătoare erau asemenea fapte. Oamenii care de veacuri ascultau vuetul Corundului și-și treceau viața între pădure și casele mici, cu mușcate în ferestre, priveau nouile semne ale vremii cu un soi de nepăsare, înfiorată totuși de teama unei răsturnări. Mașinele uriașe, sutele de oameni străini, grădinele desfundate, pocnetul nesfârșit al perforatoarelor, ajungeau la sufletul lor, dar nu puteau pătrunde acolo și nu căpătau un înțeles. „Uzina își mărește viața ei și astfel calcă peste a noastră”. Șantierul era o lume străină, un fel de clopot metalic așezat peste satul lor și din pricina căruia nu mai puteau răsufila. Așa gândeau mulți corundeni. Gândeau așa pentru că asta era puterea minții lor. Dar ochiul înfrigurat al lui Victor Mladin pătrun-

dea sub coaja acestei lumi, și afla acolo viermele unor făpturi vrăjmașe. La treaba asta l-au ajutat și Onuț, și Hirsch, și mulți alți țărani. Trecuse vremea și viermii umblau pe sub pielea satului, își încălecau trupurile umede, scoteau capetele la lumină, dar intrau iute în umbra unei tainice viețuiri. Ochii lor semănau, ca și viețile lor. Dar care rodea mai adânc? Haller, fostul proprietar de moară, Lalici, stăpân a sute de oi, Lazăr Caliga, vătășel pe vremuri la „Domeniile Reșița” și pândar al vilelor în care petreceau domnii... sau poate omul acela de pe ulicioara de lângă mormântul cu grilaj...

Clopotul limpede și grav al bisericii catolice bătu prelung o singură dată. Victor Mladin deschise ușa camerei lui, și aprinse lampa. Din tindă se auziră câțiva pași târați anevoie pe podea. Se ivi o bătrână scundă, cu mâinile sprijinite pe pânțe.

— Sara bună... iară te culci târziu, te-am așteptat cu lapte cald.

Mladin rămase zâmbind în mijlocul odăii.

— Îți mulțumesc, mamă Sofie, am avut treburi... Chiar îmi era poftă de lapte, dar prea te trudești pentru mine...

Bătrâna se topi în întuneric și după câteva clipe se întoarse cu o cană de lut din care aburea laptele. O așeză ușurel pe masă, apoi îl măsură în tăcere pe Mladin care se chinuia să-și scoată o cismă. Se trase mai către ușă și spuse șoptind:

— Să bei laptele tot... Azi noapte ai tușit iară... ai asudat, am aflat așternutul umed.

Așezat pe marginea patului, cu cisma plină de praf în mână, Mladin spuse zâmbind:

— Ei, iese truda de peste zi, otrava, mamă Sofie, e mai rău când rămâne în tine, ajunge la suflet și ți-l înneacă.

Răse fără vlagă și se apucă să-și descalțe și cealaltă cismă. Bătrâna părea că nu se îndură să plece. Vorbi cam cu teamă:

— Sufletul.. așa-i, îți ferești sufletul, dar de mădulare nu prea grijești. S'ar cuveni să te mai duci la un doctor... și să le mai lași încolo de treburi, că omul cât trăiește nu sfârșește treaba. Uite-așa, dă din mâini toată viața și cu ce se alege?

Mladin râdea ca un copil și chipul lui părea cu deosebire senin și mulțumit. O șuviță de păr îi căzuse peste frunte. Apucă toarta cării cu lapte, sorbi odată, își linse buzele și spuse:

— Oh, strașnic lapte... da, da, tot așa-mi spunea și mama, așa gândea și ea, dar a murit muncind. Când am ajuns eu acasă, era cu mâinile pe piept. Am luat-o s'o punem pe masă și i-am găsit sub pernă un ghem de lână și niște andrele. Impletea ciorapi pentru mine.

Apoi, aducându-și parcă aminte de vorbele bătrânei, făcu o mișcare nelămurită cu mâna și zise:

— Doctor... ei, mă așteaptă, că n'are altă treabă. Întai să sfârșim hidrocentrala, și apoi, om vedea. Ne-om duce și la doctor. Atunci am să plec undeva, să stau o săptămână, să mă odihnesc. Eh, ce frumos are să fie. Dumneata, mamă Sofie, ai să privești lumina și ai să-ți aduci aminte de mine, așa-i?

Bătrâna oftă adânc și se urni.

— Sara bună, dragul mamei... să bei laptele tot.

Rămas singur, Mladin mai sorbi de câteva ori din oală, apoi

deschise un dulăpior și scoase o sticlă neagră, puse câteva picături într-o linguriță și le dădu pe gât, strâmbându-se. Iși apăsă pieptul cu mâna și răsufă prelung. Cu oala în mână, sorbind rar, se îndreptă spre calendarul prins în perete și rupse foaia: 14 Octombrie. Privi mult cifrele mari, rotunde și negre, apoi zâmbi, parcă unei amintiri îndepărtate.

2

Bicicleta pe care o împrumutase dela Mladin, mai mult îl încurca pe Costache Spănu. Nu-i vorba că nici nu-și prea putea ține trupul în șeaua cu arcurile muiate și strâmbe, dar nici drumul nu-l ajuta. Era plin de pietroaie și umezit de roua nopții încât cauciucurile derapau cu un hâșcăit scurt, parcă s'ar fi rupt. Mergea de un ceas și nu izbutise să facă mai mult de șapte sau opt kilometri. Ii părea acum rău că nu-i ascultase pe cei care-l povățuiseră s'o ia pe la Hundorf, pe vale. Drumul acela ocolea, dar era mai neted și mai lin. De câteva ori dădu să se întoarcă. Se oprea în loc, cerceta drumeagul pierdut în pădure și-i era rușine de nechibzuința lui. Încăleca iară pe bicicletă și vre-o câteva zeci de metri, mergea dintr-o margine în alta a drumului, sprijinindu-se când pe un picior, când pe altul, până când își afla echilibrul. Apoi începea să pedaleze cu furie, strângând din fălci și prinzându-și mustața cu buza de jos, parcă s'ar fi temut să nu i-o sboare vântul. Se apleca într-o parte și'n alta, încât dacă l-ar fi văzut careva din spate, ar fi spus că are picioarele prea scurte. De bine de rău mergea cât era urcușul mai dulce, dar când drumul apuca pieptiș printre stânci, roata din față începea să se bălăbăne, călcâiul bocancului se împiedica în lanț și Costache Spănu trebuia să coboare și s'o ia pe jos, alături de bicicleta năvălășă. O vreme a suduit încet printre dinți, apoi a început să rădă singur și să mormăie: „Așa, ghiujule, ți-a trebuit bicicletă, acum du-o frumușel de coarne pe lângă tine”. S'a împăcat curând cu neputința lui și aproape că nici nu se mai gândea la bicicletă. În minte îi stăruiau încă vorbele lui Mladin rostite la ședința din ajun. Costache Spănu nu-și făcuse datoria, nu adunase oamenii, nici nu se străduise să afle cam câte brațe ar fi putut să vină spre șantier. Nu se dumirea prea bine cum de se lăsase așa pe tânjeală. Să nu-și fi dat seama de însemnătatea acestui lucru, sau l-au prins treburile și a uitat, a uitat, așa cum uită câteodată omul și de sine însuși. Ori cum ar fi fost, el păcătuisese, păcătuisese greu față de șantier, față de tovarășii care-i dăduseră sarcina asta. Aseară, în ședință, s'a simțit deodată strivit sub privirile celorlalți, încât nici n'a mai încercat să se apere. Era gata să primească orice pedeapsă pentru netrebnicia lui, ar fi vrut să se ridice și să spuie răspicat: „Tovarăși, sunt vinovat, dar uitate, mâine, până'n ziuă, apuc drumul Dipșei și nu mă întorc fără oameni”. N'a spus nimic, n'a avut putere, dar noaptea părea că nu se mai sfârșește. Pe la ceasurile patru, s'a dus la mecanicul Vălă-tuc. S'a sfătuit, i-a dat cheile dela magaziile cu materiale, apoi a venit la Mladin. Secretarul abia se sculase și se spăla, afară în cerdac, turnându-și apă dintr-o ulcică albastră, cu smaltul sărit pe alocuri.

— Mă duc la Dipșa, frate Mladin, rogu-te dă-mi bicicleta ta, să umblu mai iute.

Mladin înălță obrazul ud și zâmbi:

— Era vorba să trimitеți pe altcineva, unul mai tinerel, e drum greu până acolo.

— Nu, nu, răspunse Spănu iute, la Dipșa mă duc eu, până în seară mă întorc cu oameni. Vălătuc va căuta pe cineva pentru alte sate. Nu-i vreme, bre. Parcă mi-a luat Dumnezeu mințile, n'am mai văzut cât de puțini am rămas.

În câteva clipe secretarul își îmbracă scurta și porniră amândoi pe ulițele satului înecat în ceață. Merseră până în dreptul drumului care apuca spre carieră.

— Te duci la Bunea? întrebă Spănu.

— Da, în dimineața asta deschidem o nouă gură în stâncă. Nu prea avem perforatoare. Trebuie să le împărțim cu socoteală. Drum bun, caută să aduni cât mai mulți. Voi avea grijă de baracă și de paturi.

Noaptea încă mai slăruia prin văgăuni când Costache Spănu intră în codru. Răcoarea și liniștea acestei dimineți de toamnă târzie îl înfiorau. I se părea că e foarte departe de lume, pe un drum pe care nu-l mai bătuse niciodată. Poate doar în anii tinereții să-l fi tulburat deopotrivă cărările pădurii, dar bucuriile acelea se pierduseră de mult, prin multe târguri și fabrici, pe alte șantiere, în nenumăratele încercări cu viața care, nici el nu știa cum se făcuse, dar totdeauna îi fusese dușmancă. Aici la Corund, a simțit cum se întorc anii tinereții cu visările și cu nădejile lor. Parcă-i trece într-una pe suflet o apă blândă și limpede. Nu se mai teme de nimeni și de nimic. Nu-l mai apasă nici greutatea aceea veche pe inimă. Chipul nevestei lui, moartă de tifos în timpul războiului s'a limpezit și-l urmărește pe drumurile de acum, cu împăcarea oricărei suferințe trecute. Un singur sbucium cunoaște: să se facă vrednic de lumina care-i umple sufletul. să tămăduiască pustiul vieții care a fost. Iată, și acum, în timp ce merge spre Dipșa, cu mâna încheștată pe ghidonul bicicletei, se gândește la aceste socoteli ale vieții lui. Nu știe ce soi de oameni va întâlni dincolo de munte. Dar oricum se vor arăta acești oameni, el trebuie să-i câștige de partea lui, de partea șantierului. Și nu e vorba numai de a răscumpăra o greșală. Trebuie oameni pe șantier. Asta e un lucru limpede. Trebuie sfârșită hidrocentrala. O cere uzina, o cere Partidul. Dar el e o fărâma din puterea care are nevoie de curentul și apa dela Corund. Vasăzică, el însuși are nevoie de ele. Calcă apăsător pe drumul mâncat de suvoaie, simte în tot brațul sdruncinul bicicletei, dar în inimă îl înneacă acest sentiment nelămurit, dulce și puternic. Mai, mai că-l prinde râsul, un râs care-i împăclește ochii. „Iată-mă-s mare dregător, eu, Costache Spănu, de profesie turnător de tuburi de beton pentru poduri de șosea, sau răspunzător cu materialele pe șantierul Corund... am cinzeți de ani, am fost slugă, dar acum, uite, sunt trimisul puterii celei noi, vorbesc în numele poporului, ca un ministru, ca un guvern, așa vorbesc...”

Incepe să cânte ușurel, la început mormăit, apoi din ce în ce mai tare, până când își aude glasul repetat în tăcerile pădurii. Il ascultă, parcă n'ar fi al lui și se înduioșează de cuvintele pe care le rostește codrul:

Peste deal la Stănișoara
Mândra mă așteaptă sara
Dragu-i este de'mpletit
Dar mai dor î-i de iubit...

Un fâșăit scurt, apoi un grohăit aspru, speriat, o goană de picioare mărunțele prin frunzarele uscate, foarte aproape, în marginea pădurii. Spânu se oprește, înlemnit. Își strânge fără voie mâna pe bicicletă. Ascultă. Răsufală vântul prin cetinele dese. Un pâraiaș zămislit de izvorul ascuns sub pietre, șoptește strecurându-se de-alatul drumului. Apoi iară se aude fâșăitul acela ciudat, dar grohăitul e dincolo, în dreapta, în întuneric. Spânu nu se mișcă. Își rotește privirea încet, își descheie scurta, fără să știe de ce anume. Ropotul de picioare se apropie și se depărtează.

— Care ești bă, rostește Spânu, cu glasul găuit de emoție.

O sumedenie de gemete înfundate, ieșind parcă din niște gâtlejuri strâmte, acoperiră strigătul lui. Lăasă bicicleta la pământ și se îndreptă spre marginea pădurii. Duse mâna către frunte, începu să huiđuie din toate puterile și se repezi la un trunchiu de brad, îl îmbrățișă și cu o uimitoare ușurință puse piciorul pe cele dintâi ramuri, apoi pe altele, mai sus. De acolo, gâfâind, abia trăgându-și răsufletul, se uită în jos. Prin pădure fugeau strânși laolaltă, lovindu-și trupurile întunecate, vreo zece mistreți. Apoi se opriră, își înălțară răturile lungi și Spânu zări sticlirea ochilor mici, înfundați în țestele sure. Stăteau toți cu capetele ridicate, cu coamele sbârлите, într-o nemișcare mai degrabă uimită decât temătoare. Lui Spânu îi ticăiau urechile și-i tremura răsufletul. Își simțea sufletul gol, nu-i era teamă și nu aștepta nimic. Ii stăruia în nări miros tare de rășină, și înconștient deslăcu palma. O pastă alburie îi încheșta degetele. Privi iară turma de mistreți încremenită în umbră și i se păru că stă acolo de o veșnicie. Apoi începu să urle ca scos din minți. Răgea când ca un taur, când ca un măgar, huiđuia și bătea cu bocancul în scoarța bradului. Porcii clătinară capetele, porniră în pas mărunț, unul după altul și curând se pierdură în cețurile codrului.

Vreme de o jumătate de ceas cât a mai stat cocoțat în brad, Costache Spânu avu vreme să-și adune mintea împrăștiată și să-și rânduiască simțurile. Cât putea vedea în jurul lui, pământul era răsturnat, parcă trecuse pe acolo un plug cu nenumărate brazde. „Cine știe decând muncesc aici dihaniiile!“. Apoi, cu o târzie luminare șopti: „Ia uite bre prin ce am trecut, puteau să mă facă chisăliță, noroc că-s cam proști și s'au speriat de un moșneag ca mine“. Se dădu jos din copac. Nu cu prea mare grabă. Atingând pământul i se păru că stă pe picioarele altuia, așa erau de moi și subțiri. Ridică bicicleta și fără să se mai uite înapoi, porni cu pași neînchipuit de mari, pe drumul tot mai răvășit de ape.

— Și cam câți oameni v'ar trebui, rosti secretarul Comitetului Provizoriu din Dipșa, fără să ridice ochii din niște hârtii.

Netezindu-și mustața cu mâna, Spânu spuse foarte series:

— Păi, vreo cincisute...

Celălalt își ridică albul ochilor și-l cercetă câteva clipe. Apoi strânse buzele și spuse încet:

— Eu socot, măi tovarășe, că nu te-ai ostenit dela Corund pân'aici ca să-ți râzi de noi.

Spânu își încreți fruntea și zâmbi.

— Ți-am răspuns curat la întrebarea dumitale. M'ai întreat de câți oameni avem nevoie și ți-am spus. Unde vezi dumneata urmă de răs?

E drept, nu face să vii dela Corund pentru a vorbi palavre. Era să mă sfâșie mistreții...

Secretarul zâmbi la rândul lui și nu păru prea impresionat. Zise :

— La vremea asta nu se dau la om. Vin noaptea până'n marginea satului. Sunt tare mulți. Așa, eu te întrebam : măi frate, câți oameni te-ai gândit să iei dela noi... Aici sunt cu totul trei sute de bărbați, mulți lucrează la Reșița, alții la pădure, așa că vezi...

Îl prinse pe Spânu într'o căutătură mai blândă, dar îl cerceta cu deamănuntul, dela botul bocancilor până spre șapca cenușie. Spânu părea că face același lucru, dar se oprea mai mult asupra obrazului rumen și neted ca al unui copil, pătat doar de o mustăcioară subțire, prea puțin țărănească. Și straietele îi erau bine croite, strânse pe trupul mărunței, dar împlinit. „Cu ăsta mă înțeleg eu până la urmă”, se gândi Spânu și spuse cu căldură :

— Ei, din ce-a rămas, să vedem care vrea să vină la noi la șantier. Avem mare nevoie, tovarășe dragă, trebuie să isprăvim mai iute, aveți și voi trebuință de lumină. Am aflat că... v'ar place să învărțiți de buton și să vă bucurați de minunea asta... Așa-i? Da'ia spune, cum te cheamă?

— Ponta, Stelian Ponta, spuse secretarul mai înviorat. Ce să mai vorbim despre bucuria noastră? A fost aici un tovarăș dela dumneavoastră, pentru motorul cela, am vorbit și cu el și i-am spus durerea. Dacă nu ne dați voi, ne facem noi uzina noastră. Apă avem, slavă domnului, numai s'o prindem și să-i punem frâu. Noi ne-am legat față de sat să facem ce-om ști și să-i dăm lumină. Asta-i un sat de oameni vrednici. Ei tot pe la Reșița au lucrat, și vezi, știu ce înseamnă lumina electrică!...

Spânu abia aștepta să poată vorbi. Se ridică de pe scaun și spuse hotărât :

— Nu-i nevoie să vă mai bateți capul cu apa voastră. Cheltuială de pomană. Trecem frumușel sârmele peste munte, și gata. Apăi de ce ne trudim noi acum? Toate satele din valea astea o să aibă lumină. Ei, dar ca să ajungem acolo, trebuie să lucrăm. Oameni, avem nevoie de oameni. Ce spuneam eu: cincisute? Nici o mie nu ne-ajunge! Așa, tovarășe Stelian, puneți umărul, nu ne lăsați...

Secretarul îl privi iară cu ochii lui iscoditori, nu răspunse la vorbele de îndemn, dar Spânu înțelese că omul din fața lui nu trebuia împins prea mult.

Ieșiră în uliță la vremea prânzului. Dipșa era un cătun cu așezări rare, întinzându-se cale de vreo trei kilometri dealungul apei dela cară, dealtfel, își și luase numele. Spânu cerceta casele frumoase, simple dar nespus de curate. Aproape toate ogrăzile aveau gardurile vopsite și podetele mărginite de stâlpi văruiți. Se vedea că cei din Dipșa sunt oameni deprinși cu mănuierea uneltelor de construcție. Secretarul Comitetului Provizoriu bătea în porți, strângea mâna gospodarilor și le vorbea despre misiunea lui Costache Spânu, trimis al șantierului din Corund.

— În mai puțin de un an avem lumină, spunea Ponta, nu mai aducem cu căruța petrol dela Reșița. Facem fierăstrău, aduce separatoare pentru lapte, ei, n'ai să mai cunoști Dipșa atunci...

Oamenii păreau a nu avea trebuință de cuvântări prea ticluite. Își treceau fruntea, dădeau din cap cu înțelegere și răspundeau după socoteala treburilor lor gospodărești. Unii aveau vite prea multe, alții se hotărâseră

să plece pentru iarnă la uzinele din Reșița, câțiva mai tineri, nu se îndurau să-și lase nevestele singure.

— Dar muiera nu poate lucra? sărea Spănu. Avem destule la șantier. Unele au ajuns șefi de echipe. Nu le mai cunoști. Au intrat și în școală, să se facă electricieni și betonari. Să le alungi, să le omori și nu se mai duc acasă...

— Apăi, noi vrem să ne întoarcem, răspundea omul prins în capcana vorbelor lui Spănu.

Trimisul șantierului râdea cu hohote prelungi și țăranii intrau în casă ca să-și rânduiască cele de trebuință pentru o ședere mai îndelungată dincolo de munte.

Treaba nu mergea tocmai greu și Spănu se bucura. Pășind dela o ogradă la alta, Stelian Ponta vorbea încetișor și colțurile mustăcioarei i se mișcau după umbletul buzelor.

— Dipșenii noștri sunt oameni harnici, și ar vrea să-și vadă satul mai înstărit. Dar uite dumneata, tovarășe, nu se prea depărtează de casă. Aveți la Corund și oameni din Dipșa. Îi știu, sunt vre-o patru, cinci. Aceia au fost argați la contele Barany. De câte ori se abat pe acasă povestesc despre șantierul vostru. Așa că oamenii mai știu câte ceva din ce faceți voi acolo.

Pe la ceasurile cinci, când soarele atingea crestele plumburii ale muntelui, treizeci și doi de țărani se hotărâseră să meargă la Corund. Costache Spănu și Ponta, au ajuns până departe, la coliba de lângă stăvilarul vechi al Dipșei. Aici locuia Arnăut Pătru, feciorul lui Gavril Arnăut, bătrânul paznic al stăvilarului. Gavril fusese ucis de nemți în toamna lui 44, ucis fără socoteală și fără folos pentru criminali. A năvălit în toiul nopții o patrule. Bătrânul a deschis ușa colibeii și a stat în prag. A auzit din întuneric un grai strein și peste câteva clipe zăcea cu barba la pământ. Dimineața, când Pătru Arnăut s'a întors din pădure, s'a uitat, a lăcrimat și a suduit vânturând pumnul către acel dușman necunoscut. De atunci Pătru Arnăut stă la coliba de lângă stăvilarul putred. În sat nu iese și fuge de oameni. Și iată acum, la ușa lui a venit trimisul șantierului din Corund. Pătru Arnăut ascultă câteva clipe, privește în pământ, apoi spre stăvilarul năpădit de mușchiu bogat și pălit de toamnă. Spune apăsător:

— Mă duc... uite-acu mă duc... așteptați-mă.

Pe drum, către sat, au vorbit despre stăvilarul cel mare care se clădește la Corund, despre mașini și despre vremea când la castelul lui Barany vor veni muncitorii dela Reșița să se odihnească.

Stelian Ponta ar fi vrut să-l oprească pe Spănu, să-l culce peste noapte în casa lui, la Dipșa.

— Rămâi să mai vorbim, ești un om înțelept și umblat.

— Nu pot frate, răspundea bătrânul, nu pot. Arde pământul sub noi, așa suntem de grăbiți. Dacăș fi singur, nu m'aș încumeta din pricina mistreților, dar uite, sunt cu fratele Arnăut și poate mai merge careva.

Și au pornit spre Corund, nu doi, ci șase oameni, ceilalți urmând a veni a doua zi, în zori. Noaptea i-a ajuns când încă nu se stinsese lătratul câinilor din Dipșa. Au mers multă vreme tăcuți. Doar femeia țăranului cel tânăr întreba arar dacă la Corund se mai află neveste tinere, cum trăiesc, unde dorm. Într'un târziu, Spănu începu să mormăie încetișor. Liniș-

tea, răcoarea codrului nu-i dădea pace. Mai era și o lună plină cu o roată de pâclă împrejurul obrazului ei auriu. Razele se strecurau printre cetini și se frângeau în spinarea pietroaielor de pe drum. Toate aceste înfățișări ale nopții aduc în mintea lui Spănu fapte de mult petrecute. Și el cânta din ce în ce mai limpede.

Foaie verde de bujor
Toată lumea are-un dor
Și mai greu și mai ușor
Dar dorul din pieptul meu
Ca pământul e de greu...

Cântecul tremura în gâttelejului lui de om bătrân, dar pesemne că era tare frumos de vreme ce dipșenii îl ascultau cu smerenie. Nevasta cea tânără se trăsese mai aproape și pășea alături de Spănu.

Colo'n vad pe-o rămurea
Frumos cânt'o turturea
Of, Ileana mea...
Pasăre nu mai cânta
Că eu rău te-oi blestema
Să nu mai cânți viața toată
Corbii inima să-ți scoată
Of, Ileana mea.
Omule, blestemul tău
Duce-s'ar pe vadul rău
Eu îmi cânt cântarea mea
Tu îți știi durerea ta.
Eu îmi cânt cântecul meu
Și tu-ți știi păcatul tău.
Of, Ileana mea...

— Frumoasă cântare, rosti țăranul cel tinerel.

— Se vede că uica are un dor pe suflet, rosti și nevastă-sa, zâmbind în întunerec.

Un altul, mai în vârstă, fost pe vremuri cantonier la calea ferată, mormăi:

— Cântarea asta nu-i de pe la noi...

Spănu își răsuci mustața și spuse cu un soiu de mândrie:

— Vezi bine că nu-i depe-aici. Ați auzit voi de Farcașa Neamțului? Ei, de-acolo-s și eu și cântecul, din Moldova eh, pe Valea Bistriței, eh... mi-e dor și mie câte-odată și cânt.

— Multe feluri de oameni au venit la Corund, mai spuse cantonierul. Din toate părțile, ce să-i faci, umblă omul după mai bine. Câțiva de pe la noi s'au dus la Constanța, la Canal, mai cu seamă dela câmp, au plecat, că acum drumurile-s scurte...

Ingândurat, Spănu zise:

— Așa-i, că nu-i mai priponește nimeni pe oameni. Acolo unde-i mână dorul și nădejdea lor, acolo-s slobozi să muncească. Învață meserie, se califică, biruie sărăcia, că destul au dus-o în cârcă. Așa-i, Arnăutule?

Pătru ridică iute capul. Ochii îi sticliră în bătaia lunii.

— Așa, așa, spuse cam mormăit. Și eu am vrut să mă duc la Canal M'am săturat să tot stau singur. Acu...

Dipșenii cunoșteau o cărare ce tăia muntele. Părăsind drumul și trecând peste o pădure arsă, auziră curând clănțănitul perforatoarelor la carieră. Apoi, luminile dela Crăiniceș clipiră în miezul rece al nopții.

La douăzeci și opt Octombrie, subinginerul electrician Toma Dobândă termină instalația de înaltă tensiune dela Reșița la Corund. Prin cablul suspendat pe pilonii metalici avea să vie curentul dela uzinele din Reșița la șantierul hidrocentralei. Adică tocmai pe dos de cum înțelegeau unii. Turbinele nu se turnaseră încă, vechile canale colectoare din munți abia erau curățate de mazăgă, adică trebuia să mai treacă multă apă pe Corund până când uzinele vor primi de aici energie electrică. Dar șantierul nu putea merge înainte fără curent. S'a pus problema instalării unei mici centrale termoelectrice. S'au și făcut planurile.

Devizul Corundului se umflă deodată și Pavel Secui, directorul investițiilor, ridică glasul:

— Mult fraților, mult, îmi dați planul anual peste cap...

Fu consultat profesorul Prale. El a fost de părere să se lucreze cu motoare „Diesel”, pe sectoare. Ideia nu fu găsită convenabilă, deoarece necesită un consum foarte mare de combustibil. Transporturile de materiale se făceau și așa destul de greu. Pavel Secui se frământa noaptea, își freca obrazul cu mâna lui mare, cântând o soluție care să-i ceară mai puțini bani. Avu loc o ședință cu consilierul sovietic, inginerul Anatolii Mironovici Vorobchin. Acesta se interesă de stadiul lucrărilor la Corund, făcu o scurtă socoteală pentru a vedea cât curent i-ar trebui șantierului și spuse liniștit, ștergându-și cu o batistă mare, albastră, ochelarii.

— Le putem da curent dela uzină...

Directorul Chirtoș privi o clipă nedumerit, obrazul alb, cam căzut, al inginerului. Întrebă:

— Ei nu ni-l dau înapoi nici într'un an, tovarășe Vorobchin.

Anatolii Mironovici clipi, își trecu mâna prin părul cărunt și spuse întorcându-se puțin către tălmaci, un tânăr slăbuț:

— Dacă nu le dăm noi curent, este limpede că lucrările vor întârzia și pierderea va fi mai mare. Cablul de înaltă tensiune, planificat pentru anul viitor, poate fi instalat acum. Luăm o parte din pilonii dela Sadul.

Secui săi în sus.

— Asta-i!

Vorobchin zâmbi ușurel și privi blând spre Chirtoș care încă nu părea convins. Obrazul lui roșu ca sfecla și fără nici o cută, ca al unui copil, se aplecă pe niște hârtii. Mormăi scurt:

— Da, e bine...

Până seara vestea fu comunicată celor dela Corund. Încă în noaptea aceea, Dragoș Voinea alcătui echipele de instalatori. Mladin era la Turia, dar veni după miezul nopții și-l mai găsi pe șeful șantierului discutând cu subinginerul Toma Dobândă. Acesta se plimba cu pași mari prin biroul luminat slab. Trăgea dintr'un ciot de țigară și fața lui deobicei limpede, era acum ușor schimonosită, poate de oboseală, poate pentru că în mintea lui începuse să frământa greutățile noii sarcini.

— Trebuie lucrat repede, spuse Mladin. Când vom aduce conductele să avem și curent, altfel nu isbutim să le urcăm până la prima zăpadă. Luăm o parte din oamenii dela baraj.

— Imi trebuiesc pe puțin trei sute, spuse Dobândă, oprindu-se din plimbarea lui. Ar fi bine să mai răscolim satul.

Voinea săltă din umăr și zise încet, aproape șoptit :

— De asta ne ocupăm noi. Tu te duci dimineață la Reșița să vezi cum stau lucrurile. Câți piloni sunt gata, dacă există toate materialele. Poate-ți mai dau și ei ajutoare. Imi comunică și mie telefonic.

A doua zi, la Reșița, în biroul lui Secui, Toma Dobândă îl cunoscuse pe comandorul Carol Isbășoiu. Iși strânsesă mâinile și se măsurară fulgerător din ochi.

— Veți lucra amândoi, spuse Secui. Am vorbit și cu Voinea. Iți mai dăm încă zece oameni. Atât. Caută să te descurci.

Toma Dobândă tăcea. Se gândea că zece oameni pricepuți sunt prea puțini, dar era obiceiul lui de a strivi îndoielile și mai cu seamă la uzină nu vorbea niciodată. Ii plăcea să limpezească toate treburile la Corund, cu Voinea, cu Mladin. De câte ori intra în birourile dela Reșița, mari, sgomotoase, frământate de o sumedenie de oameni ce intrau și ieșeau, avea impresia că nimeni n'ar ști să-l asculte cu băgare de seamă. De astădată se întâmplă la fel. Cele două telefoane de pe masa lui Secui sbârâneau într-una și o fată cu părul blond, ridicat în sus dela ceață și prins în creștet, răspundea invariabil cu o voce prea subțire :

— Da, investițiile, poștiți pe tovarășul Secui.

Directorul își frângea vorba, întindea mâna mare spre receptor, asculta câteva clipe, apoi vorbea răstit sau calm cu diferite unități ale uzinei, cu alte șantiere, cu Comitetul Provizoriu, cu gara, cu toți oamenii din Reșița. Toma își mișca trupul în scaun, nerăbdător și înfierbântat, până când Secui relua discuția.

— Așa, cum spuneam...

Dar totul părea hotărât. Subinginerul Toma Dobândă trebuia să iasă din atmosfera încărcată a uzinei, din vâlmășagul atelierelor și furnalelor și să pătrundă în lumea lui liniștită, cuprinsă între cer și colinele împădurite peste care avea să întindă cablul.

Secui îi strânse mâna :

— Noroc și spor la muncă!

Toma Dobândă ieși din birou și începu să coboare treptele de piatră. Auzea în urmă pasul comandurului. Carol Isbășoiu era încălțat cu bocanci. Pesemne că avea blacheuri sau ținte, de hâșcăia mozaicul și pășea cu băgare de seamă, să nu alunece. Toma își încetini mersul, așteptându-l. Abia acum îl vedea mai bine. Era îmbrăcat într-o fostă uniformă de aviație, vopsită în negru. La mâneci se mai cunșteau urmele galoanelor. Era nebărbierit și obrazul palid părea umflat.

— Acum mergem la Corund, întrebă Isbășoiu cu sfială.

— Încă nu, mă duc să iau oamenii, trecem pela direcția materialelor

— M'ași duce până la hotel, am o valiză...

Hotărât să se întâlnească în jurul orei douăsprezece la restaurantul „23 August”.

Până atunci Toma Dobândă își cunoscuse oamenii cu care avea să lucreze. Cei mai mulți erau tineri, ieșiți de curând din școala profesională

a uzinei. Câțiva electricieni, doi sudori, un nituitor. Păreau bucuroși că vor lucra pentru Corund.

— Avem douăzeci de kilometri, spuse unul mai mult pentru a intra în vorbă.

Toma îl cuprinse cu privirea. Era un tinerel spălăcit, cu părul blond, lins pe țeasta mică. Vorbea cu accent unguresc.

— Puneți o vorbă, tovarășe, să ne dea echipament bun, și haine de protecție, rosti altul, frecându-și mâna pe pieptii hăinuței de doc.

Toma păși prin curtea uzinei, către direcția materialelor, înconjurat de cei zece oameni tineri. Le auzea răsuflarea încetă. Câțiva fumau, trăgând stângaci din țigări subțirele. Il priveau pe subinginer cu coada ochiului, ca pe un comandant nou și se țineau tot lângă el, în acelaș pas.

— Plecăm chiar azi tovarășe, nu-i așa?

— Chiar azi, da, da, răspunse Toma Dobândă. Să vedem cum stăm cu camioanele.

La ceasul acela, în restaurant era lume puțină. Toma Dobândă îl găsi pe Carol Isbășoiu cu un țoi de țuică pe masă. Comandorul se ridică iute și trase un scaun. Pe obrazul lui ras proaspăt între timp, dar încă chinuit de o oboseală veche, stăruia un zâmbet umilit, de desăvârșită supușenie față de omul care avea să-i fie șef direct. Se întoarse în scaun și-și mișcă buzele:

— Pst, pst, mai adă o țuică, băiatule.

— Mulțumesc, nu beau țuică, spuse Toma încet, o bere, dacă este.

— Adă o bere, o halbă, corectă repede Isbășoiu.

Inviorat subit, comandorul își frecă mâinile și întrebă:

— Ei, ați terminat? E'n regulă? Putem merge?

— Da, începem mâine dimineață.

Isbășoiu se străduia să caute o altă întrebare.

— Unde vom locui, domnu' Dobândă.

Toma îl privi repede, mirat parcă la auzul acestui cuvânt, „domnu”, cu care nu mai era obișnuit.

— Deocamdată la Reșița, mai târziu vom construi o cabană pe traseu.

Chelnerul aduse halba cu bere neagră și Isbășoiu își ciocni țoiul de marginea ei.

— Cam multă lume în orașelul acesta, spuse comandorul într'un târziu.

— Da, răspunse molcom, Dobândă.

— Se vede că uzinele au crescut mult în ultima vreme. Abia am reușit să aflu un culcuș, am dormit într'un antreu la hotel, cu încă trei pașageri, în două paturi. Eh, ce să-i faci.

Dobândă fuma liniștit, privindu-l. Deși în vârstă, comandorul avea părul negru, lung și frumos. Cămașa cam murdară avea gulerul boțit, cu reverele întoarse în sus. Dormise cu ea. Nodul cravatei, nedesfăcut de multă vreme, strălucea de slin. Isbășoiu părea a nu-și da seama de ținuta lui neîngrijită. Ochii începură să-i lucească. Mai ceru o țuică, în timp ce Toma mânca încet dintr'o piftie neagră și nefiresc de încheată. Veni și șoferul Jeep-ului dela Corund, înfășurat într'o manta neagră de cauciuc. Trase un scaun și se așeză, apoi vorbi plictisit.

— Am dres-o, lua-o-ar dracu de mașină, că numai zile fripte îmi face. Am să-i dau drumul într'o bună zi în prăpastie.

Toma râse.

— Lasă Marine, căpătăm noi alta...

— E greu cu mașinile, făcu Isbășoiu.

Marin îi privi fără interes, își roti încet ochii și ceru și el o halbă. În restaurant intrau mereu oameni mulți, unii în salopete unsuroase, alții în haine de dimie întunecată. Purtau în mâini ranițe militare, felinare, trăiști sau săculețe de piele pentru merinde. Cereau câte o cinzeacă de rachiu verde, sau galben, își ștergeau gura cu dosul palmelor. Erau muncitorii care sosiseră cu trenul din satele apropiate și așteptau schimbul de ora două. Încăperea se umplu repede de fum gros, iute și vânat. Se auzea clinchet de pahare, voci groase, râsete și strigătele chelnerilor către băiatul dela tejghea.

— Dă-mi o cinzeacă de verde...

— O halbă...

— De două ori piftie...

Oamenii se vânturau parcă fără rost. Unii ieșeau, pierzându-se în forfota uliței, alții intrau boncănind cu tălpile groase ale bocancilor în podeaua murdară.

Toma Dobândă îi făcu semn chelnerului. Plătiră. Isbășoiu își luă valiza mare de piele puțin cam roasă, dar de foarte bună calitate. Lângă mâner, se mai vedeau urmele unor etichete de hoteluri străine.

Strada era scăldată în soare. Treceau în viteză camioane încărcate cu lăzi, răngi de fier, cărămizi. Autobuzele grele, uzate, ale Întreprinderii Comunale de Transporturi, se mișcau încet, târându-se parcă. Pe schelele unei construcții roșii, un zidar, străin cu totul de frământarea din jur, fluera subțirel un cântec necunoscut. Fete cu obraji îmbujorați, cu coșuri mici atârinate pe brațe, pășeau încet, oprindu-se în fața vitrinelor magazinelor de stat. Deasupra acestei frământări, plutea geamătul furnalelor și fumul lor, când negru și gros, când alburiu și întins ca o păclă, umplea văzduhul, până departe, spre dealul pe care se zăreau presărate pietrele albe ale cimitirului. Din orice parte ai fi privit, ochii întâlneau coșurile înnegrite, singuratic sau strânse laolaltă, îngemănându-și fumul. Trenurile mici, alunecau pe linia suspendată deasupra clădirilor, cărau cărbuni, blocuri enorme de metal roșietic, sau mașini ciudate cu trupurile negre, lucind în bătaia blândă a soarelui.

Jeep-ul dela Corund trecu iute pe strada largă, tivită cu straturi verzi și se pierdu îndată în ceață. Marin opri la barieră ca să-și cumpere țigări. În față, lângă șofer, stă Toma Dobândă. Carol Isbășoiu s'a așezat confortabil, și-a tras pătura vânată pe genunchi și-și sprijină o mână de valiza lui de piele. Privește cu o nedumerire încrămenită, alergarea înapoi a caselor, furnalelor, și barăcilor. Pretutindeni, pe ziduri, pe vagcanele de cale ferată, sunt zugrăvite cuvinte și chipuri cunoscute, dar parcă noui cu totul și cu un înțeles deosebit în acest oraș: „Trăiască P.M.R. forța conducătoare în Republica Populară Română”... „Trăiască tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej”. Portrete mici, foarte multe stele roșii, se înșiră pe creștetul clădirilor.

Carol Isbășoiu privește totul în tăcere, cu o liniște părelnică. Dar în adâncul ființei lui se clătesc o sumedenie de sentimente și îndoeli, spaime

nelămurite și nădejdi înviorate mai mult de țuică și de soarele blând al toamnei, decât de-o putere lăuntrică. Iată-l așa dar, la Reșița. Târgul acesta care dela început l-a primit cu dușmănie. N'a avut nici unde se spăla, nici unde dormi. Femeia dela hotel, care părea și stăpână și îngrijitoare, i-a vorbit calm, cu o amabilitate profesională, părând a rosti cuvinte repetate îndelung, de sute de ori pe zi.

— Nu avem nici un loc. Nici n'o să găsiți. Ați face bine să vă duceți la Bocșa Montana cu trenul de patru.

Obosit, cu priviri rătăcite, Isbășoiu a îngăimat:

— Nu sunt de aici, nu știu, vă rog, poate totuși aveți un loc, oriunde.

Femeia cu părul blond cârlionțat, cu o figură frumoasă dar trecută, a zâmbit.

— Să vedem, este un domn. Doarme într'un pat pe culoar... dacă primește să doarmă cu dumneavoastră...

Domnul acela a venit târziu, spre seară. S'a uitat la comandor, comandorul la el, au căscat ochii și au prins a râde.

— Ce faci pe aici, mă Mitică?

Mitică a privit iute în jur, l-a luat de braț și l-a tras deoparte.

— Te rog, nu-mi spune pe nume. Te voiu lămuri.

Chiar dacă Mitică nu s'a bucurat cu deosebire de această întâlnire, a acceptat să doarmă în acelaș pat cu Isbășoiu. Au stat într'o cârciumă până spre miezul nopții. Mitică era puțin la vorbă și tot tresărea, cercetându-i cu coada ochiului pe cei care intrau. Cu tot neastâmpărul de care se vedea că e stăpânit, îl asculta cu nesaț pe comandor. Ii cerea cât mai multe vești, fapte noi, întâmplări din țară și mai cu seamă din străinătate. Era însetat de noutăți, noutăți pe care el nu le afla în ziarele ce veneau la Reșița și nici la radio, pentru că aici nu avea așa ceva. Isbășoiu vorbea ce vorbea și iar întreba, cu inima slobozită de țiururile prea multe.

— Haide, măi Mitică, ce dracu, doar suntem prieteni, nu te teme de mine, fierbem în aceeași oală amândoi! Uite, eu am venit să lucrez aici, la un șantier. De doi ani aștept, fac foamea. Imi ajunge. Dar tu ce dracu învârtești?

Mitică îl privea cu o sclipire de neîncredere. Se codea, strângea buzele ca un om care poartă pe suflet o mare greutate și n'o poate descărca. Se aplecase deasupra mesei și se gândea, chibzuia. Privind chipul comandorului, își amintea o sumedenie de întâmplări trecute. Se cunoșteau de mult, erau chiar prieteni. Mitică Teodorescu fusese redactor politic la „Curentul”. În vremea când burgheziei românești îi revenise misiunea „sfântă” de a „civiliza” ținuturile de dincolo de Prut și Nistru, Teodorescu, a fost redactor pentru Odesa și „Transnistria”. S'a întors de-acolo cu mândria de cuceritor cam turtită, dar cu buzunarele destul de căptușite pentru a uita repede. Purta cu demnitate o blană de samur, iar acasă călca pe covoare moi, mânca din porțelanuri rare, și se învelea cu atlasuri de preț, toate, amintiri mărunte din misiunea sa prin părțile răsăritene. Se bucura în taină că în acele locuri nu prea se omorîse cu treaba, deoarece materialul de propagandă pentru presa bucureșteană era redactat de către guvernământ. De numele lui nu se legau deci decât unele afaceri care se vor pierde fără îndoială, în vălmășeala războiului. După fuga lui Pamfil Șeicar, întâmplată într'o dimineață dela începutul lui August 1944, Teo-

dorescu, împreună cu alți redactori de încredere ai gazetei, au încropit în grabă o altă firmă: „Curentul Nou”, sub direcția unui general pensionar, Dumitrescu Peniță. În haosul acelor zile, „Curentul Nou” a apărut cu un editorial elogios la adresa Armatei Roșii, paginat pe aceleași coloane în care, doar cu o săptămână înainte, Pamfil Șeicaru cerea cu disperare o nouă cruciadă împotriva bolșevismului, adresându-se, de astă dată, americanilor. Noul ziar mai publica și unele știri despre „regruparea” partidelor istorice și puține informații de culise privitoare la comuniști. Câțiva redactori tineri flămânzi, cu mocnite și vagi idei „de stânga”, fuseseră puși în rosturi cu răspundere. Unii dintre ei pătimiseră din pricina unor articolașe cam îndrăznețe și deci aveau „platformă” și puteau acoperi manevra.

Dar în seara zilei de 4 Septembrie, în timp ce se redacta cel de al treilea număr al „Curentului Nou”, zece muncitori urcară treptele de piatră albă ale palatului din strada Domnița Anastasia.

Generalul Dumitrescu-Peniță se făcu nevăzut pe o scară dosnică. Muncitorii bătură într-o ușă, intrară spunând bună seara și scoaseră din buzunare ceară roșie, lumânări și chibrituri. Pășiră încet prin toate încăperile și bocancii li se înfundau în covoarele moi. Pătrunseră într'un birou mare cu perdele de mătase subțire și străvezii ca pânza de păianjen. Pe căminul de marmoră care masca radiatorul caloriferului, o imensă statuie de bronz, arăta cu brațul ei lucind, către bibliotecă. Un muncitor scoase o carte din raft, o răsfoi și o puse liniștit la loc. Pe biroul enorm, sub lampa cu abajur de aragonit, ca o uriașă ciupercă, zâmbea portretul unei femei.

— Cine e asta? întrebă un muncitor.

— Fata generalului, spuse cu voce tremurată unul din redactorii care se îngrămădiseră în ușă.

Oamenii mai priviră pereții încărcăți de tablouri italienești. În dosul unui, uitat desigur la învâlmășeală, și care îl reprezenta pe Mussolini intrând în Roma, călare pe un cal alb, se afla o ușă secretă. Unul dintre muncitori o împinse și învârti comutatorul.

— Dar aici ce dracu mai e?

În cămăruța așternută cu un covoraș portocaliu, mirosea a parfum învechit. Pe pereți erau înșirate vreo trei nuduri. Într'un colț, câteva sticle goale și un vas cu flori.

— Hai? Aici ce era, repetă muncitorul întrebarea.

— Camera de dragoste a lui Șeicaru... spuse acelaș ziarist pirpiriu, cu privirile cam speriate. Aici își aducea femeile...

Muncitorii zâmbiră în tăcere. Sigilară sertarele, o casetă de metal încuiată și ușile. Lucrau fără grabă, gospodărește. Într'un ceas sfârșiră vreo trei batoane de ceară roșie și două lumânări. Unul dintre ei le spuse ziaristilor:

— Acum mai duceți-vă și acasă...

După acest act de „violență și samavolnicie”, ziaristul Mitică Teodorescu s'a dat la fund. Într'o bună zi se pomeni citat ca martor în procesul unor criminali de război, la Tribunalul Poporului. S'a dus. Un alt martor fu arestat în ședința în care era judecat Romulus Dianu. Și Mitică nu s'a mai dus la școala din bulevardul Ferdinand, unde lucra instanța populară. Sufletul lui îi spunea că-i mai bine să dispară. Și într'adevăr, multă vreme după aceea l-au căutat autoritățile dar nu l-au mai găsit.

După atâția ani, întâlnirea cu Isbășoiu îl tulbură. Trăiește parcă și

sentimentul unui început de liniște, senzația dulce și adâncă a libertății pe care i-o dă șederea la masă cu un prieten vechiu. Totuși, anii de goană nebună din ascunziș în ascunziș, îl îndeamnă să fie prudent.

— Ia spune, ce dracu ai făcut pân'acum, stăruia Isbășoiu.

Teodorescu zâmbi amar.

— Am trăit.. ca și tine, ca atâția alții...

— Și ce cauți aici?

— Muncesc, am învățat meseria de instalator.

— Ce spui mă... vorbești serios? Nu te cred, mă Mitică, tu și instalator, ce dracu!

Zâmbetul ziaristului răspundea limpede că minte. Comandorul înțelese și porni la atac.

— Dece n'ai fugit din țară? Toți proștii o duc bine pela Paris, le papă dolarii americanilor. Stau frumușel toată ziua la cafenea și seara la opt ne învață pe noi cum să ținem piept comuniștilor. Așa mai zic și eu...

— Dar tu dece n'ai fugit?

Comandorul oftă lung și spuse încet:

— Am nevastă și copil... ea e învățătoare, câștigă și ea o pâine. Cu asta ne-am mai ținut. Dar tu, după cât știu, ești singur.

Teodorescu păru că se înduplecă. Sorbi o gură de țuică, apoi una de sifon și spuse în șoaptă:

— Am trecut, am fost până la Budapesta și acolo m'au arestat...

— Ce vorbești, mă?

— M'au aruncat înapoi peste frontieră... și acum iată, lucrez aici.

— Și nu mai încerci?

Mitică zâmbi și-și sprijini mâna pe a comandoului.

— Poate... dar nu prin Ungaria.

— Ei, păi sigur, pe dincoace...

Se aplecă peste masă și șopti:

— Dar am auzit că au pus mitraliere din cincizeci în cincizeci de metri.

— Da, așa-i, dar tot se mai poate. Merg la risc. Aici s'a terminat. Am acte false. Și dacă dau ăștia buletine noi, m'am ars...

Comandorul se încruntă și trupul i se înfioră o clipă.

— Sigur. Intinde-o, mă Mitică. Dar ia spune tu drept, ce faci pe aici, nu cumva...?

Teodorescu făcu ochii mari și-l prinse pe comandor în săgetarea lor metalică. Întrebă rece, cu spaimă:

— Ce adică?...

— Ei, în țara asta se mai poate mânca o pâine... tragi cu ochiul, cu urechea și vorbești unde trebuie...

— Ești nebun, spuse Teodorescu moale. Dece nu procedezi tu așa? Zici că faci foamea.

Comandorul zâmbi. Un zâmbet neputincios de regret.

— Ei, nu se știe... n'am prins momentul. Poate n'am avut nici curaj... Dar povestea nu s'a terminat... Hai, dă-te în fapt.

Teodorescu zâmbi încurcat, cu sfiiciune prefăcută, nădăjduind că Isbășoiu va înțelege și nu va mai insista.

— Și cum faci mă... pentru cine?

Mitică se ridică în picioare și se sprijini cu mâinile de marginea mesei.

— Gata, nu mă mai întreba nimic...

Isbășoiu nu mai stăruie, impresionat de prudența înspăimântată a lui Teodorescu. Merse ră tăcuți către hotelul din preajma gării. Se auzea răsufletul adânc al furnalelor și umbre mărunte, legănând felinare, treceau podul peste calea ferată. Isbășoiu rosti încet, ca pentru sine:

— Da, dacă ai putea ajunge la Tito, și de-acolo, mai departe, la loc sigur...

Din acea clipă, Mitică Teodorescu deveni neînțeles de rece. Se despărțiră în liniște, strângându-și mâinile cu neîncredere.

— Dacă mi se face dor, unde te pot găsi, întreabă comandorul.

— Nu știu, lasă-mi adresa ta. Dacă mai rămân aici, te caut eu.

Isbășoiu rosti silabisit, cu siguranță:

— Șantierul hidrocentralei din Corund... la vreo trei zeci de kilometri de aici... în munte.

Ziaristul mai spuse doar atâta:

— Gura, comandorul...

Jeep-ul fugea pe sub stânci, deasupra firului argintiu al râului, și Carol Isbășoiu rumega în minte ciudata lui întâlnire cu Teodorescu. Il invidia pe ziarist, socotindu-l un om descurcăreț. Știa că făcuse avere în vremea războiului și era aproape sigur că și acum câștigă bine. Nu credea povestea cu meseria de instalator și-l încerca tainica nădejde că într-o bună zi Mitică îi va fi de mare ajutor. Bănuind astfel că prietenul său se ținea bine deasupra vâltorii, se muștra pe el însuși. Ce-a făcut din clipa în care a fost deblocat? Nimic. Nu izbutise să se frângă din starea de lăncezeală și rezistență inertă, animalică. Așteptase un al doilea război cu oarecare încredere, din pricina copilului, dar îl așteptase. Răzbit de miserie, surprins de țărănelile diplomației americane, exasperat de singurătatea în care trăia, începu să vadă războiul ca pe un fapt foarte îndepărtat, dar inevitabil.

Și ieși din bârlog. Iși aduse aminte de Mircea Candrea, consilier tehnic la Ministerul Industriei. Il cunoștea de mult, deși nu erau prieteni. Se duse la el, îi expuse situația sa jalnică. Scoase fotografia copilului din fundul portofelului și în acea clipă lacrimă, sguduit el însuși de acest gest premeditat. Cu o surprinzătoare ușurință, Candrea rupse o filă dintr'un bloc cu antetul ministerului și scrisese mărunțel: „Rog dacă este posibil să fie angajat tov. Isbășoiu, specialist în construcții. Ing. M. Candrea”.

Scrisoarea avu efect, cu atât mai mult cu cât pe șantierele Reșiței mai fuseseră angajați ofițeri deblocați din serviciile de specialitate ale armatei.

În clipa în care i s'a comunicat că va lucra la Corund, Isbășoiu s'a întristat. Visa să lucreze chiar în uzină. E mai bine, e lume mai multă. Te pierzi. Mai cu seamă după întâlnirea cu Teodorescu gândul acesta îl chinuia. Pe un șantier izolat e mai greu. Ești mereu în ochii lor și apoi, nu-ți oferă posibilitatea unui salt. Un salt într-o funcție superioară, în cadrul întreprinderii, sau.. în afara ei.

Comandorul se teme să-și mărturisească pe deplin gândurile ca și cum ar putea avea o feastă de sticlă și cineva ar vedea cum

se mișcă înăuntrul ei păienjenişul unor viitoare întâmplări. Dar înfățișarea acestor pământuri, natura frământată și totuși neclintită în adânc și urieșeasca ei rațiune, îi dă un sentiment de încredere. Copacii cu frunza încă nepălită de viermuiala toamnei, apa clipocind în fundul râpilor, îl fac să-și aducă aminte de o viață tihnită și îmbelșugată de care avusese parte cândva. Peisagiul acesta al drumului spre corund seamănă cu unele locuri din Germania unde fusese în 1940 pentru specializare în construcția de aerodromuri.

— Uite-o, strigă deodată Marin șoferul.

O vulpe roșcată traversă drumul, întinzându-se la pământ. Mașina se opri brusc și Toma Dobândă sări, duse mâna la spate și scoase pistolul. Detunătura hăui prelung peste prăpăstii, dar vulpea se pierdu în întunecimea codrului.

— A dracului dihanie, că mândră mai era, zise Marin, pornind motorul.

Curând se iviră barăcile șantierului.

(Continuare în numărul viitor)

MARIA BANUȘ

SPUNEA ODATA HEINE...

Spunea odată Heine :
— L-aud parcă-i aici —
„Din marea suferință
Scot cântecele mic”.

Știa să râdă bine,
Poetul suferinții,
Știa să muște tare
Dar și să strângă dinții.

De l-am răpi odată
De-acolo, sus, din nori,
Și l-am pofți ca oaspe
La noi, la scriitori,

Ar savura tartina
— Căci sus, acolo, nu-s —
Și-ar asculta poeme,
Nișel pe gânduri dus.

Apoi, când în concluzii,
Un fraged autor,
Ușor autocritic,
Ușor sforăitor,

Ar arăta cum omul
I-un foc de nestemate,
Dar „vai, la mine’n cântec,
E palid, din păcate”,

Inaltul oaspe-ar spune,
Privind discret la ceas :
„E timp, posteritate,
E timp de bun rămas.

Mă'ntorc, ducând cu mine
Un car de'nvățătură.
Îți mulțumesc"... Ce zâmbet
Îi joacă pe la gură ?

Imi știu poeful bine
Și spusele-i nu-mi plac.
Prea grav când e și liric,
Aștept un bobârnac.

„Am învățat..." — Și ochii
Îi râd ca două dungi —
„Cum din idei puține,
Ies cântecele lungi :

EPILOG

Se mai opri o clipă,
La ușă, musafirul :
„Pe vremea mea, vai, unii
Tăiau în patru firul.

Ne căutau în gânduri
Câte-o ascunsă cută.
O, nu la voi ! Bucherii :
O specie dispărută.

Dar chiar când sunt doar umbre,
Mă tem să nu-i împung.
Deaceea, spun, spre știință :
Cu genu-așa zis lung,

Poem ori epopee
N'am nicio ceartă veche.
Ba, cei ce-i știu pe clasici,
Măcar după ureche,

Pot pune mărturie :
Eu însumi m'am scăldat
În fluvii de poeme.
Și cum am mai zburdat !

Dar, luând în mână pana,
Aveam un obicei.
Să-mi spun mereu, ce-i spuse,
Bunica fetei ei :

„Copilă, sunt bătrână.
Mai am puțin și plec.
Dar știu ceva rețete,
Cari, veșnic nu se trec.

Ascultă-mă. Dulceața
S'o faci legată tare
Și-ți ține — de-i borcanul
Oricât de mic ori mare.

Să n'aibă multă apă.
S'o torni cât e fierbinte.
Și-apoi mai e o lege,
La care ia aminte :

Să nu lași gavanosul
Umplut numai pe sfert,
Gă-ți mănă mucegaiul
Dulcețul cel mai fierț”.

CÂNTECUL PĂRULUI ALB

Nu mint, iubitul meu, nu mint,
Mi-e drag fiecă fir de-argint,
Din părul tău.

Și când furtunile au tăcut,
Eu spun : e totul la'nceput,
Iubitul meu.

Ca doi școlari pe-aceeași carte,
Citim din slova fără moarte,
Tot mai ușor.

Vezi, doi mesteceni svelți, cărunți,
Și-apropie albele lor frunți,
Și-i ca un zbor.

Nu mint, iubitul meu, nu mint.
Mi-e drag fiecă fir de-argint
Din părul tău.

Prin albul lor păienjeniș,
Nu moarte-și lunecă pieziș,
Mâna ei, sloi,

Ci primăveri cari vor veni
Ne-adie'n păr. Să știți, copil,
Suntem cu voi.

NU, NICIODATĂ...

Nu, niciodată n'am să mă satur, nîcînd,
Fulgerul, dragostea, zborul să cînt,
Soarele tînăr și fără de amurg,
Scăpărătoarele clipe ce curg.

Nu, niciodată n'am să mă satur să cînt
Tainicul bob înfășat în pămînt.
Și libertatea frumosului spic,
Pe care'n slăvi o ridic.

UNUI URMAȘ

Aș vrea să poți spune, odată,
Tu, cel ce vei fi, peste ani :
În ultima luptă 'ncleștată,
Bătrânii-mi au fost partizani.

Nu, nu-mi e cu dâșii rușine.
Prin câte furtuni n'au trecut,
Și strașnic, strașnic de bine,
Bătrânii mei s'au ținut.

N'avură vremi prea ușoare.
O lume sucită, pe dos,
S'o pui binișor în picioare,
Îți trebuie umăr vârtos.

Erau pățimași și amarnici.
Cu monștrii burgheji nu glumeau.
Dar vesel trăiau și darnici,
În glume, cu cine iubeau.

Pe vremea bătrânilor doară,
Mulți monștri găseai, din trecut.
Și Truman... Ții minte? Din ceară,
La noi, la un bâlci l-am văzut.

Dragostea, lupta, speranța...
Strașnici străbuni! Spre viitor,
Frumos inclinară balanța
La cumpăna veacului lor.

SEMÂNÂND APELUL

Cu pruncu'n brațe am semnat Apelul ;
Erau atâtea mame-aci pe coală !
Și puiul meu bălai râdea în poală,
Și'n păru-i soarele-și căta inelul!

Un șuer de sirenă se înalță
prelung, peste orașe, din uzină.
Și semnătura-am rotunjit-o plină,
ca să străbată vifore și ceață.

O literă am scris-o pentru pâine,
cu ea spre holde să-mi deschid cărarea,
să'nnoate, gâfâind, secerătoarea
prin colectivele 'nmiite, mâine!

O alta pentru tine, micul mamii,
c'așteaptă mama să te vadă mare,
și inima-mi de bucurii tresare.

Știu că semnând, voinici ți-or crește anii,
și brațul de oțel, și pumnul tare!

Și-această literă, acum e pentru tine,
tovarăș drag de viață și de luptă !
De-aceia-am scris-o apăsăsat și bine.

*) Tânără poetă, publică pentru prima dată.

Și litera din dragoste mi-e ruptă,
ca palmele de rod să-ți fie pline!

Iar toate-s, pentru-a nu se mai întoarce
din nou, prăpădul care-a fost, spre noi!
Și milioanele de mâini ce-au scris pe foi,
se vor lupta, ne'nvinse, pentru pace —
copii ai țării mele, pentru voi!

RACHMIL GATERISTUL

Cu podoabe de mireasă,
Orășelul dintre munți
Impletește'n fulgi mărunți
Lungi eșarfe de mătăasă.

Iarna-i aspră. Viscolește.
Cisma'n pârtie scrâșnește.

O căsuță'n uliță —
Hornurile-i fumegă.

Vântul suflă'n geamul ei.
Ei ? Și ce-i ?

În căsuță cald mai e !
Focul sprinten pălpăie.

Pe cărare-un băiețel
Și cravata și obrazii
El le are tot la fel.

Rachmil-gateristul, stând,
Buchisește școlărește,
Iar Debora îi zâmbește
Cu vlăstarul strâns la sân.

*) Tânăr poet de limbă idiș din R.P.R.

Mângâie zăpada geamul,
Mama-și mângâie copilul, —
A venit, Moise-mezinul —
Dela școală, cu ghiozdanul.

Rachmil fruntea lui și-o șterge,
Ochelarii i-au zâmbit :
— „Spune-mi, fiul meu iubit,
Cum o duci cu școala, merge?”

Fiu și tată rād viori
Și se'mbrățișează-apoi.

Moise spune ștregărește,
Mama, veselă ascultă.
Bucurie tot mai multă
În privirea tatei crește.

, , , ,
Apoi tatăl povestește :

— „Hei, pe când eram noi mici,
Altfel arăta pe-aici.

În cămin ce trist era!
Un opaiț clipoceă,
Nu știam ce-i buchia.

Cu ciubote rupte, — noi
Tremuram în ger și ploi.

Și la Goldenberg, ca slugi,
Li căram, cu zor, butuci.

El — strângea, bătu-l-ar vina,
Eu — nici nu știam ce-i cina.

Iar când mi-a crescut mai mare
Pumnul încercat și tare,

M'a vândut călăilor,
M'a vândut jandarmilor,
Pradă baionetelor.'

Amintirea-i curmă glasul.
Bate șapte ceasuri ceasul...

Visul copilășului
E la sânul mamei lui.

Bat fierbinți și'ntinerite
Patru inimi fericite.

Moise stă la o mescioară,
Moaie tocu'n călinară.

Undeva... departe, sună,
Gaterele-a voie bună.

Și cu dinții de metal
Taie drum în cincinal.

— „Goldenberg, de-ai ști tu cum
Arde ura'n noi și-acum!

„Vrei, cu pas slugărnicesc,
Să pornesc pe drumuri grele
Și cu vlaga vieții mele,
Coio, fabrici să-ți clădesc.

„Nu te'ncântă, știu eu — câine! —
Că sunt mulțumit și eu,
Că mă bucură mereu
Ce e azi și ce-o fi mâine!

„Imi vorbești de palmieri,
Mare-albastră, bogății!
Toate-s vorbe; vorbe știi —
Vrei să fie ce-a fost eri!

„Rob înlănțuit mă vrei,
Vrei să-mi storci puterea 'ntreagă,
Iusă Patria mi-e dragă
Printre gatere și-ai mei.”

Tatăl își oprește glasul.
Bate zece ceasuri ceasul..

Dar Debora s'a culcat,
Moise gândul și-l adună,
Gaterele-afară sună,
Vântul suflă înghețat.

Despre viața lui Stalin
Răsfoiește înc'o filă.
E în zori... Rachmil, senin,
Suflă'n para din feștilă.

In românește de Alexandru Andrițoiu

VOLUNTARI I *)

PARTEA II-a

1

Se dezbrăcaseră toți de vestoane și plecaseră împrăștiați pe câmp, la cosit. Prin valul verde și înalt al ierbii încă nedoborâte din fața lor, li se zăreau spinările aplecate și cămășile sticlind cu licăriri albe. Coasele se mișcau rigid ca niște fălci care mestecă într'una, iar palele se culcau peste ele supuse. Oamenii înaintau făcând câte un pas la fiecare răsucire din șale: Zabrac, Răstoacă și Pârlog erau în frunte. La depărtare de dânșii, în urmă, alți câțiva adunau cu greblele iarba cosită. Se oprea din când în când vreunul să-și îndrepte mijlocul: cu grebla ținută de capăt ca un băț, se lăsa tare pe spate parcă cercetând slava cerului și numai de câțiva apoi se apleca iar înfășcându-i unealta și repezind-o în fânul împrăștiat subțire de jur împrejur. Nicușor Ștefănescu și Dalbu durau căpițele.

Mălinescu se întreba de unde vor fi cunoscând Ștefănescu și Dalbu munca la câmp. „Ia uite cum se vede că nu-s târgoveți” își spuse Mălinescu, amintindu-și că Dalbu și Ștefănescu, își petrecuseră copilăria la țară. Se simți cuprins de o anumită mândrie, cam naivă, la gândul că nici lui nu-i erau cu totul străine îndeletnicirile acestea țărănești și că avusese și el parte cândva de ele. Pe atunci avea vreo opt sau zece ani; încă nu-l încredințase maică-sa lui nea Fane, cumnatul ei dela București. De câte ori se abătea prin sat nea Fane odată, rar de două ori pe an, îl lua și pe dânsul de o mai vedea pe bătrână.

Brigada aceasta o alcătuiseră Mălinescu și Roban cu vreo săptămână înainte. Li înștiințase maiorul Petrov că le cere ajutor colhozul din vecinătate.

Mălinescu îi îndemniase pe ofițerii anti-fasciști să meargă și ei:

— Ce-ar fi să mai schimbați aerul? Ieșiți puțin din lagăr... Muncă frumoasă. Veți lucra numai cât veți putea, nu mai mult. O să vorbesc eu cu Roban în privința aceasta...

Nicușor Ștefănescu se și prinsese:

*) Continuare din Nr. trecut.

— Excelentă idee. Cât o să stăm? Două săptămâni? Perfect. Două săptămâni concediu dela acriturile astea din pavilionul nostru. Dar te rog domnule Mălinescu, să nu-i spui nimic lui Roban. Eu chiar vreau să muncesc cu tot seriosul.

Locotenentul Panțaru în schimb se lăsase moale. Dâlgeanu îi ținea hangul. Socoteau că această ieșire la muncă a unor ofițeri i-ar putea impresiona rău pe unii care parcă dau semne că vor scăpa de sub influența lui Tărătuță și a lui Vasu.

— Să nu li se pară — făcea Panțaru, chinuind între degete o cren-guță ruptă din pom — că dacă devin anti-fasciști trebuie să renunțe la regimul nostru de ofițeri, cu scutire de muncă.

Deși tare-i venea să-l întrebe: „Ce te tot ascunzi după deget, frate? Nu-ți dă mâna să stai între soldați, asta-i!” — Mălinescu răspunse stăpânit:

— Cum vrei. Nu ești obligat. Imi închipuisem doar că ți-ar plăcea să ieși din lagăr. Nici pe dumneata nu te ispitește, domnule doctor?

Surâzând jenat, Dâlgeanu trăsesese mai întâi cu ochii, fără voie, spre Panțaru, apoi scuturase din cap. Și îndată după aceea spusese, privind în lături:

— Am început un campionat de șah pe dormitoare. Altădată... nu zic nu...

Iar Panțaru, fericit că poate schimba vorba:

— A! Nici nu știi, domnule Mălinescu, ce șahist formidabil e doctorul. Nu-i rezistă nici un neamț. Nici măcar Schnorke...

Nicușor Ștefănescu încercase a cosi și el dar obosise repede. Dalbu nu obosise însă lucra prost, tăia prea sus, ba mai și înfingea uneori în pământ colțul coasei. Se certa într'una cu ceilalți care-l învinovăteau că încearcă să tragă chiulul, așa că Roban îi schimbase la greblă. Se'ncruntase Mălinescu aflând despre acestea chiar în seara primei zile, când se abătuse pe aici într'o căruță, venind cu Potcoavă din lagăr. Nici lui nu-i prea plăcea de-un timp purtarea lui Dalbu. Iși spusese că ar fi mai bine poate să-l trimită îndărăt în lagăr. Dar deatunci nu-și mai găsise răgaz să vină la colhoz decât abia astăzi, când se rupsese hotărât dela orice alte treburi, vestindu-i pe Potcoavă și pe Petrov că se va întoarce abia a doua zi.

Cosise și el mai toată dimineața laolaltă cu ceilalți.

Pe la amiază află dela unul din cei doi ostași sovietici care-i însoțeau pe prizonieri, că mai încolo, nu departe, curge o gârlă unde ar fi chip de scăldat. Mălinescu o porni în cercetare, cu gând să le facă o bucurie cesașilor.

Urcă o clină domoală, merse vreo douăzeci de minute printre semănături, apoi începu a coborî pe o cărare în dreptul unui zăvoi. Pe măsură ce se lăsa în vale, se îndesau pomii de parcă îl întâmpinau neliniștiți niște paznici muți. Povârnișul îi muta picioarele tot mai repede. Și deodată clipi în răpă cotul unui pârâiaș limpede, curgând domol ca un șuvoi de lumină peste așternutul lui de nisip negricios. În dreapta și în stânga se îndepărta cursul pârâului pe sub deal ca și cum îl cuprindea cu brațul. Mălinescu se aplecă, își afundă mâinile în apa limpede. Nisipul, fin de tot, era moale ca o pastă. Răscolindu-l, Mălinescu dădu peste o scoică înfiptă adânc. Părea o piatră. O scoase din apă, Scoica își închise încet cojile. Doar un colțișor de carne fragedă se mai zărea în deschizătura cât o linie și

semăna cu un vârf de limbă pe buze. Atinse ușor cu degetul carnea aceasta. Scoica se închise de tot, se ferecă. Acum n'ar mai putea-o desface decât cu cuțitul. O lăsă în apă îndărăt și curând o văzu cum începe a se mișca, deschizându-și puțin apărătorile.

„Ca și oamenii”, gândi Mălinescu scoțând din nisip o altă scoică și privind-o lung cum îi sta inertă în palmă, închisă în ea cu încăpățănare, ca o sfărământură de bolovan.

Prizorierii tocmai se opriseră din lucru și se adunau laolaltă când se întoarse Mălinescu. Îi aștepta mâncarea sosită din lagăr cu căruțele, în două cazane. Auzind de scăldat însă, nu șovăiră nici o clipă. Inceputul acela de August semăna cu miezul lui Cuptor. Frigea soarele fără milă.

La gârlă, într-o clipită s'au dezbrăcat toți. S'a dezbrăcat și unul dintre ostașii sovietici intrând în apă odată cu prizonierii și chiuind ca și ei când unda rece îi îmbrățișă picioarele. Pe mal rămăseseră numai cealaltă sentinelă și Mălinescu.

— Dar dumneata de ce nu te scalzi? — întrebă ostașul, un om între două vârste, cu fața trudită.

— Am reumatism — răspunse Mălinescu. — Am stat acum câțiva ani nopți întregi în noroi.

Fiindcă sovieticul se mira de o asemenea împrejurare, Mălinescu îi arătă că a luat parte cândva la niște bătălii prin alte țări și a venit vremea într'un rând să nu se miște din tranșee cu zilele și nopțile. Iacă, te alegi cu un reumatism din asta. Ostașul clătină din cap, oftând.

Stăteau amândoi alături pe iarbă. Iașa — după cum a aflat Mălinescu că-l cheamă — își ținea arma între genunchi și privea dus pe gânduri cum se scaldă tovarășul lui împreună cu prizonierii, râzând tare și stârnind valurile, improșcând departe. Spinările goale și ude străluceau îmbrobonate. Țopăiau oamenii prin apa până la genunchi și le erau pașii stângaci de parcă se încurcau în piedici. Descoperiră curând o sumedenie de scoici. Se apucară să le desgroape. Mălinescu îi privea cum țin și ei în palme cojile acelea tari ca piatra, înăuntrul cărora se piteau, ferecate, niște vietăți neștiutoare. Și-i veni din nou în gând: „Ca și atâția dintre ei”.

Deodată Iașa zise suspinând:

— Și la Stalingrad e bătălie mare. Și-au întins friții râtul până la Volga noastră.

Mălinescu se întunecă. Din ce în ce mai îngrijorătoare erau știrile despre luptele dela Stalingrad. Comunicatele arătau că armata Roșie rezistă dârz, că fiecare colț de stradă și fiecare clădire sunt apărate eroic. Dar înclăștarea cu hitleriștii era din zi în zi mai cruntă. Zvârcolindu-se, mușcând, fiara fascistă pustia acela oraș urde altădată clocotea munca și duduiau fabricile. Nemții voiau să răzbească pe acolo peste Volga ca să învăluie Moscova.

Mălinescu îi răspunse lui Iașa:

— Mai departe n'au să treacă. Stalin a spus asta.

— Nu, făcu Iașa aspru, — mai departe, nu. Acum la Stalingrad se hotărăște soarta războiului. Toți ai noștri știu asta... Și luptă ca zmeii. — Tăcu o clipă, căutând ceva în amintire, apoi urmă: — Scrie la gazetă că erau numai patru... și veneau douăzeci de tancuri nemțești asupra lor. Dar le-au oprit. Patru oameni sovietici au nimicit cincisprezece tancuri nemțești... Iar celelalte cinci au rupt-o de fugă. Ia uite cum luptă ai noștri...

Însă e greu. Tare greu. Curge sânge cu nemiluită pentru pofta lui Hitler.

Mălinescu asculta fără să spună nimic. Încea să-și închipue ce se va fi petrecând la Stalingrad și nu izbutea. Corespondențele de pe front ori cât de bine ar fi scrise, tot n'au cum înfățișa deplin realitatea.

Iașa spuse îngândurat :

— Am eu un prieten bun... unul dela noi din sat. Fecioru-său... tocmai la Salingrad...

— Și eu am pe cineva — răspunse Mălinescu încet, abia mișcându-și buzele, apoi rămase tăcut privind drept înaintea lui, departe. Cunoscu o fată la Moscova, în noaptea trecerii dela 31 Decembrie 1940 la 1 Ianuarie 1941. O rusoaică, o comsomolistă. Era în casa deputatului comunist german A. pe care Mălinescu îl cunoscu cu puțin înainte. Se împrietenise cu dânsul dela primele cuvinte și se pomenise poftit la revelion. Tamara Borisovna era fiica unui inginer dela o fabrică de automobile. Nu părăsise Moscova până atunci niciodată altfel decât în vacanțe, ca să se ducă pentru o lună la băi. Studia pictura la Institutul de Arte. Îi plăcea îndeosebi să facă portrete. O fată frumoasă și probabil talentată. Mălinescu și-ar fi încheiat cu aceasta observațiile, dacă Tamara, stând alături de dânsul la masă, nu și-ar fi exprimat niște păreri foarte personale despre finlandezi în general. Fratele ei, ofițer, luase parte la războiul cu Finlanda și fusese rănit numai cu puțin timp înainte să se încheie pacea din Martie 1940. Rămăsese schiop fratele Tamarei, avea un picior țepăn. Ieșise din armată, devenind funcționar nu știu unde și umbla greoi, sprijinindu-se în baston ca un bătrân, ceea ce-i dădea o înfățișare foarte ciudată, căci era tânăr de tot ; nici cu doi ani mai mare decât Tamara. Mălinescu și-l amintește bine : stătea în celălalt capăt al mesei, într'un grup sgomotos și făcea mare haz ascultând glumele cuiva. Semăna bine cu Tamara : acelaș păr negru, moale, pe care-l presimțeași mătăsoș în degete — numai că pletele Tamarei erau lungi și ondulate ; aceiași ochi mari și întunecoși, cu priviri catifelate.

— D-ta ești moscovită, zici ? — o întrebă Mălinescu. — Pari mai degrabă a fi din sud.

Tamara răsese :

— Mama e chiar din sud, ai ghicit. Dar eu și Sașa ne-am născut la Moscova.

Părerile Tamarei despre finlandezi îl supăraseră pe Mălinescu. Fata, întristată de infirmitatea fratelui ei, despre care tocmai o întrebă ceva Mălinescu, decretase că finlandezii sunt toți o turmă de oi dacă s'au putut lăsa duși astfel de nas, acum un an și mai bine, de „albi” care-i guvernează samavolnic. Mălinescu se simți jignit. „Fetița asta — gândi — îi bagă pe toți într'o oală, fără pă sare. Se vede bine că nu cunoaște nimic altceva decât viața din Uniunea Sovietică. Dar însuși poporul rus și-ar fi putut oare cuceri singur, fără comuniști, libertatea ? Ce știe Tamara despre prigonirea muncitorimii și a luptătorilor comuniști în statele burgheze, despre mulțimile de-acolo îngenunchiate, frânte de exploatare, ținute în beznă, otrăvite de misticism și de șovinism ?” Și-i replicase Mălinescu atunci, cu o undă de ciudă în glas :

— E ușor să caracterizezi popoarele fără să le cunoști.

Tamara așeză la loc pe farfurioară, uitând s'o mai ducă la gură, lingurița cu care rupsesse din felia de tort. Roșise până și pe frunte. Iși

ceru numaidecât iertare, stărui să arate că nu a făcut nici o aluzie la poporul român. Lui Mălinescu îi fu milă de aerul ei deodată nefericit. — Răse și o ajută să iasă din încurcătură, povestindu-i cum luptă Partidul Comunist din România împotriva războiului pe care-l pregătește imperialismul. Pe-atunci încă mai erau posibile iluziile unora care-și închipuiau că Hitler nu va îndrăzni să atace U.R.S.S. Nici Tamara nici Mălinescu nu-și făceau asemenea iluzii, dar credeau că agresiunea se va produce poate mai târziu, peste doi-trei ani. Și privindu-l lung pe Mălinescu, Tamara adăugase:

— Bine-ar fi dacă poporul român ar izbuti să-și scuture odată jugul, să scape de fascism.

Au trecut numai 18 luni din noaptea aceea. Pacea a devenit o amintire, Tamara s'a înrolat ca infirmieră și se află acum la Stalingrad, în vălmășagul de explozii, în clocotul bătăliilor. Iar în fața ei stau fasciștii: nemți și români.

Mălinescu îi spuse lui Iașa mai mult ca să-și rostească tare gândul decât ca să i-l comunice celui alt:

— Am primit ieri o scrisoare din Moscova. Dela începutul războiului nu mai știam nimic... despre... Și uite, am aflat că e la Stalingrad. Groaznic e acolo, dar cu toate acestea m'am bucurat. Măcar știu unde-i.

Iașa scupă înaintea lui, morocănos. Zise fără să se uite undeva anume:

— Și mie mi-a scris prietenul meu, din sat. E bătrân, nu-l mai ia la armată... Zice că fecioru-său a fost rănit grav acolo, la Stalingrad. — Iși întoarse brusc fața spre Mălinescu și-l privi cu revoltă: — Nu-i ticăloșie asta, ce fac hitleriștii? Mândrețe de flăcău, singurul sprijin al lui tată-său, bătrân...

Mălinescu își aminti că părinții Tamarei n'o aveau decât pe dânsa și pe fratele ei, invalidul. Deputatul A. îi povestise ce fluviu de lacrimi pornise mama Tamarei aflând că fiică-sa s'a înrolat. Inginerul însă își potolise nevasta cu oarecare asprime, ca să-i ușureze fetei plecarea; mai târziu îi spusese lui A. că se simțea mai mândru de Tamara decât de orice alt înfăptuise el vreodată în viață.

Ridicându-se din iarbă, Mălinescu nu se putu împiedica să-l întrebe pe Iașa:

— Feciorul prietenului d-tale... După ce l-au rănit... a murit?

— Nu mi-a scris asta — făcu Iașa, ridicându-și spre dânsul ochii îndurerăți și chipul crâmpoțit de tot soiul de cute. — Dar dacă i-i ruptă burta de tot...

Mălinescu se uita țintă la Iașa de parcă atârna de răspunsul ostășului rezolvarea nu știu cărei probleme. Auzindu-i răspunsul, își întrecea fălcile și înfigându-și pumnii în buzunarele pantalonilor coborî cei trei, patru pași pe mal până în firul apei. Strigă către Robar: că e timpul să iasă toți din gârlă și se miră cât de răgușit îi răsună glasul. Apoi o porni singur înainte spre locul unde-i aștepta pe prizonieri mâncarea sosită din lagăr. Venise și o ceată de femei din colhoz, însoțite de președinte, un bătrânel sprinten și guraliv. Aduceau în mâini oale mari pline de lapte și, în niște legături umflate, plăcinte de cartofi. Bătrânelul, președintele, îl întrebă neliniștit pe Mălinescu dacă va ajunge laptele și vor fi fiind destule plăcinte pentru treizeci de oameni. Dar cât belșug de plăcinte și de lapte

aduseseră femeile ar fi putut sătura un sat întreg, după părerea lui Mălinescu

Totuși, când se iviră prizonierii, se văzu că neliniștea bătrânelului nu fusese fără temei. Înainte să se împartă mâncarea din lagăr, oalele se goliră de lapte și legăturile se dezumflară de tot.

— Cine muncește bine, mănâncă bine — spunea președintele zămbind, mângâindu-și bărbuța albă.

Dalbu își schimbase de mai de mult bocancii și o porție de zahăr pe o pereche de cizme bune ale unui neamț care primise cu mare bucurie acest târg. Ieșind din gărlă, Dalbu își umpluse cizmele până sus cu scoici și venise odată cu ceilalți, desculț dar ținându-și cizmele de urechi fiecare în câte o mână, ca pe niște donițe nemaipomenite. Nu-i păsa de loc că se făcuse de hazul celorlalți. Până să se împartă mâncarea, Dalbu, cu un bri-ceag, desfăcuse o mulțime de coji de scoică, scobise din ele carnea lunecoasă, o curățase cu deosebit meșteșug și-i făcuse vânt într-o ulcică pe care ca din pământ i-o găsise și i-o înfățișase un alt soldat, admirator, după câte se vedea, al priceperii lui Dalbu într'ale bucătăriei. Culeseră amândoi frunze de măcriș. Le-au pus în ulcică peste scoici, au umplut cu apă, au adăogat un praf de sare și ațâțând focul într-o groapă deoparte, s'au așezat alături pe vine, priveghind să fiarbă mai iute această ciorbă neașteptată. Veneau din când în când unii, curioși, să arunce câte o privire cercetătoare în ulcică. Dalbu nici nu voia să-i ia în seamă.

Iar când ciorba de scoici fu gata, după câte socoti stăpânul ei, zeci de ochi neîncrezători își proptiră asupra lui vârful de sulită al privirilor. Chiar o s'o mănânce? Se știa că astă iarnă, în lagăr, fostul ospătar născocise cele mai năstrușnice bucate din tot ceeace-i cădea la îndemână. Într'un rând descoperise niște cepe înghețate și un borcânel de muștar. Amestecase ceapa cu muștarul și cu câteva bucățele de pâine uscată într'o oală cu apă pe care o pusese la fiert, apoi se prefăcuse a gusta cu mare poftă din talmăș-balmeșul acesta, în văzul câtorva pe care-i ochise în dormitor. A adunat el atunci multă mahorcă dela nefumători și a vândut-o fumătorilor pe o mâncare mai puțin neobișnuită decât a lui, adică pe rațiile de pâine sau de zahăr.

Toader Răstoacă, amintindu-și că fusese odată chiar și el printre mușterii lui Dalbu, se așeză pe vine în fața fostului ospătar și-i ceru râzând și arătând cu degetul spre ulcică:

— Gustă, măi. Trage-i cu fiertură de a ta, că eu ți-oi ține tovarășie cu lapte. Să mă fi îmbiat tu astă iarnă în lagăr cu asemenea mâncare, ți-ași fi dat mahorca pe trei luni, ba și pantalonii pe deasupra. Dar acu, măi frate, nu mai merge treaba așa...

Se buluciseră mai mulți în jurul lui Dalbu și a ajutorului său de bucătar. Uitau să mai soarbă cu lingurile din castroane din pricina glumelor și a râsului care se încinsese. Cam stingherit, Dalbu își lăuda fără însuflețire mâncarea din ulcica învăluită în aburi. Nu se gândea nimeni să-i cumpere din scoicile aduse în cizme. Se alătură și Ișa, întrebând pe rusește:

— Ce zice?

Sevastian Pârlog o rupea de bine de rău pe rusește, fiindcă mai știa și de acasă câteva cuvinte. Era dintr'un sat de pe malul Prutului, de pe lângă Bivolari. Ii tălmăci lui Ișa ceeace spusese Răstoacă. Ișa clătină din cap trist și dojenitor spre Dalbu. De sub boneta pusă pe-o ureche îi

ieșea părul cărunt, parcă de aceeași culoare cu pielea obrazului încrețită de cute. Ochii lui obosiți și blânzi, căprij deschis, clipeau rar în soare. Pe neașteptate, Dalbu înfășcă ulcica de toartă, gata s'o deșerte în iarbă. Dar Iașa îi opri mâna la timp, spunându-i prin mijlocirea lui Pârlog :

-- Dece să arunci ? Dacă nu-ți place, poate i-o plăcea altcuiva. Dăruiește.

Cam înciudat, Dalbu lăsă ulcica la pământ și se îndepărtă.

Iși scoborîră câțiva lingurile, după îndemnul lui Iașa, în fiertura aceea de scoici și sorbiră din zeamă. Nu avea gust rău. Râdea Iașa mai pe urmă, și făcând cu ochiul spre Dalbu care se întorsese cu spinarea, le spunea lui Pârlog și lui Răstoacă :

— Ei, uite, ce zacusă bună a gătit tovarășul ăsta. Și el, zor-nevoje s'o arunce...

Mai deoparte se adunaseră câțiva în jurul lui Mălinescu, doritori să afle noutăți despre mersul războiului. Mălinescu însă era cam scump la vorbă astăzi și parcă și puțin dus pe gânduri. Vasile Roban îl întrebă într'un rând :

— Dar prin lagăr ce se mai întâmplă ? Acum o săptămână când am plecat, iarăși începuseră zvonurile printre nemți. Parcă înebuniseră.

— Și ofițerii noștri la fel, — întregi Cătănoiu, dar aducându-și aminte că Ștefănescu sfătea alături, se întoarse iute spre dânsul : — adică ofițerii români ceilalți, vreau să zic... nu ai noștri.

Veniseră în ultimul timp câțiva prizonieri noi dela Stalingrad. Erau și vreo doi aviatori între dânsii. Imprăștiaseră vestea că ar fi sosit sfârșitul războiului, că până într'o lună Uniunea Sovietică va fi silită să încheie pace, primind toate condițiile hitleriștilor. Circulau printre nemții prizonieri cele mai năstrușnice zvonuri. Unii se jurau că Stalingradul a căzut de mult, alții puneau mâna în foc că trupele nemțești sunt în Urali și că Moscova e asediată. Ba chiar s'au găsit câțiva care susțineau că Moscova a fost ocupată ; dar acestora nu le dădea crezare nimeni. Era limpede pentru oricine că o asemenea veste nu putea fi adevărată. Plutonierul Gălbinaș — aflase Mălinescu dela Roban — se pricepuse dealtfel să folosească până și împrejurarea aceasta. Spunea ca să-i zăpăcească pe cei ce-l ascultau :

— Niște mincinoși, măi, nemții aceia. Păi dacă ar fi luat Hitler Moscova, am mai sta noi aici ? Să zic că nu ne-ar spune rușii încă nimic... știi, din mândrie... Măi, dar tot am cam simți noi ceva. S'ar îmbunătăți traiul în lagăr, ce crezi ? Când ar ști ei rușii că acuș, acuș trebuie să ne dea drumul... nu vă gândiți ? Iudată ai vedea altă mâncare și mai bună decât asta pe care o primim de-un timp... tutun mai mult... zahăr...

O parte dintre prizonieri tresăriseră înfricoșați, auzind acestea. Se priveau unii pe alții cu ochi rotunzi, neîndrăznind a-și spune tare gândul. De vre'o săptămână mâncarea într'adevăr parcă devenise mai gustoasă ca înainte. Acum două zile, Serghei Potcoavă împărțise rațiile de zahăr pe care prizonierii nu le primiseră de aproape o lună în urmă. Și alte dăți se întâmplase la fel : zahărul, în loc să fie distribuit zilnic, atâtea grame de căciulă, se dădea odată pe o vreme mai îndelungată ; câte o jumătate sau trei sferturi de kilogram de fiecare om. Ei, d'apoi acum prea puțini erau cei cari vroiau să-și mai aducă aminte de obiceiul acesta. Prin colțuri se șoptea într'una : „S'a împărțit zahăr mult. Ne dau mai des mâncare de carne ; nu tot cașa de mej... Vine pacea, asta-i. Iar intrăm slugă de dârvală

la nemți. Ne scot mâine, poimăine nemții din lagăr și ne duc acasă cu jărdia din urmă... Auzi că și tutun a sosit la *sclad*. Și tutun și mahorcă: s'aleagă fiecare ce-i poștește inima".

— Mie — spusese unul din soldați, scuipând cu năduf — dacă-i pe alese, să-mi dea mahorcă. M'am învățat cu dânsa, are fum mai dulce ca tutunul... C'apoi în țară știu eu ce mă așteaptă: au să mă afume boerii cum or vrea ei prin judecăți.

Intrase spaima în soldații români. Nemții, unii rânjeau, alții — antifasciști — tăceau îngrijorați. În curtica din jurul pavilionului ofițeresc tot mai des se auzeau rostogolindu-se hohotele de râs ale lui Tărăbuță, Vasu și ceilalți care se plimbau strânși braț la braț cu ofițerii nemți. Ori cât se frământau Gustav Schnorke împreună cu ceilalți doi ofițeri antifasciști scoțând gazete de perete după gazete de perete, lipind peste tot lozinci și traduceri ale comunicatelor sovietice, ținând conferințe la club, nebunia prizonierilor nemți nu slăbea, iar spaima soldaților români prizonieri creștea.

Lui Mălinescu acum îi părea rău de tot că-i lăsase să plece din lagăr pentru un timp pe cei din brigada lui Roban. Tocmai cei mai buni agitatori alcătuiau brigada aceasta care lucra în colhoz. Ba, îl mai îndemnase și pe Ștefănescu să vină aici. Panțăru poate că a și început să se apropie de Tărăbuță, cine știe? Mălinescu încă nu observase nimic în privința asta, oricât de atent îl urmărise. În schimb băgase de seamă că doctorul Dâlgeanu părea mai supus ca niciodată influenței lui Panțăru.

Și vestile de pe front nu spuneau altceva decât că Armata Roșie apără din Răspuțeri orașul de pe Volga. Orice noutate cât de mărunță în viața monotonă a lagărului era tâlcuită ca o confirmare a zvonurilor. S'a desființat unul din posturile de sentinelă depe zid: rușii știu că nu mai au de ce-i păzi pe prizonieri. S'a reînființat peste câteva zile postul acela: se tem rușii să nu fugă prizonierii întru întâmpinarea biruitorilor dela Stalingrad. Nu s'a dat ieri suplimentul de pâine al celor ce au depășit rormele în pădure: li-i ciudă rușilor că au pierdut războiul. Azi s'au dat suplimente duble și au fost despăgubiți și cei ce nu primiseră ieri: frica, săraca! Știu rușii că vor trebui să dea socoteală despre toate în curând... În săptămâna de când lipsea din lagăr brigada lui Roban, molima zvonurilor făcuse prăpăd. Mălinescu, stând de vorbă cu președintele colhozului, aflase că er mai fi de lucru la cosit încă vreo săptămână. Nu-i răspunsese nimic bătrânelului, dar în sinea lui se necăjise cumplit pe el însuși. Dece n'a prevăzut ce o să se întâmple în lagăr? Încă o săptămână de mai lipsesc Vasile Roban și ai lui, se vor înrăutăți într'atât lucrurile, încât va fi după aceea nevoe de o muncă enormă, poate de luni de zile. Și între timp...

Mălinescu simți că o frântură de clipă, i-a stat inima în' loc. Între timp — ce? Stalingradul. Va rezista până la capăt Stalingradul? Și dacă...

În jurul lui, terminându-și mâncarea din castroane, vorbeau domol Cătănoiu, Ștefănescu, Roban, Zabrac. Il văzuseră pe Mălinescu că a uitat să mai ia din blidul pe care i-l pusese dinainte o femeie și că a rămas cu privirea departe, tăcut. Se sfiiseră să-i tulbure gândurile. Mălinescu se uită deodată rătăcit la oamenii din jurul lui; parcă trezindu-se dintr'un somn de plumb, abia acum îi vedea. Iși scoase batista și-și tipări cu dânsa obrajii, bărbia, gâtul. Iși apăsă degetele pe ochi, vrând să alunge chipul Tamarei care i se năzărise pe neașteptate, așa cum o văzuse acum un an,

în August 41, când se întâlniseră din nou în casa deputatului A. Nu, — își spuse — hitleriștii nu vor pune mâna pe Stalingrad niciodată.

Își trecu din nou batista pe frunte și se întoarse spre prizonieri rostind tare, răspicat :

— Fasciștii sunt osândiți de istorie la înfrângere. Uite, să socotim împreună ce au ei de partea lor... pe ce se bizue... Și pe ce ne bizuim noi...

Il ascultau oamenii neclintii, cu ochii lucind de nădejdi. Răstoacă rămăsese cu gura puțin întredeschisă și mișca încet din cap aprobând, fără să-și dea seama. Zabrac, prinsese a zâmbi nelămurit, iar mai pe urmă chipul lui negru, îmbătrânit, dogorât de soare, înflorise într'un răs mut iar privirea ațintită îi rămăsese aninată de buzele lui Mălinescu. Sevastian Pârlog zise deodată, când Mălinescu făcu o pauză :

— Dar oricât de grozavă o fi mașina lor de război, omul e mai tare decât mașina. Noi, uite, avem asta — își dădu una cu pumnul în piept, — aici s'au înscris toate... și fărădelegile lor și durerile noastre...

Vasile Roban îl completează numai cu o vorbă :

— Și creer.

Iar din mijlocul celorlalți se auzi, nu se știe al cui, un oftat de ușurare. Poate Cătănoiu, poate Zabrac... Mălinescu își aruncă ochii spre Vasile Roban care stătea pe burtă, cu obrazii în pumni, privind încordat firele de iarbă din fața lui, retezate de coasă. Așa stătuse tot timpul ascultând și totuși părând că n'ar asculta.

— Ce-ai descoperit acolo Vasile ? — întrebă Mălinescu venind mai aproape de dânsul.

— Niște furnici — răspunse Roban urmând a privi fără să-și întoarcă de loc capul. Incet, să nu le tulburi. Ia uite ce așchie mare târăsc spre mușuroiul lor. Pe surcica asta ar încăpea 20-30 dintre ele... Poate și mai multe... Tocmai de colo, dela un metru, au adus-o aici. Mai au încă puțin și au s'o tragă în mușuroi. Cine știe la ce le-o fi trebuind ?

Mălinescu își aminti cum a răscolit odată de mult, în copilărie, un mușuroi. Era un țanc fără minte pe-atunci. Și-a înfipt în mușuroi prăjina pe care călărise în curte. O repezise ca pe o sulită într'un corp viu. Furnicile s'au zbatut, au colcăit ca o rană neagră pe fața casei lor lovite. El nu s'a astâmpărat însă, a răscolit mai departe țărâna cu vârful bățului. Furnicile se frământau atât de tare, năvăliseră atâtea alergând și acoperind mușuroiul cu trupurile lor lucioase, ca sub o zale fină, încât ți se părea că pământul în locul acela tresaltă. Cu o cruzime de care astăzi se miră, Mălinescu se înverșunase să răcăie și să împrăștie țărâna, până a dat peste el nea Fane care se întorcea dela ateliere, pășind greoi dealungul gardului, pe trotuarul de pietre de râu. Mușuroiul era chiar lângă porțiță. Nea Fane a înfășcat prăjina de celălalt capăt și i-a zmulso copilului din mână, rostind cu glasul lui gros :

— Bine, măi căposule, dar ce ți-au făcut gângăniile astea ? Măcar de-ai fi și tu harnic, Gheorghită, cât una dintre ele... Ți-ar prii la școală.

Gheorghită se rușinase pentru o clipă. Numai cu o zi înainte îl chemase învățătorul la școală pe bietul unchi-său ca să i se plângă că elevul Mălinescu C. Gheorghe din clasa II-a își face temele foarte urât și a pătat cu cerneală mai fiecare filă din caetul de dictando. Păi dacă nu era loc la masă și el își așeza caetul pe un scaun de bucătărie stând în genunchi în fața scaunului, cum era să scrie frumos ? Nea Fane era hamal ; ședeau

într'o încăpere, cu chirie, toți trei: el, nevastă-sa și copilul surorii dela țară. De masă avea într'una nevoe țața Lina, nevasta lui nea Fane, că era spălătoreasă și câte o jumătate de zi, tocmai după amiezele, călca rufe întinzându-le cât era masa. Mălinescu își aduce aminte de parcă ar fi fost ieri cum a pus atunci nasul în pământ față de nea Fane, dând drumul băului din mână. Iar hamalul, în loc să-l certe mai departe, și-a trecut mâna butucănoasă peste creștetul gol, tuns chilug al copilului, oftând.

— De! — zise. — N'am cu ce-ți cumpăra jucării din oraș. Dar găsește-ți și tu cumva altă joacă mai blândă.

Apoi a intrat în casă, aplecându-se mult, aproape cocoșându-se când a trecut pe sub ușe. Nu era prea înalt nea Fane, dar casa era scundă de tot. Se 'nțelege că lui Gheorghiță nici nu i-a trecut prin gând să se mai atingă de furnici. O vorbă de-a lui nea Fane, cântărea pentru dânsul mai greu decât o sută ale altora. Și a aflat curând alte îndeletniciri, pe uliță împreună cu câțiva băieți de seama lui. A uitat de furnici.

Iar a doua zi când și-a amintit de ele și s'a dus să le mai vadă, mușuroiul era la loc, adunat și nelezit, cu furnicile țesându-se spornic în jurul lui. Ba chiar parcă era ceva mai înalt ca ieri mușuroiul.

Cu privirile prinse de făpturile acestea minunate și mărunte cât niște firisoare de cocs, Vasile Roban și Mălinescu le urmăreau tăcuți cum își târăsc îndărjite așchia spre casă; capetele li se ciocniră ușor. Se ridicară atunci uitându-se unul la celălalt și râzând. Vasile își purta iute privirile dela Mălinescu la furnici și îndărăt la Mălinescu, apoi zise:

— Cât vorbeai tu mai înainte de țăria clasei muncitoare, eu nu slăbeam din ochi furnicile. Parcă te-am înțeles așa și mai bine. Furnicile ca furnicile... Și noi suntem mulți. Dar ce-i în capul fiecăruia, asta-i totul.

— În capul fiecăruia dintre noi e lumea — răspunse Mălinescu. — Lumea întregă așa cum e ea cu adevărat. Știi cum e lumea cu adevărat? Atunci poți s'o și schimbi... Ori cât de greu ar fi...

La câțiva pași mai încolo, Cătănoiu sfârșea să-i povestească ceva lui Ștefănescu. O frază stingheră ajunsese până la urechile lui Mălinescu: „De câte ori nu m'am întrebat de mai trăește ea sau nu? Ii plăcea viața, îmi spunea, chiar și atunci când i se întâmpla ceva neplăcut”.

— Despre cine vorbești, Toma? — întreabă Mălinescu tresărind. Avusese o clipă iluzia că Toma Cătănoiu pomenea de Tamara. N'avea de unde o cunoaște prizonierul acesta pe comsomolista din Moscova, firește, dar repetase tocmai cuvintele ei. Chiar așa o auzise spunând și pe Tamara în vreo două rânduri.

Cătănoiu se răsuci încet spre Mălinescu, spunând întristat:

— Sora prietenului meu... vioristul... Era o fată curajoasă și veselă. Acum... cine știe ce-o fi cu ea... Când l-au ucis legionarii pe frate-său, ea nu era în București. Se dusesse pentru o săptămână în provincie, la bunici. Nu s'a mai întors... Cine știe ce i s'o fi întâmplat...

Mai mult ca să-și alunge gândurile — sau, cine știe? Poate tocmai ca să nu i le alunge cineva — Mălinescu stăruie să-i spue Cătănoiu și lui ce fel de ființă era Ella, sora vioristului. „Tare slab mai e Cătănoiu ăsta — gândi Vasile Roban, — i se văd coastele ca la mârțoagele birjarilor”. Stătea muzicanțul într'o rână. I se nimerise la bae în lagăr când i-au dat primeneli, o cămașă prea largă și prin deschizătura dela piept i se zăreau într'adevăr coastele ca niște muchi de scânduri la rând sub pielea bolnă-

vicios de albă. Parcă n'avea sânge. Ceilalți prizonieri, decând venise vara, se mai rotunjiseră, se mai pârliseră de soare. Toma Cătănoiu era însă mereu așa cum fusese și când l-au luat prizonier: alb, slab, cu ochii mari, cu buzele supte.

Povestea lui era simplă, deși neobișnuită pentru cei ce-l ascultau. Crescuse în mahalaua unui oraș mare, colindând noaptea cu tată-său restaurantele din centru. Era orb tată-său, și cânta la vioară așa de frumos, că se băteau între ele orhestrele restaurantelor, care să-l angajeze mai repede. Toma îl însoțea totdeauna, ducându-l de mână și pândind să nu-i micșoreze prea mult ceilalți muzicanți partea de bacșiș. Pe maică-sa nici n'o cunoșcuse, era mic de tot când a murit ea. L-a îngrijit o soră mai mare, fată bătrână, care-l bătea în fiecare zi și după aceea plângea împreună cu dânsul, sărulându-l. Dela o vreme, pe tată-su nu l-au mai angajat orhestrele. Imbătrânise. Au început atunci amândoi să cânte la colțuri de stradă. Invățase vioara, Toma, dela tată-său. Nici azi nu-și dă bine seama cum de-a ajuns la București în orchestra Operei. L-a luat pe neașteptate un domn care îl ascultase îndelung cântând la răspântii. Să tot fie șapte, opt ani de-atunci, era un băețandru. Umilințe, la Operă, cu duiumul. Nu știa nimic, nimic, n'avea decât patru clase primare. Il luau toți în răs, dar nu-l dădeau afară fiindcă îl ocrotea cu strășnicie domnul acela, un tenor capricios și celebru până dincolo de granițe. Toma era dăruit într'adevăr, așa cum susținea tenorul. În scurtă vreme a devenit un element de nădejde în orhestră, deși incultura lui îi scandaliza câteodată pe dirijori într'atâta, încât îi făcea să se zmulgă de păr. El tăcea, răbda toate ocările. Indrăgise orchestra, indrăgise Opera și ajunsese nici să-și poată închipui că ar mai putea duce o altfel de viață. Prieten nu și-a putut face la început pe nimeni, în afară de Harry. Dar se sfia adeseori și față de dânsul. Harry urma conservatorul ca și soră-sa. Ea, pianul. Locuiau într'un apartament împreună cu părinții pe cheiul gârlei. Toma, undeva pe Șoseaua Pantelimon; bătea drumul pe jos, apoi lua tramvaiul; mergea aproape câte o oră. Când i-a găsit Harry o cămăruță, în mansarda blocului unde locuiau ai lui, Toma nici nu știuse ce să-i spue mai întâi: să-i mulțumească? ori să-i ceară mai de grabă bani cu împrumut pentru chirie, fiindcă rămăsese iarăși ca totdeauna fără un leu?... Așa a cunoscut-o pe Ella. Se împlinea un an decând venise la București. Datorită Ellei și-a putut face Toma armata într'un regiment din Capitală, stând mai mult în concediu.

— Era fotograf tatăl lui Harry — povestea Cătănoiu. — Avea un studio mărișor. Soția colonelului din regimentul unde mi-am făcut eu stagiul... frumoasă femeie, se poza veșnic mai mult goală... era cea mai bună clientă a lui. Numai din cauza mea s'a împrietenit Ella cu soția colonelului. Inadins. Să nu-mi fie prea greu la armată... Juca pe scriptți colonelul în fața nevesti-sei. A făcut tot ce i-a poruncit ea... Nici mai pe urmă n'am avut grije, după ce am isprăvit milităria. Incepuseră concentrările, dar de mine nu s'au atins. Dăduse ordin coloneasa așa cum îi ceruse Ella. Și-au mers toate până anul trecut în Ianuarie. Atunci...

Toma Cătănoiu își feri în lături capul să nu i se vadă negura strânsă în ochi și suspină :

— Săracul Harry ! Pe părinți cel puțin i-au lăsat în casă... morți.

— Dar tu unde erai ? — întreabă Nichifor Axinte, de undeva, din spate.

Cătănciu nu răspunse. Înălță din umeri, urmărind cu privirea departe niște vedenii. O boare de vânt, strecurându-i-se pe sub cămașa desfăcută i-o umfla la piept. Cătănciu flutură cu mâna, scutură din cap zicând: —Eh!—și se trânti în iarbă, cu mâinile sub ceafă, cu ochii țintă în slava cerului.

Sevastian Pârlog zise după un timp:

— Poate tot ți-i găsi mândra când ti-i întoarce acasă. Alții nici nădejdea asta n'o mai au — și-și privi cu ochii întunecoși picioarele desculțe. Iși lepădase bocancii de dimineață anume ca să-i vină mai ușor la muncă și rămăsese așa și peste zi. Toader Răstoacă desluși pentru ceilalți pricina vorbei amare a lui Sevastian, cu care el se împrietenise bine de un timp:

— Pe-a lui au silit-o părinții să se mărite cu un văduvoi bogat. Fata fără zestre, Sevastian fără pământ... Văduvoii primar, râvnea la dânsa. Ce-aveau să le facă? Da'măcar să fi știut și el... Ți-ai găsit! Ienea flăcăul în sudălmile și în ghionturile majurului la cazarmă. Pe fata lui în sat, o găteau mireasă. Și ea cu lacrimile cât hurmuzul pe obraz. Ai mai văzut-o măcar vreodată, Sevastiene?

Pârlog tăgădui din cap, uitându-se crunt la dânsul. Apoi mormăi printre dinți:

— Ceara mării ei de nevolnică... N'a găsit o custură la îndemână să-l sature pe văduvoi...

Din umbra căpițelor începuseră a se ridica pe rând prizonierii. Venise timpul să se apuce din nou de lucru. O coasă mai încolo se și legăna în mâna unuia, cu bățul în pământ și fierul în soare, însemnând în văzduh cifra 7. Căruțele încărcate cu cazanele și castroanele goale o și porniseră spre lagăr scârțâind. În urma lor femeile din colhoz, aplecate, își strângeau blidele pregătindu-se de plecare, iar președintele, bătrânul, se grăbea să-și curme sfatul pe care-l începuse de mai de mult cu câțiva soldați.

Soarele, strâmb pe cer, coborîse un pas din creștet spre apus, dar părea că nu și-a potolit de loc dogoarea. Doar o adiere de vânt de atingea fețele cu vârful degetelor ei în trecut.

Pe Vasile Roban îl izbise drept în inimă vorba aceea a lui Sevastian Pârlog despre o custură cu care s'ar fi convenit să se apere o fată de silnicii. Prin fața ochilor îi trecu iarăși ca și în atâtea alte rânduri, chipul lui Culiță Lapteș, așa fălos cum era el de uniforma lui nouă, în seara când îl găsisse acasă la nea Pandele, stând între Liza și țața Fira. O fi silit-o oare și țața Fira pe Liza? Dar ea? Ce, ea, Liza, nu-i stăpână pe dânsa? Nu știe ce vrea? Vasile Roban atât de-adesori întorsese în minte și tâlcuise toate amintirile și mai ales pe acelea de astă iarnă, încât se încredințase deplin în cele din urmă: Nu Lizei îi fugeau ochii după Culiță, ci maică-sii. Nu voia Liza s'o mănîie pe maică-sa. Dacă ar fi fost altfel, i-o spunea Culiță. Cum era să nu i-o spună? Sânt acestea lucruri de ținut ascunse între prieteni?

Munca pe câmp reîncepuse. Acum era Toader Răstoacă în frunte, la cosit. Se țineau de dânsul Pârlog pe dreapta și pe stânga un altul, un om de pe la Adjud. Moș Zabrac ostenise, venea cam al treilea după Răstoacă.

Dincoace, la greblat și la ridicat căpițe, mergea mai ușor munca. Nicușor Ștefănescu chiar se cam învârtea cu mâinile în vânt, fără rost. Ii luase locul un soldat mai în vârstă, țăran, pe care-l sloboziseră ceilalți

dela cosit. Impreună cu Dalbu luase acest țăran comanda celor ce greblau și parcă mergea treaba și mai bine ca înainte. Sublocotenentul se ținea acum de Roban, mai mult vorbindu-i decât ajutându-l. Nu mai avea nici greblă, i-o luase cineva. Impingea alene paele de iarbă cu un băț. Dealtfel nici mult de lucru nu mai era până în asfințit.

Trecu pe drum o fată. Vasile se opri din lucru și spuse privind lung în urma ei:

— Frumoasă fată.

— Frumușică — se învoi ofițerul. Și adăugă repede, cu un surâs spre o amintire din alte vremuri: — Frumoasă... fată frumoasă în toată puterea cuvântului... am văzut eu una numai odată în viața mea.

— Pesemne cea cu care ai fi vrut să te'nșori — zise Vasile cam pișcător și punându-și coada greblei subțioară, începu a-și răsuci o țigară.

— Dă-mi și mie, te rog, — îi ceru Ștefănescu. — Dar sucește-mi-o dumneata... Eu, să știi, Robane, nu m'am gândit niciodată la însurătoare. Nu-mi puteam îngădui luxul ăsta. Și cât despre fata aceea, degeaba ai încercat să mă înțepi: era logodită. Frumoasă era, frumos și logodnicul. Eu îi admiram pe amândoi așa, dezinteresat.

Roban, sprijinit în greblă, fuma privind în zare. Ii lunecau ochii peste lanțul cosașilor care înaintau câte-un pas, câte-un pas, zvâcnindu-și trupul ca într'un dans ciudat. Câmpia se întindea rotundă până sub marginile cerului. Se despletea acolo, în zare, un nour subțire. Vasile își aduse aminte de după amiaza aceea de mult când l-a lăsat Liza să se joace cu coadele ei, făcându-se că nu bagă de seamă. Erau în curte la nea Pandele, singuri. Amurgea. Pe urmă a chemat-o în casă țața Fira să aprindă lampa, că nu mai vedea să coase și nici nu-i era tocmai bine.

Vasile trase din țigară adânc, copleșit de momentul acela de demult care-i înflorea deodată atât de plin în amintire. Iși spuse: „Ce știe Ștefănescu despre o fată frumoasă? Nimic nu știe. De-ar fi cunoscut-o pe Liza!”

Câți ani avea ea pe-atunci? Poate șaisprezece? Lui nu-i venise încă timpul de armată. Purta Liza o rochie de culoare deschisă cu dungi cenușii de jur împrejur, parcă o închideau într'o colivie. Când au intrat în cameră, s'a părut că se făcuse aproape întuneric: nu-i mai deslușea Lizei decât mijlocul subțirel și mâinele ieșind din mânecile scurte. Prin întunericul tot mai îngroșat, fluturau în preajma lui brațele Lizei, goale și albe, căutând lampa, pipăind pe masă să găsească chibriturile. Ii încredințase lui Vasile cilindrul de sticlă, iar ea scutura lampa să afle ascultând: are gaz? Nu se mai vedea deloc. Lampa nu avea gaz, suna înăuntru doar ca lipăitul pisicii cu limba.

— Gazul e acolo unde-i știi locul, pe poliță — zise gemând țața Fira întristată că iarăși s'a isprăvit petrolul.

Liza pipăi atentă cu degetele pe poliță, apucă bidonul și începu să toarne cu băgare de seamă, încet, în lampă, după ce desurubase gâtul de metal și-l scosese afară împreună cu fitilul. Vasile vru să aprindă un chibrit să nu curgă cumva gazul pe de lături, însă Liza îi vorbi aspru, și parcă supărată:

— Nu strica degeaba un chibrit. Apleacă-te, uită-te bine, că se vede încă.

Supus, Vasile puse bețișorul la loc în cutie și îndoindu-și genunchii, se ghemui să-i ajungă capul la înălțimea mesei, ca să vadă cât s'a

umplut bășica lămpii. Numai că nu deosebea nimic, era întuneric. Atunci, oprindu-se din turnat, se aplecă și Liza lângă dânsul, încercând să-și dea seama unde-i nivelul petrolului în lampă. Au privit asfel amândoi câțva timp, umăr la umăr, cap lângă cap. O șuviță din părul Lizei îi înfioră lui Vasile obrazul și i se părură că și răsuflarea Lizei devenise puțin mai grăbită, mai aprinsă. Dar n'a avut când să se aplece mai mult spre dânsa. Liza scăpără; ținea de mai înainte într-o mână un chibrit și'n cealaltă, cutia. Gaz în sticlă era destul.

După ce aprinse lampa, Liza, cu fața rumenită de parcă fugise, prinse a se învărti lute prin casă, ajutându-i maică-sii să strângă cusăturile risipite pe câteva scaune. Nici nu se uita la Vasile, ca și cum n'ar mai fi știut că-i și el de față. Dar până'n toamnă târziu, de câte ori se întâlneau și se priveau, chiar dacă erau și alții de față, ea îi surădea lui Vasile într'un fel anume, ca unui părtaş la o taină. După aceea însă, pe' nesimțite, a dispărut surâsul. Creștea Liza, se făcea fată de măritiş, maică-sa o lauda oricui de harnică și frumoasă. Și cuminte... Iar Liza își lăsa pleoapele peste ochii ca flăcările albastre, de parcă i le trăgea în jos povara genelor. Niciodată nu s'a mai putut juca Vasile cu coadele ei. Uneori îi venea în minte că, dacă s'ar mai ivi cumva o împrejurare prielnică, așa cum a fost aceea de odinioară, Liza poate ar întârzia de data aceasta să scape chibritul. Imprejurarea însă nu s'a ivit. O vreme de altfel, chiar și el s'a ferit să se mai ducă pe la nea Pandele. Se cam certase tată-su cu tatăl telen; pe urmă și el se ținuse o vreme de ștengării, se întâmplase așa, nu-și dădea seama cum. Pe Liza o știe mereu lângă maică-sa ca un lucru de preț pus deoparte. Când a plecat la armată a căutat-o anume, vrând să-i mărturisească ce-i în inima lui. Dar cum i-ar fi putut mărturisi cu fața Fira de față? Și lunile au trecut după luni, anii au prins să se adune ca troienii. Liza din ce în ce mai frumoasă se făcea... He-he, de unde să știe sublocotenentul! Ștefănescu ce-i o fată într'adevăr frumoasă? Pentru asta ar fi trebuit s'o cunoască mai întâi pe Liza.

Dar Nicușor Ștefănescu avea chef de vorbă. Zise:

— Era logodită cu un fost coleg de școală al meu, fata aceea teribil de frumoasă. I-am întâlnit pe amândoi de Paști, în '41, la via unui alt coleg al nostru, Ionescu Anatol. Nu știam că-i logodit. L-am felicitat, drept să-ți spun, din inimă. Așa cucerire...

— Adică pe cine l-ai felicitat? Pe Ionescu Anatol? — întrebă Vasile râzând.

— Ți! Nu, dom'le, cum nu 'nțelege? — se necăji ofițerul. — Nu Ionescu se logodise. Celălalt fost coleg, Lapteș.

Vasile zvăcni de parcă se fripsease cu țigara la degete, deși o aruncase:

— Cine?

Ștefănescu răspunse cu nevinovăție:

— Lapteș. Neculai Lapteș. Am fost coleg cu el până în clasa a șasea.

— Și... era cu logodnica lui?

Ștefănescu se uită acum la Vasile lung, bănuitor:

— Dar de ce întrebi?

— Il cunosc și eu, — răspunse Vasile grăbit. — Cum o chema pe fată?

Ștefănescu nu mai ținea minte cum o chema pe logodnica lui Culiță

Lapteș, dar nu uitase ochii ei de un albastru adânc și nici coadele purtate pe umeri. Era îmbrăcată foarte simplu față de celelalte fete care mai fuseseră poftite la vie, și tocmai din pricina aceasta se vădea mai tare că era cea mai frumoasă din toate. Lapteș părea îndrăgostit până peste cap de dânsa. Ea? Nu știu. Era cam sfioasă, vorbea puțin, nu dansa.

Vasile Roban se lăsă ușor în iarbă, așezându-și cu grijă grebla pe genunchi, fără să știe ce face. Rosti, drept orice răspuns la întrebările mirate ale lui Ștefănescu:

— Așa vasăzică...

Și tăcu iarăși, fără să-și ia ochii dela greblă. Intr'un târziu, vorbi mai mult ca să se aperse de bănuielele celui alt.

— Mi-e ciudă că nu mi-a spus și mie când l-am întâlnit ultima dată.

Fiindcă Ștefănescu încă părea nemulțumit că o vreme nu-i fuseseră luate în seamă întrebările, Vasile adăugă blând, silindu-se să-și ascundă tulburarea:

— Sunt prieten din copilărie cu el... N'ar fi trebuit să se ferească de mine.

Ii povesti apoi cum s'au întâlnit pe front, îi povesti și despre Liza, dar se păzi să-i deie a înțelege cât de dragă îi este lui fata aceasta frumoasă cu ochii albaștri și coade bălăi. La ce bun?

O bucată de vreme munci înverșunat, tăcut, răspunzând numai cu *da* sau *nu* la întrebările lui Ștefănescu. Il sâcăia flecăreala ofițerului. Se opri pe neașteptate din lucru și scoțând tutunul:

— Mai facem o țigară, da? Ți-o sucesc eu. Dar cată foc, că nu mai am.

Dintr'odată omul acesta îi devenise grozav de nesuferit.

Se întuneca domol, abia simțit. Umbrele, o vreme lungite peste măsură, se stinseră, se topiră într'o singură umbră mare petrecută prin însăși lumina zilei. Tot cald era, dar altfel, nu ca în amiază: nu mai frigea vâzduhul ci duhnea căldura din el ca dintr'o vatră.

Prizonierii cinaseră. Răsunau târăgănite acum vorbele lor, ostenite. Târăgănite le erau și mișcările deslușindu-se moi ca un înot prin apa amurgului. Președintele colhozului venise din nou, urmat de femeile cu bliduri și, așteptând să isprăvească oamenii de mâncat, se prinsese'n vorbă cu Mălinescu. După socotelile președintelui ar mai fi fost nevoie de încă patru zile de muncă, ba poate chiar și numai trei cu asemenea muncitori harnici cum i se dăduse din lagăr. Iar lui Mălinescu i se păreau prea multe și aceste trei zile. Ii explicase și la amiază președintelui ce greșală făcuse el, Mălinescu, scoțând din mijlocul prizonierilor pe cei mai buni agitatori și cum se gândea să îndrepte greșala. Președintele întrebă:

— Dar dacă-mi aduci alții în loc, pot lucra tot ca aceștia?

Mălinescu zise necăjit:

— Nu.

— Apoi atunci, n'ai greșit, — încheie președintele. — Noi avem zor mare cu munca. Brațe nu-s. Bărbații, la război. Nu-i drept să te gândești să aduci alți muncitori mai biceșnici în locul acestora.

Deși Mălinescu o ținea mai departe că greșise, totuși îi făgădui bătrânelului că nu-i va schimba pe acești prizonieri cu alții. În schimb se hotărî să stea de vorbă cu Roban și alți câțiva, pentru ca să-i hotărască să

termine în trei zile, dacă nu și mai curând toată treaba câtă mai rămăsese. Să se întoarcă în lagăr, să-i afle și să-i potolească pe cei ce turburau mințile oamenilor.

Se adunau oamenii încet, ca să formeze coloana. În rândul din față se și aliniaseră ca să dea pildă Ștefănescu, Roban, Răstoacă și Axinte. Dintre căpițe se ivea alergând câte-un întârziat care se repezea băgându-se între ceilalți soldați. Iașa începuse a număra cu glas tare șirurile de câte patru și se tot oprea, necăjindu-se că într'un loc, din grabă se îmbulziseră cinci inși, iar în spatele lor erau numai trei.

Pe o margine de cer se arătă și luna, de sidef tocită, vâslind. Coloana se mișcă greoi, pornind-o spre sat. Aveau de mers vreo cinci kilometri până acolo.

Dar înainte să se aștearnă la drum cu tot dinadinsul, iarăși se opriră oamenii. Venea ca din praștie o mașină pe șosea, săltând iute la hopuri. Cineva strigă:

— Comandantul! Maiorul Petrov!

Comandantul era, într'adevăr. Mașina frână brusc, scârțâind și stătu locului nu departe de coloană. Coborî de lângă șofer maiorul Petrov, iar din spate, Potcoavă și Gustav Schnorke. Maiorul Petrov se îndreptă numai decât spre Mălinescu și președintele colhozului. Le strânse mâinile și ascultă serios ceeace îi povesteau ei, arătând din timp în timp cu mâna spre câmpul pe care străjuiau acum căpițele în lumina crudă a lunii. Apoi trecu în lungul coloanei zâmbind mulțumit și spunând bună seara. Soldații se împingeau unul în celălalt, ca să-l vadă mai bine, să-i zâmbească și ei la rândul lor.

— Zice comandantul că ați lucrat frumos și vă mulțumește pentru că ați pus inimă la ceeace ați făcut — talmăcea Serghei Potcoavă mergând împreună cu președintele, un pas în urma lui Petrov și a lui Mălinescu.

Gustav Schnorke se dusese dela început deadreptul la Nicușor Ștefănescu. Îi cunoștea bine și pe soldați, dar încă nu izbutea să se înțeleagă deplin cu niciunul din cauza felului lui, foarte ciudat, de a pronunța puținele cuvinte rusești pe care le știa. Schnorke prefera să vorbească nemțește cu Ștefănescu. Îl vesti că sosise ordin să plece toți ofițerii români chiar a doua zi în altă parte, într'un lagăr ce se hotărîse dela Moscova și unde, după câte se părea, mai erau încă vreo câțiva alți ofițeri români prizonieri. Înștiințându-l despre acestea pe Ștefănescu, Gustav Schnorke avea o înfățișare de-adreptul jalnică. Spunea:

— Regret că ne despărțim. Cu ajutorul dumitale începusem să învăț a-i cunoaște mai bine pe români.

Nicușor Ștefănescu încă nu se dumirise cu totul. Nu-i venea a crede că va trebui să plece peste câteva minute, să se lase desprins din brigadă și întors la cei ce mucezeau de bună voie între zidurile pavilionului lor. Scund și îndesat, Ștefănescu sta în fața lui Schnorke și i se uita în ochi, dându-și capul pe spate ca și cum ar fi citit un afiș, lipit prea sus pe zid. Neamțul, lung, în costumul lui nisipiu de sburător, plin de buzunare și de fermoare, până și pe genunchi, îi răspundea cu priviri la fel de amărîte și-l ruga să spună soldaților că, deacum înainte trebuie, în lupta lor împotriva zvonurilor, să se bizue și pe antifasciștii germani, mai ales că va pleca din lagăr și Mălinescu. Pentru asta îl și adusese aici maiorul Petrov pe Schnorke.

— Nu se poate! — strigă Ștefănescu scos din fire. — Cum o să plece Mălinescu?

— Și totuși e așa — făcu Schnorke. — Mi-a spus comandantul că în locul lui Mălinescu va veni A., un german, deputat comunist. Cred că e bine să li se spună aceasta din timp și soldaților români.

S'au urcat în mașină Serghei cu Schnorke și cu Ștefănescu. După ce-i spuse ceva maiorului Petrov, care încuviință repede din cap, Mălinescu veni la Roban, îl luă de mână și-l trase de-o parte.

— Vasile, noi iarăși n'o să ne vedem un timp, — zise Mălinescu încet, căutându-i ochii. Vasile oftă:

— Am aflat. Nu știu ce-om mai face noi aici.

Dar Mălinescu acum se supără, se încruntă:

— Apoi, nu așa. Pentru văicăreală putem chema pe alții la mine. Dar văicăreli nu ne trebuie.

Vasile zise atunci, cântărindu-și bine cuvintele:

— M'am gândit c'o să ne fie mai greu. Dar de lăsat, nu mă las. De-acum pentru nimic în lume nu mă mai las. Am să mă ajut cu Serghei și cu neamțul ăsta cumsecade, Șnorc.

Mălinescu vru să răspundă ceva, dar se opri. Licărul ochilor i se întee o clipă, a milă. Șopti:

— Și Serghei merge cu noi. Și maiorul Petrov. Vor veni alți sovietici în locul lor. Numai cu Schnorke și ceilalți antifasciști nemți o să trebuiască să te ajuți... o vreme...

— Și dâșii pleacă? — făcu Vasile, căutând cu mâna în jur ca după un sprijin pe care-l știa statornic alături și nu-l mai găsea.

Mălinescu zise apăsător:

— Da. Voiam să-ți dau niște sarcini. Ți-i teamă că n'o să le poți îndeplini?

— Nu mi-i teamă — răspunse aproape mânios Vasile. — Am să mă zbat... am să lupt...

Mălinescu îi puse mâna pe umăr, îl scutură ușor și rosti cu glas bucurat:

— Așa. Cu cât piedicile sunt mai grele, cu atât mai mult îndârjește-te. Și-apoi, Vasile, nu te gândești?... Ce greutate atât de mari întâmpini tu? Pe când tovarășii din țară... Ei înfruntă acolo închisorile, plutonul de execuție... câteodată pierde legătura unul cu celălalt. Tu aici în schimb, ești ocrotit. Plecăm noi? Vin alții în loc, să te ajute. Numai să nu te moleșești, să nu pleci capul.

— Tovarășe — zise Vasile atunci, răzbit. — Ce sarcini sânt?

Mălinescu i le înșiră, și la sfârșit îl întrebă îngrijorat parcă:

— E greu, Vasile?

— Nu-i ușor. Am să le îndeplinesc pe toate.

— Noi o să ne mai vedem, — adăugă Mălinescu, — Și dacă nu ne-om vedea noi, te vor întreba alți tovarăși cum ți-ai dus munca. În orice caz vei da socoteală într-o zi. La asta să te gândești neîncetat.

Mayorul Petrov, din mașină, îi strigă să se grăbească. Mălinescu îi mai spuse încă lui Roban că nu știe deocamdată unde e trimis, dar că se vor lămuri toate în curând. Să aibă încredere, să nu se lase doborât de împrejurări. După o nouă strângere de mână se urcă lângă maior. Șoferul apăsă pe pedală, motorul pârâi sgomotos, făcând să se sguduie mărunt

mașina, care o rupse de fugă îndată, ai fi zis că îmbrâncită de cineva. Pe șosea, Iașa cu celălalt ostaș îi orânduia din nou în coloană pe prizonieri și dădu semnalul de marș spre sat. Oamenii, înșirați câte patru, se mișcă și începură a pași rar, vorbind între dânsii, încă neîmpăcați cu noutățile acestea care se năpustiseră odată cu seara asupra lor. Dalbu îi șopti unuia la ureche:

— Să știi că toate astea-s din cauza Stalingradului. Cu siguranță că l-au luat nemții. De acu... să te ții, pârleo. Vin nemții!

Celălalt făcu ochii mari de spaimă. Se aplecă la urechea vecinului, spunându-i ce-a aflat Dalbu chiar dela Serghei Potcoavă. Il pusese dela dânsul pe Serghei numai ca să fie crezut mai ușor. Iar vecinul se aplecă la urechea altui prizonier.

Mergea coloana bocănind pe șosea. Ochiul lunii înghețat, îi învăluia pe oameni într-o lumină nefirească, ascuțindu-le nasul, bărbiile, adâncindu-le umbra sub ochi, subliniindu-le fiecare mișcare. Iașa mergea înainte, cu arma în mâini, ostentat. În urmă, mergea celălalt ostaș sovietic, săltându-și arma pe umăr.

Vasile Roban se aplecă și el la urechea lui Răstoacă, șoptindu-i:

— Toadere, să nu te lași. Au să se pornească acum și mai și pe zvonuri... să nu te lași!

2

Noul comandant al lagărului nu-i fu deloc pe plac lui Vasile. Era un căpitan ursuz, militaros. Nu zâmbea niciodată și stătea rareori de vorbă cu prizonierii. În locul lui Potcoavă, la sclad era acum nacialnic un rus sadea, unul Bielâh, care nu știa boabă românească și nici nu s'a învățat așa de ușor cu limba rusă cam fantezistă pe care o vorbeau nemții și românii prizonieri.

Zvonurile în lagăr se încrucișau ca muștele în cuhnie.

Vasile Roban îl descoperi într-o zi printre prizonieri, pe un caretaș din Rădăuți, Danțuș. Vorbea Danțuș românește ca și nemțește. S'a prins îndată să fie tălmăciul lui Schnorke. De unde până unde nu se știe, se răspândise cu iuteala fulgerului știrea că s'ar fi încheiat armistițiul și că până în câteva săptămâni, vine și pacea. Roban îl pusese pe Danțuș să-i traducă lui Schnorke:

— Ai noștri zic că dela un feldwebel de-al vostru se trage totul. A găsit ci-că niște manifeste zilele trecute când a fost cu brigada lui la tăiat copaci.

— Ce manifeste? Cine le-a găsit? — întrebă Schnorke subțindu-și buzele cu indignare. — Astea-s născociri de-ale românilor. Mi-au spus mie niște soldați germani cum îi tot sperie cu manifestul acela plutonierii voștri pe feldwebelii noștri.

Roban se oțărî și el către Danțuș:

— Ba feldwebelii împuiază urechile oamenilor. Tălmăcește-i.

— Noi — spuse Schnorke — am aflat că-i tocmai dimpotrivă. Ci-că un plutonier de-al vostru ar fi dat, el și soldații din echipa lui, peste niște ziare românești aruncate din avion în pădure.

Se priviră lung toți trei, unul pe celălalt. Roban tăgăduise mut, din cap. Gustav Schnorke înjură printre dinți: „Verdammt!“ Danțuș păru că

vrea să traducă și vorba aceasta, apoi se lăsă păgubaș și rămase mai departe călare pe butucul lui, cu coatele sprijinite pe genunchi. Sfatul se ținea în fundul curții mari, sub un șopron cât toate zilele, unde de dimineață până seara brigada tăetorilor nu făcea alt decât să reteze cu ferăstraiele, trunchiurile aduse din pădure. Zăceau butucii aruncați prin toate părțile ca după un cataclism. Sub picioare se așternea strat gros și moale de rumeguș, mai întunecat la culoare pe delături, iar în jurul caprelor, gălbui, nisipiu ca și costumul lui Schnorke. Lui Danțuș, îi veni în minte să arate că ar trebui să-și cam încheie ceilalți doi discuția, dacă nu vor să dea peste dâșii tăetorii, care îndată aveau să se întoarcă aici, isprăvindu-și masa și odihna de amiază. Dar Vasile Roban număra pe degete plutonierii români.

Erau șase; doi dintre ei, oameni în vârstă, majuri vechi de pe la trenurile regimentare, mirați și ei cum de-au putut fi luați prizonieri. Pe unul se supăraseră comandantul lui și-l adusesese înapoi în linia întâia. Celălalt făcuse odată un chef la vreo cinci kilometri dincoace de front și se trezise, mahmur, la vreo patruzeci dincolo.

— Sau, cum ar veni, — zicea moș Gavrilă Ursoiu, chibzuind cu glas tare și ajutându-se cu degetul arătător pe care și-l tot trecea prin fața nasului, privindu-l încordat ca pe o limbă de cântar, — *dincolo* am făcut cheful și *dincoace* m'am pomenit... că acu, dacă suntem în Rosia, se chiamă că noi sântem la răsărit, da' răsăritu'... cum ar veni... la apus.

În afară de acești doi majuri, ceilalți patru erau oameni tineri. Stancu Dudău se dovedise dela început a fi un antifascist destul de hotărât; nici el, nici bătrânii nu puteau fi bănuți că s'ar fi înțeles cu nemții ca să răspândească zvonuri. Mai rămăneau cei doi prieteni ai lui Gălbinaș și, bineînțeles mai înainte de oricine, Gălbinaș, omul căpitanului Tărăbuță.

Schnorke era de părere că trebuiesc dați pe mâna comandantului toți sau măcar trei dintre plutonierii români, ca și acei pe care-i știa el dintre gradații nemți fasciști.

— Cerem pedepsirea lor, — striga aviatorul, înfuriindu-se și strâmbându-și gura. — Noi, oameni german și români, cerem comandantului să-i pedepsească neapărat cu carcera pe niște...

— Ba asta nu-i înțelept deloc — i-o întorcea Vasile. — Cu asemenea ispravă nu mai mărim noi numărul antifasciștilor. Trebuie altfel, mai cu bi-nișorul.

Se despărțiră fără a se fi putut învoi. Gustav Schnorke discută multă vreme, aprins, plimbându-se prin curte cu Rippert și cu Battenberg, ceilalți doi ofițeri antifasciști, amândoi austriaci. Vasile Roban se sfătui seara în dormitor cu ai lui: Zabrac, Răstoacă, Pârlog, Dalbu, Axinte și Cătănoiu. O limpezire însă nu se arătă așa de curând.

Peste vreo două zile, Nichifor Axinte, singur în sala clubului, se muncă să închipuie o lozincă, alegând dintr'un morman de litere tăiate pe acele care s'ar fi potrivit cel mai bine. Nu știu cum se nimerise că literele nu fuseseră tăiate deloc pe o măsură, la fel. Cătănoiu avusese îndatorirea, Duminică după masă, să învețe un grup de soldați mai știutori de carte cum trebuiesc tăiate literele, așa încât să poată pe urmă Axinte alcătui din ele cuvintele pe care le avea scrise pe o listă rămasă dela Mălinescu. Dar Cătănoiu îi lăsase pe oameni de capul lor de tăiaseră cum se priceuseră: și mai strâmb și mai drept, când de-o șchioapă, când mărunț. Iar hârtia — afișe

vechi, tipărite pe o parte — le-o dăduse necialnicul scladului numărând foaie cu foaie, că doar n'o găsea pe drumuri. Cât era el de palid la față, se înroșise acum Axinte de ciudă. Punea, mormăia supărat, și înșira mai de parte literile, gândindu-se ce ocară zdravănă o să-i tragă diseară lui Cătănoiu, când l-o vedea întors dela pădure.

Nici nu auzi scârțâind ușa. Abia când bocăniră pași lângă dânsul, își înalță capul și-l văzu pe Dalbu. În minte îi dăinuia însă gândul că Toma Cătănoiu mai mult stricase hârtia. Așa că se întoarse la lucru, urmându-și-l cu obidă. Dalbu se așeză greoi pe o bancă, alături, zicând cu un fel de nepăsare care se cunoștea că-i silită:

— L-a băgat la carceră pe Gălbinaș. Și pe vreo patru gradați nemți.

Abia acum îl privi Axinte pe Dalbu în față, oprindu-se din lucru. Nu aflase încă vestea, dar aflând o, simți că parcă i se mai ușurează necazul. Zise cu un început de zâmbet:

— Așa? Ei credeau c'or să joace pe masă ca șoarecii, dac'a plecat maiorul Petrov. S'or mai potoli de-acum cu zvonurile.

Dalbu, sprijinindu-se cu mâinele pe banca din fața lui și privind întunecat podelele, zise încet:

— Parcă ce știe comandantul? Au făcut raport nemții... Schnorke, Rippert și celălalt... Cum îi zice?... Battenberg. Ce l-a costat pe comandant să dea ordin? Bagă-i la carceră; atâta pagubă.

— Adică tu crezi că i-a pedepsit pe nedrept? — făcu Axinte. Și fiindcă Dalbu tăcea: — Măi Costică, mie nu-mi place deloc cum vorbești tu. Le ții partea ticăloșilor.

Dalbu sta mereu cu nasul în jos, privind încăpățânat sub bancă. Rosti cu fereală:

— Nu i-a prins cu nimic, oricât i-a cercetat și pe ei și pe soldați. Nu se știe de unde a pornit zvonul.

— Vasăzică, tu îi socotești nevinovați pe gradații nemți și pe Gălbinaș, — încheie Axinte cu un glas plin de dojană grea.

Dalbu se răsuci spre dânsul, făcându-i cu ochiul și începând a râde tare. Toți dinții lui galbeni și lați îi ieșiră la iveală. Avea un cap lung ca de cal; când se înveselea i se încrețeau obrajii ca o cârpă făcută boț și i se dezveleau gingiile. Spuse, râzând mereu:

— Pe naiba, nevinovați! A fost îngăduitor comandantul, că altfel nu intrau numai cinci dintre ei la zăbrele. Cine nu-i știe cum au țesut ei vorbele de colo colo! De dovedit nu-i chip să-i dovedești, asta-i drept. Dar de cunoscut...

— Și totuși ție-ți pare rău pesemne că i-a pedepsit, — făcu Axinte neslăbindu-l din ochi și neștiind ce să mai creadă despre dânsul.

Dalbu spuse, oftând deodată:

— Parcă tare-i pasă lui Gălbinaș de pedeapsă. Stă o săptămână singur în cămaruța aceea și i se aduce mâncare la picioare. Asta-i toată carcera rușilor. O să-i fie cam urît, da' i-o trece. Și pe urmă...

Tăcu, jucându-se cu niște litere. Axinte aruncă într-o doară:

— Pe urmă... ce?

Dalbu făcu iute, ca și cum sărea în apă:

— Pe urmă el o avea acoperire bună. Iar noi... Nici n'o să vrea să

știe el de noi, cum o să ne zvârcolim când vom da socoteală. Avea dreptate când îmi spunea că-s un prost.

Nichifor Axinte ascultând toate acestea, muta într-una de colo colo, literele, abia punând câte-o întrebare scurtă, anume ca să nu-l vadă celălalt cum i se schimonosise de furie obrazul. În minte, nu-i era decât un gând: „Cât mai repede să-i spună lui Vasile Roban pe cine-l ținem între noi. Cât mai repede... Numai să mi se spovedească jigodia asta până la capăt...” Întrebă cu glas înăbușit:

— De ce ți-a spus că ești prost?

Dalbu își trânti un pumn în cap:

— Fiindcă-s prost, na! De asta! Nemții îi bat pe ruși, se'ncheie pacea. Am nevastă și copii acasă. Mă așteaptă. Acuș o să ne întorcem. Și eu... eu în loc să stau gata numai să-i iau în brațe când oi sări din tren... M'am ținut de prostii. Auzi? Să dărdăi în fața judecății, să mă închin înaintea lui Gălbinaș, să-i sărut mâinile și să-i plătesc ca să mărturisească pentru mine... iar nevasta și copilul să mă vadă ce frumos îmi șade după gratii. Iacă unde ne duce politica. Și cât o să trebuiască să-i plătesc lui Gălbinaș după ce-oi scăpa... nici nu mai pun la socoteală.

Axinte se prefăcea că încurcase literele și scormonea înverșunat într-o grămadă. Făcu numai:

— Mde!

— Apoi vezi? — strigă Dalbu prinzând și mai mult caraj. — Ar fi bine să te gândești și tu, măi Nichifore. Dacă'm fi mai mulți ne-am putea apăra mai ușor în țară unul pe celălalt. N'o să-i mai dea mâna lui Gălbinaș să ne jupoaie după aceea, pe mine, pe tine... pe toți câți i-om cere să ne acopere... Cu Roban, cu Răstoacă ori Pârlog, nu-i chip să vorbești. Parcă-s nebuni. Au luat-o într-o parte și-o țin așa, fără nici o socoteală. Dar tu ești altfel de om. Ai scaun la cap. Hai și-om rupe dela antifasciști, să avem cât mai mulți împrejurul nostru. Așa m'am și înțeles cu câțiva nemți.

Axinte spuse cu glas înecat, abia stăpânindu-se:

— Dă-te pe față... fă așa ca să te pedepsească și pe tine comandantul...

— Parcă mi-i greu — răspunse Dalbu scărpînându-se la ceafă — Și pe urmă... să-ți spun drept. Te pomenești că nu ies nemții biruitori. Mai știi?... Cum o fi, cum n'o fi, măi Nichifore, dar rostul cel mai bun pentru noi cred că ăsta-i: ne dăm bine și cu unii și cu alții, să ne scăpăm pielea. Tu și cu mine și mai sânt vreo doi, am să ți-i spun, le-om potrivi așa, să nu simtă nimeni nimic... Nici alde Gălbinaș să nu ne prade prea tare, când ne-om vedea iar în țară. Nici de-or fi bătuți nemții, să nu se creadă că am fost cu dâșii.

Axinte zvârli pe jos literele pe care le ținea în mână și se ridică de pe bancă, dând frâu liber mâniei, în sfârșit:

— Așa ți-i vorba, vasăzică, Dalbule? Mă gândeam mai întâi să-ți fac un bine și să te ajut să intri la carceră după Gălbinaș al tău... că tot n'ai tu destul curaj pentru asta... Acuma văd că nici asta nu ți se potrivește. Știi ce ți se cuvine numai? Știi?

Vorbise din ce în ce mai tare. Ultimele cuvinte le strigase. Dalbu îngălbenise. Stătea pe bancă, neclintit, parcă aruncat de cineva acolo. I se

măriseră ochii văzându-l pe Axinte că se apropie de dânsul și auzindu-l cum strigă. Murmură cu glas frânt :

— Mi-i dor de-acasă, Nichifore. Am copil... Vreau să mă văd iar la rostul meu... bun, rău, cum o fi... să n'ajung în pușcărie.

Ieșindu-și din sărite, Axinte îl scuipe în față.

Dalbu tresări. Se ridică în picioare. Sângele îi năvălise în obraji alungându-i paloarea. Iși duse mâna repede la piept să șteargă scuipatul cu măneca, apoi, împuns de-un gând nou, se opri cătându-i țintă în ochi lui Axinte. Ii venea să-l înjure, să se bată cu dânsul. Dar celălalt sta nemișcat gata să rostească o vorbă pe care Dalbu o bănuia mai batjocoritoare și decât scuipatul. N'o auzi. Dintr'un salt, Axinte fu lângă ușă, i se auziră bocancii duduind în jos pe scări.

Dalbu rămase multă vreme singur în sala clubului, prăbușit înapoi pe bancă și cu capul îngropat în palme de parcă asculta vorbele cuiva nevăzut; niște vorbe care se rostogoleau grindină peste el. Intr'un târziu, ieși în curte, abia ținându-se pe picioare. Iși dădu seama că se clatină, atunci când trebui să lase marginea de lemn a scării și să pășească pe alele pritre ceilalți. Dimineața fusese cam rece, vestind sfârșitul lui August și apropierea toamnei. Acum însă, spre amiază, se încălzise vremea. Forfoteau, plimbându-se cu capetele goale în soare, soldații care nu ieșiseră azi din lagăr la lucru. Dalbu trecea printre ei cu spinarea frântă, cu genunchii îndoiți. Intr'una i se năzărea că lovește în el grindina unor cuvinte neînțelese, rostite cu glas cumplit de aspru de cineva nevăzut. Când vru să-și amintească iarăși, ca și alte dăți, de nevestă și de copil, i se păru că și ei strigă tot așa de aspru asupra lui.

Abia izbuti să se târâie până în dormitor. Se culcă, învelindu-se cu mantaua peste cap. De dimineață îi spusese responsabilului, la apel, că-i bolnav. Voise să rămână în lagăr anume ca să încerce a se înțelege cu Axinte. Acum însă i se păru că-i într'adevăr bolnav. Tot trupul îi ardea. Capul, pietroi. Se ghemui mai tare sub pătură, încercând să adoarmă. Și semnul nu venea, ci numai niște vise: tulburi, rele.

Când auzi Roban dela Axinte de isprava lui Dalbu, întâi rămase o vreme descumpănit, ca și cum ar fi primit pe neașteptate un pumn zdravăn în piept. Se uita clipind la Nichifor, de parcă nu înțelegea. Pe urmă oftă prelung și stătu cu ochii pierduți încolo, spre celălalt capăt al curții. Axinte lângă dânsul tăcea deasemeni, apăsător de gânduri. Vasile întrebă după un timp:

— Dar ceilalți?

Axinte pricepu că Roban se îngrijorează să nu mai fi căzut și alții în capcană, dar că mai ales îi e mintea la cei mai buni. Răstoacă, Zabrac, Pârlog, Cătănoiu.

— Nu știu, Vasile, — răspunse Axinte. — Toți ați ieșit astăzi din lagăr la lucru. Am vrut să-l mai cercetez pe Dalbu, dar el zace în dormitor; nici n'a mâncat, nu vrea să mai știe de nimeni.

— Haidem la dânsul, — hotărî Vasile, pornind-o înainte.

N'au izbutit nimic. Dalbu i-a înjurat numai cât i-a zărit și le-a întors spatele. Nădușise stând sub manta, era roșu la față și-i luceau ochii. Injura într'una fără să vrea să mai asculte vreun cuvânt.

Vasile Roban nu-și mai găsi astâmpăr toată seara aceea, până târziu

după stingere. A stat de vorbă cu toți cei apropiați lui, s'a încredințat că nici unul nu știuse și nici nu bănuise ticăloșia lui Dalbu. Apoi, i-a răspândit pe toți prin dormitoare să cerceteze oamenii, să afle numaidecât care dintre ei se clatină mai tare. El însuși se duse la cei doi majuri, după ce se sfătui mai întâi cu Stancu Dudău, plutonierul antifascist. Până după miezul nopții a ținut vânzolela prizonierilor români. Când s'au strâns iarăși laolaltă Vasile Roban cu prietenii lui, au înțeles că tot n'au aflat mare lucru. Cam jumătate dintre soldați erau oameni buni, hotărâți, antifasciști adevărați. Iar cealaltă jumătate, așa cum o știau de demult: șovăitoare, speriată. Dudău îi arătase lui Roban că cei doi plutonieri prieteni cu Gălbinaș își cam astâmpărase limbile, după ce-au aflat de pedeapsa căpeteniei lor.

Atât.

— Și scârnăvia de Dalbu ce face? — întrebă mohorându-se mai tare Zabrac.

— Doarme, — răspunse Răstoacă adăugând și o sudalmă grozavă ca să se mai răcorească.

Stinseră lumina, adormiră. Erau trudiți; răgazul de somn zburase mai mult de jumătate. Vasile Roban însă ascultă încă o bună bucată de vreme cum merge adânc fereastrăul horăelilor prin întunericul nopții, ca'ntr'un trunchi gros de copac, răzbit de tăietură dincolo de mijloc.

Dimineață, cum s'au sculat, trei întâmplări neașteptate au însemnat ziua.

Înainte de apel, l-au dus pe Dalbu la infirmerie. Chiar se îmbolnăvisese. Nici doctorul nu s'a prea lămurit ce să aibă: ardea ca focul Dalbu și se văita că-l doare capul.

La apel s'au pomenit că intră în rânduri Gălbinaș cu gradații și feldwebelii nemți iertați de pedeapsă. Un ofițer sovietic trimis de comandant a citit o hârtie în care se spunea că, negăsindu-se deocamdată nici o dovadă temeinică pe care să se sprijine plângerea ofițerilor antifasciști, chiar după ce s'au făcut cercetările necesare, învinuiții sunt lăsați liberi; dar că pe viitor cei împotriva cărora se vor mai ridica asemenea plângeri din partea antifasciștilor, vor fi pedepsiți pe loc, fără alte cercetări. Ofițerul sovietic așteptă cu răbdare până ce isprăviră de tălmăcit ordinul acesta, cei doi prizonieri — un neamț și un român — care știau rusește. Apoi adause cam răstit, iar cei doi tălmăciră din nou:

— Învinuiții de ieri, sânt liberi acum, tocmai pentru ca să-i vedem cum se poartă, dar orice reclamație nouă împotriva lor... sau a altora ca dânșii... precum că răspândesc calomnii cu privire la Armata Roșie, se vor pedepsi greu de tot. Atrag atenția în mod special ofițerilor germani prizonieri.

Sovieticul privi roată împrejur, apoi făcu un semn cu mâna. Responsabilii pavilioanelor strigară grăbiți: „Drepti!“, „Achtung!“ și sute de călcăie se ciocniră, trupurile aliniate fremătără, îndreptându-se. El își duse mâna la cozorocul șepcii, apoi plecă schiopătând ușor. Așa îl știau toți decând îl văuseră sosind, acum câteva luni în lagăr: schiop, în urma unei răni vindecate. Și era tânăr de tot, un copil aproape.

La lucru n'a apucat să iasă Roban. Abia își isprăviseră soldații ceaiul, când s'au pomenit în sala de mese cu Mălinescu.

La intrarea lui, s'au întâmplat vreo două accidente: Răstoacă, din

iuțeala mișcărilor și-a răsturnat fără voie ceașoa; Vasile Roban s'a fript cu ceaiul; Zabrac a uitat să-și mestece pâinea din gură și era gata să se înece, fiindcă deschisese gura, strigând. Au sărit mai toți dela mese, îmbulzindu-se în jurul cazangiuului să-i strângă mâna, să-l întrebe, să-i povestească. Mălinescu făcea într'una semne de potolire, neizbutind să țină piept navelei de întrebări.

După ce se mai liniștiră oamenii, Mălinescu îi spuse lui Vasile :

— Hai cu mine. Avem treabă. Azi nu mai ieși la lucru.

— Bine! — zise Vasile, întorcându-se să-și ia boneta. Când rămaseră singuri ei doi, Mălinescu începu a-l descoase: ce s'a mai petrecut în lagăr, cum o duc oamenii, cum gândesc... Aflând de greutatea din ultimul timp își încreți fruntea :

— Mă așteptam... Ați pierdut mulți oameni?

— Unul singur — făcu Roban, rușinat. — Dalbu, despre care ți-am spus. — Și adăugă numaidecât, aproape înecându-se : — Dar m'am folosit cum m'ai învățat de Stancu Dudău. L-am făcut pe majurul Gavrilă Ursoiu să ia atitudine hotărâtă. Acum, după ordinul de dimineață al comandantului, eu cred că o să se alătore deschis de noi încă vreo câțiva soldați, care se țin în preajma lui Ursoiu. Am stat mereu de vorbă cu ei. E unul, Scrombici... îl știi. Pe urmă Tecuceanu, Capră, Hornaru, Făurescu...

Mălinescu îl opri:

— Bine. Înseamnă că n'ați stat degeaba. Mai vorbim noi și pe urmă despre acestea. Însă acum, trebuie să ne sfătuim puțin în altă privință, — îl privi pe Vasile cu coada ochiului înainte să urmeze. — Eu n'am venit aici în plimbare. Am venit să te iau cu mine în lagărul celălalt... Ai răbdare, nu te repezi... Poate-or mai merge și alți câțiva odată cu tine. Trebuie să cercetăm împreună, cine-ar mai putea veni cu noi. Acolo-i și mai greu încă decât aici. Lagăr numai de ofițeri. Unii sânt porniți, dușmănoși... alții, îngroziți să nu-i pedepsească în țară cumva. Antifasciști? Nu-ți trebuie toate degetele ca să-i numeri. De-aici au plecat trei, Panțăru însă mi se pare că se cam clatină. Acolo erau doi: foarte slabi. Iți închipui ce-i pe capul celor vreo patruzeci de soldați români care au fost aduși în lagăr acolo, pentru treburile dela care sunt scutiți ofițerii... Se uită mereu supuși la ofițeri ca la stăpânii lor. Li ascultă prosteste, de frică. Se ascund prin colțuri, numai cât aud de luptă împotriva lui Antonescu.

— N'ai stat de vorbă cu dâșii? — întrebă Vasile.

— Ba bine că nu. Am și dat peste vreo doi mai desghețați, mai sprinteni la minte. Dar este încă muncă multă și ghea de dus acolo. Munca asta te așteaptă, Vasile. Ce zici?

Vasile Roban rosti liniștit:

— Bun. Dintre ceilalți ne biziim pe Răstoacă și Axinte în primul rând. Dar și pe Cătănoiu, pe Zabrac, pe Pârlog... S'a pornit cu inimă, dela o vreme, plutonierul Stancu Dudău. Avem puteri... avem.

Mălinescu își ridică fața să i-o dogorească soarele și îngână, cu ochii pe jumătate închiși:

— Avem... puteri... sigur că avem...

Stăteau în curte pe-o bancă alături, vorbind despre lucruri care-i interesau deopotrivă pe amândoi. Și cu toate acestea, gândul fiecăruia zbura în altă parte.

— Câți ani ai, Vasile? — întrebă Mălinescu deodată, sărind de pe bancă și zâmbind stânjenit din pricina unui gând care-i venise pe neașteptate.

— Am împlinit în primăvară douăzeci și patru — răspunse Vasile.

— Eu, douăzeci și nouă — făcu Mălinescu — însă unora le par mai bătrân... și-mi pare rău.

Iar în minte: „Și Tamara a crezut întâi că am peste treizeci. Imi vorbea totdeauna ca unuia mult mai în vârstă decât ea. Dece i-o fi scris lui A. că-mi trimite salutări?... Aproape că nici nu ne cunoaștem... Scrie de pe front, în fugă, cine știe câte ar mai fi vrut poate să scrie încă...”

Vasile se ridicase și el încet de pe bancă.

Întrebarea lui Mălinescu i-o amintise și mai dureros pe Liza. Ieri stătuse singur aici, pe banca aceasta, învăluit în somnul cald al razelor soarelui de amiază. Ațipise. Și se făcuse că a venit Liza lângă dânsul, s'a așezat alături. Una din coadele ei ca mierea abia i se mai ținea în cumpănă pe umăr, gata-gata să-i lunece din față, pe sân. S'a aplecat Liza, și-a sprijinit fruntea de pieptul lui și i-a șoptit „răsucindu-i în degete un nasture dela veston, în timp ce-l privea cu șiretenie de jos în sus:

— Nu eram eu aceea, despre care ți-a vorbit Ștefănescu. Altă fată e logodnica lui Culiță. Poartă coade și ea ca și mine. Are ochi albaștri. Dar e alta, mă crezi? Altfel, aș mai sta eu lângă tine?

Acum nasturele dela veston, cel pe care-l răsucise Liza, se uita și el lung, de jos în sus. Vasile îl pipăi, îl simți atârănând în ață. „Trebuie să-l întăresc diseară „altfel cade“, își spuse. Era un nasture rotund, de tablă albă, urât; l-ar fi putut oricând înlocui cu un altul; totuși seara l-a cusut trainic, cu atâta grijă cum nu mai cususe niciodată un nasture

...Au plecat peste câteva zile, într-o dimineață, îndată după ce ieșiseră ceilalți la lucru. Pe toți șase îi luase Mălinescu. Zabrac îi ceruse lui Mălinescu socoteală amănunțită despre fiecare soldat din lagărul unde mergeau, să afle de nu cumva Ghiță sau Ilie, feciorii lui, sânt pe-acolo, ori de nu-i știe careva. Răstoacă și Pârlog aveau alte griji: se pregătiseră de drum lung de tot și-si întocmiseră din bucăți de foi de cort niște trăiști uriașe în care sta îngrămădit tot avutul lor. Nichifor Axinte râdea de se prăpădea de ei, văzându-i cum se îndoaie sub greutatea po-verii. El nu-și luase nimic, în afară de pachetul cu hrană rece dat de na-cionalnicul magaziei. Toma Cătănoiu îi ținea partea lui Axinte, însă căra și el cam multe în ranița pusă în spate.

Mălinescu îi lăsase să-l aștepte la poartă, cât timp seria el ceva în niște registre împreună cu portarul. Stancu Dudău se uita cu ochi înduioșați și cu părere de rău la cei ce plecau. Greu îi venea să se despartă de ei. Lângă Stancu, tot tușea bătrânește și se mișca fără rost majurul Gavrilă Ursoiu care-și luase rămas bun dela călători, amintindu-le că și prietenul lui, celălalt majur, Iftode, le dorește drum bun.

Veniră la poartă și Schnorke împreună cu Rippert și cu Battenberg. Austriacii, mai mici de stat, îl însoțeau unul în dreapta și altul în stânga pe aviator, parcă făcându-i alai. Vasile Roban, pentru a nu știu câta oară de când vorbea cu ei, îi încredință iarăși, spre mereu aceeași deosebită mulțumire a nemților, că nici el și nici un alt antifascist român nu urăște poporul german ci dimpotrivă, îi este milă de el și-i dorește să-și

capete mai curând libertatea. Fascismul trebuie răpus, nu poporul. Un asemenea fel de a gândi și de a vorbi îl deprinsese Roban încă de astă primăvară, dela Mălinescu și dela Potcoavă. Și acum, parcă înțelegea și mai bine adâncimea acestui gând, în timp ce nemții îi scuturau mâna, ai fi zis cu desnădejde și-l apucau mereu de umeri gata să-l mai îmbrățișeze odată.

În sfârșit, Mălinescu ieși din căsuța portarului. Încă odată „rămas bun“, „la revedere“. Poarta se feri în lături, ivind șoseaua.

Soarele mergea și el de-a stânga împreună cu drumeții, descoperind înaintea lor fiecare cotitură nouă a șoselei. Lui Mălinescu îi zbură gândul o clipă spre Tamara. Ei cum i s'o fi arătând soarele în clipa asta? Poate-l vede printr'o trambă de fum. Sau poate nu-l vede deloc; stă în vre-o pivniță sub o casă dărâmată și trece dela patul unui rănit la patul celui alt, mângâind dureri, legând răni. Sau poate (Mălinescu își mușcă buzele fără voie) trage cu arma în lungul străzii, dela o fereastră fără geamuri. Iar în timpul acesta, el, cu prizonierii, pe șosea... Se uită înapoi la ceas ca să-și schimbe cursul gândurilor și făcu:

— Mai avem cam jumătate pe cât am mers. Ar fi bine să ne grăbim, să nu pierdem cumva vaporul.

Fluviul nu-l văzuseră prizonierii niciodată până atunci. Poate trecuseră peste el doar cu trenul, cine știe? Pădurea se afla în partea cealaltă a lagărului, ca și colhozul. S'a ivit apa deodată, lucind pe toată întinderea ei între maluri. Lată, de-ar fi putut cuprinde lagărul întreg în matca ei. Turma domoală a valurilor se înghesuia cât vedeai cu ochii, spinare lângă spinare. Și'n unele locuri, după cum ajungea soarele, fiecare val sălta pe creștet o lumină. Ți se pierdeau ochii peste revărsarea aceasta uriașă de ape, bătând în culoarea oțelului răsucit spre lumină.

— Asta-i Volga! — strigă triumfător Cătănoiu, amintindu-și de cele auzite în lagăr dela unii, precum că Volga ar curge la nu știu câte zeci de kilometri depărtare de sat. Se vede că se înșelau aceia, va fi fost mult mai aproape. Dar Mălinescu îl îndreptă numaidecât:

— Nu-i Volga. Volga e mai mare. Asta-i un râu care se varsă în Volga.

Cama se numea râul. Iar vaporul care sosi nu după mult timp, purta deasupra, lângă hodgeaguri, un colac mare, alb, pe care scria „Moscova“. Vaporul întreg era alb. Cobori puțină lume din cea care forfotea sus, pe punte. Prizonierii îl urmară pe Mălinescu și pătrunseră într'o încăpere cu bănci de scândură ca într'un tren. Un soi de vagon mai mare. Iar vaporul sueră odată gros, ș'o porni lunecând de nici nu băgai de seamă. Prin fereastră se vedea cum rămân în urmă pomii de pe mal, fluturându-și ca niște mâini crengile verzi, înainte să dispară.

În cele patru zile de călătorie pe apă, Vasile Roban a aflat dela Mălinescu tot felul de amănunte despre viața din lagărul ofițerilor. A înțeles că Tărăbuță și cu Vasu, sunt mereu căpetenii între ofițerii ceilalți care-s toți mai mici în grad sau mai puțin avuți ca ei. Un singur colonel de cavalerie se mai găsește între prizonieri, dar se cam pleacă și el ca și Vasu în fața lui Tărăbuță. Incolo, ofițeri nemți fudui, care prigonesc cumplit pe cei câțiva antifasciști din mijlocul lor.

În a doua zi de călătorie, Cama deveni atât de lată, încât chiar de pe vapor din mijlocul apei, ameteai privind spre mal. Toți călătorii ieșiseră

pe punte, ori se înghesuiau la geamuri. Cătănoiu află că aici se împreună Cama cu Volga, împletindu-și amândouă curgerile în una singură. Până'n zare se desfășura fața apei vălurită, încrețită. Zburau niște păsări, din când în când, pe deasupra. Iar un vapor mai mare decât „Moscova”, cu pânțelele vopsit negru și roșu, luneca peste valuri plutind lin ca o altă pasăre nemaipomenită care s'ar fi odihnit pe apă de truda zborului.

„Moscova” șueră, apoi o porni în susul Volgei, pe când vaporul celălalt își urma drumul la vale. Mânându-și apele fără de număr, Volga curgea între malurile ei și tot dădea câmpiile într'o parte și cealaltă, ca o cărare străbătând plete bogate. Cel puțin așa i se păru lui Vasile Roban când își aminti de cuprinsul stepei rusești și de întinderea fără seamăn a țărilor sovietice. Vaporul lăsa și el în urmă cărare scurtă peste spinarea valurilor care o înecau după un timp. Și cu valurile odată, călătoreau la vale, străjuind țămurile verzi, sate mari răsărind la depărtare unul de celălalt. Din când în când îi ieșeau „Moscovei” în cale, alte vapoare. Mugeau atunci sirenele în chip de binețe, și marinarii aflători pe punți își puneau mâna strășină ochilor sau își făceau semne largi.

Au sosit în lagăr pe la amiază. Tot o poartă mare și gardul de sârmă jur împrejurul unui pavilioane semănat în lungul aicilor. Aproape la fel ca dincolo.

Mălinescu sări din cușca șoferului repede, în timp ce prizonierii se munceau să coboare și ei în grabă, încălecând scândura, căutând cu piciorul sprijin pe cauciucul roților. Ii aștepta răzând Serghei Potcoavă, ieșit din căsuța portarului. Pe Vasile mai-mai nu l-a luat în brațe Serghei. Striga către ceilalți :

— Da' cine sânteți voi, bre ? De două ceasuri tot vă aștept și vă aștept... De-acu om trăi iar împreună, că mi-era urît fără voi. Mahorcă ai, Zabrace, ori să-ți dau eu ? Și tu, măi Toadere, ori ce ? Ai băgat Volga'n-treagă în traista asta ?

Nu i-a lăsat nici să se uite în jur. „Aveți timp destul. Acu hai la baie”.

Și nu peste mult timp cei șase prizonieri drumeți (Mălinescu se și mistuise în cuprinsul lagărului) s'au pomenit goi pușcă, într'o sală încălzită, așteptându-și rândul să treacă dincolo în încăperea unde clocoteau cazanele și isprăveau să se spele, cu zgomot mare, mai mulți ofițeri.

Un băieș gol până la brâu, numai cu niște chiloți albaștri pe dânsul, și în picioare cu papuci de lemn, începu a împărți bucăți de săpun dintr'un lighean pe care-l ducea într'o mână, sprijinit de sold. Când îi dădu săpun și lui Vasile, se opri cercetându-l din ochi o clipă, apoi strigă, punând iute ligheanul jos pe podele :

— Robane! Tu ești, Robane ? — vru întâi să-l îmbrățișeze dar renunță începând a râde și se mulțumi să-i strângă și să-i zguduie mâinile amândouă : — Ce ? Nu mă mai cunoști ? Tu ești Roban, nu-i așa ? Păi, vezi ! Te-am cunoscut numaidecât... Ce-o să se mai bucure Țărălungă ! Nici nu știi cât te dorește.

— E aici Țărălungă ? îngăimă uimit Vasile. Și deodată porni să-i scuture și el mâna zdravăn celuiilalt : — Don's't'onent Iliescu ! 'Mneavoastră... 'mneavoastră... Și Țărălungă ?

Mulțumit că l-a recunoscut, sublocotenentul îl cuprinse de după cap sărutându-l de data aceasta apăsător :

— Măi Robane... ești sănătos, da? În țară toți te socotesc mort. Las'că-ți spun eu tărașenia. Ai să vezi... Parcă nu-mi venea a crede când îmi spunea Țarălungă cum ați scăpat voi. Uite ce...

Nu-și termină vorba. Plecă să încredințeze altcuiva ligheanul și se întoarse fuga la Vasile spunându-i:

— Las'că ai timp pentru baie. Stai ici pe bancă să-mi povestești... să te văd.. Am atâtea a-ți spune...

Încetul cu încetul, Vasile începu a desprinde un înțeles din năvala de vorbe a lui Tică Iliescu.

Bateria lui Văcăreanu, lovită de cavaleria sovietică, nu suferise prea mult. Era doar o ceată de călăreți care nu se așteptau să dea peste tunuri. Mitrălia ordonată de locotenent doborîse doi cai. În acelaș timp însă sărise să apere bateria o companie proaspătă din spate, anume trimisă pentru aceasta. Sovieticii erau puțini, sprijineau retragerea altor trupe. Călăreții se încăerară cu compania aceea doar câteva clipe, apoi își luaseră drumul în altă parte, acolo unde infanteria sovietică făcuse o spărtură mai largă. Numai vre-o câțiva din baterie fuseseră răniți. Lixandru Amariuței se alesese cu o tăietură adâncă la braț. De murit, nu murise nimeni, în afară de sublocotenentul celălalt mai vârstnic, comandantul secției întâia.

— S'a împușcat singur, cu pistolul — povestea Iliescu. — Nici n'am băgat de seamă când s'a petrecut asta. Probabil că a tras în momentul în care a pornit mitralia. Drept în inimă. L-am găsit ghemuit în șanțul lui de comandă, cu fotografia copiilor într-o mână... cu pistolul în cealaltă.

— Păcat de dânsul, — făcu Vasile întristat. — Era om bun.

— De multe ori, îmi mărturisise că-i e silă de război, că-i vine să se omoare. Eu îmi închipuiam că exagerează. Când colo...

Dar celelalte amintiri nu le îngăduiră să întârzie mai mult asupra acestei întâmplări. Iliescu îi arătă lui Roban, că după ce s'a întors în țară dela Odesa, cu regimentul, l-a sfătuit nu știu cine să se facă aviator. Lipseau ofițerii în arma aceasta scumpă. El s'a și prins. Pilot nu putea fi că n'avea școală, dar nici nu i se cerea. L-au instruit în fugă, și l-au făcut observator pe un avion de recunoaștere. În primăvara lui 1942 a plecat cu o escadrilă pe front. Numai odată a zburat și s'a aprins avionul în aer, lovit de antiaeriană. Iliescu a sărit cu parașuta, nimerind plocon drept în mijlocul unor trupe sovietice. Parcă ar fi plecat dela bază, anume ca să poposească singur, cu umbrela lui cât o clopotniță, între cei ce nu-l poftiseră. Sovieticii l-au desfăcut din 'cordoane, l-au întrebat cum îl cheamă și l-au trimis într'un lagăr din miază-zi. Venise de-acolo numai de-o lună.

După anumite întorsături de vorbă ale lui Iliescu, Vasile pricepu că-l întreabă pe ocolite dacă e antifascist, așa cum se auzise că sunt mai toți soldații în alte lagăre. Vasile i-o întoarse:

— Dar dumneavoastră, cum ați socotit, vă țineți mai departe cu Antonescu și cu Hitler?

Iliescu șopti, aplecându-și capul și frământându-și mâinile:

— Acuma și tu începi, Robane... Că nu mă freacă altfel destul Țarălungă în fiecare zi, cu de-ale lui. Nu știu ce folos vedeți voi în asta... Iese România din război, dacă devin și eu antifascist pe față? Că în sufletul meu sînt... Dacă iese, mă rog, fac ori ce poftiți. Dar nu se întâmplă nimic. Ori ce-ași face... Uite, nu mi-i rușine să muncesc. În lagărul celălalt am crăpat de voia mea lemne la bucătărie și am cărat apă. Eram patru ofițeri

acolo. Ceilalți trei, erau nemți; stăteau degeaba. Nici n'am vrut să știu de ei. Aici, cum am sosit, am cerut un serviciu permanent... oricare... M'au dat la baie, băieș... Am fost foarte mulțumit. Nu pentru plată, nu pentru suplimentul de mâncare. Este și asta ceva, la urma urmii... Dar mi-e neplăcut să nu fac nimic. Când muncești, te mai lasă gândurile... Ofițerii de aici se uită strâmb la mine. E unul, Tărăbușă, un căpitan... cred că mi-ar da în cap cu ceva, dacă nu s'ar teme de ruși. Ce vrei mai mult? Ce pot face mai mult?

Ceilalți ieșiră dela o vreme din baie, iar Vasile încă tot nu-și isprăvisese vorba cu Iliescu. Sublocotenentul găsea mereu o pricină nouă pentru care avea de ce să mai aștepte puțin baia. De astă primăvară, neconținut se frământa el să aștepte odată ce-ar fi mai nimerit să facă; și tot nu afla. Acum, bucuros că găsisese încă pe cineva cu care să discute, i se destăinuia lui Vasile Roban, desgolindu-și sufletul. Spunea:

— Suntem noi mai mulți ofițeri care am dori să... Dar nu politică, nu ne pricepem noi la asta. Vrem să luptăm. Să mă mai văd eu odată pe front cu bateria... asta, da... Acolo aș arăta cu fapta că-s antifascist, nu cu vorba.

În cele din urmă, izbuti și Vasile să intre în baie. Se trezi în mijlocul unor necunoscuți care se bălăceau râzând și strigându-se tare unul pe celălalt. Vasile bănuia că-s tot ofițeri după felul în care vorbeau și după unele nume alintate: *Nichi, Șusu, Dorel, Sandi*.

În timp ce se săpunea de zor, plimbându-și îndesat săpunul pe piept și pe umeri, auzi lângă dânsul un glas cam răgușit:

— Tu ești caporalul Roban, nu?

Se întoarse repede să vadă cine-i vorbește și dădu cu ochii peste un om gol, cu burta atârănându-i în falduri de piele. Burta aceasta trebuie să fi fost odinioară umflată ca o minge de foot-ball. Umerii omului erau căzuți, pieptul păros și cam scobit. Picioarele scurte. Înainte să-i vadă fața, Vasile pricepu că acesta-i Vasu. Răspunse, privind-l cu neplăcere:

— Bună ziua, domnule maior.

Vasu păru întâi că s'a supărat. Își răsfrânse buzele vinete, iar sprâncenele stufoase i se apropiară deasupra nasului mare. Dar numai decât își schimbă înălțimea, începând a zâmbi chipurile prietenos și a spune:

— Zi, ai venit după noi, caporalule? Ți-ai adus și prietenii... I-am văzut în curte. Ei, mie-mi pare bine, să știi. Ori cum, ne cunoaștem, nu? Om mai sta noi de vorbă și pe aici. Poate vă mai schimbați ideile... ne-om mai schimba puțin și noi... cine știe...

— Se poate, domnule Vasu — făcu Roban cu răceală, spălându-se.

Din nou tresăltară sprâncenele maiorului, gata să se îmbine amenințător; și din nou stătură liniștite, îngăduind unui zâmbet prefăcut să se întindă peste buzele lui groase, de culoarea cărnii putrede.

— Ai dreptate, — spuse Vasu, îndulcindu-și mai tare vocea. — Noi aici, la urma urmii, parcă ce? Suntem civili, nu militari. Se înțelege, dac'am fi în țară, altfel... dar...

Vasile se spăla fără să-i răspundă. Iorgu Vasu urmă:

— Să nu crezi că eu sunt... ca alții. Ca Tărăbușă, de pildă. Mie-mi place să discut. Găsește-ți timp și treci pe la mine. Mai află una, alta... Aflu și eu dela dumneata... Dece să nu ne înțelegem între noi?

Când ieși din baie, cu părul ud, pieptănat lins și cu fața încă îmbujorată, lui Vasile Roban i se năzări că a călătorit pe ape îndărăt în timp,

poposind tot în lagărul de unde plecase, dar cu mai bine de jumătate de an fiind în urma vieții.

Țărălungă era afară, la lucru. Sub seară, când s'a deschis poarta și au intrat soldații în șir câte patru, Vasile, stând deoparte, căuta lacom cu ochii chipul cunoscut al lui Țărălungă, mustățile lui puțin cam lăsate în jos, ochii lui resemnați, fața pământie. Într'un rând i se păru chiar că deslușește un spate cam adus și era gata să strige: însă, uitându-se mai bine, văzu că nu-i acela Costache. Abia la sfârșit, când începură a se împrăștiă cei vreo douăzeci de oameni, îl descoperi. Mergea drept ca nealțădată, însuflețit, sporovăind tare cu un altul. În locul vestonului și pantalonilor de pe front, — numai petice și găuri, — purta un fel de haină scurtă, din postav de uniformă nemțească și niște pantaloni rusești. Iar cel mai de necrezut lucru pentru Vasile fură mustățile lui Costache: răsucite, sfârcuite, parcă înțepându-i obraji plini.

— Costache!

— Vasile!

Au rămas o vreme unul în brațele celuilalt, tăcuți, mirați oarecum de ceea ce li se întâmplase. Niciodată nu-i trecuse vreunui dintre ei prin minte că l'ar putea strânge în brațe pe celălalt. Doar nu-s frați.

Vorbele au venit mai greu decât îmbrățișarea. Atâtea erau de spus, că nici nu mai știau de unde să înceapă. Dar Țărălungă tot găsi răgazul să întrebe într'un rând:

— Tu te-ai răzvrătit, Vasile? Că pe câte am auzit...

Așa-i spunea Costache mișcării antifasciste: răzvrătire. Au desbătut ei atunci în fugă și treaba asta, mai mult ca să știe unul de celălalt cum gândește. Apoi s'a apucat Țărălungă să-i povestească lui Roban pe unde mai umblase și câte mai petrecuse. I-a istorisit despre spital, ferindu-se a-i pomeni de fetișoara aceea care semăna cu Liza, ca să nu-l amărase fără rost. O veni vremea și pentru asta, altcândva. I-a zugrăvit lagărul în care a stat până a nu veni aici și oamenii pe care-i întâlnise. Il cunoscuse acolo pe un comunist, unul Staicu, la care se gândea adesea cu tare mult drag. Dar parcă-i fusese cam frică să-l asculte ce spunea.

În spital a stat vre-o patru luni. Dela Odesa, îl trecuseră peste mare în alt spital și de acolo, când s'a vindecat cu totul, l-au trimis într'un lagăr, pe urmă în altul, până a ajuns aici, la ofițeri. Acum s'au mai înmulțit soldații, dar până prin Iunie, erau doar câțiva, pierduți printre nemți. Nemți și ofițeri români, atât știuse în lagărul acesta Costache, până nu de mult. De vreo lună s'au mai înmulțit soldații, sosiți de prin alte lagăre, dar și ofițeri au sosit îndată după aceea.

— Nu-i nici o bucurie cu asta — făcu Țărălungă. — Soldatu-i soldat, ne împăcăm mai bine la treabă cu ai noștri decât cu nemții. Dar' cu ofițerii e greu. Don'colonel, era mai îngăduitor, își vedea de ale lui și noi de-ale noastre, pe când acum...

— Ce colonel, Costache? — întrebă Vasile.

— Don'colonel Orzeni... cavaleristu'... el nu s'amesteca până acum în necazurile noastre.

Vasile își aminti de cele ce-i spusese Mălinescu: colonelul de cavalerie Popescu-Orzeni are oarecari tendințe democratice, însă e cu totul lipsit de energie și de curaj. Vasu și mai ales Tărăbuță au început să-l influențeze de

cum au sosit în lagăr. Și acum colonelul nici nu mai vrea să știe, că în primăvară se apropiase puțin, cât de cât, de antifasciști.

Ascultându-l pe Costache, Vasile se încrunta mereu. Deodată se plesni cu palma peste frunte și întrebă, fără să ție seamă de mirarea celui alt:

— Il știi pe sublocotenentul Ștefănescu?

— Cel mărunțel, rotund? Cum să nu-l știu? Om cumsecade... El mi-a povestit întâi despre tine, cum ați trăit voi dincolo, în celălalt lagăr. Pesemne v'ați împrietenit, că tare-ți mai lua apărarea când întrebam eu cum de te-ai răsvrătit... și te lăuda mai-mai să nu te cunosc...

— Hai la dânsul — făcu Roban hotărît. — N'are rost să mai pierdem vremea.

— D'apoi nu mai este când — zise Costache. — Trebuie să mergem la cină.

— Las'că găsim noi și vreme și tot ce ne trebuie, — îi răspunse Vasile trăgându-l de mână după dânsul.

În seara aceea s'au și adunat la club toți antifasciștii români. Nu erau mulți: cinci ofițeri și șapte soldați — socotindu-l și pe Costache.

3

Ningea. Grăbeau buluc fulgii trăgând linii albe și drepte în văzduh. Peste zăpada de zilele trecute, creștea cea nouă, proaspătă și pufoasă. Toate pavilioanele din lagăr păreau că se apără de ninsoare cu câte un mare șal de zăpadă pus pe cap. În vârful parilor din gard, moviile ascuțite de zăpadă. Semănau parii cu niște lumânări aprinse. Atât de deasă era ninsoarea, încât ai fi zis că o împung ca pe un trup baionetele sentinelor care ieșeau din gherete să se schimbe.

De astă noapte ningea într'una, că și cum se mutau din cer pe pământ nourii cu toată încărcătura lor de fulgi. Pe la amiază, zăpada trecea de genunchi. Ieșiseră soldații să croiască părții fără să mai aștepte nici o ostoire. Altfel nici nu s'ar mai fi putut trece prin curte. Iar fulgii cădeau la întâmplare pe lopeți, pe căciuli, pe mâini, dădeau orbește în ochi ca găzele, se prăbușeau, se prăbușeau într'una.

— N'am pomenit de când sunt asemenea ningău, strigă Pârlog svârlind cu lopata, cât colo, lostopene mari de omăt, care zburau sfărâmându-se și împrăștiind praf alb.

— Ca 'n Rusia, bre, ce crezi? — răspunse Răstoacă. Și fă socoteala că nu-i nici Decembrie, mai sunt câteva zile până la zintăi. Anul trecut în dricul iernii, nu-ți aduci aminte ce-a fost?

— Dar chiar așa n'a nins parcă niciodată — zise și Cătănoiu oprindu-se să se odihnească puțin, sprijinit în lopată și gâfâind.

Zabrac însă tăgădui. Iși încărcă zdravăn lopata și aminti, înainte s'o salte, prin ce troiene cât casa a croit el tunel împreună cu alții, la Bobotează, în lagărul cel vechi, când au ieșit cu săniile să care trunchii din pădure. Pe drum o mai răsfirase vântul dar între ziduri era prăpăd. Un soldat care se aflate pe atunci în altă parte, prin Urali, arătă că din câte i-au povestit niște ruși, pe aici anul trecut, n'a fost chiar așa de multă zăpadă. Uniunea Sovietică-i fără seamăn de întinsă; ce socoți? Poate că mai încolo spre front, la apus, să nu toarne tot așa ninsoare. Dar Zabrac oftă nemângâiat, înverșunându-se mai tare asupra muncii. Cei din jurul lui, știindu-i durerea, luară altă vorbă.

Aflase Ion Zabrac mai săptămâna trecută despre biruința Armatei Roșii la Cotul Donului. Le cetiseră în dormitor la toți, Mălinescu și Potcoavă din gazete. Limpezi nu erau încă deloc lucrurile, dar se înțelegea bine că trupele sovietice au spart frontul, au dat peste cap niște divizii românești și tot înaintează, înaintează. Zabrac se gândea la feciorii lui.

De pe la sfârșitul lui Octombrie pornise fulguiala. Dar mutarea aceasta a nourilor pe pământ numai de vreo două zile ținea. Nici la lucru în afară de lagăr nu mai ieșeau decât puțini soldați, doar cât era nevoie. Cei-alți făceau cu rândul: ba în dormitoare să se mai usuce, ba la împins troienii, la încărcat în sănii și la scosul lor pe câmp.

Se auzise că azi mâine vor sosi și aici dintre cei prinși la Don. Cătănoiu, aruncase cel dintâi vorba care trecuse fierbinte prin toate inimile

— Or fi printre dâșii și oameni cu care s'au cunoscut unii sau alții. Primim vești de pe acasă, cine știe...

Gândul acesta îi turburase pe toți. Fiecăruia îi era în munte un prieten, o rudă, pe care-i știa mobilizați.

Costache Țarălungă suspină într'un timp, legănându-și capul așa cum i se legăna și sufletul, într'o vântoasă de tot felul de simțăminte:

— Doru-mi-i dor de țară. Știi măi, mi se desface inima când m'ajunge dorul de casă... de-ai mei... numai de-ar fi sănătoși, de n'ar fi pățit nimic.

Vasile Roban, isprăvind de încărcat mai deoparte o sanie, se întorsese acum alături de ceilalți să rupă și el din nămete cu lopata, ca să-l strămute la grămada mare. Auzise spusele lui Costache și se oprise locului, cătând drept înaintea lui, cu ochii micșorați și fără să vadă nimic.

Tare s'a mai schimbat dela o vreme Vasile! I s'au înegurat tot mai mult ochii, s'a tras, i s'a ascuțit nasul. Nu-și mai află astâmpăr din zori până'n noapte. Cel dintâi la orice soi de muncă, cel dintâi la politică. Ori când îl prinzi, ține sfat cu ofițerii, cu soldații, întocmește tot alte lozinci împreună cu Axinte sau citește, citește fără capăt. Ori scrie. A trimis până acum nu știu câte scrisori la Moscova, la ziarul prizonierilor „*Graiul Liber*”. I-au și tipărit tovarășii aceia vreo două dintre scrisori. Iar Vasile nu se lasă. citește și scrie mereu, fără să simtă osteneala. Vrednic a fost și mai înainte, dar, din ziua în care a aflat despre tată-su, i-a pierit și cel mai mic semn de ușurătate tinerească. Rar l-a mai văzut cineva de atunci să stea de taclele ori de glume cu alții de seama lui, cărora uneori le vine să zburde chiar și aici, în lagăr.

Avea dreptate Costache Țarălungă. Suspinul lui și ceeace rostise îl stărniseră din nou pe Vasile, amintindu-i de tată-su. Se împlineau două luni de când se încumetaseră în sfârșit Costache și Tică Iliescu să-i destăinuie adevărul întreg. La început, la vreo săptămână după ce-l întâlniseră, nu-i spusese decât numai cum îl dăduse mort căpitanul Văcăreanu; abia mai pe urmă și cu multă băgare de seamă îi arătaseră și câte a mai avut de patimit din cauza asta tată-său, moș Roban.

...Lângă Odesa, după ce a scăpat din nevoie bateria lui Văcăreanu, fiindcă-i sărise în apărare compania aceea, a izbucnit o frământare strașnică între ofițerii dela comandamentul diviziei. Se retrăseseră mai spre sud trupele sovietice, puține la număr, după ce dăduseră un otrocol prin pozițiile din fața lor. Batalioanele românești s'au întins numaidecât pe locurile vechi, ba unele au și înaintat până unde au putut ajunge, fără înțeleștări deosebite. Se alcătuiau repede tabelurile de morți iar ofițerii mai mari în grad luptau

prin toate mijloacele pe care le aveau la îndemână și cu toate puterile lor, să apuce fiecare câte o propunere la decorare. Căpitanul Paul Văcăreanu, având legături destul de trainice sus, la Statul Major, își freca mâinile mulțumit, socotind că mai mult ca sigur va căpăta *Mihai Viteazul*. Dar nu voia să se bizuie numai pe legături; hotărî să pună și el umărul la treabă, că „de-aia n'are ursul coadă”... Tocmai auzise că au sosit la comandamentul diviziei un reporter dela București, ba și un fotograf. Lute ca fulgerul s'a repezit Văcăreanu la telefon, a vorbit cu prietenii pe care-i avea în jurul generalului, a istorisit eu atâta foc vitejiile pe care le făptuise el cu bateria lui, încât s'a și dat ordin să se ducă gazetarii, părăsind orice altă îndeletnicire, pe dealul unde se aflau cele patru tunuri scoase din primejdie și un ofițer mort în luptă. (Văcăreanu raportase prudent: „mort în timpul luptei”, bizuindu-se pe obiceiul celor dela divizie de a scurta expresiile). În mai puțin de o jumătate de oră, civilii — unul cu carnetul de note în mână, celălalt cu aparatul fotografic la spinare, — coborau din mașină și luau piepțiș coasta, glumind tare între ei, dar uitându-se cam temători împrejur. Stăpânea peste toate o liniște nefirească. Tunurile se aliniau reglementar ca'n cazarmă; soldații roboteau în jurul lor, tăcuți, iar ofițerii — trei — se plimbau discutând încet. Nici măcar o împușcătură nu mai răsuna. Văcăreanu îi ceru fotografului să facă o mulțime de poze și-i hotărî reporterului să intituleze ceea ce va scrie: „*Aspecte din lupta eroică a domnului căpitan P. Văcăreanu și bateria sa*”. Gazetarii însă cam strâmbau din nas, fiindcă nu găseau nimic senzational. Răniții se duseseră la postul de prim ajutor; ofițerul mort fusese evacuat. Sublocotenentul Iliescu îi șopti lui Văcăreanu:

— Domnule căpitan, este colo un ostaș mort lângă mitralieră. Poate i-ar interesa mai mult pe gazetari.

— Da-i din bateria mea? — întrebă repede Văcăreanu.

Iliescu răspunse, încurcat:

— Nu se știe. E rupt bucăți, a căzut un proiectil chiar pe dânsul. Și mitraliera-i făcută zob.

— E infanterist, dă-l încolo. Asta-mi mai trebuie acum, să-i fac eu reclamă, companiei lui Popescu. Un pârlit...

Dar gazetarii o și porniseră înspre locul acela, despre care aflaseră dela soldați. Compania lui Popescu plecase mai departe, fără să fi pierdut nici o mitralieră și știindu-și bine toate pierderile. Nu se lămurea nimeni de unde-o fi fost soldatul ucis și ce căutase aici. Paul Văcăreanu, stăpânindu-și enervarea pe care i-o provocaseră civilii cu neastâmpărul lor, întoarse lucrurile cât ai clipi, în folosul lui. Strigă, în timp ce fotograful țacănea cu aparatul:

— Asta-i ostașul căruia i-am dat eu personal ordin. Artilerist din bateria mea. Uite, săracul!... Cu mâna mea i-am instalat mitraliera aici, sub bombardament, și i-am ordonat să nu dea un pas îndărăt. Bietul băiat! Viteaz... Instruit de mine, în bateria mea.

Tică Iliescu și locotenentul se priveau unul pe celălalt, aiuriți. Bateria nu avusese niciodată o mitralieră, căpitanul fusese nevăzut în timpul luptei, soldatul sfâșiat de obuz părea a fi fost mai curând un infanterist. Paul Văcăreanu însă, nu ținea seamă de nimic. Se întoarse spre locotenent, întrebându-l mulțumit și arătându-i din ochi ce zorit scria reporterul:

— Cum îl cheamă, domnule, pe eroul acesta? Uite că mi-a pierit din

mințe numele... tocmai acum; și repede, încruntându-se sever către subalterni: — Sper că ați făcut apelul. Știți cine-i viu și cine-i mort.

Locotenentul mesteca în gol, furios, izbutind cu mare greutate să nu sudoie. Zise, privindu-l țintă pe căpitan:

— Sau soldatul Costache Țărlungă, sau caporalul Vasile Roban. Unul dinăștia doi.

Paul Văcăreanu nu se turbură deloc. Chibzui numai cu glas tare:

— Ce soldat? Eu cu un caporal am aranjat asta. Vasăzică Roban? Bine, Roban... Scrie, domnule, cum îți spun eu: „*Căpitanul Paul Văcăreanu prin ploaia de gloanțe și schije ordonă caporalului Vasile Roban...*”

Așa devenise Vasile erou. Il decoraseră *post-mortem*, ceea ce dădu prestigiu sporit decorației „Mihai Viteazul”, cucerită de Văcăreanu printr-o strădanie și cu o îndemănare într'adevăr de pomină.

Costache Țărlungă, întâlnindu-se cu Tică Iliescu și aflând dela dânsul istoria aceasta, încheiase filozofic:

— Vasăzică s'a bătut căpitanul zdravăn să nu scape decorația. I s'a suit în spinare lui Roban, cum mi se suise și mie altădată.

Dar urmărilor despre care i-a povestit mai departe sublocotenentul nu i-au mai îngăduit lui Costache să asculte liniștit. Au și păstrat ei taină o vreme asupra acestor urmări, după ce l-au întâlnit pe Vasile. S'au încumetat să-i spună adevărul întreg abia mai târziu, pe încetul. Căci toate se rostogoliseră așa, parcă anume ținându-l pe caporal.

Regimentul, întorcându-se dela Odesa, nu s'a mai așezat în cazarma lui de mai înainte, ci în alta clădită de curând, chiar în orașul unde se născuse și crescuse Vasile Roban. După cum se poruncise, a fost o paradă în această cazarmă nouă, s'au citit listele cu numele celor morți. Atunci l-a cunoscut Tică Iliescu pe tatăl lui Vasile Roban. Ii spunea lui Costache:

— Un om bătrân, cu niște mustăți mari, cărunte, ia așa... Muncitor. Venise cu maistrul lui care-l ținea de braț. Tremura bătrânul, avea ochii roșii de plâns. Cât s'au citit listele, n'a spus un cuvânt. Numai cât tremura. Deoparte, maistrul lui; de cealaltă, feciorul maistrului, un locotenent; atunci l-am cunoscut întâia oară. Unul, Lapteș. Mă trimisese căpitanul Văcăreanu la ei „să-l reprezint. Nu știam ce să fac. Bătrânul nici nu s'a uitat la mine când m'am prezentat; m'a lăsat cu mâna întinsă. Am înțeles. M'am dat în lături, să nu-l chinuesc mai tare. El tăcea, asculta și tremura. Maistrul mi-a făcut pe furiș semn cu mâna la cap, că nu-i în toate mințile bătrânul. Locotenentul mi-a șoptit pe urmă că, decând primise înștiințarea despre moartea feciorului, moș Roban într'adevăr devenise neom. Parcă se prostise, nici nu mai înțelegea ce-i spui. Ca pe un copil îl aduseseră la cazarmă în ziua aceea. Nu se împotrivea, dar trebuia dus de mână. Eu aș fi plecat, mi-era milă de dânsul. L-am întrebat pe locotenent: — Dece l-ați mai târît până aici? — Așa a vrut tată-meu, — mi-a răspuns. Nu știu cum de nu s'au gândit că ar putea ieși rău... Când i-am înfățișat decorația primită după moarte de Vasile, a zvăcnit bătrânul, i-a îmbrâncit în lături pe maistru și pe locotenent și mi-a zmuls din mână cutia. I-am lăsat-o, nu știam ce vrea să facă. A trântit-o la pământ, a călcat-o în picioare, plângând și strigând ceva din care nu se înțelegea nimic. S'a îngrămădit lumea în jurul lui. El a în-

ceput să blesteme războiul, strigând din ce în ce mai tare. Nu plângea. Numai cât i se rostogoleau în orbite ochii. Nici nu știu când s'au repezit niște subofițeri să-l aresteze. Dar până să se dumirească cei care comandau parada, până să se dea ordin, lumea înțelesese totul din zbuciumul bătrânului. Muncitor; nu-i de-ajuns că i s'a prăpădit băiatul în războiul împotriva muncitorilor, i-l mai și decorează în bătaie de joc; e scandalos... Doi subofițeri s'au năpustit asupra lui să-i pună pumnul 'n gură. Iar bătrânul s'a prăbușit moale la picioarele lor, doar cât l-au atins. L-au scos pe targă... Pe urmă a fost proces, m'au chemat ca martor. Tatăl lui Vasile, bolnav, abia se ținea pe picioare. Numai din cauza asta, i-au dat câteva luni, nu mai mult. Dar nu cred s'o fi dus nici atât... Era cât pe-acți să-i înfunde judecătorii pe niște martori dintre muncitorii care-i luau partea bătrânului. Nu s'au găsit dovezi, că altfel... Maistrul s'a ales cu o muștrare zdravănă... și-o spaimă la fel, probabil. Cred că au ținut seamă judecătorii și de fecioru-său; locotenentul se purtase foarte bine pe front. Ei, cum o fi, cum n'o fi — vorba-i, ce-i spunem noi lui Vasile Roban?

I-a spus numai Costache, așa cum s'a priceput, pe rând, să-l mai cruce, să nu-l izbească pe băetan dintr'odată durerea întreagă. Aflând despre „moartea lui“, Vasile își strânsese pumnii, mormăind:

— Nu m'oi întoarce eu odată acasă... Am să răcnesc atunci de să s'audă 'n patru zări. Am să-i dau de gol pe toți cu minciunile lor.

Mai târziu, după ce i-a destăinuit Costache și câte mai pătimise tată-său, moș Roban, Vasile n'a mai scos nici un cuvânt. Numai cât și-a dus la gură pumnul încheștat să-l muște și l-a oprit la jumătate cale, privindu-l din ce în ce mai crunt. A stat așa o vreme încremenit, cu ochii țintă asupra pumnului ridicat pe care-l îndepărtase puțin, parcă să-l vadă mai bine. În locul mâniei oarbe de mai înainte, pe față i se întipărise o hotărâre aspră, nestrămutată. Ce-o fi fost în mintea lui Vasile în clipa aceea, Costache nu știe nici azi. Sublocotenentul Iliescu, stând alături, se uita și el mirat la pumnul lui Vasile, ca și cum nu i-l mai văzuse niciodată. Au rămas îndelung ei trei, unul lângă celălalt, tăcând împreună, dar fiecare cu gândurile la ai lui.

Prizonierii dela Don năvăliră puhoi într'o seară, după ce se întunecase de tof. Mulți, de nu se mai isprăveau. Soseau în șiruri lungi, dese, înotând prin troiene, chemându-se jalnic unul pe celălalt, sprijinindu-se unul de umărul celuilalt. Se amestecau delaolaltă soldați și ofițeri într'o curgere resfârșită de trupuri omenеști care-și caută adăpost. În mijlocul coloanelor se iveau pe neașteptate sâni, care abia izbuteau să-și croiască drum prin viermuiala de oameni, luându-le-o înainte. Ii cărau sâniile pe răniții care nu mai puteau merge și pe cei ce se sfârșeau de istoveală. Dela gară până în lagăr erau vreo doisprezece kilometri. Până târziu, în Februarie, drumul acesta a fost într'una frământat de mulțimile de prizonieri, și încoace și încolo.

Lagărul de ofițeri români prizonieri în iarna aceea n'a încetat de a ființa pentru cei ce-l știau, dar nu se mai vedea, așa cum nu se mai vede matca râului după ce s'au revărsat apele, acoperind câmpia. Peste cei găzduiți în ordine aici, s'au năpustit convoaiele de prizonieri rătăcitori, poposind în stoluri uriașe prin toate dormitoarele, abătându-se cu duiumul la spital. Lagărul devenise un lagăr de triere, adică un loc unde se opreau pentru înfruntarea

prizonierii sosiți de-adreptul de pe front, așteptând câteva zile sau săptămâni până să fie înscrși prin registre și îndreptați, în coloană, spre alte lagăre, unde aveau să-și afle sălaș până la sfârșitul războiului. Dar nici măcar aceasta nu se întâmpla acum așa cum era îndeobște știut. Incepuse bătălia uriașă, fără seamăn, dela Stalingrad, bătălia aceea menită să schimbe cursul istoriei cctindul spre zări noi. Nemaipomenita frământare de acolo învolbura ca un viscol năpraznic viețile, purtându-le pe sus val-vârtej și răsturna cu puteri de neînchipuit multe din cele statornicite până atunci de oameni. Până și regulele intrării în starea de captivi le răsturna.

Lagărele de triere trebuie să se afle în nemijlocită apropiere a frontului, mutându-se mereu, ținându-se într'una de el, nu să rămână locului, ca această fostă mânăstire de pe un vârf de deal, la sute de chilometri depărtare de granița de foc pe care se măcelăresc oamenii. Dar ce era de făcut dacă adevăratele lagăre de triere se umpluseră ochi cât ai clipi, în Noembrie 1942 și vremea nu îngăduia să stai la numărât prinșii ca pe bostani, toamna? Iar ei, în fiecare zi și în fiecare ceas mai mulți răsăreau; izvorau ca o apă din pământ, palizi, supti de foame, cu sufletele colcâind de ură împotriva nemților și, însfârșit, din ce în ce mai conștienți că Antonescu duce țara la dezastru. Ofițerii, în deosebi, pronunțau cuvântul acesta: „dezastru” cu o încredințare adâncă, definitivă, irevocabilă, așa cum spui, de pildă: „s'a terminat”; dar habar n'aveau ce urmează după „dezastru”, habar n'aveau ce anume s'a terminat. Constatău cu uimire că tot trăiesc și doreau viața acum cu și mai multă înverșunare decât înainte de „dezastru”. Nedepriși cu vorbele subțiri, soldații își rosteau gândul altfel, mai lung. Ziceau: „Bățul are două capete”.

Aceste două exprimări diferite nu-i ieșiseră din minte unui locotenent tot drumul, decând pătrunseseră sovieticii în cerc și până ajunsese el în lagăr. Le auzise chiar în ziua când se predase, la 23 Noembrie, rostite de un soldat care se afla în preajma lui.

Nu mai avea decât 30 de oameni din toată compania. Un sublocotent neamț, atașat pe lângă maiorul român și care dădea ordine în locul maiorului, îl ținuse două zile și două nopți pe poziție în linia întâia, cerându-i să nu cedeze cu nici un chip presiunii. Locotenentul Victor Pănescu, cu cei treizeci de oameni ai lui, nu se clintise din tranșee, executând fără marmur acest ordin. Le ordonase și el soldaților să tragă rar, numai la nevoie, fiindcă și munițiile avea puțină de tot. Era hotărât să moară bătându-se. Nici nu i se părea că ar fi fost posibil alt sfârșit pentru dânsul. „Iar dacă vor încerca să mă prindă, pun pistolul la tâmplă”, își spusese.

Numai că sovieticii, nici n'au tras în compania lui, nici n'au pornit la atac și nici nu se gândeau să-l împresoare. Așteptau la vreo două sute de metri, abia deslușindu-se prin zăpezi. Pătrunderea în cerc s'a produs prin altă parte, spre stânga, iar vestea aceasta s'a răspândit iute printre soldați, din om în om, ca vântul prin copacii pădurii înainte să pornească furtuna:

„Lepădați armele... Rușii vin din spate. Maiorul s'a predat... Nemții (sublocotenentul și încă unul ca el) s'au predat... Lepădați armele...”

Aruncându-și puștile în zăpadă, cei treizeci de soldați s'au târât în urmă fără ordin, fără să-și întrebe comandantul.

Era în zori de zi. Zăpada strălucea mai luminoasă decât văzduhul. Domnea tăcere deplină pe poziția părăsită de soldați. Într-o parte a cerului înorat, se ivise un petec de senin prin care-și scoteau câteva stele cornițe de melc, sfioase. Ducându-și încet pistolul la frunte, Victor Pănescu a întârziat o clipă privind cu o bucurie greu de înțeles frântura aceea de senin. Pe urmă și-a lipit gura țevii de frunte și nu s'a înfiorat la atingerea metalului rece. Era atât de încordat, mai încordat încă și decât liniștea din jur, încât de-ai fi băgat cuțitul în el -- cum se zice -- n'ar fi curs nici o picătură de sânge. Doar ochii i s'au mărit peste măsură, în momentul în care a apăsât pe trăgaci.

De mic copil se socotise militar. Tată-su, șef de serviciu într'un minister, îl crescuse cu severitate; îl dăduse de mic la internat. Liceul militar, Școala de ofițeri, Școala specială, războiul. Totul, întins ca traiectoria unui glonte. Avansarea în Ianuarie 1942 odată cu decorația, după ce fusese rănit destul de grav. Niciodată nu accepta să discute despre scopul războiului. El numai de mersul războiului se preocupa. Inadins. Militar. Ca și tatăl lui, veteran din 1916, nu-i putea suferi pe nemți. Dar din ziua începerii războiului și-a impus, strivindu-și inima, să-i considere fără rezerve drept camarazi de arme. „Legea onoarei militare” își spunea, nevrând să cerceteze ce se află dedesubtul acestei formule. Când a apăsât pe trăgaci i s'a ivit în minte chipul nevastei lui, așa cum arăta ea, când îl condusese la gară, în Iunie. Cam greoaie din cauza sarcinei, se sprijinea de brațul lui, răsuflând uneori cu gura întredeschisă. Aproape un copil era Monica. Se luaseră din dragoste, ea abia terminase ultima clasă de liceu. Tată-su, țeapăn în mijlocul forfotei de pe peron, îi strânsese mâna puternic, îl sărutase pe frunte cu buzele uscate, apoi se întorsese puțin cu spatele, să-l lase să-și ia rămas bun dela nevastă. Ea plângea, firește.

Revolverul a făcut *pâc!* fără ca glonte să pornească. Victor Pănescu avu impresia unei prăbușiri în gol, ameteătoare. Și parcă-i hohotise de râs cineva în ureche, sfidându-l. Cercetă nervos revolverul. Glonte alterat, probabil. Dar când încercă să mai ducă odată pistolul la tâmplă, nu mai izbuti. Mâna, de plumb; inima lovea în coaste, înebunită de furie ca pumnul altcuiva, al unui ins întemnițat în lăuntru lui.

Victor Pănescu trase în aer, fără să se gândească la ceea ce face. Impușcătura trosni singuratică în aerul răsunător. Mai trase odată și pricepu că gloanțele celelalte sunt bune. Din față însă, dela sovietici, se dezlănțui un automat ca o amenințare cu degetul: „Fii cuminte!” Și nimeni în jurul ofițerului, nimeni. Doar zăpada și lumina crescândă a dimineții... Și chipul Monicăi, plutind neclar, cu gura ușor întredeschisă.

Locotenentul azvârli departe pistolul, își scoase batista din buzunar, și ținând-o cu mâna deasupra capului, se ridică, începând a merge cu pași rari, poticnindu-se prin zăpadă, spre sovietici. Nici o mișcare; parcă nu era nimeni pe câmp. Dela o vreme obosi. Își băgă batista la loc, în buzunar, urmând a păși cu indiferență înainte. „Poate-or trage...” își spuse, în timp ce inima iarăși îi svâcnea.

Dar a mers mult, poate o jumătate de kilometru, poate și mai mult, fără să întâlnească pe cineva. Urme proaspete pe zăpadă în toate direcțiile. Trudit, s'a așezat pe niște sfărâmaturi de automobil în mar-

ginea șoselei. Se luminase bine de tot. Lui Victor Pănescu îi era mintea pustie, nu mai știa ce să gândească. Foame, atâta tot. Foamea care-l chinuia de zile în șir, înverșunată. Își scoase mânușile și întorcând pe dos cu băgare de samă buzunarele mântăii cercetă de nu mai găsește acolo o fărâmitură de pâine din bucățica de cinzeci de grame pe care o căpătase alaltăieri, drept orice mâncare. O pusese în buzunar din primul moment, tocmai fiindcă-i venise întâi să se repeadă hămesit asupra ei. Pentru locotenentul Victor Pănescu cea dintâi calitate a unui militar era stăpânirea de sine. Rezistase dorinței exact un sfert de oră, după care pâinea dispăruse din două înghițituri. Iar firimiturile? Le mâncase demult, tot alaltăieri, culegându-le una câte una ori cât de mici erau, depe fundul buzunarului.

Nu sovieticii l-au descoperit, ci prizonierii care veneau în convoi fără capăt târîndu-și pașii. Nimeni nu-i însoțea. Arătându-li-se cu mâna, li se spusese: „Luați-o într'acolo...” Victor Pănescu se ridică de pe sfărâmurile de tablă și fără să mai întrebe nimic intră în cârd, începând a-și târși pașii împreună cu ceilalți. Oameni necunoscuți, soldați și ofițeri români, vorbeau între dâșii despre un lagăr care s'ar afla la capătul drumului și despre niște pâine de necrezut care i-ar aștepta acolo, la sovietici.

Intr'adevăr au dat în cele din urmă peste un lagăr improvizat și peste pâine. Multă. În timp ce înfuleca grăbit, maiorul, comandantul lui de batalion, îi spuse cu gura plină lui Pănescu, suflându-i în obraji aburi dulcegi de pâine mestecată :

— Dezastru, Pănescule, dezastru... pedeapsă dela dumnezeu...

Iar Pănescu amintindu-și dintr'odată vorba aceea auzită dela un soldat pe drum, răspunse, parcă mecanic:

— Știți cum spun ostașii, domnule maior? „Bățul are două capete”... așa spun ei.

Vasile Roban intră rînd pe rînd în dormitoarele noilor sosiți întrebând:

— Domnul locotenent Victor Pănescu e aici?

Ii ceruse Mălinescu să-l caute și să i-l aducă numaidecât în biroul lui Serghei Potcoavă. Prizonierii învălmășiți pe paturi și printre paturi strigau din unul în celălalt numele lui Pănescu și după aceea îi răspundeau lui Roban:

— Nu-i. Vezi c'o fi dincolo.

Vasile Roban trecea în clădirea de-alături, să-l caute și acolo pe ofițer. Gemeau dormitoare. Se făcuseră și câte cinci rînduri de paturi suprapuse, acolo unde sălile erau destul de înalte. Mii și mii de oameni cuprindea lagărul acum. În bucătării, clocoteau cazanele zi și noapte și tot nu se mai ajungea mâncarea. Zilnic ieșeau convoiuri nesfârșite de prizonieri pe poartă, plecând spre gară, în alte lagăre. În același timp intrau alte mii, abia culeși de pe front. Acum se mai împuținaseră românii. Veneau nemții cu nemiluita: încinși cu sfori peste mântăi, legați cu șaluri femești peste bonete. Flămânzi, degerați, bolnavi. Intr'un rînd s'au înmulțit italienii de nu-ți mai puteai trage răsufarea din cauza lor. Cu pelerinele umflate, rotunde ca niște rochii, albaștri de frig, se uitau în-

spăimântați în jur și înjurau spurcat de fiecare dată când se apropia de ei un neamț. Ungurii s'au ivit mai târziu, purtând uniforme de aceeași culoare cu a românilor: cachi. Dar hainele lor erau dintr'un postav mai bun și mai bine croite. Se strângeau la început ungurii grupuri-grupuri, ferindu-se îndeosebi de români; dar când au prins a se lepăda unii dintre ei, — și unguri și români, — de ofițerii lor, atunci s'au împrietenit mai ales cu românii: se înțelegeau mai bine decât cu alte neamuri din lagăr. Mișcarea antifascistă crescuse ca un val, într'una, cuprinzând oameni de toate neamurile, de toate credințele, de orice grad.

Vasile Roban muncea din răspuțeri, ajutându-i lui Mălinescu să cunoască oamenii. Se ocupau mai cu seamă de ofițerii români, între care se iveau acum din ce în ce mai des oameni revoltați de cele ce li se întâmplaseră. Mălinescu îi spunea lui Roban:

— Vasile, a sosit momentul să alegem oamenii. Trebuie băgare de seamă, multă băgare de seamă. Soldații sunt antifasciști, chiar și atunci când nu îndrăznesc să ia atitudine. Nu-i vorbă că astăzi puțini mai sunt care să se teamă. Și orbii văd sfârșitul hitlerismului. ...Cu ofițerii, altfel stau lucrurile. Sunt patrioți unii. Patriotism de-al lor, îngust, șovin, desigur. E vina lor? Nu-i vina lor, Vasile. Așa i-a crescut societatea burgheză. Noi avem sarcina să-i trezim pe acei care sunt oameni cinstiți, cu dragoste de popor. Dar ne trebuie ochi ascuțiți pentru asta și minte ageră. Oportuniștii răsar ca ciupercile în fiecare zi. Oportuniștii, e nevoie să-i știm până la unul. Merg ei cu noi cât socotesc că le folosește; pe urmă, lovesc dinlăuntru. Până la unul să-i știm.

— Și Victor Pănescu, acesta de care te tot interesezi tu, cum ți se pare? Om cinstit?

— Cred că da — răspunse Mălinescu. — Inșă mai are nevoie multă să fie lajutat.

Dela cea dintâi întrevvedere cu Mălinescu, locotenentul îi spusese:

— Domnule, eu mă consider dezonorat pe veci, fiindcă n'am fost în stare să-mi dau viața pentru țară. Niciodată nu mi-am închipuit că mi s'ar putea întâmpla una ca asta: să devin prizonier. Se vede că toată educația mea militară n'a fost decât o pojghiță. Iar dedesubt...

Mălinescu îl cântărise din ochi o vreme, neștiind ce să aleagă din vorbele ofițerului acestuia cu privirea inteligentă, deschisă și cu glasul hotărât, chiar și atunci când își mărturisea incertitudinile. Il întrebase:

— Adică îți pare rău că trăiești?

Iar Victor Pănescu răspunsese după o foarte scurtă șovăială:

— Asta mă'ntreb și eu de-un timp. Incă nu-mi dau seama. Dacă te interesează, am să vin eu singur la dumneata să-ți răspund, când voi ști.

Mălinescu s'a învoit să-l aștepte cu răspunsul. Numai soldații români și prizonierii de toate celelalte neamuri veneau și plecau din lagăr într'o mișuneală neîncetată. Ofițerii români erau opriți aici. Așa dar Mălinescu era sigur că va putea sta și mai târziu de vorbă pe în-delete cu locotenentul, adică atunci când îi va fi devenit limpede dacă îi pare bine sau rău că trăește. Dar cele ce-i vesteau deocamdată Nicușor Ștefănescu sau doctorul Dălgeanu despre Pănescu îl încredințau că dezme-ticirea vine repede. Vasile Roban îl urmărea și el fără voie pe ofițer din

pricină că Mălinescu îl pomenea adeseori. La dreptul vorbind, Vasile se cam mira de încrederea pe care și-o puneă Mălinescu în locotenentul acesta, dar erau acum atât de mulți prizonieri, atât de mulți antifasciști în lagăr, că deabia își găsea răgaz să se gândească ceva mai mult la câte unul dintre ei. Nicușor Ștefănescu își alcătuisese chiar un soi de fișe ale lui anume ca să nu-i încurce.

— Locotenentul Pănescu, — i se răspunse lui Vasile într'un alt dormitor — a fost aici acum un sfert de oră. Vezi că poate-i dincolo.

L-a găsit în mijlocul unor soldați, traducând din ziarul „*Freies Wort*” al prizonierilor nemți. În jurul lui se îngrămădeau oameni făcându-și loc cu umărul să vină mai aproape de dânsul. Un sergent își întreba vecinul:

— Dar în *Graul Liber* nu scrie la fel?

— Scrie, — i se răspunse. Numai că au cerut oamenii să afle ce zic la gazetă și nemții prizonieri.

Vasile așteptă până se isprăvi tălmăcirea, apoi, strecurându-se printre soldați, ajunsese lângă Pănescu și-l atinse pe braț, vestindu-l:

— Vă pofteste Mălinescu. Haideți cu mine.

— Vin imediat — răspunse ofițerul. Pături ziarul și-l înapoie cuiva din mulțime, căruia îi spuse cam muștrător:

— Să nu mai strigi că toți nemții sunt fasciști. Ai auzit, ce declară maiorul acela...

În drum spre biroul lui Serghei Potcoavă îi întâlniră pe Toader Răstoacă și pe Sevastian Pârlog. Mergeau repede, certându-se. Pârlog striga mânios:

— Dă-mi pace! Nu mă împiedeca. Să-mi dea socoteală el în locul lui frate-su.

Iar Răstoacă, blajin, încercând să-l tot apuce de mânecă.

— Stai, Sevastiene, nu te pripi. Mai chibzuește puțin, omule. Ce folos ai dacă-l bați?

Flăcăul, scos din fire, se răsuci în loc așa de iute, oprindu-se, încât celălalt era aproape să vină peste dânsul. Îi puse mâna'n piept lui Răstoacă, sprijinindu-l să nu cadă și vorbi parcă ceva mai potolit:

— Am. Mă răcoresc. Numa' un ghiont să-i dau sub coaste și pe urmă-l las dracului. Vezi-ți de-ale tale, Toadere, și nu te mai ține de mine, d'apoi... Poate nici nu l'oi ghionti. Dar să mărturisească, să afle toți de nemernicia lui ș'a lui frate-su, primarul.

Zărindu-l pe Vasile Roban, Răstoacă mai încercă odată să-l oprească pe flăcău. Pârlog însă se zmuci de lângă dânsul și-o porni în fugă spre un pavilion, repezindu-și cu pași sălțați bocancii în zăpadă.

— Ce s'a întâmplat? — întrebă Vasile.

— Ia, păcate, — răspunse Răstoacă amărît. — A aflat c'a sosit de ieri în lagăr un frate mai mic al văduvoiiului aceluia care i-a luat ibovnica, în sat. Vrea să-i pună mâna'n chică, să-l târnuie oleacă în locul lui frate-su.

— Asta-i o prostie, — zise Roban încruntându-se tare. — Fugi și-l oprește. Spune-i să nu mai dea ochi cu mine, dacă nu se astâmpără.

Toader o porni alergând după flăcău. Vasile Roban îi spuse ofițerului:

— Știți unde-i biroul lui Potcoavă? Vă puteți duce singur? Ei,

vedeți... mi-au găsit oamenii ăștia de lucru — Și arătă cu mâna înspre partea unde o apucaseră cei doi.

Victor Pănescu îl luă de braț :

— Știu, dar te rog să mergi cu mine. Las'că nu-l bate Pârlog pe Andreescu. Îi cunosc eu pe-amândoi. Sublocotenentul Andreescu e un laș, are să-i ceară imediat iertare, te asigur... Și bine are să facă. Se alege dela Sevastian Pârlog doar cu o ocară... probabil cam violentă. Ceeace iarăși nu-i rău. La bătaie n'ajung ei, că n'au cum.

— Dar de unde cunoști dumneata pricina? — se minună Vasile.

— Chiar dela Pârlog — răspunse Pănescu. — Îmi place să stau de vorbă cu oamenii. Când mi-a spus din ce sat e dușmanul lui și cum îl cheamă, am și bănuț că-i fratele lui Andreescu. E din acelaș regiment cu mine, Andreescu acesta. Legionar... Las'că nu-i strică să-l beștelească puțin un soldat. Mai ales că are și el destulă vină.

— Cu fata ?

— Cu fata, da. A fost prefect vreo două luni în nouăsute patruzeci. L-a făcut pe frate-su primar. Tăiau și spânzurau. Părinții fetei au silit-o să se mărite, ca să nu le ia primarul tot pământul. Aveau cinci pogoane și-au trebuit să-i lase ei de zestre, trei. Altfel, îi dădea în judecată primarul, îi prinsese cu niște chițibușuri. N'aveau încotro.

Vasile Roban murmură cu părere de rău :

— Mie nu mi-a spus nimic Pârlog. Știam numai...

— Și eu am aflat cu greutate. M'am ținut de unul să-mi povestească. El altfel tace... Interesant este că după rebeliunea legionarilor de acum doi ani, pe domnul prefect l-a băgat Antonescu la pușcărie și nu l-a scos decât ca să-l trimită pe front pentru reabilitare, cum se zice. Dar pe primar l-a menținut. Și azi probabil stă pe capul oamenilor. Ce știu sigur, e că și-a alungat nevasta, dar pământul ei îl păstrează. Nimeni nu-i poate face nimic. Andreescu se și lauda cu asta pe front, după câte-mi amintesc eu... Unul din aspectele fascismului... Las'să-l mustre Pârlog. Să se răcorească. Din partea mea, ar face bine să-i scape vreo două, însă îți garantez că n'o să se întâmple asta.

Ajunseseră. Ciocăniră. Mălinescu le deschise ușa, făcându-le semn să intre. Și către Roban :

— Vîno și tu, Vasile. Trei oameni împreună judecă mai bine decât doi.

Biroul lui Serghei Potcoavă nu era prea mare. O masă de lucru, un dulap cu câteva dosare, niște scaune, o canapea de piele — iată toată mobila. Pe întreg peretele din fața masei de lucru, o hartă mare a Uniunii Sovietice. Prin fereastră se zărea un colț din curtea lagărului și forfota necurmată a prizonierilor. Mălinescu se așeză pe scaunul lui Serghei. Pănescu și Roban, pe canapea. Se auzi din nou ciocănind în ușă și Nicușor Ștefănescu intră, spuse bună-ziua și se așeză pe alt scaun.

Roban povesti repede întâmplarea lui Pârlog, vrînd să arate în felul acesta că trebuie să plece, ca să nu-l lase pe Pârlog să facă cine știe ce Mălinescu îl opri, spunînd:

— L-ai trimis pe Răstoacă după el, nu ? Atunci stai liniștit. Răstoacă e om de nădejde, așezat. O să-ți dea socoteală... Noi avem niște treburi mai importante acum. — Tăcu puțin, privindu-i în față pe ofițeri, apoi

zise: — E vorba de jalea poporului nostru. Ați auzit ce doresc soldații prizonieri din mai toate lagărele?

Vasile știa. Tare ar fi vrut să plece, dar nu mai găsea nici un motiv. De câte ori se uita spre Ștefănescu i se părea că simte cum îl înșfacă de gât o ghiară. Oricât s'ar fi silit, nu putea uita întâmplarea de astă vară. Se înțelege, sublocotenentul nu era vinovat cu nimic că Liza s'ar fi putut logodi cu Culiță. Însă lui Vasile nu-i mai era cu puțință în nici un fel de-atunci, să se gândească prietenește la Ștefănescu. Nu-l mai părăsise nicicând durerea sfredelitoare pe care o simțise în clipa aceea până'n adâncul inimii. Lucra-seră împreună mai departe, dar pe cât putea, Vasile se ferea să mai stea de vorbă cu ofițerul în patru ochi. Iși dădea seama bine că asta-i o slăbiciune gravă a lui, dar nu putea face mai nimic împotriva. Stând lângă Pănescu, pe canapea, și ascultând cele ce spunea Mălinescu despre hotărîrea soldaților din alte lagăre, Vasile nu-și mai lua ochii dela Ștefănescu, urmărindu-i cu silă orice mișcare.

Mălinescu spunea :

— Cer oamenii să lupte împotriva hitleriștilor. Cer arme. Nu mai au răbdare. Eu v'am chemat pe dumneavoastră domnilor ofițeri, și pe caporalul Roban ca să vă întrebe: ce părere aveți despre asta?

Se anunțase că în diferite lagăre, câteva mii de soldați prizonieri făcuseră rapoarte scrise către guvernul sovietic, rugând să li se dea puțința de a lupta pentru libertatea patriei lor. Nicușor Ștefănescu rosti, necăjindu-se :

— Parcă noi, n'am cerut asta? Încă de mult. — Și către Victor Pănescu: — Aproape toți câți suntem în mișcarea antifascistă, deveniți prizonieri din patruzeci și unu, am spus ori am scris că vrem să ne înrolăm în Armata Roșie. Dar nimeni nu ne-a luat în seamă. La fel o să se întâmple și acum.

— Și-atunci? — făcu Vasile hărțăgos, înverșunându-se împotriva lui Ștefănescu. — Și-atunci, ce? Băgăm mâinile'n sân? Ne jeluim ca babele?

— Dar nici să mă zvârcolesc zadarnic, nu văd ce rost ar avea, — i-o întoarse sublocotenentul.

Mălinescu întrebă, uitându-se mai mult la Pănescu decât la Ștefănescu :

— De ce socoți dumneata că e zadarnic?

Victor Pănescu tăcuse tot timpul, mutându-și privirea de pe obrazul unuia pe obrazul celuilalt. În ochii lui negri, mari, treceau sclipiri iuți de fiecare dată când vorba apuca o nouă întorsătură. Era subțirel, zvelt, plin de sănătate; se întremase repede în lagăr. Părul des cu reflexe albastrii îi descoperea fruntea dreaptă ca o tăietură de sabie. Purta o uniformă de postav gros, bun, și cizme roșii, încheiate până sus cu șireturi; cizme scumpe. Rezemându-și coatele pe genunchi, Pănescu interveni hotărît, înfruntându-l pe Mălinescu :

— Ba asta trebuie s'o știm sigur. Este sau nu este zadarnic să mai cerem dreptul de a lupta?

Mălinescu voi să răspundă dar tăcu, fiindcă Vasile se și năpustise înfierbântat. Vasile Roban, de mult se scuturase de orice îndoială în privința aceasta și nu mai voia să știe decât de un singur lucru: trebuie să te zbați, să lupți neîncetat până cucerești ceea ce vrei. Ștefănescu privea când

în tavan, când pe fereastră, în timp ce Vasile își spunea gândul. Il auzise de-atâtea ori! Ii era lehamete.

Victor Pănescu însă își proptise bărbia în pumn și-l asculta atent pe caporal, înălțând din timp în timp o sprânceană. Fața lui ovală căpăta din ce în ce mai mult o înfățișare de încredere liniștită. Deodată, zise tare:

— Așa este. Dacă vrei un lucru cu adevărat, nu te poți opri la jumătatea drumului. Ar însemna că nu l-ai vrut într'adevăr... Uite, domnule Mălinescu, eu pot să-ți răspund astăzi la întrebarea aceea mai veche a dumitale. Te mai interesează?

— Sigur — făcu Mălinescu, trăgându-și puțin scaunul spre locotenent. Ștefănescu, știind despre ce este vorba, se uită ascuțit la amândoi, cli-pind iute. Numai Vasile părea nedumerit. După dânsul, acum se poticnea discuția într'un lucru fără nici o însemnătate. Pănescu zicea:

— Am dat ochi de multe ori cu moartea pe front. Totdeauna m'am bucurat că am învins-o. O singură dată era să fiu eu înfrânt. Dar nici atunci n'am fost... Am vrut să trăiesc. Aveam nevoie să trăiesc.

— Pentru dumneata? — întrebă înadins Mălinescu, adâncindu-și privirea în ochii celui alt.

— Nu, — făcu hotărît Pănescu. — Nu pricepeam nimic pe atunci... S'a petrecut ceva curios, știi. Cu mine însumi încheiasem toate socotelile. Dacă n'ar fi fost alterat glonțul acela, muream fără să mă fi cunoscut vreodată pe mine însumi. Abia mai pe urmă am înțeles că totuși socotelile nu erau deloc încheiate. Fiindcă nimeni nu trăiește pentru el însuși. Trebuie să-ți pervertești cumva firea ta omenească, pentru ca să ajungi la un asemenea egoism monstruos.

Mălinescu îl întrerupse, dând de câteva ori din cap:

— Dacă-i nevoie să mori, să știi măcar pentru ce. Dar mai ales... Mai ales să știi pentru ce trăiești. Pentru *cine* trăiești. Scopul vieții oamenilor e însăși viața lor.

Nicușor Ștefănescu sări de pe scaun, începând a se plimba prin cameră, cu mâinile la spate. Se răsuci pe călcâie când ajunse cu nasul la perete și întorcându-se, privindu-i încruntat pe ceilalți, rosti pătimaș:

— Ne-au împuiat din școli urechile cu „lupta pentru viață”. Un adevăr științificeste stabilit, nu contest. Nu-mi trece prin minte să-l neg pe Darwin. Dar profesorii, după aceea, și-au bătut joc de noi... Pur și simplu și-au bătut joc. Ne-au silit să credem că omul luptă pentru viață la fel cu toate animalele. Și nu-i adevărat. Oamenii luptă pentru o viață mai bună, o viață superioară. Acesta-i adevărul. Moartea mea ca individ nu-i o finalitate; n'are cum fi o finalitate. În cazul acesta n'ași mai fi om, ci... nu știu, viețuitoare... Scopul vieții mele e viața noastră, ai dreptate, domnule Mălinescu. Viața tuturor celorlalți oameni... Asta va trebui să răcnim de pe toate catedrele, după război. Asta trebuie să-i învățăm pe copii. Să afle că-s oameni... și ce înseamnă *oameni*.

Se înflăcărase vorbind. I se coloraseră obraji și-i tremurau buzele ușor. La fiecare afirmație nouă, își reapezea mâna înainte, cu degetele rășchirate ca și cum acolo, în palmă, i s'ar fi văzut și mai bine gândurile. Poate că era puțin caraghios ofițerul acesta bondoc și nervos, care sărise ars de pe scaun, pornind o dizertație; dar nici Mălinescu, nici Pănescu nu zâmbeau. Vasile Roban întrebă, neslăbindu-l din ochi pe sublocotenent:

— Viața *tuturor* celorlalți oameni?

Și Mălinescu încuviință mut această întrebare, dând iarăși din cap. Ștefănescu se opri se cu mâna în vânt. Se întoarse către Roban, măsurându-l. Și a sfidare :

— Faci aluzie la fasciști? Uite, dom'le Roban... Eu sunt dascăl de naturale; am fost nevoit să studiez și zoologia. Ți-o spun cu toate acestea cu mâna pe inimă: Fasciștii nu-s oameni.

Mălinescu păru că vrea să adauge ceva, dar tăcu, subțindu-și buzele și răsufilând odată adânc, de parcă-l apăsa o greutate pe inimă. Șopti : „Numai ei ?” dar își luă de seamă și tăcu mai departe. Rămase cu ochii ațintiți asupra peretelui pe care se afla harta Uniunii Sovietice, dar privind alături, dincolo de hotarele ei. Victor Pănescu zise cu glasul lui neted :

— Nici fasciștii, nici toți cei care-i sprijină pe fasciști. În general, semănătorii de vrajbă între popoare... Am citit zilele acestea o carte. Se arată acolo cui le sunt necesare războaiele, moartea oamenilor. Impotriva lor ar trebui să lupte toți ceilalți... Să lupte pentru viață. Contra dușmanilor vieții...

— Contra burghejilor — mormăi Vasile plin de ură, dar se uită în acelaș timp cam cu teamă la Mălinescu. Iar Mălinescu într'adevăr îl și tăie cu privirea, înainte să-i răspundă lui Pănescu :

— Noi astăzi, într'adevăr, avem un singur lucru de făcut. Să-i zdrobim pe dușmanii vieții, cum spui dumneata. Și bine spui... Eu sunt comunist, îmi închipui că aceasta nu-i o noutate pentru dumneata. — Pănescu înclină din cap. Mălinescu urmă : — Comuniștii însă, luptând pentru pace în lume, între popoare, le întind mâna tuturor celor ce iubesc oamenii, viața. Indiferent de starea lor socială, de convingerile lor politice... afară de una: că trebuie stărpit fascismul... Dumneata cum socotești? Vrei să lupti pentru libertatea țării sau...

— Firește că vreau — răspunse Pănescu. — Dar mijloace ? Poți să ne spui ce mijloace avem?

Nicușor Ștefănescu oftă abătut, așezându-se la loc pe scaun.

— N'avem. Discursuri, rapoarte scrise... asta-i tot. Până acum, de m'ar fi primit în Armata Roșie, ași fi curățat nu știu câți hitleriști. Da' de unde ! Am curățat copacii de crengi, am curățat curtea de zăpadă.. iacă ce-am mai făcut, ca voluntar, în afară de discuții.

Mălinescu se aplecă tare peste masă spre dânsul:

— Știi — zise — că nici pe mine nu m'au primit? Armata Roșie e o armată constituită, o forță și o mândrie a Statului Sovietic. Nu oricine...

— Vasăzică, nu sunt mijloace — făcu tăios Pănescu.

— Ba sunt — răspunse dârz Roban, și de astă dată Mălinescu îi zâmbi cu bunăvoință.

Se limpeziră lucrurile după aceea. Mălinescu și Roban arătară că toată nădejdea prizonierilor antifasciști e numai în comuniștii români cunoscuți bine de guvernul sovietic. Se aflau în Uniune după câte spunea Mălinescu, luptători de frunte, refugiați politici. Pănescu auzise de Ana Pauker, își amintea de procesul acela răsunător. Despre Vasile Luca știa prea puțin, mai mult numele. Ștefănescu recunoscuse rușinat că el, necitind niciodată ziarele, ci numai studii, știa doar atât : Că Ana Pauker și Vasile Luca sunt niște comuniști vestiți.

— Sunt tovarăși de seamă, zise Mălinescu. — Ei îi vor ajuta pe prizonieri să formeze unități militare antifasciste. Vom găsi cu siguranță

mijloace de luptă ca să ne apărăm poporul. Numai să avem noi voință tare... să dorim într'adevăr din tot sufletul eliberarea țării.

Mălinescu nu-și spunea gândul întreg. Mai era un amănunt pe care-l păstra pentru sine. Gândea: „Cred că se vor putea înrola nu numai prizonierii, ci și unii ca mine... refugiații politici... Voi izbuti să iau din nou armele'n mâini... să lupt iarăși, corp la corp, cu fasciștii. Ca odinioară... E același război, dar e mai aproape de sfârșit, de victorie...”

Inchise ochii o clipă, ascunzându-și parcă visurile. Vedea frontul, încăerarea. Se vedea pe el însuși, dând frâu liber mâinii... „De pe front — gândi apoi — îi voi scrie poate Tamarei”. De astă vară iarăși nu mai știa nimic despre dânsa.

Dar nici Victor Pănescu nu socoti necesar să spună cu glas tare toate câte-i veneau în minte, în timp ce-și mărturisea mulțumirea că există mijloace de a reveni în luptă, și de astă dată, într'o luptă dreaptă. Ii plutea prin fața ochilor, chipul Monicăi, cu trăsăturile puțin îngroșate, pătat. Socotea pe degete și i se înfiorau umerii ca sub o atingere neașteptată. Poate că acum fetița lui găngurește la sânul mamei. Totdeauna dorise el să aibă un băiat, numaidecât un băiat; voia să-l boteze Alexandru-Cezar. Monica, dorea o fetiță. Fără să știe de ce, Victor Pănescu își închipuia de la un timp că va fi fetiță copilul și-i părea mai bine decât dacă ar fi fost băiat... Mălinescu spune că ei, comuniștii, îi vor ajuta pe prizonieri să formeze unități militare aici, pe teritoriul sovetic. Prăbușirea hitleriștilor a și început. Când va împlini fetița un an... poate că...

Lui Nicușor Ștefănescu îi mai venise încă de vreo două ori să se ridice de pe scaun ca să poată vorbi mai nestingherit, dar se stăpânise. Iși dădea seamă că izbucnirile acestea ale lui sunt nepotrivite, ba pot chiar provoca și hazul altora. Vedea bine doar cât de liniștit își spun ceilalți părerile. Il impresiona îndeosebi ielul lui Mălinescu de a vorbi: concentrat, sigur, cu pasiunea întregă în ideea pe care o exprima, nu în cuvintele rostite calm. Și Victor Pănescu vorbea la fel de reținut, chiar dacă nu avea siguranță de gândire a lui Mălinescu. Ceeace însă îl incomoda mai ales pe sublocotenent era faptul că acest muncitor, Roban, părea că-l blamează deschis, de câte ori, el, Ștefănescu, o lua mai razna. Sublocotenentul avea impresia că ceilalți îl nedreptățesc în mintea lor, socotindu-l un simplu entuziast, un (te pomenești!) foc de paie. „Las'că ne vedem noi curând pe front, — gândi Ștefănescu. — Să-mi dea numai plutonul pe mână și-atunci vedem noi. Poate-s nestăpânit; de-açord. Dar când voi sări la atac asupra hitleriștilor... tot nestăpânit o să fiu... La mine totdeauna au ținut soldații din pluton, mă urmau în foc cu cea mai mare încredere”.

Cât despre Vasile Roban, el dedemult își trăsesese liniile mari ale vișului său de viitor. Câte seri nu stătuse îndelung de vorbă cu Mălinescu după biruința dela Cotul Donului și'n câte nopți nu-l trezise pe Țărălungă ca să-i spună și lui ce privești nemaipomenite asupra vieții îi deschisese Mălinescu. Lui Costache adeseori nu-i venea a crede că va fi cu puțință să se înfăptuiască cele ce se urzeau în mintea caporalului. Auzi, țărani să fie singuri stăpâni asupra moșiilor din țară... Să ia țărani în stăpânire moșiile... și muncitorii să ia în stăpânire fabricile... Ei, ei! D'apoi ce, la noi e Rusia, să răsufle așa de slobod omul care muncește? Mai pomenea Vasile Roban despre niște miniștri și dregători mari care s'ar alege atunci tot

dintre muncitori și țărani. Aici, Costache nu mai spunea nimic, ca să nu-i strice inima băetanului. Dar întru sinea lui își făcea socoteală că s'au înfierbântat din cale-afară și Mălinescu și Roban. „Hai să zicem, gândea Țarălungă, că la urma urmei s'or ridica unii muncitori. Ci-că și Stalin cel mare... tot muncitor, dela obârșia lui. Dar țărani?” — Vasile Roban cunoștea aceste îndoieli ale prietenului său și se înduioșa de fiecare dintre ele. Ii vorbea ceasuri, ceasuri întregi lui Costache, să-l ajute să înțeleagă cât de măreață-i viața ce vine. Câteodată însă, chiar și lui parcă i se păreau prea îndrăznețe visurile lui Mălinescu. Atunci i se strângea inima ca'n clește. Își încheșta fălcile și-și hotăra : „Voi lupta. Vom lupta toți, cu partidul în frunte. Ne sprijină frații noștri sovieticii. Vom trezi din somn toți asupriții, toți exploatații...” Și amintindu-și de câte-i povestise Mălinescu: Grivița, închisoarea, jertfele... se simțea întărit și din nou deplin încrezător în ceea ce gândea. Nu se întrebasese niciodată cu tot dinadinsul ce va face când va sosi în țară. Avea din ce în ce mai mult sentimentul că tată-su a murit. Mama... cine știe de-o fi putut îndura... Iar când îi venea în minte Liza, își alunga numai decât gândul. La ce bun? Ajunsesse la încheierea că nu pe ea o văzuse Ștefănescu atunci la petrecere, în '41. Hotărât că era altă fată. Nu putea Culiță să facă una ca asta.

Dar când îl privea pe Ștefănescu, iarăși nu mai știa ce să creadă.

Se chinuia într-una Vasile să-și amintească dacă fotografia pe care i-o arătase Culiță cu doi ani în urmă înfățișa o fată cu coade sau fără coade. Nu mai ținea minte. Se uitase la ea, în treacăt. Poate că purta coade, fata aceea. Cine știe? Sau poate-și găsisse Culiță alta, că pentru dânsul o dragoste nouă era tot un cântec vechi. Inșă gândurile acestea nu-i aduceau nimic mângâietor. Liza are douăzeci și doi de ani. Știe că Vasile Roban a murit. Ba și erou al fasciștilor a făcut din el Văcăreanu, împrôșcându-i amintirea cu noroi. Până s'o întoarce el în țară, Liza are poate și copii... dacă se mărită...

Vasile tresări auzindu-l pe Ștefănescu răspunzând cu glas înecat unei observații a lui Pănescu :

— Și dacă m'or face bolșevic ceilalți, ce? N'au decât. Eu ce am în inimă, asta-i și pe limbă. *Bolșevic* nu-i un cuvânt de ocară pentru mine.

— Ba-i un cuvânt de mare cinste, după câte am înțeles — făcu Pănescu înălțându-și sprâncenele și vorbind ca totdeauna cumpănit. — Abia acum îmi dau eu seama ce înaltă prețuire reprezintă titlul acesta la sovietici. Inșă, domnule Ștefănescu, tocmai de aceea nu trebuie să ne jucăm cu termenii și nici să-i lăsăm pe alții să le dea alt sens. Criminalul acela de Tărăbuță, monstrul care-i Vasu își vor face arme tocmai din cele mai frumoase idei ale noastre. Noi, nu-i așa? ne biziim în primul rând pe ajutorul comuniștilor, ca să formăm unități militare antifasciste pe teritoriul sovietic. Iar colonelul Popescu-Orzeni, sau Tărăbuță, sau Vasu, ne vor calomnia tocmai din cauza aceasta în tot felul; îi vor speria pe ceilalți, susținând că facem regimente de comuniști, că-i silim pe oameni să...

— N'ar fi rău să avem aici regimente întregi de comaniști români — făcu în treacăt Vasile, zâmbind către Mălinescu.

Victor Pănescu se opri o clipă, privindu-l cu ochii lui mari. Pleoapele i se lăsară odată numai, apoi privirea îi luci din nou limpede, senină:

— Cred că n'ar fi rău deloc... Eu până mai ieri îmi închipuiam că

știu ce-i dragostea de țară. Când însă am citit ceva, aici, despre războiul civil din 918, mi-am dat seama că nu știam nimic. Dela comuniști am învățat ce-i patria. Iată adevărul. Și părerea mea, domnule Ștefănescu, este să vorbim cam în felul acesta cu ofițerii, nu cum zici dumneata. Sunt de acord că trebuie să le vorbim oamenilor cu toată sinceritatea. Dar sinceritatea aceasta să nu fie lăsată la voia întâmplării, să nu devină naivitate, ca s'o întorcă fasciștii împotriva noastră.

Mălinescu îi lăasă o bună bucată de vreme pe cei doi ofițeri și pe caporal să discute împreună planurile de acțiune pe viitor. El asculta neclintit, fără să-i întrerupă. Din ce în ce mai des se uita la Victor Pănescu, de parcă acum îl vedea întâia oară. Nu locotenentul avea ideile cele mai cutezătoare. În privința aceasta și Ștefănescu și Roban îl întreceau cu mult. Nu avea nici urmă din dezlănțuirile pasionate ale celui alt ofițer și nici nu-i juca în ochi o flăcărie mistuitoare ca lui Roban. Locotenentul nu era deocamdată preocupat de ceea ce va fi după război. În mod vădit, el se gândea numai la un lucru: ce trebuie să facă pentru ca ajutorul dat de comuniști să devină cât mai repede, fapt. El visa războiul pentru libertate, zdrobirea fasciștilor. Atât. Il auzi la un moment dat, spunându-i lui Vasile :

— Glontecele acela n'a pornit, dar nici n'a fost pierdut fără noimă. Tot și-a îndeplinit un rost. A ucis un robot al fasciștilor. Cu noi toți s'a întâmplat mai mult sau mai puțin la fel... Dar dreptul la viață, la luptă încă nu l-am cucerit. Asta-i ceea ce avem de făcut de-acum înainte. Asta-i ceea ce trebuie să priceapă toți. Poporul sovietic și comuniștii sunt nădejdea noastră.

...Din ziua aceea s' a pornit ca un iureș mișcarea antifascistă în lagăr printre români. Era pe la începutul lui Februarie 1943. Toți vorbeau numai despre miile de semnături depuse pe acel raport scris de prizonieri și trimis guvernului sovietic. Unii erau adânc convinși că se va da ascultare raportului; alții, mult mai numeroși clătinau sceptic din cap. Ion Zăbrac îi spunea lui Costache Țărălungă :

— Nu-i cu puțință, măi Costache. Cine să-și găsească timp, acu pe vreme de război, să-și plece urechea la durerea unor prinși ? Nu s'a pomenit decând îi lumea lume.

— Parcă nici mie nu-mi vine a crede să se poată — glăsuia Costache pe gânduri. — Dar Mălinescu... Și Vasile Roban... Dacă zic ei că se poate or fi știind ceva.

Sevastian Pârlog era în stare să se certe o zi întreagă cu câte unul demonstrându-i că n'are creier nici cât găina, dacă-și închipuie că nu vor ieși ei curând din lagăr, înarmați și aruncându-se asupra nemților. Cu sublocotenentul Andreescu, legionarul, o terminase destul de repede, făcându-l de răs pentru frate-su, în ochii celorlalți ofițeri. Dar nu se ținea mulțumit cu atât. Să se vadă în sat, asta-i trebuia, să-l apuce cu mâna lui de gât pe primar și să-l judece. Nu pentru fată, nu. Dar pentru că a alungat-o, pentru că i-a luat pământul cu japca. În privința asta o să-i răspundă primarul, atunci când s'o întoarce Sevastian în țară într'un regiment de voluntari, ajutându-le rușilor să-i izgonească pe nemți.

Trecerea prizonierilor prin lagăr mai scăzuse. După capitularea lui von Paulus, însă, veni un val mare de nemți care povesteau atâtea grozăvii

dela Stalingrad de ți se făcea părul măciucă. Toma Cătănoiu se împrietenise cu un obergefreiter, unul Baumgarten, care o cam rupea românește; stătuse vreo doi ani prin România. Nu se mai sătura Toma punându-l pe Baumgarten să-i povestească fel de fel de întâmplări cumplite din orașul acela unde venise pe veci cu fruntea la pământ, trufia hitleriștilor. Asculta nemișcat ceasuri întregi, abia izbutind să-și închipue cum se dăduseră acele bătălii fără seamă pentru fiecare casă, pentru fiecare colț de stradă. Degeaba năpusteau nemții sute de tancuri de-ale lor. Câțiva ostași sovietici le dădeau peste cap sau le puneau pe fugă.

— Era o casă — povestea Baumgarten — un bloc obișnuit pe o stradă. Luni și luni de zile ne-am străduit să punem mâna pe dânsa. Nici gând. Se întârșiseră acolo niște soldați sovietici și-au făcut din ea o spaimă pentru ai noștri. Se dărâmasese casa. Era o ruină. Dar de-acolo, din ruina aceea, a venit moartea pentru germani. Stalingradul întreg se prefăcuse în moloz și cenușă. Într'una credeam că azi-măine e al nostru. Și din molozul, din cenușa aceea, sovieticii au răsărit și mai tari. Iar feldmareșalul Paulus, kaput. Nici nu pot înțelege cum de-a fost cu puțință așa ceva.

Toma Cătănoiu, cu ochii mari deschiși, privea înaintea lui nemișcat. Asemenea încrâncenare nu semăna deloc, dar deloc, cu bătăliile la care luase el parte în '41, vreo două luni. Din ce în ce mai des își spunea: „Acum războiul a devenit un soi de moară. Tornii în coș oameni în loc de grăunțe”. Făcuse el ce făcuse că, în ziua semnării raportului își găsise de lucru departe de lagăr, așa fel încât să nu fie bănuț că s'ar fi dat la o parte. Pe urmă, le spusese și celorlați că nu semnătura e cel mai de seamă lucru ci vorba omului. Toți îl crezuseră, afară de Nichifor Axinte. Se cerșase zdravăn cu Axinte din cauza asta și de atunci nu-și prea vorbeau.

Valul de nemți dela Stalingrad a venit și a trecut. I-au mânat în alte locuri, mai departe, împreună cu alții. În lagăr tot mai puțini nemți rămăneau. Scădea și numărul italienilor și al ungarilor. Incetul cu incetul, lagărul își recăpăta viața de astă toamnă, numai că ofițerii români, prizonieri vechi din '41, constatau cu uimire că s'a schimbat ceva cu desăvârșire. Și nu se dumireau ce anume. Cei prinși la Don vorbeau altfel, gândeau altfel, aveau un fel de a fi deosebit, ca și cum ar fi sosit din altă țară, nu tot din România. Odată doctorul Dâlgeanu îi spuse lui Pănescu:

— Frate, eu nu te pricep de fel. De ce dai așa cu barda în dumnezeu? În dumnezeau, în lună... mi-i indiferent, n'am prejudecăți, dar de ce să dai cu barda?

Victor Pănescu îl privi mirat și întrebă:

— Eu dau cu barda? Poate vrei să spui că Ștefănescu.

— Eh, Ștefănescu... Pe Ștefănescu îl știu eu de mult. E apucat. Și cu toate acestea să știi că pe dânsul îl înțeleg mai ușor. Nu-i vorba despre vederile politice. Și eu sunt antifascist... Dacă vrei, sunt comunist. Dece nu? Mie mi-e drag regimul sovietic. Aș dori să am parte de așa viață. Mă crezi, nu? Sper că nu mă confunzi cu Panțăru.

Stăteau într'un colț al bibliotecii, cu măsura de șah între ei și lăsaseră piesele așa, încremenite, într'un matt de toată frumusețea pe care-l izbutise Pănescu, fără ca Dâlgeanu să-și fi dat seama decât la ultima mișcare. Rostit de Dâlgeanu, numele lui Panțăru îi întunecă pe amândoi. Avo-

capul alunecase din ce în ce mai jos, parcă tocmai în ciuda faptului că numărul ofițerilor antifasciști crescuse vertiginos în ultima vreme. Intrase în gașca aceea a colonelului Popescu-Orzeni, peste care stăpânea Alfons Tărăbuță. Nici nu mai voia să știe de prietenii lui de altă dată. Ajunseseră până acolo încât îi declarase lui Dălgeanu că regretă ceea ce a făcut ascultându-l pe Mălinescu. Se și certaseră într-o zi. Acum Panțăru se plimba zilnic cu Vasu, cu Orzeni, ba și cu Tărăbuță.

Victor Pănescu auzind de Panțăru, replică scurt:

— Să nu vorbim de trădători.

— Ei, vezi? — exclamă Dălgeanu. — Asta-i. De asta zic eu că dai cu barda. Cât e el de repezit, Ștefănescu n'ar fi trântit ștampila ca dumneata: „trădător”. Nu, dă-mi voie să-ți explic... Uite, eu resimt cel mai profund dispreț față de Panțăru, tocmai fiindcă am fost prieteni buni un timp. Înțelegi, da? Dar nu po' tăia așa, cu briciul, cum faci dumneata... și ca dumneata, toți cei luați prizonieri la Don sau la Stalingrad. Un Panțăru a căzut, a dovedit că nu s'a putut scutura, nici de șovinism, nici de atâtea alte meschine deprinderi... cum să spun? În fond, bungheze... și-a păstrat mentalitatea veche.

— A fost necinstit. A mințit.

— Mă rog, mă rog... Zic eu că nu? De asta-l disprețuiesc. Dar ură? De ce ura asta? Și nu-i vorba de Panțăru numai... Ci... Repet: și eu sunt antifascist și eu vreau neapărat să lupt pe front împotriva hitleriștilor. Dar ura aceasta, ura aceasta a voastră ca o lavă, mă... să-ți spun drept, mă înspăimântă. Nu te supăra că vorbesc în felul acesta... Ași vrea să mă înțelegi!

Victor Pănescu tăcu mult timp, cu capul rezemat de spătarul înalt al scaunului. În fața lui, doctorul Dălgeanu mișca fără rost un pion de colo, colo, ca și cum îi căuta un loc mai potrivit care să anuleze matt-ul. Părea mâhnit. Cutele numeroase de pe față i se adânciseră și o suviță de păr, căzându-i pe tâmplă, făcea să-i sticlească în lumină câteva fire albe. Iși înălță fruntea încet, numai când auzi glasul ferm al locotenentului.

— Nu se poate să nu urăști, domnule doctor. Numai cine urăște din toată inima, iubește din toată inima. Așa mi-a spus mie un sovietic odată. Cred că-i foarte adevărat. Eu am fost în război până nu demult. Imi iubeam țara? Mi-i cam greu s'o mărturisesc, dar trebuie: n'o iubeam cu adevărat. Imi erau mie urii oamenii despre care mi se spunea că-s „inamicul?”. Nici nu-i cunoșteam. Inamicul era o ficțiune pentru mine. Aceasta, în cel mai bun caz, ia seama... Pentrucă, în alte cazuri, la urma urmii, mai știam și eu câte ceva despre revoluție, despre libertatea socială... Dar să trecem peste acestea. Domnule doctor, noi îi urâm din toate puterile noastre pe fasciști, fiindcă-i cunoaștem. Am văzut acasă, în țară, ce'nseamnă fascismul. Dumneata și toți cei prinși în '41 nu aveți de unde ști ce s'a întâmplat în țară după ce-a început războiul. Nu vă dați seama ce atmosferă irespirabilă au creat fasciștii... Ce sistematic au otrăvit conștiințele. Iată, de asta-i urâm cum niciodată n'am urât pe nimeni. Lavă, spuneai dumneata? Lavă, da, lavă să fie ura noastră, mânia noastră. Ura aceasta, doctore, e iubirea noastră de patrie. Pentru familiile noastre și pentru poporul nostru, îi urâm pe fasciști, îi urâm din adâncul sufletului.

Doctorul Dălgeanu zâmbi, aplecându-și capul pe un umăr. Suvița de

pe tâmplă, ondulată, se lăsă și ea în lături parcă desprinsă din niște nevăzute legături.

— Ai fi în stare — zise Dâlgeanu, — să susții că noi, cei din '41, ne iubim țara mai puțin decât dvs. „doniștii”. După logica dumitale, chiar așa ar rezulta.

Victor Pănescu răsă și-i căută mâna doctorului. I-o găsi, i-o strânse și spuse:

— Nu-i chiar așa. Dar cu cât mai apăsătoare s'a lăsat nenorocirea războiului peste țară, cu atât și sufletele noastre s'au împietrit. Dumneavoastră cei din '41, sunteți mai curând un fel de ostrov în timp. Nu vă puteți da seama cât de adânc au pervertit fasciștii spiritele în țară, mai ales după începerea războiului. Dar se duce și ostrovul dumneavoastră, îl mătură apele.

— Mda — mormăi Dâlgeanu, — cam jumătate din „cei vechi” au luat acum atitudine... — Și mai tare: — Asta-i drept. Dar, observă, nu-i nici unul dintre ei așa de înverșunat ca dumneavoastră, doniștii.

— Explicabil, — zise Pănescu.

Peste câțva timp îi fu dat lui Dâlgeanu să asiste la o întâmplare al cărei înțeles i se păru mai limpede, când își aminti de discuția cu Victor Pănescu.

Se dusesse la fierărie să-l caute pe Ion Zabrac. Avea nevoie de vre-o două cuie ca să-și fixeze mai bine polița, pe care singur și-o făcuse pentru căpătâiul patului. Va fi fost cândva Zabrac acasă și fierar, cum zicea. — sau nu va fi fost, cum îl râdeau unii, — nu se știa. Dar în lagăr, se dovedise a fi un fierar cu adevărat neîntrecut. Covălia lui se afla într'un ungher depărtat al curții lagărului, sub un acoperiș de scânduri. Era nevoie de ea, mai mult pentru potcovitul cailor dela căruțe. Dar Zabrac, pe lângă că potcovea, mai meșterea din tablă veche și tot soiul de alte lucruri de folos celor ce veneau la dânsul: tabacheri, cutii, mai știu eu ce încă. Sta toată ziua cu nasul în foale și'n cărbuni, robotind mărunțel. Avea drept ajutor un soldat tânăr, cu nasul veșnic plin de funingine.

Dâlgeanu îl găsi pe Zabrac lovind cu brațele înălțate până'n tavan într'o bucată de fier aurie, care stropea scântei de sub baros și pe care ajutorul lui Zabrac o răsucea pe nicovală cu un clește mare. Nu-i răspunseră nici unul la bună ziua; nu-l auziseră. Las'că și doctorul vorbea totdeauna încet ca la căpătâiul bolnavilor adormiți. Zabrac aruncă la pământ barosul și-i spuse ajutorului său, arătându-i din ochi fierul care începuse a se învineți:

— Dă-l la foc.

Abia atunci îl zări pe Dâlgeanu.

— Trăiți, don' doctor — făcu, apropiindu-se și ștergându-și palmele de șorțul negru încins peste pantaloni. Dâlgeanu îi strânse mâna și-i desluși pentru ce venise, iar fierarul îi făgădui să-i facă vreo patru cuie mari, până a doua zi. Erau gata să se despartă, când îl văzură venind într'acoace pe Serghei Potcoavă, însoțit de un soldat prizonier. Zăpada se cam muia de două zile, din loc în loc se'ntindeau băltoace. Serghei le ocolea, să nu-și ude păsleri. Soldatul dădea de-a dreptul fără să-i pese; avea niște cizme uriașe. Când se mai apropiară, soldatul înainte și Serghei în urma lui, Ion Zabrac își înălță capul, uitându-se lung. Soldatul începu a alerga spre șopron, după ce Serghei i-l arătase cu mâna întinsă pe Zabrac, spunând:

— Iacătă-l pe tătâne-tu, na.

— Ghiță! — răcni Zabrac ca și cum i se rupea ceva în piept. Făcu doar un pas înainte și se opri, frecându-și ochii, lăsând mâinile în jos nunaidecât, iarăși ridicându-le și iarăși frecându-și ochii. Fecioru-său fu lângă dânsul din câteva salturi. Îl apucă de umeri. Rădea, dar râsul îi strâmba ca de durere fața slăbită. Nu puteai să nu bagi de seamă ce palid și tras e Ghiță, alături de tată-su, rumen, roș-negru la față, îndesaț, voinic. Câtva timp, au stat îmbrățișați fără să poată spune o vorbă. Fierarul lăcrima și-și tot încrețea nasul deasupra mustăților sure, ca și cum l-ar fi gădilat. Ghiță își lipise fruntea de umărul lui tată-su, ținându-l cuprins de mijloc. În jurul lor încremeniseră și ajutorul lui Zabrac și Dâlgeanu și Serghei, care se uita cu o atât de naivă bucurie la tată și la fecior încât semăna cu un copil uimit. Când se desprinseră ei unul din brațele celuiilalt, Serghei îl ghionti ușor pe Dâlgeanu :

— Te poți închipui acu ce-i pe capul lor. Nici nu bănuiau. — Și umflându-și cu mândrie pieptul : — Dacă nu-l aflam eu pe Ghiță că-i într'un lagăr pe-aproape, poate că nu se vedeau, până la sfârșitul războiului. Da' i-am spus comandantului să-l ceară! Om ca maiorul Petrov n'ai să n'tâlnești dumneata oricând. Nici n'a vrut să audă că să scrie, să aștepte răspuns. Tot atunci l'a și încărcat la tren... Ei Zabrace, ori ai muțit? Tu, Ghiță nu-l întrebi nimic pe tat-tu?

Ei încă nu puteau vorbi. Se țineau de mână și numai cât se priveau în ochi, bătrânul lăcrimând, tânărul cu o căutătură nespus de lacomă. Ghiță rosti cel dintâi :

— Noi te-am socotit mort, tătucă. Ți-am făcut și pomeni.

— Nu-s mort, nu — răspunse Zabrac. — Eu de tine și frate-tu mă gândeam că-ți fi murit.

Și pe urmă s'au pornit cuvintele șuvoi. Ghiță povestea că a stat vre-o lună acasă în concediu, iarna trecută. Că după aceea i-au scris de-acasă c'a venit și Ilie, frate-su. Zabrac îl întreabă ce face Ilie, dacă'i știe de știre, dar Ghiță apucă iute altă vorbă și spuse câte a mai avut de suferit maică-sa din partea unuia, Melesteu, care a zăpsit-o, iar el, Ghiță, n'a putut face nimic, n'a găsit ascultare năcăeri. Zabrac îl cercetă din nou dacă are vreo știință despre Ilie și din nou feciorul abătu vorba. Atunci fierarul, făcând ochi mari, speriați, zise, în timp ce mustața îi fremăta mărunț :

— A murit Ilie. A murit, așa-i? Da' zi odată.

— A murit, tătucă — răspunse Ghiță în șoaptă, cătând spre pământ.

Sub ochii lui murise, la cotul Donului. Nu se mai văzuseră frații din primăvară. Numai cât venise anume Ilie, că lui i-au dat mai mult concediu, să-l vadă pe Ghiță în orașul unde-l ținea majurul în cazarmă. Ghiță era artilerist ; îl opriseră pentru corvoadă. I-a adus Ilie de-acasă primeneli și câte unele de-ale gurii. Pe urmă i-au trimis pe amândoi în fundul Rusiei, pe front. Știau unul de celălalt că-s în aceeași divizie, dar n'au izbutit cu nici un chip să se mai vadă, până după ce-a început împresurarea.

În dimineața aceea, pe Ghiță l-a rănit destul de tare în umăr o țandără de schijă. Dar n'a avut timp să-și îngrijească rana: au dat tancurile sovietice peste baterie. Ghiță a văzut cu ochii lui ce putere nemaipomenită are un asemenea tanc. Degeaba au tot tras ei asupra nămilelor care se apropiau, bătucind zăpada și mușcând-o cu șenilele. Tancurile înaintau fără grijă, se opreau puțin să tragă cu tunul, și iar înaintau. Un tanc din

acestea, „Voroșilov”, a nimerit în baterie. Servanții îngroziți se împrăstiaseră, ascunzându-se prin gropi. Ofițerii? Cine-i mai știa pe unde-s? Tancul s'a întors în loc, huruind, ș'a pornit-o asupra bateriei dintr'o coastă. S'a urcat pe tunul cel mai din margină, l-a lătit. S'a urcat pe al doilea, l-a lătit la fel ca pe o broască. Și a strivit și tunul al treilea și tunul al patrulea, înălțându-se pe tălpi, sforâind cumplit și lăsându-se la pământ odată cu fierăria tunurilor care scrășnea desfăcută. Ghiță, dintr'un șanț, în apropiere, se uita uluit, părându-i-se că visează. Când s'a îndepărtat tancul urmându-le pe celelalte, el n'a mai stat nici o clipă. Cât era de rănit și plin de sânge pe umăr și pe piept, a rupt-o de fugă, nici nu-și dădea seama încotro. Fugea așa, în neștire, și fugind, s'a întâlnit cu Ilie. Mergea zorit Ilie peste câmp cu arma'n spate. Agent. „Un'să fugim, Ghiță?” i-a spus. „Ce-o fi pe toți, aceea și pe noi”. Il trimiseseră cu niște ordine scrise la un alt batalion, iar el rătăcise drumul; sau poate se mutase cumva batalionul? Mai spre apus trecea o șosea și din când în când zburau în lungul ei camioane încărcate. S'au hotărît să oprească un camion dintre acestea, ca să-i ia și pe dânșii. Rana lui Ghiță sângera, gârlă. Ilie, mai sprinten, cu bocanci, nu cu cisme, i-a dat arma lui frate-su mai mic și i-a spus să se grăbească la mers, atât cât o putea. El a rupt-o de fugă înainte, spre șosea, și ajungând, s'a așezat în mijloc, făcând semne. Era plin de nemți camionul care venea asupra lui; l-ar fi călcat de nu sărea Ilie în lături. Ghiță-i striga de pe câmp să se ferească și înota vârtos prin zăpadă să-l ajungă. Mai trecu un camion și Ilie, stând în mijlocul șoselei cu picioarele și brațele desfăcute, se părea că nu mai are de gând să se urnească din loc. Camionul venea în goană zmințită. Strigând, Ghiță alerga să-l tragă de-o parte pe frate-su. Aruncase arma. Camionul însă îl ocoli din viteză pe Ilie, aplecându-se tare pe-o parte, în marginea șoselei. Urlau nemții speriați ca în gură de șarpe. Unul a tras cu automatul. Câteva focuri. Camionul s'a micșorat spre capătul celălalt al șoselei, gonind mai departe, iar Ilie s'a prăbușit zvârcolindu-se. Când i-a luat Ghiță capul pe genunchi, horcăia Ilie cu spume de sânge la gură. L-a târît în șanțul șoselei, să nu-i calce camioanele care treceau ca nălucile și l-a veghiat până și-a dat suflarea din urmă. I-a închis ochii și gura, l-a sărutat pe frunte și s'a uitat o vreme cu ochii arși, cum zboară din timp în timp camioanele încărcate.

După ce și-a zvântat obrazii uzi, Ion Zabrac își făcu o cruce mare și zise cutremurat de suspine:

— Odihnească-l domnul în pace... Săracul Ilie, săracu'...

— Ba nu așa, tătucă, — spuse Ghiță aspru și cu privirea dogorînd.

— Nu „săracu' Ilie” să zici. Grijania mării lor de fasciști, iacă ce să zici.

(Sfârșitul în numărul viitor)

EUGEN CAMPUS

PENTRU O LIMBĂ LITERARĂ CU ADEVĂRAT POPULARĂ

„Marxismul ca știință” — spune I. V. Stalin — *nu poate sta pe loc. El se dezvoltă și se perfecționează. În dezvoltarea lui, marxismul nu poate să nu se îmbogățească cu experiența nouă, cu noile cunoștințe*”... (p. 56).

O confirmare strălucită a acestui adevăr îl constituie și recenta lucrare a lui I. V. Stalin: *Marxismul și problemele lingvisticii*, căci ea marchează o nouă etapă în dezvoltarea creatoare a marxism-leninismului, o pătrunzătoare generalizare a experienței dobândite pe baza dezvoltării istorice a societății omenești în perioada când toate drumurile duc spre socialism, spre comunism. Răspunzând problemelor teoretice și practice politice pe care le ridică vremea noastră, studiile lui I. V. Stalin cu privire la marxism în lingvistică ne luminează calea, arătându-ne cu precizie științifică în ce chip trebuie să luptăm pentru ca să apărăm oueririle noastre amenințate de instigatorii da război, pentru ca să lichidăm propriile noastre slăbiciuni și să grăbim astfel construirea socialismului, a comunismului.

Nu există domeniu de activitate omenească pe care ultima lucrare a lui I. V. Stalin să nu-l fi îmbogățit, direct sau indirect, cu noi perspective. În

cele ce urmează, ne propunem să indicăm câteva din învățămintele ce se pot desprinde cu privire la problemele limbii literare, așa cum ele ni se pun astăzi, când literatura noastră a înregistrat succese remarcabile și năzuște ca, înlăturând piedicile ce-i mai stau în cale, să se avânte în pas cu viața spre culmi neatinse încă.

Pentru aceasta, drumul cel mai drept pe care l-am putea urma ni se pare acela care pornește din însuși miezul chestiunii ce ne preocupă, dela definiția pe care I. V. Stalin o dă limbii: „*Limba este un mijloc, un instrument cu ajutorul căruia oamenii comunică între ei, fac schimb de idei și se înțeleg reciproc. Fîind nemijlocit legată de gândire, limba înregistrează și fixează în cuvinte și în combinații de cuvinte, în propoziții, rezultatele activității gândirii, succesele omului în munca lui de cunoaștere și face posibil în acest fel schimbul de idei în societatea omenească*”.

Am voi să subliniem aci două idei fundamentale: a) *legătura nemijlocită aintre limbă și gândire*; b) *limba este un instrument de comunicare între oameni*.

Raportând acestea la problemele limbii literare, ajungem la implicații de o extremă însemnatate: pe deoparte, la importanța limbii în literatură, ca artă

a cuvântului; pe de altă parte, la necesitatea unei limbi literare cu adevărat populare, care să aibă rădăcinile adânc înfipte în limba vie a masselor și să fie capabilă a însuși aceste mase. Dealtfel, cele două aspecte sunt strâns legate între ele.

Limba înregistrează și concretizează în cuvinte și propoziții rezultatele activității gândirii, succesele omului în munca sa de cunoaștere. Gândirea nu poate fi ruptă de „materia ei naturală”, de limbă.

Acesta este un adevăr general, valabil pentru orice mod de cunoaștere. El capătă însă contururi încă mai puternice, dacă ne referim la acel mod specific de cunoaștere prin imagini, care este arta, și îndeosebi dacă ne referim la literatură. Pictorul își realizează imaginea artistică în desen și culoare; compozitorul în intonații, scriitorul și o realizează în cuvinte.

Gorchi sublinia cu dreptate: „*Elementul primordiat al literaturii este limba — unealta ei de bază care, împreună cu fenomenele vieții, constituie materialul literaturii. Una din ghicitorile populare cele mai înțelepte definește astfel importanța limbii: „Nu e miere, dar se lipește de toate”. Prin asta se afirmă că în lume nu există nimic care să nu aibă un nume, care să nu fi fost denumit. Cuvântul este haina care îmbracă toate faptele, toate gândurile. Dar în dosul faptelor se ascunde înțelesul lor social, în dosul oricărui gând se ascunde cauza pentru care cutare sau cutare gând este tocmai așa cum e și nu altfel. Dela o operă artistică, care își pune drept scop să zugrăvească cu toată importanța, plenitudinea și claritatea înțelesul vieții sociale ascuns în fapte, se cere o limbă clară și precisă, se cer cuvinte selecționate cu grijă”.*

Într'adevăr, numai folosind o astfel de limbă clară și precisă, mlădioasă și simplă, putem oglindi realist viața în nenumăratele-i aspecte, putem exprima un bogat conținut de idei într-o formă

care să emoționeze, să mobilizeze pe cititori.

Așa au scris clasicii tuturor popoarelor și în special cei ruși, așa scriu maestrilor literaturii sovietice. La noi, așa au scris Eminescu, Caragiale, Creangă, Coșbuc, etc., așa scriu astăzi măștri ca M. Sadoveanu, A. Toma.

Cele mai frumoase succese ale lor le-au dobândit frunzașii scrisului nostru — fie ei cu mai îndelungată sau mai scurtă experiență în câmpul literaturii — atunci când bogatul conținut de idei bazat pe cunoașterea adâncă a vieții, l-au exprimat într-o limbă clară, simplă, viguroasă, bogată.

Să ne amintim, de pildă, poemul *Lazăr dela Rusca* pentru care Dan Deșliu a primit Premiul de Stat pe anul 1949. Chinuit crunt și amenințat să fie ucis de dușmanii ce l-au atacat mișelește și-l țin acum în puterea lor, Lazăr își domină totuși adversarii prin tăria sa morală. El se știe alături de popor, știe că tovarășii îl vor răsbuna și că lupta va fi dusă mai departe, până la victorie. Deaceia, în aceste clipe de grea cumpănă, singura lui părere de rău este că nu va apuca să vadă realizarea deplină a nădejdlor sale, nădejdi care, prin lupta condusă de Partid, se vor împlini neîndoelnice.

Gândul său se îndreaptă spre cartea lăsată deschisă acasă, pe masă: Istoria Partidului Comunist (b) al Uniunii Sovietice, care i-a luminat drumul și constituie chezașia viitoarelor împliniri dela noi.

*A rămas deschis'acasă,
cartea cea luminoasă
tocma'n locul unde scrie
cu slove de hărnicie
cum cresc ogorul mare
din măruntele ogoare...*

*Dar tu știi — și aprig știi:
— Va fi, Lazăre, va fi!
Iar în cartea care-acum
își plinește asprul drum,*

*cartea noastră, cartea vie
ce poporul nost'o scrie,
ai să fii și tu un rând
cu lumină sângerând
și 'ntr'o slovă dintre toate
inima-ți mereu va bate!*

Pornind dela tradiția baladei folklorice, Dan Deșliu a isbutit să o desvolte creator, exprimând limpede și emoționant întreaga bogăție a noului conținut de viață caracteristic vremurilor de azi. Din aceste versuri de o admirabilă simplitate, răsare puternic conturată figura lui Lazăr dela Rusca, imagine a eroului popular al vremurilor noastre, comunistul care luptă, clarvăzător și neînfricat, pentru fericirea poporului său, pentru fericirea oamenilor.

Atunci când s'a inspirat din creațiile poporului, M. Beniuc a evitat acele scăderi ce-i umbresc pe alocuri opera și a alcătuit versuri limpezi ca apa izvoarelor de munte:

*Doină tu, doină străbună,
Zi-mi în graiul tău ce sună,
Zi-mi tu, doină, zi-mi din plin,
Zi-mi de țara lui Stalin.*

*Ieri mi-ai zis de multe cele
Mai de dor și mai de jele.
Foaie verde de pelin,
Doină zisu-mi-ai de chin.*

*Dar de-ai zis tu de urgie,
Zis-ai și de haiducie.
Foaie verde, bob de linte,
Te țineau boerii minte.*

*Horea, Tudor, te cântară,
De suna întreaga țară,
Iar din fundul închisorii,
Te cântară muncitorii.*

*Doină slobodă de azi,
Zi-mi tu, răsunând în lume,
De-o cetate din Caucaz
Gori-i spune ei pe nume.*

(La Gori)

Adânc emoționante, — deși nu la înălțimea posibilităților poetei, care în ultima vreme a stat oarecum mai departe de iureșul vieții — sunt versurile patetice ale Mariei Banuș:

*Fe aripa aceasta mare
Mă duce gândul către casă.
La fel vor fi și pruncii noștri
Și viața lor va fi frumoasă.*

*De-aici, de pe înalta punte,
Ce leagă drumurile toate,
Văd și mai bine, simt mai tare
Pământu-mi drag ce'n chin se sbate.*

*De-aici, din vatra caldă-a lumii
'Mi-asvârl chemarea'n patru zări:
Să nu 'ncetăm o clipă lupta
Până nu-i pace peste țări.*

*Chem Răsăritul și Apusul,
Nordul îl chem și chem și Sudul
Pentru ca'n pace să rodească
Vița și grâul, mărul, dudul.*

*Pentruca'n pace să se'nalțe
Ana, Zaurii, John și Petre
Și să se'ntindă curcubeul
Peste copii și peste vetre".*
(In munții Georgiei)

Răsună aci glasul îndurerat al mamei ce suferă văzând primejduită viața copiilor din lumea întreagă, glasul de înflăcănată chemare al luptătoare hotărâte să apere fericirea omenirii.

Tot atât de îndurerată, dar cu calmul impresionant al celor ce au îndurat suferințe supraomenești, vorbește, în poezia Veronicăi Porumbacu, o mamă coreeană:

*Tovarășe, să nu te-oprești cu jale
din drum, deș'ngropat e fiul meu.
Că aprig, pentru restul vieții tale,
ia arma și alungă-l pe yankeu.*

*Te-apleci pe-o piatră arsă, funerară.
Atât a mai rămas din casa mea.
Și lacrimile mele-adânc săpară
un strigăt viu de luptă. Nu uita!*

(Pe un mormânt coreean)

Poezia nu e lipsită de feminitate. Simți că vorbește o femeie, o mamă. Dar o mamă care a înțeles că durerea ei se împletește cu a țării întregi și că singura cale deschisă e lupta împotriva inumanilor cotropitori. Vorbele ei rostite rar, smulse cu greu din gâttelej uscat, sunt parcă săpate în piatră. Cu mijloace specifice artei literare, poeta realizează aci, prin cuvinte, o inscripție în piatră, o inscripție funerară care însă indeamnă la luptă, la viață.

De factură apropiată și totuși de o originalitate puternic marcată este *Lidice*, unul dintre cele mai isbutite poeme ale lui Eugen Jebeleanu. Acolo unde altădată înflorise viața, domnește acum pustiu nemărginit. Satul Lidice a fost ras de pe fața pământului:

*Privirăm pând'n zare amândoi:
 țesea ninsoarea harnic pânzei moi .
 Pustietate. Corbi. Pomi arși. Și vântul.*

*Sub noi un sat întreg și-avea
 mormântul.*

Tot ce s'a mai păstrat sunt câteva obiecte răslețe, carbonizate, vestigii ale vieții de odinioară: un toc, un fluer, niște ochelari betegi, o verighetă, un târnăcop, un degetar, două patine, o păpușe.

*Văriseam unghiile'n carne adânc...
 Lacrimi veneau, — dar nu voiam să
 plâng*

*Privirăm călăuzul. Nu plângea.
 Mâna-i arzând pe-a noastră o strângea:
 „Tovarăși”*

N'am mai spus nici un cuvânt.

Sobrietatea mijloacelor, fraza sacadată în care fiecare cuvânt e greu de gânduri și sentimente, toate acestea contribuie la crearea unor imagini artistice de mare vigoare, redau convingător durerea reținută bărbătește și ura neînduplecată a poetului, solidaritatea lui cu milioanele de oameni hotărâți să

lupte pentru ca grozăviile războiului hitlerist să nu se mai repete.

Sunt aci cuvinte simple, dar care ne răscolește sufletul prin adevărul lor adânc simțit.

La fel de simplu și emoționant scriu și prozatorii noștri. O limbă clară și precisă, bogată în nuanțe, pentru a exprima cât mai deplin bogăția vieții — aceasta caracterizează cele mai bune pagini ale lui Petru Dumitriu, Eusebiu Camilar, V. Em. Galan, etc. din care renunțăm să mai cităm din lipsă de spațiu.

Importanța limbii pentru realizarea imaginilor artistice specifice literaturii este deci covârșitoare. Cunoașterea temeinică și folosirea cu măiestrie a resurselor limbii, îngăduie scriitorului să-și exprime în mod adecvat gândirea, să oglindească realitatea al cărei sens l-a sesizat prin actul său de cunoaștere. Și dimpotrivă, o limbă stălciată, sau numai săracă, falsifică imaginea realității, compromite eficacitatea unor opere scrise cu cele mai bune intenții și tratând teme de arzătoare actualitate, scumpe nouă.

Metoda realismului socialist cere artistului să zugrăvească realitatea veridic, istoricește concret, în dezvoltarea ei revoluționară; ea îi cere deci să rezolve și sarcina transformării ideologice și educative a maselor muncitoare în spiritul socialismului.

Despre rolul social educativ al artei, s'a vorbit de mai multe ori. Operele marilor creatori realiști au fost totdeauna arme de cunoaștere și transformare a vieții, a oamenilor.

Acest rol social activ, splendid întruchipat de literatura sovietică, se realizează în țările care construiesc socialismul, prin forțele unite ale întregului popor, strâns în jurul Partidului și beneficiind de lumina culturii.

Pe baza învățaturii marxist-leniniste, am devenit deplin conștienți de u-

riaşa forţă pe care o reprezintă arta, supra-structura în general. În ultima sa lucrare, I. V. Stalin precizează: „*Suprastructura este generată de bază, dar aceasta nu înseamnă nici de cum că suprastructura nu face decât să reflecte baza, că ea este pasivă, neutră, că are o atitudine indiferentă faţă de soarta bazei sale, faţă de soarta claselor, faţă de caracterul orânduirii. Dimpotrivă, odată apărută, ea devine o forţă activă din cele mai mari, ajută activ bazei sale să capete formă şi să se consolideze, ia toate măsurile pentru a ajuta noii orânduirii să nimicească şi să lichideze vechea bază şi vechile clase*”. (p. 6-7).

Din această formulare magistrală, rezultă cu evidenţă marea însemnătate socială a muncii creatorilor de opere artistice. Rezultă însă cu tot atâta evidenţă greaua răspundere ce apasă pe umerii lor. Teza enunţată de I. V. Stalin deschide perspective nebănuite. Învăţăm că munca scriitorului ca atare este de fapt şi trebuie să devină în mod conştient o muncă politică; munca lui artistică are un rol social activ. Fiecare rând pe care-l scrie trebuie să servească la consolidarea bazei noii socialiste, să ajute la nimicirea şi lichidarea vechii baze.

O astfel de acţiune eficientă este însă de neconceput dacă scriitorul nu foloseşte o limbă pe înţelesul tuturor, pentru a-şi împărtăşi gândul şi îndemnul, pentru a convinge şi mobiliza masele. De aci importanţa unei limbi literare care să însemne o întărire a acelei caracteristici esenţiale cuprinse în definiţia stalinistă a limbii, ca „*instrument cu ajutorul căruia oamenii comunică între ei, fac schimb de idei şi se înţeleg reciproc*”. De aci deci necesitatea unei limbi literare cu caracter adevărat popular, bazată pe ceea ce este viu, frumos şi general valabil în graul poporului.

Cu totul opusă este „concepţia” des-

pre limbă a imperialiştilor.

Lingvistica burgheză promovează teorii idealiste. Ei se străduie să discrediteze limba, să diminueze importanţa ei, căci imperialiştii se tem de orice poate ajuta pe oamenii muncii să se înţeleagă între ei, să cunoască realitatea, să-şi împărtăşească ideile noi şi să pernească la luptă pentru făurirea unei vieţi mai fericite. Lingviştii idealişti se străduiesc să rupă limba de gândire, şi gândirea de viaţă, pentru ca astfel să îndepărteze atenţia dela problemele vieţii, care nu pot fi soluţionate decât prin lichidarea sistemului capitalist.

O formă deosebit de virulentă a lingvisticii pusă în slujba imperialismului este aşa numitul „basic-english”, o „super-invenţie” anglo-americană.

Reclama e sgomotoasă, ca pentru orice marfă putredă imperialistă: „Posibilitatea de a strânge legăturile culturale dintre toate popoarele lumii pe baza unei limbi care să fie înţeleasă pe toată suprafaţa globului pământesc. O limbă internaţională care se poate învăţa uşor de către oricine, într'un număr infim de lecţii! Numai cu 850 cuvinte (600 nume de obiecte, 150 adjective şi 100 cuvinte de relaţie în care se cuprind şi 16 verbe) te poţi descurca în indiferent ce împrejurare, poţi exprima orice gândire!”

Ca de obicei, reclama e departe de adevăr. Privită mai de aproape, se desvăluie ca o minciună sfruntată, interesată.

„Basic-english” este o limbă artificială, confecţionată în birou, pentru uzuri deloc „ştiinţifice”, ci mai mult „comerciale” şi „britano-americane”. La ce absurdităţi se ajunge prin siluirea limbii vii, prin simplificarea ei mecanică şi reducerea la numai 850 cuvinte, apare evident atunci când răsfoieşti un manual de „basic-english”.

Iată câteva „mostre”: Pentru a reda noţiunea simplă de „a repara”, în „basic-english”, dată fiind sărăcia de cuvinte, trebuie să recurgi la perifriza:

„a pune puțin material pe gaură“. Propozițiunea „găina clocește pui“ devine „pasărea domestică de genul feminin a obligat păsările domestice mici să iasă afară din ouă“. Ceapa, această modestă dar utilă și des întrebuințată legumă, este desemnată printr'un rebus: „rădăcina albă care face ochiul să se umple de apă“.

După cum se vede, lucrurile sunt atât de absurde, încât ar fi deadreptul comice, dacă desgustul și indignarea nu ne-ar sugruma râsul înainte ca acesta să izbucnească. Desgust și indignare pe care ți le provoacă această încercare de a înjosi limbajul omenesc, anihilând — printr'o simplă trăsătură de condei a unui business-man, obtuz, — progresul cultural realizat de popoare dealungul veacurilor.

Și mai este ceva „Basic-english“ nu constituie numai expresia putreziciunii societății capitaliste de azi, ci și a caracterului ei imperialist, hrăpăreț.

Ca și teoriile despre un supna-stat, (bine înțeles regizat de anglo-americani) în fața căruia drepturile de independență națională ar trebui să cedeze, teoriile despre o limbă supra-națională (ciudat, tot engleza, fie ea și sub forma de „basic-english“) reprezintă aspecte ale aceleiași tendințe cosmopolite, de dispreț pentru valorile naționale ale celorlalte popoare, socotite în fond „inferioare“.

Răspândirea basic-english-ului înseamnă drum deschis expansiunii imperialiste anglo-americane.

Cu o perfidie pe care nu ne vine greu să o demascăm, J. A. Richards scrie că limba aceasta supra națională „trebuie să fie acceptată pentru că oamenii vor vedea cât este de folositoare pentru ei, prea folositoare ca să o neglijeze. Ea trebuie să se răspândească așa cum s'a răspândit automobilul, electricitatea, telefonul sau avionul“.

Iar Walpole, parcă pentru a lămurii sensul adevărat al acestei expansiuni benigne, scrie: „Țările de limbă engleză

stăpânesc o parte atât de mare din branșele hotăritoare ale producției, radioului, cinematografului, presei, aviației și flotei comerciale, încât limba engleză se va răspândi fără îndoială în toată lumea, cu o viteză din ce în ce mai mare. Turnul Babilonului va fi învins de limba engleză“.

Adevăratele intenții ale imperialiștilor au fost demascate încă din 1946 de I. V. Stalin în interview-ul referitor la discursul lui Churchill: „Hitler a început opera de deslănțuire a războiului proclamând teoria rasială, susținând că numai oamenii care vorbesc limba germană reprezintă o națiune superioară. D. Churchill începe și el opera de deslănțuire a războiului cu teoria rasistă, afirmând că numai națiunile care vorbesc limba engleză sunt națiuni superioare, chemate să hotărască soarta lumii întregi...“

...In realitate, d. Churchill și prietenii săi din Anglia și Statele Unite prezintă națiunilor care nu vorbesc limba engleză, oarecum un ultimatum: „recunoașteți de bună voie dominația noastră și atunci totul va fi în ordine; în caz contrar, războiul este inevitabil“. Dar, în cursul celor cinci ani de război crâncen, națiunile și-au vărsat sângele de dragul libertății și independenței țărilor lor și nu pentru a înlocui dominația hitleriștilor cu aceea a churchillilor. De aceea este foarte probabil că națiunile care nu vorbesc limba engleză și care alcătuiesc totuși majoritatea covârșitoare a populației lumii, nu vor fi de acord să admită o nouă robie“.

Lucrarea lui I. V. Stalin cu privire la marxism în lingvistică constituie o armă de nimicitoare putere în lupta pe care o ducem în momentul de față împotriva dușmanilor omenirii, în lupta împotriva ideologiei acestora, a lingvisticii idealiste și a tendinței imperialiștilor de a lovi în limbile naționale, de a impune o limbă supra-națională me-

nită să le ușureze expansiunea colonialistă.

Luonarea lui I. V. Stalin este totodată și o armă în lupta pe care, în condițiile arătate, o ducem împotriva slăbiciunilor noastre, a greșelilor pe care le facem încă, a influențelor ideologiei burgheze care se mai manifestă printre oamenii noștri de litere.

Greșeli grave au săvârșit și mai săvârșesc încă unii dintre lingviștii noștri, fie alunecând pe panta falselor teorii pseudo-marxiste ale lui N. I. Marr, fie lăsându-se influențați chiar direct de lingvistica idealistă burgheză. În raportul ținut la recenta sesiune științifică a Academiei R. P. R., profesorul universitar Leonte Răutu constată: „*În lingvistica noastră influențele directe ale idealismului burghez sunt mai vechi și mai persistente decât influența școlii lui Marr*” (pag. 19). Fără a-și teoretiza pozițiile, literații cad și ei uneori în greșeala de a subaprecia însemnătatea limbii în munca lor creatoare.

Combătând greșelile lui N. I. Marr și ale adepților acestuia, I. V. Stalin a arătat cât de importantă este limba națională, ca patrimoniu al întregului popor. A nu da limbii atenția cuvenită, a-i nesocoti legile, reprezintă așa dar nu numai un act de condamnabilă neglijență, ci un act antipatriotic, un ajutor indirect dat dușmanului de clasă care, din afară, tot într'acolo, spre sdruncinarea limbilor naționale, tințește.

Criticii noștri literari nu au dat, până acum, atenția cuvenită problemelor limbii. Ei s'au mulțumit să arunce în fuga condeiului câteva aprecieri-șablon, la sfârșitul recenziei: „limba e bogată”, „limba e mlădioasă”, „s'au strecurat și câteva greșeli”, etc. Și nici chiar astfel de observații sumare, nu se întâlnesc decât rareori. Ele lipsesc de pildă cu totul în studii, altfel interesante, ca acelea ale lui G. Ganea (*Viața Românească*) sau a lui S. Regman (*Almanahul literar Cluj*) des-

pre romanul lui Ion Călugăru, *Oșel și pâine*; iar în articolele lucrute cu multă seriozitate, ale lui Silvian Iosifescu, Vera Călin, M. Gafița (*Viața Românească*), problemele limbii literare sunt atinse numai tangențial, în câteva fraze generale. Vorbind de pildă despre romanul *Mitrea Cocor* de Mihail Sadoveanu, Vera Călin spune, la sfârșitul studiului intitulat „*Un succes al literaturii noastre*”: „*Limba bogată și stilul viu al scriitorului au devenit un element în plus — un element a cărui importanță nu o putem trece cu vederea — pentru ilustrarea poziției de clasă de pe care a fost scrisă cartea*”. Cele câteva lămuriri ce urmează constituie mai mult un comentariu al personajilor, al situațiilor, decât o analiză efectivă a limbii literare. Și doar la maestrul M. Sadoveanu sunt atâtea de spus în această privință!

Ocolind problemele limbii literare, criticii lipseau pe scriitori și pe cititori de un ajutor prețios. Mai mult încă. Criticii înșiși folosesc adesea în studiile lor o limbă greoaie, cu fraze kilometrice și termeni dificili (în această greșală a căzut adesea și autorul acestor rânduri), o limbă lipsită de eleganța simplă, de frumusețe. Intrebuințând o terminologie neadecuată ori neprecisă, sau înfrângând chiar regulile elementare de gramatică, ortografie și punctuație, ei isbuteau uneori mai mult să încurce decât să lămurească pe cititori.

Exemple de acest fel se pot da multe. Ne vom opri la unul mai recent. În *Viața Românească* Nr. 2-951, Horia Bratu critică pe bună dreptate „*Tratarea confuză a unor probleme însemnate*” în cartea *Problemele realismului critic în literatură* a lui H. Deleanu. Analizând cu seriozitate problemele în discuție și străduindu-se să le lămurească, recenzentul însuși pare să socotească sub demnitatea sa preocuparea de a găsi și formularea clară a gândurilor sale.

Astfel, el scrie: „*Există încă unele*

confuzii în istoria literară în această privință, care nu arareori vorbește despre realismul critic în secolul al XX-lea" (pag. 312). Cine „vorbește”, „privința” sau „istoria literară”? Evident, intenția recenzentului era să spună că istoria literară vorbește de realismul critic. Dar, din punct de vedere gramatical, pronumele relativ se referă la ultimul, cel mai apropiat substantiv. H. Bratu nu știe acest lucru? Desigur că da. După cum știe că pronumele întăritor are forme deosebite pentru singular și plural, pentru masculin și feminin. Și totuși, întrebuițează invariabil forma, „însăși”, indiferent de gen și număr („însăși caracterul”, p. 313). Neglijență, fără îndoială... Dar neglijențe condamnabile, fiindcă înseamnă o atitudine de dispreț pentru limbă și legile ei concretizate în gramatică.

Lipsiți de ajutorul criticii, unii dintre prozatori și poeți au neglijat totuși problemele limbii, au nesocotit legile ei, nu au dat nici o atenție gramaticii. „Ce contează asemenea fleacuri?” — par ei să-și spună. „Totul e să ai talent”. Și într'adevăr, unii au talent. Dar tocmai deaceia suntem în drept să le cerem mai mult; să le cerem, în primul rând, să nu considere legile limbii drept „fleacuri” peste care poți trece disprețuitor. Pentru că apreciem talentul lui Al. Jar, pentru că ne e dragă opera lui pusă cu pasiune în slujba clasei muncitoare, credem că avem datoria să-i atragem atenția asupra pericolului unei atari atitudini, ce se resimte pe alocuri și în scrierile sale.

El spune, de pildă, în *Sfârșitul Jalbelor*: „Sus, la etaj, prin scara în spirală se auzea un singur sgomot” (p. 68). Aceasta, în mod normal, înseamnă că sgomotul se auzea sus, la etaj, și a-nume undeva prin încăperea scării. Ori autorul, voia să spună că sgomotul, produs sus, la etaj, se auzea jos, pătrunzând prin spațiul liber al scării.

Sau: „O statuetă de ghips vopsită” (ghips vopsită?! lipsește virgula), re-

prezentând un muncitor cu un braț rupt și cu cel întreg bătând într'o nicovală” (p. 150). Ce voia să spună autorul? Că statueta reprezenta un muncitor cu brațul rupt, sau că statueta, care reprezenta un muncitor bătând într'o nicovală, se spărsese și-i lipsea un braț?

Pentru a-l prezenta pe Aldea, care-i gata să izbucnească în răs, Jar scrie: „In fața lui mică, cocoțată pe un gât subțirel și lung, răsul era gata să pufnească cu sgomot” (p. 208). O față cocoțată pe gât! Un cap, treacă meargă, dar numai o față, fără restul capului? Și apoi, cum pufnește răsul în față? În românește cunoaștem numai expresiile „a pufni în fața cuiva”.

Din cauza nerespectării sensului firesc al cuvintelor, greșește uneori și Veronica Porumbacu. Iată cum înfățișează ea pe luptătorul Ilie Pintilie, care nici în întunericul celulelor dela „Haș” nu-și pierde încrederea în victorie, în viață:

*Țândări de viață
îi joacă în ochi.. și dispar
și iar i se'agață...*

(Mierla lui Ilie Pintilie)

Niște țândări — fie ele chiar de viață — care-ți joacă în ochi și apoi dispar și iar ți se agață de globul ocular, nu sunt ceva prea plăcut. Și desigur, nici veridic!

Abateri de acelaș gen găsim și la alți poeți, de pildă la A. E. Baconsky, care cântă astfel pe cei doi acari *Dintr'o gară mică de câmpie*.

*Doi acari, la vorbă pe traverse
Stau, cu mâna dusă la chipiu.*

Ciudată și încordată poziție pentru a sta de vorbă! Incremențiți într'un salut milităresc prelungit la nesfârșit, și adresat nimănui! De fapt, poetul a vrut să spună că acarii ce stau de vorbă pe niște traverse, își sprijină capul în mâini. Vezi însă că „a duce mâna la chipiu”, înseamnă cu totul altceva, deși, trebuie să recunoaștem, chipiul e

pe cap și deci ducând mâna la chipiu..., etc., etc.

Uneori, de vină e topica sau chiar numai o pândalnică de virgulă.

Intortochiate ni se par de pildă și următoarele versuri ale lui M. Beniuc:

*Mai trageți cu urechi de scoică
moartă
la lira de pănenjișuri, spartă.*
(Alte cântece)

În orice caz, grave confuzii provoacă nerespectarea topice în poezia *Pahar de vin*, atunci când M. Beniuc, creatorul atâtor opere de reală valoare artistică, își îngăduie să scrie:

*Picioare au călcat în bute
de față jună și curată.*

Aci, nerespectarea legilor limbii falsifică gândirea poetului, pune în primejdie concretizarea imaginii artistice, făcând-o să alunece pe panta absurdului, a unui comic nedorit. Picioarele de față jună și curată au călcat în bute, sau picioarele au călcat într-o bute de față? Involuntar, fie și numai pentru o clipă, gândul oscilează, imaginea se turbură.

În poemul *Despre dragoste, muncă și luptă*, Vitali Tulnic vorbește astfel despre eroul său:

*Iși aflase inima alături
lângă norma frântă de cărbuni*

Pe lângă absurditatea barbară a imaginii (și-a aflat inima lângă normă — cer iertare: *alături lângă (!) normă*), ceea ce supără aci sunt și greșelile de gramatică. Versul al doilea poate fi înțeles: lângă norma pe care au frânt-o cărbunii (*frântă de cărbuni*). Pentru a ne îndruma cât de cât spre sensul dorit de autor (norma de extragere a cărbunilor, care a fost depășită) ar fi trebuit ca, în conformitate cu regulile punctuației, cele două atribute ale substantivului normă să fie despărțite prin virgulă (norma frântă, de cărbuni).

În genere, scriitorii noștri, redacțiile, ar trebui să dea mai multă atenție folosirii corecte a virgulei, căci „fleacul” acesta îngăduie marcarea nuanțelor gândirii, iar nesocotirea lui poate răstălmați înțelesul. Să ne amintim de oracolele din antichitate, care mizau tocmai pe neprecizarea pauzelor în frază, ceea ce îngăduia apoi interpretarea în sensuri contradictorii. Regulele de punctuație, ca orice parte a gramaticii, reprezintă o experiență acumulată și ar fi o nechibzuință condamnatibilă să trecem cu ușurință peste ele.

Desigur, greșeli ca acelea menționate mai sus, nu întâlnim la tot pasul. Nu ele sunt caracteristice pentru scrisul lui Jar, Beniuc, Deșliu, Veronica Porumbacu, Baconsky, etc., care au creat opere puternice, impresionante, cu larg răsunet în masele populare. Dar, chiar cu caracter de excepții, atari greșeli nu se cuvin trecute ușor cu vederea. Exemplele date arată că există la unii dintre scriitorii noștri tendința de a subaprecia importanța gramaticii, de a nesocoti legile ei. Fără voia lor, ei servesc astfel interesele dușmane. Căci drumul acesta, parcurs până la capăt, duce la „gramatica simplificată” a basic-english-ului, menit să se suprapună limbilor vii naționale; drumul acesta duce — și nu e rău să ne amintim din când în când — la teoriile decadențelor.

Parafrazând formula lui Verlaine „prends l'éloquence et tords lui le cou!” (ia elocvența și frânge-i gâtul), am putea spune că unul dintre principiile căluzitoare ale acestora a fost: ia gramatica și frânge-i gâtul.

Nemulțumiți cu gramatica limbii poporului, disprețuind-o, ei doreau să descopere un mijloc pentru a face abstracție de experiența acumulată de omenire în tiparele limbii. În studiul închinat lui Mallarmé, criticul Thibaudet spunea cu admirație despre părintele ermetismului: „Idealul său ar fi niște semne juxtapuse, fără frază și fără gramatică, așa

fel încât ordinea sintactică să nu diformeze puritatea cuvintelor“. Iar Mallarmé însuși declara în „Divagații“: „Opera pură implică dispariția elocutorie a poetului, care cedează cuvintelor, inițială“.

Inercarea de a anihila nu numai gramatica, dar orice structură logică, o găsim mai târziu la suprarealiști, care profesau cufundarea în „automatismul psihic pur“, pentru a descoperi astfel, „în absența oricărui control exercitat de rațiune“, acel soi de „realitate absolută, de suprarealitate, dacă se poate spune astfel“. (André Breton).

Void să desvăluie așa zisa „suprarealitate“, decadenții aceștia al căror ideal e delirul lipsit de orice control rațional al nebunilor — tind să rupă conținutul de formă, gândirea de limbă. Este semnificativ faptul, că deși mergând pe alt drum, N. I. Marr a căzut în aceeași greșeală fundamentală.

Arătând că N. I. Marr rupe gândirea de limbă și ajunge astfel „în mocirla idealismului“, I. V. Stalin spune:

„Se spune că gândurile iau naștere în capul omului înainte de a fi exprimate în vorbire, iau naștere fără materialul limbii, fără învelișul limbii, într-o formă, ca să zicem așa, nudă. Dar aceasta este cu desăvârșire fals. Orice gânduri ar lua naștere în capul omului, ele pot să se nască și să existe numai pe baza materialului limbii, pe baza termenilor și frazelor limbii. Gânduri rude, libere de materialul limbii, libere de „materia naturală“ a limbii nu există. „Limba este realitatea nemijlocită a gândirii“ (Marx). Realitatea gândirii se manifestă în limbă. Numai idealistii pot vorbi despre o gândire nelegată de „materia naturală“ a limbii, despre gândirea fără limbă“ (p. 41).

Dacă suprarealiștii tindeau să rupă conținutul de formă în sensul arătat mai sus, alți decadenți puneau accentul exclusiv pe materialul limbii, pe cuvânt ca element sonor. Deși trăgând în

sens invers, rezultatul era la fel de dezastruos.

Se ajungea și pe această cale la elucubrații lipsite de sens.

Alunecarea pe această pantă o întâlnim și în istoria literaturii noastre. Au rămas celebre acrobațiile sonore ale lui Macedonski, care, neglijând conținutul, era preocupat la un moment dat numai de realizarea unor efecte sonore. Astfel, următoarea combinație de cuvinte nu are alt țel decât să redea glasul clopotelor:

*Un an — dând d'ani — leag'ani — d'ani
veni.*

Atari rătăcirii au fost satirizate de I. L. Caragiale și A. Bacalbașa prin parodiile pe care le publicau în „Moftul român“.

Teoretic, aberațiile artei decedente au fost combătute de critici ce se situau pe poziții de luptă înaintate, ca Dobrogeanu-Gherea, Ionescu Raicu Rion, etc.

În ceea ce privește tendința de a anihila sintaxa normală, putem aminti poeziile „ermeticilor“.

Iată de pildă, o strofă de Ion Barbu:

*Cu treptele supui văditei gale
Sfânt jocul în speranță, de pe sund,
Treci pietrele apunerii egale
Supt văile respinse, ce nu sunt.*

Evident, versurile acestea au un înțeles. Dar, pentru a-l desprinde, e nevoie de o operație specială de descifrare. Căci poetul s'a complăcut într-o expresie ermetică, neținând seama de sintaxa normală ce înlesnește comunicarea gândului și recurgând chiar la crearea unor cuvinte proprii (ca de pildă *sund*), a căror semnificație îi e cunoscută numai lui și câtorva „aleși“.

Toate raționamentele menite să justifice un atare limbaj cifrat, sunt în fond sofistice.

Cele mai complexe și mai înalte idei filosofice pot fi exprimate cu sintaxa nor-

mală, în limba noastră a tuturor, clar și simplu. E mai greu decât să recurgi la formule cabalistice, dar nu imposibil. Și tocmai într'aceasta stă marea măiestrie. Să o învățăm dela Lenin și Stalin, care știu să găsească întotdeauna forma cea mai simplă, mai clară și mai precisă pentru a exprima cel mai adânc conținut de idei.

Dacă poeții decadenți își ascundeau gândul sub văluri de nepătruns, era pentru că gândul însuși avea ceva găunos. Conștient sau inconștient, ei se situau pe poziția claselor stăpânitoare, care se temeau de realitate, de popor și promovau deci o filosofie idealistă, reacționară. Scriitorii ermetici își întorceau fața dela realitate, se îndepărtau de popor, scriau pentru un cerc infim de „inițiați”. Iar criticii care-i ridicau în slăvi și construiau sisteme înșelătoare pentru a justifica teoretic ermetismul, apărau în fond aceleași poziții reacționare.

Străduindu-se să respingă obiecțiile pe care critici ca G. Ibrăileanu le aduceau poeziei moderniste, Eugen Lovinescu de pildă, scria în studiul *Evoluția ideologiei literare*: „Subiective și deci subtile, nuanțate și voluntar orientate spre abstracție, percepția elementelor poeziei lirice devine mult mai grea; este chiar o tendință a poeziei contemporane de a transpune realitatea într'un plan ireal și de a înlocui notația prin echivalențe. Poezia modernă a ajuns astfel, uneori, un fel de problemă algebrică, ale cărei valori sunt însemnate prin cifre simbolice; pentru a fi pricepută și mai ales gustată, pe lângă o anumită receptivitate emoțională, mai trebuie și o inițiere în expresia algebrică a senzațiilor; de am înțeles „Miorița” sau „Peneș Curcanul”, nu urmează să înțelegem dela sine, fără nici o pregătire, pe unii poeți contemporani, după cum, de înțelegem ariile populare, nu urmează că trebuie să înțelegem cu

necesitate și muzica lui Debussy sau Vincent d'Indy” (p. 168).

Precizându-și apoi concepțiile în volumul de concluzii intitulat *Mutația valorilor estetice*, Lovinescu vorbește despre „Dubla funcție a limbii: noțională și sugestivă”, pentru a declara că „poezia va fi astfel rezervată expresiei inefabilului, cu alte cuvinte a ceea ce nu poate fi redat prin sensul noțional al cuvintelor”.

Chiar dacă unii dintre poeții și criticii moderniști disprețuiau burghezia și intenționau chipurile s'o atace, revolta lor rămânea numai o revoltă în genunchi.

De acest lucru și-au dat seama poeții ca E. Jebeleanu, C. Theodorescu, Nina Cassian, etc., care în trecut s'au lăsat înșelați de aspectul protestatar al diferitelor curente moderniste, dar care, mai târziu, îndrumați și luminați de învățătura Partidului, s'au alăturat luptei dusă de clasa muncitoare. Purtați de șuvoiul biruitoare al vieții noi, ce crește năvalnic în patria noastră, ei se străduie să se elibereze treptat de cătușele deprinderilor formaliste.

De altfel, formalismul e departe de a fi fost slăbit în literatura noastră. Și, printre alți factori, existența unor teorii lingvistice vulgarizatoare, profund eronate ca acelea ale lui N. I. Marr, a însemnat și ea o piedică în lupta contra formalismului. Căci, promovând idealismul, rupând gândirea de limbă, despărțind conținutul de formă, tezele stângiste, pseudo-marxiste ale lui Marr constituiau indirect o justificare teoretică a practicelor formaliste în literatură.

Insemnătatea hotărâtoare a studiilor lui I. V. Stalin cu privire la marxism în lingvistică apare evidentă și din acest punct de vedere. Spulberând șubredele dar primejdioase teorii ale lui Marr, îndrumându-ne să adâncim în spirit cu adevărat marxist problemele limbii și legătura ei indisolubilă cu

gândirea, lucrarea lui I. V. Stălin, determină o ascuțire a luptei împotriva formalismului.

Am văzut că formalismul duce la negarea gramaticii și în genere a limbii vii populare, la crearea unei limbi artificiale, accesibilă numai unui cerc restrâns de „inițiați”.

La acelaș rezultat se ajunge și pe un drum aparent opus: respectarea mecanică, servilă, a tuturor formelor existente în limbă. Aceasta este ceea ce s'ar putea numi linia naturalistă de diformare a limbii literare.

Cel mai brutal aspect al naturalismului în limba literară este folosirea unor termeni vulgari, trivali, obsceni. Înțelegând greșit ce înseamnă oglindirea realistă a vieții, unii scriitori își închipuie că au datoria de a înregistra orice cuvânt pe care-l aud rostit de oamenii ce le servesc drept model pentru crearea personajilor respective. Și dacă acestora li se întâmplă să înjure câteodată sau să folosească expresii triviale, dacă în viața lor sunt încă momente în care instinctele animalice ies la suprafață, scriitorii se cred obligați să le noteze cu scrupulozitate de stenograf. Dar artistul nu este un stenograf. A oglinzii realist viața, înseamnă a descoperi și a înfățișa ceea ce este tipic, ceea ce este esențial; și nu instinctele animalice sunt esențialul în om. A reproduce toate aspectele josnice, a insista asupra lor, nu numai că nu este necesar pentru o zugrăvire cu adevărat realistă, dar înseamnă o falsificare a realității: amănuntul nesemnificativ ajunge să întunece esențialul.

N'ar trebui deasemeni să uităm că metoda realismului socialist cere artistului să oglindească realitatea în *desvoltarea ei revoluționară*, să descopere și să știe a pune în lumină cu dragoste germenele noului. Ori, oamenii muncii de pretutindeni cresc spre o viață tot mai conștientă și mai demnă, mai

umană. Atunci cu ce drept să falsificăm realitatea, complăcându-ne în marcarea trivialităților? Cu atât mai mult, cu cât creatorul unei opere de artă nu poate renunța la misiunea sa de educator, de inginer al sufletelor omenеști.

Și totuși, în literatura noastră întâlnim încă destul de des expresii triviale, cu totul nejustificate, obscenități, etc., chiar în opere de valoare cum ar fi romanele lui Eusebiu Camilar, Al. Jar și, pe alocuri chiar în *Lanțuri* de Ion Pas sau în *Zorii robilor* de V. Em. Galan. Mai mult încă. Sunt scriitori care se simt foarte nenorociți când, după îndelungi discuții, redacțiile revistelor sau ale editurilor îi conving să reducă simțitor numărul expresiilor triviale folosite. În cele din urmă, se opun cu îndârjire: „Măcar câteva trebue să rămână!”

Foarte apropiată de această tendință este predilecția pentru jargoanele de clasă, profesionale, etc. Nu au lipsit nici din literatura noastră încercări de a înlocui limba poporului cu jargonul cosmopolit al „înaltei societăți”, după cum mai târziu nu au lipsit încercări de a obține efecte „tari” prin încetățenirea limbajului specific al hoților sau al altor categorii speciale care-și au argot-ul lor. Deosebit de semnificativ pentru substratul real al unor atari tendințe ni se pare faptul că acei care au pus mare preț pe jargoane au fost decadenții. Astfel, în Rusia de pildă, Zelinski, șeful așa numiților „constructiviști”, declara în manifestul său: „Viitorul apropiat al literaturii îl va constitui introducerea jargoanelor (locale, naționale, științifice, profesionale, etc.) ca mijloc de condensare a sensului, prin urmare ca o sporire a efortului constructiv”.

De ce nu pot constitui jargoanele o bază acceptabilă pentru limba literară, așa cum pretindeau constructiviștii, de pildă? Răspunsul îl aflăm în lămuririle

date de I. V. Stalin atunci când arăta că nu există „limbi de clasă”:

„Eu cred că nu există nimic mai greșit decât o asemenea concluzie. Pot fi oare considerate aceste dialecte și jargoane ca limbi? Fără îndoială că nu. Nu se poate, în primul rând, pentru că aceste dialecte și jargoane nu au o structură gramaticală proprie și fond de cuvinte propriu; ele le iau din limba națională. Nu se poate, în al doilea rând, pentru că dialectele și jargoanele au o sferă de circulație îngustă, printre membrii vârfulor uneia sau alteia dintre clase, și sunt cu totul improprii ca mijloc de comunicare între oameni, pentru întreaga societate... Prin urmare, dialectele și jargoanele reprezintă ramificații ale limbii naționale a întregului popor, sunt lipsite de orice independență lingvistică și sortite să vegezeze. A crede că dialectele și jargoanele pot să se desvolte devenind limbi de sine stătătoare, capabile să înlăture și să înlocuiască limba națională, înseamnă a pierde perspectiva istorică și a părăsi pozițiile marxismului”. (p. 14-15).

Tocmai pentru că aceste jargoane sunt sortite să vegezeze, tocmai pentru că ele nu reprezintă un element viabil, în stare să se desvolte independent și pentru că „au o circulație îngustă”, ele nu pot fi puse la baza limbii literare. Mergând pe acest drum naturalist, limba literară ar ajunge să se rupă de limba vie a poporului, ar deveni o limbă artificială înțeleasă numai în cadrul unui cerc îngust.

De acest lucru și-au dat seama și marii noștri clasici, legați de popor. De aceea ei au luptat împotriva jargonelor de clasă ale „înaltei societăți”, au biciuit necruțător pe acei ce le promovau.

Nenumărate sunt cazurile în care scriitorii progresiști din trecut au oglin- dit și au înfierat tendința de a stâlci limba, de a înlocui graiul poporului cu

jargonul de clasă al păturilor suprapuse.

Ne vom opri asupra unui simplu exemplu mai puțin cunoscut: piesa lui B. P. Hașdeu, *Trei crai dela răsărit* în care ne sunt înfățișați trei preten- denți la mâna Mariței. Singurul dintre ei care vorbește limba poporului este Petrică. Ceilalți doi sunt niște vânători de zestre înfumurați: Jorj e un fran- țuzit care-și împeștițează fiecare frază cu cuvinte străine, iar Numa Consule, un incorigibil latinist. Iată-i înfruntân- du-se într-o scenă care-i îngăduie lui Hașdeu să-i facă ridicoli pe amândoi;

„Jorj: *Peut-être* nu cunoașteți intra- rea prăvăliei?

Consule: „Prăvălia”, una dicțione hi- brida de una obscura provenienția!

Jorj: (pierzând răbdarea) *Sacrê!*

Consule: *Domine! Io nu sum emptore, io sum procu.* (Observând mirarea lui Jorj care face un pas îndărăt) *Procu, nu porcu. Procus, secunda declinațione. Abunda in Cicero. Nu concepi? ...In lingua vulgare: nu sânt mușteriu, ci mire.*

Marița: (cu naivitate) *Vrea să zică, dumneata știi românește?*

Consule: *Sum cive romanu! (Jorj și Marița pufnesc în râs). Hilaritate? Ho- meni simplici! Eli nu au consultatu dicționarulu Societății Academice... (sus- pinând) Momentosu tesauru!*

Jorj: *Academia, tesaur, să-ți spui numai o vorbă, domnul meu, un seul mot décisif. Dumneata poți fi coloniă romană, dar ginere în această casă nu vei fi, ma parole d'honneur. Cară-te de pe aici!*”.

Spre efecte asemănătoare cu utiliza- rea jargonelor duce în fond și o altă deviere naturalistă: folosirea exagerată a dialectelor regionale, a graiurilor lo- cale. Ca și în cazul expresiilor triviale, scriitorii s-au îndreptat spre termenii de circulație locală, în dorința de a nota cât mai „fidel” realitatea. „Cum să în- fățișezi un țăran din Ardeal sau din Oltenia — își spuneau ei — dacă nu

reproduceci întocmai graiul său? A nu proceda astfel, înseamnă să adopți o atitudine burgheză, de dispreț față de popor, să supraapreciezi importanța capitalei și să desconsideri regiunile „periferice”.

De fapt, tocmai abuzul de provincialisme nesocotește interesele populare, căci face limba neinteligibilă pentru masele largi. Scriitorul se transformă într'un fel de cercetător al graiurilor locale, notând nu numai termenii și expresiile, dar chiar și pronunția. Înregistrarea aceasta fonografică a îngreunat în bună măsură limba folosită de M. Davidoglu în *Minerii*. La absurdități care frizează uneori ridicolul (în special în scenele patetice), s'a ajuns în *Vadul Nou* de Lucia Demetrius.

Cu o consecvență demnă de o cauză mai bună, autoarea a aplicat aci sistemul greșit al notării tuturor particularităților fonetice ale graiului local. Deși însuflețită de bune intenții, ea a isbutit astfel numai să dea un exemplu concret de ceea ce *nu* trebuie făcut în materie de limbă literară.

Încă puțin și mergând pe acest drum s'ar simți nevoia unui alfabet special, ca acel folosit în transcripțiile fonetice. Și încă! Nici măcar un astfel de sistem de notare nu poate consemna toate modalitățile specifice graiului local.

Exces de termeni locali face adesea și I. Istrati, transformând posibilitățile sale reale de a folosi expresiv limba poporului într'un prilej de a desfășura la nesfârșit conversații „pitorești”. Uneori, cuvinte cu circulație atât de restrânsă încât nici măcar alți moldoveni din regiuni apropiate nu le cunosc, sunt svârlite cu nemiluita și fără nici o utilitate. La tot pasul întâlnim termeni ca: borșincă, huște, te bonghești, gonitor, bușind, aburcând, palotii, de-a hortomișa, dupac, clenci, gabjă, bolmojea, grămezime, să te șfăruiască, tirici-muri, etc.

Abuzul de termeni locali este condamnabil nu numai pentru că duce la

o limbă neinteligibilă, dar și pentru că se situează pe o linie care contrazice dezvoltarea istorică a limbii. Multe din diferențierile graiurilor locale tind să dispară sau în orice caz își pierd din importanță, subordonându-se limbii unice și comune a întregului popor, care ajunge să prevaleze tot mai mult. Astăzi în special, în condițiile construirii socialismului și apoi în condițiile construirii comunismului, orânduire în care clasele antagonice sunt lichidate și poporul întreg se sudează într'un tot încheșat, limba devine tot mai unitară. A te agăța de termeni locali, înseamnă deci a te opune mersului firesc al istoriei.

Aceeași greșală o săvârșesc încă mai evident acei care manifestă o predilecție specială pentru arhaisme. Cu pasiune de colecționar excentric, ei adună din cărți prăfuite de vreme cuvinte și expresii de mult ieșite din uz și-și împetritează cu ele scrisul. Dece li s'o fi părând că o atare limbă este mai „poetică” și mai originală? În fond, ocupația lor e asemănătoare cu aceea a unor desgropători de cadavre și la fel de fără sens, respingătoare. Căci cuvintele care au murit sunt cadavre pe care nimic nu le poate aduce la viață. Limba vie a poporului le respinge, așa cum apa svârle la mal corpurile străine ce au fost aruncate în valuri.

Problema arhaismelor devine mai complicată atunci când este vorba de opere care înfățișează trecutul. Dar și aci — ca și în cazurile în care trebuie redat specificul unei regiuni — nu cantitatea, ci calitatea contează. Pentru a sugera atmosfera timpului sau a locului respectiv, pentru a da anumită culoare locală, e nevoie în primul rând să surprinzi ceea ce este esențial în realitatea aceluia timp sau loc și să o înfățișezi în imagini puternice. În ceea ce privește limba, sunt suficiente ici colo, câteva expresii specifice bine

alese, care să servească drept puncte de reper pentru localizarea în timp și spațiu.

Deasemenea, nu trebuie să uităm încă un lucru. Deosebirile între limba vorbită într-o anumită epocă și cea vorbită într'alta nu sunt chiar așa de mari cum par la prima vedere. Limba, arată I. V. Stalin, este produsul unei întregi serii de epoci, ea trăiește mai mult decât bazele și suprastructurile respective :

„Dela moartea lui Pușchin au trecut peste o sută de ani. În această perioadă au fost lichidate în Rusia orânduirea feudală, orânduirea capitalistă și a apărut o a treia orânduire, socialistă. Deci au fost lichidate două baze cu suprastructurile lor și a apărut o bază nouă, socialistă, cu noua sa suprastructură. Însă dacă iuăm de pildă limba rusă, în decursul acestei mari perioade de timp, ea nu a suferit vreo transformare serioasă și limba rusă contemporană se deosebește prea puțin, prin structura ei, de limba lui Pușchin.

Ce s'a schimbat în acest timp în limba rusă? În acest timp s'a completat în mod serios compoziția vocabularului limbii ruse; au dispărut din vocabular un mare număr de cuvinte învechite; s'a modificat semnificația unui însemnat număr de cuvinte; s'a îmbunătățit structura gramaticală a limbii. În ce privește structura limbii lui Pușchin, cu structura ei gramaticală și cu principalul ei fond de cuvinte, ea s'a păstrat în tot ce are esențial ca temelie a limbii ruse contemporane.

Lucrul acesta se observă mai clar dacă în loc să cercetăm limba consemnată în cărți, cercetăm limba vie a poporului. Alexei Tolstoi povestește cât de mult s'a sbuciumat în vremea când se pregătea să scrie romanul *Petru I*. Nu știa cum să rezolve mai bine problema limbii. Soluția a descoperit-o atunci când i-au căzut în mână o serie de texte: zapise, scrisori, jalbe, etc., în

care era consemnată relativ fidel limba vorbită. A constatat astfel că limba vie a poporului era nu numai plină de sevă, dar și foarte ușor inteligibilă pentru cei de azi.

Punând această limbă vie a poporului la baza romanelor istorice, creăm opere cu adevărat valabile, veridice și frumoase.

La noi, cel care poate servi drept exemplu în această privință este maestrul Sadoveanu. Iată cum povestește el în *Divanul persan* moartea împărătesei :

„Iar Miramir împărăteasa nu s'a putut bucura de nimic. După ce și-a dat rodul pântecului său, a căzut în arșiță și suferință și nu târzie-vreme s'a petrecut din această viață”.

Conjucția „iară”, inversiunea „Miramir-împărăteasa” (ca Roș-Impărat, Verde Impărat, sau Mircea-Vodă, etc.), expresii ca „s'a petrecut din viață”, dau atmosfera vremii aceleia îndepărtate, deși fraza rămâne perfect inteligibilă și azi.

În aceeași limbă cu bogată culoare locală în simplitatea ei populară, Sadoveanu izbutește să redea cele mai fine nuanțe de ironie. Sub vălul des al formulelor ocolite de politeță și al ceremonialului complicat specific oriental, se simte împunsătura la adresa stăpânitorilor dar și a sfetnicilor :

„— Mă tem, — spune filosoful Sindra — să nu fie mustrarea Măriei Sale așa de înfricoșată, încât să rămânem scurtați de capete” (pag. 34).

Iar când un alt filosof propune să fie sacrificat Sindipa, el adaugă : *„Bagă de seamă, Nușrevan, să nu se facă dâră prin barbă și să nu-i căsuneze Măriei sale nărav rău asupra tagmei noastre”* (pag. 36).

Sub haina legendei de peste mări și țări, simți aci pulsând inima vie a poporului nostru; dacă povestea e legendară, împunsătura e reală, ea cuprinde aluzii la realități pe care le-a cunoscut poporul român în trecut și

chiar în vremea când, în perioada de fascizare a țării, sub domnia lui Carol II, își scria Sadoveanu cartea.

Interesant este felul cum împletește Sadoveanu neologismele într'un roman istoric ca *Zodia Cancerului* de pildă, atunci când, pe lângă patriarhalitatea vremurilor Ducăi-Vodă, vrea să sugereze și ceva din atmosfera de erudiție și sinuoasă diplomație pe care o aduc cu ei cei doi călători: Beizadea Ruset și abatele de Marenne.

Iată descrierea unui popas:

„*Făcură un popas la o filosofică fântână cu cumpănă, care li se închină și-i cinsti cu apă. După aceia porniră iar*” (pag. 49).

Este aci — ca și în întreaga carte, — cuprins în înaze simple — un joc complex de contraste lexicale care oglindește minunat, cu o artă subtilă, contrastul între situația înapoiată a țării ținută în întuneric și mizerie de către stăpânii hrăpăreți și între preocupările celor doi călători ce nu duc lipsă de nimic și-și pot deci îngădui luxul unor conversații rafinate.

Un maestru în folosirea neologismelor a fost marele nostru Eminescu. El a știut să le folosească numai acolo unde era necesar, fără a știrbi caracterul popular al limbii, și păstrându-i, din contra, neatinse, farmecul specific național.

Să ne amintim începutul *Scrisorii a II-a*:

*Dece pana mea rămâne în cerneală
mă întrebi?*

*Dece ritmul nu m'abate cu ispita-i
de la trabă*

*Dece dorm, îngrămădite între galbenele
file,*

*Iambii suitori, troheii, săltărețele
dactile?*

*Dacă tu știai problema astei vieți
cu care lupt,*

*Ai vedea că am cuvinte pana chiar
să o fi rupt*

*Căci întreb, la ce-am începe să'ncercăm
în luptă drepță*

*A turna în formă nouă limba veche
și'nțeleapiă;*

*Acea tainică simțire ,care doarme'n
a mea harfă*

*În cuplete de teatru s'o desfac
ca pe o marfă,*

*Când cu sete caut forma ce să poată
să le'ncapă,*

*Să le scrii cum cere lumea,
vreo istorie pe apă?*

Nu numai că neologismele: *ritm, dactile, trohei, iambi, problemă, cuplete*, etc. sunt integrate organic, dar, prin împletirea lor măiastră cu cuvinte mai vechi în limbă, poetul izbutește, ca nimeni altul, să dea viață unor noțiuni abstracte de teorie a literaturii. Dactilele săltărețe, troheii, iambii suitori, sunt parcă niște ființe care dorm îngrămădite între file. Totodată, el izbutește astfel să-și manifeste cu vigoare desgustul și revolta pe care i le provoacă o societate care silește pe artist să renunțe la zugrăvirea realistă a vieții, transformându-l într'un simplu săltimbanc ce debitează cuplete de teatru și-și desface arta ca pe o marfă.

Pe acest drum deschis de marii noștri clasici — și nu pe acela al „moderniștilor” care făceau abuz de neologisme din snobism cosmopolit — se cuvine să mergă și scriitorii de azi. Evident, respingerea principială a oricăror neologisme este condamnată, constituind o frână la progresului. Împreună cu oamenii de știință, scriitorii pot și au datoria să ajute la rezolvarea cât mai justă a problemei neologismelor, încetățenindu-le pe cele necesare. Dar recurgerea fără rost la neologisme înseamnă o atitudine de dispreț față de posibilitățile de exprimare ale limbii poporului, strică efectul estetic și pune stavila unei largi răspândiri a operelor literare în masele poporului.

Vorbind despre unele tendințe greșite ce se iviseră în scrierile vremii, Lenin spunea în 1924: „*Noi stricăm limba rusă. Întrebuințăm fără să fie necesar*

cuvinte străine... Oare nu e momentul să declarăm război întrebuirii fără să fie nevoie a barbarismelor? Recunosc că... pe mine întrebuirea fără să fie nevoie a cuvintelor străine mă înfurie (fiindcă face mai grea acțiunea noastră de influențare a maselor)” (Lenin despre literatură pag. 182—183).

La noi, până nu de mult, mania neologismelor s'a manifestat în special sub forma abuzului de termeni tehnici. Dorind să trateze tema muncii, să înfățișeze viața muncitorului așa cum se desfășoară la locul său de producție, scriitorii s'au mărginit adeseori să plaseze un număr cât mai mare de termeni tehnici, cu mândria naivă a celui ce a învățat de curând un lucru și se simte obligat să-și demonstreze insistent proaspăta „erudiție”. În loc de a pune în centrul atenției lor omul, noua sa atitudine față de muncă, patosul nuncii constructive, scriitorii alunecau astfel pe panta minimei rezistențe și înfățișau numai uneltele moarte, aspectul superficial de „pitoresc tehnic” al procesului muncii. Operele de acest soi rămăneau schematice și, în plus, erau greu de înțeles pentru „nespecialiști”.

În legătură cu neologismele, se pune și problema inovațiilor pe care și le poate permite scriitorul.

Deși nu prin explozii și nu în legătură directă cu trecerea dela o orânduire socială la alta, limba se schimbă. Se schimbă încet, dar se schimbă, căci nimic nu e veșnic în lume!

„Limba — arată I. V. Stalin — este legată nemijlocit de activitatea de producție a omului și nu numai de activitatea de producție, cât și de oricare altă activitate a omului, în toate sferele muncii sale, de la producție la bază, dela bază la suprastructură. Deaceia limba reflectă schimbările din producție, imediat și nemijlocit, fără să aștepte schimbările în bază. Deaceia sfera de acțiune a limbii, cuprinzând toate domeniile de activitate ale omului, este mult mai

largă și mai variată decât sfera de acțiune a suprastructurii. Mai mult, ea este aproape nelimitată.

Aceasta și explică în primul rând faptul că limba, mai exact vocabularul ei se află într'o schimbare aproape neîntreruptă. Desvoltarea continuă a industriei și agriculturii, a comerțului și a transporturilor, a tehnicii și a științei, cere limbii complectarea vocabularului cu cuvinte și expresii noi, necesare activității lor. Și limba, reflectând nemijlocit aceste nevoi, își completează vocabularul cu cuvinte noi, își perfecționează structura ei gramaticală”. (p. 11—12).

Scriitorul va trebui deci să folosească din plin aceste cuvinte noi care au îmbogățit vocabularul. Mai mult: descifrând sensul dezvoltării limbii, identificându-se cu spiritul limbii populare, scriitorul își poate îngădui uneori să creeze el însuși forme noi. Dar dreptul acesta se cuvine să fie folosit cu multă chibzuință și sfiială respectuoasă. Chiar și marii creatori ca Eminescu, Coșbuc, nu au isbitut totdeauna. Au creiat și forme care n'au pătruns în limbă, nu au căpătat dreptul de cetățenie.

Limba nu este o construcție artificială pe care oricine să-și poată îngădui a o modifica oricum, în conformitate cu te miri ce idei năstrușnice. În trecut, la noi, latiniștii au vrut să impună o limbă artificială, dar viața a trecut biruitoare, îngropând astfel de încercări nesăbuite. Poporul nu a acceptat născocirile reacționare ale filologilor, a luptat împotriva lor. Dintre intelectuali, cei care au simțit mai viu năzuințele poporului și s'au opus absurdelor pretenții ale latiniștilor, au fost în primul rând poeții și prozatorii. Aceștia au simțit că nu pot crea opere valabile într'un limbaj păsăresc, rupt de limba vie a poporului.

Al. Russo, C. Negruzzi, V. Alecsandri, Al. Odobescu, B. P. Hașdeu, cu toții au combătut aberațiile curentului

latinist, ale ciuniștilor, sistemul italianizant ale lui Eliade Rădulescu, etc.

În *Istoria unui galbăn* a lui Alecsandri, întâlnim de pildă următorul dialog semnificativ:

„Paraua: (boldind ochii) *Ce cuvinte sânt acestea?*

Gălbănul: *Acesta sânt câteva cuvinte dintr'o nouă limbă românească ce se descoperă acum la București*”.

Iar în *Dicționar grotesc*, Alecsandri scrie următoarele rânduri pline de năduf, îndreptate împotriva pedanților ce întrebuițau termenul „vergură” în loc de fecioară:

Dacă fiecele drăgălașe ale României ar sămăna cu acest cuvânt, prin care un pedant grosolan le-a stigmatizat, negreșit că ar îmbătrâni sărmanele! și ar muri în verguritatea lor, căci lumea ar fugi de ele ca de niște dihanii înspăimântătoare și scăpate din bizuiniile stațiilor.

Tu, dintr'al cărui crieri, în oră

de tortură

A isbucnit la soare hidoasa ta vergură!

Să aibi parte de dânsa și'n veci

să fii iubit

De iasma care poartă un nume-ășa

pocit.

Totuși, au fost cazuri când, la noi sau ajurea, scriitorii au alunecat și ei pe această pantă greșită. Este semnificativ de pildă faptul că teoriile greșite ale lui Marr au avut un corespondent în literatură. După Marea Revoluție din Octombrie, în perioada când băntuiau încă diferite curente moderniste ce-și camuflau caracterul decadent prin atitudinî stângiste, scriitorul Aseev, pe atunci tânăr, s'a lăsat atras în mrejele acestor curente. Sub influența lor a scris nuvela *Măine*, în care înfățișează o imagine anticipativă a viitorului, încercând să schițeze și cum vor vorbi oamenii atunci. Ei bine, limba aceasta a viitorului era o limbă păsărească, ruptă cu totul de limba reală a poporu-

lui. Supra-revoluționarii, ale căror idei le preluase Assev, trâmbițau ideea că limba epocii socialiste va crește pe baze cu totul noi, după ce va fi fost aruncată la coș, ca netrebnică, limba vorbită de popor dealungul istoriei sale milenare.

Împotriva unor atari erezii pseudo-marxiste și stângiste, I. V. Stalin a stabilit un adevăr fundamental, pe care nu trebuie să-l pierdem nici o clipă din vedere atunci când se pune problema inovațiilor în limbă:

„*Limba este produsul unei întregi serii de epoci, în decursul cărora ea se formează, se îmbogățește, se dezvoltă și se șlefuieste. Deaceia, limba trăiește incomparabil mai mult decât orice bază și orice suprastructură. Tocmai aceasta explică faptul că nașterea și lichidarea nu numai a unei singure baze și a suprastructurii sale ci și a mai multor baze și a suprastructurilor corespunzătoare — nu duce, în istorie, la lichidarea limbii date, la lichidarea structurii ei și la nașterea unei limbi noi, cu un nou fond de cuvinte și cu o structură gramaticală nouă.*

În adevăr, dece ar fi nevoie ca după fiecare revoluție structura existentă a limbii, structura ei gramaticală și principalul ei fond de cuvinte să fie distruse și înlocuite cu altele noi, așa cum se întâmplă de obicei cu suprastructura? Cine are nevoie ca „apă”, „pământ”, „munte”, „pădure”, „pește”, „om”, „a merge”, „a face”, „a produce”, „a face negoț”, și așa mai departe, să nu se numească apă, pământ, munte și așa mai departe. ci altfel? Cine are nevoie ca modificarea cuvintelor într'o limbă și combinarea cuvintelor în propoziție să se facă nu după gramatica existentă, ci după una cu totul diferită? Ce folos poate aduce revoluției o astfel de răsturnare în limbă?”...

Am văzut cum disprețul față de limba vie a poporului se poate manifesta

pe linia formalismului și a naturalismului. Disprețul acesta poate lua însă și un alt chip: în locul unei false și periculoase „îmbogățiri” a limbii literare prin utilizarea abuzivă a expresiilor triviale și de jargon, a regionalismelor, arhaismelor, neologismelor, apare tendința de a „simplifica” limba.

Forma aceasta de nesocotire a limbii — poate cea mai răspândită astăzi în literatura noastră și deaceia deosebit de periculoasă — se situează pe linia schematismului și constituie o piedică serioasă în calea ridicării literaturii spre o nouă treaptă, și mai înaltă de dezvoltare.

Desigur, chestiunile referitoare la limbă nu pot fi despărțite de acelea privitoare la cunoașterea adâncă a vieții. Pentru că nu au învățat să cunoască destul de adânc viața, mulți scriitori nu simt nici nevoia să caute mijloacele de a o exprima în toată nesfârșita ei varietate; pentru că nu au înțeles destul de adânc și clar ce trebuie să spună, ei nu găsesc nici formele cele mai potrivite *cum* să-și exprime gândul.

Cheia de boltă a tuturor problemelor referitoare la limba literară este în fond indisolubila legătură între gândire și limbă.

Necunoscând și neutilizând întreaga bogăție de resurse a limbii, unii dintre scriitori folosesc un vocabular redus, repetă chiar anumite clișee.

În versurile lui Tulbure, de pildă, isbucnesc la fiecare pas „fanfare de lumini”, cresc „holde de bucurii”, flutură pretutindeni steaguri, înlocuindu-se astfel prin șabloane convenționale bogăția vieții, ascunzându-se sub decori idilice chipul ei adevărat, de așpră luptă.

Într-o singură poezie (*Trenuri*), în numai câteva strofe, întâlnim:

*Steagul roșu fluturând măreț
peste uzini, în arșițe și geruri.*

*Steagul nostru urcă sus
Drapelul păcii însă-i neînfrânt.*

Iar în alte poezii:

Mi-e inima flacăară, cântec și flamură

*Țăranii ieșiră cu steaguri în mâini
Era soare pe steaguri...*

(Aglăia)

sau:

*Sub steag de flăcări trec albastre
bluze
(Sadoveanu)*

*Acelaș steag ne poartă,
în pas muncitoresc*

*Și-i steag al vieții, steagul
ce strânge mâna mea
(Vârful cu dor)*

*Zorii ies cu steaguri
Și pe uliți cântă*

*Știe el că mâine
dimineți cu flamuri...*

(Balada tov. care a căzut împărțind
Scânteia în ilegalitate).

Eugen Frunză repetă inutil epitetul vag și neexpresiv „bun” în versuri consecutive:

*Dormi dragule, taica mai sapă carbuni
Să ardă ca stele anii tăi buni;
În patria bună, drag visule, vis,
Deschise cărările albele mi-s
(Cântec de leagăn)*

Dan Deșliu afirmă că toate lucrurile pe care le descrie sunt „mari”, „mărețe”, „uriașe”, etc.; problema dificilă de a înfățișa viu măreția reală a faptelor, el o ocolește prin repetarea declarativă a aceluiași cuvânt sau a sinonimului lui. Sărăcia vocabularului apare limpede în strofe ca acestea, în

care cuvântul „se sbate”, e repetat până la saturație :

*Se sbate o vână pe fruntea lui Neag
Se sbate, se sbate, se sbate*

(Ceva despre oameni și norme noi).

Și mai supărător este acest procedeu — întâlnit dealtfel și la alți poeți — acolo unde cuvântul repetat n'a fost nici măcar bine ales. În aceeași poezie citim versurile involuntar comice:

*Dar omul strângea înc'un ochi la curea
Suduia sănătos și făcea — și făcea!*

Aceasta, pentru a nu mai pomeni despre faptul că în poezii diverse sau în cuprinsul unei singure poezii, Dan Deșliu repetă aceleași imagini cu aceleași cuvinte: *svăcnesc, clocotesc*, etc.

În genere, în scrisul a destul de mulți poeți, imaginea vieții noi ce se desvoltă în patria noastră sub conducerea Partidului prin muncă și luptă dărză (în paranteză fie spus: iată o expresie care a devenit și ea un clișeu) — se reduce încă prea adesea la „soare” care rimează cu „ogoare” sau cu „tractoare”; la „Partid” care rimează cu „zid”; la „colective” care rimează cu „stive”, la „steaguri” sau stindarde roșii care flutură în vânt, la oameni care se „dumiresc” și apoi „răpun” normele.

Chipul omului nou apare schematic, sărăcit, și în unele lucrări în proză. Dacă analizăm de pildă personagiile pozitive din *Sfârșitul jalbelor*, constatăm că Al. Jar utilizează în fond un număr destul de redus de formule pentru a le caracteriza, pentru a le zugrăvi reacțiile. Glasul puternic „tună”: „*Tovarăși, tună vocea lui Horja*”... (pag. 146). Nu numai furia, dar chiar și supărarea, indignarea se exprimă violent, spasmodic, prin... „*scâșnet de dinți*”, etc.:

„— *Ai auzit de Doftana?*

și Brumău exclamă’ (De ce „exclamă” și nu, mai simplu „spuse”!).

— *E cea mai cumplită dintre închișori. Calomir scrâșni*”, (pag 295).

Gesturile muncitorilor sunt redată prea adesea prin expresii stereotipe ca: „*aruncă brațul înainte*”, „*învârti pumnul în aer*”. Formulările acestea nu prea fericite din punct de vedere gramatical, sunt și nejustificate din punct de vedere al conținutului ce trebuia exprimat: muncitorii ajung astfel să semene între ei, apar toți de o violență spasmodică.

Țugui face semn tovarășului trimis de Partid să-și înceapă cuvântarea. Un simplu semn. Și totuși, Jar scrie, în-trebuințând aceeași formulă :

— „*Tovarășe, începe! Aruncă brațul înainte spre cel de pe poartă*” (pag. 169).

Schematic apare adeseori și dușmanul de clasă. Dacă în genere, în proză, faza aceasta a fost depășită, mai sunt totuși scriitori care se cred obligați să descrie pe chiabur după tipic, cu fălcile proeminente, burtă și osânzi care tremură. Și nu numai că portretul acesta convențional e reprodus în nenumărate copii, dar până și epitețele, cuvintele sunt aceleași.

În poezie în deosebi, plaga aceasta este încă foarte răspândită. Pentru a descrie pe dușmanul de clasă, poeții au, gata confecționate, un număr de clișee, la care recurg toți, fără să-și facă nici un fel de scrupule. Din păcate, clișeele acestea — adunate, cea mai mare parte, din albumele zoologice pentru copii mici — sunt foarte puțin numeroase. Așa că un poet ajunge să semene cu altul și poeziile aceluiași poet seamănă între ele.

La Eugen Frunză, citim:

*Știm, zăngănesc din arme turbați
jeŝuitorii
Și bale otrăvite le curg din bot șuvoi
(23 August 1950)*

sau :

*Că sunt depărtate, turbate făpturi
Ce urlă a moarte din negrele guri
Și sună și sună din colți ucigași*
(Cântec de leagăn)

(Cum se poate suna din colți, rămâne un mister lingvistic)

sau

Crescurăți, fiare fără de perechi
(Unde-s canibali să vă scuipe)

sau

*Șueră vipere
șueră
negrele
iadului vipere*
(Pentru bucuria vieții noastre)

sau :

Tresar în boxă șerpilor hâzi
(Vă sună sfârșitul, șerpi titoiști)

sau :

*Sdobește colții șerpilor vicleni
Din mii de puști victoria s'o scaperi
Și-au strâns bancherii haitele murdare*
(Sus steagul luptei drepte, frate coreean).

La Dan Deșliu întâlnim aceleași „haite”, aceiași „lupi”, sau — cumulativ, pentru variație — „haite de lupi”

*Te-am purtat cu sârg, cu sudoare,
printre haite de lupi ticăloase*
(Cântec pentru tovarășul Plan)

sau :

*Haita urlă, șerpilor mor
Sub osândă de popor*
(Lazăr dela Rusca)

La un poet cu îndelungată experiență ca Eugen Jebeleanu, regăsim, cu mici variațiuni, aceeași menajerie: el vorbește despre lupi, vulpi, rechini, lilieci, etc.

Nu e deci de mirare că și începătorii într-ale poeziei au adoptat aceleași metode: Constanța Tudorache, de pildă,

scrie în poemul *Pe șantierul Tineretului* vorbind despre imperialiști :

*Ucid femei, bătrâni și prunci în leagăn
Cu haita lor de slugi din gros plătite*

(Nota noastră: A cui haită? a pruncilor?).

Iar Ștefan Tănase, în *Clăile* descrie astfel pe chiabur :

*Vitreg stă chiaburul pe aproape
Sânge-ar suge, carne ar mușca*

Sărăcia aceasta de mijloace de expresie, atât în prezentarea vieții noi și a oamenilor ce o făuresc, cât și în prezentarea dușmanului ce se străduie zădărnice să împiedice mersul înainte al istoriei, are drept consecință inevitabilă sărăcirea a imaginii vieții, falsificarea realității prin schematizarea ei, minimalizarea luptei de clasă.

Cauza adâncă stă, așa cum arătam mai sus, în necunoașterea suficientă a vieții. Gândirea poetului nu este destul de profundă și clară; de aceea și expresia gândirii rămâne nemulțumitoare. Dar totodată, necunoașterea limbii, a bogăției ei, împiedică pe scriitor să redea ideile mari, să transmită emoția, să propage țelurile mari de luptă pentru socialism și pace.

De sărăcia mijloacelor de expresie suntem vinovați noi, cei care scriem în limba poporului nostru, ale cărei bogății sunt nesecate. Trebuie numai să o studiem cu grijă, să o cunoaștem cât mai bine, pentru a putea valorifica nesfârșitele ei resurse.

Aceasta, începând cu morfologia și sintaxa, cu gramatica limbii. „Gramatica — spune I. V. Stalin — este rezultatul unei munci de abstractizare îndelungată a gândirii umane, un indice al uriașelor succese ale gândirii”.

De munca uriașă, de experiența acumulată și concretizată în gramatica limbii noastre, trebuie să știm să ne folosim.

Să luăm un singur exemplu: timpul verbelor. Iată de pildă, mai mult ca perfectul. Gramatica precizează că el exprimă o acțiune trecută, săvârșită înaintea altei acțiuni, tot trecute. Folosirea cu pricepere a acestui timp, ceva mai puțin sprinten și cu un aer de precizie conștiințioasă, dă scriitorului posibilitatea de a obține efecte plastice de un colorit special. Povestirea capătă un caracter de calm și cumpănire, depărtând obiectul de spectator, și îngăduindu-i acestuia perspectiva. Mai mult ca perfectul intercalat în decursul unei narațiuni mai cuprinzătoare poate semnifica nu numai precizarea unui raport de anterioritate în timp, ci și un raport cauzal, explicația anumitor fapte.

N. Filimon își începe astfel capitoul IV din romanul *Clocoii vechi și noi*:

„Trecuse două luni dela întrevvedereea dintre principele Caragea și Banul C... fără ca secretul ei să poată fi cunoscut curtezanilor și boierilor. Toți se întrebau despre acest secret... chiar Postelnicul Andronache, favoritul lui Caragea, când era întrebat în această cauză, răspundea evaziv și mai mult prin gesturi.

Se observase însă o mare schimbare în felul de viață al Postelnicului: casa lui, care înainte de acest eveniment era frecventată numai de oameni ce veneau să implore vreo favoare dela dânsul, devenise în urmă o casă publică în care intrau cei mai desfrânați juri fanarioți și români” (pag. 64).

Bogate posibilități oferă și imperfectul. Indicând o acțiune trecută, dar neterminată în momentul despre care vorbim, el leagă trecutul de prezent și poate fi folosit cu mult succes în evocări, în zugrăvirea unor tablouri asupra cărora autorul vrea să insiste, să le facă să dăinuie în fața ochilor și în mintea cititorului.

În *Noaptea din Iunie*, Petru Dumitriu descrie astfel ședința în care se discută

constituirea gospodăriei agricole colective.

„Sedeau înghesuți pe scânduri lungi, aăuse chiar atunci și care țineau loc de bănci. Erau atât de mulți, încât cei dela marginea dinspre zid stăteau lipiți cu umărul de peretele vărui de mult, iar în fundul sălii cei sosiți mai târziu, stăteau în picioare privind unii peste umărul celorlalți. Se făcuse repede înăbușitor de cald; aerul era greu; unii fumau, cu țigarea strânsă în pumn. Pe peretele dindărăt al sălii, umbrele se urcau ciudat. Dincoace, era masa prezidiului, cu trei lămpi de petrol pe ea și îndărătul ei sedeau câțiva oameni, iar umbrele lor, uriașe, se mișcau acoperind aproape tot zidul. În tavan, lămpile făceau cercuri și raze palide. Erau mai mult bărbați, cu fețele supte de viață grea, asprite de nevoi, de neștiința zilei de mâine și de amărăciunea zilei de ieri, obraji scobiți, negriți de barbă, căci n'aveau timp să se radă; era vremea prașilei; ochii mai mult negri, întunecoși, duși în cap, și frunți brăzdate; mâinile, îngroșate și bătute de muncă grea, le spânzurau obosite, și uneori câte unii își înăbuseau un căscut și clipeau din ochi de somn, dar urmau să asculte încordat, căci era vorba de noua întocmire a viitorului...”

Folosirea aproape exclusivă a imperfectului (sedeau, erau, stăteau, fumau, se urcau, era, sedeau, se mișcau, făceau, n'aveau, spânzurau, își înăbusea, plutea, urmau) face ca scena să trăiască aievea în fața ochilor noștri, aidoma unui tablou zugrăvit în umbre și lumini. Chipurile oamenilor — cu urmele adânc săpate ale vieții grele din trecut — obseala grea care luptă cu nădejdea că se vor găsi aci căile pentru a scăpa definitiv de nevoi și lipsuri, întreaga atmosferă de așteptare încordată a mulțimii adunate în sala neîn-căpătoare, toate acestea sunt redată cu mijloacele picturale de expresie ale imperfectului, se întipăresc adânc în minte.

În limba română, imperfectul indicativului, poate fi folosit și cu o nuanță de optativ, exprimând o formulă de politeță: „vream să te rog ceva”, nu înseamnă că *am vrut* ci că *vreau* să te rog ceva, mai exact că *ași vrea* să te rog.

De toate aceste multiple posibilități ale limbii noastre, scriitorul trebuie să știe să se folosească pentru a reda cât mai nuanțat realitatea.

Munca lui este ușurată în această privință de flexibilitatea extraordinară pe care o are limba română. Spre deosebire de multe alte limbi, ea nu are o topică rigidă. Propozițiunea poate începe cu indiferent ce cuvânt, locul cuvintelor poate varia la nesfârșit pentru a sublinia ceea ce ni se pare mai important. Dispunând de propoziția „pe” pentru a marca acuzativul, apar posibilități de inversiune de neconceput în alte limbi, deoarece acolo fraza ar deveni de neînțeles. Așa fiind, inversiunea se dovedește un procedeu de sintaxă poetică deosebit de fructuos în limba română.

„Na! Car mi-a trebuit, car am găsit!” zice atât de simplu și expresiv Dănilă Prepeleac al lui Creangă. În altă limbă, pentru a pune accentul afectiv pe cuvântul *car*, — lucru realizat *aci* cu ușurință prin inversiune — ar fi fost nevoie de o lungă perifrază.

În ceea ce privește construcția frazelor și înlănțuirea lor, nesfârșite sunt posibilitățile ce se deschid în fața scriitorului. Narațiunea se poate desfășura dramatic cu opriri și îndoieli, exclamații și întrebări, cu schimbarea modurilor pentru a preciza anumite stări sufletești, idei, etc.

Tot Creangă scrie de pildă, intercalând un subjonctiv al cărui rost este numai stilistic: „*Cam pe la amiază, deodată s'a schimbat vremea cea frumoasă într'o vijelie cumplită, să răstoarne brazii la pământ nu altăceva...*”

Interesant este felul în care fraza poate urmări însăși desfășurarea gân-

dirii, urmărindu-i cotiturile pe măsură ce intervine un element nou. Astfel faptele nu sunt numai narate, ci și comentate simultan, povestitorul marcându-și continuu prezența, participarea afectivă, ca într'un monolog dramatic Maestru neîntrecut în arta aceasta rămâne Ion Creangă:

„*Și satul Broșteni fiind imprăștiat, mai ca toate satele de munte, nu se rușina lupul a se arăta ziua-mează-mare prin el; o casă ici sub tihăraea asta, alta dincolo de Bistrița sub altă tihăraie; mă rog, unde i-a venit omului îndemână să și-o facă. Și Irinuca avea o cocioabă veche de bărne, cu fereștile cât palma, acoperită cu scânduri, îngrădită cu răzlogi de brad și așezată chiar sub munte, pe malul stâng al Bistriței, aproape de pod. Irinuca era o femeie, nlcî tânăără, nici tocmai bătrână; avea bărbat și o fată balcâză și lălăie de-ți era frică să înoptezi cu dânsa în casă. Noroc numai că de Luni dimineată și până Sâmbătă seara n'o vedeai, se ducea cu tată-său în munte la făcut ferăstraie și lucra toată săptămâna ca un bărbat pentru nimica toată; doi oameni cu doi boi, la vreme de iarnă, abia își puteau scoate mămăliga. Ba la mulți se întâmpla de veneau Sâmbăta noaptea câte cu un picior frânt sau cu boii stâlciți, și aceasta le era câștig pe deasupra.*

Cocioaba de pe malul stâng al Bistriței, bărbatul, fața și boii din pădure, un țap și două capre slabe și răioase ce dormeau pururea în tindă, era toată averea Irinucăi. Dar și asta-i o avere, când e omul sănătos. Însă ce mă privește? Mai bine să ne căutăm de ale noastre.” (sublinierile noastre).

După cum se observă cu ușurință, Creangă nu ne prezintă numai faptele, ci le însoțește continuu cu comentariul său plin de umor: casele satului sunt imprăștiate, una ici, alta colo „mă rog, unde i-a venit omului să și-o facă”. Despre fata Irinucăi, nu aflăm pur și simplu că e balcâză și lălăie, (în pa-

rantază fie spus: ce minunat sunt alese epitetele!); participarea afectivă a povestitorului e marcată imediat prin notarea reacției pe care i-o provoacă urâtenia fetei: „ți-era frică să înoptezi cu dânsa în casă”. Și așa mai departe.

Cu multă pricepere și vioiciune satirică a folosit Ion Pas procedeul acesta în romanul *Lanțuri*. El a izbutit astfel să dea povestirii culoare și căldură omenească. Căci toate faptele, toate întâmplările sunt întovărășite de comentariul critic al povestitorului:

„Dacă își pierde răbdarea în opoziție, trec dela albi la roșii, dela roșii la albi, Conu' Lascăr poate să aștepte, că lui ce-i pasă? El e boierul dela Golășei unde are moșie mare și altele, bașca palatul din București, bașca sacii cu aur. Numai statue îi mai lipsește. O s'o aibă și pe asta.

Beizodea Mitică și el la fel, ba este mai cu moș.

Ion Brătianu poate să se ia în furcă cu domnitorul, precum că acesta ține acum cu conservatorii, și să spuie iarăși, în dreapta și în stânga: el l-a adus, el îi face răvașul. Are vreme să aștepte și el.

Brătianu și oamenii lui vor să se ia la întrecere cu vodă și pe chestia: cine să aibă fabrici mai multe și mai mari. Așa e acum vremea. Chipurile, ca să intrăm în rândul civilizației. Să avem fabrici, adică industrie, să ne crească veniturile. Adică veniturile lor. De-ala facem și drum de fier. Să fie de lucru pentru oameni, să câștige mai mult. Câștigă pe dracu' și muncesc ca lu ocnă. Câștigă, până una alta, cu drumul de fier, unul Strussberg, cu bancherii din țara lui, care îi unge, așa se zice, și pe ai noștri. Așa merge vorba: l-a uns pe Brătianu, pe beizodea Mitică, pe Boierescu. I-a uns și pe albi și pe roșii. Merge vorba, dar ține-o pentru tine dacă ai auzit-o, că și vodă și ta-su s'au uns pe mustăfi și pe barbă cu o parte din miere. Omul lui Strussberg, unul Ambron, mai mare peste lucrători, la noi, e omul lor.

Îi privește. Nu ne băgăm, căci, dacă ne-am băga, ne-ar mânca Sarsailă...”

Prezența aceasta continuă a cronicarului, ce dă unitate de ton cărții, leagă diversele episoade destul de disparate. Din păcate însă — așa cum se vede și din finalul pasagiului citat, poziția acestui comentator nu este prea bine precizată, nu prea știi în numele cui vorbește: deși pare că ar vorbi în numele elementelor celor mai înaintate ale poporului, dacă nu chiar în numele autorului însuși, comentariul rămâne adesea un simplu comentariu ironic; omul spune, critică deseori, dar fără să ia atitudine mai răspicată, activă, luptătoare. Tonul este de zeflemea ușoară: „Numai statue îi mai lipsește. O s'o aibă și pe asta” „...Merge vorba, dar ține-o pentru tine dacă ai auzit-o...” „Îi privește, nu ne băgăm”, etc.

Utilizând resursele sintactice ale limbii, scriitorii pot obține admirabile efecte artistice folosind fraza amplă, bogată, cu perioade echilibrate, care cuprinde ea singură un mic univers cu toate nuanțele lui, tablouri larg desfășurate, sau procese sufletești descrise cu amănunțime. Așa au scris Neculce, Bălcescu, Russo, Odobescu, și, învățând din experiența acestora, M. Sadoveanu.

Construită cu o mare bogăție de detalii semnificative, desfășurând tabloul dinamic, în acțiune, cuprinzând o varietate nesfârșită de impresii și senzații, nelipsită și de nuanțe de umor, organizată simetric cu un deosebit simț al proporțiilor — este de pildă următoarea frază din *Zodia Cancerului*, în care se descrie Iașul în vremea Ducăi-vodă:

„Fiecare pământean, șezător în el, fie boier, fie prost, pune să i se clădească, rareori cu mistria și mai des cu toporul, acareturi și case după fantezia momentului, având chiar o deosebită plăcere să întorcă dosul sau coasta către alții, ghintindu-i; așa că,

fiind casele ca de un vânt vesel semănate, în chipul cel mai capricios, în grădinile și ogrăzilor lor, trecătorul se rătăcea ca să găsească cu-i trebuia, în uliți, ulicioare și fundacuri cotate printre garduri de nuiele, zaplazuri dărâmate, ziduri risipite, bălți urt mirositoare și mlaștini de cișmele, urmărit de urlete și zăpăituri întărite...

Mai ușor de urmărit pentru cititor, mai simplă, dar îngăduind obținerea unor efecte artistice nu mai puțin interesante, este fraza scurtă, nervoasă, încordată, așa cum au practicat-o Hașdeu, Caragiale și acum în urmă mulți dintre scriitorii noștri, în special Zaharia Stancu.

Iată povestirea represiunii sângeroase a răscoalei din 1907 în *Desculț*: „Și-a încleștat fălcile, colonelul. A izbit cu vâna de bou spinarea îndoită a rumânului. A crăpat pielea. A fășnit sângele. S'a prăbușit omul fără să geamă.

A scos colonelul batista. Și-a șters fruntea de sudoare.

— Căpitane, ia comanda plutonului de execuție.

Cantacuzen a strigat gradații. Au ieșit din rânduri majurii, descele bătrâne ale oștirii. A descălecat și căpitanul. Au luat la ochi pe cei de lângă zidul școlii”...

Dacă adâncirea morfologiei deschide scriitorului nesfârșite posibilități, tot astfel stau lucrurile și cu vocabularul. Limba noastră nu e săracă. O sărăcesc acei scriitori care, necunoscându-i bogățiile, se învârtesc în cercul strâmt al unor formule stereotipe.

I. V. Stalin spune: „Vocabularul reflectă starea limbii; cu cât vocabularul este mai bogat și mai variat, cu atât limba este mai bogată și mai dezvoltată”.

Bogăția vocabularului limbii române arată că ea este o limbă dezvoltată.

capabilă să redea toate nuanțele gândirii, întreaga gamă a sentimentelor omenești, infinita varietate a aspectelor vieții.

Să ne amintim câtă bogăție de idei și sentimente, câtă bogăție de sunete, culori și mișcare se cuprind în impresionantul tablou al bătăliei dela Rovine din *Scrisoare a III-a* de Eminescu:

Și abia plecă bătrânul... Ce mai
freamăt, ce mai sbucium
Codrul clocoti de sgomot
și de arme și de bucium,
Iar la poala lui cea verde
mii de capete pletoase
Mii de coifuri lucitoare
es din umbra'ntunecoasă,
Călăreții umplu câmpul
și roesc după un semn
Și în caii lor sălbateci
bat cu scările de lemn,
Pe copite iau în fugă
fața negrului pământ,
Lănci scântee lungi în soare,
arcuri se întind în vânt,
Și ca nouri de aramă
și ca ropotul de grindeni,
Orizonu'ntunecându-l,
vin săgeți de pretutindeni
Văjâind va vijelia
și ca plesnetul de ploae...
Urlă câmpul și de tropot
și de strigăt de bătae.
In zadar strigă'mpăratul
ca și leul în turbare,
Umbra morții se întinde
tot mai mare și mai mare;
In zadar flamura verde
o ridică înspre oaste,
Căci cuprinsă-i de piere
și în față și în coaste;
Căci se clatină rărite
șiruri lungi de bătălie;

Intre contemporani, tocmai pentru că a știut să învețe cu dragoste dela înaintași, maestru în folosirea bogă-

țiilor vocabularului este M. Sadoveanu. În scrierile sale întâlnim nenumărate pagini de antologie. Iată, de pildă, aceeași descriere a unei furtuni, în schița *Emigranți la Brazilia*:

*„Tăcurăm apoi, ospătând, pe când a-fără, într'un întuneric orb, se sim-
țeau înfiorările furtunii.*

*Parcă ne impresurară coliba valuri
de neguri, ori de ape și lunca porni
svon de spaimă; scuturături de ploaie,
răpezea în frunzișul uscat de deasupra
noastră. În fâlșăirile luminii stă-
team tustrei, negri, — și parcă as-
cultam glasurile depărtării, ale ape-
lor și ale vijeliei.”*

Există aci o patetică împletire a peisagiului cu frământarea sufletului omenesc, o desăvârșită măiestrie în formarea imaginilor vizuale și în special auditive ce se adună pentru a da un tablou unitar, emoționant și cu profunzimi nebănuite. Cuvintele ca pătă un colorit mai puternic, nou, parcă le-ai auzi atunci pentru întâia oară. Aceasta este de fapt adevărata și cea mai de seamă creație lexicală, aceea spre care trebuie să năzuiască scriitorii: nu atât „inventarea” unor cuvinte inexistente în limbă, cât înnoirea, încărcarea cu un bogat și nou înțeles a cuvintelor folosite în cadrul operei de artă.

Încă mai ascuțit decât la descrieri se pune problema vocabularului în prezentarea personajilor.

I. V. Stalin a arătat că limba nu are caracter de clasă; „*Limba ca mijloc de comunicare, a fost totdeauna și continuă să rămână o limbă unică pentru societate și unică pentru membrii ei... formula „limbii de clasă” este o formulă greșită, nemarxistă. Aceasta nu înseamnă însă că diferitele clase și grupuri sociale nu folosesc limba comună în interesul lor de clasă și nu manifestă predilecție pentru anumiți termeni*”. Tot I. V. Stalin precizează.

„Am arătat mai sus că limba, ca

mijloc de comunicare între oameni în societate, servește în egală măsură toate clasele societății și manifestă din acest punct de vedere un fel de indiferență față de clase. Dar, oamenii, diferitele grupuri sociale, clasele, sunt departe de a fi indiferente față de limbă. Ele se străduiesc să folosească limba în interesul lor, să-i impună vocabularul lor specific, termenii lor specifici, expresiile lor specifice”.

De acest lucru trebuie să țină seama scriitorul. Atunci când prezintă personajii din diferite categorii sociale, se va strădui să facă astfel încât vorbirea personajilor să fie caracteristică grupului din care face parte, cu toate că limba pe care o folosesc este evident, aceeași unică limbă românească.

În *Zorii robilor*, V. Em. Galan a ținut în genere seama de acest principiu. Domnul Mănescu, șef de gară, se adresează astfel consoartei sale:

— „*Nineta, într'un sfert de ceas, într'o jumătate de ceas, transportul de stat pleacă. Urgență cu precădere, salcie pentru Expoziția Regală, jubileu de anul viitor, — dar or s'o sădească de pe acum... Nineta, mămicule, nu dormi! Când i-am spus asta unui senator, a tăcut chitic. Și era furios, furios... Nineta, scumpo, hai trezește-te. Am o idee...*” (sublinierile noastre n. n.).

Sunt caracteristice preferințele pentru diminutive dulcele (Nineta, mămicule), repetițiile inutile, termenii tehnici profesionali (precizarea orei de plecare, formula „urgență cu precădere”, etc.).

Marele capitalist, bancherul Raoul Balomir Chrisovelli junior, care lucrează cu trusturile imperialiste și, în numele acestora, dictează guvernului și lui Vodă, vorbește astfel: sacadat, drănuindu-și cu sgârcenie cuvintele, sigur de sine și disprețuitor (*Moldova ta, baliverne, dece atâta alarmă?...)* expu-

nând cu cinism „teorii“ economico-politice.

„...Interesant!... Vorbeam ieri cu frații Sturza... cei cu moșii pe-aici... prin Moldova ta... Niște oameni ciudați!... Galbeni, înspăimântați... Imi cereau să procur... să le procur neapărat... nu știu câte divizii austriace... pentru aici... pentru Nordul Moldovei... Patria în primejdie, destinul nației amenințat... baliverne de astea... În sfârșit — Dece atâta alarmă?... Totul e banal... un fapt, în firea lucrurilor... un moment politic cu conjunctura economică respectivă... un moment fatal... logic... necesar în evoluția omenirii... Trebuie numai să știi cum să vezi lucrurile... și mai ales cum să le înțâmpini... Răscoală!... Revoluție!... Stupid!... Omenirea nu poate trăi decât așa... Decât ieștenind manopera... Ș: când balanța se lasă în jos... logic... ba scârțâie la Iași... ba pocnește la Pașcani... E normal!... Dece alarmă?... Intervine guvernul, intervine armata, manopera scade... omenirea mai face un pas înainte...” (sublinierile noastre n. n.).

În schimb, țărani vorbesc simplu, cu o anumită sfătoșenie caracteristică. Galen greșește însă când păstrează această vorbire sfătoasă și în scenele dramatice din timpul răscoalei. După cum greșește și Tiberiu Vornic în *Oameni sub patrafir* când vorbirea savuroasă, de înțelepțească sfătoșenie învățată dela M. Sadoveanu, o folosește nu numai acolo unde ea e potrivită, ci și pentru a reda cuvintele cârciumarului Sas, un exploatator fără scrupule.

Neîntrecut maestru în arta caracterizării personajilor prin vorbirea lor rămâne I. L. Caragiale, a cărui operă este tocmai deaceea atât de greu de tradus în altă limbă. Alegând cu minuțioasă grijă vocabularul folosit; punându-și personagiile să repete anumite formule atât de semnificative încât au intrat în limba curentă, deve-

nind proverbiale, (ai puținică răbdare; renumerație după buget mică, curat murdar, eu cu cine votez, etc.)... Caragiale izbutește nu numai să precizeze cu ajutorul limbajului caracterul și poziția socială a eroilor săi, dar să ia și atitudine față de ei, să-i demaște.

Crezând să se află în fața „angelului” visurilor sale, Rică Venturiano, arhivar la judecătoria de ocol, student în drept și publicist, tânăr de mare viitor, izbutește următoarea tiradă:

— „Angel radios! precum am avut onoarea a vă comunica în precedenta mea epistolă, de când te-am văzut întâiași dată pentru prima oară mi-am pierdut uzul rațiunii; da! sunt nebun.”

Și apoi:

„Nu striga! nu striga!, fii mizericordioasă; aibi pietate. M'ai întrebat să-ți spui cine sunt, ți-am spus. Mă întrebi să-ți spun ce caut... Ingrato, nu mi-ai scris chiar tu însuși în original?”

Dacă unii termeni ca: *angel radios, pietate, mizericordioasă*, dau indicații asupra epodii și tendințelor de a împetrișta limba populară cu împrumuturi fără rost; dacă anumite întorsături de fraze indică pe „studintele” în drept, etc., formulele pleonastice (*tu însuși în original*, etc.) arată atitudinea de dispreț a lui Caragiale față de croul său, îl demască pe acesta ca pe un reprezentant tipic al tinerilor „de viitor” din societatea burgheză.

Acelaș este și rostul dublului înțeles (înțelesul depinde de locul, pauzei, de virgulă) al frazei pe care o rostește, plin de îngânfare, Cațavencu:

„— Ce vreau? Ce vreau? Știi bine ce vreau. Vreau ce mi se cuvine după o luptă de atâta vreme; vreau ceea ce merit în orașul ăsta de gogomani

unde sunt cel dintâi... între frunţarii politicii..."

Dacă toată bogăţia nesfârşită a resurselor limbii noastre nu a fost suficient valorificată; dacă nu s'a dat până acum cuvenita importanţă problemelor limbii literare, dacă — în chipurile diferite analizate mai sus — unii dintre scriitori au dovedit în fond o condamabilă atitudine de dispreţ faţă de limba vie a poporului aşa cum a fost folosită şi de marii noştri clasici — toate acestea arată că există la noi anumite tendinţe proletcultiste.

Combătând manifestările stângiste, Lenin spunea, în 1923, la Congresul III al U. T. C. Rus:

„Fără înţelegerea limpede a faptului că numai prin cunoaşterea precisă a culturii create prin evoluţia omenirii, că numai prin prelucrarea acestei culturi se poate construi cultura proletară, fără această înţelegere nu vom putea rezolva sarcina noastră.

Cultura proletară nu este ceva ieşit de nu ştiu unde, nu este o născocire a oamenilor care îşi zic specialişti în cultura proletară. Ar fi ceva cu totul absurd. Cultura proletară trebuie să fie dezvoltarea, după anumite legi, a celui bagaj de cunoştinţe pe care omenirea le-a elaborat sub jugul societăţii capitaliste, a societăţii moşiereşti, a societăţii birocratice."

Spulberând teoriile false ale lui Marr, I. V. Stalin a arătat că acela „a fost doar un simplificator şi vulgarizator al marxismului în genul celor dela „Proletcult" sau „RAPP". Apărută într'un moment de aşuţire deosebită a luptei între cele două tabere ce se înfruntă, tabăra socialismului şi a păcii în frunte cu U.R.S.S. şi tabăra imperialiştilor aţâţatori de războaie, lucrarea lui I. V. Stalin *Marxismul şi problemele lingvisticii* dă o lovitură zdrobitoare ideologiei imperialiste, ne

înarmează în lupta pentru construirea unei vieţi mai fericite, pentru drepturile şi independenţa tuturor popoarelor.

Proletcultismul este primejdios tocmai pentru că serveşte interesele duşmanului sub masca revoluţionarismului şi a marxismului. Proletcultismul duce în fond la slăbirea forţelor revoluţionare, la sărăcirea culturii ce se dezvoltă în societatea ce construieşte socialismul.

Dintre valorile pozitive ale trecutului, una din cele mai de preţ este fără îndoială limba naţională. Dispreţul proletcultist pentru limba strămoşească — „limba veche şi înţeleaptă", cum spunea Eminescu — este o atitudine profund antipatriotică.

Datoria noastră de luptători pentru construirea socialismului în patria noastră şi pentru victoria frontului păcii în lumea întreagă este să ne opunem cu înverşunare nu numai tendinţelor imperialiste de a substitui limbilor naţionale o limbă supra-naţională, ca „basic-english", dar să lichidăm şi tendinţa proletcultistă, cultivând cu dragoste limba poporului nostru.

Să studiem deci cu atenţie şi dragoste limba vie a poporului, aşa cum ea s'a dezvoltat dealungul secolelor şi cum este înţeleasă de întreaga masă a poporului.

„Limba — arată I. V. Stalin — nu este generată de cutare sau cutare bază veche sau nouă, în sânul unei societăţi date, ci de întreg mersul istoriei societăţii şi al istoriei bazelor dealungul veacurilor. Limba nu este creată de o singură clasă, oricare ar fi ea, ci de întreaga societate, de toate clasele societăţii, prin eforturile a sute de generaţii". (p. 7).

Luând drept bază limba înţeleasă în toate colţurile ţării, limba care caracterizează experienţa a nenumărate generaţii, punându-i în valoare nesfârşita bogăţie, ne vom feri de a o urma servi! şi în fundăturile ei de ici sau de colo, de ieri sau de azi. Tocmai ale-

gând ceea ce este mai de preț în limba vorbită, limba literară își îndeplinește rostul de a fi cu adevărat populară, în înțelesul pe care-l dau marxiștii acestui cuvânt.

Luptând împotriva abaterilor formaliste sau naturaliste, împotriva sărăcirii limbii și a încălcării legilor ei, să ne ferim însă și de stilul prețios. „Goana după frumos”, după frumosul între ghilimele, este — așa cum arată și Gorchî — o dovadă de lipsă de maturitate artistică, o boală a copilăriei și a adolescenței literare. Abuzul de „poezie” (ca în vorbirea unora din țărani lui E. Camilar), abuzul de figuri de stil agățate pretutindeni ca niște zorzoane (cum întâlnim în nuvela *Examine* de Zizi Munteanu), întunecă în loc să lumineze, încurcă în loc să ajute, se depărtează de o oglindire credincioasă și deci cu adevărat frumoasă a realității.

Desigur, fiecare scriitor trebuie să caute să-și formeze un stil cât mai personal, cât mai original. Dar, așa cum ne-o dovedește exemplul literaturii sovietice, varietatea aceasta a stilurilor originale se poate realiza înăuntrul unor anumite principii generale și comune tuturor.

În sensul acesta — și nu ca afirmații rigide, dogmatice, menite să fie transformate în rețete infailibile — trebuie să înțelegem toate observațiile cuprinse în articolul de față. Nu este vorba de a decreta odată pentru totdeauna anumite cuvinte „permise” și altele „nepermise”, ci de a cerceta dacă în unitatea organică a unei anumite opere literare, cuvintele acelea își au locul; dacă ele constituie expresia cea mai po-

trivă a conținutului de idei, așa încât, în forma originală caracteristică autorului respectiv, acest bogat conținut de idei să poată fi comunicat masei populare cât mai deplin, cât mai emoționant, mai mobilizator.

În domeniul limbii literare, pericolul unei interpretări mecanice, bucherești, este deosebit de mare atât pentru critici (vezi de pildă recentul articol din *Cum vorbim* despre poezia Mariei Banuș), cât și pentru scriitori. El poate fi însă evitat adâncind învățăturile ce se desprind din studiul lui I. V. Stalin despre marxism în lingvistică.

Aplicarea studiului lui I. V. Stalin la problemele limbii literare este la noi abea la început. Meritul articolului publicat de J. Popper în *Flacăra* stă tocmai în faptul de a fi pornit cel dintâi să desbată problemele limbii literare pe baza lucrărilor lui I. V. Stalin și a studiilor aplicative apărute în presa sovietică. J. Popper s'a mulțumit însă să enunțe chestiunea în general, fără a intra în fondul ei, fără a studia particularitățile limbii române, istoria literaturii noastre. Un pas înainte au însemnat discuțiile organizate de Uniunea Scriitorilor cu privire la problemele poeziei, discuții în care s'au spus lucruri interesante și despre limba literară. Însfârșit, de o importanță deosebită a fost recenta sesiune științifică a Academiei R.P.R. care s'a ocupat în mod special de problema limbii în lumina lucrării geniale a lui I. V. Stalin.

Mergând înainte pe drumul adâncirii învățăturilor staliniste, mergem pe calea dezvoltării unei literaturi cu adevărat populare, atât în conținut cât și

în formă. Învățând din literatura sovietică, învățând din producțiile folclorice și dela marii noștri clasici, muncind fără preget pentru studierea problemelor limbii, pătrunși de răspunderea în fața masselor tot mai largi că-
rora se adresează, scriitorii și criticii noștri trebuiesc să lupte pentru *o limbă literară bogată și precisă, clară și simplă*.

Succesele dobândite până acum — nu

numai de maeștri ca M. Sadoveanu și A. Toma, — dar și de ceilalți frunțași ai scrisului nostru : M. Beniuc, Maria Banuș, Dan Deșliu, E. Jebeleanu, Veronica Ponumbacu, Petru Dumitriu, E. Camilar, V. Em. Galan, Ion Pas și alții, cu mai îndelungată sau mai proaspătă experiență literară — sunt cheazășia virtuozelor izbânzi pe care literatura noastră le va cuceri și în domeniul limbii.

IMPOTRIVA MANIFESTĂRILOR PROLETCLTISTE IN LITERATURĂ

O problemă importantă a literaturii noastre, este problema denunțării și combaterii manifestărilor proletcultiste. Această problemă, a luptei împotriva manifestărilor proletcultiste, a fost deschisă la recenta Plenară a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. privitoare la problemele poeziei.

Analizând realizările poeziei noastre în oglindirea efortului măreț al poporului pe drumul construirii socialismului în Patria noastră, Plenara a subliniat succesele însemnate înregistrate de poeți, în același timp, a scos în evidență și unele lipsuri, unele pericole care pândesc nu numai poezia dar și creația literară în general.

Obiectivul de bază al literaturii fiind zugrăvirea procesului complex de formare a omului nou, omul înaintat al epocii noastre, Plenara a constatat că nu întotdeauna chipul acestui om reiese cu claritate din operele artistice, că nu e întotdeauna mobilizator, convingător, exemplu viu pentru toți oamenii muncii, ci că adeseori imaginea lui este realizată schematic, bogatul lui conținut sufletească este sărăcit de calități esențiale pe care el le are în realitate.

S'a constatat deasemeni că însăși exprimarea artistică lasă de dorit, limba frumoasă și bogată pe care o vorbește poporul apare de multe ori stălciată, sărăcită, forțată în expresii întortochiate,

căutate, care ajung să nu mai comunice nimic cititorului.

Pentru ca imaginea omului nou să apară întreagă, măreț și exemplară, Plenara a arătat că poezia are de luptat împotriva formalismului, schematismului, agramatismului — dar toate acestea au o rădăcină comună, sunt datorite unui dușman comun, care este tendința spre proletcult a unora dintre scriitori și în special a celor mai tineri.

*„Dușmanul principal care stă în calea creerii în literatură a acestui om nou, pentru oglindirea veridică, vie, emoționantă a realității, este tendința spre proletcult“*¹⁾ s'a spus în concluziile desbaterilor care s'au purtat în Plenară. Unele manifestări proletcultiste care și-au făcut loc în poezia noastră, au fost combătute în paginile diferitelor publicații, cu prilejul discutării uniunii sau altuia din volumele de versuri, sau cu prilejul prezentării problemelor mai generale ale poeziei. Contribuții la cunoașterea și combaterea unora dintre manifestările concrete ale proletcultismului au fost aduse în „Flacăra“, „Almanahul Literar“ dela Cluj și „Viața Românească“, însă discuțiile s'au purtat numai asupra poeziei, pe câtă vreme

1) Traian Șelmaru „Concluzii la Plenara Uniunii Scriitorilor din R.P.R.“ vezi „Flacăra“ Nr. 9 (165) din 3 Martie 1951

tendențele proletcultiste s'au manifestat în literatura noastră și în proză și în critica literară. Pe de altă parte, din cauză că articolele respective nu și-au propus decât obiective limitate, ele nu au analizat decât *manifestările* proletcultiste fără a extinde cercetarea problemei, fără a intra mai adânc în analiza *rădăcinilor* acestei tendințe periculoase pentru literatură.

În articolul de față încercăm să aducem un material mai amplu, care să contribuie la desvăluirea rădăcinilor istorice ale proletcultului, să arate cum a apărut în istoria culturii și a literaturii, cum și pe ce bază s'a putut desvolta, cum a fost combătut de marii dascăli ai clasei muncitoare și de marii scriitori, în sfârșit care sunt astăzi căile de pătrundere și urmările manifestărilor proletcultului în creația literară și cum trebuie să fie combătute.

Ce este și cum a apărut proletcultul ?

În urma primei revoluții ruse din Februarie 1917, când puterea țarului și a nobilimii a fost răsturnată și s'a desăvârșit revoluția burghezo-democratică, a fost creată o rețea de organisme culturale de masă având drept scop combaterea propagandei antiproletare, anti-bolșevice, pe care o deslănțuise guvernul provizoriu în frunte cu Kerenski. Aceste organisme numite „*Proletculte*” (prescurtare dela „*Proletarscaia cultura*” — cultură proletară) trebuiau să-și mențină independența față de ministerul învățământului de care depindeau și care era deținut de Kerenski, să lupte chiar împotriva „culturii” decadente, descompuse, antipopulare, cu care burghezia rusă încerca să slăbească influența mereu crescândă a Partidului Bolșevic în mase. În această primă etapă a valului revoluționar al poporului, proletcultele au avut un rol și o activitate progresistă, au militat pentru smulgerea poporului de sub nefasta in-

fluență a culturii putrede a burgheziei.

După Marea Revoluție din Octombrie însă, aceste organisme, a căror compoziție fusese sănătoasă, au fost invadate de o seamă de elemente care până atunci se ținuseră la o parte, de „*apolitici*”, atrași de ceea ce înainte de Marea Revoluție se numea „independența” proletcultului. Scriitori, artiști, muzicieni burghezi, care afișaseră înainte de Octombrie în mod sgomotos acea libertate absolută pe care Lenin a demascato ca nefiind decât „*o dependență camuflată, sau care se camuflează fărnice, față de sacul cu bani, față de corupție, de întreținere*”¹⁾ — au invadat proletcultele, au pus mâna pe conducerea lui și au început cu același sgomot să trâmbezeze „libertatea”, „independența” artei și culturii. Dar dacă în condițiile regimului lui Kerenski, când Lenin era nevoit să trăiască într-o ilegalitate tot atât de neagră ca și sub țarism, dacă atunci independența proletcultului față de regim însemna ruperea de burghezie și atașamentul deschis față de proletariat, însemna un pas înainte în acțiunea de transformare a artei în „*parte integrantă a cauzei generale proletare*”²⁾, deci însemna o apropiere a artei de popor, — în condițiile Puterii Sovietice tendința proletcultului spre „independență” însemna altceva : însemna dimpotrivă ruperea de proletariat, de popor, și atașament — de data aceasta camuflat, — față de burghezie. Din capul locului se vedea caracterul net reacționar al acestei orientări pe care tindeau s'o ia proletcultele.

Această tendință a mers până acolo încât, la un moment dat, proletcultul s'a socotit un fel de nou partid ; la o conferință a conducerii proletcultului,

1. V. I. Lenin: *Organizația de Partid și Literatura de Partid*, „*Lenin despre Literatură*”. Ed. P.M.R. 1948, pag. 10.

2) Ibid. pag. 7.

la începutul lui 1919, s'a afirmat: „Proletcultul este o organizație culturală creatoare, de clasă, a proletariatului, după cum Partidul muncitoresc este organizația lui politică, iar sindicatele organizația lui economică...”¹⁾

Dar tendința de a vorbi în numele și chiar în locul Partidului Bolșevic, al regimului sovietic, în literatură nu era proprie numai proletcultului, ci în aceleași vreme se întitulau creatori ai „artei celei mai noi”, ai „artei celei mai revoluționare” și școlile decadente cum erau acelea ale futuriștilor și imaginiștilor. Futuriștii, al căror ziar se chema foarte avangardist „Arta comunei”, erau caracterizați după cum scria A. V. Lunacearschi, prin faptul că au „*inclinații distrugătoare față de trecut și tendința ca, vorbind în numele unei anumite școli, să vorbească în același timp și în numele regimului.*”²⁾

Cât despre imaginiști, ei s'au proclamat și mai de stânga — „mereu mai de stânga” — promovând în fapt o artă profund formalistă. Între aceste școli decadente, reînvieri ale curentelor artei burgheze descompuse, și proletcult este clar că deosebirea nu mai consta decât în amănunte.

Concepția de bază a proletcultului asupra literaturii era concepția reacționară a lui A. A. Bogdanov, care afirma că arta, precum și celelalte forme ale conștiinței sociale, nu sunt reflecții ale realității obiective, că, prin urmare, arta nu este un mijloc de cunoaștere și transformare a acestei realități, ci că este doar un „mijloc al organizării experienței sociale”. Dar această concepție fusese criticată și demascată de Lenin cu ani înaintea, în *Materialism și Empiriocriticism* în 1909, și mai înainte chiar, în celebrele sale articole de demascare a revistei *Vehi*, care pornise o campanie de revizuire a marxismului și între altele, afirma și lozinca „artei fără partid”.

În această epocă scrie Lenin genialul

său articol, „*Organizația de Partid și literatura de Partid*” în care lămurește odată pentru totdeauna că arta în adevăr liberă este arta „*legată în mod deschis de proletariat*”³⁾ și că numai o asemenea literatură „*va fi o literatură liberă, care va fertiliza gândirea revoluționară a omenirii prin experiența și munca vie a proletariatului socialist, care va crea o permanentă întrepătrundere între experiența trecutului... și experiența prezentului.*”⁴⁾

Este limpede, prin urmare, că tendințele de „independență” ale proletcultului nu constituiau deloc o noutate, că ele fuseseră nu numai agitate (de adepții lor) dar și demascate și combătute de Lenin și tocmai faptul că ele reînviau în noile condiții, constituia o dovadă de nedesmințit că reprezentau ideologia dușmănoasă puterii sovietice.

Să examinăm câteva din liniile principale de manifestare ale proletcultului în domeniul artei și culturii.

Caracteristică pentru proletcult era atitudinea de negare a moștenirii culturale. Adepții acestui curent au declarat pe Pușchin reacționar, „gardist alb”, au anulat dintr'un cuvânt toată pictura din trecut — nu numai a poporului rus, ci a tuturor popoarelor („*în numele a ceea ce va fi arta noastră de mâine, să-l ardem pe Rafael*”⁵⁾) iar poezia revoluționară a lui Necrasov o numeau „noroii”. Dacă la acestea adăugăm că proletcultul a persecutat cu înverșunare pe scriitorii în adevăr legați de revoluție ca Gorchii, Maiacovșchi, Blok,

1) Citat după L. Plotkin: *Partidul și Literatura*, „Probleme de Literatură și Artă” nr. 2, 1948, pag. 36.

2) Ibid. pag. 36.

3) V. I. Lenin: *Organizația de Partid și Literatura de Partid*, „Lenin despre Literatură”. Ed. P.M.R. 1948, pag. 11.

4) Idem, pag. 11.

5) Citat după L. Plotkin, pag. 37.

Demian-Bednăi, Serafimovici, vom înțelege și mai bine că rădăcina orientării noi a poeziei se afla direct în ideologia burgheziei.

Nu-i întâmplător desigur faptul, că aceeași atitudine față de moștenirea literară au avut-o înainte de Marea Revoluție din Octombrie Bogdanov și Bazarov, Iușchevici și Berdiaev pe care Lenin îi demascase mai ales în *Materialism și Empiriocriticism*. Bogdanov căuta să acopere tentativa lui de revizuire a marxismului, printr-o frazeologie pompoasă despre necesitatea de „a crea și răspândi” o „filosofie proletară”, o „cultură proletară” nouă și cu totul diferită de ceace a creat poporul în trecut, în condițiile altor orânduri decât cea socialistă. „De fapt, — spunea Lenin în *Materialism și Empiriocriticism* — prin „filosofie proletară” se înțelege mahism... de fapt, frazele despre „cultură proletară” caută să acopere lupta împotriva marxismului”.

Deasemenea nu e întâmplător faptul că în timp ce Bogdanov și alții încercau să teoretizeze că proletariatul trebuie să renunțe la moștenirea culturală, pentru a-și crea o nouă „cultură proletară” nelegată de experiența trecutului, — în același timp și social-democrația germană deschisese în publicațiile sale lupta împotriva tezaurului literaturii mondiale și pentru crearea unei noi „culturi proletare”. Ziarul „*Vorwärts*” (Înainte!) proclama că Goethe, Shakespeare, Dante, Sofocle „s’au învechit cu desăvârșire”, că opera lor, creată în condițiile unei orânduri deosebite față de cea contemporană ziarului, devine în noule condiții „un anacronism istoric”.

Se știe că numai la câțiva ani mai târziu aceeași social-democrație germană a pactizat cu burghezia și a sprijinit din toate puterile primul război imperialist deslănțuit de junkerii prusaci. Oportunismul lor în politică, trădarea față de cauza proletariatului, nu puteau avea în cultură alt corespondent

decât atitudinea nihilistă față de moștenirea culturală!

Proletariatul s’a opus acestei tendințe antimuncitorești, încă dela primele sale manifestări. Astfel, ziarele bolșevice „*Iskra*” (Scânteia) apoi „*Pravda*” (Adevărul) au popularizat în rândurile muncitorimii ruse marile momente din lupta revoluționară a poporului, pe marii scriitori—luptători și operele lor. În anul 1902 „*Iskra*” scria despre Gleb Uspenski: „*G. I. Uspenschi a influențat înfin mai mult decât toți scriitorii legali din epoca din jurul anilor 1870—1880 și 1890, mersul mișcării noastre revoluționare*”¹⁾ „*Pravda*” a combătut cu putere decadentismul, „artă pură”, „arta fără de partid” și a militat pentru a sădi în conștiința muncitorimii dragostea față de moștenirea artistică și culturală, față de creațiile legați de popor, ca Radiscev, Herzen, Necrasov, Turgheniev, Korolenco și în același timp pentru scriitorii altor popoare, ca Diderot, Zola, Anatole France, etc.

Lenin însuși a combătut cu tărie această tendință, atât înainte dar mai ales după Marea Revoluție din Octombrie. Încă în 1897 în lucrarea sa „*La ce moștenire renunțăm*”²⁾ și apoi în „*Ce-i de făcut?*” (1901), Lenin a arătat că la baza ideologiei revoluționare a proletariatului rus stă tradiția democratică a gândirii sociale și a literaturii ruse. Amintind despre Belinski, Herzen, Dobroliubov, Cernîșevski — Lenin arăta că proletariatul rus așează opera lor la temeliea culturii noi, care se făurea tocmai desvoltând cele mai bune tradiții ale trecutului. Nicio operă mare nu este „învechită” — spunea Lenin: „...devotamentul fără rezerve pentru revoluție și propaganda revoluționară făcută în mijlocul poporului nu se pierd nici chiar atunci când decenii

1) Citat după L. Plotkin, pag. 33.

2) Vezi Lenin: *Opere* vol. 2, Ed. P.M.R., 1951, pag. 485.

întregi despart semănatul de culesul recoltei¹⁾).

Lenin însuși a dat nenumărate exemple de dragoste și înaltă prețuire a tezaurului moștenirii culturale scriind genialele sale articole despre opera lui Tolstoi, despre Cernișevski, Belinski, Saltăkov-Scedrin, etc, dând modele de felul cum trebuie să se apropie un cercetător de literatura trecutului. El a iubit literatura creată de cei mai buni fii ai poporului rus și ai altor popoare; în amintirile sale N. C. Crupșcaia notează că în surghiunul din Siberia, Lenin își luase numeroase volume ale marilor scriitori democrați ruși, Pușchin, Lermontov, Necrasov — pe care-i recitea în fiecare seară, apoi din marii autori ai literaturii universale: *Faust* de Goethe și poeziile lui Heine, Victor Hugo, etc. „Cel mai drag îi era Pușchin.”²⁾ — subliniază Crupșcaia.

„Trebuie să îndrumăm toată literatura veche revoluționară spre masă, toată câtă este la noi și în Europa” spunea Lenin lui Gorchî³⁾, arătând în felul acesta rolul imens al literaturii trecutului în educarea socialistă a maselor. Și în primul rând Lenin prețuia cultura poporului său, se simțea mândru cu cultura și arta rusă. „Nu arareori am observat că se mândrea cu arta rusă — spune Gorchî despre Lenin: ...am învățat să deslușesc în această mândrie adâncul ecou al dragostei sale tainice, optimiste, față de poporul muncitor.”⁴⁾ Și însuși Lenin afirma cu mândrie dragostea sa pentru literatura din trecut a poporului rus, vorbind despre lupta revoluționară a lui Radiscev, Cernișevski, etc.⁵⁾

Infățișarea învățăturii leniniste în privința moștenirii culturale o face A. A. Jdanov în raportul asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad” în 1946, arătând că literatura sovietică „este continuarea celor mai bune tradiții ale literaturii ruse din sec. XIX, tradiții create de marii noștri scriitori democrați revoluționari — Belinski, Dobro-

liubov, Cernișevski, Saltăkov-Scedrin, continuate de Plehanov și elaborate din punct de vedere științific de Lenin și Stalin.”⁶⁾

Lenin a combătut cu vehemență tendințele nihiliste ale proletcultului față de moștenirea culturală. În proiectul rezoluției „Despre cultura proletară” alcătuit cu prilejul Congresului proletcultului, în Ianuarie 1920, Lenin a combătut toate „teoriile” periculoase, dușmănoase, anti-marxiste ale proletcultului, „de a inventa o cultură proprie” proletariatului, total deosebită de cultura anterioară, fără legătură cu aceasta și împotriva ei; după cum a demascasat și frazeologia despre „autonomia culturii” despre „independența” față de Partid. Lenin a arătat că „marxismul și-a cucerit însemnătatea istorică universală ca ideologie a proletariatului revoluționar prin aceea că el, marxismul, ...și-a însușit și a preluat tot ce era mai de preț în dezvoltarea de mai bine de două mii de ani a gândirii și a culturii umane. Numai munca ce va urma pe această bază și în această direcție, însușită de experiența (practică) a dictaturii proletariatului, ca ultimă luptă a lui împotriva oricărei exploatări, poate fi recunoscută drept dezvoltare a unei culturi cu adevărat proletare.”⁷⁾

Trebuie subliniat faptul că Lenin a-

1) V. I. Lenin: *Opere alese* vol. I, p. 11, Ed. P.M.R. 1949, pag. 252.

2) N. C. Crupșcaia: *Amintiri despre Lenin*, „Lenin despre literatură”, Ed. P.M.R. 1948, pag. 225.

3) M. Gorchî: *V. I. Lenin*, „Lenin despre literatură”, Ed. P.M.R. 1948, pag. 246.

4) Idem, pag. 243.

5) V. I. Lenin: *Despre mândria națională a velicorșilor*, „Lenin despre literatură”, Ed. P.M.R., 1948, pag. 177.

6) A. A. Jdanov: „Raport asupra revistelor Zvezda și Leningrad”, Ed. P.M.R. 1947, pag. 30.

7) V. I. Lenin: *Despre Cultura proletară*, „Lenin despre literatură”, Ed. P.M.R. 1948, pag. 185.

tacă aici deopotrivă cele două direcții mai importante pe care se dezvoltau devierile proletcultului: prima, aceea a ruperii de trecut și a doua, aceea a ruperii de prezent, de proletariat, a „autonomiei proletculturii”. Devine astfel și mai clară poziția burgheză reacționară a proletcultului care se îndepărta de fapt de viața masei, care se închidea în turnul de fildeș și nu putea să nu ajungă în mlaștina idealismului.

De o covârșitoare însemnătate este, în această privință, conferința ținută de Lenin la 2 Octombrie 1920, în cadrul celui de al treilea Congres al Uniunii Tineretului Comunist Rus pe toată Rusia. Trasând întregului tineret comunist și sovietic sarcina de a învăța și combatând pe adepții proletcultului, marile învățător al proletariatului a arătat încă odată cu Marx și Engels au prelucrat și au folosit din experiența culturii anterioare și că, atunci când vorbim despre cultura proletară nu se poate să nu ținem seama de ceea ce ne-au învățat Marx și Engels.

„Cultura proletară nu este ceva ivit de nu știu unde, nu este o născocire a oamenilor care își zic specialiști în cultură proletară. Ar fi ceva cu totul absurd. Cultura proletară trebuie să fie dezvoltarea, după anumite legi, a celui bagaj de cunoștințe pe care omenirea le-a elaborat sub jugul societății capitaliste, a societății moșierești, a societății birocratice.”⁽¹⁾

Iar în altă parte, Lenin arată: „nu născocirea unei noi culturi proletare, ci dezvoltarea celor mai bune tradiții, modele, rezultate ale unei culturi existente, din punct de vedere al concepției marxiste și al condițiilor de viață și luptă a proletariatului în epoca dictaturii lui.”⁽²⁾

În sfârșit, în această privință Lenin face și o sinteză generală asupra moștenirii artistice spunând: „Frumosul trebuie păstrat, trebuie să fie luat ca model trebuie să pornim dela el, chiar dacă e „vechi”. Dece oare să întoarcem

spatele frumosului autentic, să renunțăm la el ca la punctul de plecare pentru dezvoltarea ulterioară numai pentru că e „vechi”?⁽³⁾

Problema reconsiderării marilor creatori din trecut l-a preocupat pe Lenin și Partidul Bolșevic în mod deosebit și a constituit una din problemele cele mai importante încă din primele momente ale Revoluției. O pildă strălucită de dragoste pentru tradiția revoluționară, pentru marii creatori în toate domeniile culturii a fost decretul din 29 Decembrie 1917 prin care se hotăra editarea în ediții populare a unui număr de 58 scriitori, precum și decretul din 30 Iunie 1918 prin care se hotăra ridicarea în marile orașe ale Rusiei a unui număr de 67 de statui ale celor mai de frunte luptători pentru popor, scriitori, filosofi, pictori, compozitori și artiști, nu numai ruși dar și ai tuturor popoarelor lumii.⁽⁴⁾

„Sdrobirea capitalismului nu-i suficientă — spunea Lenin. Trebuie să preluăm întreaga cultură lăsată de capitalism și să construim din ea socialismul.”⁽⁵⁾

Dar această preluare trebuie să fie o operație făcută în spirit critic, având în vedere sarcinile concrete ale construirii socialismului. În această privință Lenin ne învață să avem față de moștenirea creată sub capitalism, atitudinea

1) V. I. Lenin: *Sarcinile Uniunilor Tineretului*, „Lenin despre Literatură”, Ed. P.M.R. 1948, pag. 192.

2) V. I. Lenin: *Culegere de articole*, vol. 35, pag. 149, Ed. Rusă. Citat după M. Neiman: *V. I. Lenin și problemele artei*, „Viața Românească” nr. 8, August 1950.

3) Clara Zetkin: *Despre Lenin*, „Lenin despre Literatură”, Ed. P.M.R. 1948, pag. 248.

4) „Lenin despre literatură”, Ed. P.M.R. 1948, pag. 216 și urm.

5) V. I. Lenin: *Opere* vol. 24, Ed. Rusă, pag. 65, citat după I. S. Smirnov: *Din Istoria construirii culturii socialiste în prima perioadă a puterii sovietice* Ed. Cartea Rusă, 1950, pag. 27.

pe care a avut-o Marx: „*El a preluat, a supus criticii, a verificat prin mișcarea muncitorească tot ce a fost creat de gândirea omenească*“...¹⁾)

Prin aceste acțiuni ale lui Lenin, ale Partidului Bolșevic, s'au dat chiar dela început lovitură zdrobitoare și tendințelor cosmopolite care-și făceau loc odată cu lipsa de patriotism a proletcultului. Căci nu poate fi nici o îndoială pentru nimeni că lipsa de dragoste pentru patrimoniul cultural al poporului tău înseamnă lipsă de patriotism, iar acolo unde lipsește dragostea de patrie, prinde cu ușurință otrava cosmopolitismului. Și nu e întâmplător faptul că proletcultul a încercat să ofere, în locul literaturii clasice ruse și universale, o producție lipsită de orice conținut — creațiile imaginiste și futuriste, — prezentând-o drept „cultură și literatură proletară“. Este explicabil de ce sub acoperișul proletcultului și-au aflat azil și și-au putut desfășura activitatea tot felul de simbolişti, cubişti și alții, de aceeași categorie, propagatori ai formalismului și ai cosmopolitismului burghez. Și numai așa la un moment dat, proletcultul a început a vorbi chiar despre necesitatea creerii unei culturi „mondiale“ a proletariatului, cultură care trebuia să pornească bine înțeles, din „laboratoarele“ proletcultului. Scriitorii și artiștii aflați aici au început numaidecât a părăsi bogata viață a oamenilor muncii, constructori ai unei noi orânduiri, nemaivăzută în istorie, au început a aborda teme cât mai generale, — „internaționale“ spuneau ei, „pe scară mondială“; în fapt aceasta nu era decât o frazeologie care încerca să mascheze orientarea cosmopolită, profund burgheză și nicidecum legată de adevăratul internaționalism proletar, care are la bază tocmai un puternic patriotism.

Concepțiile dăunătoare ale proletcultului au răbufnit cu putere atunci când conducătorii săi s'au ridicat împotriva criticii aduse de Partid, cu diferite pri-

lejuri, activității lor, s'au ridicat împotriva învățăturii leniniste cu privire la moștenirea culturală și la partinitatea artei. Această răbufnire a determinat intervenția Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) care, prin scrisoarea publicată la 1 Dec. 1920 a lămurit cu amănunțime problema proletcultului. Scoțând în evidență că la conducerea și în cadrul proletcultului au invadat elemente străine de muncitorime, care încearcă să rupă proletariatul de Partid, scrisoarea arăta că în fapt, sub aspectul „culturii proletare“ nu s'au oferit altceva clasei muncitoare decât concepții burgheze în filosofie (mahism) și o literatură, o pictură descompusă în artă (futurismul).

Scrisoarea demască în acelaș timp încă un aspect cu totul grav al activității proletcultului: încercând să domine viața culturală și să amețească masele cu o cultură pretinsă „proletară“, adepții proletcultului căutau în acelaș timp să îndepărteze masele de cultură. În adevăr, muncitorul care găsea în așa zisa „artă“ în așa zisa „literatură“ — pusă în circulație pe atunci — creații care-i erau nu numai străine dar și dușmănoase, sfărșea prin a se îndepărta de cultură și aceasta era tocmai ceea ce dorea burghezia contrarevoluționară.

Condusă însă de Partidul Bolșevic, muncitorimea revoluționară a știut să intervină cu energie pentru a pune capăt acestor încercări ale burgheziei de a distruge frontul ideologic leninist — tot așa cum pe fronturile împotriva contrarevoluției Armata Roșie a știut să zdrobească ofensiva aceleiași burghezii, care pusese la cale intervenția armatelor străine pe pământul Rusiei Sovietice și care organizase pe gardiștii albi. „Comitetul Central își dă perfect seama

1) V. I. Lenin: *Sarcinile Uniunilor Tineretului*, „Lenin despre Literatură“, Ed. P.M.R. 1948, pag. 191.

*că acum când războiul e pe sfârșite, interesul pentru problemele creației artistice și ale culturii proletare va crește mereu în rândurile muncitorilor. Comitetul Central apreciază și respectă tendința muncitorilor progresiști de a pune pe ordinea de zi chestiunile privind dezvoltarea spirituală mai bogată a individului...”*¹⁾ — spunea în încheiere scrisoarea Comitetului Central.

Astfel încă dela început, dela primele lor manifestări concepțiile menșevice reacționare, care stăteau la baza devierilor proletcultiste au fost puternic combătute și demascate de Partidul Bolșevic, de marii lui conducători.

Publicația care a răspândit în cea mai mare parte așa numita „literatură proletară”, pe care proletcultul o oferea poporului drept literatură revoluționară, drept „literatura cea mai înaintată” a epocii, a fost revista „*Kuznița*” (Potcovăria). Esențialul în creația „poetică” a acestei reviste era un simbolism de o coloratură nouă, folosirea unor alegorii cât mai abstracte și în același timp ploconirea în fața tuturor regulilor poeziei decadente. Fără îndoială că toate acestea prezentate având grije să se afirme că sunt cu totul „independente” față de Partid, față de regim, în schimb că sunt „artă proletară” revoluționară.

Tematica poeziei și a prozei publicate de „*Kuznița*” mergea către îmbrățișarea celor mai generale probleme, a problemelor pe scară „mondială” tinzând către „revoluția mondială”. Această orientare este cu atât mai demnă de subliniat, cu cât ea va renaște sub o altă firmă ceva mai târziu, prin 1924-1925, când în revista „*Na postu*” (La post) se va încerca să se teoretizeze teza despre imposibilitatea construirii socialismului într-o singură țară, și pe aceeași linie se va încerca să se demonstreze că este imposibilă deci și

făurirea unei literaturi naționale. Cosmopolitismul ambelor tendințe este evident, după cum este evidentă și rădăcina lor comună: troțchismul.

Impotriva tematicii generale, „mondiale” și „cosmice”, care nu făcea decât să abată atenția dela sarcinile și problemele cele mai imediate ale actualității, și îndemna la ploconire în fața apusului, — Maiacovski a scris mai multe poeme.

Bătându-și joc de cei care visează revoluția mondială și nu văd sarcinile lor concrete, Maiacovschi le-a indicat să-și coboare ochii deocamdată la revoluția din țara lor; în fond, Maiacovschi demonstra pur și simplu utopismul dar și ipocrizia celor care stau mereu cu ochii peste hotare și așteaptă mântuirea de acolo.

Și fără îndoială e plină de învățăminte pilda de dragoste bolșevică pe care o dă Maiacovschi nihilistilor față de moștenirea trecutului, strigându-le: „*Pe Pușchin îl luăm cu noi în comunism*”.

O altă manifestare a proletcultului în domeniul creației artistice este reducerea bogatului conținut sufleteșc al omului nou, la o singură trăsătură, șablonizarea omului pe baza unei singure preocupări ale sale. Este vorba de ceea ce proletcultiștii numeau „forța muncii (elementul muncii)” și-l legau de mașinism. Unul din teoreticienii proletcultului, N. Leășko, într-un articol scris după ce proletcultul fusese lichidat, încearcă să pună în locul conștiinței politice a omului nou, o nouă conștiință, aceea a muncii abstracte, a muncii „în sine”. „*Părerea că literatura proletară se distinge în primul rând prin ceea ce obișnuit se numește, în mod brutal, politica, e fundamental greșită. Ceea ce-i unește în primul rând pe scrii-*

1) Citat după L. Plotkin, pag. 39.

torii proletari, este conștiința muncii, că numai cu muncă, prin muncă va fi atins idealul, vor fi înlăturate toate calamitățile ce se abat asupra muncitorului, că munca este criteriul justiției, al egalității".¹⁾ Dacă această parte a afirmațiilor lui Leașko este foarte aproape în esență de „teoriile” economiștilor, care încercau să înlocuiască lupta politică, ideologică a proletariatului, prin revendicările de ordin economic, și dacă „apolitismul” este o pledoarie cât se poate de transparentă pentru întoarcerea muncitorimii la regimul de exploatare — o altă parte a afirmațiilor lui indică foarte clar ce amploare urma să ia munca pentru scriitori, cum anume să cânte ei munca, după cerințele proletcultului. „Până și fenomenele naturii sunt înzestrate de ei (de scriitori n. n.) cu procesul muncii. Luna, cântecul privighetorii, stelele, soarele, cucul, — totul îi face pe scriitorii proletari să se gândească la procesul muncii”²⁾. Este cu neputință să nu înțelegem chiar de la prima vedere că, privită astfel, munca eliberată, munca în condițiile regimului sovietic, în care exploatarea a fost lichidată, munca aceasta nu mai e o fericire pentru om ci dimpotrivă, ea devine o obsesie, o tortură; omul devine sclavul unei puteri tiranice care este munca, devine sclav al mașinilor, robot, orice altceva decât om liber și conștient. O asemenea concepție asupra muncii nu ajunge la altceva decât să-l facă pe om să urască munca, să se îndepărteze de muncă.

Este deosebit de semnificativă constatarea pe care o făcea scriitorul sovietic Constantin Fedin arătând până unde mergea sărăcirea, șablonizarea chipului muncitorului comunist. Bolșevicii erau prezentați de „literatura proletară” promovată în anii proletcultului drept „oamenii cu scurtă de piele”. Aceasta era caracteristica de bază prin care era indicat un bolșevic. Mulți ani apoi scriitorii sovietici au

avut de luptat pentru a „desbrăca pe bolșevic de scurta sa de piele” — spunea C. Fedin. Este numai un exemplu, dar el arată încă odată că literatura proletcultiștilor tindea să înlocuiască omul viu cu scheme uscate, fără viață, care nu spuneau nimănui nimic. Salopeta, scurta de piele, înlocuiau printr’un detaliu exterior, neesențial, toată bogăția conținutului sufleteșc al omului socialist educat de Partidul lui Lenin și Stalin. Cu alte cuvinte, nu omul care muncește liber și conștient era personagiul central al literaturii, ci munca; omul dispărea cu totul în procesul muncii, care devenea astfel o muncă „în sine”.

Este oare aceasta o concepție bolșevică asupra muncii, asupra rolului omului? Are această metodă de creație artistică vreo legătură cu ceea ce spunea la Congresul scriitorilor sovietici în 1934, marele Gorki, când arăta în ce constă realismul socialist?

„Realismul socialist concepe existența ca o acțiune, ca o creație, al cărei scop este dezvoltarea neîntreruptă a celor mai înalte aptitudini ale omului, tinzând spre biruirea forțelor naturii, pentru a-și asigura o viață lungă și prosperă și pentru a dobândi sublima fericire de a trăi pe acest pământ, pe care el vrea să-l transforme într-o minunată locuință a unei singure familii — omenirea — potrivit creșterii neîncetate a propriei sale trebuințe”³⁾.

Există vreo apropiere între ceea ce arată Gorki că este calea literaturii sovietice, literatura cu adevărat proletară, care ridică pe om la înălțimi nebănuite, îl înobilează tocmai în pro-

1) N. Leașko: *Trăsături distinctivă esențiale ale literaturii proletare*, citat după L. Plotkin, pag. 37.

2) Ibid. pag. 37.

3) M. Gorki: *Despre Literatură*, pag. 472, ed. Rusă, citat după V. Bialik: *Gorki și Estetica realismului socialist*, „Probleme de Literatură și Artă” Nr. 2, 1948, pag. 7.

cesul muncii libere și conștiente — și între sclavia în care voiau să-l coboare pe om N. Leășko și proletcultiștii? Nu numai că nu este nicio apropiere ci, dimpotrivă, este o fundamentală deosebire: Gorchi arată calea spre o viață liberă, fericită, proletcultiștii încearcă să ducă înapoi la regimul burghez de exploatare.

Insfârșit o altă deviere importantă pe care adepții proletcultului au încercat să o strecoare drept caracteristică a „literaturii proletare”, era afirmația după care condiția de bază a valorii și valabilității, a trăiniciei unei opere literare, este sinceritatea. Este suficient — spuneau ei — ca o operă să fie sinceră, pentru ca această caracteristică să scuze lipsa ei de veridicitate, de nivel artistic, etc. Se milita în felul acesta pentru o literatură ruptă de viață, se încuraja graba, neglijența, lipsa de talent. Orice producție, fie ea cât de lipsită de conținut, fie ea cât de necorespunzătoare vieții, cât de imposibilă ca realizare artistică, — de vreme ce era socotită „sinceră”, toate celelalte nu mai contau, producția era declarată „autentică”. De aci, este ușor de înțeles că erau decretate ca „literatură proletară” poezii cu totul personale, intimiste, pline de un lirism împins până dincolo de orice limite, poezii care încercau să demonstreze că universul, omenirea, Republica Sovietică, luptele ei, Partidul — toate pălesc în fața preocupărilor poetului „sincer”; sau, pe de altă parte, se ajungea și pe această cale la aceeași poezie de exaltare nemăsurată, de rupere de realitate și ancorare în abstract, în cosmic, tot pe baza „sincerității”. Individualismul mic-burghez se putea etala în voie într-o astfel de „literatură”. Nu e deloc greu de descoperit și aici că rădăcina teoriei despre sinceritate se afla în aceeași ideologie reacționară burgheză, în filozofia idealistă. Pe de o parte încurajarea negli-

jenței în ceea ce privește forma, pe de altă parte cultivarea poeziilor rupte de viață, dovedeau că proletcultismul și formalismul mergeau mână în mână.

Lenin a combătut și această deviere a proletcultului, mai ales în discursul rostit la primul Congres al întregii Rusii pentru instrucțiunea extrașcolară, — demascând elementele provenite din intelectualitatea burgheză care socoteau că literatura și arta sunt un teren cu totul favorabil pentru a da drept „filosofie și cultură proletară”. schimonosirile și născocirile lor formaliste, absurde și supranaturale, și negau altor poeți calitatea de scriitori proletari.

În poemul adresat scriitorilor proletari, Maiacovski a demascat pe acești impostori, a căror poezie el o numea „Aiureală în patru etaje”:

Mulți poeți

cată să pară ei cei mari

să-i socoată adică lumea mai de frunte.

— Noi, zic ei, suntem unici,

suntem proletari...

Dar eu ce naiba sunt,

negociez valute?

Eu, fraților,

sunt meseriaș

din fire

Și filosofia asta

nu mie-a dragă

de loc¹⁾.

Pe linia încurajării neglijenței față de forma artistică, față de munca textului, a încurajării grabei și a lipsei de măiestrie, proletcultiștii afirmau deosemena că mijloacele de expresie, frumusețea limbii, nu trebuie să constituie o condiție a unei opere literare, că deci scriitorul nu trebuie să caute o expunere cât mai aleasă a ideilor și imaginilor sale. Legată de atitudinea nihilistă față de moștenirea culturală în

1) V. Maiacovski: *Mesaj către poeții proletari*, vol. *Maiacovski* cu un studiu de H. Deleanu și 15 poeme traduse de Victor Kernbach, Ed. Socec 1948, pag. 49.

general, această lipsă de grijă față de limba poporului, limbă în care au creat minunatele lor opere Pușchin, Lermontov, Cernișevski, Turgheniev, Cehov, Tolstoi, — însemna un îndemn direct la lipsa de dragoste pentru patrie, pentru popor. Lenin a demască și această erezie a proletcultului. „*Oare nu e vremea să declarăm război pocirii limbii ruse?*”¹⁾ — se întreba Lenin, combătând tendința unor scriitori de a părași expresiile cele mai frumoase ale limbii ruse și a le înlocui prin expresii „fabricate” în laboratoare, sau luate din franțuzește și alte limbi. În această direcție, Lenin a luat inițiativa — și s’a interesat îndeaproape — de a se întocmi „un dicționar al adevăratei limbii rusești, să zicem un dicționar al cuvintelor întrebuințate de clasici, dela Pușchin până la Gorki”²⁾. În același timp Lenin arată marea importanță a literaturii populare, a folclorului, pentru scriitori. La necesitatea studierii și învățării de către orice literat a limbii și folclorului, se referea și Gorki când arăta că scriitorii, mai ales cei tineri, ar trebui să aibă o școală în care să asculte „*cursuri de aprofundare a cunoașterii limbii; cu catedre de folclor, de istorie a literaturii universale și a celei ruse îndeosebi*”³⁾.

Lupta Partidului bolșevic, a lui Lenin și a marilor scriitori ca Gorki și Maia-covski împotriva proietcultului, a sfârșit cu lichidarea acestuia. Dar lichidarea proietcultului, ca atare, n’a însemnat în același timp și lichidarea tendințelor proietcultiste care au mai dăinuit mult timp și împotriva căroră lupta a fost dusă în continuare de I. V. Stalin.

Infrânți din punct de vedere ideologic, odată cu „teoreticianul” lor de frunte, Bogdanov, proietcultiștii au răbufnit sub altă formă la revista „*Na postu*”, de data aceasta având nuanța troțchistă care milita împotriva revoluției, care contesta posibilitatea construirii socialismului într-o singură țară. Pe linia aceasta, „napostoviștii” pălăvră-

geau și ei despre imposibilitatea făuririi unei adevărate culturi proletare, despre faptul că internaționalismul proletar desființează cultura națională, tradițiile naționale, că numai cu prețul renunțării la specificul național se poate realiza internaționalismul proletar. Oricine recunoaște aici reînvierea proietcultului; pledând pentru renunțarea la specificul național, se pleda din nou pentru renunțarea la moștenirea culturală, la tradiții și la condițiile specifice vieții poporului rus.

Acestei orientări ideologice contrarevoluționare, capitulante față de burghezie, îi corespundea în practică o literatură pe aceeași măsură. „Napostoviștii” lipseau în primul rând literatura de conținutul ei revoluționar, tocmai prin aceea că negau posibilitatea desăvârșirii revoluției și a construirii socialismului. Nelegată de tradiții, nelegată de viață, deci fără izvoarele puternice, indispensabile oricărei literaturi, creația așa zis literară a „napostoviștilor” se afla de fapt „suspendată”, fără bază, era o literatură de-a dreptul formalistă. Însă, chiar scriitorii nu s’au lăsat înșelați de frazeologia troțchistă și n’au avut legături cu revista „*Na Postu*”, iar cei câțiva care se apropiaseră de ea o vreme, s’au îndepărtat curând, lucru pentru care au fost imediat decretați de către redactorii revistei, dușmani și persecutați. Ca și recenții lor înaintași dela proietcult, „napostoviștii” se declarau singurii exponenți ai liniei Partidului. Toată frazeologia „de stânga” nu era decât un camuflaj sub care acești noi deviatori încercau să-și ascundă ideologia lor troțchistă evidentă. Scriitori ca Furmanov au protestat împotriva politicii gre-

1) V. I. Lenin: *Despre purificarea limbii ruse*, „Lenin despre Literatură”. Ed. P.M.R. 1948, pag. 182.

2) Idem, pag. 220.

3) M. Gorki: V. I. Lenin, „Lenin despre literatură”, Ed. P.M.R. 1948, pag. 245.

șite a „napostoviștilor“; s'au ridicat și alte glasuri, ale membrilor Asociației scriitorilor proletari, formată după lichidarea proletcultului. Dar lovitura nimicitoare a aceste noi devieri în problemele literaturii a fost dată de I. V. Stalin în cuvântarea sa ținută la 18 Mai 1925 la Universitatea comunistă a oamenilor muncii din Orient. În această cuvântare, I. V. Stalin a arătat liniile politicii sovietice față de naționalități în general și a dat genuala definiție a culturii proletare care se făurea în condițiile Puterii Sovietice și care nu numai că nu desființează culturile naționale ale diferitelor naționalități, ci, dimpotrivă, le dă o dezvoltare încă neîntâlnită. *„Proletară în conținut, națională în formă, — iată cultura universală spre care mergem. Cultura proletară nu desființează cultura națională, ci îi dă conținut și, invers, cultura națională nu desființează cultura proletară, ci îi dă formă“*¹⁾.

Indicând astfel linia Partidului Bolșevic în problemele culturii, I. V. Stalin a demascat toată pălăvrăgeala de esență troțchistă, despre incompatibilitatea culturii proletare cu cultura națională, și despre imposibilitatea făuririi unei culturi proletare. În mod concret, toate teoriile „napostoviste“ se dovedeau îmbinate în acelaș timp cu o periculoasă deviere cosmopolită, de ploconire în fața culturii burgheze. Aceasta a ieșit și mai bine la iveală mai târziu, când s'a analizat situația socială, activitatea celor dela „*Na Postu*“ și care s'au dovedit a face parte — cei mai mulți — din aceeași mișcare criminală clandestină troțchistă.

Politica Partidului în domeniul literaturii a fost trasată apoi în hotărârile Congresului al XIII-lea al Partidului și apoi la 18 Iunie 1925, în Rezoluția *„Despre politica Partidului în domeniul literaturii“*.

Impotriva persecuțiilor suferite din partea „napostoviștilor“ de scriitorii care

nu se numărau printre colaboratorii revistei „*Na Postu*“ și care erau declarați pur și simplu „dușmani ai regimului“, Congresul al XIII-lea a indicat atitudinea care trebuia avută față de unii scriitori bine intenționați, dar care erau încă puternic dominați de ideologia burgheză și făceau unele greșeli *„isvorite dintr'o insuficientă înțelegere din partea lor a caracterului regimului sovietic“*. Congresul a mai hotărât că nici un grup, nici o școală, nici o mișcare literară nu trebuie să se declare exponenta liniei Partidului, nu trebuie să vorbească în numele Partidului. Rezoluția, dată nu mult după Congres, a dezvoltat și adâncit această politică a Partidului în domeniul literaturii. Chemarea la întrecere pe care Rezoluția a adresat-o literaților a avut un puternic ecou în rândurile scriitorilor, și, în scurt timp au apărut o seamă de cărți importante, cum sunt romanele *Soti* de Leonid Leonov, *Timpule înainte* de Valentin Cataev, pamfletele antifasciste ale lui Ilya Ehrenburg, romanul *Petru I* de Alexei Tolstoi, etc. Acestea, alături de alte lucrări importante apărute cu câțiva ani mai înainte, și alături de lucrările lui Gorchii constituiau începuturile literaturii realist-socialiste, ale literaturii cu adevărat proletare. Dintre aceste prime realizări trebuiesc citate poemele lui Maiacovșchi, romanele *Torentul de fier* de Al. Serafimovici, *Ceapaev* și *Răscoala* de Dimitri Furmanov, *Cimentul* de Feodor Gladcov, *Infrângere* de Alexandr Fadeev.

În condițiile acestui avânt al literaturii sovietice, al procesului de apropiere către regimul sovietic, către Partidul Bolșevic, a unor scriitori de mare talent care șovăiseră o vreme — dintre aceștia fac parte Vsevolod Ivanov,

1) I. V. Stalin: *Opere*, vol. 7, Ed. P.M.R. 1950, pag. 144.

Constantin Fedin, Nicolai Tihonov, Leonid Leonov, Valentin Cataev, Ilya Ehrenburg, Alexei Tolstoi — în aceste condiții apar cu atât mai grave devierile Asociației RAPP (Asociația rusă a scriitorilor proletari) care a lansat câteva așa numite „lozinci creatoare“, lozinci care erau tot atâtea devieri de esență proletcultistă. În primul rând „rapoviștii“ au proclamat că ei nu recunosc pe „tovarășii de drum“ — prin care Partidul înțelegea pe intelectualii cinstiți, proveniți din burghezie și care se alătură deschis și sincer de proletariat. „Nu tovarăș de drum, ci aliat sau dușman“ — spuneau rapoviștii. Această lozincă dușmănoasă față de „tovarășii“ revoluției, tindea să îndepărteze dintr'odată de regimul sovietic, de construcția socialistă, nu numai pe unii scriitori, artiști și oameni de știință, dar și pe oamenii mijlocii, care aveau încă nelămuriri și șovăeli. Este cunoscută persecuția deslănțuită de RAPP împotriva lui Alexei Tolstoi, de pildă, scriitor care îndată după Marea Revoluție se refugiase peste hotare, dar care se întorsese în Rusia ca prieten al regimului și scrisese lucrări de mare valoare. „Presiunea Rapp-ului asupra mea sporea din ce în ce, până a ajuns să ia proporții atât de serioase, încât am fost nevoit să-mi întrerup pentru câțiva ani activitatea teatrală“¹⁾ — scrie Alexei Tolstoi în nota autobiografică alcătuită în 1943. Iar mai jos, în aceeași notă, scrie: „Reprezentarea primei variante a lui „Petru“ (e vorba de prima versiune dramatizată a romanului „Petru I“, n. n.) la Teatrul de Artă Nr. 2 din Moscova, a fost întâmpinată de Rapp cu asalt și a fost salvată de tovarășul Stalin, care stabilise încă din 1929, un punct de vedere just asupra epocii lui Petru“²⁾).

Oameni ca Alexei Tolstoi au putut să-și continue activitatea abea după ce atmosfera polițistă, de suspiciune și neîncredere impusă de RAPP și de troțchiști a fost lichidată. „Numai după

disolvarea RAPP-ului, după purificarea vieții noastre socialiste de troțchiști și de simpatizanții lor, de toți aceia care urau Patria noastră și unelteau împotriva ei — am simțit cum s'a desfăcut cercul dușmătos din jurul meu. De atunci, am putut să-mi închin toate puterile mele nu numai activității literare, dar și celei sociale“³⁾.

Nu poate fi de mirare această atitudine a rapoviștilor față de un scriitor ca Alexei Tolstoi, dacă și scriitori ca Maiacovschi au fost declarați dușmani ai organizației RAPP!

Dar Lenin spusese încă în 1917, cu privire la intelectualii proveniți din burghezie: „...avem nevoie de cunoștințele, de experiența și munca lor“⁴⁾. Iar, ceva mai târziu, în Noembrie 1918: „Noi clădim regimul nostru cu elementele pe care ni le-a lăsat capitalismul. Noi n'am putea clădi regimul nostru dacă o astfel de moștenire a culturii capitaliste, cum e intelectualitatea, n'ar fi folosită“⁵⁾.

Manifestând o atitudine dușmănoasă față de scriitorii cu reale posibilități și cu o reală dragoste pentru regimul sovietic, rapoviștii făceau în schimb mult sgomot în jurul unor tineri care de cele mai multe ori n'aveau niciun merit deosebit, decât acela de a fi acceptat „politica“ RAPP-ului. Incutându-se astfel lipsa de muncă a unora, pretinzând că militează pentru formarea cadrelor de scriitori proletari, dar în fond promovând o literatură mediocră, nerealizată artistic, rapoviștii se dovedeau a fi continuatorii proletcultului, a cărui teorie o desvoltau în con-

1) Alexei Tolstoi: *Autobiografie*, „Calvarul“, vol. I, Ed. Cartea Rusă, 1949, pag. 16.

2) Ibid., pag. 16.

3) Ibid., pag. 17.

4) Citat după I. S. Smirnov: *Din istoria construirii culturii socialiste în prima perioadă a Puterii Sovietice*, Cartea Rusă 1950, pag. 32.

5) Ibid., pag. 32.

diții noi. Indicând scheme fixe și abstracte, care reprezentau, în concepția rapoviștilor, mijlocul infailibil de a crea literatură bună, ei militau în acelaș timp pentru îndepărtarea de viață, pentru șablon, pentru vorbărie, în loc de a milita pentru studierea realității, pentru învățarea dela viață, pentru însușirea moștenirii clasice, pentru o cât mai profundă cunoaștere a marxism-leninismului.

Mulți din acești tineri au scris o singură „operă”: „Cum scriu eu” — în care încercau să se împăuneze că dețin măiestria artistică și că transmit și altora secretul lor. În esență, este evidentă aci o nouă răbufnire a proletcultismului, încercând să teoretizeze aceeași literatură „suspendată”, formalistă.

Devierea rapovistă a fost combătută și ea de Partidul Bolșevic al lui Lenin și Stalin. Gorchî a dus o aprigă luptă pentru însănătoșirea atmosferei create de RAPP, pentru lichidarea începutului de grup închis pe care căuta să-l formeze RAPP-ul între scriitori. I. V. Stalin a arătat în 1929 greșala și pericolul de a face deosebire, de a trage hotar între scriitorii „de stânga” și cei „de dreapta”, în scrisoarea sa „*Răspuns lui Bill-Bieloșercovski*”; „...*Socotesc greșit însuși felul de a pune chestiunea despre „cei de dreapta” și „cei de stânga” în literatură (deci și în teatru). Noțiunea „de dreapta” sau „de stânga” este, în momentul de față în țara noastră, o noțiune de Partid, de fapt noțiune internă de Partid. „Cei de dreapta” sau „cei de stânga” sunt oameni care deviază într-o parte sau în alta dela linia justă de Partid. Ar fi deci nepotrivit să aplici aceste noțiuni unui domeniu căruia îi sunt atât de puțin aplicabile și care este incomparabil mai larg, cum e cazul cu literatura artistică, teatrul, etc. Aceste noțiuni ar putea fi aplicate cel mult unui cerc sau altul de Partid (comunist) din literatura artistică. În sânul unui asemenea*

cerc pot exista elemente „de dreapta” și „de stânga”, dar a aplica aceste noțiuni literaturii artistice în etapa actuală a dezvoltării ei, unde există tot felul de curente, până și curente antisovietice și deadreptul contrarevoluționare — ar însemna să răstorni toate noțiunile. Cel mai nimerit ar fi să utilizezi în domeniul literaturii artistice noțiunile de clasă sau chiar noțiunile „sovietic”, „antisovietic”, „revoluționar”, „antirevoluționar”, etc.”¹⁾.

Cotitura în câmpul literaturii, în direcția purificării despre care vorbea Alexei Tolstoi în „Autobiografia” sa, a fost determinată de istorica Rezoluție a Comitetului Central al Partidului Bolșevic, din 23 Aprilie 1932 „*Despre refacerea organizațiilor literar-artistice*”. Subliniind continua întărire a cadrelor literaturii proletare și avântul creației, rezoluția condamnă regimul de stăvilire a inițiativelor scriitoricești, de frână a dezvoltării literaturii, pe care o constituiau unele organizații din câmpul artei și literaturii prin activitatea lor. Subliniind că aceasta ar putea duce — nu la o mare mobilizare a tuturor scriitorilor pentru oglindirea problemelor construcției socialiste și a omului nou care se făurea, ci ar putea duce la izolarea scriitorilor de viață, la înlocuirea vieții prin șabloane fabricate, Rezoluția indica strângerea forțelor tuturor oamenilor din câmpul literaturii și lichidarea spiritului de castă dela RAPP.

Scriitorii sovietici au primit Rezoluția Comitetului Central cu un avânt nestăvilat și o epocă într’adevăr nouă s’a deschis în fața literaturii sovietice; au apărut numeroase romane, piese, poeme, care au ilustrat noul avânt al artei socialiste și au ridicat literatura sovietică pe culmi nebănuite. Congresul scriitorilor din 1934 a fost o dovadă

1) Citat după articolul: *Stalin și cultura sovietică*, „Probleme de Literatură și Artă” Nr. 10, 1950, pag. 28—29.

grăitoare a perspectivelor strălucite ale literaturii popoarelor sovietice, a condițiilor de creație cu totul noi, a bogăției conținutului care a început să fie oglindit în producțiile literare mereu mai numeroase și de un înalt nivel artistic. Toate acestea au făcut cu puțință înflorirea literaturii sovietice dealungul anilor următori, înainte, în timpul și după Marele Război de Apărare a Patriei, și au stat la baza minunatei caracterizări pe care A. A. Jdanov a făcut-o literaturii sovietice în 1946: „...literatura noastră sovietică trăiește și trebuie să trăiască în strânsă legătură cu interesul poporului, cu interesul Patriei. Literatura este cauza proprie a poporului. Iată de ce poporul consideră drept propria lui victorie fiecare succes al vostru, fiecare operă importantă”¹⁾. Și mai departe: „Scriitorii sovietici și toți militanții noștri ideologici, sunt puși acum în prima linie, căci în condițiile dezvoltării pașnice, sarcinile frontului ideologic și în primul rând ale literaturii nu scad ci, dimpotrivă, sporesc. Poporul, Statul, Partidul, nu vor ca literatura să se rupă de realitate, ei vor ca ea să pătrundă activ în toate sectoarele vieții sovietice. Bolșevicii prețuiesc mult literatura, ei văd clar marea ei misiune și marele ei rol istoric în consolidarea unității morale și politice a poporului, în cimentarea unității și în educarea poporului”²⁾.

Drumul glorios al literaturii sovietice nu poate fi oprit, nici măcar stânjenit, chiar dacă uneori se mai ivesc răbufniri izolate, de esență proletcultistă, cum a fost aceea a criticului A. Belic, care, reluând devierea rapovistă susținea în 1949 că nu poate fi scriitor sovietic acela care nu e membru al Partidului Bolșevic.

A. Belic susținea aceasta răstălmăcind învățătura leninistă cu privire la partinitatea artei. Dar încă în scrisoarea către Bill-Bielotercovschi, precum și în alte prilejuri, I. V. Stalin arătase imposibilitatea, absurditatea încercării

de a extinde noțiunile interne de Partid asupra domeniului cu mult mai larg, al literaturii și artei. Combătând afirmațiile dăunătoare ale lui Belic arătând că ele nu sunt altceva decât o reluare a unor devieri vechi, în fapt a devierilor proletcultiste, „Pravda” spunea: „Părerile lui A. Belic demonstrează o completă neînțelegere din partea lui a politicii Partidului în domeniul literaturii și artei. În esență el caută să reînvie atitudinile sectante de mult demascate și condamnate de Partidul nostru, de a opune pe scriitorii comuniști, scriitorilor fără de Partid, care propagau spiritul de grup”³⁾.

Insuși faptul că masele de cititori sovietici au criticat cu asprime ieșirea cu totul neprincipială a lui Belic, că scriitorii au ripostat deasemenea cu vehemență, — arată că devierile proletcultiste nu mai pot prinde. În același timp, felul cum a fost criticat A. Belic, dovedește încăodată vigilența cititorilor, a scriitorilor sovietici, marele ajutor dat de Partidul lui Lenin și Stalin, care îndrumă și călăuzește spre noi și noi succese, literatura sovietică, literatura cea mai înaintată din lume.

Literatura noastră a înregistrat în anii care au urmat istoriceii cotituri dela 23 August 1944, importante succese, care înseamnă tot atâtea victorii ale poporului muncitor. Scriitorilor din țara noastră li se deschid azi perspective cum n’au avut niciodată în trecut mănuitorii cendeiului și tocmai deaceia sarcina lor de a da opere de un tot mai înalt nivel — atât în ce privește conținutul de idei cât și în ce privește realizarea artistică este cu atât mai mare. Folosind experiența înaintată a literaturii sovietice,

1) A. A. Jdanov: Raport asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad”, Ed. P.M.R., 1947, pag. 40.

2) Ibid. pag. 45.

3) „Impotriva vulgarizării criticii literare”, „Pravda” din 30 Martie 1950.

observând cu atenție și dragoste realitatea Patriei noastre în desvoltarea ei revoluționară, îndrumați și ajutați neîntrerupt de Partid, scriitorii din țara noastră au creat opere care aduc în literatura noastră primele însemnate elemente de realism socialist. Premiile de Stat cu care au fost distinse cele mai bune din operele apărute până la începutul anului 1950 sunt o dovadă că literatura noastră a pășit cu hotărîre pe calea însușirii tot mai temeinice a metodei celei mai înaintate de creație, metoda realismului socialist care va asigura literaturii o înflorire necunoscută în trecut. Trebuie subliniate ca victorii ale întregului nostru popor opere ca romanul *Mitrea Cocor* de Mihail Sadoveanu, sau volumul de poezii *Cântul vieții* de A. Toma, distinse cu Premiul de Stat cl. I; deasemeni opere ca romanul *Vântul nu se stârnește din senin* de Asztalos Istvan, nuvela *Noptile din Iunie* de Petru Dumitriu, poemul *Lazăr dela Rusca* de Dan Deșliu, piese ca *Ziua cea mare* de Maria Banuș și *Bălcescu* de Camil Petrescu — distinse cu premiul de Stat Cl. II. În afară de acestea literatura noastră a înregistrat și alte numeroase realizări de seamă: poeme ca *Lidice* și *Satul lui Sahia* de Eugen Jebeleanu, *Cântec pentru tovarășul Gheorghiu-Dej* de Mihai Beniuc, romane ca *Temelia* de Eusebiu Camilar și *Drum fără pulbere* de Petru Dumitriu, piese ca *Cetatea de foc* de Mihail Davidoglu sau *Mireasa desculță* de Sütő Andras și Hajdu Zoltan, *Recolta de aur* de A. Baranga, etc., etc. Numeroase cadre scriitoricești tinere au posibilitatea să-și manifeste și să-și desvolte realele lor calități. Înfăptuiri neîntâlnite în trecut deschid posibilități mari de creație tuturor scriitorilor. Între acestea trebuie subliniate ajutorul și îndrumarea date de Partid și Uniunea Scriitorilor pentru documentare, în vederea cunoașterii vieții pe avantposturile construcției socialiste, larga difuzare

a literaturii și artei sovietice, isvor necesat de experiență, consfătuirile scriitorilor cu cititorii, avântul luat de cenzurări și cercuri literare, iar de curând, înființarea Școlii de literatură și critică literară „Mihail Eminescu” ale cărei cursuri sunt urmate în condiții mereu mai bune de 64 dintre cele mai talentate elemente provenite din clasa muncitoare. Toate acestea se datoresc luptei Partidului, dragostei cu care poporul înconjoară pe scriitori. Și dacă succesele realizate de literatură pe drumul ogîndirii la un nivel tot mai înalt a realității patriei noastre, a vieții poporului nostru, sunt tot atâtea biruinți care trebuie privite ca puncte de plecare pentru noua cucerire, în acelaș timp, insuccesele, greșelile, stăvilele care se ivesc în cursul acestei desvoltări trebuie analizate cu grije și lichidate în cea mai mare grabă, pentru a deschide calea unor și mai mari succese.

Plenara Uniunii Scriitorilor din R. P. R., discutând problemele poeziei, a trasat poezilor sarcina de a lupta împotriva formalismului, a șabloanelor, a ruperii de viață și a indicat că un pericol principal, care deschide calea lipsurilor enumerate mai sus, îl constituie apariția tendințelor proletcultiste la unii din scriitorii noștri și mai ales la cei tineri.

Raportul și concluziile Plenarei au subliniat că nimeni nu se gîndește azi în țara noastră să teoretizeze proletcultul. Aceasta nu înseamnă însă de loc că pericolul proletcultismului este mai mic pentru literatură și pentru artă în general. Dimpotrivă, tocmai pentru că mai ales tinerii scriitori nu sunt deplin lămurii asupra formelor de manifestare ale proletcultismului, tocmai pentru aceea ei nu știu cum să le evite, cu toată buna lor intenție de a le evita.

După discuțiile purtate în cadrul Plenarei, au apărut unele încercări de a se explica în ce constau manifestările proletcultiste, dar numai în ce privește

poezia. Este limpede însă că aceste încercări, pe lângă că nu-și propuneau decât obiective restrânse la opera pe care o discutau, dar se refereau numai la sectorul poeziei. Ori, manifestările proletcultiste au apărut nu numai în sectorul poeziei ci și al prozei și al crificii. Vom căuta să analizăm în cele ce urmează câteva din aceste manifestări, nădăjduind că rândurile de față vor fi supuse discuției pentru a se putea lărgi dezbateră problemei și pentru a da un ajutor efectiv scriitorilor noștri și în primul rând celor tineri, în vederea lichidării lipsurilor și greșelilor.

Socotim că prezentarea rădăcinilor, a drumului istoric al devierilor proletcultului „a fost indispensabilă pentru clara înțelegere a discuției, pentru a ne îmbogăți în primul rând cu experiența luptei literaturii sovietice împotriva proletcultului sub diferitele lui forme și manifestări, pentru a cunoaște tocmai aceste forme și manifestări și pentru a urmări care și cum au apărut în literatura noastră. Din capul locului trebuie făcută constatarea că lupta literaturii noastre împotriva proletcultismului este imens ajutată de faptul că marii învățători ai lumii muncitoare V. I. Lenin și I. V. Stalin au combătut ei înșiși aceste devieri, le-au demască, că Partidul Bolșevic a dus lupta pentru principialitate, pentru spiritul de partid în literatură și că marii scriitori sovietici ne-au lăsat nu numai experiența lor de luptă, dar și exemplul operelor lor nemuritoare, călăuză de neprețuit pentru scriitorii noștri.

Fără a scoate în evidență toate formele sub care se manifestă azi tendințele proletcultiste în literatura noastră, ne vom opri la cele mai principale și care au o influență mai nefastă asupra creatorilor în general.

Vom începe cu cele manifestate față de moștenirea culturală.

În domeniul reconsiderării moștenirii culturale, încă din 1946, Partidul a dat indicații de o mare însemnătate pentru istoria noastră literară, indicații care puneau de fapt bazele istoriei literare științifice. În cuvântarea sa către intelectuali, Gh. Gheorghiu-Dej, secretar general al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român arăta că „*democrația și concepția care o călăuzește înseamnă tocmai salvarea dela naufragiu a celor mai autentice valori etice, culturale și politice, înseamnă o revalorizare a tuturor valorilor reale ale trecutului. Concepția democratică este tocmai o punte între ceea ce istoricește a fost valabil ieri și ceea ce va fi valabil mâine. Ea asigură continuitatea reală a tradiției culturale a umanității*”¹⁾.

Acestea au constituit punctul de plecare pentru cercetarea în mod critic a ceea ce au creat mai valoros marii scriitori legați de popor, sub regimul feudal și cel burghezo-moșieresc. În repetate rânduri, apoi, organele Partidului „*Lupta clasă*” și „*Scânteia*” au dat ajutoare prețioase în ceea ce privește felul cum trebuie analizată moștenirea culturală în genere și cea literară în special. Astfel au fost articolele apărute cu prilejul centenarului nașterii lui Eminescu, cele care discutau diferite lucrări apărute în reviste sau în edituri (de exemplu: critica apărută în „*Lupta de clasă*” asupra articolului lui J. Popper despre George Coșbuc, publicat în „*Viața Românească*”, sau cronica apărută în „*Scânteia*” asupra broșurii lui I. Vitner despre D. Th. Neculuță, tipărită la EPLA, etc). De asemenea în alte articole care desbăteau probleme ale literaturii, organele Comitetului Central al Partidului au dat îndrumări sigure, ajutoare prețioase în

1) Gh. Gheorghiu-Dej: *Problemele intelectualității românești*, „Contemporanul” an I, Nr. 17, 1946.

munca de reconsiderare a moștenirii¹⁾

„Pentru a păși mai departe, pentru a duce literatura la înflorire, trebuie pe deoparte nimicite pozițiile putrede ale burgheziei în literatură și artă, iar pe de altă parte trebuie scoase la lumină, folosite, toate operele valoroase ale trecutului. Nimic din ceea ce a fost în trecut creație progresivă, sănătoasă, nimic din ceea ce poate folosi luptei de astăzi a poporului nostru, nu trebuie să rămână uitat, nu trebuie să se piardă sub colbul pe care l-a așternut burghezia asupra adevăratelor valori“²⁾

Subliniind astfel importanța moștenirii culturale „Scânteia“ arată că această moștenire trebuie nu numai „scoasă la lumină“ dar și „folosită“ pentru a ajuta „luptei de astăzi a poporului nostru“, cu alte cuvinte, așezată la temelie construirea unei culturi noi, corespunzătoare noii orânduiri care se făurește în țara noastră.

În privința operei de punere în lumină a moștenirii s'au obținut importante realizări, care au redat masei numeroase din comorile literaturii, pe care burghezia le-a ascuns sau a încercat să le falsifice și care au contribuit atât la cimentarea dragostei poporului pentru marii ceretori ai trecutului, cât și la alcătuirea unei temelii a culturii noi, socialiste în țara noastră. Dar în același timp, s'au făcut în acest domeniu și unele greșeli, au apărut tocmai devierile caracteristice proletcultiste, care, deși și-au făcut loc nu datorită unei atitudini dușmănoase, antipopulare, totuși ele nu sunt de loc mai puțin primejdioase și n'au avut de loc urmări mai puțin defavorabile asupra literaturii.

Lenin a arătat în numeroase rânduri că preluarea și dezvoltarea moștenirii culturale, a celor mai bune tradiții de luptă a poporului, trebuiesc făcute „din punctul de vedere al concepției marxiste și al condițiilor de viață și de luptă a proletariatului în epoca dictaturii lui“³⁾, cu alte cuvinte că din a-

ceastă moștenire trebuie să ne însușim numai ceea ce este avansat, progresist. Lenin însuși subliniază cuvintele „punctul de vedere“ tocmai pentru a accentua caracterul profund partinic, pe care trebuie să-l aibă preluarea și folosirea moștenirii.

Ce înseamnă aceasta? Aceasta înseamnă că în studierea operelor create sub alte orânduiri decât cea socialistă, cercetătorul, istoricul literar trebuie să dea dovadă de spirit critic ascuțit, să aibă în vedere sarcinile actuale ale construirii socialismului. Dar totodată el trebuie să fie însuflețit de dragoste fierbinte pentru scriitorii din trecut, care au creat opere de valoare, oglindind în mod realist și la un înalt nivel artistic viața și lupta poporului în diferite epoci. Învățătura leninistă-stalinistă ne arată că *nimic* din ceea ce s'a creat valoros în trecut nu trebuie să scape istoricului literar. Iată însă că pornind de la acest punct de plecare, pe care învățătura marxist-leninistă îl indică drept condiție a unei istorii literare alcătuite în mod științific, s'a ajuns la unele rezultate care, cu toată buna intenție a celor ce le-au obținut, sunt în fundamentală opoziție față de punctul de plecare.

Este vorba de felul în care s'au subliniat, cu o stăruință deosebită uneori, „limitele“ pe care le-au avut marii scriitori din trecut.

Fără îndoială, că în cercetarea operei unui scriitor trebuie să avem spirit critic. Extinzând și generalizând o afirmație a lui Lenin, vom înțelege că în primul rând în moștenirea culturală ne interesează *elementele pozitive*, valo-

1) Vezi și *O datorie patriotică. Punerea în valoare a tot ce e progresist în trecutul culturii noastre*. „Scânteia“ din 9 August 1949.

2) „*Spre un nou avânt al creației literare*“, „Scânteia“ No. 1300 din 12.XII 1948.

3) V. I. Lenin: *Culegere de articole*, vol. 35, pag. 148, Ed. Rusă, citat după V. Neiman, pag. 226.

roase, cele care pot fi puse la temelia culturii noi, socialiste, pe care o făurește proletariatul în condițiile dictaturii sale, și apoi în condițiile societății socialiste.

„Noi luăm din fiecare cultură națională numai elementele ei democratice și elementele ei socialiste, le luăm numai pe acestea și în mod exclusiv în opoziție cu cultura burgheză, cu naționalismul burghez al fiecărei națiuni”¹⁾ — spunea Lenin. Aceasta se aplică și în domeniul moștenirii.

Din opera fiecărui scriitor noi folosim cu dragoste numai ceea ce este înaintat, progresist, numai ceea ce reprezintă în adevăr contribuția scriitorului respectiv la tezaurul culturii naționale. Tocmai împotriva acestor elemente valoroase s'a deslănțuit ura burgheziei, care a încercat să le acopere cu vâlul tăcerii, să le ascundă, să le minimalizeze sau să le prezinte în mod diformat masselor populare; și tocmai aceste elemente trebuie să le scoatem noi la iveală cu grijă. A pierde din vedere acest lucru, a discuta ceea ce este mai puțin realizat sau înapoiat în operele acestor scriitori, în aceeași măsură în care se discută părțile valoroase, iar uneori chiar în măsură mai mare, aceasta înseamnă a da dovadă de lipsă de dragoste față de moștenire, a cădea în devieri care duc la proletcultism.

Din acest punct de vedere trebuie spus că nu întotdeauna s'a mers pe linia justă, indicată de învățătura marxist-leninistă.

Un exemplu îl constituie felul în care au fost alcătuite unele prefețe ale volumelor de Opere Alese retipărite, precum și felul cum au fost ținute unele lecții de istoria literaturii române în cadrul Institutelor de literatură. Cu privire la valoarea operei lui Odobescu, de exemplu, studenții Școlii de literatură au fost foarte nedumeriți. Felul în care conferențiarul a analizat limitele, pierzând aproape cu totul din vedere marea valoare realistă a operei beletris-

tice a lui Odobescu, a studiilor lui, a creiat impresia falsă că nu avem deloc suficient temei ca să preluăm și să folosim moștenirea culturală a acestui scriitor. Cu privire la Odobescu — ca să ne oprim numai la acest exemplu — nici prefața volumului de „Opere alese” apărut în Editura de Stat nu este mult deosebită. Valoarea ideologică a operei scriitorului este analizată mai ales pe baza unui articol, scris de el la Paris în epoca de tinerețe, și trecându-se în mod superficial peste năvele ca „Mihnea Vodă cel Rău”, „Doamna Chiajna”, peste „Pseudokinetikos”. Concluziile prefeței la studiul realizării artistice a acelorași opere nu sunt astfel îndeajuns fundamentate prin analiza conținutului de idei și imaginea lui Odobescu apare incompletă, afirmațiile istoricilor literari burghezi nu sunt astfel puternic combătute, opera lui Odobescu nu este în mod științific și convingător prezentată masselor care făuresc noua orânduire și noua cultură corespunzătoare ei.

Stabilirea limitelor unui scriitor în oglindirea realistă a epocii sale nu trebuie, fără îndoială, trecută cu vederea, tocmai pentru a preveni masele, pentru a combate interpretarea neștiințifică, falsă a burgheziei care a scos în evidență în special aceste părți ale operei unui scriitor. Dar esențial în studiul moștenirii trebuie să rămână *punerea în valoare a părților pozitive*, nu insistența asupra limitelor, care duce direct la atitudini de negare a moștenirii, la atitudini proletcultiste.

Punerea pe dos a problemei moștenirii a avut și unele manifestări cu mult mai îngrijorătoare.

Astfel, doar cu trei luni în urmă, colectivului revistei „Viața Românească” i s'a oferit spre publicare un articol conceput deadreptul de pe pozițiile proletcultului. El se intitula

1) V. I. Lenin : *Opere*, vol. 20, pag. 9, Ed. P.M.R. 1951.

„Contribuție la studiul limitelor viziunii realiste a lui Caragiale“. Autorul studiului, G. C. Nicolescu, se străduia să găsească tot ce nu e valoros, tot ce constituie limitele, opririle, șovăelile, căutările lui Caragiale. Insuși faptul că articolul nu avea pretenție să epuizeze problema ci să aducă o „contribuție“ doar, arată că autorul socotește că limitele lui Caragiale sunt cu mult mai numeroase și mai adânci, că ele necesită deci o dezbateră largă. „Viziunea realistă a lui Caragiale, trebuie să recunoaștem, are multe lacune — spune autorul chiar în al doilea paragraf — și nu trebuie să ne sfîim a le arăta, oricât de importantă ar fi contribuția sa la demascarea viciilor societății burghezo-moșierești“.

Expunându-și astfel punctul de plecare, autorul studiului dovedea că se află cu totul de acord cu „teoria“ proletcultului, dovedea că, în timp ce poporul nostru îl iubește pe Caragiale, îi admiră și-i prețuiește opera, învață s'o cunoască tot mai adânc și s'o folosească, să învețe din ea, în acest timp se alcătuesc articole care caută să evite discutarea operei în fondul ei, ci se opresc la amănunte cu totul neesențiale, pe care le substituie celor esențiale.

Articolul continuă cu același program și pe același ton. Disecând opera lui Caragiale, luând fragmente izolate, citând parțial, autorul își dezvoltă astfel pe cincizeci de pagini dactilografiate „contribuția“ sa la negarea moștenirii lui Caragiale.

Proletcultiștii trâmbețau că proletariatul n'are ce învăța dela marii scriitori din trecut, că proletariatul trebuie să-și făurească o cultură, o literatură cu totul nouă. Articolul citat mai sus duce în mod firesc la aceeași concluzie. El este o manifestare tipică de proletcultism.

Dar aceste manifestări nu rămân fără urmări în masse. Nu sunt rare cazurile când în cenacurile literare din diferite orașe și regiuni ale țării, tinerii scrii-

tori nu mai caută să învețe dela scriitorii „care au atâtea limite“. În mintea unora dintre scriitorii tineri își face loc ideea că trebuie să se ferească de moștenirea culturală, de scriitorii ca Odobescu sau Creangă, care „n'a zăgărit în toată complexitatea lor contradicțiile de clasă dela față, n'a făcut să răsună puternic în opera sa protestul fierbinte al milioanei de țărani“ — așa cum spun „tezele provizorii“¹⁾. Ce putem noi învăța dela un asemenea scriitor, care „n'a văzut în toată complexitate sa“ esențialul ? — se întreabă scriitorii tineri care vor să oglindească lupta actuală a țărânimii pentru transformarea socialistă a agriculturii. Și de aici se naște disprețul față de moștenirea culturală, se naște credința că noi azi trebuie să făurim o literatură, o cultură cu totul rupte față de trecut. Iar această greșală tipic proletcultistă, duce în același timp la alte greșeli.

Tot în domeniul moștenirii, trebuie semnalată altă deviere, ale cărei manifestări duc la aceeași atitudine proletcultistă. Este vorba de felul cum a fost studiat până acum marele moment cultural legat de mișcarea pașoptistă, sau curentul „Contemporanul“.

În numeroase lucrări de reconsiderare, scriitorii ca Bălcescu, Boliac, Cogălniceanu, Alecsandri, Russo, Ghica, Negruzzi, etc., sunt „legați“ în mod nemijlocit de burghezie, drumul lor, elementele lor pozitive sunt arătate a fi datorite drumului burgheziei. Așa sunt prezentați, cu rare excepții, scriitorii din jurul epocii 1948 în *tezele provizorii de istoria literaturii române*, pentru clasa IX, tot așa în volumele apărute în „Biblioteca pentru toți“.

Despre Negruzzi se spune: „Evoluția lui este aceea a burgheziei care a trădat idealurile democratice chiar în tim-

1) *Teze provizorii de istoria literaturii române* pentru cl. X, partea III, Ed. de Stat, 1950, pag. 79.

pul revoluției" ¹⁾). Tot astfel despre Ghica se spune că în epoca 1848 slujea „interesele burgheziei în dezvoltare” ²⁾

Afirmația nu se întâlnește doar în cele două prefețe amintite; ea apare sub diferite forme și când e vorba de Alexandrescu sau de Russo conchizând că progresismul acestor scriitori, că, prin urmare, realismul operei lor se datorește burgheziei în ascensiune.

A socoti că purtătoare a idealurilor progresiste în revoluția dela 1848 este burghezia și nu masele populare, înseamnă a nega caracterul democratic al acestei revoluții. Ceeace dă mișcării pașoptiste caracterul larg democratic, este tocmai participarea poporului la revoluție.

Marii scriitori tocmai prin aceasta sunt realiști, pentru că în perioada de reacțiune care a urmat revoluției dela 1848, ei au oglindit mai departe idealurile înaintate ale poporului, operele lor au oglindit frământările poporului. În operele scriitorilor noștri, Boliac, Cogaľniceanu, Alecsandri, Russo, etc. ghidați de gândirea înaintată a lui N. Bălcescu, de punctele proclamației dela Islaz, există încă înainte de 1848 suficiente accente de critică, nu numai împotriva boierimii feudale, dar și împotriva burgheziei, pentru că, după 1848, acești scriitori să-și desvolte critica lor împotriva coaliției monstruoase burghezo-moșterești. Numai pe baza legăturii cu poporul ne putem explica de ce, de exemplu, în opera lui Negruzzi, pătrund note violente de critică împotriva boierimii („Alexandru Lăpușneanu“, etc.), deci împotriva clasei sale, de ce despre Bălcescu scrie atât de avântat Ghica la 1886, când era ministru la Londra, într-o epocă în care era un reprezentant politic al monstruoasei coaliții, de ce Alecsandri scria la 1877, când deținea răspunderi înalte, poemele atât de apropiate de popor, din ciclul „Ostașii noștri“, etc.

O manifestare de acelaș fel este aceea

de care a dat dovadă prefațatorul ediției de „Opere alese“ din I. Slavici. Analizând conținutul nuvelor acestui scriitor, se ajungea la concluzia că Slavici „este reprezentantul chiaburimii!“ Ceeace nu poate fi decât o negare a valorii realiste a operei lui Slavici, o manifestare foarte asemănătoare aceleia de a-l fi socotit pe Pușchin un „gardist alb“.

Felul greșit de a privi pe marii scriitori din epoca 1848, de a-i îngloba burgheziei, de a socoti că ceea ce e valoros, progresist, în opera lor se datorește burgheziei și nu legăturii lor cu poporul, duce deasemenea la atitudinea proletcultistă de dispreț și chiar de combatere față de moștenirea culturală. Și este evidentă, dar în acelaș timp și foarte explicabilă greșala pe care o face un tânăr începător în ale scrisului, în Almanahul *Iașul Nou*, scriind despre importanța moștenirii literare: „In admirabilele studii despre Herzen, Belinski, Cernișevski, Saltăcov-Scedrin, Tolstoi, — Lenin a dat îndrumări pentru o cultură cu adevărat proletară, care trebuie să preia valorile pozitive ale moștenirii burgheze (sublinierea noastră, M. G.) și să desvolte mai departe miezul lor revoluționar“ ³⁾. Tânărul autor ieșean înlocuiește prin termenii „moștenire burgheză“ — ceea ce Lenin numea „acel bagaj de cunoștințe pe care omenirea le-a elaborat sub jugul societății moșterești, a societății birocratice“ ⁴⁾; el trage o concluzie — pe care în mod firesc era invitat s-o tragă din felul cum

1) C. Negruzzi : *Scrieri alese*, Biblioteca pentru toți, E.P.L.A. 1950, pag. 12.

2) Ion Ghica: *Scrisori alese*, Biblioteca pentru toți, EPLA, 1950, pag. 23.

3) Savel Davicu : *Pentru îmbunătățirea muncii Cenaclului literar „A. Toma“* — „Iașul nou“ an. III No. 1-2, Martie 1951, pag. 201.

4) V. I. Lenin : *Sarcinile Uniunilor Tineretului*, „Lenin despre Literatură“, Ed. P.M.R. 1948, pag. 192.

unii din cercetătorii literari i-au anexat pur și simplu burgheziei, pe marii noștri scriitori din această epocă — și socoate că literatura creată de popor, de scriitorii legați de popor, „*sub jugul societății capitaliste*” este același lucru cu „moștenirea burgheză”, anulând dintr’odată marea valoare democratică a operei scriitorilor ca Bălcescu, Boliac, Eminescu, Caragiale, Creangă, etc., pe care-i anexează burgheziei.

Manifestări asemănătoare s’au în-
tâmpat și în rândurile studenților Școalei de Literatură și Critică „Mihail Eminescu”. Arătând cât de mult iubește el pe Maiacovschi, „pe revoluționarul Maiacovschi”, un tânăr scriitor, student în școală, îl opunea lui Eminescu a cărui operă „nu-l răscolea”, pe care nu-l citea, pentru că „nu credea că are ceva de învățat”. Este elocvent deasemenea cazul unui alt tânăr scriitor, deasemenea student, care nu putea să aprecieze *nimic* din opera lui Cogălniceanu, pentru că acesta a fost „un burghez”. Greșala tânărului scriitor este o evidentă deviere proletcultistă, dar rădăcina ei nu se află în altă parte decât în felul cum Cogălniceanu a fost prezentat în unele lucrări apărute. Sunt manifestări tipic proletcultiste de negare a valorii moștenirii literare și tocmai pentru aceasta trebuie combătute și manifestările ca atare, dar mai ales trebuie revizuite izvoarele care le-au generat, le-au alimentat. Aceste atitudini se vădese cu prisosință chiar în felul cum au fost alcătuite unele cursuri de istoria literaturii române la Facultatea de Filologie din București, Cluj și Iași, în felul cum au fost date lucrări la Examenul de Stat — intitulat de exemplu „*Realismul și limitele*” operei cutărui scriitor, sau întrebările de același fel puse studenților în cadrul aceluiaș examen. Toate acestea au dus la formarea unor atitudini nihiliste față de moștenirea culturală, la manifestări proletcultiste.

O altă greșală care duce în mod

obiectiv tot la devieri proletcultiste, este cercetarea în mod disproporționat a operei anumitor scriitori, — de o mare însemnătate, fără îndoială, — dar studiați în mod izolat, fără a fi plasați în complexul literaturii, în raport cu marii creatori ca Eminescu, Creangă, Caragiale. Este vorba de felul cum a fost cercetată moștenirea lăsată de scriitorii legați de curentul „Contemporanul”.

Burghezo-moșierimea a încercat pe toate căile să ascundă sau măcar să micșoreze importanța acestui curent, generat de clasa muncitoare din țara noastră, să minimalizeze valoarea unor reviste cum au fost „*Contemporanul*”, „*Munca științifică și literară*”, „*Lumea nouă literară și științifică*”, „*România muncitoare*” etc., — publicații inspirate de mișcarea muncitorească, sau legate direct de ea, aparținând ei.

Este cunoscută munca ideologică pe care au dus-o aceste publicații, popularizatoare ale marxismului, luptătoare împotriva ideologiei burghezo-moșierimii și pentru o artă și cultură legate de popor. Este cunoscut deasemenea faptul că în paginile acestor publicații au apărut numeroase producții literare, aparținând unor scriitori ca D. Th. Neculuță, I. Păun-Pincio, N. Beldiceanu, C. Mille, etc. și militând în slujba ideilor mișcării muncitorești, a idealurilor larg democratice în general. Însă producția literară a acestor reviste n’a izbutit încă în vremea aceea să atingă — în ce privește măiestria artistică — înălțimea ideologiei pentru care militau; deasemenea, n’au izbutit să atingă înălțimea artistică a lui Eminescu, Caragiale, Creangă, de exemplu. Profund valabile prin ideile pentru care militau, scrierile lui Neculuță, Pincio, Beldiceanu, Mille, etc. constituie pentru noi o moștenire prețioasă a dragostei lor pentru popor, a legăturilor lor cu mișcarea muncitorească, a militării lor pentru idealurile înaintate, ei trebuie studiați în cadrul moștenirii

dar aceasta nu trebuie să ducă la micșorarea însemnătății altor scriitori.

Este, fără îndoială, un merit deosebit al cercetătorilor care au studiat acest curent literar, de a fi contribuit la punerea în lumină a unui important capitol al moștenirii noastre, pe baza cărui s'a dezvoltat ulterior literatura de nivel artistic al lui A. Toma, Al. Sahia. Însă punerea în lumină a acestui curent nu trebuie să ducă la concluzia că marii creatori ai poporului nostru au o valoare scăzută, căci aceasta dă naștere la aceeași atitudine de subapreciere și chiar de negare a moștenirii culturale.

Dacă atitudinea de negare a rolului moștenirii culturale în făurirea culturii cu adevărat proletare a fost una dintre importantele devieri proletcultiste, care s'a manifestat în anumite forme în țara noastră, o altă deviere constă în îndepărtarea de viață, în desconsiderarea rolului pe care-l are cunoașterea profundă a vieții în zugrăvirea procesului de formare a omului nou. În unele opere apărute în ultimii ani, și chiar foarte de curând, critica literară a subliniat că personagiile, faptele lor sunt prezentate în mod schematic, neconvincător, că procesele de transformare, acțiunile, sunt înlocuite de multe ori prin simple declarații ale autorilor — aceasta în ce privește proza, mai ales; deasemenea în poezie bogatul conținut al vieții este expus cu ajutorul frazelor șablon, prin rimarea unor lozinci care, prin repetarea lor la nesfârșit, în diferite poezii ale diferiților poeți, ajung să fie banalizate în așa măsură, să fie sărăcite în așa măsură, încât ele ajung să fie golite de conținutul lor, ajung să nu mai emoționeze pe cititor. În aceeași greșală cade uneori și critica literară, care în cronici sau articole șablon, scoate în evidență la fiecare scriitor, la fiecare operă, aceleași și aceleași lucruri, ajungând până la urmă să creeze un fel de nivelare, să creeze im-

presia că toți scriitorii scriu *la fel*, despre *aceleași lucruri*.

„*Acest fel de a scrie* — a spus Mihai Beniuc în raportul prezentat la Plenara despre poezie — *duce la desumanizarea poeziei, la îngustarea tematicii, la înlocuirea vieții prin atribute exterioare, duce la substituirea creației artistice printr-o schemă moartă.*”¹⁾

Această constare se aplică nu numai poeziei, dar și prozei și criticii și dramaturgiei noastre.

Fără îndoială că nu poate fi pus un semn de egalitate între schematism și proletcultism. Dar, dacă ne gândim la felul cum cei dela „*Kuznița*” și „*Na postu*” înlocuiau omul prin uneltă, prin „*atribute exterioare*”, reduceau viața complexă a omului la unul singur din aspectele ei, nu putem să nu ajungem la concluzia că la rădăcina schematismului, a înfățișării schematice a omului și a proceselor de transformare, se află aceeași atitudine de dispreț față de realitatea noastră revoluționară, atitudine caracteristică proletcultismului.

Marele scriitor sovietic Ilya Ehrenburg a demonstrat superficialitatea unor asemenea „ogindiri” ale vieții. Într-o discuție recentă cu tinerii scriitori sovietici, Ilya Ehrenburg a arătat că unele romane, nuvele, piese, ale unor scriitori — mai ales tineri — seamănă cu următoarea schemă: „*Cap. I. — Ivanov a inventat o nouă metodă de muncă; Cap. II. — Petrov se îndoiește de metoda lui Ivanov; Cap. III. — Ivanov îi dovedește în chip convingător lui Petrov că metoda lui e bună; Cap. IV. — Totuși Petrov se îndoiește; Cap. V. — Sosește un tovarăș de la Centru și Ivanov îi împărtășește și lui pianul; Cap. VI. — Petrov împărtășește tovarășului dela centru îndoielele*

1) Mihai Beniuc: *Poezia noastră, armă a poporului în lupta pentru apărarea Păcii și construirea socialismului*, „Viața Românească”, Nr. 3, 1951, pag. 213.

sale; Cap. VII. — Tovarășul dela centru îl împacă pe Ivanov cu Petrov, ș. a. m. d."...

"...Nu este rea schema romanului — adaugă Ilya Ehrenburg — rău e că acest roman este numai schemă. Cetitorul nu știe ce făceau eroii după două consfățuiri de producție. Poate că Ivanov e căsătorit? Poate că soția lui îl susține? Poate că el e nefericit în viața lui personală? Poate că Petrov iubește muzica? Poate că îl caracterizează o oarecare neîncredere legată de unele dezamăgiri, încercate cu un prieten apropiat? Poate că tovarășului dela centru i s'a îmbolnăvit grav fiul? Oamenii au o viață complexă și dacă ei sunt izolați de mediul lor obișnuit, atunci apar cititorului lipsiți de viață, el nu mai crede nici în descoperirile lor, nici în îndoelile lor, nici în munca lor".¹⁾

Indicațiile lui Ilya Ehrenburg sunt de o mare valoare, pentru lămurirea problemei ce ne preocupă. Viața oamenilor în general și a oamenilor noi în deosebi, este complexă, plină de elemente care se leagă, se condiționează între ele, care deci nu pot fi rupte, izolate, tocmai pentru că oamenii noi nu trăiesc fragmentar, nu trăiesc fășii de viață. În zugrăvirea comuniștilor mai ales, a secretarilor organizațiilor de Partid, nu sunt rare cărțile apărute la noi — romane, nuvele, piese de teatru — care dau dovadă de asemenea prezentare schematică. Secretarul județenei de Partid, Leonte, în „*Temelia*” de Eusebiu Camilar, în versiunea apărută în „*Viața Românească*”²⁾ era un asemenea personaj schematic; Munteanu, secretarul organizației de Partid în piesa „*Cetatea de foc*” de Mihail Davidoglu, este lipsit de calitățile pe care le are un comunist conducător al unei organizații de Partid. Comunistul în ilegalitate în unele nuvele și schițe ale lui Petre Iosif, Alex. Jar, Nagy Istvan, este prezentat aproape fără hiografie, fără viață personală, sau mai exact cu o viață redusă aproape exclu-

siv la acțiunile eroice ilegale. Este drept, eroismul era trăsătura de bază a comuniștilor în ilegalitate, dar nu era singura, viața lor era mult mai complexă și însăși munca ilegală avea o întreagă serie de aspecte importante, care ajută tocmai la înțelegerea eroismului lor.

Dacă lipsurile acestor nuvele și schițe nu erau dăunătoare înțelegerii luptei Partidului în ilegalitate ci doar o oglindeau incomplet, deci dacă aceste creații au doar elemente de schematism — în schimb, însă, cu totul schematic au devenit alte producții ale unor scriitori tineri, care au luat ca modele pe cele de mai sus. Să cităm numai cazul a doi tineri studenți ai Școlii de literatură, care au întreprins să scrie o piesă despre Doftana; din cele 12 tablouri câte ar fi avut lucrarea, nu mai puțin de 7 trebuiau să reprezinte felul cum erau bătuți comuniștii. Necunoscând viața, mai cu seamă neîncercând s'a aprofundeze, cei doi tineri autori căutau să reducă lupta multilaterală a comuniștilor în Doftana la un singur aspect, tragic, care — gândeau ei — „va emoționa” pe spectator.

Schematizarea vieții, a oamenilor, înlocuirea oamenilor vii prin scheme de oameni, aceasta provine din neaprofundarea vieții, din rămânerea la suprafața ei. Dimpotrivă, zugrăvirea oamenilor așa cum sunt în viață, așa cum vor deveni ei, în toată complexitatea acestui proces, înseamnă a zugrăvi realitatea în mod veridic.

Proletcultiștii dela „*Kuznița*”, despre care s'a vorbit în acest articol, arătau că munca este aspectul unic sub care trebuie înfățișat omul, că toate evenimentele din natură și societate, toate faptele omului trebuie să-i

1) Ilya Ehrenburg: *Scriitorul și viața*, Flacăra, Nr. 12 (168) din 22 Martie 1951.

2) *Vezi Viața Românească*, Nr. 5-6-7 Mai — Iunie — Iulie 1950.

aducă aminte de muncă. Ei nu zugrăveau omul în procesul muncii, ci munca pur și simplu, ca și cum munca s'ar produce dela sine, ca și cum ar fi un scop în sine și n'ar fi făcută de oameni, pentru oameni.

Devierea aceasta se manifestă din plin la unii din poeții și prozatorii din țara noastră. „Mulți poeți tineri dau mai multă atenție peisajului industrial, decât omului socialist și relațiilor noi între oameni, care iau naștere în țara noastră. Acești poeți își închipuie că pentru a aduce un aport valabil la înălțarea culturii socialiste, este de ajuns să tratezi în mod formal o temă din producție, ceea ce duce de multe ori la o simplă enumerare rimată a unor amănunte tehnice, „turații”, „inovații”, „vagoane”, „piroane”, etc.¹⁾ — a spus L. Răutu cu privire la această greșală a unor poeți.

O atare rimare constituie de fapt o vulgarizare a concepției înalte despre muncă, pe care o are omul socialist. Abstractizarea procesului muncii, evitarea omului în acest proces, este o manifestare tipică proletcultistă. Iată un exemplu :

*Cântarea din strunguri a prins
să se'mbine
Cu svon de ciocane ce astăzi răzbat
Prin freacăful muncii, în ziua ce vine
Suind cu Republica'n planuri bogate²⁾*

Nimic concret, totul este afirmație generală, privire din avion asupra muncii, asupra Republicii. Altfel, această viziune de sus rupe orice limite și devine viziune cosmică, pe cât de generală, pe atât de abstractă, ruptă de viață. Unui poet i se pare când privește o ceată de copii,

*Că-mi văd poporul printr'un roi
de stele
Urbind planeta pe orbite-adânci.*

Apoi poetul adăugă, dezvoltându-și ideea :

*Tot globul își croiește altă soartă:
Se mișcă neamuri, țări și continente.³⁾*

Dar care este rolul omului, care sunt sarcinile și realizările, năzuințele lui concrete, — despre aceasta, poetul nu mai spune nimic, furat de viziunea sa „pe scară mondială”. Iată în această privință și o producție a unui tânăr student al Școlii de Literatură care, în preajma alegerilor dela 3 Decembrie arată ce simțea el, poetul :

*Pârâie planeta, dorul de dreptate
Urcă'n om, ca seva în copaci,
din hurne,
Cântec de mândrie, cânt de libertate,
Năruie ca lava peste noapte'n lume.*

Afară de faptul că ultimul vers e cu totul de neînțeles, dar „pârâitul planetei”, „dorul de dreptate” care urcă din „hurne” — acestea, cu toată aparența lor de lucruri „concrete”, nu sunt decât vorbărie goală care nu pot deloc masca lipsa vieții, a realității.

Greșala aceasta nu aparține numai poeziei, ci și prozei. Nu sunt deloc rare producțiile, în care se descrie foarte pe larg uzina, mașinile, procesul de producție, iar cât privește efortul și problemele omului, de a purta mașinile, de a îmbunătăți și grăbi procesul de producție, despre acestea se pomenește în treacăt. Iar de mult ori, faptele care ar trebui să ateste, să prezinte transformarea omului, tocmai ele lipsesc, autorul mulțumindu-se să le declare, în schimb închipuindu-și că a realizat o

1) L. Răutu: *Lucrările tovarășului Stalin asupra lingvisticii și problemele științelor sociale din țara noastră* — citat după *Problemele științelor sociale, în desbaterea Academiei R. P. R.* Ed. Academiei R. P. R. 1951, pag. 68.

2) Alex. Căprariu: *Poem pentru 3 Decembrie* — „Almanahul Literar” Cluj, Nr. 12, 1950.

3) M. R. Paraschivescu: *Flacăra* — „Almanahul Literar” Cluj, Nr. 13, 1951

oglundire veridică a realității dacă a descris procesele tehnice.

În munca redacțională a unor colective, nu arareori se primesc astfel de recomandări ale unor schițe, nuvele, piese sau chiar romane: este o nuvelă „din petrol“, — sau este un roman „din metalurgie“. Se pierde din vedere aici tocmai ceea ce este esențial, adică *problemele umane* pe care scriitorul trebuie să le desbătă prin acțiunile unor *oameni* care muncesc în sectorul petrolifer, a unor *oameni* care muncesc în sectorul metalurgic.

În aceeași greșală cad adeseori criticii, subliniind în opera unor scriitori, cu precădere, aceste enunțuri generale, pe care ei le consideră valoroase. Ei reduc bogăția de aspecte ale unei opere la unul singur, schematizează și mai mult decât autorii înșiși și dau astfel impresia că opera discutată e săracă sau chiar lipsită de idei, de probleme omenești. În această greșală a căzut de exemplu și autorul acestui articol discutând poezia lui Dan Deșliu.¹⁾ Și desigur nu numai el.

Faptul că critica literară nu numai că n'a criticat, dar a socotit ca realizări importante tocmai aceste greșeli, atât în ce privește zugrăvirea vieții cât și în ce privește propriile greșeli — a dus la repetarea, la adâncirea lor, la încurajarea tocmai a manifestărilor proletcultiste.

În Almanahul *Iașul-Nou* a apărut o lecție rimată și ritmată despre teoria literaturii, socotită însă drept poezie.

*In poezia mea vreau acțiune,
Vreau să țâșnească viața din imagini
Urcări de grafic, iureș de întreceri,
Să-mi înflorească pagini după
pagini.*

Autoarea știe deci că literatura trebuie să zugrăvească fapte *concrete* ale oamenilor *concreți*, dar ea spune toate acestea în așa fel, încât, voind să arate că vrea să fugă de schematism, de ab-

stractizări, face de fapt tocmai ceea ce nu voia să facă, adică schematism și pură abstracție, afirmații generale despre muncă și nimic despre om:

*Când jurul meu este zidit din șapte
Și nu am timp nici stihul să-l sfârșesc,
Că'n clipa'n care 'ncep să cânt
prezentul!*

Prin muncă ani întregi se depășesc.²⁾

Denunțându-și astfel neputința practică de a scrie despre viață — deoarece, așa cum spune autoarea, orice se realizează într'un moment anumit este depășit în momentul care-i urmează — poeta își denunță neputința și nepriceperea ei de a cunoaște viața în ceea ce are esențial, neputința și nepriceperea de a învăța din viață, de a comunica și altora rezultatele cunoașterii sale. Dar această afirmație a poetei duce deadreptul la idealism, care deasemeni neagă posibilitatea cunoașterii lumii și caută să înlocuiască realitatea prin născociri absurde. Iată cum lipsa de efort în studierea profundă a vieții, unită cu schematismul, devine manifestare tipic formalistă, vorbărie fără conținut. Cum am mai spus, proletcultismul merge mână în mână cu formalismul, cu vulgarizarea ideilor celor mai scumpe oamenilor muncii. Este ușor de recunoscut că formalismul își găsește un teren fertil și se poate desvolta în voie acolo unde se manifestă tendințele proletcultiste de dispreț față de cunoașterea profundă a vieții în ceea ce are ea fundamental, adică în problemele, frământările, luptele, victoriile și năzuințele de viitor ale omului.

În cursul debaterilor Plenarei asupra poeziei, s'a subliniat cu putere acest lucru, s'a arătat că trebuie combătute manifestările de dispreț față de cunoașterea realității și înlocuirea ei prin fel

1) Vezi „Viața Românească” Nr. 2, Februarie 1950.

2) Paula Dinea: *Primul Cântec*, Almanahul „Iașul-Nou” Nr. 8, 1950.

de fel de surogate care, oricât de meșteșugit ar fi prezentate, nu pot da imaginea vieții noi care clocotește azi în Patria noastră.

O greșală importantă fac unii scriitori — poeți mai ales — atunci când, în loc să coboare în viața cea de toate zilele, ei stau la o parte, contemplă și-și notează impresiile, căutând să încredințeze pe cetitor de „sinceritatea” lor. Această greșală s’a manifestat cu deosebire între poeții grupați în jurul *Almanahului Literar* dela Cluj.

Înzestrați cu talent, tinerii poeți clujeni stau „la fereastră” sau „se plimbă” și-și aruncă ochii în jur ca să vadă „munca”. Și o văd fără îndoială. Dar privirea distantă, superficială, îi face să alunece pe deasupra efortului omului și să vadă doar procesul în sine, uneltele, rezultatele muncii. De aici ei pornesc o seamă de „cugetări” legate de procesul muncii, o seamă de păreri și gânduri proprii — atât de proprii, încât uneori ajung să fie intime, ajung la intimism. Dealtfel, nici nu-i putea duce în altă parte „sinceritatea”, în care trebuie să recunoaștem o bună doză de individualism mic-burghez, o atitudine nesocialistă. Dela „sinceritatea” privită ca o condiție unică a poeziei și până la turnul de fildeș, până la ruperea de masse, nu e decât o distanță mică. Și deaceia este explicabil de ce în paginile *Almanahului Literar*, pe lângă poezii valoroase — scrise de aceiași poeți — au apărut și unele pline de un lirism egocentric excesiv, plutind deasupra vieții, suspendat deasupra realităților vieții noi socialiste, un lirism în fond formalist.

Atitudinea aceasta n’a fost întâmplătoare. Căci în desbaterile Plenarei asupra poeziei, s’a făcut simțită o încercare, din partea scriitorilor grupați în jurul *Almanahului Literar*, de a se teoretiza tocmai aceasta „sinceritate” — privită drept condiție unică a poeziei. Dovadă că între tinerii poeți clujeni exista un început de tendință de a lan-

sa „lozinci creatoare” în afara vieții, scheme și șabloane nelegate de realitate. Aceasta este o manifestare proletcultistă. Discuțiile purtate la Cluj asupra acestei probleme — și asupra altora legate de creația scriitorilor clujeni — constituie doar un început de combatere a tendinței de teoretizare a rușii de viață. El trebuie continuat și, fără îndoială nu numai în paginile *Almanahului Literar* dela Cluj, dar în toate publicațiile noastre, tocmai pentru a se evita greșeli asemănătoare.

În deosebi „sinceritatea”, este apreciată în cenacle. Lipsei de calități a unor producții mediocre, sau deadreptul slabe, li se acordă ca scuză și notă de trecere, calitatea „sincerității”. În felul acesta, nu numai că se încurajează graba și superficialitatea, egocentrismul, dar se promovează o literatură de nivel scăzut, sau chiar lipsită de idei. Spiritul de castă, de grup închis al unor cenacle, constituie cel mai bun teren pentru ca buruina proletcultismului să prindă rădăcini și să crească.

I. V. Stalin critica aspru de scriitorii care încercau să impună scheme, șabloane, în loc să îndemne către studierea, aprofundarea vieții: „*Scrieți adevărul*” — spunea I. V. Stalin. „*Scriitorul trebuie să-și ia materialul și culorile pentru operele sale, din realitatea concretă, iar voi îi impuneți o schemă. Să învețe viața*”¹).

În legătură cu oglindirea veridică și la un înalt nivel artistic a vieții, se pune și problema griei față de forma artistică, — deci și față de limbă și, în general, față de exprimare (reguli gramaticale, etc.). Nu sunt deloc rare cazurile când pasagi întregi ale unor poezii sau lucrări în proză devin de neînțeles, au mai multe înțelesuri datorită neatenției, neglijenței față de limbă. Învățătura leninistă asupra

1) Citat după articolul *Stalin în literatura sovietică*, „Probleme de literatură și artă”, Nr. 10, 1950, pag. 33.

limbii, dezvoltată în mod genial de I. V. Stalin în ultima sa lucrare *Marxismul și problemele lingvisticii*, subliniază importanța limbii și a gramaticii în exprimarea clară a ideilor, în răspândirea acestor idei. Fără a intra mai adânc în studiul acestor probleme, (de care se ocupă în mod special un alt articol din revistă), nu se poate să nu căutăm a aplica învățătura stalinistă la literatură în ce privește problema de față. Frumusețea expresiei artistice a limbii, a materialului cu care literatura își construiește și-și răspândește imaginile, este o condiție importantă a valabilității unei opere literare. Neglijența față de limbă, este tot atât de periculoasă în construirea unei literaturi noi, socialiste, ca și atitudinea nihilistă față de moștenirea culturală, ca și ruperea de viață. A nu iubi limba poporului tău, a nu avea grijă să zugrăvești viața acestui popor într-o limbă cât mai frumoasă, înseamnă de fapt a nu iubi poporul, Patria. O operă literară a cărei exprimare este neestetică, nu poate fi o operă literară adevărată. Formaliștii nu dădeau atenție limbii și regulilor ei. Proletcultiștii de asemenea încurajau neglijențele în exprimarea artistică. Raportul prezentat la Plenară, articole apărute în publicații diferite au arătat pe larg că o limbă utilizată la întâmplare, impropriu, duce la imagini formaliste, duce la pocirea limbii, adică la tot atâtea devieri de esență proletcultistă.

Intr'un fel și limba este o moștenire pe care noi o preluăm și o folosim la construirea noii culturi. „Limba face parte din fenomenele sociale” — ne învață I. V. Stalin. „Ea se naște și se dezvoltă odată cu nașterea și dezvoltarea societății”.¹⁾ Iar despre gramatică: „Gramatica este rezultatul unei îndelungate munci de abstractizare a gândirii umane, un indice al uriașelor succese ale gândirii.”²⁾

Marii noștri scriitori „au scris o limbă ca un fagure de miere” — spune

Eminescu, înțelegând prin aceasta atât frumusețea, naturalețea limbii populare folosită de scriitori, cât și faptul că în „fagure”, și-au depus „mierea” creației lor, generații întregi de scriitori ai poporului.

A nu ține seama de învățătura stalinistă cu privire la limbă, înseamnă a cădea în același timp într-o atitudine nihilistă față de ceea ce ne-au transmis marii noștri înaintași și în același timp a te rupe de viața poporului, păstrătorul celei mai frumoase limbi. Cunoașterea temeinică a operelor marilor scriitori, — începând cu cronicarii, urmând cu Eminescu, Creangă, Sadoveanu, — și în general a întregii moșteniri, înseamnă cunoașterea și studierea totdeodată a unor modele de limbă literară

Literatura populară, folclorul, este deasemenea pentru scriitori un izvor de nesecată învățătură în ce privește făurirea unei limbi, a unei exprimări corecte și de un înalt nivel, condiție indispensabilă pentru făurirea unor opere de valoare. A socoti gramatica drept o formalitate goală, neglijabilă, în orice caz neesențială pentru literatură, — I. V. Stalin ne arată că aceasta este o atitudine antiștiințifică, antimarxistă.³⁾

Formalismul se dezvoltă nu acolo unde poetul dă atenție limbii, unde respectă regulile gramaticii și crează o expresie frumoasă, — ci, dimpotrivă, acolo unde este neglijată limba, unde gramatica este călcată, cu sau fără intenție. Condiția de bază a lichidării devierii de esență, deasemenea proletcultistă, în schimonosirea limbii literare, este munca. Dar munca este condiția lichidării tendințelor proletcultiste nu

1) I. V. Stalin: *Marxismul și problemele lingvisticii*, Ed. P.M.R. 1950, pag. 23.

2) Ibid. pag. 25.

3) Ibid. pag. 43-44.

numai în ceea ce privește limba. „E vorba de un nou fel de a munci care dă rezultate la timp, rezultate care se verifică treptat — s'a spus în concluziile desbaterilor dela Plenară. Pentru ca noi succese să fie realizate în poezia noastră, pentru ca să putem descoperi adânc patriotismul oamenilor muncii, pentru a crea acele figuri de oameni noi despre care s'a vorbit aici, pentru a putea demasca puternic chipul dușmanilor de astăzi și de totdeauna ai poporului nostru, trebuie să avem conștiința clară la fiecare pas că răspunderea noastră este de a face pe oameni să iubească adânc, cu pasiune, viața nouă, omul nou și să urască, cu aceeași pasiune, tot ce este împotriva acestei vieți. Conștiința aceasta ne va da noi puteri de muncă, iar ocaștă muncă va rodi în operele noastre.”¹⁾

Muncă în însușirea experienței scriitorilor noștri din trecut; muncă în aprofundarea literaturii populare, a limbii marilor creații literare ale poporului; muncă în studierea vieții, în

descoperirea și cunoașterea a tot ce reprezintă mlădițe ale noului în țara noastră; muncă în redarea acestui nou la un tot mai înalt nivel artistic; muncă în cunoașterea profundă a experienței și a literaturii popoarelor sovietice; muncă încordată și sistematică în însușirea tot mai temeinică și în aplicarea în viață a învățăturii marxist-leniniste-staliniste; muncă în efortul de însușire a spiritului de partid în creația literară — aceasta devine condiția de bază pentru lichidarea devierilor proletcultiste, pentru însușirea măiestriei artistice. Numai prin muncă, scriitorii noștri vor putea transforma creația lor într-o armă puternică de luptă, într'un instrument puternic de cunoaștere și prefacere a lumii. Numai ridicând creația lor printr'o muncă temeinică la un tot mai înalt nivel artistic, ei vor deveni adevărați „ingineri ai sufletelor omenești”, constructori ai lumii noi, demni de marea epocă în care ei, scriitorii, trăesc și crează, epoca lui Stalin.

1) Tr. Șelmaru : *Concluzii la Plenara Uniunii Scriitorilor din R.P.R.* Vezi și *Flacăra*, Nr. 9 (195) din 3 Martie 1951.

EM. VASILIU

PRIMA MONOGRAFIE DESPRE COȘBUC

Când i s'a adus lui Maiorescu numărul din *Vatra* în care Coșbuc publicise *Noi vrem pământ*, academicul șef al Junimii l-a refuzat. O cronică apărută în *Convorbiri Literare*, încercă atunci să demonstreze că întreg poemul reprezenta sbuciumul țărănimii care vrea să-și asigure un loc stabil de înmormântare. Boerul Diliu Zamfirescu făcea o obiecție „de bun gust”: dacă poezia ar fi fost scrisă în Belgia, ar fi trebuit să poarte titlul *Noi vrem bumbac*; acolo problema centrală era aceea a bumbacului. Evident, burghezo-moșierimea era enervată de vehemența protestatară din poezia lui Coșbuc.

Alții, au încercat să arate că poetul n'a manifestat nicio aderență la conținutul poemului care, în fond, nu era decât un exercițiu de versificare. În felul acesta, Coșbuc părea... „scuzat”. Totuși poezii ca *Noi vrem pământ*, *În opresoare, Decebal către popor*, au rămas, continuând să supere prin realismul lor liniștea confortabilă a claselor exploatare. Criticii însărcinați cu paza liniștii amatorilor de „artă pură”, urmau să confecționeze un Coșbuc, — autor de bucolice menite să delecteze pe domnii cu frac, joben și crizantemă la butonieră care, între o vizită și începutul spectacolului la teatru dădeau o fugă pe la cenaclul Junimii.

Astfel, după stingerea marelui scan-

dal al „plagiatelor”, inaugurat de Lazu, după stingerea campaniei de descoperire a „originalelor” pe care poetul le-ar fi tradus sau adoptat în mod clandestin, criticii burghezo-moșierimii îi conferă titlul de bucolist de tipul Delille sau Parvy.

Valoarea lui Coșbuc ar consta în aceea că el recrează pe citadinul lipsit de spațiu și de aer, cu câteva peisagii cu țărânci frumoase și cochete.

Vladimir Streinu îl iartă pe Coșbuc de greșala „plagiatului” pentru că Coșbuc nu e valoros prin originalitatea tematică, sau, mai bine zis, prin tematică, ci „virtutea formală e trăsătura sa de unicitate, din care ne tragem noi, când îl recităm, adevărata plăcere artistică” (Vladimir Streinu — Clasicii noștri, pag. 258).

În opera de valorificare a moștenirii noastre literare, înlăturarea acestei false imagini pe care vechea istorie și critică literară se străduia să o formeze, era *absolut* necesar să se arate că opera lui Coșbuc servește interesele *noastre* și nu ale foștilor exploatare. Gherea a făcut acest lucru în studiul său „Poetul țărănimii” și faptul că critica burgheză a căutat cu înverșunare să analizeze studiul lui Gherea, ne dovedește că el conținea adevăruri care nu conveneau claselor exploatare. Mono-

grafia lui J. Popper vine să întregască opera lui Gherea.

Ea constituie primul studiu de mare amploare având o concepție științifică despre literatură. Situat pe poziția de luptă a clasei muncitoare, autorul caută să pună în lumină reala valoare a operei lui Coșbuc. Criticul literar nu mai are obligația de a ascunde trăsăturile progresiste ale operei unui scriitor. Dimpotrivă, criticul literar de azi, care luptă alături de ceilalți oameni ai muncii, pentru construirea unei societăți fără clase, dorește să pună în lumină și să facă cunoscut tot ce e mai valoros într-o operă literară, tot ceea ce poate fi un sprijin în lupta pe care întreg poporul o duce astăzi.

Preocuparea aceasta de a valorifica trăsăturile realiste, patriotice, de critică a societății burghezo-moșierești din opera poetului, se oglindește și în vasta informație de care criticul a dispus în alcătuirea monografiei. Parcurgerea revistelor și ziarelor epocii, descoperirea unor texte importante dar necunoscute, sau uitate prin paginile vreunui obscur ziar (ca *Scrisoarea lui Firdusi*), informațiile culese de la cei care îl-au cunoscut direct pe Coșbuc, dovedesc dragostea autorului pentru poet.

Dealtfel, drumul acesta inaugurat de Popper, prin alcătuirea unei monografii de mari dimensiuni, credem că este foarte util, atât pentru realizarea unei istorii științifice a literaturii române, cât și pentru opera de valorificare a moștenirii literare, lăsată de marii noștri clasici.

Studiul monografic permite o adâncire a problemelor din care istoria literară are de câștigat.

Monografia lui J. Popper urma să ne dea imaginea *reală* a operei lui Coșbuc, înlăturând interpretările false ale vechii critici. Subliniind caracterul profund *realist* al operei lui Coșbuc, scoțând în relief aspectul ei *critic* și *uneori*

agitatoric, autorul a arătat *cui* aparține de fapt opera marelui poet. Și din acest punct de vedere în primul rând, trebuie să apreciem dela început contribuția lui Popper.

Autorul analizează pe larg poezii ca *Străjerul*, *Nebuna*, *Noi vrem pământ*, poezii care reflectă tocmai aspecte însemnate ale exploatării, insistând asupra relațiilor de clasă care se oglindesc în aceste opere. E vorba de țărani care suportă exploatarea crâncenă în cadrul orânduirii burghezo-moșierești, de mama care, arestată de străjer, reprezentantul forței publice, — își găsește la întoarcere copilul înghețat de frig, sau mama care-și piende pe rând soțul bolnav pe care nu și-l poate îngriji, fiul rănit grav la o vânătoare organizată de groful de pe moșie, și fata care, siluită la curte, se sinucide.

„*Poemul Nebuna (1889) oglindește jalnica situație a iobagului de pe moșile groșilor ardeleni. Meritul cel mare al poemului stă în ascuțita analiză a relațiilor feudale, în caracterul tipic al acțiunii poemului. Groful dispune de țărani de pe moșia lui ca de niște robi. Toți bărbații din sat sunt aduși cu sila, ca gonaci la o vânătoare. Descrierea vânătorii este un prilej pentruca scriitorul să intervină direct în povestire și să-și exprime compătimirea pentru șerbi, indignarea împotriva seniorului:*

„*Sărmani iobagi! Un sat întreg
Cu sila 'n codri dus,
Pe placul unui domn nebun!
Și sus și tot mai sus
Treceau, purtând în ochi grăbiți,
Un cerb pe goană pus.*” (pag. 107).

J. Popper subliniază astfel importanța poemului *Noi vrem pământ*: „*Noi vrem pământ*” este o piesă esențială pentru înțelegerea operei coșbuciene, miezul viu în care se revarsă temele principale ale poeziei sale, în care credințele cele mai scumpe și mai adânci ale poetului își află justificarea și rodul deplin.

In Noi vrem pământ se zugrăvește un proces istoric real — nașterea și dezvoltarea gândului răscoalei în conștiința țăranimii olăcașe". (pag. 179).

Iată cât de departe suntem de punctul de vedere al criticii burghezo-mosierești. A vorbi despre aceste poezii, prezentându-le la justa lor valoare, înseamnă a da o primă lovitură vechii critici. Dar, autorul monografiei nu se oprește aici. Vorbind despre ideile lui Coșbuc, el adâncește și mai mult aceeași perspectivă și insistă în deosebi asupra elementelor care depășesc cadrul idilelor calme și surăzătoare. Insistând asupra *realismului* care stă la baza operei lui Coșbuc, autorul stabilește, valoarea incontestabilă a *Idilelor*. Faptul că pornește dela punctul de vedere al lui Gherea, acela de a privi idilele ca pe un „roman țăranesc“, îi este de un prețios ajutor.

Problema iubirii este încadrată astfel în mediul real — ea ajunge să fie axată pe relațiile sociale de clasă, care se stabilesc între oameni. Iubirea este privită în evoluția ei: dela primele simptome ale iubirii, pe care tânăra țăranică le încearcă „la oglindă“, până la problema căsătoriei. Dacă la început „mai-vitatea sinceră“ constituie un element real și preponderent, mai târziu relațiile de clasă se impun eroilor. În momentul acesta intervine „controlul opiniei publice“. „Până în acest moment al „romanului țăranesc“, nu se poate vorbi de un conflict propriu zis, ci numai de tulburări trecătoare. Și aceasta pentru că legătura dintre flăcău și fată — este oarecum clandestină, pentru că ea nu a căzut încă sub controlul opiniei publice, a „gurii satului“, nu a fost încă sancționată de părinți, rude, cumetri. Intervenția acestora introduce interesele materiale de care depinde căsătoria, sau definitivă despărțire dintre cei doi eroi. Acum însă, ia și poetul poezii, el se arată un apărător entuziast al drepturilor dragostei împotriva interdicțiilor și barierelor de clasă, un prieten al țara-

nului muncitor, care privește cu un ochi încruntat înainte, spre găzduc (pag. 87). De acum încolo criticul insistă asupra unor poezii ca *Rada*, *Dușmancele*, *Numai una*, *Vintoasele*, în care se pune tocmai problema barierelor de clasă interpușe între cei doi eroi. Pe aceeași linie se situează și poeme ca *Fata mamei*, *Fata morarului*, *Cântecul fusului*. Tematica lor este interesantă fiindcă în fiecare este vorba de fete care au contravenit preceptelor moralei impuse de clasele exploatare, fete pe care Coșbuc le înconjoară cu o caldă simpatie. Faptul are o dublă semnificație: pe deoparte înseamnă că în opera lui Coșbuc se reflectă o țăranime diferențiată, în sânul căreia există raporturi bazate pe această diferențiere, pe de altă parte, că poetul nu se simte legat sufletește de clasa celor exploatați.

Același lucru îl observă J. Popper și în poeziile care tratează tema războiului din 1877. Coșbuc nu se oprește asupra aspectului festiv al războiului.

Cărei cauze se datorește izbânda artistică a lui Coșbuc? În primul rând faptului că el a văzut războiul, cum spune Gherea, „cu ochii soldatului“, „cu ochii țăranului îmbrăcat în haine ostășești“, (pag. 154). Deci tocmai caracterul realist al acestor poeme le dă valoarea lor artistică. Autorul observă că eroii lui Coșbuc nu capătă o strălucire convențională. Ostașii lui Coșbuc au gândurile lor, dramele lor, dorurile lor. Din tranșee, ei se gândesc la satul lor. Tot așa foarte just remarcă criticul literar, că poetul preferă aspectelor strălucitoare, „dramele ce se desfășoară acolo, în special suferințele răniților din spitale“ (pag. 157). În acest sens se analizează *Rugămintea din urmă*, *O scrisoare dela Muselim Selo*, *Crăciunul în tabără*, etc.

J. Popper, reluând teza lui Gherea, observă că poetul este realist și în descrierea naturii. Oamenii care apar la Coșbuc se integrează în natură. „Inițiativa din pastelurile lui Coșbuc oa-

menii nu sunt absenți. Dar, așa cum observă Gherea, natura nu e pentru ei un cadru, un decor artificial. Ei sunt supuși influenței factorilor naturali și au în fața acestora reacții tipice. În cadrul pastelului, poetul aduce sistemul de relații reale dintre țăran și natură. În Faptul zilei, soarele îi trezește pe oameni, chemându-i la muncă, în Miezul verii el devine o piedică cu care omul trebuie să lupte, o turburare a echilibrului vieții. Felul în care acest conflict între om și natură este oglindit în poem, este semnificativ pentru poziția lui Coșbuc" (pag. 121). Deci nici poezia naturii nu rămâne la Coșbuc în stadiul decorativ. Natura apare în legătură cu oamenii, iar aceștia se integrează în natură. În aceste condiții, e clar că lectura poeziilor lui Coșbuc nu poate prezenta plăcerea unei excursii campestre de agrement.

Dar poezia lui Coșbuc nu este numai un tablou realist. Poetul nu rămâne un spectator. El scrie despre țăranii pentru că îi iubește. Și asta se vede în primul rând din pasiunea cu care Coșbuc s'a preocupat de folklor. Și criticul își demonstrează această teză citând următoarele versuri din *Atque nos*:

*Iarna când e lungă noaptea, s'adun finii
și cumetrii
Și-apoi povestesc de-a dragul stând pe
lavițele vetrii
Despre cai cu stemă'n frunte, despre
lei și paralei...
Oh, că mult îmi place mie să mă pun
la sfat cu ei
Și s'ascult ale lor vorbe, s'admir
șapta glorioasă,
Să-mi încurc în minte firul din
povestea cea frumoasă.
Oh, îmi place mult povestea căci
poporul se descrie
Singur el pe sine însuși în povești —
și-mi place mie
S'ascult poporul, ca astfel să observ
cum s'a descris (pag. 47)*

Din aceeași dragoste, Coșbuc își scrie *Idilele*. El opune dragostea sinceră și curată a țăranilor, iubirii calculate a saloanelor.

„*Idila*” așa cum ne-o zugrăvește Coșbuc, are rostul ca, prin frumusețea și sănătatea morală a eroilor ei, să desvâlve prin contrast cititorului urîșenia, falsitatea relațiilor de dragoste, așa cum se desfășoară ele în saloanele boierești”. (pag. 76). În această atitudine își au izvorul puternicele accente protestatare din *Noi vrem pământ*, poem pentru care burghezia i-a dat lui Coșbuc calificativul de „instigator”. Și Popper îl apreciază pe Coșbuc tocmai pentru acest motiv: „*Marele merit al lui Coșbuc este că el a fost într'adevăr un „instigator”*. Opera sa ne oferă câteva modele strălucite de poeme în care agitația politică împotriva claselor exploatare este îndeplinită prin mijloace de expresie de un înalt nivel artistic” (pag. 173). În această direcție, J. Popper valorifică pe lângă poeme ca *Hora*, *Tricolorul*, etc. unele poeme puțin cunoscute ca *Scrisoarea lui Firdusi către Șahul Mahmud* și un poem postum, în care atacă pe față monarhia. „*E evident astăzi, că atât poemul postum analizat de noi cât și „Scrisoarea lui Firdusi către Șahul Mahmud” au fost scrise sub impulsul acestei campanii* (e vorba de „campania antidinastică” pe care cele mai proeminente figuri ale epocii au dus-o sub influența clasei muncitoare (n. n.). Dar cumplitele invective în care Coșbuc și-a vărsat mânia stărnită de Carol I, au fost închise în sertarul poetului și nu au văzut lumina tiparului decât mai bine de 30 ani după moartea sa, iar „*Scrisoarea lui Firdusi*” a suferit o soartă analogă prin înmormântarea ei în paginile gazetei orădene. (E vorba de „*Românul*” n. n.), (pag. 215).

În timpul ocupației germane din timpul primului război mondial, Coșbuc își păstrează aceeași concepție. În poeme ca

Vulturul, el deplânge libertatea pe care poporul său o pierde.

Problema care se pune este aceasta: de pe ce poziție Coșbuc întreprinde acțiunea sa critică și agitatorică? Gherea a determinat-o, spunând că Coșbuc este „poetul țărănimii”.

Popper rectifică teza lui Gherea în sensul că Coșbuc nu este poet „al țărănimii” ci numai al unei anumite țărănimii. Dela început, trebuie să menționăm că Popper nu merge consecvent pe această linie. Astfel, la pag. 43 ni se spune că limitele lui Coșbuc corespund „însăși limitelor, nestatorniciei, lipsei de maturitate politică a țărănimii *) noastre în a doua jumătate a sec. XIX-lea”. Într-alt loc ni se spune: „Coșbuc nu a putut depăși limitele și contradicțiile ideologice ale țărănimii *) noastre din a doua jumătate a secolului XIX-lea” (pag. 293). Acelaș lucru îl găsim repetat la pag. 223. Aici ni se vorbește chiar de o țărănime „patriarhală”.

Contradiția aceasta — dată fiind importanța problemei — constituie o lipsă a însăși metodei de lucru a autorului, care n'a adoptat un punct de vedere bine definit. Corectând pe Gherea, Popper revine uneori la punctul de vedere gherist. Deasemeni, Popper acordă o însemnătate disproporționată criticii pe care Coșbuc o adresează chiaburimii.

Tot așa autorul vorbește despre poeme ca *Fata Morarului*, *Cântecul fusului*, *Fata mamei*, în care poetul simpatizează cu fetele „vinovate” al căror păcat „este condamnat cu severitate și de burghezia satelor *)” (pag. 95).

Deși morala contemporană era o morală de clasă, adică o morală a claselor dominante, desigur că, în acea epocă, fetele „vinovate” erau condamnate de tot satul, nu numai de chiaburi, chiar dacă principiile etice au fost emise și puse în circulație numai de clasele exploatare. Or, în acest caz, atitudinea lui Coșbuc nu poate fi interpre-

tată ca o atitudine critică numai la adresa chiaburimii, ci a moralei dominante.

Teza noastră se va lămurii mai bine prin discutarea altei afirmații a lui Popper, de acelaș gen: „*Dominantă este încă (în Idile) perspectiva critică ascărită asupra lumii satului *)*” (pag. 72).

Și aici trebuie să vorbim despre *sensul mare* al criticii lui Coșbuc și să spunem că nu critica adresată chiaburimii formează obiectivul principal al poeziei lui Coșbuc, ci critica claselor exploatare în general și a exploatatrilor feudali, în special.

Acest fapt era foarte explicabil pentru epoca respectivă. Principiul dușman de clasă al țărănimii în vremea dată era latifundiarul, nu chiaburul, care dealtfel abia în această epocă începe să câștige teren ca exploator, să se afirme mai pronunțat în realitatea satului.

Antagonismele în sânul țărănimii nu erau deci atât de puternice încât să-l facă pe Coșbuc să lupte în primul rând împotriva chiaburilor.

Că poetul a sesizat diferențierea produsă în rândurile țărănimii este indiscutabil. Dealtfel, lucrul acesta a fost remarcat cu justețe de Popper, după cum am văzut și noi mai sus. Autorul greșese numai atunci când acordă o importanță exagerată acestui aspect, deformând imaginea reală a lui Coșbuc.

Tot așa, intenționând să-l vadă pe Coșbuc drept un poet și mai apropiat de țărănimea exploatată, Popper încearcă să-l prezinte ca pe un adept al unei ideologii mistice care s'ar opune creștinismului „oficial”.

„Există în pastelurile coșbuciene unele alunecări spre misticism și conformism religios, dar există — și aceasta este nota dominantă, o tendință spre pan-teism. În interpretarea artistică a acestei idei, poetul s'a slujit de unele simboluri caracteristice acelei străvechi re-

*) Sublinierile noastre.

ligii animuste la care ne refeream mai sus" (pag. 125). Se aduc în sprijinul acestei teze niște nevinovate personificări ale furtunii, (pag. 128) soarelui (pag. 129), iar pentru demonstrația „panteismului”, următoarea strofă:

*Aș vrea să plâng de fericit
Că simt suflarea ta divină
Că pot să văd ce-ai plâsmuit!
Mi-e inima de lacrimi plină
Că 'n ea s'au îngropat mereu
Ai mei și-o să mă 'ngrop și eu!
Natură, în mormântul meu,
E totul cald că e lumină.*

(Vara)

Teza că un poet care aderă la o altă mistică decât cea creștină „oficială” este pe o poziție mai avansată, este falsă, după cum este greșit să credem că reminiscentele de mitologie păgână care au pătruns în tradiția creștină, ar fi simțite de un țaran drept altceva decât creștinism. Nu putem deci vorbi de o opoziție progresistă a țăranului la creștinism, prin profesarea unor reminiscentele de rituri păgâne.

Ținând seama de toate acestea, putem spune deci că sensul general al operei lui Coșbuc nu poate fi critica adresată în primul rând chiaburimii și cu atât mai puțin critica moralei chiaburești. În ceea ce privește criticarea creștinismului de pe poziții panteiste, faptul e aproape de același ordin cu exagerările observate de noi mai sus.

În felul acesta, atribuind scriitorului intenții pe care nu le-a avut, imaginea poetului apare diformată și în această direcție.

De altfel și o afirmație ca aceea că „Academia R. P. R. a proclamat (pe poet) membru post-mortem (pag. 294) este și ea o diformare a realităților, fiindcă, după cum se știe, Coșbuc fusese ales chiar în timpul vieții.

Cu toate astea, chiar din studiul monografic al lui Popper s'ar putea vedea obiectivul mare al criticii lui Coșbuc: exploatarea țăranilor de către moșieri în

frunte cu convenționalismul saloanelor și regele.

Stabilirea legăturii dialectice între epocă-artist-operă este necesară.

J. Popper, în prima parte a studiului său, „*Beoțianul Coșbuc*”, urmărește tocmai procesul de formare al poetului în epoca respectivă, punând accentul pe faptul că poetul a rămas în tot timpul vieții un „beoțian”. Cu alte cuvinte, Coșbuc, în tot timpul vieții, a rămas atașat de mediul țărănesc din care s'a ridicat. El a rămas în tot timpul vieții un poet al țăranimii *exploatare*. Coșbuc a fost aproape de popor prin însăși descendența sa țărănească.

„Beoțianul Coșbuc”, iubitor al țăranilor, iubitor al ostașului simplu din armată, a găsit un mediu prielnic de dezvoltare în mediul unei societăți ca *Virtus romana rediuita* sau — mai târziu — al *Tribunei*.

Iubind țăranii, el n'a putut rămâne indiferent în fața mizeriei la care regimul de exploatare îi condamnă și n'a putut să nu privească cu simpatie către țăranii care, exasperați de mizerie, au pornit să-și facă singuri dreptate. El a privit cu simpatie la războiul pentru independență, dar asta nu l-a făcut să ignoreze suferința soldatului rănit care așteaptă să moară într'un spital pierdut pe câmpurile de bătae, fără speranța de a-și revedea satul. Așteptând cu naivitatea țăranului de atunci dreptatea dela „Vodă”, el a știut, când s'a convins că „Vodă” a patronat actul „patriotic” de represiune al răscoalelor din 1907, să strige:

*„Ai venit la noi golan
Fără țară, fără un ban
Fără neam și nume
Și-astăzi câine, al meu dușman
Vrei s'orbești o lume”.*

El o iubește pe Rada și iubește limba pe care Rada o vorbește, astfel încât exasperat de blazarea afectată, de noblețea calculată a privirilor reci și de „parizianismul” propendadei care se

simțea exilată pe meleagurile Valahiei, exclamă :

*Și-atunci când râzi aristocratic
Cu vecinul tău mon-ami
Ah, nu 'nțelegi, sublimă domană
Cu ce plaisir te-ași pălmui.*

Revenind la punctul de plecare și ținând seama de cele discutate până aici, putem spune că teza lui Gherea nu e înlocuită cu nimic. Argumentele pe care autorul monografiei le aduce sunt neconvingătoare. Ele se bazează după cum am văzut, pe un aspect neesențial al operei lui Coșbuc. Că punctul de vedere al lui Gherea rămâne în cea mai mare măsură valabil, ne-o arată și unele tendințe spre idilizare, care pe alocuri se manifestă în opera lui Coșbuc. Astfel, *Rada* deși săracă, este fericită în sărăcia ei. Faptul e semnificativ: antagonismele în sânul țărănimii nu erau foarte pronunțate; țărănimia epocii nu se diferențiasse încă puternic. Țăranul sărac nu-l simțea încă pe chiabur ca o cauză a mizeriei lui.

În concluzie, putem spune că Coșbuc este poetul unei țărănimii insuficient diferențiată, de aceea nu se poate afirma categoric că vorbește în numele țărănimii sărace sau mijloace, sau — prin absurd! — al chiaburilor. Accentul urii de clasă cădea în epoca respectivă pe moșierime, iar nu pe chiaburime.

Ceeace putem spune sigur însă, este că în unele poezii el depășește cadrul revendicărilor *țărănești*, ajungând la revendicări general democratice. Un exemplu caracteristic în acest sens, îl constituie poeziile sale antimonarhice.

Demonstrând caracterul profund realist și atitudinea de critică a claselor exploatare, atașamentul adânc față de masele exploatare, subliniind aceste trăsături ale operei lui Coșbuc, autorul anulează una dintre tezele criticii reacționare, aceea după care Coșbuc a fost un idilist.

Un poet care a știut să vadă realitatea în așa fel încât să-i descopere viciile,

pe care să le critice, nu poate fi un poet al claselor exploatare.

Nu putem fi însă de acord cu criticul care, încercând să demonstreze caracterul național al operei lui Coșbuc, în mod mecanic caută să identifice trăsăturile fundamentale ale națiunii — formulate de I. V. Stalin — în opera literară: „*Vom recunoaște deci caracterul național al unei opere literare, după: 1) limba cu ajutorul căreia ea este exprimată; 2) particularitățile teritoriului național pe care-l zugrăvește în peisaje, pasteluri, etc.; 3) specificul condițiilor materiale de viață oglindite în paginile ei; 4) reflectarea unei anumite „facturi” psihice a unui anumit caracter național, altfel spus, după felul în care se exprimă fizionomia morală și social-politică a unei anumite națiuni*” (pag. 230).

Că procedeul nu este just ne-o dovedește și falsa interpretare pe care Popper o dă ideii staliniste a unității teritoriale, care, în literatură s'ar reflecta „în peisaje, pasteluri, etc.”

Rămâne acum să vedem ce opune Popper celorlalte teze a criticii burgheze, prin care Coșbuc este apreciat numai ca un bun versificator.

De fapt, teza a fost parte răsturnată prin însăși analiza tematicii operei lui Coșbuc. Îi rămânea criticului să demonstreze că arta poetului este mai mult decât o simplă artă a versificației. Și lucrul acesta, Popper și-l propune să-l facă în capitolul *Marea putere a artei*.

Dela început trebuie să spunem că, deși autorul își propune sarcina de a *duce mai departe analizele* lui Gherea, *ae a pune și mai puternic în lumină valoarea operei lui Coșbuc, demonstrând cum a oglindit poetul realitatea în versurile sale, în ce constă măiestria sa și originalitatea artei sale*, (pag. 299) n'a reușit să facă acest lucru.

Și n'a putut face acest lucru, în primul rând pentru că felul cum și-a conceput monografia nu i-a permis-o.

Autorul a extins atât de mult studiul tematicii, încât la studiul măiestriei artistice, el n'a mai avut de vorbit pe larg decât despre figuri de stil și versificație.

Expunând tematica, autorul discută uneori și imaginea artistică în sensul că, expunând tema, expune și subiectul, cu comentarii de ordin estetic. Astfel, la capitolul intitulat *Istoria* — unde ne expune tematica istorică — autorul „povestește” conținutul poemelor, comentându-le în felul acesta: *„Ca și rănitul din „Rugămintea din urmă”, cel din „O scrisoare dela Muselim-Selo” își aștepta sfârșitul și toluși, în scrisoarea sa nu răzbește nicio notă de tristețe, niciun ecou al suferințelor sale. E limpede de acum că ea a fost compusă la fel ca „știrile” trimise acasă din poemul comentat mai înainte... „O scrisoare dela Muselim Selo e parcurs de un patetism pe cât de puternic, pe atât de ascuns sub aparența „faptului divers”.* (pag. 160). Observațiile sunt interesante, și de multe ori judicioase. Ele se pierd însă în expunerea tematică. Ni s'ar putea obiecta că nu importă locul unde se discută problemele de măiestrie artistică, esențial fiind ca ele să fie discutate. Cu toate astea, credem că, într-o monografie în care se consacră un capitol special discuției realizării artistice a operii respective, nu se poate să nu discuți în acel capitol toate aspectele problemei.

De altfel, încă una din cauzele care au dus la această defectuoasă organizare a materialului a fost și concepția greșită pe care criticul o are despre subiect care ar fi *„acel element al conținutului care face legătura cu forma unei lucrări de artă”* (pag. 247). Acesta este încă un motiv pentru care autorul a discutat atât de amplu subiectul la capitolul tematicii. În felul acesta, când criticul ridică la capitolul *„Marea putere a artei”* problema subiectului, nu-i rămâne decât să enunțe cu referințe foarte scurte, că subiectul are o „construcție dramatică” și că apare ca un moment

rupt direct din viață. Cât privește problema eroului liric, ea e rezolvată tot așa de rapid: eroul liric al lui Coșbuc este în majoritatea cazurilor un rapsod popular, un țănan care povestește. Când însuși poetul devine erou liric, poezia își pierde din valoare. Teza este foarte interesantă. Și mai interesant ar fi fost dacă autorul ar fi demonstrat faptul pe *texte*, nu prin simple citări de titluri de poezii.

Procedând în acest fel, autorul monografiei a sărăcit atât de mult capitolul respectiv, încât, cu toată căldura cu care el încearcă să demonstreze valoarea estetică a operei lui Coșbuc, nu reușește să fie convingător. Mai mult, faptul îl împiedică să aplice metoda justă pentru a demonstra valoarea operelor lui Coșbuc, anume aceea de a lega realizarea artistică de conținutul tematico-ideologic.

Iată ce ni se spune în legătură cu una dintre poeziile în care Coșbuc manifestă unele sentimente pro-monarhiste: *„ele ne arată cel mai ascuțit punct al confuziilor sale ideologice, pentrucă ele indică totodată o foarte sensibilă scădere a artei sale poetice. În locul versurilor vibrante de elan și convingere, citim poezii reci, convenționale, încețoșate de misticism”* (pag. 153). În continuare, autorul citează versuri ca acestea:

*„Vi-e teamă că n'o să mai cânte
Că moartea vă fuse 'n zadar,
Dar ăara trăește! Iar tunul
Ce limpede-o spune și rar”* (10 Mai)

Acelaș lucru îl afirmă criticul și când vorbește despre ballada exotică a lui Coșbuc. În momentul în care conținutul poeziei nu mai izvorăște din realitate, când poetul versifică pe o temă dată, versurile se înșiră reci și formale. Se poate vedea de aici că nici anumite influențe nu dau roade decât atunci când se exercită pe un teren apt să le primească. Cu alte cuvinte, influen-

tele nu se pot exercita decât în condiții istorice asemănătoare.

Din nefericire însă, autorul n'a făcut consecvent această legătură. De altfel nici organizarea materialului pe capitole, după cum am văzut, nu i-a permis să o facă. Despărțind studiul formei de studiul conținutului, legătura pe care a vrut s'o facă nu s'a mai putut realiza practic.

Ceeace reușește să demonstreze convingător însă, este caracterul de profundă originalitate a așa ziselor „plagiare”.

E vorba aici de *El Zorab, Trei doamne și toți trei, Toți sfinții, etc.* Semnificativ este faptul că este vorba de poeme pe care autorul nu le-a analizat la capitolul „tematică”.

Printr'un studiu comparativ cu originalul, se ajunge la concluzia că poemele nu sunt deloc pastişe sau adaptări. Ele se ridică la rangul de veritabile creații, care nu păstrează delă original decât scheletul, schema generală. În felul acesta, criticul răspunde încă odată convingător aserțiunilor de rea credință ale vechii critici.

Dacă în studiul figurilor de stil și al prozodiei, el aduce lucruri valabile și juste, subliniind încă odată caracterul realist și concret al mijloacelor de expresie și vastele posibilități prozodice, fără a depăși cu mult în această privință articolul lui Gherea, în schimb observațiile de limbă sunt nesatisfăcătoare.

Astfel, în cadrul unor observații de fonetică afectivă, ni se spune despre strofa de mai jos, din *Nunta Zamfirei* că succesiunea repetată a consoanelor *t* și *d* ar da impresia „sgomotului produs de loviturile opincilor în pământ”:

*Trei pași la stânga binisor
Și alți trei pași la dreapta lor
Se prind de mâini și se desprind
S'adună cerc și iar se 'nfind
Și bat pământul tropotind
In tact ușor.*

Am comparat statistic strofa aceasta și cu o altă strofă luată la întâmplare:

*...și atunci
Vedea-veți sălbateci barbari
Câmpiile voastre 'necate
De vuetul multor armate
Ca vuetul apelor mari
Veni-vom ca 'n ziua de-apoi
Va plânge cu hohote zarea
(Cântec barbar)*

În prima poezie găsim 17 *t* și *d* în 6 versuri; în cea de a doua, 12 *t* și *d* în 7 versuri. Diferența nu este prea mare. Dacă se poate vorbi de un asemenea efect acustic, se poate vorbi la ultimile două versuri, și atunci efectul nu este provocat de succesiunea lui *t* și *d* ci a unui șir de ocluzive ca *b, p, t, d*:

*Și bat pământul tropotind
In tact ușor.*

Intr'alt loc ni se spune că „ciocnirea vocalelor *u-o-a* evocă „sgomotul armonios produs de vânt în pădurea de brad și de rostogolirea izvoarelor” (pag 259 sq).

Dacă *u-o-a* pot evoca „sgomotul armonios produs de vânt”, ele nu pot în niciun caz evoca „rostogolirea izvoarelor”. Asta se poate vedea și fără a mai cita strofa.

Privitor la limbă, ne este subliniată contribuția lui Coșbuc la formarea limbii literare românești, rezultat al unui proces de unificare al elementelor risipite pe diferite arii dialectale.

O observație interesantă și demnă de reținut este aceea privitoare la transformarea lexicului poetului.

Astfel termenii specifici dialectali ca *abrust, boscoane, bercuri, buiac, etc.*, care apar în prima perioadă a activității lui Coșbuc, dispar odată cu maturizarea lui artistică.

Dar pe lângă aceste afirmații utile și juste, autorul monografiei mai enunță

în cele două pagini consacrate „*structurii sintactice a versului*” generalități de felul acesta: *In fragmentele de epopee din tinerețe, fraza este arborescentă*) cu multe propozițiuni secundare, cuprinzând descrieri masive* (pag. 278) și ni se citează apoi o strofă cu multe propoziții secundare. Mai departe ni se spune: *Simultan se utilizează sintaxa poeziei populare, divizându-se fraza în elementele ei, care sunt distribuite în câte un vers* (pag. 278) și ni se citează:

*Iar a treia zi
Clopotele grele
Răsunau cu jele
Și preoți cântau
Oameni s'adunau
Pe-Ana o'ngropau.*

Prim frază divizată în „*elementele ei*” am înțelege că e vorba de propozițiile secundare din care ea este alcătuită.

Deci fiecare vers ar trebui să conțină o propoziție. Versurile însă desmint presupunerea noastră:

Iar a treia zi nu e o propoziție. *Clopotele grele*, la fel, *Răsunau cu jele*, la fel, ș.a.m.d. Ce rămâne atunci din „*fraza divizată în elementele ei*”?

Intr'alt loc ni se vorbește de „*fraza compusă, bogată*” și ni se citează o strofă din *Nunta Zamfirii*, care, de data asta, ilustrează bine afirmația. Dar care e deosebirea dintre „*fraza arborescentă*” și „*fraza compusă, bogată*”?

Concluzia celor două pagini consacrate sintaxei lui Coșbuc este pentru cititor următoarea: Coșbuc întrebuințează fraze mai ample și fraze mai puțin ample!

Pare că autorul și-a îndeplinit aici formal o obligație impusă de un studiu monografic asupra unui autor. Studiul sintaxei unui scriitor interesează desigur și istoria literară, atunci când este bine făcut, el aruncând o puternică lumină

asupra posibilităților de expresie ale unui scriitor.

Or, a studia bine, conștiincios, adânc, structura sintactică a versului lui Coșbuc este imposibil de făcut în două pagini. Astfel că ne punem întrebarea: Cu ce am progresat în cunoașterea lui Coșbuc prin lectura acestor două pagini?

De fapt, întreg capitolul privitor la măiestria artistică a lui Coșbuc este după cum am mai spus, deficitar și — în consecință — insuficient de convingător. Când critica veche, reprezentând punctul de vedere al claselor dominante de atunci, contestă în fond valoarea literară a lui Coșbuc, reducând-o la un neînsemnat dar al versificației, capitolul respectiv din opera de reconsiderare a lui Coșbuc ar fi trebuit să fie foarte solid în această direcție. El trebuia să discute pe larg imaginile, și aceasta, cu specială referire la marile realizări ale lui Coșbuc. (*Noi vrem pământ, Nunta Zamfirii*, etc.) și bineînțeles, să nu trateze la capitolul despre „măiestria artistică”, numai despre figurile de stil și versificația. Or, studiul lui Popper, în afară de realizările efective în această direcție, pe care le-am relevat la început, nu aduce nimic nou, cu tot numărul de pagini scrise.

Pe lângă asta, uneori — din fericire numai de câteva ori — criticul dă dovadă de o percepție estetică neștiințifică, neobiectivă. Acest lucru se petrece cu poemul „*Poetul*” de pildă, apreciat de critic drept unul din „*cele mai frumoase poeme ale sale*”, (ale lui Coșbuc) (pag. 286). În realitate, dacă versurile din poem n'ar fi decât *cacofonice* și încă ar fi suficient ca poemul să nu merite calificativul dat de Popper.

Intr'alt loc ni se vorbește despre amorul lui Coșbuc și ni se dă următorul citat din *Cântecul redutei* pentru a combate o teză a vechii critici care vedea aici „*regretabile veleități de spirit*”:

*Strig'Osman: „Păsat vă fac
Incurcați pe-aceia treaba*

*) Sublinierea noastră.

*Și-mi mâncați păsat degeaba
Vă tai ciorba, vă desbracă!
Ahmet, Mehmet, cum te chiamă
Tu cam tremuri, bag de seamă
Sari curând că-ți viu de hac!"*

Oricât de mare ar fi un poet, în opera sa există zone de depresiune, în sensul că arta sa nu se menține la același nivel. În munca noastră de reconsiderare, trebuie să avem în vedere acest lucru. Noi nu trebuie să stabilim valoarea artistică a unor scriitori, bazându-ne pe texte care nu ne pot servi în această direcție. Când nu respectăm acest principiu, teza noastră rămâne neconvingătoare, ca în cazul de mai sus.

Având la bază o metodă științifică de lucru, Popper a reușit în general să ne dea o imagine veridică și o interpretare în bună măsură justă a operei lui Coșbuc.

Făcând legătura cu epoca în care poetul a scris și a trăit, analizând conținutul operei lui Coșbuc dintr'un punct de vedere just, adică identificând acele elemente ale operei lui Coșbuc care au oglindit și ajutat masele exploatate în lupta lor de eliberare, comunicând și cititorului dragostea pentru marele poet, Popper a reușit să ne facă să apreciem, în general just, și să iubim pe Coșbuc.

Totuși, în momentul în care autorul nu adoptă un punct de vedere unitar, când, lipsit de stringență științifică, îi atribue operei lui Coșbuc sensuri pe care aceasta nu le-a avut, sau vede în opera poetului altceva decât este ea în realitate, el nu mai reușește să facă ceva

trajic, după cum nu reușește, atunci când tratează problemele în mod superficial.

Cititorul va fi derutat de faptul că, deși autorul critică teza lui Gherea, revine totuși la ea, va privi cu neîncredere încercarea de a prezenta o poezie nerealizată drept o poezie „dintre cele mai bune”, după cum va privi cu neîncredere un capitol întreg, din care tinerii noștri poeți ar fi putut învăța mult și în care nu pot găsi ceea ce titlul i-a îndreptățit să creadă că ar putea găsi: în ce constă *marea putere a artei lui Coșbuc?*

Ingeniozitatea de versificator! Asta o spuneau criticii bunghezi!

Și cititorul simte că aici trebuia să găsească mult mai mult decât a găsit.

Trebuie să precizăm înainte de a încheia, că, deși am insistat asupra deficiențelor, ele nu sunt însă de natură să anuleze meritele lucrării. Dealtfel, într'o perioadă de pionierat, numai lucrările care nu se fac sunt perfecte. Popper a renunțat la acest ideal al perfecțiunii, contribuind curajos și masiv la opera de reconsiderare a clasicii.

Dacă autorul n'ar fi făcut decât să dea o justă perspectivă de ansamblu a operei lui Coșbuc, înlăturând fașificările vechii critici și încă ar fi realizat mult.

O monografie amplă, consacrată unui poet atât de însemnat, este nu numai un moment remarcabil în dezvoltarea unei istorii literare științifice, dar și un ajutor pe care critica literară îl dă dezvoltării noii noastre literaturi.

ATITUDINEA POETULUI FAȚĂ DE VIAȚĂ

Nu de mult, Editura pentru Literatură și Artă a organizat la Filatura Românească de Bumbac, o consfătuire în jurul ultimului volum de versuri al poetului Victor Tulbure, volum ce poartă titlul *Vișinul lui Vania*. S'au depănat cu acest prilej unele momente emoționante.

După ce s'a recitat poemul *Vișinul lui Vania* — care a și dat numele întregii cărți — o tânără muncitoare textilistă a întrebat șoptit, cu o voce străbătută de o undă de îngrijonare și teamă: „Tovarăși, vreau să întreb: tovarășul poet l-a cunoscut în adevăr pe Vania? Adică, povestea cu vișinul e adevărată?” Această a fost o întrebare simplă, care oglindea interesul și emoția stărnită de poemul lui Victor Tulbure în rândul cititorilor săi, adâncimea până la care a pătruns în inima lor, imaginea eroului sovietic care luptase pentru gonirea fasciștilor de pe meleagurile Transilvaniei.

Dar de ce a plăcut atât de mult, a fost simțit și memorat acest poem închinat ostașului sovietic Vania?

El împropătează în mintea ascultătorilor olike dramatice, de neuitat, când armata noastră se înfrătea cu armata sovietică, luptând împreună pentru libertatea pământului patriei noastre. Și cum reușește poetul să recheme în inima cititorului acele sen-

timente pe care le-am trăit în ceasurile eliberării patriei? El construiește un subiect simplu, în care niciun element nu este de prisos; personagiile, situațiile, micile întâmplări petrecute, se împletesc treptat în jurul axei principale a poemului, care este însăși dragostea și nesecata recunoștință a întregului nostru popor, pentru armata sovietică eliberatoare.

Desvăluirea acestui sentiment este făcută firesc, în mod gnadat. Încă dela începutul poemului aflăm că moșul cu „*tâmpiele cărunte*” a întâmpinat cu prietenie — ca întregul nostru popor — pe ostașul sovietic.

*Și ne-a poftit ca să intrăm în casă,
Să ne-odihnim pe lavița lenoasă,*

*Din pâinea veche să 'mbucăm o hrincă
Și vin să bem dintr'o ulcea adâncă.*

Această întâlnire-i răscolește inima
bătrânului.

*Sărmanul moș! Il podidise plânsul.
Asemeni vorbe n'auzise dânsul.*

Deaceea, după un obicei vechi al pă-mântenilor, moșul sădește în cinstea lui Vania un poem roditor, un vișin. Acest gest menit să perpetueze amintirea unui om drag, dă imaginii recunoștinței și dragostei noastre pentru armata sovietică o semnificație adâncă și trairică așa cum e însăși tradiția sănătoasă a

poporului. Ultimul moment al poemului — joaca unor copii pe care moșul îi îndeamnă să mănânce vișine — te lasă să înțelegi că numele lui Vania, amintirea lui și a armatelor ce ne-au eliberat, vor face parte, de acum înainte, din lucrurile dragi, comune întregului sat, întregului popor. Iată deci cum poetul, pentru a ilustra gradul unui sentiment, folosește elemente de viață. Și de altfel, toate aceste sentimente și idei, sunt exprimate în versuri de o mare simplitate, care trebuiesc citite pentru frumusețea lor.

*Și 'n amintirea ta, sădi moșneagul
un vișin cum e inima și steagul.*

*Tot satu-i zice, „Vișinul lui Vania”.
Iarna pe dâmb se dau copii cu sania*

*Dar vara vin, ca vrăbil, din tot locul,
La vișinul cu vișine ca focul.*

*Se urcă pe uluci, creanga s'ajungă.
Moșul se bucură și nu-i alungă:*

*Luași, copii, din vișinul lui Vania
Care-a luptat aici, în Transilvania.*

În poemul *Vișinul lui Vania* sentimentele poetului se exprimă indirect, prin intermediul diferitelor amănunte de viață.

Este adevărat că uneori poetul intervine și fățiș pe linia unei linici care se adresează „dela om la om”, linie pe care repunțază deseori succese; el îi vorbește ostașului sovietic: „*Măi Vania, poate ți-ai văzut femeia / și-ți amintești de inserarea ceea*”. Dar, în general, eroul liric rămâne pe un plan secund. În alte poeme, cum sunt *Vârful cu dor* sau *Hidrocentrala*, V. Tulbure izbutește să fie convingător și în exploziile directe.

De pildă, în poemul *Vârful cu Dor*, după ce zugrăvește în trei strofe frumusețea sălbatică a peisajului, poetul exclamă patetic:

*Vă fie lăudată răcoarea, munți bătrâni!
Vă fie lăudate potecile de stâncă!*

*De strâng un colț de piatră, simt
muntele în mâini
Și jalea lui trecută, amară și adâncă!*

Intervenția eroului liric, „Iauda” lui, nu surprind, pentru că în strofele anterioare poetul pictase cu talent un peisaj care, privit, năstrea el însuși în inima cetățeanului acele sentimente pe care le trăiește și poetul. Și în poemul *Hidrocentrala* poetul folosește cu succes același procedeu. Toate acestea dovedesc că poetul are o capacitate remarcabilă de a crea imagini puternice, care transmit emoția sa și izbutește să-l emoționeze pe cititor, să-l convingă.

Sunt în volumul *Vișinul lui Vania* poeme care au pânți izbucnite. În *Ballada țovarășului care a căzut împărșind „Scântea” în ilegalitate*, impresionează mai cu seamă strofele zugrăvind starea de opresiune, în care era ținut poporul nostru în trecut. În același sens, convingător își povestește viața ei de suferințe și Aglaia, eroina poemului cu același titlu:

*Palmele mele vară de vară,
Pâinea cea dulce mereu frământară
Pentru boier și pentru cucoandă
Cu dos cât hambarul și pielea bălană.
Iarnă de iarnă, am stat în bordei
Cu terciul de linte stropit cu mujdei
Ce arde ca focul și foamea-ți alungă,
Și ziua ți-o trece cu zeama lui lungă.*

Dar poetul surprinde în tonuri remarcabile nu numai priveliștile întinse ale trecutului, ci și aspecte ale vieții noi. Astfel se întâmplă în poemele *Pruncul*, *Nunta*, *Cum n'ai stins lampa? E ziua afară!* etc. Valoros este poemul în care poetul schițează portretul maestrului Mihail Sadoveanu; imaginând un dialog cu marele scriitor, Victor Tulbure încearcă și izbutește — fapt demn de relevat — să sugereze trăsăturile personalității artistice a lui Mihail Sadoveanu și cu ajutorul limbii pe care marele nostru scriitor o folosește în operele sale.

La o întrebare a poetului, Mihail Sadoveanu răspunde în graiul său moldovenesc :

*Ciubotele mi le-am stâlcit de drumuri,
în arse șesuri am băut năcaș*

În general, volumul *Vișinul lui Vania*, este o dovadă a creșterii poetului, care a lichidat unele dintre viciile volumelor sale anterioare *Vioara Roșie* și *Holde*. Dar, această părăsire de către poet a ceea ce era găunos în arta lui, este numai parțială.

Este vizibilă tendința lui Victor Tulbure de a-și construi poemele în ritmul trepidant al actualității. Acestei năzuințe se datoresc poemele *Hidrocentrala*, *Plute pe Bistrița*, *Zurgălăi* și altele, prin care poetul evocă etapele cele mai înaintate ale noului din viața Patriei noastre. Când citești unele din poemele sale, ai convingerea că sunt împlântate adânc în viața nouă; această convingere este cu totul îndreptățită mai ales de începutul poemelor, la care ne referim, căci după câteva rânduri, versurile lor devin aeriene, poetul pierde legătura cu prezentul, ori pare că decolează spre viitor.

Pe deoparte, poetul palpita intens pentru o serie de înfăptuiri și idealuri dragi poporului nostru; pe de altă parte, el nu izbutește uneori să cânte deschiș viața de astăzi a poporului, chiar în unele poeme în care își propune acest lucru. Dece se întâmplă aceasta?

Victor Tulbure, este un poet înzestrat cu o deosebită putere de a emoționa, de a transmite cititorului „arderea sa interioară”; dar din păcate poetul „arde” singur pentru viața patriei noastre. Este aceasta o formă a individualismului, moștenire blestemată a vechii lirici burgheze, individualism din care decurg cele mai importante lipsuri ale poeziei lui Victor Tulbure.

În această atitudine față de viață trebuie aflată cauza schematismului unora din poemele cuprinse în volumul *Vișinul lui Vania*. Nu o singură dată în

poemele lui V. Tulbure, efortul de construire a socialismului este definit în cuvinte, — deși sonore, totuși pallide în evocarea concretă a vieții, ca în poemul *Hidrocentrala*, de exemplu, unde se spune „*Patria se înalță clocotind / cu brațele vânjoase peste schele*”. Urme de schematism există și în poemul analizat mai sus. În *Vișinul lui Vania*, de pildă, poetul spune despre Vania :

*Vorbeai de-o vreme care o să vină
de omul nou, de pâine și lumină.*

ceea ce constituie desigur o generalitate...

Dacă poetul și-ar întoarce fața hotărât spre viață, atunci fără îndoială că imaginile lui n'ar fi uneori lipsite de puterea de a sugera, n'ar fi ofilite, ci ar avea relief și plasticitate. Lipsa de plasticitate, este foarte sensibilă de exemplu în *Ballada tovarășului care a căzut împărșind „Scânteia” în ilegalitate*. Poemul, este adevărat, scris mai de mult — deși are unele momente pline de dramatism, se menține totuși, în general, într-un amestec de clar și obscur, din care cu greu poți descifra contururile vieții. Eroul balladei este definit vag drept un om cu strai sărac cu *tălpile sparte și rupte*, căruia poetul îi spune *sufletul ți-e steag*.

Tulbure dă și unele amănunte greșite : el spune despre comunist că era *în zdrențe și cu frânji grumaji*, amănunte care sunt departe de a crea imaginea comunistului în ilegalitate și prezintă pe luptător aproape ca pe un censetor. Dealtfel în prezentarea omului exploatat, poetul se folosește de repetate ori de o serie de imagini nejustificate.

*Ce ploi îl scuipară 'n obraji,
Ce vânturi în tâmpile-i bătură*

spune el despre eroul *Balladei*. Greutățile luptei duse împotriva burgheziei sunt astfel eludate, iar poetul le înlocuiește prin lupta cu fenomenele naturii. Pe aceeași linie, cu aceleași mijloace, este

„descriș și marșul victorios al soldatului sovietic în poemul *Slavă* :

*Venea din stepe arse de vâpăi,
Mușcat de viscol, dogorit de soare*

Faptul că soldatul eliberator îndurase viscolul și arșița, pe care le îndura nu numai în timpul de război — nu sugerează greutatea luptei pe care Armata Sovietică a dus-o împotriva hitleriștilor.

Repetarea acelonași și acelonași imaginii în mai multe poeme, este o altă urmare directă a desprinderii poetului de realitate. În *Balada tovarășului căzut*, se spune :

*Omul ce cădea
Lângă nopți de sgură
Semn de bici purta
Pe obraji și gură*

Aglația spune și ea :

*„Verile, iernile, zilele mele —
Crestate cu biciul și arse de ruguri”*

În poemul *Nunta*, deasemeni :

Altădată, s'au plecat sub bice

În alte poeme oamenii „înfruntară biciul” sau „avură de înfruntat bice de urgie”. Cuvântul *bice* revine de nenumărate ori; el face parte dintr'un arsenal mai vechi al poetului care vorbea în trecut despre „boeri”, „suljiți” etc., termeni valabili atunci când contribuie la caracterizarea unei anumite epoci, aceea a asupririi feudale, dar care utilizați cu orice prilej, ajung să secătuiască imaginea, ajung să nu mai transmită ideea poetului. În poemul mai vechi *Vânătoarea de jderi*, de exemplu, poetul vorbea despre vodă și boeri; într'un astfel de poem cuvântul *bicele*, care exprima unul din mijloacele des utilizate de aceștia, puteau sugera asuprirea feudală, pe care o îndurau țaranii pe de moșiile regale și boierești.

Repetarea acelonași imaginii este o scădere mai generală a poeziei lui V.

Tulbure. Minerul are „urme de-adâncimi pe chip” femeia are fața „adâncă”, etc. Muncitorii sunt niște apaniții fulgerătoare cu „bluze albastre” sau „cu bluze albastre ca slava”; inima e ca „steagul”, turmele „ca niște steaguri albe urcă piscul”, apar „steagurile de vâpăi”, noi înaintăm sub „steag de flăcări” etc.

Toate aceste imagini, ce revin cu insistență și nu mai isbutesc să ateste prezența unui bogat conținut de idei, atrag atenția asupra pericolului serios ce amenință arta poetului: manierismul.

În această privință — cu ocazia discutării volumului de versuri *Holde*, care a avut loc mai de mult în cadrul unei ședințe a Uniunii Scriitorilor — poetului i s'a semnalat acest viciu. De curând aceeași problemă a fost ridicată de către J. Popper în cronică sa apărută în *Flacăra*.

Din păcate însă, felul în care tratează J. Popper această chestiune nu contribuie la înțelegerea rădăcinilor manierismului în cazul lui Victor Tulbure: J. Popper afirmă că formele poetice folosite de poet au fost altădată valoroase, dar acum nu mai emoționează, deoarece, după expresia criticului, „prin prea îndelungata întrebuițare s'au tocit”; dar J. Popper contrazice el singur această afirmație, mai departe, când arată în continuare — în mod just de astă dată — că asemenea forme poetice „corespund unei viziuni schematice, abstracte, despre realitate”. Autorul cronicii pomenește apoi o explicație superficială asupra rădăcinilor acestei „viziuni schematice” arătând că V. Tulbure este un „vizător romantic”, că „folosirea schematică a distihului” se explică prin „acea visătorie romantică”, ce „mai dăinuie în personalitatea artistică”, a poetului.

În fond, la Victor Tulbure, problema manierismului trebuie pusă în legătură cu cea a schematismului. Cele mai multe dintre imaginile folosite de repetate ori

de poet sunt schematic, nu sunt construite pe baza unei cunoașteri aprofundate a vieții. Și este firesc ca un poet ce se ține la o parte de viață, care-și fabrică în laboratoarele lui interioare — și nu în contact cu viața — o serie de imagini, să ajungă a se repeta mereu până la obsesie. Dar aici nu este vorba numai de sleirea universului de imagini ci și a vocabularului pe care-l stăpânește poetul. „*Flamură*”, „*steag*”, „*soare*”, „*mădițe*”, „*praguri*”, „*zid*”, etc. sunt cuvinte care s'au lipit atât de puternic de condeiul poetului, încât nu se mai pot desprinde de el.

Tot în atitudinea poetului față de viață trebuie văzută și cauza evadării neconținute a poetului spre viitor. Într-adevăr, eroul liric al poetului Victor Tulbure, suferă deseori de mamilovism revoluționar. Elementul concret din viață este pentru poet mai mult un pretext, o trambulină pentru un salt în viitor. De aici și utilizarea verbului la viitor, preferată de poet. În poemul *Cum n'ai stins lampa? E ziua afară!* întâlnim mereu acest „*vom lumina*”, „*vom purta*”, „*vom scrie*”, „*ne vom plimba*”, „*vor fi*”, „*vor sta*”, „*vor mânca*”, „*vor ajunge*”, „*va fi în Coreea*”, „*nu vor ști*”, etc. De fapt priveliștea acestui viitor s'a construit destul de facil: poetul a versificat pe marginea unor fraze de ziar; el încearcă să disimuleze necunoașterea vieții, desenând vag liniile viitorului. Dar necunoașterea vieții nu te poate duce decât la un impas. Poetul cântă cîncinălul ca pe o entitate abstractă, pe care — e drept pentru a o înviora — o însuflețește, atribuindu-i calități omenești. El spune despre cîncinăl:

*Neîntrecut e meșterul în toate
O să ne dea ofel, cărbuni, bucate.*

Dar, oamenii, adică tocmai cei care vor înfăptui cîncinălul, sunt invizibili.

Această tendință vizibilă în unele poeme de a cânta viitorul trebuie privită atât în legătură cu lipsa unor imagini

care să redea în mod concret lupta pentru o viață nouă, cât și cu „preferința” poetului pentru momentele idilice, de liniște, de belșug tihnit.

Ca și în volumele sale anterioare, și în volumul *Vișinul lui Vania* se poate constata tendința poetului de a se opri asupra situațiilor pline de liniște și calm. Astfel se întâmplă de exemplu cu *Nunta*. În ansamblul volumului, poemul acesta capătă o semnificație deosebită: el vine să exemplifice tendința lui Victor Tulbure, de a zugrăvi un univers idilic, trandafiriu. Poetul dă la o parte din realitate tot ceea ce este „urât” și „rău” păstrând ceea ce este „frumos” și „plin de bogăție”. Dar această tendință de a face mai „frumoasă” și mai „bogată” viața, folosind pentru aceasta imagini vechi, care reprezintă numai parțial viața și în fond îi ascund adevărata ei frumusețe și bogăție — conștând tocmai în lupta pentru socialism — nu este nimic altceva decât formalism.

Se vedește aici o lipsă a mai multora dintre poemele lui V. Tulbure și anume defectul lor de concepție: poetul nu vede frumusețea și măreția reală a vieții noastre ce constă tocmai în lupta oamenilor pentru o orânduire nouă, socialistă. Problema frumosului este legată de acest ideal, de acest țel concret, pe care-l realizează constructorii vii. A rupe din realitate doar unele crâmpes, doar unele insule „fericite și frumoase” și a lăsa la o parte tocmai ceea ce este esențial epocii noastre — lupta — înseamnă de fapt a prezenta falsificat realitatea. Aceasta este o abatere dela teza fundamentală a esteticii marxist-leniniste, pentru care frumosul este viața așa cum o concepe clasa muncitoare adică, cu elementele ei esențiale, în neîstovita ei mișcare și înnoire; de aici, dealtfel curge pentru artist necesitatea de a zugrăvi lupta pentru viitor. La această luptă dorește să participe și Victor Tulbure și el participă, rodnic, prin multe din poemele sale; iată

însă că uneori el o face dintr'un unghi unilateral, neesențial, și de aceea greșit. El se mulțumește să cânte ceasul de mână al Patriei noastre, cântare ce exprimă aspirația sa spre viitor, dar n'o leagă de viața de astăzi, nu pune la baza viitorului, pe care încearcă să-l vadă, tocmai victoriile luptei din viața de azi. Ce înseamnă însă a lupta pentru viitor? A visa pur și simplu la întâmplări și împliniri viitoare?

Literatura noastră trebuie să stea cu picioarele adânc afundate, implantate în pământul realității, al vieții. Ea trebuie să aile în această realitate vlăstarii viitorului, să-i amplifice, să-i generalizeze, dându-le o formă viguroasă, puternică. A lupta pentru viitor înseamnă întâi și întâi a zugrăvi puternic, adânc, tocmai aceste rădăcini mici, încă slabe, ale viitorului pe care le întâl-

nim în clipa prezentă. În acest sens există elemente valoroase în creația lui Tulbure, de pildă în poeme ca *Aglaia*, *Pruncul*, *Cum n'ai stins lampa*.

Victor Tulbure este un poet de real talent. Poemul său *Vișinul lui Vania* a fost citat pe drept cuvânt la ultima plenară a Uniunii Scriitorilor, ca un succes al creației noastre noi. În acelaș timp, multe din poemele sale cuprinse în volumul *Vișinul lui Vania* nu sunt la aceeași înălțime. Această inegalitate trebuie să dea serios de gândit poetului. Posibilitățile sale au fost verificate; pe de altă parte ele rămân nefructificate de atâtea ori. Cititorii și iubitorii poeziei noastre doresc și așteaptă dela autorul *Vișinului lui Vania* imagini vii și adânci ale vieții noastre, cărona talentul viguros al poetului poate să le dea o strălucire și o căldură emoționantă.

DRUMUL COLHOZNICEI MARIA *)

Din opera literară a lui G. Medânschi nu a apărut până acum în românește decât romanul *Maria*.

Mult timp învățător la țară, Medânschi a participat prin scrisul său la campania de lichidare a superstițiilor și misticismului. Pe aceeași linie a preocupărilor sale pentru problemele satului, el a descris în *Samstroi viața muncitorilor sezonieri, transformarea lor în constructori luminați ai socialismului*.

Autorul face în romanul *Maria* o reprezentare largă și sintetică a vieții țăranilor colhoznici, oglindind luptele și transformările personajilor tipice acestei vieți, între 1941 și 1948, adică în perioada Marelui Război de Apărare a Patriei și în cea a reconstrucției. Plin de o luminoasă umanitate crește din paginile romanului chipul femeii sovietice despre care I. V. Stalin a spus la primul congres al colhoznicilor ucrainici: „Știu că mulți dintre dumneavoastră subapreciază pe femei, ba chiar le iau în răs. Dar aceasta este o greșală, tovarăși, o mare greșală. Aici nu este vorba numai că femeile constituie jumătate din populație. Lucrul cel mai însemnat este faptul că mișcarea colhoznică a ridicat la posturi de conducere o serie întreagă de femei admirabile și destoinice. Uitați-vă la Congresul de față, la compoziția lui — și veți vedea că femeile, de multă vreme, din înna-

potate cum erau, au devenit înaintate”. Tocmai acest proces de „înaintare”, al femeilor din colhozuri, este tema cărții lui Medânschi.

Marele Război de Apărare a Patriei cheamă într'un însufleșit avânt și pe bărbații satului Podsosenchii. Astfel muncile colhozului rămân în grija femeilor și a câtorva bătrâni, iar treburile înaintează cu greu căci președintele Porhaciiov (dela porhati: a sbura de ici colo), strecurat în Partid prin înșelăciune, are doar grija propriei sale gospodării; din această pricină colhozul decade o vreme și va fi adus din nou într'o stare înfloritoare, numai prin stăruința și inițiativa Mariei Carpovna, o simplă colhoznică, pe care Partidul, prin secretarul raional Ivan Ilci, știe să o descopere, să o încurajeze și să o îndrume, până ce ea ajunge o destoinică președintă de colhoz.

Până la război *Maria* dusesse o viață rezervată numai îngrijirii casei și copiilor, viață pe care o primise ca pe ceva firesc. Dar lupta eroică dusă de poporul sovietic pentru isgonirea și nimicirea invadatorilor hitleriști a contribuit la formarea unei noi conștiințe în această femeie. Nu numai cei care luptă pe front, devin într'aname fel alți oameni, dar și cei rămași acasă. „În războiul acesta oamenii parcă se nășteau din nou, notează autorul. Se nășteau iar și dintr'odată rămâneau uimiți toți cei care-i cunoscuseră până atunci. În sufletele oamenilor zăceau așternute straturi-straturi și, sub ele, stătuseră ape tănuite. Dar iată că stră-

*) G. Medânschi, *Maria*, Ed. Cartea Rusă, 1950.

turile au lunecat la o parte și izvorul a ieșit la față. Și dacă izvorul a ieșit la față nu-l mai poți opri, oricâte pietre ai îngrămădi, și omul pășește spre fapte eroice”.

În timpul acestui război împotriva cotropitorului, Maria ajunge să înțeleagă adânc că Patria este un colectiv mare, o familie strâns legată prin felurile și scopurile muncii ei. Astfel că ea se integrează firesc în munca colhozului ca într-o gospodărie mai largă. La început, Maria păstrează aceeași supunere ca și propria ei familie, neluând o atitudine critică decisă față de Porhaciou, care ducea colhozul spre ruină și pierduse tot respectul colhoznicilor prin delăsarea și necinstea lui. Maria primește vestea că bărbatul ei Semion, și băiatul ei, Fedea, au murit pe front; descurajată și profund sguduită de această veste, ea cunoaște la început un sentiment acut al singurătății, cu atât mai mult cu cât fiica sa, Xiușa, era și ea la lucru într-o uzină la oraș. Dar acest sentiment al singurătății, care o stăpânește un timp o face pe Maria să se apropie puternic de marea familie colhoznică și capătă în sufletul ei de fărâncă sovietică o coloratură solemnă: durerea, singurătatea care ar fi putut-o împiedica în munca ei (ca de pildă pe Varvara, o altă colhoznică) se preface într-o viziune măreață, eroică, a Patriei, pentru care Maria înțelege să lupte din toate puterile. Victoria aceasta împotriva sa însăși, o obține Maria cu ajutorul Partidului: „Și uite pentru ce-mi mai este drag Partidul... Pentru că nu te lasă să morții! Înainte, înainte și iar înainte!”; ea îi însuflă o nouă atitudine față de muncă: „Trebuie să facem totul ca viața noastră comună să înflorească. În asta îmi găsesc eu alinarea... Trebuie să trăești ca să muncești, Ivan Evdochimovici! Munca omului e mai presus decât viața lui, că dăinuiește și după el”. Această superioară atitudine

față de viață și muncă dă energie spiritului gospodăresc al Mariei, sentimentului ei de răspundere pentru cei plecați pe front, urii față de ceea ce este vechi, dorinței de a învâța neconținut.

Colhoznicii îi înțeleg și-i apreciază eforturile. Ei îndepărtează dela conducerea colhozului pe Porhaciou și încredințează Mariei sarcina de onoare, a conducerii colhozului. Multe sunt problemele cărora ea trebuie să le răspundă. Și, de acum înainte existența ei este o neconținută învâțătură și luptă pentru a deveni un adevărat om sovietic: „Ține minte, Maria Carpovna, dumneata ești acum conducător, dar să fii conducător nu înseamnă să dai din mâini. Să conduci înseamnă să cunoști scopul, să cunoști calea, să mergi cu hotărâre pe această cale, să mergi înainte și să faci ca oamenii să te urmeze. Dacă nu, au să te dea la o parte din drum”, — îi spune Ivan Illici, după ce adunarea colhozului o alesese președintă în locul lui Porhaciou. Problema aceasta a „conducătorului”, cum spune Medânschi, a luptătorului superior pentru socialism, se împletește în roman cu aceea a femeii colhoznice. „Colhozurile, ca formă socialistă de organizare a economiei, pot face minuni dacă în fruntea lor stau adevărați revoluționari bolșevici, comuniști”, (I. V. Stalin, Despre activitatea la sate), ceea ce urmează acum să demonstreze Maria cu munca ei în suflețită de un înalt patriotism.

Cât timp Porhaciou a condus colhozul Podsochenchi, el n'auvuse nicio grijă pentru ceea ce trebuia dat statului ca să poată susține războiul împotriva cotropitorilor, grija, el o înlocuise cu delăsarea, cu lipsa de plan în muncă, încurajând pe unii care se preocupau în primul rând de „zilele-muncă” ce li se cuvin. Ba Solomonida, o bătrână leneșă care tânjea după vremurile apuse, chiar se bucura de incapacitatea lui Porhaciou: „La-

„să-l să-și facă de cap! Poate că ne-oim întoarce iar la fâșii”. *Solomonida e singură în colhoz cu gândul acesta dușmănos puterii sovietice, nimeni nu cugetă ca ea pentru că toți câți trăiseră sub țarism, ca mătușa Nadejda sau Lomachina, își amintesc cu spaimă:* „Mă uit cu groază spre Volga, spre Stalingrad: ferească Dumnezeu să mai fie iar fâșii. Ce s'ar întâmpla cu mine? M'aș prăpădi. C'or veni feciorii sau nu, dar eu fără de colhoz mă prăpădesc”. *Maria Carpovna, cu marile ei însușiri bolșevice, isbutește să învingă, prin exemplul personal, dezorientarea oamenilor și să-i aducă la munca sistematică și plină de avânt pentru buna stare a gospodăriei lor comune și pentru cea a Patriei. Sunt unele împrejurări grele pentru Carpovna. Când trebuie într-o noapte ploioasă și neagră — „de parcă lumea ar fi fumat țigară după țigară și s'ar fi adunat deasupra un strat gros de fum” — să ducă o căruță cu saci de grâu la centrul de colectare, înghețată și obosită alături de căruța înfundată într-o răpă plină de lupi, Maria are o clipă impulsul de a fugi, părăsind totul. Dar acum i se arată înțelesul adânc al datoriei:* „Fără saci?... Cum fără saci? Ea-i datorare să ducă sacii unde a fost hotărât. Nimeni n'are s'o ierte, nimeni n'are s'o ajute”. *Ea înțelege astfel că, în încordarea teribilă a marelui război de apărare, când nemții amenințau Stalingradul și prin aceasta viitorul tuturor oamenilor sovietici, munca destinată fiecăruia dintre cei care nu luptau pe front, trebuia dusă la bun sfârșit, omul trebuia să ducă neapărat la îndeplinire ceea ce i s'a încredințat să facă, pentru că dacă nu se vedea vrednic, primejduia soarta tuturor. Iată o întâmplare ce definește puternic noua conștiință a Mariei: Xiușa, fiica ei, fuge dela fabrica de armaneni, unde lucra.*

„Nu mai pot! Nu mai pot sta a-

colo! strigă Xiușa, deodată. Inecându-se în lacrimi începu să povestească cum au trebuit să-și sape singure bordeie, cât era de frig noaptea, ce supă fără de niciun gust le dădea la masă, ce băieți neciopliți s'au nimerit în brigada ei, cât s'a săturat să umble cu mâinile nespălate și pline de ulei, cât e de greu să cari în spate mașinile pe ploaie și noroi.

— E greu de cărat mașini? — a întrebat-o Maria. Dar de cărat saci e ușor? Dar lui Fedea crezi că-i este mai ușor? Dar tatălui tău... i-a fost... dar soldaților noștri li-i ușor? Nici picior de-al tău să nu mai văd pe aici!”

Omul nou comunist, se făurește nu ocolind greutatea, oricât de mari ar fi, ci dimpotrivă înfruntându-le, dând piept cu ele. Zăpada căzuse groasă și în Podsoslenchi nu se terminase treieratul. Cotropitorii băuți, începuseră retragerea și, mai mult ca oricând, era nevoie de pâine. Pentru împlinirea planului de colectare, batoza trebuia dusă peste o răpă, cai nu erau în tot satul, oamenii trebuiau să transporte cu mâinile lor mașina grea. Unii se codesc: „Dracu' are s'o ducă peste răpă! Uite ce vreme s'a stărnit. Parcă-i cu puțință?” însă, deoarece „trebuia să înfrângă totul și pe toți”, Maria perseverează. „Ce putem face muștenilor? N'avem pe nimeni, pe nimeni, dar treaba trebuie făcută. E îngăduit s'o întindem până acum cu trierul? Cine o să treiere în locul nostru?” Căldura Mariei se comunică tuturor și întreprinderea se sfârșește cu bine. „Uite, așa-i și la război, cum se împotmolește tunul, puș umărul! zise moș Fomici când batoza fu urcată pe cealaltă parte a răpii.

Victoriile celor din Podsoslenchi dau cititorului o nemăsurată încredere în puterile omului sau, mai bine spus, în puterile oamenilor, ale colectivului: Medânschi redă în scene expresive, cu plasticitate, ideea că puterea omu-

lui provine din viața și munca în colectiv, că victoria vine numai când omul luptă cot la cot cu alți tovarăși. Astfel, prin exemplul pe care îl dă, prin hotărîrea ei, prin dragostea colhoznicilor, pe care știe să și-o atragă, Maria aduce colhozul într-o stare înfloritoare, pildă pentru colhozurile dimprejur. Toate acestea se petrec pe fundalul Marelui Război de Apărare a Patriei. Sacrificiilor și eroismului soldaților le răspund din spatele frontului sacrificiile și eroismul oamenilor muncii de pe ogoare și din fabrici. Felul în care isbutesc conducătorii luminați ai poporului să însușească în oameni acest spirit eroic, este minunat înfățișat în romanul lui Medânschi, are o mare putere educativă. Întâlnirea Mariei cu muncitorii dela fabrica unde lucra Xiușa e pentru ea plină de învățăminte. După această întâlnire ea le aduce celor din Podsosnenchi exemplul muncitorilor industriali și efortul colhoznicilor câștigă în precizie și amploare.

Victoria împotriva hitleriștilor găsește pe colhoznici cu multe izbânzi în muncă, cu multe izbânzi asupra lor înșile. Bărbații întorși acasă trebuie să facă eforturi ca să-și ajungă femeile din urmă. Nici asta nu e ușor. Unii, ca soțul Mariei, Semion, — care numai dintr-o eroare fusese crezut mort pe front — nu pot înțelege starea nouă de lucruri, aparenta inferioritate momentană în care sunt puși. Dar acțiunea Partidului aduce echilibru, armonie, atât în viața satului, cât și a familiilor din sat, și toată lumea se poate angaja acum, cu puteri sporite, în activitatea de reconstrucție. Porhaciiov, care nu fusese isgonit din colhoz și căruia Maria îi dăduse munci, încearcă să saboteze acțiunea comună, folosindu-se de slabul Solaeu, de Solomonida și de alți câțiva de aceeași teapă. Porhaciiov nu numai că nu poate pricepe nimic din noua viață, dar încearcă să i se opună, s'o oprească.

Neînvățând nimic din cele întâmplate, „viața i se părea ca un câmp unde fiecare luptă pentru propria lui bunăstare, și izbânda Mariei i se părea ca o izbândă a ei personală în această luptă”. Din ciocnirea între cele două mentalități, noul învinge. Grijă lui Porhaciiov cât stătuse președinte al colhozului, fusese numai să „dea din mâini” cum spune Ivan Ilici, pe când Maria muncise cu râvnă, adunase pe tăcute învățături, și acum, când rezultatele muncii ei puteau fi văzute și înțelese de toată lumea, nimic nu putea să-i dăuneze, nici acțiunile dușmănoase și cu atât mai puțin intrigile lui Porhaciiov. El este înlăturat și colhoznicii din Podsosnenchi trec la împlinirea planului cincinal.

Neconținută este prezența chipului tovarășului Stalin în gândurile și muncile colhoznicilor. El este marele exemplu, și autorul izbutește să ne arate cum, sub invincibilul său scut, victoria este cucerită de întregul popor. Semion, Andrei și Nichita contribuie la victoria pe front, Maria, Varvara, Xiușa, Ana Voronina, moș Fomici, grădinarul Ivan Eodochimovici, Natașa și alții, își aduc aportul lor prin eforturile pe care fiecare din ei o face de a munci fără precupețire și de a sprijini frontul. Amenințarea cu un nou război găsește pe acești minunați oameni strâns uniți, în voința de activitate constructivă, de solidaritate cu toți cei ce muncesc și doresc să trăiască în pace.

Desfășurarea romanului se petrece în mici capitole bine legate între ele, iar personajele, caracterizate precis în trăsături expresive, se întipăresc bine în memorie. Vorbirea lor este colorată și plastică. Iată un exemplu: „Ce să spun? Trăim și mestecăm pâine. Până la mine asta s'a mai spus de o mie de ori și o zicală nouă n'am putut născoci. Vreau să spun că nu munca, dar nedreptatea-i foarte grea. Iată, să luăm de pildă pe pre-

ședintele nostru. Unde mai găsești unul ca el? S'a dat la fundul apei, și nu-și mai arată coarneau de-acolo. Merge într'un pîcior și întrece cinci la fugă. Guna-i merge ca o balalaică, cât despre el, — nici în oală, nici în copaie. E un mișel! Am să-ți spun îndată toată istoria. Guna mușilor e știută. Cunoaștem noi cum construia el acolo onașele. Când pe jos, când pe brânci... Ei, scumpe tovarășe! Într'un cuvînt: minuni pe lume nu sunt, dar minunății sunt multe. Dar nu poți prețui pe om după o singură faptă. Dacă spui adevărul, pierzi orice prietenie". Cu aceeași îndemănare cu care caracterizează un personaj, Medânschi descrie și bogăția de forme și culori a naturii pe care omul o transformă; cartea este plină de însemnări de „istorie naturală” despre cioară, pui de găină, mestecenii, arșar, apoi despre combaină, laminor, etc. Imagini ca „aienul era gros de-l puteai pipăi, ca pe o țesătură”, dovedește marea sensibilitate poetică a scriitorului. Uneori însă în această direcție sunt și unele excese, ca aceea arătată de Laurentieva Crivoșeieva (Zvezda 1950, nr. 1): pe obrajii lui Dubcov apăreau „potcoave de bună dispoziție”. Dar în general simplitatea, preciziunea și concizia stilului fac parte dintre însușirile romanului lui Medânschi.

Maria este un roman de o neprețuită valoare educativă. Chipul în care colhoznicii sovietici reușesc să-și rezolve problemele, felul în care viața lor, călăuzită de Partidul lui Lenin și Stalin, se împletește cu aceea a Patriei Socialiste, slujește ca exemplu oamenilor din țara noastră care, la sate și în orașe, construiesc socialismul și au intrat de curând în lupta importantă a îndeplinirii și depășirii primului plan cincinal.

Radu Petrescu

SOARELE VESTEȘTE O DIMINEAȚA NOUA *)

In expoziția „China nouă”, se putea vedea o reproducere după un tablou al pictorului Mo-Po înfățișând judecarea unui moșier de către țăranii revoluției. O ură clocotitoare se citește pe obrajii plini de sbârcituri ai țăranilor; obrazul pușav al moșierului, simbol viu și disgustător al exploatarei feudale din vechea Chină, trădează o spaimă cumplită, în izbitor contrast cu încrederea care se citește pe fețele țăranilor.

Aceași scenă se întâlnește în paginile cărții scriitoarei Din-Lin, „Răsare soarele deasupra râului Sangan”. Aici, judecarea chiaburului Tzian-Vengui constituie culminarea unui conflict, care se adâncește de-alungul întregii acțiuni a romanului, umbracă o amplă varietate de aspecte, punând față în față pe țăranii săraci ai satului Apele Calde și pe ultimii reprezentanți ai regimului de exploatare, teroare și corupție: moșieri, chiaburi și unelte lor.

În literatura poporului chinez eliberat, lupta țăranimii trezite la o nouă conștiință stă în centrul multor opere literare. Cărți ca: Uraganul de Djo-Li-Bo, În Munții Lui-Lean de Si-Jun, poeziile lui Dgiac-Su-Li sau Li-Jun-Tsai, romanele O jumătate de căruță de paie de Iao Siuc-In sau Bani de Lu-Ti, oglindesc diferite aspecte ale acestei lupte și prezintă oamenii care o poartă neîntrerupt.

Faptul că acest aspect este oglindit cu atâta vigoare în plastica și literatura chineză, dovedește că el este caracteristic vieții din marea Republică Populară, în perioada realizării reformei agrare. Pentru că, zilele anului 1947 sunt zilele unei cotituri deosebit de importantă pentru poporul chinez, zilele intensificării luptei poporului împotriva foștilor stăpâni.

*) Din-Lin: Răsare soarele deasupra râului Sangan, Editura de Stat, 1950

Cu câțiva ani în urmă, marele scriitor Lu-Hsün supranumit „Gorki al Chinei”, scria cunoscuta sa carte Adevărata viață a lui A-Q. Eroul acestei povestiri este un om din popor, sărac, cutreerând flământ și îmbrăcat în sdrențe, drumurile prăfuite ale țării. Omul nu are nici măcar un nume. Dar revolta sa dădătoare îndreptată împotriva regimului Chinei feudale, face din acest erou anonim un purtător de cuvânt al sutelor de milioane de exploatați din așa zisul „Imperiu Ceresc”; acest om simplu, dar plin de o iubire caldă pentru semenii lui, spune la un moment dat: „Când vom scutura de pe trunchiurile perilor îngrijiiți de noi, omizile care de-abea își târăsc grăsimă, atunci fructele vor fi numai ale noastre”.

Tocmai această muncă grea, de curățire de omizi a pomilor, care nu rodiseră nicicând pentru cei care-i îngrijeau, este înfățișată în Răsare soarele deasupra râului Sangan.

Cartea scriitoarei Din-Lin, numită de popor „fiica revoluției Chineze”, ne introduce în mijlocul unei realități, pe care cei mai mulți dintre noi o cunoaștem pentru prima dată.

Apele Calde este unul dintre nenumăratele sate pe care ofensiva victorioasă a Armatei Populare de eliberare l-a trezit la viață. Inimile țăranilor exploatați încep să svâcnească. Nici înfiorătorii soldați ai „Majestății Sale Mikadoul”, nici asasinii kuomintangști nu-și mai pot exercita sinistra lor putere.

Dar dușmanii nu au fost înfrânți cu desăvârșire. Marele proprietar de pământ Tzian-Sijun, fost staroste din vremea japonezilor ca și veninosul chiabur Tzian-Vengui nu-și fac niciun fel de scrupule pentru a-și salva ultimele poziții tot mai amenințate.

Tzian Vengui încearcă să înșele satul pe care l-a terorizat o viață întreagă. Pe fiul său, Tzian I, îl înrolează în armată 8-a, iar ginerele său, Van, milițianul satului, caută să-și apere socrul,

în mâinile căruia nu-i decât o unealtă. Învățătorului Jen Gocijun, din care isbutise să-și facă un prieten și un instrument orb, îi vorbește cu o ipocrită prietenie, pentru a-i satisface orgoliul.

Dar, sub acțiunea activiștilor de partid, conștiința sătenilor devine tot mai trează, tot mai înaltă. Uneltirile chiaburilor se risipesc. Teroarea pe care au exercitat-o atâta amar de vreme, se topește față de împotrivirea crescândă a țăranilor.

Svonurile umblă prin sat. Dar asta nu-i împiedecă pe țărani să-și ducă lupta mai departe. Sunt confiscate livezile moșierilor... Pe crengile larg rășirate s'au urcat țăranii săraci, care culeg cu grijă, în palmele bătătorite, fructele pline de suc. Le e sufletul plin de bucuria primet isbânzi. La o parte mijlocașii, la început mai sfioși, apoi tot mai plini de curaj, se prind treptat și ei în muncă.

Este prima înfrângere categorică a foștilor exploataatori, dar ea nu este decât începutul. Ceilalți dușmani care își continuă lupta lor odioasă, vor cădea și ei unul după altul.

Tzian-Sijun, fostul staroste, este primul care simte pe propria lui piele ătreața combativității sătenilor. Pământul, acumulat din exploatarea sângeroasă pe care a exercitat-o o viață întreagă asupra satului, este confiscat și împărțit celor care sunt adevărații lui stăpâni. Sigiliile roșii, puse pe averea fostului staroste, simbolizează încheierea unui capitol lung, îngrozitor de lung, al istoriei Chinei. Și acei care scriu capitolul nou și luminos, sunt oamenii Chinei noi, foștii asupriți. Acuzațiile pe care aceștia le asvârl în obrazul lui Tzian-Sijun, amintindu-i vremurile de întuneric pe care le-a slujit; arestările, schingiuirile, spoliierile trecutului sunt desvăluite, provocând spaima chiaburului. Fiecare are să-i arunce în față stropi grei de ură; și aceasta îi căleşte tot mai deplin pe țărani, ajutându-i să înfrângă șovăirile.

Față de Tzian-Vengui însă, satul mai păstrează o teamă, pe care și chiaburul prin vicleniile sale otrăvite, caută să o mențină. Chiar și între membrii de partid există unii, la care mai stăruie această teamă; millșianul Van, pe care-l putem urmări pagină de pagină luând apărarea socrului, țărani săraci ca Jen Tzian-Hua sau Cen, sunt încă stăpâniți de unele resturi de îndoială, dacă să se ia măsuri rezezi și radicale împotriva chiaburului. Dar, în cele din urmă, și ei aderă la hotărîrea comună de a aresta pe Tzian-Vengui și de a-l supune judecării poporului. Spaima s'a risipit, odată cu câștigarea încrederii în certitudinea victoriei.

Același lucru se petrece și cu ceilalți săteni, în clipa în care-l au pe chiabur în fața lor, legat sdravăn și când sunt demascate toate metodele pe care chiaburul le-a încercat pentru a sabota reforma agrară. Ei clocotesc de revoltă și chiar mijloacășii care, la începutul judecării stăteau șovăitori, mai deoparte, simt că orice legătură care îi ținea sub influența lui Tzian-Vengui, se spulberă.

Scena aceasta a judecării este de o deosebită vigoare. Autoarea a adunat aici numeroase personaje pe care le putem urmări astfel, într-una din situațiile cele mai semnificative, în atitudini elocvente, care definesc caracterele lor: pe de-o parte, laș și înspăimântat, chiaburul; pe de altă parte, țărani plini de ura mocnită timp de secole și izbucnită acum fără stavilă.

În primele rânduri stau activiștii hotărâți, calmi... Insuși faptul că primii care iau atitudine împotriva chiaburului, primii care cheamă și pe ceilalți țărani să-l demaște, sunt comuniștii Cen și Gyan-Pin, desvăluie realitatea, anume că în fruntea ofensivei poporului pentru lichidarea exploatării stau cei mai buni fii ai lui, comuniștii.

Scena judecării aduce deasemenea puternice elemente pentru a cunoaște începutul de transformare în conștiința țăranilor mijloacăși ca Gu și mai ales

Hau-Cijunșian. Acesta din urmă dăduse înapoi lotul primit prin reformă și închisese pe fiul său într-o magazie, pentru a-l împiedica să participe la activitatea revoluționară, care devenea tot mai puternică. Demascarea lui Tzian-Vengui le arată mijloacășilor care e noua lor cale, iar cuvintele și atitudinile lor față de chiabur, așa cum le zugrăvește autoarea în roman, prefigurează cu claritate atragerea țăranimii mijloacășe alături de Partidul Comunist.

În conștiința femeilor intervine deasemenea începutul unei transformări. Figuri aspre ca Dun-Guihua sau Cijou-luein, sunt prezentate alături de gingașa Heiniec. Fata aceasta a cunoscut în casa unchiului ei, Tzian-Vengui, o copilărie tristă și umilită. Pentru împlinirea vremurilor noi, ea se avântă cu toată forța în luptă, căutând în primul rând să risipească analfabetismul, pe care complicatul alfabet chinezesc îl făcea să întreacă pe al tuturor țărilor feudale sau semi-feudale. Dragostea ei pentru Cen, dragoste care crește tănuț, într'un ungher al inimii, o transfigurează astfel încât noi cunoaștem un personaj cu o intensă viață interioară, surprinsă de scriitoare în reacțiile ei cele mai caracteristice. Heiniec va isbui să devină un element înaintat între țăranii din Apele Calde, tocmai pentru că ea a rupt-o cu trecutul de neagră exploatare.

Toate aceste personaje, ale căror mlădițe de nouă conștiință autoarea le-a oglindit în paginile romanului, înainte de momentul culminant, al judecării, — se urcă pe estrada unde Tzian-Vengui își ascute zădarnic privirile pline de otrăvă, și-l demască pe chiabur. Tesătura de intrigi și sunuri prin care chiaburii încercaseră să-și prelungească stăpânirea se sfarmă. Această izbucnire de ură îi face pe ceilalți exploataitori să tremure, dincolo de stururile de bambus lăsate la ferestrele caselor lor, de unde pândesc îngrijorați.

Dar lupta nu s'a terminat prin în-

frângerea lui Tzian-Vengui. Din spre Est se aude bubuitul surd și amenințător al tunurilor. Tinerii din sat se înrolează în armata a 8-a a lui Mao-Tse-Dun și pleacă pe front pentru a-și apăra pământul cucerit cu atâtea jertfe. Scena plecării tinerilor din sat, de astădată însufleții de conștiința că lupta pentru apărarea libertății se câștigă prin jertfe, este de o vigoare rară; ea exprimă dragostea poporului pentru armata lui, pentru viața și fericirea care răsărea, tânără și de neînving. Este un fragment al vieții în care avem prilejul să cunoaștem omul nou, despre care vorbea criticul Cen-Yang, ca despre o apariție în operele literare, și care constituie o cucerire de seamă a noii literaturi chineze.

„Pământul e al nostru, spuneau ei parcă prin toată înfățișarea lor, îl-am căpătat prin lupte grele. Suntem liberi. Oare faceți porc de câine, Ciang-Kai-Sek, tare de gând să ne strivească din nou? Nu via isbută! Amata a opta e amata noastră, amata populară. Cu o singură dorință, un singur dor: să ne apărăm pământul!”

Personagiile acestei cărți, desfășurându-și viața în cadrul unei acțiuni simple, dar plină de evenimente caracteristice, sunt oameni vii, cu o psihologie proprie, cu o intensă viață interioară.

O mare calitate a narațiunii scriitoarei Din Lin este de a fi reușit să contureze pe fiecare din mulțimea de personaje, dar și să situeze în centrul acțiunii întreg satul Apele Calde, realizând o imagine tipică puternică a poporului chinez.

Operația de separare în cadrul acestei mulțimi de personaje se face cu ajutorul unei portretizări atente, bazată pe acțiunile purtate de fiecare. De pildă, chiar dacă metodele întrebuițate de cei doi chiaburi ai satului sunt asemănătoare, ele oferă totuși posibilitatea clară de a pătrunde în psihologia diferită a celor doi ticăloși, fiecare cu trăsături deosebite, dar pe aceeași linie

generală de comportare. Unul dă uneori dovadă de o desgustătoare lașitate; celălalt, Tzian-Vengui, este plin de violență, din care isvorăsc toate uneltirile sale.

Diferențierea dintre personaje e și mai categorică atunci când autoarea surprinde trăsăturile proprii ale țăranilor și activiștilor de partid.

Avem de-aface cu personaje ale căror caractere se conturează, cresc, cu fiecare episod nou al cărții. Este elocventă în această privință evoluția activistului Ven-Tzai, care-și lichidează lipsurile, îngâmfarează, ambiția și care devine un adevărat luptător comunist. El înfrânge rămășițele educației primite mai înainte, în școlile în care colcăia otrava ideologiei mandarinilor. Ceeace impresionează în redarea personajului Ven-Tzai, este faptul că este prezentat ca un personaj viu, care duce o luptă stăruitoare pentru a-și înlătura, cu greutate dar în mod sigur, greșelile. Viața lui e plină de căldură și de sinceritate.

O altă realizare de preț a cărții o constituie prezentarea scenelor de masă, în care autoarea știe să diferențieze oamenii, dar să-i și unească în vederea unei acțiuni comune.

„Oamenii ieșeau grăbiți din case și se îndreptau cu pași repezi spre piațetă. În mulțime se izăneau unii bine îmbrăcați, care se mișcau cu băgare de seamă, și se tot uitau înapoi. Negustorii, cu pălării de paie, își întâlneau în îmbulzeală cunoscuții și schimbau cu ei câte o glumă. Femei înnumos îmbrăcate, cu fețele pudrate și părul lucios mergeau câte două sau trei, aruncând priviri cochete. Moșnegi și babe, care de multă vreme nu mai ieșiseră din case, închideau ușile cu cheia și se târau după ceilalți. Mamele cu mulți copii îi trăgeau după ele pe cei mai mărișori, iar pe sugaci îi purtau în brațe”.

Iată numai câteva ceasuri mai târziu, această mulțime clocotind:

„Poporul se năpusti spre tribună,

pentru a se răfui cu Tzian-Vengui...

Din mulțime se auziră strigăte:

— Să-l batem!

Ostașii închiseră din două părți drumul spre scenă, dar nu riscură să oprească pe oameni. Cu înjurături și țipete îl traseră jos pe Tzian-Vengui. Halatul de mătase îi fu rupt în bucăți. Țăranii călcau cu neșaf aceste bucatele..."

Pline de avânt sunt paginile în care cartea înfățișează puternica dragoste față de președintele Mao-Tse-Dun și armata populară de eliberare, dragostea care îmbracă forma caracteristică a străvechiului și impresionantului ritual tradițional.

"Toate acestea le-a înfăptuit președintele nostru Mao-Tse-Dun. El e steaua călăuzitoare... Ziua și noaptea se gândesc la el. Privești în portretul! Să-i mulțumim! Să-l salutăm!

— Să-l salutăm pe președintele Mao! Să-l salutăm!

Și toți, bărbați și femei — își plecără, tăcuți, de trei luni, capetele".

E dragostea și respectul pentru marile conducători și eliberatori, acela care a restituit poporului, după mii și mii de ani de cruntă exploatare, pământul și libertatea, posibilitatea de a-și construi o nouă viață.

Dragostea aceasta pentru natură umple ca un suflu sănătos paginile întregii cărți, într'un stil simplu, sugestiv. În descrierea priveliștilor de natură omul este elementul dominant, pasagiile respective servind ele înșile acțiunea romanului. Autoarea crează un cadru corespunzător desfășurării acțiunii, care se leagă de mișcarea măreață a naturii.

Evenimentele care dau viață cărții sunt alese, fără îndoială, dintr'un număr mult mai mare de fapte, care se petrec într'un sat întotdeauna în perioade de o atare importanță. Ele sunt de o mare putere sugestivă, tipice, și contribuie la caracterizarea personajilor. Faptele sunt înfățișate într'o continuă gradăție. De exemplu trădarea miliția-

nului Van este prezentată prin fapte care o explică și o fac valabilă; influența continuă a lui Tzian-Vengui îl face să alunece tot mai adânc în morgia trădării. Putem urmări foarte ușor această alunecare, tot așa după cum putem urmări victoria conștiinței noului, cu toate piedicile create de proprietatea individuală, victorie care se produce în rândurile mijloacilor.

Există un pasagiu al cărții, în care țăranii din Apele Calde află cu ură despre venirea unui general de dincolo de Oceanul Pacific, general care, sub masca unor încercări de împăcare, căuta să contracteze un împrumut kuomintangului, pentru a furniza, atunci, tunuri, avioane și să-i organizeze școli de ofițeri". Acest general, pe care țăranii chinezi îl numesc Masir, nu este altul decât Marshall.

Impotriva acestor reprezentanți ai imperialismului anglo-american, poporul chinez s'a ridicat la luptă.

Alungarea mandarinilor și a chiaburilor, isgonirea ultimelor resturi ale mercenariatului imperialist Ciang-Ka-Shek, a redat libertatea poporului chinez, care a pornit să construiască o viață nouă.

Agresorii americani au cunoscut pe propria lor piele dorința de libertate și puterea de luptă a poporului chinez, și prin zdrobirea armatelor Kuomintangului și astăzi prin victoriile voluntarilor chinezi în Coreea.

Scena cu care se încheie romanul este de o mare actualitate și plină de semnificație: armata populară pleacă să elibereze ultimele teritorii cucerite. Plini de dragoste și încredere pentru Mao-Tse-Dun, oamenii pe care i-am cunoscut în cuprinsul întregii cărți pleacă spre front, la luptă împotriva dușmanului pe care-l urăsc din străfundul inimii. Ostașii trec în rânduri strănse, în sunetele muzicii, urmași de toată populația satului. În fața conacelor cu sto-

*rurile trase, țăranii strigă lozinci pline
de ură împotriva foștilor exploataatori.*

*Când coloana victorioșilor învingători
ai bandelor Ciang-Kai-Shek-iste, pără-
sește satul, — ca un simbol al izbânzii
depline, de-asupra câmpiilor largi care*

*vor rodi de acum încinte pentru cei
care le muncesc, se ridică strălucirea
caldă a soarelui, care se oglindește în
râul Sangan, vestind o dimineață
nouă...*

Dan Grigorescu

CĂRȚI NOUI

APRILIE — MAI 1951

EDITURA P. M. R.

I. V. STALIN, Opere, Vol. 9 (412 pag., 150 lei).

I. V. STALIN, Despre materialismul dialectic și materialismul istoric (90 pag., 150 lei).

I. V. STALIN, Raportul politic al C.C. la Congresul al XIV-lea al P.C.(b) al U.R.S.S. (312 pag., 150 lei).

I. V. STALIN, Raportul politic al C.C. la Congresul al XIV-lea al P.C.(b) al U.R.S.S. (112 pag., 30 lei).

POLITICE

GH. GHEORGHIU-DEJ, Articole și Cuvântări, (452 pag., 150 lei).

*** 30 de ani de luptă a Partidului pentru socialism, pentru pace, pentru fericirea Patriei 1921-1951, (120 pag., 30 lei).

G. GOZLOV, Gospodărirea chibzuită, metodă de gospodărire socialistă, (24 pag., 6 lei).

C. FEDOSEEV, Folosirea fondurilor fixe și a mijloacelor circulante ale întreprinderilor socialiste, (20 pag., 6 lei).

M. IOVCIUC, Al nouălea volum al operelor lui I. V. Stalin, (40 pag., 8 lei).

*** Partidul Comunist din Iugoslavia în mâinile unor asasini și spioni; Culegere de documente și articole (146 pag., 30 lei).

*** Să dăm avânt întrecerilor socialiste la sate, (36 pag., 6 lei).

*** Să stăpânim putregățul birocratismului (32 pag., 6 lei).

PENTRU CURSURILE SERALE DE PARTID DELA ORAȘE

*** Imperialismul american, cel mai mârșav dușman al păcii, libertății și

independenței popoarelor, (48 pag., 5 lei).

PENTRU CURSURILE SERALE DE PARTID DELA SATE

*** Munca politică-educativă a organizației de bază, (48 pag., 4 lei).

*** Frăția între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, (32 pag., 4 lei).

PENTRU CURSURILE DE POLITICA CURENTA DELA SATE

*** Popoarele lumii luptă împotriva reînarmării Germaniei occidentale de către imperialiștii americani, (12 pag., 3 lei).

*** Să semnăm Apelul pentru pactul păcii! (15 pag., 3 lei).

PENTRU CURSURILE DE POLITICA CURENTA DELA ORAȘE

*** Popoarele lumii luptă împotriva reînarmării Germaniei occidentale de către imperialiștii americani, (12 pag., 3 lei).

*** Să semnăm apelul pentru pactul păcii! (15 pag., 3 lei).

EDITURA „CARTEA RUSĂ“

A. FEDOROV, Obcomul clandestin în acțiune, (494 pag., 195 lei).

*** Pentru o înaltă principialitate în literatură și artă (Antologie), (208 pag., 100 lei).

I. ILIENCOV, Un membru de Partid (schițe), 80 pag., 20 lei).

M. HUSEIN, Comisarul (schițe), (56 pag., 20 lei).

M. GORCHI, Universitățile mele, (140 pag., 50 lei).

C. SEDAȘ, Dauria, (864 pag., 285 lei)

- N. A. CEREMNAH, I. F. SIPILOV, A. F. Mojaischi — creatorul primului avion din lume, (108 pag., 25 lei).
 V. IVANOV, Parhomenco, (552 pag., 180 lei).
 *** Poezii despre Lenin (antologie), (88 pag., 65 lei).
 N. MASLIN, V. V. Malacovschi — Monografie, (176 pag., 110 lei).
 A. SERAFIMOVICI, O vizită la Lenin, (84 pag., 20 lei).
 *** Pentru un pact al păcii, (30 pag., 9 lei).
 A. BERIOZCHIN, Imperialismul american, dușman de moarte al Statului Sovietic, (32 pag., 10 lei).
 B. EFIMOV, Pentru pace trainică (album de caricaturi), 64 pag., 140 lei).

EDITURA C. G. M.

- I. BORSCENCO, Lenin-Stalin despre rolul sindicatelor în epoca imperialismului Ediția II, revăzută, (36 pag., 8 lei).
 I. BORSCENCO, Marx-Engels despre rolul sindicatelor în societatea capitalistă, Ediția II, revăzută, (32 pag., 8 lei).
 *** Să luptăm pentru calitatea produselor, (56 pag., 15 lei).
 *** Muncitorii din Europa luptă împotriva remilitarizării Germaniei Occidentale, (64 pag., 15 lei).
 *** Federația Sindicală Mondială în luptă pentru Pace, (52 pag., 12 lei).
 ING. A. MENȚER, Cartea muncitorilor din industria chimică, (112 pag., 95 lei).
 *** Tehnica securității în industria petroliferă, (64 pag., 18 lei).
 *** De strajă Păcii, (196 pag., 125 lei).
 GH. CALIN și I. SARF, Tratatul de urgență în accidente toxice și mecanice, (108 pag., 28 lei).

E. S. P. I. A.

- JULIUS FUCIK, Reportaj cu ștreangul de gât, Ed. II, (128 pag., 40 lei).
 ALEX. JAR, Sfârșitul jălbelor, Ed. II (475 pag., 200 lei).
 ALEX. JAR, La borma 203 (194 pag., 85 lei).
 SILVIAN IOSIFESCU, Caragiale (216 pag., 125 lei).
 ALEX. SAHIA, Nuvele și articole (216 pag. 125 lei).
 DAN DESLIU, Lazăr dela Rusca (32 pag., 40 lei).

- PETRU DUMITRIU, Drum fără pulbere (666 pag., 340 lei).
 TEATRU vol I: NICOLAE MORARU și AUREL BARANGA: Pentru fericirea poporului, LUCIA DEMETRIUS: Cumpăna, AUREL BARANGA: Iarbă rea (121 pag., 125 lei).
 TEATRU vol. II: MIHAIL DAVIDOGLU: Cetatea de foc; LUCIA DEMETRIUS: Vadul nou; MARIA BANUȘ: Ziua cea mare; SŪTO ANDRAS și HAJDU ZOLTAN: Mireasa desculță (304 pag., 150 lei).
 NICOLAE MORARU și AUREL BARANGA, Pentru fericirea poporului (128 pag., 40 lei).
 MIHAI BENTIUC, Cântec pentru tovarășul Gheorghiu-Dej (64 pag., 80 lei).

EDITURA TINERETULUI

POLITICE

- I. V. STALIN, Despre sarcinile comsomolului (28 pag., 5 lei).
 *** Semnați apelul pentru un pact al păcii (32 pag., 4 lei).
 *** Pentru un pact al păcii (32 pag., 4 lei).

LITERATURA

- B. POLEVOI, Povestea unui om adăvărat (288 pag., 125 lei).

LITERATURA PENTRU COPII

- S. POGORELOVSCHI, 1 Mai (24 pag., 35 lei).
 S. MIHALOV, Călătorii vesele (12 pag., 25 lei).
 *** La drum (pliant), (16 pag., 8 lei).

PUBLICAȚII PERIODICE

- „Poezie, cântec, joc” Nr. 4-5 (32 pag., 40 lei).

IN LIMBA MAGHIARA

- C. OȘEVEROV, Az üzemi komszomol-csoport (100 old., 25 lei).
 SZ. POGORELVOSZKY Május 1 (24 old., 35 lei).

IN LIMBA GERMANA

- LESSEN, Schaut was wir zustandebringen (16 S., lei 65).
 S. MIHALKOW, Fröhliche Reisegefahren (22 S., lei 25).
 *** Machen wir Spielzeuge

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

Ne vom strădui să răspundem tuturor corespondențelor noastre în cel mai scurt timp.

REDACȚIA: B-dul Ana Ipătescu, 36. București, 3
Telefon : 2.29.82 și 2.14.91.

ADMINISTRAȚIA: B-dul Ana Ipătescu, 39. București, 3
Telefon : 2.40 70.

ABONAMENTE ANUALE: lei 1200

Abonamentele se primesc numai prin CENTRUL DE DIFUZARE A PRESEI, București, str. C. Mille, Nr. 14, tel. 5.28.90, iar în provincie, direct la Centrul de Difuzare a Presei din raionul d-voastră.